I. L. CARAGIALE

OPERE

Ediţie îngrijită
de
ŞERBAN CIOCULESCU

I. L. CARAGIALE

OPERE

I — III

Ediție îngrijită
de
PAUL ZARIFOPOL

EDITURA „CULTURA NAȚIONALĂ"
București
1930—1932

I. L. CARAGIALE

OPERE

ARTICOLE POLITICE ŞI CRONICI DRAMATICE

TOMUL V

S'au tras din această carte:
treizeci şi cinci de exemplare pe hârtie Vidalon, numerotate dela 1 la 35;
patruzeci de exemplare pe hârtie velină vărgată, numerotate dela I la XL;
o sută de exemplare pe hârtie semivelină vărgată, numerotate dela XLI la CXL.

121

I. L. CARAGIALE

O P E R E

V

ARTICOLE POLITICE ȘI CRONICI DRAMATICE

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ
de
ȘERBAN CIOCULESCU

Cu 2 planșe afară din text

BUCUREȘTI
FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ « REGELE CAROL II »
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1938

INTRODUCERE

Intr'una din *introducerile* lui, Paul Zarifopol observa cu bună dreptate că arta lui Caragiale era prin excelenţă vorbită. Lucrul se explică atât prin ereditatea sa actoricească, precum şi prin creşterea lui în lumea culiselor. De aceea, chiar şi cele dintâi produceri literare ale sale afectează tonul familiar de interpelare a cetitorilor. Iată cum începe prima bucată pe care i-o cunoaştem, apărută în revista umoristică « Ghimpele ».

« Aţi cunoscut, mă rog, pe celebrul *Christorian*, acel geniu rătăcitor, flagelator în versuri al viţiurilor, ce, din nenorocirea umanităţii au bântuit şi vor bântui etern societăţile? L-aţi cunoscut?... »

Ca într'un monolog, după o închipuită privire circulară asupra auditoriului, urmează îndată răspunsul:

« ...Da?... Aşa este că era nostim cu verva lui detractoare? »

Convorbirea cu primul său public, a tânărului autor, în vârstă de douăzeci şi doi de ani, denotă o perfectă desgheţare a debutantului, scutit de timidităţile obişnuite ale începuturilor. Autorul nu ştie încă bine ce vrea, şi nu s'a fixat asupra « genului » care-i convine. Este în căutare de « subiecte » şi, negăsindu-le, le încearcă pe toate, în voia capriciului, în zig-zag. Deşi îşi intitulează câte o bucată « cronică literară », nici nu-i trece prin minte să se supună tipicului analizei, bucuros să lase frâu liber duhului său, încă de pe atunci muşcător. Prima lui victimă — sunt de fapt trei, dar numai întâia interesează — este însuşi Macedonski, care publicase cu doi ani înainte un volumaş de versuri « Prima-Verba » şi care conducea

un periodic politic-literar. E plăcut de constatat cum din absolut prima încercare în proză a lui Caragiale, începe a se desluşi formula ironică a spiritului său critic. Fireşte, folosirea apropierilor strivitoare şi răsturnarea situaţiilor din citatul ce va urma, arată că mânuirea ironiei nu este desăvârşită.

« Era pe atunci, în Francia, un poet, nici prea-prea nici foarte-foarte, anume *Lamartine*, care voia cu orice preţ să treacă de geniu. El moare după ce dotează literatura ţării lui cu nenumărate volume. Patria îl glorifică. Pentru nenorocirea lui, însă, iată că cetatea Bucureştii, geloasă de gloria francezului, scoate la lumină pe *Aamsky*, un geniu cu picioarele strâmbe, vorbind pe nas într'un dialect cât se poate mai curat românesc, şi d'o dulceaţă de caracter extremă ».

Oprim citatul aci, deoarece ne interesează deocamdată tehnica ironiei, care constă, după cum se ştie, în simularea elogiului sau a aprobării ; de n'ar fi elementul realist şi caricat al picioarelor strâmbe, comedia admirativă a ironiei ar fi perfectă. Ca şi cum însă autorul inexpert s'ar teme de neiniţierea publicului în esenţa secretă a ironiei, el alternează aerul serios cu muşcătura directă. Acelaşi procedeu e folosit şi în « cronica literară » în care e luat în primire celebrul, pe atunci, autor popular N. D. Popescu sau *Popnedea*, cel cu calendarele şi romanele istorice. După ce, rând pe rând, l-a acoperit cu laude ironice şi cu caracterizări crude, Caragiale îşi cere voie să-i facă proiectul statuii lui viitoare:

« Bustul tău — în grăsimea naturală cred că e destul — aşezat pe un pedestal superb de marmoră antică galbenă ; de jur împrejurul pedestalului, spre amintirea serviciilor enorme ce ai adus pentru progresul Almanachului în România, să se vadă, săpate în litere de aur, cele douăsprezece semne ale Zodiacului împărţite pe anotimpuri, împreună cu sărbătorile şi târgurile principale de peste an, precum şi cu taxele telegrafo-postale. In faţă, un calendar perpetuu de carton à la maior Papasoglu, ediţiune de lux, care, prin un ingenios resort mecanic să arate cu 140 ani înainte, fazele lunare, eclipsele şi schimbarea timpului... »

E o desfăşurare de vervă inventivă şi de voie bună care dă o coloratură simpatică primelor lui dibuiri. Inainte de a-şi impune frâna severă a observaţiei, începătorul e ispitit să se lase în voia fantaziei şi a improvizării. Poate că lectura « Scrisorilor persane » i-a dat ideea să înfăţişeze într'o serie de bucăţi Bucureştii, grimaţi chinezeşte, ca o Tâmpitopole, locuită de Tâmpiţi sau de Sinecorzi. Ne e teamă însă că aducem o nemeritată jignire d-lui président à mortier, Montesquieu. Două curente de intenţii se întretaie în aceste schiţe fanteziste: unul, social-politic, altul economic-urbanist. E drept că icoana Tâmpitopolei, în ficţiunea prea tânărului autor, e proiectată peste două mii de ani, după imaginara ocupare chinezească a continentului; nu e mai puţin adevărat însă că, sub masca fantaziei viitoriste, se recunoaşte regimul conservator fireşte criticabil într'un organ umoristic de ideologie liberală. Fostul republican dela Ploeşti, după cum se vede, nu sfâşiase încă cercul de vraje al juneţei sale generoase. Şi, curios de notat, în Tâmpitopole a lui apare viitorul său patron literar, Titu Maiorescu, pe atunci proaspăt ministru al Instrucţiunii Publice. « Aci este mai mare peste toţi Mandarinul *Ti-Li*, mare învăţat, care odinioară a fost trămis prin institute cu însărcinarea exclusivă d'a strâmba picioarele chinezilor de mici, pentru a le face să se bucure mai târziu de rachitism, calitate ce trece în mare consideraţiune la chinezi ». Vom face aci observaţia că cu toată stăpânirea unei sintaxe sigure, se recunoaşte — mai ales din ultimul membru al frazei — influenţa lecturilor franceze. Privitor însă la ţinuta de opoziţie a organului umoristic liberal, nota satirică a lui Caragiale nu e dintre cele mai excesive; alţi redactori sunt cu mult mai vehemenţi decât dânsul. O singură stridenţă de gust, în chinezeriile debutantului, e facilitatea onomastică a dregătorului numit Sik-Tir; păcatul e în definitiv, dintre cele iertate, la o anumită vârstă. Mai interesantă decât nu prea răutăcioasa satiră politică, apare închipuirea progresului urbanistic al Bucureştilor, inspirat de introducerea căilor ferate prin contractul Strousberg. Caragiale intră în mare vervă, proiectând icoana metropolei cu Dâmboviţa canalizată şi

navigabilă, cu pavaje de tuci şi clădiri de marmoră, dar fără naivitate progresistă, ci păstrându-şi luciditatea în umor. Amatorul de contraste şi antiteze se bucură să prezinte viitorul fabulos ca o imagine a prezentului, arătând totodată nenorocitele stări comunale de atunci, ca vestigii ale unui trecut uitat. La intervale destul de scurte, de abia şase luni, el îşi reia zugrăvirile aproape identic, când e vorba de a înfăţişa pitoreasca expediţie a citadinilor, pentru târguielile zilei. Tabloul său realist, în care singurul element, adaos de închipuire, sunt picioroangele, vesteşte pe observatorul exact, ascuns sub spumoasa fantazie:

« E pe la sântul Andreiu, cap de iarnă, când plouă, ninge, înghiaţă, se topeşte, şi e lapoviţă şi poleiu, şi curg străşinile, şi crivăţul se bate în cap cu austrul. Pe când mai este aşa ca la vr'un ceas şi jumătate până la ziuă, de e 'ntunerec besnă, cinstitul cetăţean îmbrăcat cu o precauţiune aproape siberiană, încălţat cu o pereche de picioroange solide, înarmat în mâna dreaptă cu 'n baston lung prevăzut cu o cange de fier la vârf şi 'n mâna stângă purtând un felinar cu vopaiţă, porneşte din fundul mahalalei dela locuinţa lui, şi, încercând înainte tărîmul cu vârful bastonului, spre a ocoli găurile şi băltăurile prea afunde ale podului cu chiu cu vai ajunge în piaţă. Aci trage din brâu pungociul de piele de oaie, scoate din buzunarul anteriului basmaua şi 'ncepe să-şi târguiască. Pe la revărsatul zilei, se 'ntoarce înapoi purtându-şi pe umăr bastonul, de ciocul căruia îi atârnă pe spete tradiţionala *bazma* cadrilată încărcată cu d'ale casei ».

Singura amintire mai precisă asupra începătorului, din 1874, ne-a rămas aceea scrisă în 1896, de către vechiul său adversar literar, Macedonski, (sub pseudominul Sallustiu, în « Liga Ortodoxă », supliment literar, I, Nr. 3). Mărturia trebue aşa dar cetită cu prudenţă. E vorba acolo de un « tânăr sgomotos, spirit bizar ce părea destinat, în cazul când s'ar fi devotat literelor sau artelor, a fi cu totul original. In adevăr, înfăţişarea acestui tânăr, gesturile lui repezi, zâmbetul sarcastic la colţul buzelor, vocea sa totdeauna întărâtată şi batjocoritoare, cât şi

argumentarea sa sofistică, atrăgeau lesne atenţiunea ». Vom reţine atâta, în completarea fizionomiei morale a lui Caragiale. Mutat în Bucureşti după moartea tatălui său (1868), cu studiile întrerupte după promovarea gimnaziului, încercând şi părăsind repede cariera de actor, tânărul şef de familie, spre a-şi întreţine mama şi sora, nu cruţă nicio muncă, dar îşi găseşte şi timpul să scrie. Inceputurile lui nu sunt mai puţin eroice decât anii de grea frământare gazetărească din existenţa lui Eminescu, în jurul căreia, o întreagă hagiografie laică a ţesut un cult. Odată numai Caragiale, atât de avar în destăinuiri, către sfârşitul vieţii, a lăsat o vorbă, şi aceea nemelancolică, despre greutăţile materiale pe care le înfrunta la vârsta de douăzeci de ani: « ...sunt slavă Domnului! sănătos şi voinic; duc bine la tăvăleală; dovadă, că pot fi, în acelaş timp, şi sufler şi copist la teatru, şi corector într'o tipografie mare la două ziare, şi dau lecţii la nişte copii; aşa că pot, cu una cu alta, câştiga destul cu ce să ne susţinem eu şi familia... (*Literatură şi politică*, IV) ». In acelaşi loc, scriitorul îşi mărturiseşte înclinarea pentru literatură, încă din clasele primare. Numai aşa se poate înţelege caracterul neşovăelnic al începuturilor dela *Ghimpele*. Spre deosebire de majoritatea debuturilor literare, care descopăr cercetătorului literar adevărate abisuri între primele dibuiri şi formarea personalităţii originale, debutul lui Caragiale e dintre cele mai sigure din câte cunoaştem. Inteligenţa lui nu primeşte nicio impresiune fără controlul judecăţii, care e spontană şi ageră. El protestează din primul ceas împotriva toleranţei şi a licenţei în « Republica literilor », care « nu posedă nicio vamă » Gustul lui format la şcoala clasicismului francez, respinge scrisul grăbit şi cu caracter senzaţional. Intr'un cuvânt, spiritul său critic se manifestă, în pas cu primele lui publicări. Afirmarea criticismului său îşi găseşte toată puterea şi întinderea, în studiile de teatru din *România liberă* (Decemvrie, 1877 — Ianuarie, 1878). La scurt interval după încetarea efemeridei umoristice *Claponul* (1877), a cărei principală contribuţie a fost interpretată de Paul Zarifopol, autorul se vădeşte capabil să treacă la o severă

examinare a situaţiei literaturii noastre dramatice. D. N. Iorga este cel dintâi istoric literar, care a dat cuvenita atenţie acestor produceri uitate ale viitorului dramaturg. D-sa spicueşte copios din primele două foiletoane critice (« Istoria literaturii româneşti contemporane », I, 1934, pp. 250—252). In ceea ce priveşte, « aspra critică a lăcomiei lui Pascali », remarcată de d-sa, noi credem că la origina criticei nu sunt străine motivele personale de rivalitate între Caragialeştii şi directorul de scenă al « Societăţii dramatice naţionale ». Cu această excepţie, celelalte observaţii tăioase ale criticului, sunt toate de ordin obiectiv. Repertoriul lui Pascali este condamnat pe temeiuri, etice, în aceşti termeni:

« Schilozii, beţivii, pungaşii, desfrânaţii, spânzuraţii, nemernicii, prostituatele, tuberculoşii şi toate spurcăciunile şi lăturile *parisiane*, înscenate de industria teatrală francesă, apoi traduse ori localizate în româneşte de oameni, ce nu se pricep nici la românească, nici la franţuzească, ce nu ştiu nici ce e Românul, nici ce e Franţuzul — ni se dă ca producţii literare şi artistice pe scena întâiului teatru din ţară, menit, cum se zice, a fi « Inaltă şcoală naţională de estetică şi morală » pentru publicul român ».

După sublinierea acestor « ticăloşenii *exotice* », Caragiale scoate în lumină păcatele mai grave ale distribuţiei, ale jocului de scenă şi ale călcării culorii locale. De o deosebită importanţă este studiul următor, « Cercetare critică asupra teatrului românesc », desvoltat în trei foiletoane. In cel dintâi, care pune în discuţie raporturile dintre critica teatrală şi personalul artistic şi administrativ al teatrului, Caragiale începe cu remarca libertăţii absolute a presei noastre, după 1866, « stare binecuvântată, ce poate încă n'o visează cel mai democrat dintre democraţii apusului ». In ciuda însă a condiţiei favorabile de exprimare liberă, presa e sistematic coruptă de conducerea artistică şi administrativă a teatrului şi redusă la un servilism anulator. Cu un curaj rar, tânărul critic denunţă complicitatea dintre critica dramatică şi întreprinzătorii teatrului. El dă mostre impresionante ale stilului critic cumpărat, în-

cheiând cu observaţia că sistemul de corupţie s'a întins şi asupra autorităţilor de control, anulându-le şi lor activitatea. Foiletonul, cu data de 5 Ianuarie 1878, vădeşte poate pentru prima oară maturitatea spiritului critic al autorului său şi deplina siguranţă a prozatorului. El şi-a găsit stăpânirea sintactică, pe care o vor recunoaşte peste câteva luni, Eminescu şi Slavici, în redacţia *Timpului*. Două foiletoane iau apoi în cercetare « Literatura în teatrul nostru ». Cu acelaşi curaj şi fără nicio cruţare a susceptibilităţilor, Caragiale pune în lumină industria de localizări dramatice şi mai ales aceea de plagiate, prezentate de autorii lor ca produceri originale. Din repertoriul aşa zis original, nu recunoaşte valoare decât piesei istorice a lui Hasdeu, cu rezerve însă privitor la planul ei epic şi la versificare.

Niciun alt studiu contemporan nu dă măsura haosului în care se afla teatrul nostru, pe unica sa scenă permanentă, atât din punctul de vedere al producţiilor, cât şi din acela scenic. Studiul are aşa dar valoarea unui document istoric de prima însemnătate. Aci se vădeşte fructificarea experienţei dramatice a unui vlăstar de dinastie actoricească, trăit zece ani între culise şi destoinic să vadă teatrul din lăuntru, cu tot mecanismul său — însuşire ce lipsea cronicarilor dramatici, veniţi în atingere întâmplătoare cu teatrul şi lipsiţi de onestitate profesională. Studiul se încheie cu o impresionantă afirmare a dreptului proprietăţii literare şi cu înfierarea plagiatorilor, puşi în rând cu falsificatorii de monedă, *calpuzani*. Adevărata încheere însă, care urma să apară într'un foileton următor, a fost suspendată, după cum pe drept observă d. N. Iorga, de teama unor « duşmănii politice ».

Anul 1878 trebue considerat, în activitatea scriitorului, ca punctul cronologic al maturizării talentului caragelian. Scriitorul a intrat în stăpânirea deplină a meşteşugului său, impunându-se în redacţia *Timpului* ca meşter netăgăduit, practic şi teoretic, al sintaxei. In treimea redacţională, Eminescu, Caragiale şi Slavici, din ale cărui « Amintiri » păstrăm amănuntul, cu prilejul proiectării unei gramatici în colaborare, sintaxa îi era încredinţată

lui Caragiale. Colaborarea sa reală la *Timpul* a rămas totuşi problematică, iar chestiunea descoperirii contribuţiunilor sale sub anonimatul redacţional a înfrânt răbdarea mult regretatului Zarifopol şi a pus pe succesorul acestuia la grele încercări. A trebuit să cetim colecţia ziarului din anul 1878 şi următori, ca să ne fixăm asupra unor texte care nu puteau fi decât ale lui, sau — ipoteză improbabilă, dar totuşi turburătoare — ale unui scriitor asemănător cu Caragiale până la identitate. Cele două traduceri din Edgar Poe sunt din primăvara anului 1878 şi îi aparţin cu certitudine. Cea mai întinsă dintre ele, « Sistema doctorului Catran şi a profesorului Pană », ridică traducerea, prin siguranţa sintaxei ca şi a termenului românesc echivalent, la nivelul unei produceri proprii. Traducătorul a redat-o din limba franceză, cu conştiinţa unui artist. (Cam în aceeaşi vreme, traducerea în versuri a piesei «Rome vaincue», de Parodi, pentru Teatrul Naţional culegea elogii unanime, printre cari, zice-se, acelea ale lui V. Alecsandri.) Acelaşi lucru se poate spune despre paginile privitoare la Republica San Marino, culese probabil dintr'o enciclopedie sau din vreun ziar francez ; nu mai este o simplă faptă gazetărească, ci o plăcere a scriitorului, de a-şi pune pecetea pe orice întreprinde. Câteva notiţe teatrale şi două cronici dramatice prelungesc vădit, preocupările criticului dela *România liberă*. In ceea ce priveşte însă compunerea redacţională a *Timpului*, ne-am lovit de absoluta lipsă de informaţie în care ne aflăm, asupra presei noastre politice din acea vreme. Nu numai că articolele *Timpului* sunt aproape totdeauna nesemnate, în tradiţia gazetăriei occidentale —şi sub acest raport, *Timpul* era un adevărat *Times* — dar nu cunoaştem, din lipsa unor almanahuri ale presei, personalul redacţiei. Abia dacă ştim, din vreo notă, că bunăoară, Slavici este retras din redacţie, sau că Titu Maiorescu n'a mai dat articole politice dela sfârşitul anului 1877, ori dacă s'a stabilit data intrării în redacţie a lui Gr. Păucescu.

Asupra răstimpului colaborării lui Caragiale la *Timpul*, nu păstrăm altă semnalare decât în *Amintirile* lui Slavici, scrise însă cu patru decenii şi mai bine în urmă, şi prin

aceasta fatal îndoelnice. Astfel Slavici pretinde că I. L. Caragiale a fost chemat de Eminescu îndată după ce a preluat locul de prim-redactor, şi că n'ar fi rămas decât câteva luni la *Timpul:* aşa dar, cel mult până în vara anului 1878. Mărturia lui Slavici trebue revizuită, mai ales că el însuşi a părăsit curând în urmă ziarul. Din articolele politice pe care i le-am atribuit lui Caragiale, primele însă, cam din epoca fixată de Slavici, apar fără particularităţile ortografice ale scriitorului, ceea ce ne face să credem că în acel moment Caragiale era un colaborator extern şi că abia în vara anului va face propriu zis parte din redacţie, când îi recunoaştem aceste particularităţi, precum şi unele lexicale sau ortoepice. Atribuirea unora din ele ne-a fost mai uşoară, ca de exemplu primul, întitulat « Naţionali-Liberali », al cărui accent caragelian e netăgăduit, dela întâiele rânduri; precum şi cel din urmă « Ce este Centrul », care apare tocmai la sfârşitul anului 1879. Acesta este chiar truculent, anecdotic, împănat cu zicale şi parcă *vorbit* de autorul lui, înaintea unui auditor simpatic. Asupra acestui articol nu poate încăpea nicio îndoială, că aparţine lui Caragiale. Sunt două perioade din anii 1878 şi 1879, însemnate de două evenimente politice mari, convocarea Camerelor revizioniste şi revizuirea articolului 7 din Constituţie, când am crezut a deosebi peniţa lui Caragiale, de reporter parlamentar şi politic, alternând cu condeiul lui Eminescu, în articole editoriale, a căror compunere nu i-a mai dat lui Caragiale răgazul scrierii pe îndelete, meşteşugite; ele însă nu pot aparţine decât cum spuneam, sau unui Caragiale, cu pecetea duhului său, a sintaxei, a lexicului şi a ortoepiei lui, sau unui necunoscut, care ar fi avut nu numai aceeaşi sintaxă şi ortoepie, şi aceleaşi particularităţi lexicale şi expresii favorite, dar şi aceeaşi întorsătură a duhului, cu mai puţin răgazul anecdotic şi de compunere literară. Cum însă identitatea de personalitate şi de condei rămâne o simplă ipoteză, cu totul improbabilă, nu ne-am crezut îndreptăţiţi să admitem existenţa unui *alter-ego* al lui Caragiale. Aşa de pildă, excelentul articol, în trei părţi, pe care l-am întitulat « Fraţii radicali şi d. D. Sturdza »,

e un capitol de ziaristică politică, scris de un meşter, care nu poate fi decât un Caragiale, foarte strâns şi foarte supraveghiat, cu o dialectică necruţătoare, şi cu un material polemic minunat folosit, sau un redactor care a adoptat particularităţile ortografice şi lexicale ale precedentului, stăpânind însă şi o structură morală identică cu aceea a lui Caragiale. Suntem aşa dar într'un cerc viţios, din care nu ne putem elibera decât atribuind paternitatea articolului şi a celorlalte, lui Caragiale, până la proba contrarie. (La fel am procedat la identificarea colaborării lui vremelnice la ziarul liberal « Voinţa naţională » (1885), după indicaţia lui I. Suchianu.) Este drept că, reluându-şi activitatea ziaristică de militant politic, de astădată chiar înregimentat la conservatori, în 1896 şi scriind seria de douăzeci articolc politice în *Epoca*, scriitorul se va arăta mult mai slobod în mişcări, anecdotic ca în articolul «Ce este Centrul», şi mai puţin strâns decât în articolele scrise cu prilejul celor două evenimente mari politice, pomenite. Lucrul ni se pare însă explicabil, fiindcă în 1896, I. L. Caragiale semnează Caragiale, scurt, cu conştiinţa că pune la dispoziţia partidului său o pană cu renume: o semnătură. Nu aceeaşi este însă situaţia sa în 1878—1879, când scriitorul fără nume e ţinut să scrie cu o dialectică desăvârşită, cu o argumentare strânsă şi cât mai puţină libertate de răsfăţ. De altfel, convieţuirea redacţională cu Eminescu şi cu alţi eventuali redactori astăzi uitaţi, îi punea lui Caragiale la îndemână, cronica vorbită în redacţie. Atmosfera redacţională aşa dar, oferea materialul articolelor politice pe care scriitorul avea să le redacteze, cu stăpânirea de sine a începătorului precaut şi fără nume, dar cu atâta conştiinţă scriitoricească, puţin probabilă unui terţiu necunoscut. Cu aceste motivări ne-am încumetat, după o cercetare multă vreme infructuoasă, a atribui lui Caragiale un număr relativ mic şi ne e teamă, incomplet, de articole politice, la *Timpul*. Calitatea lor răscumpără însă puţinătatea lor numerică, lăsând cercetătorilor avizaţi să aprecieze nivelul la care a ridicat Caragiale reportajul politic şi puterea lui de caracterizare a oamenilor şi a evenimentelor.

De bună seamă, prin structura lui caracterologică, I. L. Caragiale n'a fost în stăpânirea unei pasiuni politice clocotitoare, ca aceea a lui Eminescu, ziaristul şi teoreticianul de mare avânt şi de arzător duh polemic. In slujba cauzei politice, Caragiale nu aducea o integrală participare sufletească, cu temperatura dar şi cu spiritul de nedreptate al partizanului; grija de înlănţuire logică şi de redactare scriitoricească, trecea la dânsul pe planul întâiu, în lipsa unor convingeri pasionale.

In intervalul dintre activitatea gazetărească dela *Timpul* şi colaborarea politică dela *Epoca*, I. L. Caragiale şi-a publicat operele dramatice şi nuvelele, statornicindu-şi reputaţia. Prin comediile lui, precum şi prin atitudinea criticistă dela « Moftul Român » (1893), el dă expresiune personală directivei junimiste, alegându-şi drept câmp de observaţie, vieaţa politică şi socială a timpului său. Chiar dacă s'a despărţit de vechii săi tovarăşi literari, după o prietenie de aproape cincisprezece ani, punând între el şi dânşii ceea ce se numeşte ireparabilul, prin ieşiri publice (bunăoară, o conferinţă pierdută, cu titlul « Gaşte şi gâşte literare », împotriva convorbirismului), el continuă, pe cont propriu şi cu mijloace personale, o ideologie, pentru susţinerea teoretică a căreia îi lipseşte de sigur pregătirea culturală, prisosindu-i însă ascuţimea observaţiei şi curajul atitudinilor.

Nu este de prisos a stărui un moment asupra duşmăniilor ce i le-au atras scrierile sale literare. Inainte de a întreprinde oarecum sistematic, cu colaborarea sprintenului Anton Bacalbaşa, denunţara amănunţită a superficialităţilor, a « spanacului » şi a diverselor « mofturi », comediile lui au fost suficiente ca să-l înfăţişeze ca un « duşman al poporului ». Niciuna din comediile lui n'a fost, la drept vorbind, în vremea ei, ceea ce numim astăzi, un succes. Astfel, « O scrisoare pierdută » a întrunit o sută de reprezentaţii abia în treizeci şi doi de ani. Invinuită de pornografie, « O noapte furtunoasă » a trebuit să-şi reducă un act şi n'a făcut serie. Din scrisoarea adresată presei, cu prilejul preluării direcţiei Teatrului Naţional, aflăm că şi această piesă a fost huiduită şi fluerată,

anume de membrii gărzii civice, care n'au înţeles gluma. Iar din Prefaţa lui Titu Maiorescu la « Teatru » (1888), scrisă pentru a apăra « Comediile d-lui I. L. Caragiale », se ştie că « D'ale Carnavalului » a fost fluierată. Caragiale, în scrisoarea numită, atrăgea atenţia cu umor, că el este un autor dramatic unic la noi, nu din alte considerente decât acela că a fost fluierat. Această unicitate desvăluеşte până în adânc reacţiunile întâmpinate de comediile carageliene. Critica lui socială aducea înaintea publicului reprezentări prea neplăcute, ca să rămână nepedepsite. Ritualul flagelării s'a desfăşurat în şedinţa Academiei Române dela data de 14 Aprilie 1891. La propunerea pentru un premiu a Comediilor, s'a ridicat întâiu ca raportor negativ, B. P. Haşdeu, imputând lui Caragiale « tendinţe antinaţionale, căci scoate din societatea română numai tipuri imorale ». In apărarea lucrării, Iacob Negruzzi susţine dreptul scriitorului de a-şi alege tipurile şi îndeamnă Academia să nu « se ţie departe de spiritul public ». Eroul desbaterilor a fost însă Dimitrie Sturdza, care « atât ca Român cât şi ca membru al Academiei » a făcut procesul unei întregi aşa zise literaturi de defăimare a ţării, începând cu Brociner, pomenit şi de Hasdeu, continuând cu Mite Kremnitz şi sfârşind cu Caragiale. Recunoscându-i talentul, austerul academician îndemna pe Caragiale, « să-l întrebuinţeze în lucrări bune » şi « să înveţe a respecta naţiunea sa, iar nu să-şi bată joc de ea ». Pusă la vot, opera lui Caragiale obţine trei voturi pentru şi douăzeci contra, în timp ce « Criticile » lui Gherea sunt respinse cu opt voturi pentru şi şaisprezece contra. Din aceste desbateri care se cuvin a fi socotite istorice, rezultă adversitatea opiniei oficioase, faţă de critica socială din teatrul lui Caragiale. Autonomia artistului nu era în acele vremuri un drept câştigat, îngăduind grave răstălmăciri, în forul cel mai luminat al culturii naţionale. Se înţelege uşor că I. L. Caragiale nu şi-a putut spori simpatiile, prin activitatea dela « Moftul Român », — mai ales după ce-şi pierduse susţinerea « Convorbirilor literare ». Durata revistei nu a fost mai lungă de şase luni, încetându-şi apariţia din pricina lipsei de fonduri. Spiritele prevenite

erau îndemnate să creadă că anumite rubrici ca Şcoala română, Justiţia română şi Armata română (redactată de Bacalbaşa, în genul Colonelului Ramollot), ar fi fost prezidate de acelaşi duh negativist şi denigrator, ca şi comediile. Nimic mai fals, considerând că prima rubrică nu era decât un fel de « copie după natură », prin înfăţişarea unui celebru profesor şi pedagog contemporan, anume V. Gr. Borgovan, travestit sub numele Marius Chicoş Rostogan, a cărui zugrăvire nu pretindea a fi tipică pentru întreg învăţământul şi că cele două schiţe judecătoreşti nu atacau în cinstea sau pregătirea magistraturii. Se vede însă că murmurele sporitoare l-au îndemnat pe Caragiale să se desvinovăţească indirect, prin reproducerea unui rar elogiu, primit verbal dela « un vechi şi bun prieten din Iaşi ». (*Ce lipseşte « Moftului »*, în « Moftul Român », 20 Mai 1893). Direcţia revistei i s'a părut acestui prieten anonim «sănătoasă şi chiar patriotică». — Vrei să glumeşti? — răspunde Caragiale — am zis noi, care cunoaştem curentul fals, ce voiesc unii rău voitori sau nepricepători să-l facă în opinia publică asupra unei închipuite lipse de patriotism din parte-ne ».

De aci se vede cât era de puţin deprins Caragiale cu înţelegerea justă a publicisticei sale. Totuşi prezumatul duşman al patriei nu pusese niciodată în discuţie instituţiile fundamentale, care conservă societatea, ca familia, Biserica, armata, justiţia sau şcoala. Criticele sale, din comedii sau de aiurea, loveau tocmai în progresismul neîntemeiat pe firea poporului şi pe evoluţia sa naturală. Cei ce se ridicau în contra lui, erau înşişi improvizatorii sociali, urmaşii paşoptismului revoluţionar, care dărâmaseră o tradiţie şi îi substituiau forme de împrumut, neviabile. In loc însă ca I. L. Caragiale să aibă beneficiul simţului conservativ, din care se trăgeau scrierile lui, ca un panaceu împotriva oricărei interpretări greşite, el a tras numai ponoasele, deoarece adversarii lui încălecaseră calul de bătaie al răspunderii patriotice. Când, spre sfârşitul anului 1899, Caragiale a fost învitat de Luigi Cazzavillan să colaboreze regulat la *Universul*, cu foiletoane, el a simţit nevoia, din primul moment şi fără să i se fi cerut

aceasta, să-l desolidarizeze pe director de părerile sale personale. El se ştia un izolat şi nu voia să aducă neplăceri conducătorului unui mare cotidian. Poate că din acelaşi sentiment de neînţelegere între el şi societatea, pe care o apărase în ciuda ei, de experienţele la care fusese supusă, s'a ivit şi nevoia unor lămuriri. Cel reputat de a fi minat temeliile instituţiilor publice, a prins prilejul unor bine venite puneri la punct. Acestea sunt astăzi uitate, deoarece din grupul compact al « Notiţelor critice », cum era întitulată rubrica lui, nu au fost retipărite decât faimoasele « Momente »: celelalte sunt acum pentru prima oară strânse în volum.

Caragiale găseşte momentul să-şi fixeze punctul de vedere, referitor la familie, şcoală, armată şi Biserică. Nu sunt întru nimic amendări aduse criticei sale radicale, ci dimpotrivă, profesiuni ale unor statornice credinţe, până atunci neexprimate. Faţă de criticele ce circulau cu privire la datoria educativă a şcoalei, marele scriitor opunea hotărît datoria familiei, de a se îngriji cu precădere de creşterea progeniturii; el făcea calculul orelor de care dispune profesorul în clasă, spre a arăta că elevii îşi petrec cea mai mare parte din timp în afară de şcoală; familia este vinovată de a se desinteresa de educaţia copiilor, crezând că ea trebue lăsată cu totul în seama şcoalei. Era o rechemare la datorie a familiei, care într'adevăr de multă vreme s'a desistat şi se desistă mereu de îndatoririle morale care îi incumbă. Caragiale a delimitat răspunderea şcoalei de aceea a familiei, ca să facă să înceteze o confuzie confortabilă, în dauna învăţământului nostru. Un alt sentiment, care-şi făcuse loc în burghezia noastră era antipatia faţă de armată şi în special faţă de corpul ofiţeresc. Opinia comună socotea ofiţerimea prezumţioasă, incivilă şi constituită în castă. De asemenea, curentul public era pacifist şi oarecum antimilitarist. Speriat de dificultăţile întâmpinate de Englezi cu Boerii şi de ameninţarea năruirii marelui imperiu, Caragiale a crezut de cuviinţă, că trebue puţin scuturate iluzia pacifistă şi tendinţa antimilitaristă. Ca un adevărat conservator, încredinţat de permanenţa conflictelor între po-

poare, el pledează călduros în favoarea păcii înarmate şi susţine că ofiţerimea noastră are cu prisosinţă calităţile ce i se tăgăduiesc şi că, dacă ar fi să i se caute un cusur, acela i s'ar găsi tocmai în prea marea ei civilitate, adică în lipsa spiritului de castă. Militarul trebue să fie militar, rigid, « soldatesc » iar nu un « blajin împiegat în uniformă », cum prea adesea este, la noi. Articolul se încheie cu o aspră condamnare a îndemnurilor la nesupunere faţă cu superiorul şi cu veştejirea şoaptelor inconştiente. O tot atât de categorică atitudine ia Caragiale faţă de decăderea sentimentului religios dela noi. In două rânduri de altfel, atrăsese luarea aminte, fie asupra lipsei « de pietate şi de gust » a politicienilor care ridicaseră o fântână pe locul pristolului bisericii Sărindar, fie asupra nepriceperii edililor din Târgovişte, ce dărâmaseră Biserica Vărzaru, vechiu monument istoric. Dar scăderea sentimentului religios în România a fost atacată de el făţiş şi categoric. Era o stare de spirit generalizată în toată burghezia şi boierimea noastră, dela 1900. A fi liber cugetător era o eleganţă la care râvnea toată lumea. Intre dreapta credinţă a părinţilor şi indiferentismul urmaşilor, Caragiale se rosteşte pentru cea dintâi, îndemnând pe « foştii creştini ortodocşi » să ia pildă, trecând Duminica dimineaţa pe dinaintea bisericilor catolice din Bucureşti, sau Vineri seara în faţa sinagogelor mozaice. Numai fiarele nu au biserică, numai ele nu se închină, numai ele n'au Dumnezeu, încheie Caragiale într'o peroraţie retorică. Atitudinea lui Caragiale nu este însă doar normativă şi utilitară, a unui necredincios, care socoteşte că Biserica este o instituţie de valoare socială şi nu cere credinţa interioară. El a păstrat totdeauna credinţa religioasă, neatingându-se niciodată de cele sfinte; abia dacă spre sfârşitul vieţii, din îndemnul fiului său mai mic Luca, şi a lui Paul Zarifopol, a consimţit să citească operele lui Anatole France, şi de sigur sub înrâurirea lor a publicat câte o povestioară mai sceptică, despre moaşte sau minuni, culeasă din străini; dar aceste distracţii uşoare nu au adus o atingere credinţii lui îndătinate (care se opunea ateismului lui Eminescu, după cum remarca Slavici în *Amin-*

tiri). Caracterul profund al sentimentului religios şi l-a dat în vileag în articolul uitat *Nihil sine Deo*, scris cu prilejul unui Zece Mai, după însănătoşirea Principelui Moştenitor Ferdinand. Conţinutul dinastic al articolului, care susţine ideea că boala gravă a Principelui a cimentat legătura dintre cei doi Suverani, Regele şi Poporul, este încadrat între una şi aceeaşi admirabilă rugăciune, închinată lui Dumnezeu. Nu am fi stăruit asupra acestor câteva coordonate ale spiritului caragelian, hotărît tradiţionalist, dacă nu s'ar fi răspândit prea mult legenda negativismului universal al lui Caragiale. Dintr'o nevoie de simplificare, unită cu dârze resentimente liberale, împrospătate cu fiecare generaţie, dăinuieşte imagina falsă a unui Caragiale « lipsit de orice ideal, afară de cel estetic » (după cum spunea cândva, d. C. Banu).

S'a ajuns astfel la anularea structurii tradiţionale, din care a ieşit însăşi critica socială a marelui satiric, sprijinită însă pe contraforţii unor convingeri teoretice sau ai unor credinţe. Nu este cu totul de prisos a arăta că aşa zisul, după ultima formulă, «ocupant fanariot», neaderent la « spiritualitatea românească », a fost totuşi un perfect bun român, cu mai puţin legănarea confortabilă în hamacul iluziilor progresiste. Chiar şi idealul naţional, al întregirii, el l-a păstrat cu scumpătate, dându-i odată o emoţionantă exprimare, cu prilejul evocării vizitei Domnitorului Cuza, la Ploeşti, pe vremea când îşi făcea clasele primare. Iată textul: « Aşa entuziasm n'am văzut altul de-atunci şi cred că numai odată s'ar mai putea vedea; dar acea *odată*, sunt prea bătrân ca s'o mai sper apuca... Imi pare destul de rău de asta, dar nu atât de rău cât dacă n'aş crede că alţii mai târziu ori mai curând tot o vor apuca; fiindcă, de sigur, cine gândeşte că are să scape de asta, se amăgeşte; căci de asta n'are să scape, decât poate atunci când Oltul şi Mureşul or să pornească a curge de-a'ndăratele dela vale la deal, către Munţii Ciucului, de unde izvorăsc din acelaş sân adânc — şi nici atunci (*Peste 50 de ani*, « Universul », 1909). Puterea sentimentelor sale civice şi patriotice, se vădeşte mai ales în mica scriere, *1907*, *Câteva note*, *Din primăvară până'n*

toamnă. Cu prilejul răscoalelor ţărăneşti din acel an, Caragiale, care-şi lichidase legăturile politice cu conservatorii de multă vreme şi trăia retras în Germania de câţiva ani, a fost răscolit în liniştea sa sufletească, aşa cum niciodată nu putuse fi turburat. Broşura porneşte dintr'o adâncă milă a suferinţelor ţărănimii, care a inspirat scriitorului pagini de stăpânită emoţie. Totodată « scepticul », « cinicul » şi « negativistul » a avut în vedere soluţiuni îndrăzneţe, care au constat în recomandarea votului universal şi a exproprierii. Afilierea la acţiunea lui Take Ionescu, a fost urmarea imediată a ieşirii lui dintr'o lungă inactivitate politică, cu credinţa că se poate pune pe alte temelii, mai morale, edificiul Statului. Vechiul conservator, zeflemisitorul lozincilor libertare şi egalitare, care-i ameţiseră prima tinereţe, sfârşeşte cu împrospătarea gândului la un izvor mai curat al progresului. Iar ultima lui acţiune de publicist a fost pusă în serviciul întăririi Partidului Naţional din Ardeal, sfâşiat de lupte intestine şi cu dorinţa de a înlesni împăcarea. De sigur Caragiale nu a fost un om de acţiune şi actele lui politice au rămas în suspensie, din lipsa continuităţii, care singură atestă pe omul politic. Teoreticeşte, el a susţinut împotriva lui Vlahuţă, în cunoscuta corespondenţă schimbată între dânşii (*Politică şi literatură*) compatibilitatea dintre cele două activităţi aparent antinomice, ba chiar şi datoria scriitorului de a intra în luptă, când crede că este nevoie. Numai că temperamentul lui nedinamic îl hărăzise literelor, printr'o fatalitate organică.

Scrisul, cu caznele lui, exagerate la spiritele artistice, nu i-a produs bucurii. Cu atât mai mult, situaţia în marginea societăţii, a scriitorului dela noi, îl făcea să sufere. Politica va fi fost pentru el ca şi pentru alţi scriitori români, ispita recompensării, pe care nu i-a atras-o literatura. Caragiale nu era însă partizanul ideii de protecţionism în literatură. El considera, de pe poziţia junimistă, că mediocritatea trebue descurajată; iar protecţionismul nu se traduce în realitate altfel decât prin ajutorarea de către Stat a nonvalorilor. El a avut curajul să-şi exprime acest punct de vedere în câteva foiletoane de critică dramatică, în *Universul* şi într'un raport prezentat primarului

Capitalei, unde recomanda încetarea subvenţiei acordate Teatrului Naţional, ridicarea unui local de teatru de către comună, subvenţionarea lui în limita de 10—15% din reţeta teatrului şi înfiinţarea unei orchestre comunale permanente (cam ceea ce ar fi Filarmonica de astăzi).

Erau tot atâtea vederi personale, sortite să-i mărească impopularitatea printre scriitori şi artişti. Prin personalitatea sa atât de tăioasă şi necruţătoare, marele scriitor săpa însuşi, parcă, la neînţelegerea dintre el şi opinia comună. Neconformismul faţă cu credinţele şi superstiţiile contemporaneităţii, este cheia acestei neînţelegeri, care dăinuieşte în parte şi astăzi. Niciodată coborîtorul din familia actoricească nu a solicitat favorurile galeriei, împrumutându-i miturile. A ştiut să rămână un izolat, dar fără acreala şi înveninarea care urmează adesea divorţului de opinia comună. Ba dimpotrivă, când a fost să dea expresie literară acestei stări ce şi-o creasе prin intransigenţa sa, a ştiut să găsească tonul obiectiv şi impersonal, atât de rar în circumstanţă. Este o bucată literară, retipărită de Caragiale în « *Schiţe nouă* » (1910), al cărei tâlc revelator a scăpat pare-se, tuturor cercetătorilor literari. Am numit povestirea cu titlul *Ion*, în care protagonistul cu acest nume e însuşi Caragiale şi păţania lui Ion este chiar povestea conflictului dintre el şi societate. Au fost odată un frate şi o soră care nu se înţelegeau. Izgoniţi din casa părinţilor, Ion rămâne un neprocopsit, în timp ce sora lui ajunge cucoană mare, poftită la Curte şi mai înzorzonată decât Impărăteasa. La spectacole, ea dă semnalul aplauzelor. Cu prilejul unui festival, în care un măgar vestit, întors din străinătate şi decorat, cântă cu variaţiuni, « Carnavalul de Venezia », Ion fluеră împotriva consemnului de aplauze dat de sora lui, e tăvălit şi dat afară în brânci. Ajuns ca vai de el la un han de ţară, începe să-şi povestească păţania, când soseşte din urmă alaiul împărătesc, cu sora lui la loc de cinste. Ion îi dă din nou cu protestări aprige: — Cine a mai pomenit măgar să cânte « Carnavalul de Venezia »... cu variaţiuni? Şi iarăşi e bătut şi tăvălit. Moralitatea e cu totul lipsită de amărăciune, păstrând povestirii simbolice o semnifi-

cație generală. Sora lui Ion e opinia comună, care nu trebue contrazisă, dacă vrei să intri în rând cu lumea; iar măgarul decorat e scriitorul sau artistul prost, sărbătorit de o societate fără simț artistic desvoltat, care se mulțumește cu orice, numai să i se spună că e artă! Fapta literară a lui Caragiale a contrazis însă aproape permanent acest *modus vivendi* al oportunității. Sau dacă generalizarea e excesivă, vom rectifica în sensul că reliefurile peisajului său literar, în contemporaneitate, au stârnit această impresie.

Publicarea *Operelor* lui, fără omisiuni voite și pe cât a fost cu putință, completă, a ieșit din dorința inițiatorilor și a slujitorilor ei, de a îngădui o altă perspectivă, mai justă, a priveliștei. Geniul lui Caragiale se scutește de apărători, mai adesea nedibaci, cum spunea cu drept cuvânt, Paul Zarifopol, și nu solicită altceva decât înțelegerea dreaptă ce i se cuvine.

ȘERBAN CIOCULESCU

PARTEA I

ARTICOLE POLITICE

[...OARECARE MODERAȚIE]

D. Rosetti și subrosețîi au avut ocaziune de vreo doi ani, de când se răsfață în budgetul țării, să facă pe la Paris mai multe excursiuni de plăcere în *socoteala patriei*. — Fiindcă România pare ursită a se mai bucura câtva timp de oblăduirea acestor domni, când vor mai merge să se recreeze pe la Paris, să asculte de la noi o povață desinteresată: să se ducă la teatru să auză o piesă numită *Călătoria d-lui Perișon* (Le voyage de Mr. Perrichon). Sub aparențe glumețe, această comedie ascunde un studiu adânc al naturii omenești și pare foarte potrivită cu starea României de astăzi.

D. Perișon este un burghez bogat și îngâmfat, care se hotărăște a face o călătorie în Elveția. El este însoțit de fiica sa, frumoasă firește și cu zestre. Doi tineri se iau după d. Perișon, hotărîți să câștige inima d-rei Perișon și a părintelui său. Intr'o excursiune, d. Perișon, cam bătrân sau greoiu, este cât p'aci să alunece într'o prăpastie. Unul din tineri se aruncă după dânsul, îl scapă cu pericolul vieții, și se crede da'ci înainte sigur de a căpăta și pe frumoasa fată și zestrea mai frumoasă. Nu departe, excursioniștii noștri întâlnesc o mică groapă. — Celalt tânăr se face că alunecă într'însa dând țipete de spaimă. D. Perișon la rândul său se aruncă și scapă sau crede că a scăpat pe al doilea aspirant.

Ce credeți că se întâmplă la urmă? Pe când cu puțină dibăcie salvatorul nu face decât a repeta necontenit lui Perișon: *Te-am scăpat, îmi datorești viața*, celalt tânăr ia rolul mult mai plăcut pentru vanitatea bătrânului burghez, de om scăpat de dânsul. Unul îi aduce necontenit

aminte că dânsul, Perișon, a făcut un act de curagiu și de devotament, pe când celalt nu-i înfățișează decât un neplăcut suvenir, un accident care l-a înspăimântat și umilit. In cele din urmă, junele salvator se face aşa de nesuferit, încât Perișon îl ia la goană și dă fata celui ce a fost destul de dibaci a deveni îndatoratul, iar nu îndatoritorul vanitosului burghez.

Cam aşa se petrec lucrurile astăzi între Rusia, Bulgaria şi România. N'avem pretențiunea ridiculă a unor foi roșii, a susţine că noi şi numai noi am scăpat pe Rusia. Insă nu mai puţin, când *căzuse în groapa dela Plevna*, cu sângele nostru cel mai preţios i-am făcut un însemnat serviciu.

Pentru Bulgaria din contra Rusia a făcut tot.

Pe cine însă iubeşte Rusia? de cine îngrijește? Care este Beniaminul său? Cui va da fata sa cu toată zestrea ce va putea alcătui dela vecini bătrânul tata-socru de la Nord? Nouă, pretinşilor săi salvatori, supărători chiar prin serviciul adus, mult mai supărători încă prin persistenţa nedibăciei, cu care în general organele guvernului la tribună şi în presă par că aruncă necontenit în faţa Rusiei acel serviciu? sau acelor Bulgari umili, supuși, cari n'au făcut decât să primească serviciuri? Cine cunoaşte inima omenească să răspunză.

Este evident că am făcut Rusiei un serviciu, un însemnat serviciu. Mers-a acel serviciu până la scăparea împărăţiei, cum se repetă pe fiecare zi? Fără armata noastră, Turcia în decompozițiune ar fi isbutit oare a înfrânge nenumăratele batalioane ale Ţarului? Se poate cineva îndoi. Insă nu mai puţin este exact, că fără armata noastră Rusia ar fi suferit poate îndoite pierderi şi cheltueli, şi pacea glorioasă din 1878 risca foarte mult a se numi pacea din 1879, tot așa de glorioasă, dar mai scump plătită.

Oricum ar fi, noi credem că ar fi şi mai demn şi mai politic a mai pune oarecare moderație în aceste lăudături. Şcoala revoluţionară, aci ca în toate, nu cunoaşte nici tact, nici măsură. Pentru dânsa, între slugărnicie şi insolenţă nu este termen de mijloc. Prin servilismul lor când se găseau faţă în faţă cu Prinţii, ambasadorii, generalii ruşi, n'au știut a apăra la timp drepturile României, cari le erau

încredinţate. Prin atitudinea lor nesocotită şi violentă de astăzi, sunt pe drum de a ne face din Rusia o neîmpăcată vrăjmaşă. De aceea avem dreptul să regretăm că d. Rosetti când a fost la Paris, între o şedinţă a Internaţionalei şi un banchet în onoarea Comunei, n'a avut timpul să meargă să vază la teatru: *Le voyage de Mr. Perrichon.*

NAŢIONALI-LIBERALI

Avem şi noi un partid, care se numeşte « naţional liberal » şi este bine să-l avem, fiindcă o ţară cum se cade trebue să aibă cel puţin un partid « naţional » şi cel puţin un partid « liberal ».

Ce e drept, noi nu ne putem făli cu un partid « naţional », nici cu unul « liberal », noi suntem o ţară mai mult decât cumsecade şi avem un partid « naţional-liberal ».

Pentruce tocmai « naţional-liberal »?

Fără îndoială oamenii ce alcătuiesc acest partid sunt liberali; acest merit, această virtute, această calitate patriotică nimeni nu li-o poate disputa. Da, liberali sunt din creştet până în călcâe, liberali însă în înţelesul cuvântului românesc. Căci în zadar! cu minciuna nu o ducem departe şi orice cuvânt am rosti, mai nainte ori mai târziu ajungem a înţelege numai adevărul. « Tiran » era odinioară o numire, ce onora pe acela care o purta; « demagog » era odinioară un titlu la respectul concetăţenilor; « liberal » era odinioară un cuvânt plin de farmec: astăzi a fi « liberal » este o virtute foarte problematică. Dela anul 1848 până în zilele noastre liberalii au isbutit a discredita liberalismul, şi acesta e meritul pentru care trebue să le fim recunoscători, de oarece, cu ajutorul bunului Dumnezeu, nu mai avem nevoie decât de câţiva ani, pentru ca nimeni să nu mai fie dispus a trece de « liberal ».

Cum rămâne însă cu « naţionalitatea » acestor « liberali? ». Incă din vreme trebue să ne îngrădim, pentru ca nu cumva « liberalii » să discrediteze şi naţionalismul, cum au discreditat liberalismul. Să ne lămurim dar, pentru ce

acești liberali nu se mulţumesc de a fi liberali, ci caută să mai fie totodată şi « naţionali ».

Indată ce auzim vorbindu-se de « naţionali-liberali », trebue neapărat să presupunem că acest partid nu e decât fracţiunea liberală a unui mare partid naţional, ori fracţiunea naţională a unui mare partid liberal.

E adevărat ceea ce presupune numirea « naţional-liberal? » Există în ţara aceasta un partid liberal care nu este şi nu pretinde a fi naţional? ori există un partid naţional, care nu este şi nu pretinde a fi liberal?

Nu! Toate partidele liberale din România pretind a fi totodată şi naţionale: iară din partidul naţional, ce nu pretinde a fi liberal, « liberalii noştri-naţionali » nu pot face parte.

Pentru ce dar acest partid crede de cuviinţă a se numi « naţional-liberal? »

Fără îndoială fiindcă voieşte să arate, că se deosebeşte atât de partidul « naţional-conservator », cât şi de celelalte fracţiuni mai puţin naţionale ale partidului liberal.

Alt înţeles numirea « naţional-liberal » nu poate avea.

Trebue deci, ca noi, « naţionalii-conservatori », să ne întrebăm, dacă rivalii noştri liberali în adevăr sunt naţionali? dacă ei, prin activitatea lor, au dovedit că sunt vrednici de a împărtăşi cu noi numirea de partid naţional?

Care sunt faptele, prin care aceşti oameni au dovedit că ţiu de naţionalitatea română? prin ce au dovedit, că scopul lor este de a face ca desvoltarea noastră să fie potrivită cu firea particulară şi tradiţiunile poporului român? Pentru ca cineva să se poată pretinde naţional-român, trebue să fi dovedit, că a ieşit din mijlocul poporului român, că este pătruns de adevăratele trebuinţe şi cunoaşte adevărata fire, obiceiurile și deprinderile, întreaga viaţă a acestui popor, și să fi dovedit că totdeauna, în lucrarea sa politică, ţine seamă de aceste elemente: ne-au dat liberalii-naţionali dovadă despre toate aceste!?

Slavă Domnului! nu suntem nici noi cu totul uituci. Ne aducem foarte bine aminte, că mai ales dânşii au înlocuit limba românească cu acel talmeş-balmeş de păsărească, de care nici până în ziua de astăzi n'am isbutit a

scăpa literatura română. De asemenea printr'înşii ori în urma stăruinţelor lor necumpătate, s'a împovărat ţara cu o mulţime de legi şi o mulţime de aşezăminte, care nu au de loc a face cu trebuinţele, deprinderile, tradiţiunile, nu au nimic a face cu firea poporului român. In sfârşit, aceşti liberali sunt elementul, care a împins ţara spre o desvoltare cu desăvârşire nenaţională. şi astfel ne-a adus la zăpăceala, în care ne aflăm.

Cu toate acestea el se numeşte « naţional-liberal ».

Să nu fim naivi! *Tocmai pentru aceea,* tocmai simţind, că în viaţa lor nu au făcut nimic naţional, tocmai simţind că nu cunosc pe poporul român şi nu sunt capabili de o lucrare în adevăr naţională, tocmai fiindcă nu se simt a fi naţionali, aceşti oameni se numesc aşa.

Cuvântul « naţional » este cuvântul de reclamă în firma partidului « naţional-liberal ».

Liberali sunt şi numai liberali; şi vrednici sunt de a fi numiţi liberali, chiar liberali în înţelesul pe care activitatea lor l-a dat acestui cuvânt!

LIBERALII ȘI CONSERVATORII

Sunt în România două partide, care se exclud unul pe altul: liberalii și conservatorii, roșii și albii, radicalii și reacționarii.

Deși nimeni nu tăgăduește că aceste două partide în adevăr se exclud, părerile în privința lor se deosebesc. D. C. A. Rosetti, cel mai competent om în materie de lupte politice, e de părere că partidul conservator, alb sau reacționar, este o Plevnă internă pe care liberalii trebue să o combată la moarte și viață. Diletanții politici, din contră, sunt de părere că aceste două partide, deși în adevăr se exclud, vor acelaşi lucru, adică să ajungă și să rămâie la putere.

Noi credem că d. C. A. Rosetti, cu toate că este un foarte excelent bărbat politic, merge prea departe în judecata sa asupra partidului conservator; cu toate acestea — nu împărtășim vederile diletanților politici.

De când fericirile liberalismului s'au revărsat asupra țării noastre, liberalii și conservatorii mereu se luptă, şi, cu deosebire în cursul celor din urmă doi ani, ne-au dat destule dovezi că o sinceră și neîmpăcată ură îi desparte. O mulțime de oameni au fost dați în judecată; altă mulțime a fost perchiziționată; s'a ticluit catastiful de păcate: în sfârșit, pentru ca toate aceste să se poată face, trebue să fie la mijloc o ură sinceră, iar pentru ca să se poată urî, oamenii trebue să aibă motive bine întemeiate.

Trebue deci să fie ceva, ce deosebește pe liberali de conservatori.

Era odată o vreme, când nu erau în țară nici liberali, nici conservatori: erau numai boieri, ciocoi, târgoveți și țărani.

D'odată însă se întorc de prin străinătate o mulţime de tineri, care ştiau « multă » carte, aveau multe aspiraţiuni frumoase, dar nu cunoşteau ţara. Ei cer să se facă schimbări în aşezămintele ţării şi aveau tot dreptul să facă această cerere, deoarece, în adevăr, era trebuinţă de anumite schimbări.

Din nenorocire însă aceşti tineri nu cunoşteau îndestul starea şi adevăratele trebuinţe ale ţării; astfel cereau nişte schimbări, pe care bătrânii, ca nişte oameni, cari cunoşteau ţara, nu le puteau primi ca bune şi folositoare.

Astfel se produce cea d'întâi luptă politică; tinerii cer schimbări, iar bătrânii le răspund: « Voim şi noi să facem anumite schimbări, nu însă pe acele, pe care le cereţi voi ».

Cine sunt însă aceşti tineri liberali? — Costache Negrea, N. Bălcescu, Câmpineanu, Eliad Rădulescu, Tell, Bolintineanu, V. Alecsandri, A. Russo şi alţii, toţi oameni, cari astăzi sunt, ori, dacă ar mai trăi, ar fi conservatori: e dar o foarte mare deosebire între liberalii de atunci şi liberalii de acum. Alăturea cu Misail, Pătârlăgeanu, Holban, P. Ghica, etc., Bălcescu, Câmpineanu ori E. Rădulescu niciodată nu s'ar fi luptat.

Liberalii de odinioară voiau nişte lucruri, care poate că nu se potriveau cu starea în care se afla societatea română; din nenorocire s'au vârît însă printre dânşii nişte oameni, cari nu erau deopotrivă cu dânşii, oameni, cari voiau nişte lucruri, ce nu se potrivesc cu starea niciuneia din societăţile organizate de pe faţa pământului.

Chiar la anul 1848 era o foarte mare deosebire între aceşti oameni şi adevăraţii liberali, şi N. Bălcescu încă atunci numea pe conliberalul său C. A. Rosetti, un trădător (vezi I. E. Rădulescu).

Dacă nu ar fi fost însă acei liberali nobili, cari astăzi sunt ori ar fi conservatori, niciodată liberalii de astăzi nu ar fi ajuns a se răsfăţa în viaţa noastră publică; I. C. Brătianu şi C. A. Rosetti numai la umbra unor nume adorate au putut să-şi facă meseria lor de samsari politici. Liberalii de astăzi au luat însă o moştenire, la care nu au niciun drept.

Dorinţa acestor liberali era de a da ţării o organizaţie, în virtutea căreia puterea publică poate să atârne mai ales de ciocoi şi de târgoveţi, şi graţie sprijinirii ce li s'a dat din partea oamenilor cu greutate la anul 1866, această dorinţă li s'a împlinit.

Mai este însă un lucru la mijloc.

In o ţară atât de liberală ca România, foarte lesne s'ar putea întâmpla ca « naţiunea suverană » să-şi dea seamă despre ceea ce face şi să le dea liberalilor bani de drum. Contra acestei eventualităţi triste nu este decât un singur leac, ura personală, şi d. C. A. Rosetti, ca un eminent bărbat politic, îşi dă toată silinţa spre a deştepta în ţară acest sentiment binefăcător.

Şi d. C. A. Rosetti a izbutit: în adevăr, astăzi cei mai mulţi din aceia, cari susţin guvernul liberal, îl susţin numai fiindcă urăsc pe conservatori, se tem de ei, ori fiindcă ar trebui să-şi sacrifice interesele personale, susţinând pe conservatori.

D. C. A. Rosetti e dar foarte aproape de adevăr, când zice, că cele două partide sunt două cete vrăjmaşe şi că partidul conservator este o Plevnă internă. Este foarte aproape de adevăr, deoarece ştie, că însuşi lucrează zi şi noapte spre a produce acest rezultat. Indată ce ar înceta ura şi frica, îndată ce interesele particulare nu ar fi angajate în luptele politice, d. C. A. Rosetti ar trebui să se ducă de unde a venit.

Dar toate lucrurile au rostul lor. Mai nainte ori mai târziu ura şi frica vor trebui să înceteze şi atunci, de voie de nevoie, aceia cari îşi au interesele angajate în operaţiile firmei liberale vor începe să ţipe mai amarnic. Nimeni cu minciuna nu poate duce foarte departe şi încetul cu încetul lumea îşi aduce aminte de starea în care se afla ţara pe când era guvernată de oameni capabili şi cumpătaţi, o compară cu cea de astăzi, şi la urma urmelor faţă cu adevărul chiar şi ura va trebui să-şi piarză puterea. Frică? — frica, neîntemeiată — fiind, va trebui să înceteze cât mai curând.

Atunci apoi, d. C. A. Rosetti a pierdut jocul.

[LIBERALII ENGLEJI ŞI ROMÂNI]

Cartea albastră, pe care a publicat-o zilele acestea guvernul englezesc, deşi cuprinde numai şi numai documente privitoare la cestiunea afgană, are destulă importanţă prin armele ce procură atât adversarilor cât și partizanilor guvernului cârmuit de lord Beaconsfield, pentru viitoarea luptă parlamentară. In privinţa depeşei, ce de curând lord Cranbroock, actualul ministru al Indiei, a trimis lordului Lytton, vice-regele Indiei, controversa există chiar acum. Acea depeşă cuprindea, după cum se știe, o expunere a politicii urmate de precedentul guvern în privinţa emirului din Cabul, și arăta în ce și pentru ce ministerul actual a adoptat o linie de purtare deosebită. Blamul implicit aruncat prin acest însemnat document asupra administraţiei d-lui Gladstone, nu se putea să nu provoace reclamaţii din partea membrilor acelor administraţii.

In deosebi ducele d'Argyll, care fusese secretar de stat la departamentul Indiei pe acea vreme, trebuia să se crează atins. In adevăr, el a și protestat cu putere și cu mult necaz prin coloanele ziarului « Daily News ». Depeşa lordului Cranbroock, după părerea ducelui d'Argyll, dă seama despre fapte într'un chip parţial şi propriu a induce poporul în eroare. Ministrul, după spusa ducelui d'Argyll, a schiţat un roman când a înfăţișat pe emirul ca un om îngrijat de teama Ruşilor, care ar fi cerut Englejilor să-l protejeze împotriva ţarului, şi care s'a dat în braţele Rusiei pentrucă predecesorii lordului Lytton în India rămăseseră surzi la plângerile sale. Toate acestea, zice ducele, sunt curate născociri; Şere-Ali n'avea de loc teamă de Ruşi, și se gândea numai la greutăţile din lăuntru ale

guvernului său, la interesele sale teritoriale și dinastice; aceea ce dânsul voia să capete dela Englitera era numai o garanţie împotriva vrăjmaşilor săi dinlăuntru, şi nemulţumirea lui venea numai şi numai din aceea că lord Northbroock nu voise să-i asculte aceste pretenţii. După părerea ducelui d'Argyll, emirul chiar dacă sincer s'ar fi temut de Rusia, această teamă n'ar fi trebuit să înrâurească asupra purtării guvernului Indiei. Ex-secretarul de stat este din aceia cari, în toate chestiunile politicii orientale, profesează o încredere implicită în buna credinţă şi în desinteresarea ţarului şi consilierilor săi.

Din nenorocire însă pentru dânsul, după scrisoarea ducelui d'Argyll, purtând data de 23 Noemvrie, a venit numai decât publicarea Cărţii albastre, şi prin această culegere de documente oficiale se răstoarnă cu desăvârşire vederile şi judecata lui politică. După cum se vede lămurit dintr'o importantă depeșă a lordului Northbroock, din 15 Septemvrie 1873, precum şi dintr'o mulţime de alte documente atârnând de acea depeşă, emirul nu se gândea decât numai şi numai la primejdiile din afară, şi considera granița lui despre miazănoapte ca serios ameninţată de vecinii ruși. Un trimis al emirului, într'o convorbire cu vice-regele Indiei, pe la mijlocul anului 1873 se rostea cum că « înaintarea Ruşilor în Asia a deşteptat serioase temeri printre populaţiile Afganiei; şi oricât de mult şi de des i-ar asigura Rușii pe Afgani că nu trebue să aibă nicio teamă de ei, Afganii nu pot să le dea nicio încredere, şi niciodată nu se vor crede în siguranţă, până ce nu vor fi siguri că se pot bizui pe ajutorul Englejilor ».

Afară de aceasta, lord Northbroock a trimes acum de curând către ziare o scrisoare, în care arată lămurit groaza ce a produs printre Afgani şi emirului lor expediţia rusească la Kiva. Lord Nortbroock reproduce o parte din propriile sale depeşi, publicate astăzi şi prin Cartea Albastră, şi fără să vrea chiar dovedeşte pipăit că acele ce astăzi se întâmplă în Asia nu se poate imputa decât numai şi numai politicii greşite şi condamnabile a guvernului liberal cârmuit de Gladstone.

Pe de o parte guvernul acela nu voia să admită cum că ar fi fost ceva de temut din partea Rusiei; de altă parte

respingea orice propunere de alianţă cu emirul, cum şi orice făgăduinţă de ajutor la întâmplare să-l atace Ruşii. Guvernul liberal Gladstone a crezut de cuviinţă că nu-i nevoie nici vreme să se mai ocupe cu aceste chestiuni, şi rezervându-şi dreptul de amestec, a amânat cercetarea lucrului pe o altă dată nehotărîtă. Emirul atunci, văzându-se părăsit de Engleji, aliaţii lui fireşti, a trebuit să cedeze de frică sau prin amăgirea intrigilor ruseşti.

Deosebirea temeinică între guvernul liberal şi cel conservator, acum la putere, în Anglia, este că cel dintâi, cu totul dimpotrivă cu cel de-al doilea, vede în Rusia aceea ce spun Ruşii iar nu aceea ce este. Liberalii engleji cu d. Gladstone în frunte-le, chiar după expediţia rusească la Kiva, chiar după urzirile ruseşti din Orient, chiar după tratatul dela San Stefano, n'au încetat de-a îmbrăţişa cauza rusească, ca şi cum judecata politică şi simţirea interesului naţional le-ar fi lipsit cu totul.

Liberalii pretutindeni sunt iubitori de forme frumoase, de fraze şi de formule de senzaţie, filantropi nesocotiţi, considerând progresul omenirii ca o faptă a voinţii individuale, iar nu ca un rezultat firesc al mersului omenirii prin scurgerea vremilor; aşa sunt toţi liberalii, şi când zicem liberali, voim să înţelegem aci pe liberalii cinstiţi, născuţi liberali, cari gândesc strâmb şi lucrează astfel după temperamentul lor şi după cum îi taie capul, iar nicidecum nu vrem să înţelegem pe liberalii necinstiţi, făcuţi liberali, cari gândesc limpede, dar lucrează rău pentru interesul lor şi după cum îi împing poftele şi patimile lor, cum bunioară, în micul Paris al Orientului lucrează vestitul campion al « desmoşteniţilor », marele mag al republicei universale, d. C. A. Rosetti.

De sigur nu putem face necinstea d-lui Gladstone, să nu facem deosebire între dânsul şi prezidentul Camerei noastre, care după declaraţia sa de mai alaltăeri, este făcător de minuni, ca orice nepot al divului « Traian », care este acum după războiu *independent*, nu ca mai nainte, adică are cu ce trăi fără grijă de-acum încolo şi care mai presus de toate *iubeşte*.

D. Gladstone şi guvernul său, preocupat de ideile filantropice şi religioase, au rămas orbi şi nepăsători în faţa intereselor ţării lor şi a echilibrului internaţional. Guvernul conservator dimpotrivă, a urmat calea cea dreaptă, şi a văzut dela început că sub firma de senzaţie atârnată deasupra întreprinderii Rusiei în Orient, se ascundea tendinţa moscovită asupra Constantinopolului şi scopul nimicirii împărăţiei otomane. Guvernul conservator a simţit că misia rusească la Cabul este încă un pas al Rusiei împotriva Engliterei, şi că nimicirea Turciei nu este alta decât pregătirea neapărată a unei lupte uriaşe în Asia. Şi astfel guvernul conservator a schimbat pe dată politica urmată până atunci faţă cu emirul din Cabul, oferindu-i o alianţă ofensivă, cerută odinioară de către Emir şi refuzată de către guvernul liberal. De astădată însă era prea târziu; greşeala neiertată a cabinetului Gladstone a făcut neînlăturabil războiul, căci a lăsat pe Şere-Ali să intre în sfera de acţiune a Rusiei.

[FRAŢII RADICALI ȘI D. DIM. STURDZA]

I

După o oarecare viaţă politică, d. Dim. Sturdza, până la cea din urmă reintrare a d-sale în minister, izbutise să-şi facă, în închipuirea mai a tutulor, o reputaţie, dacă nu de un foarte inteligent, dar de sigur de un foarte corect om de stat şi mai alcs de finanţe. Metoda întrebuinţată de d. Dim. Sturdza pentru ajungerea acestui scop, deși cam veche şi tocită, însă sigură în ţara noastră, consista în a se face d-sa teoreticește aprigul biciuitor al tutulor greșelilor, neregularităţilor, mai de multe ori numai închipuite, totdeauna exagerate până la absurd, săvârșite de partidul şi de guvernul adversar politic d-sale.

Intr'o ţară ca a noastră, unde când afirmi ceva, nu ți se cere şi dovezi, unde spiritul public nu are niciun element serios de control mai ales asupra luptelor ivite pe tărâmul ştiinţei de stat, reaua credinţă este de multe ori o bună temelie pentru clădirea unei frumoase reputaţiuni. Ca să treci de ccl mai curat, n'ai decât să ponegreşti cu ori fără drept pe alţii; ca să te crează lumea om cinstit și de treabă, n'ai decât să ocărăşti și să osândeşti în vileag purtarea altora, chiar dacă dânșii au o bună purtare și mai ales în cazul acesta. Dacă vrei să înşeli lumea, a zis un filosof, înşeală-o gros, că subţire, nu ţi se prinde. E mult numai până să-ţi faci o reputaţie frumoasă, şi în urmă poţi fără grijă să săvârşeşti însuţi păcatele, de care osândeai odată pe alţii buni nevinovaţi.

*
* *

In cuvântări publice şi intime, în gazete, în publicaţii de tot felul, făţişe şi clandestine — o literatură întreagă de calomnii economico-financiare — aci ca d. Sturdza, aci ca baronul de Hahn, şi când iar sub cel mai discret anonim, actualul ministru de finanţe şi-a petrecut viaţa ponegrind administraţia financiară a guvernului conservator, biciuind nişte pretinse gheşefturi, născocite de fecunda d-sale închipuire, şi sfâşiind toate aşezămintele economice şi financiare ale acelui guvern, între cari mai vârtos monopolul tutunurilor.

Cu încetul, izbuti să-şi întemeieze o reputaţie vrednică de pismuit. Toată lumea, mulţi chiar dintre cei mai puţin naivi credea în adevăr în sfinţenia contabilului-moralist dela Mazar-paşa, şi în sfârşit acest călduros apărător al moralei în finanţe luă portofoliul vistieriei, apoi al lucrărilor publice şi acum în urmă iar al vistieriei, unde la urma urmelor îşi dete arama pe faţă.

*
* *

D. Sturdza, înainte de a veni acum în urmă la Ministerul de Finanţe, pe când Regia monopolului de tutunuri îşi denunţase convenţia cu Statul pe motivul deslipirii Basarabiei de România, era în deaproape legături, în daraveri mari cu această Regie; se zicea chiar, că pentru nişte servicii ce le aducea Regiei, d. Sturdza primea în schimb o sumă destul de însemnată. Venind la minister îndată după aceea, şi fără ca daraverile d-sale cu Regia să se fi stins, d-sa aduce la începutul sesiunii acesteia în Cameră un nou proiect de lege pentru modificarea convenţiei cu Regia. Prin acest nou proiect, după chiar termenii raportului comitetului delegaţilor din Cameră, se restrânge cultura tutunului numai la şase judeţe; cultura pentru export se pune cu totul la dispoziţia Regiei, încât se desfiinţează în mod indirect; se înmulţesc greutăţile culturii mărindu-se mijloacele de perchiziţiuni şi adăogându-se penalităţile pentru contravenţii, sub cuvânt de a nimici cultura ilicită şi contrabanda, şi se micşorează rata anuală la 8.125.000, făcându-se ca Statul să intre ca părtaş la o parte din beneficiile ce va realiza Regia.

Proiectul a fost, precum se ştie, respins în secţiuni şi în Cameră. După aceea d. Sturdza reveni acum din nou cu dânsul, prefăcut «într'un chip ridicul», cum zicea chiar o gazetă radicală, adică preschimbat numai în aşternerea câtorva faze şi nimic mai mult. Ca şi la întâia oară, proiectul căzu şi de astădată.

In timpul pe când proiectul prefăcut «într'un chip ridicul» se afla pentru a doua oară în secţiunile Camerei, d. Manolache Costache în Senat a făcut ministrului finanţelor o interpelare, întrebând dacă este adevărat că Regia nu şi-a plătit de mult ratele, şi ce are de gând să facă guvernul în această privinţă. Iar d. Sturdza, — care în secţiunile Camerei ameninţa, că Regia monopolului se duce lăsându-ne în buget un minus de 9 milioane aproape, şi neavând noi ce-i face şi ce-i lua, — răspunzând în Senat la interpelarea d-lui Manolache Costache, afirma că guvernul este asigurat şi prin urmare să n'aibă grijă interpelatorul de vreo pagubă din partea Statului.

Iată un subiect bun pentru o filipică economico-financiară, cum numai contabilul-moralist dela Mazar-paşa era în stare să le facă. Câte coloane în «Alegătorul liber», câte broşuri n'ar fi scris d. Sturdza în privinţa unei daraveri aşa de scandaloase!

Dar să trecem mai departe.

*
* *

In zilele trecute vine dela Cameră în Senat proiectul pentru baterea celor 25 milioane argint în bucăţi de câte 5 franci. Acest proiect aşa cum era votat de Cameră, conținea un articol, care prescria ca baterea nouei monede să se facă la Bruxelles.

In secţiunile Senatului s'a ridicat o adevărată furtună în contra acelui articol. Cum? Când avem în ţară un palat al monedei, unde se pot bate bucăţile de argint cerute, tot aşa de bine şi mai ieftin decât în străinătate, noi să ne batem bani la Bruxelles? Şi tocmai d. Sturdza, românistul, naţionalistul cel mai fierbinte, să ceară una ca aceasta? Nu se poate, au zis unii dintre senatori, neapărat

că n'a fost precugetare la mijloc; a fost o greşeală; de sigur d. Sturdza şi-a uitat sau n'o fi ştiind că avem şi noi un palat al monedei. Alţi senatori însă, cari auziseră că un oarecare bancher sau un om de afaceri din Bruxelles se află aici tiptil şi stă închis într'un hotel din Capitală, crezură tocmai contrariu de cei dintâi, şi cu toţii propuseră un amendament pentru înlocuirea articolului în chestiune. Amendamentul s'a votat, şi se spune cum că, imediat după votarea aceasta, d. Sturdza a dat de ştire bancherului belgian, care aştepta cu palpitaţie trecerea articolului cu pricina şi prin Senat, să-şi ia giamantanul şi să plece, deoarece nu mai este nicio speranţă.

— Unde eşti, d-le baron de Hahn, să înfierezi aceste *gheşefturi*, cum ziceai d-ta odinioară?

* * *

Şi nu-i numai atâta.

In proiectul de lege pentru construirea liniei ferate Mărăşeşti-Buzău, era un articol, prin care se hotăra eă, în cazul când în pădurile Statului nu se vor găsi lemnele trebuincioase construirii, dânsele să se poată procura dela particulari. Toată lumea ştia întunecoasa afacere a d-lor Sturdza, Ion Ghica şi Comp., cu pădurea cea mare dela Adjud, afacere ce se poate numi o adevărată ruină pentru întreprinzătorii ei. O sumă de lemne tăiate, o mulţime de traverse gata pentru calea ferată zăceau şi zac de mult în acea pădure, fără speranţă de a se mai găsi muşterii pentru ele. Fiind însă astăzi a se construi linia Mărăşeşti-Buzău, şi aflându-se d. Dim. Sturdza la minister, se prezentă ocazie şi chip de a se găsi şi pentru acele mărfuri părăsite un bun muşteriu, cel mai bun, adică Statul.

— Da, însă articolul din proiect prescria, ca să se ia lemne dela particulari numai în cazul când nu s'ar găsi în pădurile Statului.

— Da, însă articolul ar fi avut puterea magică să stârpească lemnele trecute, prezente şi viitoare din toate pădurile lumii, afară de pădurea dela Adjud, până la completa ei desfacere: de vreme ce se pusese în proiect, fireşte că nu era să se mai găsească lemne în pădurile Statului.

Şi pentru aceasta ne raportăm la logica economică a d-lui baron de Hahn.

*
* *

Atât pentru azi şi încheiem cu vorba fabulistului:

« Cunosc mulţi liberali la vorbe mari se 'ntrec
« Dar până în sfârşit cu oase se înnec.

Atâta numai, că proiectul monopolului a fost respins, articolul despre baterea monedei amendat, iar cel despre pădurea dela Adjud n'a avut o soartă mai bună. D. Sturdza a scăpat de trei ori ocazia de a se înneca: nu l-au lăsat fraţii liberali.

II

Intr'unul din numerele trecute am arătat cum d. Sturdza, după ce şi-a fost întemeiat o reputaţie aproape universală în ţara noastră de cel mai corect om de finanţe, şi-a dat arama pe faţă la a treia intrare a d-sale în minister. Astăzi fiind ţinuţi a reveni asupra acestui subiect, începem prin a pune o întrebare, şi adică:

Este adevărat că, înainte de intrarea d-sale în minister, d. Sturdza se afla personal vârît în daraveri cu concesionarii monopolului? Asta nu-i de tăgăduit. Este adevărat, cum am zis noi în rândul trecut, că d. Sturdza primea dela capii companiei tutunurilor o sumă însemnată pentru servicii ce d-sa le făcea? E adevărat, de vreme ce nu am primit până acum nicio desminţire în privinţa acestei categorice afirmări, de vreme ce *Românul* de ieri, apărând pe d. Sturdza în contră-ne, în două coloane nu găseşte loc să pomenească măcar de această afirmare, ce-am făcut-o în numărul nostru de Sâmbăta trecută.

Aşa dar este adevărat, că d. Sturdza făcea trebuşoare cu monopolul tutunurilor înainte de a lua portofoliul finanţelor, şi cum a luat acest portofoliu, cea dintâiu treabă a fost să puie numai decât la cale afacerea acestui monopol. Vor mai fi oameni, cari să crează că în toate acestea nu-i nimic incorect? fie; noi însă susţinem că afacerea tutunurilor este o afacere în adevăr scandaloasă. Cum?

omul, care până acuma nu vedea în toate actele miniştrilor ţării sale decât gheşefturi şi iar gheşefturi; omul, care avea cutezanţa să arunce calomnia şi să atragă bănuiala publică asupra persoanelor celor mai cinstite; omul, care-şi da aerul şi vrea să treacă de sectar fanatic al moralei în finanţe — acest om, ieri om de treburi al companiei monopolului, astăzi, venind la minister, cea dintâi treabă pe care o face e să aducă un proiect pentru o tranzacţie cu monopolul, proiect care, chiar după zisa apărătorului său, după zisa «Românului», este *mai avantajos pentru concesionari?* Aceasta nu este un scandal?

*
* *

Dar să ne întoarcem puţin privirile înapoi, spre a face critica istoriei acestei afaceri. Inainte de intrarea din urmă a d-lui Sturdza la finanţe, d-sa fiind, să nu uităm, omul Regiei monopolului, făcea de pe banca senatorială multe zile amare guvernului radical şi în deosebi d-lui I. C. Brătianu. Intr'una şi fără să-i dea pas de răsuflare, îl necăjea cu interpelări şi lua o atitudine din ce în ce mai ostilă faţă cu guvernanţii. Radicalii noştri, simţind că se apropie nişte zile grele. — cum şi fuseră în adevăr cele din urmă ale acestei sesiuni —, se gândiră că va veni curând timpul când glasul şi votul d-lui Sturdza ar fi primejdioase, şi împreună cu dânsele şi votul d-lui Ion Ghica, — căci acesta, neavând glas, are numai vot. Aşa, prin urmare, radicalii trebuiră să ia din vreme o măsură prin care să paralizeze duşmănia acestor doi fraţi pe atunci opozanţi. Mijlocul fu lesne găsit.

D. Brătianu cunoştea cum stă d. Sturdza cu monopolul, şi ştia că d. Sturdza, cum e un om conştiincios, fiind îndatorat către Regie, are să se felicite de prilejul portofoliului, pentru a-i aduce acesteia cât se poate mai bune servicii. Aşa dar d. Brătianu, sigur că unde bate are să i se deschidă, oferi d-lui Sturdza portofoliul vistieriei, pe care acesta-l primi cu amândouă mâinile. Atunci, d. Brătianu îşi zise în gândul d-sale:

« Tu, prea-curatule, faci opoziţie? Am să-ţi închid gura; am eu leac şi pentru tine; mi-a venit vremea să te dau şi pe tine de mal! »

Şi în adevăr l-a şi dat.

D. Sturdza, acel ideal de morală finanţiară întrupat, astăzi nu mai există. In locu-i avem un muritor de rând, supus, cum văzurăm, la ispită.

Atâta numai, că tranziţia a fost aşa de bruscă, încât lumea nu-şi poate da seama bine de cele întâmplate, şi de aceea ne vedem siliţi a reveni mereu asupra acestui trist subiect, până ce o vom lămuri în deajuns în privinţa minunatei schimbări la faţă a contabilului moralist dela Mazar-paşa.

*
* *

D. Brătianu, chemând pe de o parte pe d. Sturdza la finanţe, pe de alta face semn majorităţii d-sale din Cameră, dându-i pe mână nobila victimă, care primeşte portofoliul ce i se oferă fără să simţă, de grăbit ce era, cursa fraţilor radicali.

Proiectul pentru tranzacţia cu monopolul cade odată, şi d. Sturdza, pe semne tot din zel pentru Regie, — căci d-lui e conştiincios — cutează a mai înfrunta un al doilea blam din partea fraţilor liberali. Proiectul cade a doua oară. Intre întâia şi a doua cădere ale proiectului, d. Sturdza are din partea radicalilor şi gazetelor lor aceea ce merită, adică o adevărată huiduială, cum numai radicalii ştiu să ţi-o dea când te-apucă la largul lor.

Aci trebue să lămurim încăodată, în treacăt, purtarea ziarului nostru faţă cu acest proiect, care n'a avut din parte-ne nici aprobare nici desaprobare. Noi, cum am zis şi ieri, am susţinut şi vom susţine totdeauna monopolul ca atare, nu din *dragoste specială*, ci fiindcă nu vedem deocamdată, pentru un condeiu de aproape zece milioane la rubrica veniturilor Statului, o dare indirectă mai sigură şi relativ mai dreaptă.

*
* *

Astfel dar, d. Sturdza cade de două ori în Cameră, fără să mai pomenim de astădată şi de căderea articolului din legea pentru construirea liniei ferate Mărăşeşti-Buzău, articol în care se prevedea desfacerea pădurii Adjud a d-lor

D. Sturdza, Ion Ghica şi Comp. Afară de acestea, mai suferе şi în Senat o a patra cădere cu votarea amendamentului pentru baterea argintului de 5 franci, nu la Bruxelles, cum vrea d-lui, ci la Bucureşti.

In Cameră, majoritatea d-lui Brătianu, având în frunte pe ilustrul urmaş presumptiv al d-lui Sturdza şi pretendent la portofoliul finanţelor, d. Buescu, respinge proiectul tutunurilor ca vătămător ţării şi avantajos concesionarilor monopolului. Cam scumpă, ce-i drept, dar bună lecţie.

In Senat, tot majoritatea d-lui Brătianu votează amendamentul-Strat pentru baterea monedei în Bucureşti. Şi cine aduce acestei majorităţi cuvântul de ordine pentru a vota amendamentul opoziţiei? Un alt ilustru urmaş presumptiv al d-lui Sturdza şi pretendent la portofoliul finanţelor, un redactor-administrator al *Românului*, care pe semne crede că finanţele Statului se pot pune la cale tot aşa de lesne ca şi catastifele administraţiei jurnalului radical. Incă o lecţie, tot scumpă, dar bună şi asta.

*
* *

Să ni se ierte deci nouă şi tutulor celor obişnuiţi cu respectul formelor de cuviinţă, legitima curiozitate ce am avut de a şti cum rămâne cu d. Sturdza după aceste lecţii, pe care le-a primit dela fraţii radicali. Această curiozitate, noi, împreună cu toate organele opoziţiei, am rostit-o mereu chiar dela întâia cădere a proiectului pentru tutunuri; acum, după a doua cădere, mai rea decât cea dintâi, cum zice Scriptura, o rostirăm iar, şi iată că în fine tocmai «Românul» ia apărarea d-lui Sturdza. Ziarul radical caută să ne facă a înţelege că d. ministru al finanţelor, cu toate loviturile păţite dela majorităţile prea supuse ale colegului său dela interne, nu are de ce să se retragă din minister. Foarte bine, răspundem noi, fie şi aşa; asta e chestie de obraz, şi dacă nu se supără d. Sturdza de loc de cele păţite, noi nici atâta. O fi ştiind d-lui ceva; poate că o fi mai având de gând să aducă odată proiectul pentru tutunuri.

*
* *

A fost dar o simplă curiozitate ceea ce ne-a făcut a întreba cum rămâne astăzi cu d. Sturdza, şi « Românul » se înşeală când bănuieşte că nouă ne-ar părea bine ca d. Sturdza să cadă dela minister. Nu; ne pare bine din contră ca d-sa *să stea* acolo, dacă voieşte a fi tăvălit şi mai mult de majoritatea nemiloasă a radicalilor.

Judecând pe d. Sturdza ca om, ar trebui să avem compătimire pentru d-sa în urma celor ce a avut să sufere din partea haitei asmuţite de colegul d-sale dela interne; însă judecându-l politiceşte, ne pare foarte bine că are aceea ce merită să aibă. Autorul unei întregi literaturi de calomnii economico-financiare, omul care, ca cel mai de pe urmă radical, nu s'a sfiit a arunca noroiu asupra bărbaţilor celor mai oneşti din ţară, merită astăzi să fie tăvălit precum şi este, şi o merită atât pentru acele păcate ale trecutului său, cât şi pentru necorectitudinea purtării sale de azi ca ministru.

*
* *

Incă puţine cuvinte pentru astăzi şi terminăm.

« Românul » pretinde că ne-ar plăcea să cadă d. Sturdza dela minister « pentrucă această cădere ar pune pe guvern într'o poziţie anevoioasă ». Adică, să ne permită a-l întreba, cum anevoioasă? Oare vrea « Românul » să înţeleagă, că guvernul s'ar afla într'o poziţie anevoioasă fiind lipsit de geniul financiar al d-lui Sturdza? Pentruce? N'are majoritatea radicală destule geniuri finanţiare? Nu sunt d-nii Buescu, Costinescu, Codrescu şi toţi membrii ilustrei comisii bugetare din Cameră? Noi din parte-ne mărturisim, că dacă am fi, ferească-ne Dumnezeu! în locul guvernului radical, găsindu-ne lipsiţi de geniul d-lui Sturdza şi având la îndemână atâtea altele, nu ne-am simţi de loc într'o poziţie anevoioasă. De aceea nici nu credem că ar fi acesta înţelesul frazei « Românului », ci cu totul altul, şi adică: căderea actualului ministru de finanţe ar pune pe guvern într'o situaţie anevoioasă, pentrucă, a doua zi după întoarcerea d-sale pe banca senatorială, d. Sturdza ar face urmaşului său la portofoliu vreo câteva interpelări straşnice, cea dintâi în privinţa monopolului tutunurilor, care

nu și-a plătit ratele de atâta vreme și care amenință să ne lase la veniturile Statului cu un minus de aproape zece milioane. Adică, fiul cel izgonit, destul de mâhnit chiar acum pe frații săi, cum e și rău din fire, ar da pe față în vileag secretele scandaloase ale familiei, pentru ca să-și răzbune de câte amărăciuni i s'au făcut.

Aceasta în adevăr ar fi pentru guvern o poziție anevoioasă, ce noi, pentru cuvintele noastre, mărturisim că nu i-o dorim, preferind ca, până la închiderea sesiunii cel puțin, să rămână în minister d. Sturdza, asupra căruia vom mai reveni.

III

Am zis odată și o mai repetăm: între cele mai mari neplăceri ale vieții omenești este de sigur și polemizarea cu minți radicale, cari pe lângă lipsa de judecată se mai bucură și de darul relei credințe.

Noi nu suntem aceia cari am ridicat cel din urmă chestiunea situației ministeriale, ce s'a creat d-lui Sturdza după a doua cădere a proiectului său pentru tutunuri, respins de Cameră pe motivul, că este mai *avantajos pentru concesionarii monopolului.*

Desbătând această chestiune, am întrebat: este adevărat că d. Sturdza, înainte de a veni acum în urmă la Ministerul Finanțelor era amestecat personal în daraverile Regiei? Și am adăogat că aceasta o știe toată lumea, și prin urmare nu-i un lucru de tăgăduit, așa că și « Românul », care apără pe d. Sturdza, se face că n'aude această gravă întrebare și nici nu pomenește măcar despre dânsa.

Apoi am mai întrebat limpede și deslușit: pentru un aprig critică-tot finanțiar, cum fusese până acum d. Sturdza față cu oameni buni nevinovați, este oare corect ca, după ce a fost amestecat ca particular într'o afacere, să aducă, odată cu venirea sa la minister, un proiect de tranzacție între stat și întreprinzătorii acelei afaceri, mai avantajos acestora din urmă?

Aceste întrebări le-am pus noi, și « Românul », apărând pe d. Sturdza, nici gând n'a avut să ne răspundă la ele.

Am arătat după aceea, cum credem noi că radicalii cu intenţie au vârît pe d. Sturdza în situaţia grea, în care e d-sa astăzi; iar la zisele « Românului », că noi vrem să desbinăm guvernul radical dorind a-l vedea pus într'o poziţie anevoioasă prin retragerea d-lui Sturdza, am răspuns că nouă ne pare bine ca d. Sturdza să rămână în ministerul radical, spre a avea din partea roşiilor pedeapsa meritată pentru insinuările calomnioase, ce d-sa le-a aruncat odinioară fără nicio sfială şi cumpăt asupra celor mai oneşti bărbaţi politici ai ţării.

Publicul imparţial şi cu judecată ştie că atâta am zis în articolele noastre privitoare la d. Sturdza, atât şi nimic mai mult; n'am făcut prin urmare alta, decât am calificat de absolut necorectă purtarea d-lui Sturdza ca ministru.

Astăzi, « Românul », supărat fireşte că arătăm publicului perfidia fraţilor radicali faţă cu mult încercatul d. Sturdza, ne aruncă în primul său o filipică înflăcărată, care nu se poate califica decât « ridiculă ». Organul radical ne dojeneşte, că de ce atacăm partidul său şi pe d. Sturdza, încercându-ne să aducem desbinare între fraţii roşii, şi declară că are o opinie cât se poate de rea întrucât ne priveşte. Opinia rèa ce o are « Românul » despre noi o preţuim tot atâta cât şi opinia bună, ce o avem din partea oamenilor cuminte şi de treabă. Ii mulţumim din toată inima de onoarea ce ne face, şi sperăm că niciodată nu-şi va schimba această opinie, ceea ce pentru noi ar fi cauza unei mari mâhniri.

Dar nu e numai atât.

« Românul » ne acuză de calomnie şi pretinde că pentru una ca asta, în orice altă ţară, noi am fi chemaţi înaintea tribunalelor spre a ne lua meritata răsplată.

La aceste ridicule rânduri ale gazetei din uliţa Doamnei, — după ce respingem acuzaţia ce ni se aduce, deoarece, cum arătarăm mai sus, această acuzaţie este absolut falsă,— răspundem că n'am avea deocamdată o altă dorinţă mai mare decât a fi chemaţi în faţa tribunalelor, pentru a lămuri mai pe larg prin viu graiu ceea ce n'am putut lămuri îndeajuns în strâmtul spaţiu al ziarului nostru. Din nenorocire însă, nu sperăm a ni se realiza această vie do-

dorinţă, de vreme ce ştim cum că, oricât s'ar bizui obrazele radicale că duc la tăvăleală, nu ar avea cutezanţa, astăzi mai ales, să se expună a auzi apăsarea ce am fi siliţi s'o facem prin viu graiu în faţa tribunalelor.

Oricum însă, « Românul », cu cutezarea cinică ce-l caracterizează, ne-a aruncat acuzaţia ridiculă de calomnie. La aceasta, noi răspundem iarăşi prin câteva întrebări.

Cine a aruncat adevărate calomnii asupra tuturor bărbaţilor politici ce nu împărtăşeau teoriile şi părerile cutare sau cutare?

Noi? sau « Românul » şi cu baronul de Hahn?

Cine a dat la lumină o întreagă literatură populară de insinuări calomnioase, spre a atrage cu rea credinţă bănuiala publică asupra tuturor acelor ce nu se închinau în numele tatălui C. A. Rosetti, al fiului I. C. Brătianu ş'al sfântului spirit al lui Carada?

Noi? sau « Românul » şi cu baronul de Hahn?

Şi — măcar că trebue să fie foarte necăjiţi domnii dela « Românul » din pricina zilelor grele ce le va fi făcând d. Sturdza astăzi, în urma lămuririlor publicate de noi — oare n'ar trebui dânşii să roşească că au avut nesocotinţa ridiculă de a scrie rândurile ce le citarăm mai sus?

Ne mai având nicio speranţă în judecata şi buna credinţa minţilor radicale dela « Românul », facem apel la publicul imparţial să răspunză la aceste întrebări.

[APELUL LA UNIRE]

Alegerea biurourilor definitive ale celor două adunări s'a făcut. La Senat s'a ales prezident d. C. Bozianu cu 33 voturi contra 23, la Cameră d. C. A. Rosetti cu 71 contra 42. Amândouă aceste alegeri ne dau aproximativ raportul voturilor de care guvernul ar putea dispune în chestiunea revizuirii. Guvernul are majoritatea absolută în amândouă corpurile legiuitoare; pr'n urmare, până la deschiderea chestiunii israelite, poziţia lui este asigurată. Care va fi însă poziţia guvernului roşu când se va pune pe tapet această chestiune? Și mai întâi de toate cine o va pune?

După toate probabilităţile, guvernul nu are nici în Senat nici în Cameră două treimi, cari i-ar trebui pentru rezolvarea într'un sens sau în altul a cestiunii art 7. Multe glasuri nu-i lipsesc, însă câte-i lipsesc nu le poate avea cu nici un preţ, de oarece guvernul până astăzi s'a abţinut dela rostirea unei păreri oarecare în cestiunea israelită.

Este cu putinţă ca guvernul acesta, care posedează toate datele și elementele necesare în cestiunea israelită, care ştie mai mult decât oricine, sau care mai bine zicând ştie singur, cum stau dispoziţiile puterilor străine în privinţa aceasta, să nu aibă şi dânsul o părere hotărîtă în această cestiune? Care este această părere, care este, după părerea acestui guvern, « limita concesiunilor ce s'ar putea face cerinţelor manifestate prin tractatul dela Berlin », precum zice mesajul de deschidere? Nu ştie până acum nimini. Guvernul nu numai s'a pronunţat în nici un sens, dar încă ar voi ca să se pronunţe mai întâi adunările şi în deosebi minoritatea.

Să vedem. O părere oarecare trebue să aibă guvernul, măcar că nu o dă pe faţă. Dacă părerea guvernului este în acord cu sentimentul ţării întru cât priveşte « limita concesiunilor », atunci nu se poate explica pentru ce guvernul, sau dacă nu guvernul, cel puţin organele partidului său nu vin să spună curat: aceasta este părerea noastră în privinţa art. 7? Ce nevoie au oamenii reclamei patriotice, mai ales astăzi când popularitatea le este sdruncinată din temelii, să tăinuiască o părere care le-ar reîntemeia această popularitate?

Dacă însă guvernul are o părere contrară sentimentului public, şi dacă dela această părere este angajat, faţă nu ştim cu cine, d'a nu se abate, atunci cum crede că o va scoate la capăt neavând două treimi în adunările de revizuire?

Printr'un fel de comunicat dat în vremea alegerilor, precum şi prin mesajul de deschidere a Camerelor, guvernul a arătat că nu a prejudecat întru nimic rezolvarea cestiunii israelite. Aceasta nu avea guvernul nevoie să ne-o spună, afară numai dacă nu voia să ne asigure că dânsul n'a luat faţă cu cineva vr'o anume hotărîre în acea privinţă, căci a prejudeca într'o cestiune, va să zică a lua o hotărîre mai nainte de a asculta şi alte păreri în drept a se rosti. Nimini, mai ales acum, când voturile din ambele corpuri s'au cam cântărit, nu ar avea să se teamă de primejdia unei hotărîri nestrămutate a guvernului roşu convenită cine ştie cu cine, – nimini, decât numai însuşi guvernul şi partidul său. Nu e vorba prin urmare de prejudecare şi hotărîre, e vorba de o părere, de un punct de plecare. Guvernul acesta are un partid, are chiar majoritatea în adunări; el este prin urmare dator mai nainte de toţi de a veni şi a-şi arăta părerea, printr'un proiect în regulă, pe lângă care să caute dacă va putea să-şi alieze două treimi ale Camerelor.

De când s'a ridicat pentru întâia oară cestiunea israelită, partidul roşu n'a încetat un singur moment de a striga că partidele, lăsând d'o parte urile şi pasiunile lor, trebue să fie unite într'o cestiune care atinge naţia întreagă. Alaltăieri, d. C. A. Rosetti, ales prezident al

Camerii cu *71* voturi contra a *42*, ocupându-şi jeţul, a chemat iarăşi pe toate partidele la înfrăţire şi la unire, pentru scopul lăudabil de a câştiga admiraţia Europei.

Lăsând d'o parte a mai întreba ce a făcut guvernul şi partidul roşu pentru a înlesni această unire; lăsând d'o parte a mai cerceta dacă procederea brutală a majorităţii roşie din Cameră şi Senat, cu ocazia verificării titlurilor, este de natură a îndemna la unire cu dânsa pe minoritate, — întrebăm: voiţi unire în privinţa cestiunii israelite? unire — pe ce temeiu? Arătaţi-ne temeiul pe care să se facă această unire, punctul ei de plecare. După cum se face apelul la înfrăţirea partidelor, aşa vag şi fără enunţarea unui temeiu, unirea nu se poate înţelege a fi decât platonică, teoretică; ei bine această unire întru câtva s'ar presupune că există. Dar nu este vorba de asemenea lucru, este vorba de o unire de aplicare, care să ne ducă la o soluţiune practică a cestiunii. Partidul şi guvernul roşu, neavând cele două treimi pentru revizuire, şi având totuşi majoritatea necesară existenţei ministeriale, propun unirea; arată-şi părerea, intenţiile ce au în privinţa unei soluţiuni practice, pentru ca minorităţile să vază dacă poate fi sau nu vorba de unire.

In amândouă Camerele, pe băncile minorităţii stau foştii miniştri conservatori, daţi acum trei ani judecăţii de dd. Misail, Pătârlăgeanu şi alţii (vezi catalogul menajeriei). Aceiaşi oameni cari i-au dat acum trei ani în judecată pentru ca apoi să-i *ierte fără să-i judece*, îi chiamă pe foştii miniştri conservatori la înfrăţire, la unire, spre a face împreună admiraţia Europei, după cum zice d. C. A. Rosetti. Foarte bine, conservatorii nu au nici o ură, nici o patimă contra purtării nebuneşti ce au avut radicalii faţă cu dânşii; afară de asta admiraţia Europei este un lucru foarte frumos şi măgulitor pentru o ţară mică şi tânără cum este a noastră; însă — pentru ca unirea să se poată face, rămâne a afla minoritatea dela d. C. A. Rosetti ce înţelege d-lui prin aceste două cuvinte admiraţia Europei? cât costă această slăbiciune a onor. prezident?

D. C. A. Rosetti a umblat în lunile trecute prin tot apusul european, unde, după cât ştim, numai admiraţie

nu prea i s'a acordat. D-sa este mai bine decât oricare dintre bărbaţii noştri politici în poziţie a-şi fi făcut o idee despre preţul admiraţiei europene, adică despre «limita concesiunilor ce suntem chemaţi a face cerinţelor tractatului». Arate-şi părerea desluşit şi limpede, şi apelul d-sale la înfrăţire şi unire poate să aibă efectul, pe care până acuma nu l-a avut.

In scurtă vorbă, minorităţile din Camere nu trebuesc şi nu pot să arate o părere, pentrucă cum stau astăzi lucrurile, cu zorul cu care suntem chemaţi să retezăm cestiunea, o părere arătată în Camere este o părere propusă, asupra căreia neîntârziat trebue să se deschiză arzătoare desbateri, şi nu minorităţile sunt chemate a propune o deslegare mai nainte de a-şi fi dat guvernul şi majoritatea părerea.

Aşa stă lucrul, şi de aci nu poate ieşi guvernul şi partidul roşu.

[GUVERNUL ȘI MODIFICAREA ART. 7]

In numărul său de ieri *Românul* cuprinde, în trei coloane foarte interesante, un fel de profesie de credință a partidului roșu, sau mai bine zis, o declarație amoroasă în toată regula adresată cu multă căldură sferelor înalte, ce au înscris și au făcut să se înscrie în tratatul dela Berlin art. 44. Cu o zi înainte, organul prezidentului Camerii arăta că guvernul roșu, nu dela majoritate ci dela minoritate va stărui să aibă o deslegare a cestiunii israelite; a doua zi însă schimbă foaia, și în dorința d'a nu se amăgi cumva autorii tratatului și inspiratorii art. 44 asupra vederilor partidului roșu, *Românul* așterne trei coloane de lămuriri în această privire.

Lăsăm la o parte introducerea articolului, unde *Românul* se felicită că, grație guvernului roșu țara este acum sosită într'o stare politică, pe care nici cei mai geniali și mai îndrăzneți eroi ai trecutului n'ar fi cutezat s'o viseze; ceea ce este important să relevăm sunt părerile acelei foi în privința cestiunii art. 7 mai ales față cu partidul conservator.

« Astăzi - zice *Românul* ni se cere de întreagă Europa ca să ștergem din instituțiile noastre niște restricțiuni legislative, ce sunt cu totul contrarie spiritului tolerant al țărilor *celor mai culte.*

« Această cerere o făcuse partida liberală la 1866. Cestiunea nefiind atunci înțeleasă de majoritatea națiunii, este drept a spune, că Europa, făcându-ne acum această cerere, nu pare a se preocupa așa mult de nevoile noastre economice, cât de *întregirea ideilor liberale* în sânul Constituțiunii noastre ».

Care va să zică, noi facem parte din ţările cele mai culte, şi Europa, în interesul nostru numai, pentru întregirea ideilor liberale în sânul Constituţiunii noastre, ne-a impus să dăm drepturi la evrei. Aceste complimente bine simţite la adresa Europei din partea organului radical, n'ar avea o semnificare atât de importantă, dacă mai la vale nu am citi:

« ...Datoria noastră este de a aborda, de a trata şi de a resolva cât mai curând această chestiune, oricât ar fi ea de dificilă.

« A căuta să ne sustragem, *prin subterfugii*, nu este a înlătura, ci numai a amâna şi a îngroşa dificultatea...

« ...Dacă s'ar cerca cineva să alunge soluţiunea şi de astădată, pericolul ar deveni şi mai mare şi mai iminent.

« Negreşit că acel pericol *nu va fi provocat de partida liberală...* »

Cine a zis că trebue să ne sustragem dela cestiunea israelită *prin subterfugii?* — Nimini. Toate părerile date în deosebite părţi până acuma asupra acestei cestiuni, toate chipurile de soluţiune, într'un sens sau într'altul, arătate, au fost clare; despre subterfugiuri n'a fost vorba până acum nicăeri; au fost şi sunt încă persoane şi grupuri cari ar fi de părere, că cestiunea israelită neputând-o noi deslega acuma de zor fără a ne primejdui naţionalitatea, trebue să răspundem Europei cum că deocamdată nu voim a ceda întru nimic cerinţii art. 44 al tratatului; această părere extremă, bună rea, s'a enunţat clar, şi tocmai fiindcă e aşa de hotărîtoare în sensul negativ, nu o putem numi un subterfugiu. Insă « Românului » îi trebuia o întorsătură de condeiu, pentru a putea face celor interesaţi din lăuntru şi din afară preţioasa declaraţie că partida roşie, care « la 66 făcuse cererea de a se şterge restricţia contrară spiritului tolerant al ţărilor celor mai culte », nu are să se tocmească nici acuma mult la trecerea acestei cestiuni. « Când o operaţiune, — zice « Românul » — oricât de dureroasă şi de delicată, este recunoscută ca necesară, chirurgul prevăzător nu cată s'o amâne. El se teme de cangrenă.

« Tot asemenea şi în ţară la noi *partida liberală* n'a pregetat niciodată de a feri corpul nostru social de *cangrena ce vor să-i inoculeze adversarii ideilor liberale.*

« *Orice or zice oamenii partidei conservatoare, în sofisticele lor raţionamente, răul nu poate consista niciodată în întemeiarea şi răspândirea libertăţilor;* el provine din restricţiuni exagerate, din aplicaţiunea falsificată şi răstălmăcită a principielor şi a dispoziţiunilor liberale.

« Amânările continue, deviaţiunile dela un scop determinat, împleticirile şi confuziunea, toate aceste piedice, întrebuinţate ca tactică în afacerile statului, au format mai totdeauna bagajul cu care partida conservatoare a intrat în lupte cu cea liberală din ţară dela noi ».

Prin urmare, cei interesaţi din lăuntru şi din afară « pentru întregirea ideilor liberale în sânul Constituţiei noastre », să ştie că partida liberală nu pregetă de a feri corpul nostru social de cangrena, ce vor să-i inoculeze adversarii ideilor liberale (conservatorii), cari, prin sofisticele lor raţionamente, vor să dovedească că răul consistă în răspândirea nemăsurată a libertăţilor.

Românul are nevoie să facă astăzi această denunţare în contra conservatorilor; acest organ al unui partid ce se intitulează *partid naţional* nu se ruşinează a denunţa Europei pe partidul adversar, că umblă să scape de soluţiunea cestiunii israelite prin subterfugii, pe când partidul liberal, având a lupta cu cel conservator, are scopul determinat de a « întregi ideile liberale din Constituţie ».

Această denunţare neruşinată a *Românului* îl priveşte, şi nu avem de loc nevoie de a ne apăra în contra ei. Nu ne importă astăzi a şti ce părere pot să-şi facă în privinţa noastră cei interesaţi la deslegarea cestiunii art 7 în folosul israeliţilor, după acuzările ce ne aduce organul roşu. Ne importă a şti cum anume partidul d-lor Rosetti-Brătianu-Mihălescu înţelege întregirea ideilor liberale în Constituţia noastră. Aceasta ne importă a şti atât noi cât şi minorităţile din Camerele de revizuire.

Nu este vorba de « amânări continue, de deviaţiuni dela un scop determinat, de împleticiri şi confuziuni nici de bagajul cu care partida conservatoare, după zisa *Românului*,

luptă»; e vorba scurt şi lămurit despre ce părere are şi ce soluţiune propun în cestiunea art. 7 majorităţile roşii sau guvernul lor. La această întrebare se cere un răspuns categoric, şi până ce nu-l vor avea, minorităţile nu vor putea ieşi din rezerva lor, oricari ar fi acuzările şi denunţările roşiilor.

[PROCEDEE ELECTORALE]

Ne cade în mână copia unui document foarte interesant — o circulară adresată tutulor preşedinţilor de comitete electorale din judeţe de către d. C. A. Rosetti. Ne grăbim a-l da la lumină ca o nouă şi o strălucită dovadă de chipul cum înţeleg radicalii noştri libertatea în alegeri.

D-lui preşedinte al comitelului electoral de...

București, 23 Aprilie 1879

Domnule Preşedinte,

Comitetul electoral al partidei naţionale-liberale din Bucureşti, completându-se prin delegaţii mai multor comitete electorale judeţene, este mai în poziţiune astăzi de *a vă da concursul* de care aţi putea avea trebuinţă spre a duce la bun sfârşit însărcinarea pusă de alegători comitetului ce preşedeţi.

Ne punem dar la dispoziţiunea d-voastră, pentru orice trebuinţă veţi simţi şi care ar fi *de natură a se putea satisface prin concursul nostru.* Alegerile *colegiului I şi II* au a se începe în curând. *Dacă din esaminarea listelor electorale ar rezulta pentru d-voastră oarecari dificultăţi, ce s'ar putea înlătura prin concursul nostru,* vă rog să binevoiţi a ne trimite acele liste *împreună cu observaţiunile d-voastră, pentru ca imediat, toţi împreună să căutăm a înlătura obstacolele ce se împotrivesc reuşitei candidaţilor partidei naţionale-liberale.* Credem că ar fi bine să ne trimiteţi în acelaşi timp

și numele candidaților diferitelor grupuri politice, împreună cu observaţiunile d-voastră asupră-le.

Primiți, vă rog, d-le Președinte, încredințarea înaltei mele consideraţiuni.

Preşedintele comitetului electoral de Bucureşti,

(iscălit) *C. A. Rosetti.*

Liniile de mai sus sunt aşa de strigătoare prin ele însele, că n'avem nevoie să le mai adăugăm multe comentarie din parte-ne spre a ilustra îndeajuns istoria scandaloasă a celor din urmă alegeri.

Astfel, în puţine cuvinte, comitetul central din Bucureşti se pune la dispoziția comitetelor din judeţe pentru *orice trebuinţă* vor simţi ele, de natură a se satisface prin concursul puternic ce le-ar putea da d. C. A. Rosetti și ai d-sale. Dacă din examinarea listelor electorale ar rezulta pentru vreun comitet electoral oarecari dificultăţi, ce s'ar putea înlătura prin concursul d-lui C. A. Rosetti și comp., acele liste se vor trimete comitetului de Bucureşti cu observaţii la fiecare nume, pentru ca imediat marele partid, dd. C. A. Rosetti, Brătianu, Mihălescu, — Warszawsky, toţi împreună, să caute a înlătura obstacolele ce se împotrivesc reuşitei candidaţilor partidei liberale-naționale.

Aceea ce este cacacteristic în enciclica electorală a I. P. S. Sale marelui pontif din uliţa Doamnei, este că I. P. S. Sa nu pomenește despre obstacole de'nlăturat decât pentru col. I și II; despre celelalte două, nici nu-i trece prin gând I. P. S. Sale că vor îndrăsni a pune vreun obstacol la reușita candidaţilor drept credincioși.

Obstacolele și dificultăţile pe cari marele partid, — dela cel mai neînsemnat, Warszawsky, până la cel mai de frunte, d. C. A. Rosetti, — trebue să le înlăture, sunt de o mulţime de feluri. Vom căuta a cita câteva specimene după observaţiile unei liste înaintată de comitetul electoral al unui judeţ oarecare cătră comitetul electoral central.

Este, de exemplu, lista col. I. După toată corijarea liberală a acestei liste, după scoaterea câtorva nume și înlocuirea lor prin altele mai patriotice, lista se găsește

în ediţie definitivă cuprinzând 34 de nume, a căror persoane vor veni toate la vot; trebuesc deci 18 voturi pentru reuşita candidatului marelui partid. După toată socoteala făcută de comitetul patrioţilor din partea locului, marele partid nu poate fi sigur decât de 11 alegători, unii funcţionari, alţii rude d'aproape ale cutărui ministru sau ale prefectului. Este neapărat prin urmare a se mai asigura 7 voturi cel puţin. In conformitate dar cu cele notificate prin enciclica de mai sus a pontifului suprem, comitetul electoral înaintează lista cu observaţiile cuvenite. Cei 11 sunt şterşi cu condeiu roşu, alţii, mai mulţi ori mai puţini, sunt şterşi cu condeiu albastru: asupra acestor două categorii, stau scrise jos următoarele două notiţe scurte şi cuprinzătoare: « Roşii sunt toţi ai noştri ». — « Ceilalţi sunt ai lor siguri ». Rămâne însă o treime, categoria celor cu păsuri, şi asupra fiecăruia din aceştia comitetul electoral local scrie pe larg observaţiile sale.

De exemplu:

« D. X... opozant, are un nepot judecător la tribunalul de aici; ţine la el ca la un fiu al său; vrea încă să-l lase moştenitor. Junele se zice că a comis mai multe abuzuri, şi acum după mai multe denunţări, este ameninţat a-şi pierde postul şi a fi dat în judecată. Dacă nepotului i s'ar pune cuţitul la os dela înaltele locuri, unchiul de sigur s'ar înmuia ».

D. C. A. Rosetti citeşte notiţa şi o recomandă locurilor competente, spre cele de cuviinţă, după care d. X... este şters cu creion roşu.

« D-l Y..., nehotărît, nici liberal, nici conservator; are un cumnat, păcătos nu e vorbă, dar cine nu-i păcătos în lume! a scăpat de cinci luni din temniţă, unde şi-a făcut osânda pentru delapidare de bani publici; însă este foarte capabil, şi a servit mult principiile liberale. Acum n'are bietul om nici o ocupaţie, şi-ar vrea să capete o subprefectură, ca să poată trăi onest şi să nu mai şază pe gâtul lui cumnatu-său. D. Y... n'ar fi tocmai contra noastră, dacă... »

D. Simion Mihălescu ia act şi pleacă la minister ca să se conforme întocmai, iar marele pontif trage cu roşu peste numele d-lui Y.

« D. Z... stă rău de tot cu cutare mare instituţie de economie naţională; anul trecut l-a ruinat grindina; dacă direcţia l-ar strânge de aproape ar fi pierdut, prin urmare... »

D. Rosetti şterge cu roşu şi pe respectivul.

Şi aşa mai încolo.

La fiece şir, opinia publică se lasă tot mai tare de partea principiilor liberale, două treimi din listă sunt roşite, şi — « în sfârşit marea majoritate a naţiunii s'a pronunţat cu tărie, prin *alegeri libere*, în favoarea marelui partid liberal-naţional» .

Vom reveni.

[CE ESTE „CENTRUL“]

La ce serveşte discuţia de cuvinte, cârcota de vorbe seacă de miez? la nimica decât la pierdere zadarnică de vreme. Poporul român, cu minte şi fatalist din fire, a avut totdeauna această credinţă.

Dacă te apucai cu un român get-beget la vorbă, pe la nămiez, când e soarele'n putere, şi-l întrebai: « Măi Muşate, ce e acuma, zi ori noapte? » — badea se scărpina sub căciulă, se gândea câtva, te măsura cu ochii să vază ce fel de negustor ăi fi, şi-ţi răspundea: « Apoi de! domnule, zi este ». Dar daca, iubitor de cârcotă, de cei cu sămânţă de vorbă, vreai să deschizi cu românul discuţie din chiar senin numai de dragul discuţiei, şi te apucai să-i zici: « Ce spui tu, măi badeo! nu vezi că-i noapte? » — Muşat îşi îndrepta căciula şi, fără să mai stea la gânduri, îţi răspundea scurt: « Apoi de! domnule, o fi *şi* cum zici dumneata! »

Aşa mergea lucrul cu badea Muşat al nostru pe când nu se ştia la noi ce fel de negustor să fie acela — *avocatul*.

Astăzi, mulţumită propăşirii şi civilizaţiei, foieşte în sânul poporului român un număr nenumărat de aceşti răsucitori de vorbe, care de care mai viteaz la limbă şi mai vrednic a-ţi spune dela obraz că la nămiez e noapte. Când, în viaţa practică, avocatul are *să ia* dela badea Muşat, atunci două şi cu două fac nouă; când are *să-i dea*, patru şi cu patru fac trei. Fatalist ca fatalist, dar de! e vorba de dat şi de luat, şi după aceea, de când cu formele astea nouă, a trebuit să-şi mai piarză badea câte ceva din rugina lui. S'a încărcat Muşat de Doamne-ajută, a intrat în cârcotă cu avocatul — începe să spună şi el una două: « Măi neiculiţă'n sus, măi omule'n jos, aşa să trăieşti, mai

socoteşte odată că nu face atâta...» Şi cu cât badea nu se lasă, cu atât i se încarcă mai rău socoteala. In zadar ţipă dreptatea în bietul om, geaba tot arată el răbojul şi face socoteală lămurită şi dreaptă în frica lui Dumnezeu: avocatul îl ia la zor cu gură de Târgovişte, şi bietul Muşat, daca vede şi vede, ca să scape de tâcâitura ceea de moară stricată, închee cearta cu: «Poate, domnule avocat, o fi *şi* cum zici dumneata».

Muşat e tot fatalist; deşi uneori alunecă şi el până la un loc în cârcotă de vorbe, târît de împrejurări şi de isteţimea avocaţilor, totuşi nu uită până în sfârşit adevărurile moştenite dela părinţi:

Vorbă multă sărăcia omului,

Cu vorbe laptele nu se face brânză, nici apa de gârlă oţet de trandafir, — şi

Dreptatea *una* este sfântă, ca şi adevărul adevărat *unul*.

* * *

Povestea lui Muşat cu cârcotaşul: aşa o păţirăm şi noi cu «Presa» marelui bărbat de Stat.

Nu ştim cum, mai zilele trecute, în naivitatea noastră, uitarăm proverbele că «chelului despre chelie să nu-i spui vreo istorie», şi «când e chelul la masă de tigvă să nu te dai în vorbă», şi «nervoşi» cum suntem, nici una nici alta, ne apucarăm să spunem cititorilor basmul «Băncii de Bucureşti»; de ce? de hazul lucrului doară, nu ca vreo nouă descoperire a noastră, de vreme ce lucrul acesta este pâră veche şi basmul nostru îl ştiu de mult toate babele. — Să te mai ţii, după aceea, cârcotă de cuvinte cu foaia marelui om de Stat!

Nu-i vorbă! avocatul nostru era de seamă, dar şi Muşat nu s'a lăsat, că dreptatea *una* este sfântă, ca şi adevărul *unul*. Ba e tunsă, ba e rasă, dintr'una 'ntr'alta, veni şi întrebarea că ce-o fi aceea — *Centrul?* Noi, ca badea din poveste, răspunserăm într'o doară că «Centrul» este o nimica toată, un grupuşor, un grupuleţ, mic la stat mare la sfat, mai mare daraua decât ocaua, o nucă de jucărie cu coaja umflată şi lustruită dar fără miez, şi aşa mai departe câte ştiam şi vedeam şi noi ca tot târgul.

La acestea, marele bărbat de stat ne răspunde prin gazeta d-sale: « Nu-i adevărat ce spuneţi voi şi tot târgul; din contra, « Centrul » este un *mare* partid ». Noi de colo: « Domnule avocat, ia răbojul, şi să-ţi numărăm bobocii ca să vezi şi dumneata. — Nu-i adevărat, ne răspunde iar marele bărbat de stat, n'aveţi idee de ştiinţa modernă: două şi cu două fac nouă: « Centrul » este un *mare* partid ». — Ce-i de făcut cu avocatul ăsta? ne întrebarăm noi atunci; şi ca să scăpăm de tâcâitură, ne hotărîrăm a-i spune astăzi ca Muşat: « De! domnule avocat, o fi *şi* cum zici dumneata ».

* * *

Acum, lăsând de-o parte povestea înţeleptului Muşat, să vorbim mai puţin glumeţ. Punem odată pentru totdeauna o întrebare organului marelui om de stat: la ce serveşte discuţia de cuvinte, şicane de vorbe fără fond?

Este « Centrul » un mare partid sau nu?

Dacă ar fi *mare*, buzumflarea *Presei* n'ar avea înţeles: vorbele noastre nu l-ar micşora; orice am spune noi, el ar rămâne un mare partid. Nu e de loc firesc lucru ca cineva având mintea întreagă să se mânie pentru că un altcineva îi contestă o calitate vădită; în aşa caz, contestatorul întâmpină cel mult o glumă în treacăt. Cei dela organul marelui bărbat de stat trebue să fi observat, că atunci când dumnealor fac în privinţa noastră socoteala avocatului ce are *să dea* lui Muşat, — atunci când din acea socoteală iese că partidul conservator este un grup nenorocit, de tot neînsemnat, uneori chiar că nu există de loc, noi nu ne sburlim, nu ne buzumflăm; ba tocmai dimpotrivă, cu cât dumnealor ne asupresc mai mult la socoteală, cu atât noi facem mai mult haz, — aceasta ne inspiră chiar câte un articol vesel, ceea ce nu displace din când în când cititorilor unui ziar serios.

Dar să nu ne uităm vorba. Daca « Centrul » este un mare partid, de ce *Presa* se supără de vorbele noastre? Daca este « Centrul » un mic grupuşor, un mititel grupuleţ, de ce mai atâtea vorbe şi necaz? ce folos? Cu toate panglicele de fraze turnate în coloanele *Presei*, el, « Centrul », aşa rămâne — mic mititel.

Şi aşa şi este «Centrul» şi nici nu poate fi altfel. In zadar, marele om de stat caută să îmbete lumea cu apă rece. Publicul nostru în scurt timp a făcut de multe ori trista experienţă a acestui fel de îmbătare gratuită; astăzi — ca să întrebuinţăm o expresie banală, *un lieu commun* — deşi încă tânăr în viaţa constituţională, este din nenorocire prea sceptic, aproape blazat, aşa că de-ar fi cineva meşterul meşterilor nu-l mai poate ameţi cu simple declamaţii.

* * *

In câteva rânduri foarte uşuratece ale «Presei» de alaltăieri, în care se demonstră iarăşi că partidul conservator aproape că nu există, suntem somaţi de marele bărbat de stat ca, pentru a-i dovedi noi contrariul, să-i spunem numaidecât cine este şeful partidului nostru, «căci — zice d-sa — fără de un şef nu există partid». Minunată logică! Această teorie modernă, foarte modernă, de sigur este o invenţie proprie a marelui om de stat. Să vedem însă cum se potriveşte ingenioasa invenţie modernă la lucrurile vechi din lumea aceasta.

Mai întâi să lămurim un lucru. Existăm noi partidul conservator câtuşi de puţin sau nu existăm de loc? Negreşit, de vreme ce marele om de stat este foarte mult necăjit pe noi, trebue din parte-ne să fi existând câtuşi de puţin. Astfel dar, luând faţă cu publicul drept certificat al existenţei noastre chiar supărarea marelui om de stat împotrivă-ne, ...dar gluma aceasta este prea veche, s'o lăsăm deci deoparte.

Partidul nostru conservator, concedem că nu are de şef o anume persoană; acesta este un lucru firesc; acest partid are în fruntea lui, ca şef, nu o persoană, ci mai multe, toate independente personal, dar al căror conducător este un principiu statornic cu privire la politica ţării în lăuntru şi 'n afară. Aşa constituit, partidul conservator a guvernat ca *atare* şi va mai guverna iarăşi, tot ca *atare*, când jocul instituţiilor constituţionale îl va readuce la cârmă, cum neapărat trebue să prevază orice om cu judecată.

Acestea zise, somăm la rândul nostru pe marele om de stat — şi sperăm a nu fi aşa de modern teoretici, cum fuse d-sa în somaţia ce ne-a făcut — îl somăm să ne spună: oare un şef în teorie este de ajuns pentru a avea în practică un partid? Noi suntem un partid fără şef personal, fie; « Centrul » însă, ştie o lume, este un *şef*, fără partid. De aceea *acest* partid, *acest mare* partid, « Centrul », n'a guvernat, nici va guverna cândva ca *atare*, precum experienţa ne-o arată cât pentru trecut, precum judecata ne-o explică cât pentru viitor. Şi încă ceva: marele om de stat ne-a somat să-i spunem numele şefului partidului conservator; îi spuserăm; noi îl somăm, la rândul nostru, să ne spună, nu numele şefului partidului « Centru », căci acest strălucit nume s'a afişat cu acest titlu la toate răspântiile, într'un chip vrednic a face invidioşi pe cei mai vestiţi autori de reclame americane; îl somăm să ne spună vreo câteva nume mai de seamă d'ale *membrilor* « Centrului ».

* * *

Mare, mic, fie oricum ar fi, să vedem ce este în esenţa lui acest « Centru ». Să vorbim răspicat. Ce rol joacă în ţara noastră « Centrul? » Cu conservatorii conservator, cu radicalii radical, « dar totdeauna — zice marele om de stat — *temperator* ». Acesta este cuvântul cel mare.

Care va să zică avem un număr de *temperatori*, cari stau în slujbele statului şi când o partidă şi când cealaltă este la putere. *Temperatorii* constituesc « Centrul » şi acesta are de şef pe un mare bărbat de stat eminamente *temperator*, care stă pe jeţul ministerial tot aşa de comod şi când cabinetul este conservator şi când e radical. Această strânsură de *temperatori* se poate numi asociaţie, *consorterie* în scopuri individuale, în niciun caz însă nu se poate numi un partid politic, pentru că — fie-ne permis a da şi noi marelui om de stat o teorie pe cât de politică pe atât de morală — partid politic se numeşte o seamă de oameni, a căror acţiune comună se întemeiază pe nişte principii cu privire la viaţa publică, iar nicidecum pe vederi şi tendenţe de parvenire personală a respectivilor.

Aşa este « Centrul »; şi desigur este un mare om de stat acel ce a născocit acest mare partid. Bună negustorie, dar tristă morală!

* * *

In sfârşit, ca să o luăm iar pe partea practică, câţi, câţi sunt aceşti *temperatori* pe tot pământul românesc? Să socotim constituţionaliceşte, pentrucă « Centrul » este eminamente constituţional. Câţi au fost trimişi de naţiune în Parlament, spre a o reprezenta în cestiunea cea mare a revizuirii? In Cameră, d. C. Boerescu, fratele mai mic al marelui om de stat; în Senat, marele om de stat însuşi şi dd... (?) Şi nu mai întrebăm dacă aceşti domni *temperatori* au căpătat mandatul lor ca fiind membri ai marelui partid « Centrul ». Aşadar, nu prea sunt mulţi, cum vedem, şi astfel căta să fie. In faţa lumii, fie dânsa chiar demoralizată, nu poate căpăta cineva crezare şi ascendent adevărat decât prin consecuenţă şi tărie morală.

Ca să încheiăm dar pentru astăzi cârcota de cuvinte cu « Presa », ne întoarcem iar la vorba răzăşească cu care am fost început. Coaja mare nu umple nuca seacă; şi oricât de viteaz la limbă ar fi avocatul, care ne tâcâeşte mereu despre *ce* şi *cum* ar fi să fie marele partid *temperator*, noi îi răspundem cu zicătoarea lui Muşat: « De-ai avea şi şapte limbi, adevărul n'ai să-l schimbi! »

CULISELE CHESTIUNII NAŢIONALE

Dintr'un izvor cu desăvârşire autorizat [1]), putem da aci toate amănuntele mai interesante asupra ultimelor împrejurări prin care a trecut chestiunea naţională. Vom evita, se înţelege, lungimile inutile, trecând repede asupra împrejurărilor destul de cunoscute publicului, precum procesul Memorandului, secuestrarea « Tribunei » ş. a.; şi vom da la lumină numai părţile ascunse ale acestei nenorocite chestiuni, în care partidul şi guvernul liberal au jucat un rol aşa de îndoios — zicem îndoios, nu atât din punctul de vedere al patriotismului, cât din punctul de vedere al tactului politic.

« Samsarul », care şi-a oferit nepoftit serviciile sale Ardelenilor, poate o fi fost « onest », mai ales că a spus-o singur; dar, în schimb, a fost de o nedibăcie, de o lipsă de tact politic, de neiertat. Amestecul partidului şi guvernului liberal de la noi în afacerile interioare ale partidului naţional de peste munţi a fost fatal acestuia: mulţumită acelui amestec, în urma dihoniei care s'a aprins în sânu-i, în urma ameţelii şi rătăcirii spiritelor de spaima intrigilor, de nesiguranţă şi absolută lipsă de încredere de la om la om, de la frate la frate, existenţa acelui partid naţional este foarte serios ameninţată.

Aproape tot ce a făcut acel partid pentru cauza naţională cu atâtea sacrificii este pierdut; energia este stinsă, şi nimic, din starea de astăzi a lucrurilor, nu ne-ar face să credem într'o reparare apropiată a greşelilor săvârşite.

Iată pentru ce trebue să mulţumească bietul partid naţional de dincolo partidului liberal dela noi: vrajbă,

---

[1]) Aceasta este o lucrare de simplu reportaj.

neîncredere, bănueli, nesiguranţă, oboseală — în fine o discordare foarte asemănată cu începutul unei complete descompuneri finale. Cine strică, cine e vinovat de această stare de lucruri? Se va înţelege poate din rândurile dela vale.

*
* *

Neînţelegerile în partidul naţional de dincolo au început cam pe vremea când « Tribuna » din Sibiu, foaia autorizată a acelui partid, pe atunci sub direcţiunea d-lor E. Brote, I. Bechnitz şi I. Slavici, s'a declarat făţiş, fără de niciun înconjur, fără nicio rezervă, ca organ al partidului liberal din România (pe atunci în opoziţie), şi încă organ al nuanţei pur colectiviste. Cine a citit pe atunci « Tribuna » a putut vedea că foaia din Sibiu nu era decât o filială mărturisită a « Voinţei Naţionale » de o violenţă poate mai mare decât a centralei. Toată lumea-şi explica această atitudine a gazetei sibiene prin speranţele că partidul liberal în opoziţie promisese un puternic sprijin cauzei naţionale în cazul unei eventuale căderi a conservatorilor şi venirii liberalilor la putere.

In adevăr, toate confirmau acele speranţe: discursurile liberalilor la Ligă, faimoasele declaraţiuni ale şefului liberalilor în chestia naţională, concursul material şi moral pe care liberalii îl dedeau la toată agitaţia — toate trebuiau să explice în bine atitudinea extrem de parţială, şi prin urmare destul de puţin convenabilă, a « Tribunei » faţă cu situaţia politică dela noi, şi să confirme speranţele într'un puternic sprijin viitor al liberalilor noştri, când vor veni la guvern, în favoarea Ardelenilor.

Evenimentele au dat, din nenorocire, o colosală şi dureroasă desminţire acelor speranţe. Ironia soartei a voit ca partidul naţional de dincolo să fie pedepsit cu întoarcerea propriului său păcat: el nu trebuia să se amestece în daraverile noastre interioare; s'a amestecat totuşi; ei! în schimb s'a amestecat şi partidul nostru liberal în daraverile interioare de dincolo — şi iată unde a ajuns chestia naţională în ajunul Mileniului.

*
* *

Aşa era « Tribuna » pe vremea faimosului proces dela Cluj — *colectivistă*, şi prin urmare d-nii redactori şi directori, I. Bechnitz, E. Brote şi I. Slavici, membrii partidului naţional de dincolo, erau şi membri ai partidului colectivist de aici. Vine procesul. D-nii Slavici şi Bechnitz nu erau implicaţi; d. Brote era. Dintre acuzaţi, dd. Brote şi Aurel Popovici se declară refractari faţă cu justiţia maghiară, cărei nu-i recunosc drepturile de a-i judeca, părăsesc Transilvania şi se refugiază în România, unde-şi propun să facă centrul activităţii lor de agitare în chestia naţională.

Dintru început trebue să spunem că d. Aurel Popovici declarase categoric tutulor membrilor partidului naţional, şi d-lui Brote în particular, că: nu 'nţelege ca partidul lor să se amestece în daraverile interioare ale Românilor liberi; acest amestec îl crede d-sa primejdios, pentru că el ar autoriza şi legitima amestecul partidelor din România liberă în daraverile interioare ale Românilor de dincolo. Acest amestec d. Aurel Popovici îl respingea deci categoric. D-sa cerea dela Românii din regatul român ajutor şi sprijin moral şi material pentru luptătorii ardeleni, pentru cauza naţională, mijloace de împrăştiarea culturii, agitaţiunii, desbaterilor în presa europeană, etc., nu recunoştea însă că, în schimbul acestor ajutoare, acei dela noi să-şi aroge câtuşi de puţin dreptul de a se amesteca în afacerile interioare ale partidului naţional de dincolo.

Astfel, dela venirea d-sale aici, d. Aurel Popovici a cultivat cunoştinţa tutulor bărbaţilor politici, tutulor oamenilor culţi, fără preferinţe sau simpatii de partid politic. Cu cea mai delicată discreţie, d-sa a evitat să aplaude sau să critice vreun act politic al nostru, şi n'a scăpat niciodată ocazia de a declara că acesta nu este dreptul nici unui român de dincolo, că aceasta nu trebue nici un român de dincolo să şi-o permită, dacă înţelege bine interesele cauzei naţionale înseşi.

In acest timp, d. E. Brote, tovarăşul de *exil voluntar* (expresie proprie a d-lui Brote, adică mai bine zis improprie), continua a creşte colectivist de cea mai fierbinte temperatură. D. Brote se lasă ipnotizat de d. Dim. Sturdza. D-l Brote devenea pentru d. Dim. Sturdza, un

medium, ceea ce era frumoasa Lucila pentru Donato. Precum Donato îi vâra ace și cuțite în brațul Lucilei, iar ea, sub privirile lui, zâmbea ca sub cele mai dulci mângâeri, tot astfel șeful liberalilor vâra în capul d-lui Brote înaltele principii naționale, veninul machinațiunilor meschine, intrigilor și șicanelor mici și triviale, școala înaltei diplomații. D. Brote le 'nghițea, le mistuia, și zâmbea în semn de mare recunoștință. Din aceste seanțe de ipnotism politic, a rămas d. Brote cu un întreg repertoriu de gesturi scurte și hotărîte à la Sturdza, de încruntări cu două sensuri, de zâmbete cu mai multe înțelesuri à la Sturdza, și de formele de catechism moral și politic ca acestea: «Conservatorii sunt reacționari, ciocoi; ciocoii n'au făcut niciodată nimic pentru chestia națională; liberalii singuri, etc.»

Doi ani și jumătate, fără să-și permită o absență, eminentul școlar a frecuentat cursul și prânzul d-lui Sturdza. Vom vedea mai la vale la ce perfecție a ajuns acest suflet pe care d. Sturdza îl are în mână. Până atunci să nu uităm a spune că, în vreme ce d. Brote se lăsa ipnotizat de șeful liberalilor, d. Slavici denunța în «Voința Națională» pe conservatori că umblă să facă vânătoare de suflete în Ardeal.

*
* *

Așa, d. Brote astăzi este umbra d-lui Sturdza. Cu ce mijloace însă, se va întreba oricine, a fermecat diplomatul moldovean pe diplomatul ardelean până într'atâta? Cum se poate explica această adorație mistică pe care o are fascinatul pentru fascinator? Lucrul nu e prea greu de explicat. D. Brote este agronom de fel; d-sa a studiat înalta știință a agronomiei în școalele săsești; se zice că s'a distins ca director al unei ferme-model, cam pe lângă Rășinari sau Porcești; vitele d-sale au luat adesea premii la expozițiile ținutului, în Cisnădia; iar în privința fabricațiunii brânzei a fost totdeauna invidiat de toți concurenții. Se pare însă că în politică procedeurile după care poate cineva face 'vreo brânză sunt altele decât în agronomie și în economia ruralului.

Trăit în aşa condiţiuni, într'un stat ca Austria, unde se trece foarte cu greu dintr'o sferă socială în alta, într'o societate în care, de regulă, nu se recrutează diplomaţii şi oamenii politici dintre agronomii micuţi, ori cât de faine le-ar fi brânzeturile; deprins şi disciplinat austrieceşte cu o lume în care un conducător de fermă-model nu ciocneşte paharul cu diplomaţi, miniştri şi ilustraţiuni politice decât la zece ani odată, din joi în Paşti, cu ocazia vreunei împărţiri de premii la expoziţii provinciale — d. Brote tam nisam se trezeşte, sărind Carpaţii, în cele mai înalte sfere politice; stă în toate serile cu un şef de partid, apoi şef de guvern, la masă, între soţia unui academic şi soţia unui ministru plenipotenţiar şi faţă în faţă cu respectivii. Şi « musiu » Brote în sus, şi « musiu » Brote în jos, şi intimitate, şi familiaritate, şi cordialitate. D. Brote face furori în saloanele cele mai înalte din Bucureşti, nu mai face brânză la ferma din Răşinari. D. Brote desvoltă sus de tot teorii politice în loc să-şi expună vitele la o expoziţie regională. D. Brote are succes, se înalţă, străluceşte, şi de atâta strălucire, pierde agronomul nostru vederea normală, de atâta înălţime îi vine ruralului ameţeli.

Ameţit astfel, ieşind într'o seară dela o mare primire la şeful liberalilor, întâlneşte pe d. Aurel Popovici. Radios, diplomatul dela Răşinari întinde cu bunătate mâna tovarăşului său de nenorociri politice şi începe să-i dea o lecţie foarte înaltă de patriotism şi de diplomaţie.

D. Brote face mai întâi tovarăşului un elogiu asupra geniului d-lui Sturdza, « cel mai mare român, cel mai inteligent bărbat de stat, cel mai sublim patriot, geniul bun al Românismului, o adevărată reincarnaţiune a răposatului I. C. Brătianu ».

D. Aurel Popovici ascultă cu religiositate.

D. Brote, urmând, îi face aspre mustrări că nu frecuentează mai mult pe « sublimul » şef liberal, că este prea indiferent faţă cu marele om, indiferenţă cu atât mai vinovată cu cât d. Aurel Popovici întreţine relaţiuni politicoase şi cu « ciocoi ». Şi asupra acestui cuvânt, aşa de odată, începe o istoricească explicare asupra « fanarioţilor », « ciocoilor », cari nici odată n'au iubit Românismul

şi cu cari prin urmare, cum zice apostolul cauzei naţionale, d. Sturdza, orice român adevărat trebue să evite orice contact.

La toate mofturile acestea, d. Aurel Popovici răspunde că n'are nici cuvânt şi nici drept să arate preferinţe şi simpatii deosebite pentru cineva în ţară; că d-sa vrea să cultive relaţiunile cu toţi oamenii culţi de aici fără deosebire de partid, fiindcă d-sa crede că sprijinul chestiei naţionale nu trebue solicitat nici primit exclusiv dela un partid politic, ci dela Români în genere.

Acestea se petreceau cu câteva zile înainte de procesul dela Cluj.

*
* *

Intre acestea vine procesul.

Cine a urmărit acele faimoase desbateri trebue să-şi aducă aminte că în cursul lor a fost un moment de defecţiune, sau mai bine zis o clipă de ezitare din partea inculpaţilor — o clipă de acelea care poate primejdui viitorul unei cauze mari. Din fericire, momentul acela a fost prea trecător pentru ca să poată produce o panică serioasă în rândurile partidului naţional de dincolo.

Inculpaţii şi-au ridicat repede fruntea, aplecată un moment de oboseală, înaintea asprilor judecători; ei şi-au ascultat sentinţa ca bărbaţi vrednici ce nu vor să respingă răspunderea faptelor lor, şi tot astfel au mers să-şi facă osânda.

Imprejurările politice au silit curând pe guvernul maghiar să repare întru câtva brutalitatea comisă la Cluj, — osândiţii au fost graţiaţi. Pe atunci, la noi erau la guvern conservatorii. Orice s'ar putea zice de oameni parţiali în privinţa rolului ce l-au jucat conservatorii în afacerea graţierii, ori exagerând importanţa acelui rol sau contestându-o cu desăvârşire, un lucru rămâne constant: în ţară erau conservatorii la putere şi nu e admisibil ca ei să nu fi fost întru nimic amestecaţi în afacerea naţională, şi cu atât mai puţin admisibil ar fi ca, amestecându-se, ei să nu fi fost inspiraţi de simpatie pentru osândiţii dela Cluj. Această judecată trebue să rezulte din natura

lucrurilor: un guvern român astăzi nu poate dori, atât în interesul ţării cât şi în interesul partidului său propriu, decât o aplanare cât mai reală şi mai durabilă a diferendului româno-maghiar de peste munţi. Situaţiunea noastră internaţională impune într'un chip imperios această judecată.

*
* *

Inchişii ies din temniţă. După câteva zile, unii merg de se prezintă miniştrilor unguri Banffy, Erdely şi nu mai ştim care, spre a mulţumi pentru actul de mărinimie al prea graţiosului şi «drăguţului» de împărat. Deşi acest demers al graţiaţilor nu era decât împlinirea unei datorii elementare de curtenie, el a produs în toată lumea română o impresie grozav de penibilă. Acel demers a fost semnalul unei fierberi colosale, care s'a propagat, cu o iuţeală de vârtej din cercurile directive până în cele mai adânci straturi ale poporului de dincolo.

Toată lumea bănuia că acel demers nu era decât începătura unor negoţieri ale fruntaşilor partidului naţional cu guvernul maghiar în vederea unei împăcări. Impăcare cu guvernul maghiar? Peste poate! Aşa gândeau toate minţile, aşa şopteau scrâşnind toţi românii robiţi de o aşa idee. Oricari ar fi fost condiţiile, oricari ar fi fost avantajele promise, oricari ar fi fost relele de suferit mai departe, ideea unei împăcări era respinsă de toată suflarea românească. O împăcare nu e posibilă! Nici să nu se mai pomenească de aşa ceva! Inainte!

*
* *

Ce zicea, ce gândea, în aceste împrejurări, d. E. Brote? Ce gândea nu se poate spune, pentrucă nimeni nu poate ghici gândurile adânci ale unui diplomat. Ce zicea însă — aceasta o ştiu toţi câţi l-au auzit.

D. E. Brote era mai intransigent decât toată lumea. D-sa pierdea rezerva şi imperturbabilitatea caracteristică a diplomatului şi cădea în accese de durere extremă numai la ideea că Raţiu şi ceilalţi s'au pus să stea la vorbă

cu guvernul maghiar. D. Brote leşina de groaza unei mari primejdii, care i se părea d-sale că ameninţă chestia naţională — *atingerea programului naţional.*

Şi astfel se produce scandalul « Tribunei ». Sărmana foaie e apucată de către d. Brote şi alţii de-o parte, de alta de către bătrânul Raţiu şi ceilalţi. Trag unii încoace, alţii încolo, şi bătrânul Raţiu, luptător deşi bătrân, dar mai voinic, rămâne cu « Tribuna » în mână.

Atunci începe o luptă grandioasă din partea d-lui Brote pe tema apărării programului naţional, pe care Raţiu voeşte să-l trădeze.

Raţiu a luat « Tribuna », ca să poată mai bine împlini opera lui de trădare! Săriţi toţi românii în apărarea programului naţional pe care « ni-l vinde Raţiu la Unguri! »

Astea le *vorbea* d. Brote şi le auzea toată lumea.

Să avem răbdare; vom vedea şi *ce gândea* subţirele diplomat de Răşinari.

*
* *

Cu câteva zile înainte de scandalul dela « Tribuna », căzuseră « fanarioţii », « ciocoii », dela putere; guvernul era în fine în mâinile d-lui Sturdza — geniul bun al Românismului etc., etc., etc. Oricine îşi poate închipui câte speranţe au trecut prin sufletul acelora pe cari d. Brote îi catechisise în privinţa patriotismului marelui, sublimului urmaş al lui I. C. Brătianu. Sturdza al lui Brote prim-ministru! Brote al lui Sturdza conducător al chestiunii naţionale! Dar o mai fericită împrejurare se poate vedea în istoria unui popor? Dar atunci chestiunea naţională nu mai are decât un pas de făcut pentru a ajunge la mult dorita soluţie — la îndeplinirea programului naţional.

Când colo, tronc!

Geniul bun al Românismului, omul providenţial al d-lui Brote, face boroboaţa dela Iaşi. D. Sturdza ţine faimosul discurs, un demers de înaltă diplomaţie, în urma căruia îi rămâne porecla de « Scuza !... » O lovitură de măciucă în capul unui om care se uită într'o frumoasă panoramă, unde vede grădini fermecate, cu poame de aur

şi cu păsări măestre — iată efectul ce l-a produs faimosul discurs în mintea naivilor patrioţi de dincolo, cari plânseseră de bucurie la căderea «ciocoilor» şi ridicarea liberalilor.

Unde e Brote? Aleargă toţi la Brote, să le spue Brote ce e asta?

Brote, ca un diplomat ce e, o scaldă, o lucrează în doi peri, zâmbeşte cu mai multe înţelesuri; spune multe, face cu ochiul, pune degetul la gură: «Sst! lăsaţi că e bine! nu ştiţi ce e dedesubt! Să luăm numai «Tribuna»... şi veţi vedea! Ştie d. Sturdza să-i învârtească pe Unguri».

«Dar ce facem dacă luăm «Tribuna»? întreabă Aurel Popovici.

«N'aveţi grije! o să fie bine! o să fie bine! ştie d. Sturdza! o să vedeţi, o să fie bine!»

Vom vedea ce ştia d. Brote că ştia d. Sturdza.

Până atunci, să nu uităm a spune că, deşi indirect şi nu cu atâta furoare ca mai nainte, d. Brote insista totuşi asupra apărării programului naţional contra tentativelor lui Raţiu.

* * *

«Tribuna», între acestea, rămâne de-a binele în mâinile lui Raţiu. Partidul naţional se desparte atunci în trei fărâmături — una compusă din acei ce acordă încrederea lui Raţiu; a doua din acei cari cred în spusele d-lor Brote şi Comp; a treia compusă din nehotărîţi, mai bine zis din nedomiriţi, cari nu mai ştiu ce să crează, pentru că nu mai înţeleg nimic.

Cine este acela care este vinovat de scandalul dela «Tribuna»? Raţiu acuză pe Brote şi Comp.; Brote şi Comp. acuză pe Raţiu. Mulţumită superiorităţii spiritului de intrigă a d-lui Brote, o mare parte din nedomiriţi înclină a da din ce în ce mai mult crezare bănuelii că Raţiu n'a luptat să pună mâna pe gazeta sibiană decât numai şi numai cu scopul de a propaga: părăsirea programului naţional şi o împăcăciune, pe baza acestei trădări de cauză, cu guvernul maghiar.

Dar trece vremea, şi, toate stăruinţele membrilor partidului naţional de a da o cât mai grabnică soluţie

acestei situaţiuni nehotărîte, d. Brote nu dă decât răspunsuri în doi peri: « Vom vedea! d. Sturdza va hotărî! O să trebuiască lucru bine cumpănit! O să vorbesc cu d. Sturdza ».

Obosiţi oamenii de atâtea amânări, provoacă o conferenţă la Braşov, la care iau parte vreo 40 de delegaţi ai cercurilor electorale. Conferenţa avea de scop să hotărască atitudinea partidului naţional faţă cu « Tribuna » şi să stabilească, odată pentru totdeauna, sistema de activitate politică, cu scopul de a împiedica orice tentativă de trădare a programului naţional din partea nouei direcţiuni a « Tribunei ».

D. Brote crede în fine că n'ar fi rău să cam iasă din espectativă de astădată; şi astfel, conferenţa din Braşov este rugată să trimită o delegaţiune la Sinaia, unde să comunice şi luptătorilor de aci resoluţiunile luate, şi ca apoi toţi împreună, cei de aci şi cei de dincolo, să păşească bine concertaţi la lucru. Nu mai era chip de amânare de astădată. Intâlnirea era fixată: d. Brote a trebuit să meargă să dea ochi cu delegaţiunea conferenţei, însoţit de d. Aurel Popovici, care stăruise din răsputeri ca să nu se mai amâne cumva desbaterea.

Acest conciliabul s'a ţinut la otelul Ungarth în Sinaia, otelul diplomaţilor; d. Brote era acolo în atmosfera-i proprie. S'a mâncat şi petrecut minunat de bine. Oaspeţii au fost trataţi ca în orice casă de diplomat care se respectă. Ce rezoluţiune s'a luat însă?... Ce a făcut d. Brote, ce a dres, — nu s'a luat nicio rezoluţiune.

* * *

Aici o mică parenteză nu e de prisos. Am spus mai sus că d. Brote este fascinat de d. Sturdza până într'atâta încât nu vorbeşte, nu gesticulează, nu clipeşte, nu tuşeşte, în fine nu face nimic decât cum face şi d. Sturdza. Şi e mândru de aceasta, şi cu cât vede că reuşeşte mai mult a semăna între toate, mari şi mici, cu « sublimul », cu atât îşi acordă mai multă stimă în propria d-sale conştiinţă.

Aşa, după congresul partidului liberal la Hugo, din Septemvrie trecut, cu câteva zile înainte de căderca conservatorilor, d. Brote a rămas încântat de un procedeu ingenios cu care d. Sturdza a făcut oaspeților onorurile. După o desbatere generală, şeful liberalilor a chemat într'o odaie separată delegaţia fiecărui judeţ în parte. Astfel, d. Bianu, care avea un catalog în mână, striga după alfabet: « Judeţul Argeş! să poftească! judeţul Botoșani să poftească! » iar şeful primea şi dăscălea în deosebi pe fiecare. Fiecare judeţ a avut prin urmare porţiunea sa de deosebită atenţiune! fiecare judeţ s'a putut mândri că a stat în particular de vorbă despre politica înaltă cu şeful!

Astea le spunea d. Brote, minunându-se de atâta tact politic. Era deci peste putinţă ca d. Brote, cu originalitatea d-sale, să nu întrebuinţeze la conciliabulul din Sinaia procedeul d-lui Sturdza. Aşa, după ce oaspeţii mâncară şi petrecură, d. Brote se sculă dela masă, trecu la uşa odăii d-sale particulare şi începu să strige pe rând reprezentanţii deosebitelor cercuri: « Munţii Apuseni! să poftească! » apoi, « Hunedioara! să poftească! » Procedeul faţă cu doi bieţi modeşti preoţi din Munţii-Apuseni, a avut un succes monstru. E adevărat că oamenii au plecat fără niciun rezultat pozitiv, însă încântaţi de onorurile ce li se făcuseră şi de minunile şi prăpăstiile pe care le auziseră dela d. Brote despre talentul, patriotismul şi Românismul « sublimului » d. Sturdza.

*
* *

Peste câteva zile apare în Bucureşti o broşură (« Tribuna şi Tribuniştii ») a d-lui I. Slavici, în care d. I. Slavici face, deşi cu mult entusiasm, dar foarte imparţial, apologia d-lui I. Slavici. Din toată broşura, rezultă că d. I. Slavici este un om care se poate lăuda pe sine 95 de pagine, pentru ca la urmă în pag. 96 să ne poată da soluţia chestiunii naţionale.

D. I. Slavici, omul d-lor Brote şi Sturdza — ştiut şi cunoscut — susţine în pagina finală a apologiei d-sale proprii, că: « *dacă guvernul maghiar acordă o modificare*

a legii electorale, Românii nu mai au ce pretinde». Scurt și coprinzător!

Toată lumea sare în sus! mai rău decât sărise când cu discursul d-lui Sturdza la Iași. Bine; d. Sturdza este prim-ministru; situația d-sale e grea; d-sa trebue acum să lucreze mai cu prudență decât în opoziție. Dar d. Slavici, omul d-lui Sturdza, și d-sa face diplomație?

Care va să zică omul d-lui Sturdza, propagă *părăsirea programului național.* Dar d. Brote ce zice de asta?

Aleargă toți din toate părțile la d. Brote, unii foarte hotărîți a-l strânge de aproape pe diplomatul de Rășinari și a-l forța să se pronunțe categoric.

D. Aurel Popovici, alarmat de cele întâmplate, pune desbaterea astfel. Au venit liberalii la putere. Sentimentele liberalilor ne sunt cunoscute în privința chestiunii naționale de când ei erau în opoziție; nu avem dreptul a bănui că acele sentimente să se fi schimbat. Rugăm dar pe d. Brote, ale cărui relațiuni strânse cu d. Sturdza sunt bine cunoscute, să ne arate ce putem noi astăzi cere, ce ne este permis să dorim și să cerem dela partidul liberal, ajuns la putere, ca ajutor pentru activitatea noastră. Apoi d. Aurel Popovici e de părere ca, pe baza programului său, activitatea partidului național de dincolo trebue să se împartă astfel: un mare ziar german în București; meetinguri în Transilvania; câte un biurou de propagandă în Germania, Franța, Englitera — o agitație sistematică pe tema *programului național.*

D. Brote ascultă și tace. După d. Aurel Popovici, ia cuvântul d. Bianu, tot așa de strâns legat cu d. Sturdza ca și d. Brote.

D. Bianu declară că, în starea în care au ajuns lucrurile, chestiunea națională nu se mai poate rezolva decât cu o singură condițiune, anume: partidul național de dincolo *să proclame de șef absolut pe domnul Brote; să aibă toată lumea încrederea absolut oarbă în domnul Brote; să se asculte fără crâcneală absolut tot ce va comanda domnul Brote; pentrucă, în situația politică de astăzi, Românii din Transilvania și interesele lor nu sunt și nu pot fi reprezentați la București decât de domnul Brote, singurul absolut acreditat pe lângă*

înaltele locuri. Domnul Brote este şi rămâne prin urmare dictatorul partidului naţional de dincolo.

Aşa e, cititorule, că ai cam priceput şi d-ta cum merge politica? Aşa e că miroase de departe cam cum are să se sfârşească comedia? Aşa că se vede cât de colo cusătura grosolană a şireteniei?

Ai puţintică răbdare: să vezi urmarea, şi apoi să înţelegi ce subţiri diplomaţi au fost d-nii Sturdza, Brote şi Comp.

* * *

Uitasem să pomenim de farsa cu Lucaci.

Inainte cu câteva zile de conferenţa în care s'a propus de către d. Bianu, în numele d-lui Sturdza, dictatura d-lui Brote pentru dirigerea partidului naţional de dincolo, am avut să asistăm aci la una din cele mai triviale farse, cu ocazia vizitei ce ne-a făcut părintele Lucaci.

Se pare că ilustrul luptător a venit aci cam fără voia d-lui Brote, care exprimase dorinţa de a se întâlni prealabil în secret cu Lucaci, pentru a-l pune în curent cu situaţiunea nouă creată dela venirea liberalilor la putere. Părintele Lucaci, având pe semne bănuieli, s'a făcut că nu prea înţelege, şi a venit tamnisam.

Primirea splendidă ce i s'a făcut a iritat foarte mult pe dd. Brote şi Comp., cari au făcut gol împrejurul oaspelui atât de aşteptat de Ligă. Golul acesta, părăsirea aceasta din partea ilustrei companii i-au dat mult de gândit părintelui, care e prea cuminte ca să se mulţumească aci doară cu un entusiasm public, nu numai lipsit într'un mod făţiş de o aprobare oficială fie cât de platonică, dar chiar privit din cercurile oficiale şi oficioase cu vădită nemulţumire.

Ce s'a petrecut, în otelul *English*, între părintele Lucaci şi un trimis al ilustrei companii Sturdza-Brote nu se poate şti precis; se ştie însă că valorosul agitator Lucaci, cu trei zile înainte de mirificul banchet ce i se prepara, a căzut bolnav de gâlci. S'a legat la gât, s'a 'nfăşurat la cap, s'a pus în pat să zacă, şi a jucat, câteva zile dearândul, faţă cu numeroşii săi vizitatori, pe omul răguşit, cu

un succes desăvârşit. Banchetul nu s'a ţinut; câteva mici neorânduieli la Ligă cu întoarcerea banilor la subscriitori s'au produs; părintele a plecat fără să-şi ia ziua bună dela miile de cetăţeni, care-i făcuseră o primire neobicinuită decât pentru marii eroi, şi s'a dus drept la Şişeşti, unde îl aşteptau cu atâta dragoste şi de atâta vreme umilii săi poporeni.

Păcat de Lucaci! Ne pare foarte rău că nu l-am mai putut auzi încă odată pe acest orator, poate unul de frunte între cei mai talentaţi ai Românilor. L-auzisem în ajunul plecării sale la temniţă. Mare talent! Ne închipuim ce frumuseţe de discurs am pierdut: Lucaci cu spiritul şi arta lui superioară, vorbind, după suferinţele pe cari le îndurase la Szegedin! Incă odată, păcat! Dar n'avem ce face: un orator, fie el chiar Lucaci, nu poate vorbi dacă l-a răguşit un diplomat ca d. Brote. Să dea Dumnezeu numai ca diplomatul de Răşinari să nu-i fi dat oratorului nostru o răguşală cronică incurabilă.

*
* *

Toate astea, farsa cu Lucaci, tergiversările d-lui Brote, straniile d-sale apucături de trăgănire, broşura d-lui Slavici, trebuiau să treacă la cunoştinţa celor de peste munţi. Ele au avut de rezultat desmeticirea întru câtva a opiniei publice, care instinctiv a început să devie din ce în ce mai favorabilă lui Raţiu, calomniat într'un mod aşa de stăruitor ca voind a trăda cauza română prin *părăsirea programului naţional.* Subliniăm mereu această acuzaţiune, care, nu trebue să uităm, era calul de bătaie al d-lor Brote şi Comp. contra lui Raţiu.

«Tribuna», acum a lui Raţiu, începea să atragă în juru-i unul câte unul pe membrii partidului naţional, risipiţi în toate colţurile, ameţiţi şi neştiind ce să mai gândească în această babilonie, în acest amestec al limbilor, în care cei ce erau datori să se pronunţe tare şi răspicat, bâlbâiau încurcat de toatele, afară de o declaraţie categorică.

Cu toate astea, d. Brote continua să aibă un partid dincolo, care partid nu se domirea încă şi credea mereu

că Raţiu este trădător; acel partid plănuia fundarea unui ziar nou, care să combată şi să împiedece planurile «funeste» ale bătrânului. Pe fiecare zi, soseau curieri din acest partid la Bucureşti, stăruind să se ia în sfârşit o hotărîre în privinţa noului organ de publicitate. Ei erau vecinic legănaţi în speranţe, vecinic dorind să apere programul naţional periclitat, care după d. Brote, era din zi în zi ameninţat a primi lovitura de graţie din partea actualei «Tribune», vecinic amânaţi de azi pe mâine. Dar rămâneau totuşi convinşi că Brote e pentru *mânţinerea programului*, pe care Raţiu voeşte să-l trădeze. Am subliniat iarăşi *mânţinerea programului.*

Ar mai fi mers acei naivi multă vreme în această credinţă, dacă partidul naţional, regrupat împrejurul «Tribunei», cu Raţiu în frunte, n'ar fi dat strălucitoarea desminţire la toate urîcioasele calomnii, prin manifestul său. Acel manifest răstoarnă din temelii toată clădirea şarlatanească de bârfeli a companiei Brote, declarând solemn că *baza de luptă, temelia şi obiectul activităţii politice a partidului naţional va fi programul! Transacţie asupra programului nu poate încăpea!*

Acu să vedem pe d. Brote.

* * *

D. Brote este strâns foarte de aproape astădată.

Iată, îi zice d. Aurel Popovici, partidul se reînchiagă iarăşi; nu mai este niciun cuvânt de disensiune. Bătrânii, cu Raţiu în frunte, declară în manifestul lor că sunt pentru menţinerea absolută a programului, pe baza căruia mergem cu toţii. Trebue numaidecât să hotărîm ce e de făcut. Orice întârziere din partea noastră ar fi păgubitoare cauzei naţionale. Să ne decidem odată la lucru. Până când să mai stăm aşa? Ce facem noi aici? Care e rolul nostru al tinerilor, când bătrânii pornesc la luptă aşa de hotărîţi.

D. Brote caută iar s'o scalde, începe iar s'o ia pe de lături cu diplomaţie, cu amânări prudente, cu ezitări inspirate de înalt tact. La toate astea, d. Aurel Popovici

pune piciorul în prag cu oarecare vehemenţă, şi convinge în sfârşit pe diplomatul de Răşinari că încă o amânare a desbaterei n'ar putea fi admisă.

D. Brote promite a lua înţelegere cu d. Sturdza şi fixează o conferenţă între patru inşi, d-nii Brote, Aurel Popovici şi alţi doi — e de prisos a li se spune numele, destul de modest de aminteri — pentru ziua de 11 Fevruarie.

Conferenţa aceasta trebue să rămână în analele timpului nostru. Vom face asupră-i o dare de seamă cât se poate mai fidelă şi mai amănunţită.

* * *

După câte ştim noi, d-lui Aurel Popovici încă de mult, cu mult înaintea conciliabului dela Sinaia, nu-i plăcea de loc ceea ce vedea şi auzea. Aerele misterioase şi rezervate ale d-lui Brote, insuficienţa cu care se prezenta diplomatul de Răşinari, astăzi ca şi mai nainte umbra d-lui Sturdza, acum şef al guvernului, tonul de superioritate pe de o parte, iar pe de altă parte de jenă a acestui *medium* sturdzist, toate contribuiau a înrădăcina în spiritul d-lui Aurel Popovici nişte bănuieli foarte neplăcute. Era ceva şarlatanesc în toate apucăturile acelea pseudo-diplomatice, mirosea a *Schwiendlerei*, a scamatorie cât de colo.

Era în adevăr cusută cu aţă prea albă cusătura diplomatului dela Răşinari. Nu era de înţeles, din partea unui om « cinstit » ca d. Brote, care atâta vreme învinovăţise pe Raţiu ca trădător al programului, să nu facă nicio mişcare de satisfacţie la declaraţia bătrânului că nu iese în ruptul capului din acel program. Era foarte straniu lucru să nu vezi nicio pornire generoasă de entusiasm, din partea d-lui Brote la acea declarare categorică din partea bătrânului luptător, declarare care trebuia să risipească d-lui Brote toate bănuielile în privinţa mult trâmbiţatei primejdii a programului naţional.

Dacă Raţiu, bănuitul, nu transige asupra programului, atunci ce neînţelegere mai poate desbina partidul naţional?

Dacă Raţiu a fost, prin urmare, pe nedrept bănuit, a cui e datoria să se 'ntoarcă în tabăra naţională al cărei stindard — programul — Raţiu îl ridică astăzi, aşa bătrân cum este, atât de sus? Asupra cărui punct se mai poate desprinde de partidul naţional d-nii Brote şi Comp., până aci apărătorii programului contra bănuitului pe nedrept, Raţiu?

Asupra cărui punct? Se va vedea aceasta din darea de seamă asupra conferenţei intime ţinute la d. Brote în ziua de 11 Februarie, când, dându-se cărţile pe faţă, s'au dovedit cu prisos cine în acest joc măsluit erau măsluitorii.

Măsluitorii erau dd. Brote şi Comp., brigada de poliţie a d-lui Sturdza pentru afacerile de dincolo.

E interesant acest joc, în care oamenii de treabă au rolul ingrat de gâscă. Iată o întreagă pleiadă de oameni culţi, inteligenţi, patrioţi, oameni de inimă şi cinstiţi, cari, cu reale sacrificii, fără să lingă talerele niminui, s'au lăsat traşi pe sfoară, doi ani şi jumătate, de către o mitití că clică de ghiduşi, de *claqueurs*, de *pique-assiette*, a căror înzestrare este târîrea lipicioasă faţă cu cei de sus, ifosul umflat faţă cu cei mici, minţirea continuă şi cu unii şi cu alţii — armele ordinare ale celui mai ordinar şiretlâc.

Dar să venim la conferinţa dela 11 Februarie.

* * *

In sfârşit, cei patru se adună la d. Brote în ziua de 11 Februarie. Chestiunea în desbatere e pusă din nou, şi răspicat, de Aurel Popovici.

Ce atitudine ţinem? care este programul nostru de activitate, mijloacele de cari dispunem şi ajutoarele pe care putem conta?

D. Brote, foarte constrâns, începe s'o ia la deal, la vale şi tot pe de delături: că, în adevăr, este vreme să se înceapă o activitate mai hotărîtă, deoarece timpul se pierde în zadar în lupte infructuoase, cu disensiuni păgubitoare stării politice generale a Românilor; că e de datoria fiecărui bun român să se gândească matur la

aceasta; că, că... ş. cl. ş. cl., vechile clişeuri banale şi uzate — metoda cunoscută a farsorilor, cari ştiu să ţină discursuri de un kilometru fără un miligram de înţeles precis.

D. Brote, după aceea, începe să le citească celor trei un memoriu, iar kilometric şi tot aşa de substanţial ca şi discursul introductiv, în care iar o scaldă, în care iarăşi spune, în o mie de clişeuri, că o activitate hotărîtă e de dorit numaidecât. Un pasaj din memoriu totuşi pare a avea un înţeles oarecare, şi asupra acelui pasaj se sparge în fine buba şi iese răutatea urîcioasă la iveală.

D. Aurel Popovici relevează acel pasaj. D-sa întreabă ce voeşte autorul memoriului să înţeleagă prin cuvintele:

«Astăzi, mai cu seamă, când se apropie timpul soluţiunii chestiunii naţionale...»

Aci e aci. D. Brote spune, cu cele mai distilate circumlocuţiuni şi cu tonul cel mai emoţionat, că a înţeles prin acel pasaj posibilitatea unei apropiate aranjări, «cu cumpăt, dar cu patriotism, cu patriotism, dar cu prudenţă» între Români şi guvernul maghiar, scop întru care trebue să se organizeze partidul naţional. Partidul trebue reconstituit pe bazele unor vederi *moderate*, aşa încât patriotismul svăpăiat să nu strice adevăratelor şi realelor interese ale poporului. Şi tot pe tema aceasta, îi trage iar un discurs. Ar fi urmat mult panglicele diplomatice dacă nu le reteza d. Aurel Popovici, care fierbând în sine asculta tăcut într'un jeţ.

«Care va să zică, întreabă rar şi apăsat d. Popovici, ridicându-se şi luând, cu toată emoţia, un ton liniştit, — care va să zică, noi căutăm să ne constituim dincolo în partid *moderat?*

— Da, răspunde d. Brote.

— Adică, precum se zice aici, urmează d. Popovici, un partid... *ministeriabil?*

— Da, da...

— Un partid de amestec posibil şi probabil în guvernământ? Cum s'ar zice pe nemţeşte, *Regierungsfähig.*

— Da, da, da! răspunde d. Brote, făcând un întreit gest scurt cu pumnul închis şi cu degetul cel mare întins în jos — gestul d-lui Sturdza în toate ocaziile importante.

— Bine, răspunde d. Popovici simplu și stăpânindu-se mereu. Insă... nu ne-am gândit la un lucru... trebue să ne gândim și la acela: când or afla asta cei de dincolo? sau mai bine, cum o să le-o spunem noi asta celor de dincolo, mulțimii Românilor, ale căror sentimente ne sunt destul de cunoscute? O să fie foarte greu.

— A! se 'nţelege, răspunde diplomatul de Răşinari, că asta rămâne între noi deocamdată. Celorlalţi nu avem să le-o spunem aşa d'adreptul. O să ne aranjăm între noi prealabil, o să desbatem, o să combinăm şi o să găsim mijlocul de a-i prepara mai întâi; o să potrivim aşa ca să-i aducem unde vrem noi fără a le spune tot ce ştim: n'avem nevoie să spunem tutulor oamenilor simpli ce gândim noi conducătorii.

— Bine, zise încă odată d. Popovici. Fie și așa ».

Câteva vorbe indiferente se mai schimbară, după care, fiind orele prea înserate, conferința intimă se sfârși, fixându-se pe a treia zi, marţi, o a doua. In acest timp d. Brote trebuia să comunice cu d. Sturdza.

*
* *

D. Aureliu Popovici iese de acolo cu inima înnegrită de cele ce auzise. Deși simţise de mult că lucrurile nu sunt curate, deşi de mult bănuia că fierb fermece otrăvitoare în ceaunul tainic al companiei Sturdza-Brote, aflarea lămurită a scopului atâta vreme tăinuit trebuia să-l sdrobească; ridicându-se capacul de pe ceaun, trebuia să izbucnească aburul pestilențial al fierturii îndelungate: omul înnecat de acea duhoare a pornit desperat pe stradă.

Cui să se ducă să se plângă? Ii venea să strige la toată lumea trecătorilor şi să le denunțe tot. In culmea indignării, alergă la un prieten bun, care se sperià deocamdată la apariţia acelei figuri sufocate de atâta concentrare. Era înfăţişarea unui om lovit de o crudă nenorocire. Atunci Popovici spuse din fir în păr cum fusese jucat şi tras pe sfoară atâta vreme.

« Ce-i de făcut acuma? întrebă Aureliu, după ce-și mai scoase focul prin destăinuire.

— S'o rupi scurt cu aceşti oameni, şi să cauţi a-i împiedeca să-şi ajungă scopurile necurate.

— Să mai merg şi marţi la ei?

— Mai ales. Trebue să mergi, şi să fii cuminte şi potolit ca şi astăzi, ca să poţi şti tot».

*
* *

Până să venim la conferinţa a doua în urma căreia s'a făcut ruptura şi s'a dat alarmă în presă, nu strică să povestim un mic incident ridicul, care caracterizează bine şi simplicitatea şi şiretlicul.

Unul dintre membrii partidului naţional de dincolo, om de treabă, dar foarte simplu, greoiu la spirit ca şi la trup, dar încă odată om cum se cade, se dăduse, dintru începutul desbinărilor, prin o bună mişcare instinctivă, de partea d-lui Raţiu contra d-lui Brote. Acesta din urmă, se 'nţelege, era foc de necăjit asupră-i. Vine împrejurarea ca omul să fie silit a veni la Bucureşti; aicea avea să ia nişte bani de *undeva* pentru plata unor datorii contractate de dânsul în propaganda şi lupta politică. Omul avea dreptul să pretindă această sumă, pentru care era urmărit de creditori; n'avea însă curajul să vie d'adreptul, ştiind ce influenţă are compania Brote-Sturdza asupra locului de unde el avea să primească suma. Atunci omul nostru se gândeşte să ia lucrul pe departe şi trimete la Bucureşti unui amic, comun lui şi d-lui Brote, următoarea telegramă, a cărei autenticitate o garantăm; de aminteri, n'ar fi nevoie de aşa ceva; o astfel de compoziţie telegrafică nu se poate născoci; ea se crede cât de colo că e naturală.

Iată-o:

«Sosesc mâine Bucureşti *incognito*, mă!» Iscălită cu numele întreg.

Un autor de teatru, dacă ar pune un personaj închipuit să bată aşa depeşi, ar fi acuzat pe drept cuvânt de exagerare: poate cineva fi aşa de simplu? Iată că s'a putut.

Ceea ce însă e permis naturii, nu e permis şi unui autor dramatic — un personaj atât de simplu numai natura are dreptul să-l creeze.

Auzi, *incognito!* O ilustru personaj! *Incognito!*

Amicul comun aleargă se 'nţelege în fuga mare la acesta şi denunţă sosirea lui *Incognito*, care vine să-şi ia suma de câteva sute de lei. D. Brote îi spune să nu care cumva să nu-i aducă imediat după sosire pe individ acasă la dânsul.

Incognitul soseşte, şi, fericit că l-ar mai primi d. Brote, care ţine în mână situaţia, merge la întâlnire. Foarte jenat la început, temându-se de mustrări, îşi capătă încet-încet liniştea cerută la o întâlnire diplomatică, mai cu seamă că d. Brote îi promite că-l va introduce la d. Dim. Sturdza, primul-ministru, care-i va da toată cheia chestiunii naţionale. Bietul *incognito* ardelean când aude că are să dea, el! cu ochii de d. *Sturdza* rămâne aiurit.

« Şi ca să vezi — zice d. Brote — că eu nu vreau câtuşi de puţin să fac să prevalez vreo părere a mea, îţi promit că vei fi singur cu ministrul; eu nu voiu fi, nu vreau să fiu de faţă la întrevederea d-voastre. In mine poate nu te 'ncrezi; căci d-ta, din nenorocire pentru cauza naţională, mergi orbeşte cu Raţiu; să vezi ce are să-ţi spună d. Sturdza! »

Incognitul merge la d. *Şturdza*, care-l ţine în celebra bibliotecă de peticele aproape trei ceasuri. Se dusese omul aiurit — a ieşit buimăcit cu desăvârşire. Era literal fermecat până la năucire de privirile marelui bărbat de Stat.

« Ce ochi, mă! *penătrabili* are d. Şturdza! Ce ochi, măă!

— Bine, zise un prieten, şi el nedomirit, care aşteptase cu nerăbdare rezultatul întrevederii incognitului cu ministrul; bine, ştim noi ochii lui d. Sturdza; dar, în definitiv, ce ţi-a spus?

— Multe, mă frate!

— Multe, multe, dar cam ce?

— Cam ce? cam ce? Toate elea cari le ştim şi noi; că-s doară să vezi numai cum le-o spus! »

Fermecat de ochii « penătrabili », bietul *incognito* a înghiţit cu deliciu trei ore tiradele răsuflate, clişeurile banale şi uzate, balivernele fără miez — a căror esenţă nu-i decât marele adevăr că « Românilor câtă vreme le va merge rău n'o să le meargă bine ».

Dar tot n'a ascultat de geaba. Răscatechisit, şi-a luat omul părăluţele uşor şi a putut pleca fără întârziere acasă, unde de sigur trebue să fi împănat capetele prietenilor la « Casină » seara cu:

« Ce ochi, mă! are d-l *Şturdza*, măă! »

* * *

Marţi 13 Februarie, a doua conferinţă a celor patru.

Desbaterea este reluată de acolo de unde fusese lăsată dumineca trecută. D. Brote face pe larg descrierea avantajelor politice ce ar rezulta din reorganizarea partidului naţional ca partid moderat, ca *Regierungsfähig*, ca partid de guvernământ.

D. Aurel Popovici în fine întreabă:

« Atunci, care va să zică, nu mai putem sta pe baza programului naţional?

— Se 'nţelege că nu, răspunde d. Brote.

— Nu mai putem « sbiera » (vorba d-tale, d. Brote) pe tema programului, cum fac cei dela Sibiu în manifestul lor?

— Fireşte că nu.

— Mai pe scurt, prin urmare, suntem oportunişti, şi ne organizăm în partid *oportunist*...

— Da, da, da! »

D. Aurel Popovici face o mişcare bruscă:

« Dar daca nu se poate una ca asta? » Şi zicând acestea cu un ton de astă dată foarte nepotolit, merge şi se aşează încruntat într'un jeţ, cu mâinile încrucişate, gata să asculte tot fără să mai zică o vorbă.

— Trebue să se poată, răspunde d. Brote, trebue numaidecât; căci fără aceasta nu mai merge! »

Diplomatul de Răşinari începe atunci o tiradă foarte alambicată, din care rezultă că nu s'ar putea închipui o altă deslegare a situaţiunii; că nu s'ar putea altfel *spera o amnistiare* a d-lor Brote şi Popovici, refugiaţi politici; că în fine... în fine « numai acest mod intră şi în vederile d-lui Sturdza, numai un aşa program, şi niciunul altul, *este agreat de d. Sturdza* ».

Obosit şi dânsul de atâtea discursuri, de atâtea trăgăneli, d. Brote răsuflă cu satisfacţie că a trecut în fine momentul cel greu, că a spus în fine ceea ce de atâta vreme cocoloşise. El se uită să vază bine impresia ce-o făcuse vorbele din urmă mai ales asupra d-lui Popovici, căci de ceilalţi doi — oameni ascultători, supuşi credincioşi şi încercaţi — era sigur.

D. Popovici posomorît se uită ţintă aşa de urît la d. Brote, încât acesta, zâmbind mânzeşte şi foarte jenat, zise către ceilalţi:

« Ia uitaţi-vă la el!!! » Apoi către Popovici: « Ce te uiţi aşa ca un sălbatic! »

A urmat apoi o scenă foarte neplăcută, şi astfel s'a spart cea de-a două conferenţă pentru reorganizarea partidului *moderat* de guvernământ, partidului *oportunist.*

D. Aurel Popovici ştia acuma tot. El nu mai avea ce căuta acolo unde se conspira în contra programului naţional. Atunci, a scris acea scrisoare cătră d. Brote, pe care am publicat-o şi noi, şi pe care toţi o cunoaştem. Era de datoria d-sale de a denunţa opiniei publice acea conspiraţie, şi credem că, afară de conspiratori, orice Român trebue să-i mulţumească de modul cum îşi îndeplineşte această datorie.

* * *

Ziceam la început că partidul naţional de dincolo are de ce mulţumi partidului liberal dela noi — de o adevărată cutie a Pandorei: vrajbă, neîncredere, bănuieli, zăpăceală, nesiguranţă şi o oboseală, o discordare foarte asemănată cu începutul unei complete descompuneri finale.

Cine strică, cine e vinovat de această stare de lucruri?

Credem, că din cele de mai sus, a putut-o vedea oricine.

De sigur dd. Sturdza, Brote şi Comp.

Pot fi aceşti oameni, măcar cei doi, dacă nu şi *Comp.*, bănuiţi de neonestitate, de lipsă de patriotism, de trădare?

Cu toată sinceritatea răspundem: nu şi nu! Ca să avem în privinţa d-lor Sturdza şi Brote aşa bănuieli infamante, ar trebui să ne cheme pe noi Dim. Sturdza sau E. Brote, şi ne chiamă altfel. Noi nu putem face, chiar în urma

greşelilor politice a acestor domni, aceea ce făceau dumnealor cu Raţiu. Noi nu suntem de aceeaşi şcoală: criticăm de bine de rău cum putem, cum ne taie capul, desbatem şi combatem, dar niciodată nu ne pierdem în desbatere sărita până să ajungem a înjura, a arunca cu noroiu în faţa adversarilor sau a spune prăpăstii calomnioase pe socoteala lor. Ce ar însemna să începem acuma şi noi — şi poate că am avea mai mult pretext s'o facem, în urma celor descoperite — să strigăm prosteşte: Sturdza şi Brote trădători, vânduţi Maghiarilor! precum strigau, fără niciun pic de dreptate, aceşti domni contra bătrânului patriot Raţiu?

Asta nu putem s'o spunem, pentrucă nu o credem.

Incă odată, un om de treabă nu poate un moment pune la îndoială onestitatea şi iubirea de patrie şi de neam a d-lor Sturdza şi Brote.

Decât — este un decât — dacă nu pot fi câtuşi de puţin bănuiţi aceşti domni de infamie, pot fi cu temeiu acuzaţi astăzi de altceva, poate şi mai primejdios pentru patrie şi neam — de *incapacitate patentă*.

Daca nu eşti faur, nu-ţi mânji nasul cu cărbuni! zice o vorbă bătrânească. Daca nu eşti capabil de politică şi diplomaţie, stai, stimabile, în biblioteca d-tale minunată, ca un savant academic ce eşti, sau, d-ta celălalt, rămâi la Răşinari de fă brânzeturi faine, şi nu te apuca să năuceşti o lume întreagă cu nepriceperea şi incapacitatea d-tale.

* * *

Partidul liberal dela noi şi în special d. Sturdza au făcut o mare greşală când au luat chestiunea naţională ca o armă de luptă în contra guvernului conservator, şi noi credem că n'ar fi bine ca partidul conservator să repete această greşală. D-nii Brote şi Comp. au făcut asemenea foarte rău că au confundat interesele şi năzuinţele partidului naţional de dincolo cu interesele şi năzuinţele partidului liberal de aici. Aceste două greşeli aşa de păgubitoare şi patriei şi neamului nu se datoresc decât *incapacităţii* respectivilor.

Pentru cine a dat roade bune activitatea şi jertfele partidului naţional de dincolo şi ale Ligei de aici?

Pentru partidul liberal dela noi a dat roade bune ce-i drept; acest partid tocmai pentrucă apucase bine toate sforile Ligei, tocmai pentrucă pusese mâna pe câţiva conducători ai agitaţiei naţionale, tocmai pentrucă atrăsese simpatiile şi acaparase conştiinţele Românilor de dincolo, în fine pentrucă astfel era primejdios în opoziţie în ajunul Mileniului unguresc, trebuia să fie minunat pentru guvern. Confirmarea acestora o avem destul de strălucitoare în discursul dela Iaşi al primului ministru liberal şi în toate frământările pentru reorganizarea partidului *oportunist* dincolo, partid care renunţă la programul naţional.

Activitatea şi jertfele partidului naţional de dincolo şi ale Ligei de aci au mai dat roade, încă şi mai bune, pentru guvernul maghiar: partidul naţional român paralizat în ajunul Mileniului.

Se înţelege că, vorbind de roade, d'abia trebue să mai pomenim de firimituri culese pe apucate: meschine interese de paralâc, satisfaceri de mititele ambiţiuni senile şi de sgomotoase fanfaronade puerile, şcl.

Dar partidul naţional de dincolo? care i-a fost partea lui de rod în toate astea? paralizarea-i proprie.

Şi ca să sfârşim, ierte-ni-se, fiindcă e vorba de fraţii noştri, să întrebuinţăm formula consacrată pentru aşa împrejurări:

Et nunc erughimini!

CRONICA DE JOI [I]

Luni seară, plecând din Iași, am avut plăcerea să călătoresc împreună cu d. Ceaur Aslan. In acelaşi vagon se aflau, între alţii, şi d-nii Lascăr Catargiu, șeful conservatorilor, și N. Filipescu.

Trenul a plecat în mijlocul unei manifestaţii strălucite şi noi am rămas să ne comunicăm impresiile celor două zile frumoase, petrecute în mijlocul bunilor şi inteligenţilor noştri prieteni din Iaşi.

Mă prind că n'o să puteţi ghici nimeni despre ce am vorbit, sau mai bine zis, despre ce am auzit vorbindu-ni-se; căci, la drept, nimeni n'a vorbit, toţi am ascultat — pe d. N. Ceaur-Aslan. Succesul acelei seri intime îi revine tot d-sale.

E fenomenal omul acesta.

Am stat toţi în picioare şi l-am urmărit cu cea mai deplină sfinţenie.

Ce frumoasă inteligenţă şi ce caracter neînduplecat! A! neînduplecarea, neîncovoiarea caracterului, iată semnul naturilor întregi.

O oră şi mai bine, până aproape de Vaslui, ne-a ţinut, cu un farmec de nedescris, o magistrală conferenţă. Incântătorul conferenţiar se adresa în deosebi venerabilului șef conservator. Acesta, rezemat de uşa compartimentului său, fără să 'ncerce a face vreo întrerupere chiar binevoitoare, da din cap în semn de aprobare, la fiece cuvânt al conferențiarului. Un zâmbet blând, plin de sinceră bunătate, zâmbetul caracteristic al unui spirit desarmat de orice lipsă de încredere, de orice umbră de ironie — lumina figura bătrânului.

Ce vervă! ce convingere, ce adânc înţeles atât în spusele vorbitorului, cât şi în zâmbetul ascultătorului. Era o scenă delicioasă. Voiu uita vreodată amănuntele conferenţei d-lui Aslan; dar zâmbetul d-lui Catargiu n'am să-l uit niciodată.

Ghiciţi — mă prind încă odată că nu o să puteţi — despre ce ne-a vorbit conferenţiarul... Despre consecvenţa în politică!

Atât de adâncă şi caldă convingere era în cuvintele acestui idealist, încât eu, crescut la şcoala scepticismului, simţeam o adevărată remuşcare: eram vinovat de sigur că nu văzusem până aci nimic de reprobat în micile inconsecvenţe politice, aşa de frecvente şi de naturale în starea actuală a moravurilor noastre politice.

Iată, îmi ziceam, tot se mai găsesc şi în ţară la noi oameni de caracter. Iată — am înaintea mea un bărbat care poate avea îndrăzneala să spună oricui vrea să-l asculte, că el, cu toată uşurătatea dela noi, a fost totdeauna consecvent, totdeauna neschimbat şi neclintit, totdeauna acelaşi — acelaşi!

«Coane Lascare, mi se poate imputa orice, afară de inconsecvenţă în viaţa politică. Am fost consecvent şi voiu să rămân consecvent!»

Astfel şi-a terminat d. Aslan magistrala conferenţă, care, literal, ne-a uimit pe toţi.

D. Lascar Catargiu şi-a luat cu multă politeţă seara bună, şi ne-am retras fiecare să ne culcăm.

E greu să dormi când spiritul ţi-este încă plin de o extraordinară impresiune. Oboseala m'a biruit totuşi până să nu trecem de Bârlad. Am adormit cu gândul la bărbăteştile declaraţiuni ale tovarăşului nostru de călătorie.

Peste noapte, am avut un vis ciudat.

O şedinţă furtunoasă la Cameră. Tribunele gem de public. In tribuna ziariştilor, toată lumea în picioare.

«D. Nicu Ceaur-Aslan are cuvântul în chestiune personală», zice preşedintele.

Tăcere şi emoţiune profundă în toată sala...

Oratorul vorbeşte în contra d-lui Lascar Catargiu, care a îndrăznit să facă aluziune la o pretinsă inconsecvenţă politică a d-sale.

Niciodată n'am văzut o mai nobilă şi mai sinceră revoltă. Niciodată n'am să auz un discurs aşa de vehement, nişte accente mai înalte. Niciodată n'am asistat la o şedinţă mai stăpânită de talentul unui orator. Toată arta parlamentară pusă în serviciul unui prestigiu de caracter absolut autorizat. La fiece cuvânt, cuconul Lascar roşea până în vârful urechilor, neîndrăznind să întrerupă niciuna din cascadele vertiginoase ale adversarului. Zâmbea strâmb, vrând să-şi dea o contenenţă, îşi frângea mâinile, tremura din genunchi, şi, din picioare, cum se ridicase să înfrunte loviturile, încet-încet recăzu sdrobit pe scaun, ascunzându-şi fruntea cu amândouă mâinile.

Oratorul continua încă şi poate ar mai fi continuat încă, în aplausele Adunării, dacă nişte fluiere sfâşietoare nu m'ar fi deşteptat din vis.

Intram în staţia Mărăşeşti, unde se 'ncrucişează atâtea trenuri. Tot restul nopţii n'am putut să mai dorm, gândindu-mă la puterea colosală ce o dau unui om politic consecvenţa şi prestigiul caracterului.

CRONICA DE JOI [II]

Aţi avut vreodată imprudenţa să susţineţi că liberalii sunt tot atât de inepţi pe cât sunt de răi? Muşcaţi-vă limba şi vârîţi-vă minţile 'n cap: nu se pronunţă cineva aşa de uşor asupra unui mare partid.

Ia să vedem.

Până la deschiderea Camerelor, toată lumea credea că chestiunea Ghenadie era o chestiune foarte gravă, a cărei soluţie întrece imaginaţia celui mai fertil reporter.

Câte combinaţiuni n'am făcut eu însumi, căutând o soluţiune la întrebarea: ce se face cu monahul Ghenadie?

Mai întâi gândeam: hotărît, colectiviştii n'au altă scăpare decât să se împace cu monahul; să-l reintegreze în scaun, cerându-i scuze de reaua lor purtare, şi făcând o solemnă şi creştinească retractare a mişeleştilor lor calomnii. Apoi, apelând la patriotismul lui, să-l roage călduros a renunţa numaidecât de bună voie la scaunul arhipăstoresc, pentru a da nenorocitei afaceri o încheiere cu caracter de împăcăciune sinceră şi leală de ambele părţi, iar nu cu caracter de biruinţă dintr'o parte — lucru ce ar fi fost din cale afară păgubitor dignităţii puterii Statului, îndestul de compromisă prin dibăcia d-lui Dim. Sturdza.

Dar, venind la această din urmă idee, mă gândeam la uzurpatorul Macbeth, înglodat atât de adânc în calea relelor, încât îi e mai greu să se 'ntoarcă înapoi decât să meargă 'nainte din ticăloşie în ticăloşie.

A făcut-o? — a făcut-o...

Ce-i mai rămâne faţă cu încăpăţânarea, cu atât mai primejdioasă, cu cât e mai dreaptă, a victimei?

Să se umilească, în metanii, în fața caterisitului? Să îngenunche înaintea unui om, fie acela chiar un sfânt martir, prestigiul puterii timporale? Să facă din Căldărușani o Canossă?

Nu. E o crimă ce s'a făcut cu Ghenadie! Dar rațiunea de Stat poate uneori scuza o crimă, mai ales atuncea când reparațiunea ei ar putea sdruncina mai rău Statul decât a făcut-o ea însăși.

Această din urmă conjectură mi se păru alaltăieri aproape realizată, când aflai că guvernul are de gând să reteze nodul gordian: să convoace sâmbătă marele colegiu electoral și fără vorbă multă, să dea un urmaș lui Ghenadie.

Mi-am zis atunci: ticăloși, dar nu pe jumătate — ticăloși întregi. Și așa tot e bine.

In sfârșit, sâmbătă o să strigăm: *habemus... papas*, în loc de *papam!* Atât mai bine! se va fi dovedit că partidul colectivist este, pe lângă altele, și consecvent.

Colectiviștii, se știe, puseseră odinioară de gând și promiseseră să suprime una din mitropoliile țării și să declare pe cea din Iași singura mitropolie a Bisericii autocefale române. Ei! au văzut oamenii că nu-și pot îndeplini promisia în sensul acesta, și atunci fiindcă ei fuseseră contra a două scaune, s'au gândit așa: de vreme ce nu se poate să avem un singur mitropolit, nu vom avea nici doi — vom avea *trei*.

Și astfel, pe sâmbătă, eu, naivul, speram să avem un mitropolit la București, unul la Iași și altul la Căldărușani — acesta, special însărcinat a ține corespondența și relațiile oficiale ale Bisericii noastre cu Bisericile române surori...

Habemus papas...

Iși închipue oricine cu ce legitimă nerăbdare așteptam mesajul... Mă rog, ați văzut mesajul.

Nu; sunt fenomenali colectiviștii!

Când eu îmi băteam capul de grija lor, ei găseau mijlocul pe atât de ingenios pe cât de simplu pentru a potoli spiritul public, pentru a liniști lumea românească întreagă care fierbea de neastâmpăr și se pierdea în conjecturi, așteptând rezolvirea afacerii Ghenadie.

Ei bine, ne-o dă mesajul, această mult dorită rezolvire.

Ghenadie?...

Mitropolit?...

Dar astea sunt născociri absurde, ieşite din imaginaţia bolnavă a lui Fleva... Putem noi are vorbi de aşa absurdităţi în mesaj?

Mitropolit?... care mitropolit?

Ghenadie?... dar Ghenadie nu există. — Să nu vorbim prin urmare de loc de Ghenadie.

Ş'apoi să mai spui că d-nii colectivişti nu sunt ingenioşi! Mă rog.

*
* *

P. S. — In ultimul moment, aflu dela câţiva colectivişti de frunte că alaltăieri luni nişte bande conservatoare, sub ochii armatei şi ai poliţiei, făcute prizoniere, au avut îndrăzneala să atace Universitatea din Bucureşti, să stâlcească pe studenţii cari se găseau în sălile de cursuri şi să devasteze edificiul.

Ceva mai mult, bandele îndrăzneţe ale conservatorilor au mers cu infamia până la a forţa pe d. Paul Stătescu, poliţaiul Capitalei, şi pe directorul poliţiei, cari plângeau de ciudă, să se pună în fruntea mişeleştilor lor isprăvi.

Toate acestea, *apropos* de ce, credeţi?

Apropos de chestiunea Ghenadie.

Aşa se simplifică sub un guvern inteligent toate chestiunile complicate.

DECADENŢĂ

Puteţi râde voi, tineri sceptici, cari aţi aruncat sfintele credinţe în schimbul ştiinţei profane. Eu sunt mâhnit de câte văz.

Am fost la întrunirile opoziţiei în Craiova şi în Iaşi, şi mărturisesc drept că am ieşit adânc afectat de decadenţa moravurilor noastre politice.

Asta e opoziţie? Astea sunt întruniri de opoziţie?

Oratori cari vorbesc ca toţi oamenii, liniştiţi de parcă n'ar fi la guvern un partid adversar, desbătând cu sânge rece ca la Academie, ba încă permiţându-şi a face şi glume şi spirit. Auzi glume şi spirit când eşti în opoziţie!

Niciun orator nu se bate cu pumnul în piept. Niciunul nu răstoarnă sfeşnicele, nu sparge tribuna, nu-şi taie mâna în ţăndările paharului spart. Niciunul nu-şi mai scoate braţul din umăr printr'un suprem gest patriotic.

Nimic din toate astea. Şi ce e mai rău, e că şcoala asta decadentă prinde — poporul, publicul, are aerul că aprobă acest curent menit să ucidă cu desăvârşire avânturile mari, să stingă focul sacru al pasiunilor politice.

Unde sunt vremurile clasice ale liberalismului român? Unde e sala Slătineanu? Sala Bossel? Circul dela Constandin-Vodă? S'au dus toate ca nişte frumoase legende cari au încântat de atâtea ori tinereţile mele.

Din tinereţe mă 'nnebuneam după întrunirile publice, şi aveam de ce. O jale mă cuprinde astăzi când mi-amintesc de frumoasele momente ale eroicei opoziţii liberale, al cărei am fost unul dintre cei mai ferventi spectatori!

In acele întruniri îmi făceam eu, împreună cu un popor întreg, educaţiunea naţională. Acolo am cules cele mai

bune inspiraţiuni pentru operele mele patriotice, aceste opere menite să ajungă peste puţin uitate cu desăvârşire, devenind neînţelese, graţie părăsirii şcoalei clasice a liberalismului. Acolo am făcut cunoştinţa iubiţilor mei eroi, pe cari am căutat, cu modestele mele mijloace artistice, să-i păstrez pentru posteritate.

Puteţi spune orice, eu cred că suntem în plină decadenţă.

D. N. Filipescu îmi face doctrina unui curent sănătos de judecată publică, în care să nu mai fie posibilă minciuna şi fraza goală.

Dd. Tache Ionescu şi Disescu vorbesc la tribună ca de pe catedră, cu cărţi şi citate din autorii străini, cu teorii moderne, cu desbateri academice.

D. Panu face satire, glume şi spirit pe socoteala guvernului, susţinându-mi că sunt situaţiuni, în viaţa popoarelor ca şi a indivizilor, când nu se poate vorbi decât în bătae de joc.

Şi aceşti domni oratori pretind să mă convingă cu metoda d-lor rece, care n'are alt merit decât logica şi înţelesul.

Dar eu sunt copilul şcoalei clasice a opoziţiei liberale! mie nu-mi trebue logică, nu-mi trebue înţeles! Pentru astea merg eu la o întrunire publică a opoziţiei? Eu caut emoţiune, excitaţiune, iritaţiune!

Mi-aduc aminte de bravura, de avântul impetuos şi mai ales de sintaxa îndrăzneaţă a neuitaţilor mei oratori clasici:

« Fraaţilor! Ciocoii domnesc, în adevăr domnesc; dar să vă spui eu, fraţilor, cum domnesc! domnesc prin mişelie, prin infamie, prin crimă, prin reacţiune, lucruri care fac onoare poporului că e contra, care în orice ocazii s'a pronunţat şi nu permite, mai ales când sângele acestui popor, vărsat cu cruzime şi fără nicio necesitate, când ţipetele desperate ale femeilor şi copiilor, fugăriţi şi torturaţi de sălbăticia oamenilor odiosului regim, când vaietele celor schingiuiţi pe stradele Capitalei, cu felinarele stinse, sunt încă vii în mintea tutulor! »

Iată ceeace smulgea din mii de suflete răcnete sguduitoare. Iată pentru ce n'am lipsit dela nici una din acele faimoase întruniri.

Astăzi, ce avem? desbateri, desbateri şi iar desbateri. Foarte mulţumim de întrunirile dv.

Eu nu cer dela orator să mă lumineze — îi pretind să mă 'ncălzească. Oratorul trebue să vină la tribună fioros ca un leu, şi când o striga odată *Fraaţilor!* să mă facă pe mine, fratele lui, să sar din loc. El n'are nevoie să spună nimic dela tribună; dar trebue să mă 'nfierbinte; să mă asude; să nu-mi dea pas să mai judec; să mă aiurească; să mă clatine fără a mă lăsa să răsuflu; să-mi dea creerul de pereţii capului prin salturi enorme de propoziţii, chiar ilogice, chiar absurde, stupide dacă e nevoie, numai să fie calde şi spontanee, până m'o năuci, până m'o face să scrâşnesc din dinţi şi să strig ca un turbat: sus poporul!

Iată ce înţeleg eu prin orator. S'a pierdut astăzi, din nenorocire această şcoală mare:

« Jos reacţiunea! jos ciocoii! sus libertatea, egalitatea şi fraternitatea! sus boborul! »

Şi la glasul amicilor boborului, boborul, ridicând reteveiul, simbolul suveranităţii sale, izbucnea, la adresa vampirilor, cari-i sugeau sudoarea şi sângele, în imprecaţiuni naţionale de se cutremura catapeteasma circului.

Dumnezeu al părinţilor noştri! la ce grandioasă epopee aşi fi asistat eu, dacă, nu clasicii mei, ci vampirii de reacţionari ar fi caterisit pe un mitropolit, iar clasicii mei s'ar fi apucat să apere biserica în faţa boborului!

« Astăzi s'a împlântat cuţitul până 'n prăsele în sânul nenorocitei Românii, iar cadavrul ei sângerând s'a aruncat la picioarele tigrului negru pe care-l chiamă Partenie! Jos!... Sus!... Sus!... Jos!... »

Acelea ar fi fost întruniri! nu desbateri ca ale dv.

Păcat! Am pierdut mult.

REACȚIUNEA

De geaba — eu sunt nemulțumit. Incă o iluziune pierdută! încă o legendă, pe care mi-a distrus-o vremea și școala noastră modernă: Reacțiunea!

Ce era Reacțiunea!

Un monstru odios, eminamente anti-patriotic, anti-național, anti-liberal, — o Plevnă internă!

Ea disprețuia, batjocorea, strivea, trăda, sugruma poporul, și apoi tot ea îl exploata sistematic. Vrăjmașă jurată a libertăților publice, a Constituțiunii și a tutulor instituțiunilor, ea înneca mai întâi și apoi scălda țara în sânge.

Era neagră; avea sute de capete ca hidra și mii de ghiare de vampir; fugea de lumină și lucra la întuneric, fără să aibă vreodată curajul opiniilor sale, și complota cu străinii contra Românismului.

Uneori, ea își înfigea adânc ghiarele în coastele Națiunii și, odată călare pe pradă, sugea cu lăcomie sângele și sudoarea poporului-martir; alteori, înfigea în sânul României un cuțit până 'n prăsele și cadavrul ei sângerând îl arunca la picioarele comitelui Andrassy!

Era în fine oribilă și hidoasă.

Dar, pe lângă atâtea grozăvii, avea și o mare calitate: închipuirea ei era sprijinul cel mai positiv al patriotismului și liberalismului meu.

Când aceste sentimente, care erau singura-mi demnitate în ochii mei proprii, șovăiau sau moțăiau; când, în viața de toate zilele, copil sărac, necăjit de nevoi și păsuri grele, uitam un moment că sunt dator să mă gândesc mai presus de toate la patrie și la libertate — un glas profetic mă sguduia din amorțire strigându-mi:

« Deșteaptă-te, cetățene! Reacțiunea stă la pândă! ».

La această teribilă amenințare apocaliptică, săream în picioare rușinat de lașitatea mea vinovată de-o clipă.

Uitasem Reacțiunea!

Deodată treceau prin gândul meu aiurit toate prăpăstiile. Vedeam capetele hidrei cu ciocurile căscate gata să mă sfâșie; simțeam în carnea mea pătrunzând până la oase ghiarele monstrului; mă simțeam sugrumat și afundat în întunerec sub ruinele vastului nostru edificiu politic, unde un călcâi de străin îmi strivea capul! Sânge! o baie de sânge!

Atunci patriotismul meu și liberalismul se deșteptau formidabile cu o supremă încordare, și, trezit dintr'un vis chaotic, răcneam ca un apucat:

« Jos Reacțiunea! »

A trecut vreme, și spiritul de examen, — acest fatal spirit, care ne 'mpinge să știm mai mult, poate, decât ne trebue — vierme nenorocit care roade cu tenacitate rădăcinile credințelor — începu să găunoșeze bazele giganticei mele legende. Perfidul!

Odată, când săream din loc pentru a nu știu câtea oară de spaima hidrei, iată ce mi-a șoptit viermele la ureche:

« Reacțiunea?... prostule! Deschide-ți ochii bine; uite-te împrejuru-ți, și revino la sensul realității.

« Mai ți-este permis ție, om cu oarecare cultură, să crezi în existența ființelor fabuloase? Nu ți-e rușine ție, om matur, să aibi frică când te culci, ca un copil pe care bunica îl stăpânește speriindu-l cu Muma-Pădurii?

« Dar Reacțiunea e tot atât de reală cât sunt de reali grifonul, sfinxul, zmeii și căpcăunii din basme. Reacțiunea ta nu este de cât o vedenie, un *cauchemar* cronic, pe care l-ai contractat, nenorocitule, prăpădindu-ți creerul și nervii cu băuturile falsificate ce ți le-au debitat niște șarlatani!

« Vrei să faci o experiență? Incetează a mai înghiți necontrolate produsele negustorilor politici lipsiți de orice scrupul, și are să-ți treacă boala cronică ai să scapi de halucinația Reacțiunii ».

Boala mea ajunsese, în adevăr, aşa de chinuitoare, că n'am putut respinge poveţele spiritului de examen. Le-am urmat — şi m'am tămăduit.

De multă vreme dorm acuma liniştit fără visuri rele, fără teamă de primejdie pentru Naţiune, Constituţiune şi alte instituţiuni.

Sunt sănătos, da; dar câte odată îmi pare rău: am ascultat spiritul de examen — am ucis legenda — s'a dus liberalismul!

Ca un înţărcat băutor de haciş, care regretă extazurile ce şi le procura odinioară, mi-aduc aminte adesea cu duioşie de ciudatele vedenii ce aveam când mă apucau accesele de febră liberală. Adesea mă apucă un dor nespus de acele vremuri când, înainte de a fi om cuminte, eram un patriot liberal zănatic.

Da, sunt sănătos astăzi, dar tot am rămas cu o apucătură, o meteahnă, pe care n'o pot stăpâni totdeauna.

Aşa, zilele trecute, — când am văzut pe d. Paul Stătescu, prefectul liberal, trăgând în studenţii nevinovaţi cu reteveiul; când am auzit de atrocităţile din beciurile poliţiei, — mărturisesc drept că, deşi suntem aproape de sfârşitul veacului XIX, nu m'am putut opri să strig, ca în vremurile liberalismului meu clasic:

« Jos Reacţiunea! »

LASCAR CATARGIU

Mihalache Cogălniceanu face pe 2 Maiu şi pune s'arunce pe ferestre cu patul puştilor pe reprezentanţii naţiunii; Iancu Brătianu ajunge vizir odios; stăpâneşte ca un african, cu nişte camere de mameluci, şi bancheteazá încunjurat de baionetele ienicerilor lui Radu Mihaiu; C. A. Rosetti fuge ruşinat de trista sa amăgire, şi moare scârbit şi amărît.

Aşa trebuia să se 'ntâmple!

Un curent — generos, dar şi ridicul, poate onest ca intenţie şi sentimental în fond, dar desigur pernicios ca urmări pe cât de grotesc în formă — suflase cu puteri şi spulberase cenuşa Regulamentului, făcând să răsară în locul ei un miraj, o *fata morgana:* România deplin fericită prin regimul reprezentativ.

Ce s'a întâmplat?

Ce se 'ntâmplă totdeauna cu *fata morgana:* când dai să te-apropii de ea, se topeşte în aer.

Atunci, o urîtă ironie a soartei: proclamarea redeşteprării şi emancipării noastre politice a fost semnalul inaugurării celei mai teribile şi înjositoare tiranii — tirania vorbei. Iată cine ne-a stăpânit o jumătate de veac cu ultima cruzime: vorba, vorba umflată şi seacă — legenda.

Ea a avut, ca toţi tiranii clasici, gardă şi gâzi, curtizani, linguşitori, bufoni şi mulţime aiurită. Vai de cel ce cuteza să nu i se 'nchine fără condiţie! era huiduit de curtezani, scuipat de bufoni, biciuit, stigmatizat şi executat în aplauzele mulţimii nenorocite de 'nchinători.

A gândi era cea mai grozavă vină; a râde, cel mai negru păcat. Nici odată gândirea n'are alt vrăjmaş mai cumplit decât vorba, când aceasta nu-i este vorbă supusă

şi credincioasă, nimic nu arde pe ticăloşi mai mult ca râsul.

Sdrobitoarea opresiune a acelei stupide tiranii trebuia neapărat să dea naştere la încercări de revoltă. S'au mai găsit şi bărbaţi, cari să 'ndrăznească a gândi şi a râde. Mulţi dintre ei au căzut jertfa îndrăznelii lor. Huliţi şi urgisiţi de cei mai aproape ai lor, înfieraţi ca reacţionari, vrăjmaşi ai poporului, ai naţiunii, ai libertăţii, ai patriei, — legenda i-a executat fără nicio milă. Dintre aceştia, unii de frunte au fost oameni superiori cari se chemau Petre Mavrogheni, Costaforu şi Boerescu.

...Tot aşa şi Eminescu şi bunul său prieten Manolache Costache. Câţi au murit, s'au dus toţi cu inima înegrită de credinţa că orice revoltă e de prisos, că legenda va triumfa totdeauna asupra adevărului, că tirania vorbei şi-a clădit în România un imperiu vecinic. Iar cei ce n'au murit, obosiţi de luptă, au desarmat cu aceeaşi tristă credinţă.

Dar a fost şi unul care nici n'a pierit înainte de vreme, nici n'a desarmat un singur moment: un revoluţionar îndărătnic şi cuminte, dibaciu şi neînduplecat, fără măcar o clipă de descurajare sau îndoială.

Acela e Lascar Catargiu.

Sub înfăţişarea aceea blajină, nimini, poate, nu ştie câtă tenacitate şi câtă energie stau ascunse; îndărătul acelor doi ochi blajini, stă dârză o voinţă neîncovoiată; sub chipul acela de răzeş plin de bonomie naivă, e totdeauna deşteaptă la pândă cea mai sigură judecată politică, cea mai adâncă dibăcie de om de stat. Toate acestea, pe un fond moral fără cea mai mică imputare.

Mai înainte de 2 Maiu — pe atunci corpul electoral era corp electoral, şi Parlamentul, parlament, — Lascar Catargiu merge ca prezident al Camerei, cu ceremonialul de rigoare, la palat să prezinte răspunsul la adresa Tronului.

Vodă Cuza, cu un zâmbet răutăcios, face semn primului ministru M. Cogălniceanu, care era de faţă ca de obiceiu, să primească adresa Camerei, şi apoi, cu o mişcare uşuratecă, pune mâinile la spate.

« Eu vorbesc aici cu Vodă! » zise Lascar Catargiu, şi, îndoind adresa la loc, imită mişcarea prinţului şi puse mâinile la spate.

Cuza simţi că trecuse măsura: îşi desfăcu mâinile şi întinse dreapta către preşedintele Camerei; atunci, acesta făcu asemenea şi întinse lui Cuza adresa.

Când la 2 Maiu, soldaţii au năvălit în Cameră, deputaţii au sărit toţi nebuni pe ferestre. Lascar Catargiu sta la biuroul său de preşedinte şi scria. Un ofiţer cu câţiva soldaţi se reped la dânsul şi vor să-l arunce cu violenţă. El ridică ochii de pe hârtie şi zice liniştit:

« Mă rog staţi încă o lecuţă... Eu sunt preşedinte; nu pot pleca până nu-mi termin procesul-verbal al şedinţei ».

Şi preşedintele Camerei, Lascar Catargiu, apărătorul libertăţii parlamentare contra unei lovituri de stat, şi-a terminat procesul-verbal şi a plecat fără să se pripească.

Când cu scandalul dela 5 Aprilie, mulţi tineri au plecat dela Cameră în trăsuri închise pe partea din dos a Mitropoliei. Lascar Catargiu, prim ministru, a ieşit pe jos, a coborît în faţa teatrului rebeliunii şi, trecând fără grabă pe sub grindina de bolovani, a mers încet-încet până acasă, însoţit numai de doi trei prieteni.

In ministerul conservator din urmă, se iveşte între colegi o neînţelegere. Unul, mai neastâmpărat, se supără şi face unui reporter de gazetă nişte declaraţiuni rău voitoare pentru guvernul său propriu. Inainte de a se pune foaia sub presă, un amic fidel află de asta; face ce face şi pune mâna pe o corectură, cu care merge foarte emoţionat în fugă la preşedintele consiliului:

« Iată, coane Lascare, ce are să se tipărească astăzi în cutare foaie oficioasă: astea sunt informaţii date de amicul nostru X...»

Preşedintele consiliului citeşte cu atenţie corectura, şi după ce termină, fără să arate cea mai palidă alterare sufletească, înapoiază hârtia.

«Ce-i de făcut coane Lascare? întrebă amicul. Să împiedicăm publicarea...

— Da de unde? răspunde cu liniştea-i obicinuită conul Lascar. Să vedem întâiu dacă le-a dat d-sa... Dacă nu le-a dat d-sa, să nu se puie; dar dacă le-a dat d-sa, să se puie ».

Intr'o noapte memorabilă, Lascar Catargiu a făcut un incalculabil serviciu ţării. Acestui om de stat se datoreşte că mersul istoriei noastre nu s'a strâmbat şi rătăcit. Fără curajul şi devotamentul lui patriotic, n'am fi avut, poate, acele succese naţionale, cari erau să fie zădărnicite de către chiar acei ce şi-au făcut apoi dintr'însele o apoteoză.

Român neaoş, fără declamaţii şi poze teatrale; spirit liberal limpede, fără apucături zănatice; dinastic, fără târîre; patriot cuminte şi desinteresat până la a refuza un scaun de Domn; cunoscând profund ţara şi lumea ei, Lascar Catargiu niciodată n'a avut să-şi mărturisească o greşeală.

El n'a stat niciodată în drum la gânduri fără să ştie încotro s'apuce; el n'a pipăit niciodată cu ezitare terenul: a pus piciorul ferm şi a păşit sigur cu fruntea 'n sus; iar când n'a putut păşi, a stat ţapăn pe loc; dar înapoi, nu s'a dat niciodată.

Iată de unde a rezultat autoritatea şi prestigiul din ce în ce crescânde ale acestei frumoase cariere, recompensată zilele acestea de un aşa strălucit succes. Şi iată iarăşi de ce asupra acestui neînduplecat revoltat contra tiraniei vorbei, contra legendei liberale, s'au năpustit atâta bârfeală şi atâta ură.

Dar nimic nu l-a clintit din loc. Nici pantalonadele bufonilor şi arlechinilor, nici fluerăturile păcătoşilor, nici ameninţarea cu înfieratul roşu, nici năvala mercenarilor — nimic nu l-a făcut să-şi lase gândul şi să părăsească lupta. De mai bine de cincizeci de ani stă răzeşul sdravăn în picioare în faţa duşmanului: s'a oprit de multe ori în loc să-şi reia răsuflarea; dar niciodată nu s'a 'ncovoiat să cază, şi, de câte ori a reînceput lupta, a dat lovituri de moarte legendei caraghioase.

Şi pe lângă atâtea virtuţi, a avut un singur noroc — sănătatea.

A trăit întreg pentru ca, după o luptă eroică atât de îndelungată, să fie, de afară din Parlament, chemat de Cameră şi de ţară să deslege una din cele mai grele cestiuni ce a agitat lumea românească.

Lascar Catargiu nu a stat un moment la îndoială ca să răspunză la înalta chemare. Făcându-şi datoria, fără condiţii şi fără reservă, el şi-a serbat într'un chip strălucit jubileul de 50 de ani ai frumoasei lui cariere: alaltăeri el a dat lovitura de graţie adversarilor săi.

Acei ce i-au adus omagiul pentru triumful lui sunt pretinşii continuatori ai scornitorilor legendei, ultima gardă a tiraniei vorbei.

TOXIN ŞI TOXICE

Toxinul a sunat despre ziuă. La glasul lui, s'au deşteptat în grabă tinerii patrioţi adăpaţi la izvoarele europene. Fără să-şi ia rămas bun dela părinţi, lepădându-se cu entusiasm de dreptul de moştenire al privilegiilor, au ieşit din casa părintească; au coborît hotărîţi în piaţă, s'au amestecat cu poporul, care suferise atâta, şi au strigat din toate puterile: Libertate! Egalitate! Fraternitate! Şi Popa Şapcă binecuvântă mişcătoarea scenă a fraternizării tutulor fiilor patriei. Negura care atâtea veacuri apăsase asupra ţărilor române era spartă: încet-încet, ea trebuia să se risipească pentru a face loc luminii moderne.

Dar dela strigătul acela de generoasă revoltă contra unei stări seculare de ruşine, de înjosire, de mizerie politică şi socială, şi până la realizarea frumosului vis, trebuia, afară de bine-cuvântarea lui Popa Şapcă, încă mult.

Tinerii patrioţi, după vorbe, fură chemaţi la fapte. Trebuia făcută scara jertfelor pentru a ajunge la vârful dorit. Ei nu s'au dat înapoi. Entusiasmul lor nu a fost de o singură clipă: voeşte şi vei putea!

Atunci începu pe 'ntrecute fiecare să alerge în faţa primejdiilor. Adevăraţi apostoli, ei îşi părăsiră familiile, căminurile, dragostile: un scop unic îi mişca — triumful cauzei libertăţii, singurul viitor acceptabil în închipuirea lor pentru patria românească, singura ei putinţă de fericire.

A fost semnalul unei mari răsturnări sociale această pornire. Aceşti generoşi tineri, urmărind idealul lor, lepădară fără socoteală cea mai puternică armă politică, averea. Ei credeau că generositatea lor de rasă avea să izvorască

fără istoric din pământul patriei. Cu iuţeala vertiginoasă începură să se ducă pe copcă marile averi boiereşti — un palat, pentru un act de propagandă; mii de galbeni, pentru o misiune fantezistă; o moşie pentru o broşură tipărită la Paris: luminează-te şi vei fi!

A! generoşi patrioţi, cari vă jertfeaţi şi pe voi şi pe copiii voştri pentru viitorul neamului, voi întemeietorii partidului liberal clasic, voi nu ştiaţi desigur în ce mâini bune avea să cază drapelul vostru. Dece, la Paris, între un curs al lui Michelet şi o predică a lui Lamennais, n'aţi mers odată şi la Madame Lenormant, celebra cărturăreasă, ca să vă prezică viitorul partidului liberal?

Eraţi prea naivi pentru a şti că ideile sunt în organismul social ca fermenţii în corpurile vii. Voi nu puteaţi şti că fermenţii cei mai dulci pot produce toxice primejdioase. Şi de aceea ar fi păcat să vă învinovăţim pe voi de urmările unor intenţii curate.

Şi ori nu sunt frumoase urmările?

Voi patru copii ai lui Dinicu Golescu, şi Câmpinenii şi Negrii, păcat că nu trăiţi să vă vedeţi urmaşii! N'aveţi de ce să nu dormiţi în linişte, n'aveţi de ce fi mâhniţi că aţi jertfit averile voastre colosale cauzei liberale române. Voi aţi lucrat pentru această cauză fără socoteală — pretinşii voştri continuatori mai socotiţi, lucrează prin această cauză. Voi aţi murit ruinaţi; dar nu face nimica — v'aţi îndeplinit o datorie sacră pentru patrie. Mai târziu, prin patrie, copii săraci, luaţi de voi pe procopseală, începând cu doi galbeni pe lună, au ajuns milionari... Şi d. Carada să nu iubească patria română? Dar de sigur că o iubeşte mai mult decât aţi iubit-o voi!

Voi aţi abolit privilegiile, pe cari le puteaţi moşteni; v'aţi răsturnat boieriile voastre proprii, v'aţi vândut moşiile — aţi dărâmat cetatea nobiliară. Bravi boieri democraţi, bine aţi făcut! Totul s'a câştigat şi nimic nu s'a pierdut! Am obţinut îndeplinirea formelor democratice, pe de o parte; iar pe de alta, acei ce v'au cumpărat proprietăţile, cei ce au cules averile risipite, au restatornicit privilegiile, au reclădit cetăţi de trei ori mai tari decât bietele voastre bătrâne boierii.

Avem bănci şi credite, instituţiuni de toate felurile, tot atâtea castele tari, de unde nu se scoate uşor o castă nobiliară!

Şi voi, părinţi ai noştri, obscuri entuziaşti, cari aţi plâns de bucurie când v'aţi sărutat cu feciorii de boieri pe câmpul Libertăţii sub binecuvântarea lui Popa Şapcă, n'aveţi de ce să fiţi mâhniţi.

Iată urmaşii voştri liberali.

Iată haitele catilinare de politicieni liberali, de diplomaţi de mahala, de vânători de slujbe şi de mici gheşeftari: avocăţei lătrători, samsaraşi dibaci, toate lichelele şi drojdiile sociale, tinzând să suie sus, cât mai sus, — distincţie fără merit, avere fără muncă, pofte fără saţiu — roade minunate ale unei şcoli ce le-a înarmat numai instinctele pernicioase, pândind alegerile şi toate nevoile publice pentru a ciupi pataca; neghiobi fără naivitate, răi fără bărbăţie, urmând meritul şi talentul deosebit ca pe nişte vrăjmaşi de moarte.

Aşa sunt toţi câtă vreme soarta îi ţine jos în masa cea mare, cufundaţi în valurile neastâmpărate ale semenilor lor. Dar când norocul, voind să tachineze pe ceilalţi, ridică pe unul sus, încununându-i agitaţiile neomenoase cu un succes de avere şi de situaţie, atunci e un spectacol, care mă umple pe mine de respect şi de stimă pentru liberali.

Iată-l pe mititelul veninos şi ridicol, care se sbătea ieri în noroiu, cât e de mare acuma, cât e de arătos şi de senin. Iată-l cu ce bravură încalecă milionul! Priveşte emfaza desgustătoare a parvenitului! Vezi ce indiferenţă crudă pentru suferinţele semenilor şi tovarăşilor lui de adineaori! Vezi această mândră lipsă de liberalitate, de generozitate, de orice avânt nobil. El n'are înţelegere, ba simte chiar repulsiune pentru tot ce e frumos, pentru tot ce face mulţumire umană fără imediată utilitate practică. Stropeşte cu noroiu şi pe mamă-sa. Nesăturat cu milioane, e 'n stare să-şi mânjească mâinile în gheşefturi spurcate.

Credinţă, talent, merit, onoare, sentiment? — «le cumpăr pe toate — am cu ce!»

Fraternitate? — gheşeft şi chiverniseală!

Egalitate? — impertinenţă faţă cu distincţiunea, cu meritul şi cu talentul!

Libertate? — bani, insultă şi reteveiu!

Iată marele partid colectivist, urmaşul partidului liberal clasic! iată continuatorii patrioţilor vizionari de odinioară — toxice partide ale unor bătrâne idei generoase.

LIBERALII ȘI LITERATURA

Un celebru om de Stat englez, liberalul lord Macaulay, în 1846, într'un toast la inaugurarea Institutului filosofic din Edinburg, a susținut că literatura este cea mai strălucitoare, cea mai curată și mai trainică dintre toate gloriile unei ţări; că literatura unei naţiuni poate exercita în lume o influenţă mult mai vastă decât a celui mai vast comerţ şi mult mai puternică decât a celei mai puternice oștiri.

E drept că el vorbea înainte de 48. Era firește un om înapoiat. Școala liberală s'a schimbat de atunci: teoria ilustrului lord a căzut cel puțin la noi între teoriile demodate.

Ce este literatura pentru un liberal colectivist? o inutilitate, în cazul cel mai bun — o primejdie socială foarte adesea.

Priviţi la liberalii noştri. Vedeţi pe acești serioşi politicieni, cari nu ştiu râde. Ce înalt dispreţ pentru literele naţionale! Faţă cu cea din urmă lichea colectivistă, cu cel mai sec pişicher lătrător, sau cu cea mai brută burtă-verde, un om de litere nu înseamnă nimic pentru cel mai omenos și mai inteligent liberal.

Spre onoarea partidului colectivist, trebue să mărturisim cu toţii că el n'a numărat niciodată în rândurile lui un singur literat de seamă, afară, poate, de o singură excepţie, Delavrancea — şi încă ş'aceea îndoioasă. Am zis «îndoioasă», întâiu, pentrucă acest scriitor nu a dat, ca literat de seamă, decât producţiuni romantice, eminente ca lucrare artistică, dar absolut lipsite de vreo tendinţă sau pornire combativă, şi al doilea, pentrucă opera lui nu e terminată. Desigur, voind odată să-şi continue cu

dragă inimă frumoasa operă începută, are să fie silit să ia un ton potrivit vârstei coapte şi gândirilor mature, şi atunci, vrând nevrând, are să se despartă de liberali: din inutil ce era, ca literat, — le va deveni d'adreptul primejdios.

Cazul lui va fi identic cu al tânărului senior prins de o ceată 'n pădure — va fi urmărit-o de silă în isprăvile ei eroice, dar nu-şi va fi pierdut o picătură din fondul moral. Când se va întoarce în lume, va trebui să povestească cu humor senin toate peripeţiile tragi-comice ale captivităţii sale. Nu, de bună seamă, pe Delavrancea nu l-a pierdut încă literatura; dar liberalii o să-l piarză desigur, dacă e, cum crez eu, un adevărat literat.

Literat şi liberal nu pot sta la un loc decât în călătorie: liberalul e din cale afară serios.

Dacă literaţii noştri de seamă n'au avut totdeauna aceleaşi sentimente politice pozitive, ba încă unora dintre ei astfel de sentimente le-au lipsit chiar cu desăvârşire, – totdeauna un sentiment negativ au avut: repulsiune pentru partidul liberal.

Pentru ce? E un cerc viţios: pentrucă liberalii n'au putut suferi niciodată pe literaţi, nici literaţii n'au putut suferi niciodată pe liberali.

Se 'nţelege că e vorba de literaţii cari merită acest nume: căci aminteri, toată caracuda şi plevuşca literară, ca mardă a societăţii, nu-şi poate găsi mai bun loc decât în marele partid. Cine e literat fiindcă n'a putut fi altceva pe lume, trebue să fie liberal — altfel, n'are ce să mai fie; acela trăieşte chiar bine cu liberalii, ba face şi minunea că 'mpacă apa cu focul, politica liberală cu literatura frumoasă.

Alexandrescu, Alecsandri, Eminescu, dintre cei pierduţi; dintre cei în viaţă, Maiorescu, onoarea catedrei şi literelor române, şi Hasdău, cel cu uimitor talent, puteau vreodată să se lipească de liberali? Puteau vreodată să inspire unui colectivist altceva decât fiori şi crispaţiuni tetanice?

Dar colectivismul fuge de o carte de literatură frumoasă cum fuge habotnicul cel mai jurat de o mâncare oprită.

Dar un colectivist mai uşor înghite, peste toate diurnele, o broască râioasă decât o discuţie judiţioasă şi mai ales o satiră.

Vorbeşte, dacă vrei, în literatura ta, de munţi, de râuri, de flori, de fructe, şi din zoologie, de toate dobitoacele domestice şi sălbatice, afară de colectivist. Pătrunderea lumii ţi-e permisă până aci. Până aci rămâi inutil; nu ne 'mpiedecăm de tine, nu te băgăm în seamă şi nu te lovim. Dar dacă ai voit să pătrunzi fenomenul mirific şi sacru al liberalismului român — ură de moarte!

Să răstorni balivernele răscăcărate şi apocaliptice, să combaţi apucăturile lipsite de omenie, să-ţi baţi joc de ridicul? Dar atunci vrei să ne răstorni pe noi liberalii; atunci, ne combaţi pe noi, îţi baţi joc de noi liberalii, domnule literat. Atunci literatura d-tale nu e numai un lucru de prisos în societate, cum credeam noi, recunoscând-o; ci d'adreptul o primejdie naţională!

Nu! condeiul trebue rupt şi aruncat ca un stilet otrăvit. Jos literatura! Condeiul trebue să fie o unealtă practică de toate zilele pentru afaceri serioase; cu el să facem socoteli, contracte şi statistice; comande, facturi şi conturi; acte, legi şi invitaţiuni diverse. Condeiul nu trebue să fie un instrument de lux corupător cu care o naţie să-şi fixeze, spre păstrare din generaţie în generaţie, pentru depărtate vremuri, gândirile şi simţirile: o astfel de fixare nu ne poate conveni de loc nouă colectiviştilor de astăzi.

Iată cum gândeşte adevăratul colectivist: modest, pe cât de desinteresat, el vrea în viitor o discretă uitare mai bine decât meritata-i glorie. Iată sentimentele liberalilor faţă cu literatura naţională. Iată ceeace a declarat d. Dim. Sturdza în faţa Academiei Române — cu aceeaşi solemnitate cu care lord Macaulay odinioară, la Institutul filosofic din Edinburg, şi-a ţinut mândrul toast pentru glorioasa literatură britanică.

ENERGIE ŞI SAŢIU

Timpuri clasice! când un adevărat liberal umbla cu pălărie de paie şi cu pantaloni de dril la Crăciun şi nu răcea fiindcă-l încălzeau principiile; când liberalul meu se sătura cu o cafea cu lapte pe zi la Fialcovsky, căci acolo era adevărata reprezentaţie naţională, iar nu în Dealul Mitropoliei, unde trona Reacţiunea — timpuri clasice, unde sunteţi!

Astăzi liberalul, cu toate blănile şi căciulile lui de biber, este răcit; cu toate delicatesele, mezelurile rare şi icrele moi, se simte pierind de slăbiciune.

Ciudat lucru! Cum să-ţi explici acest fenomen istoric? Pentru ce un partid, odinioară, aşa de subţire îmbrăcat ducea la ger, şi aşa de frugal hrănit era atât de robust, iar astăzi, aşa de bine 'nţolit şi 'mbuibat, se prăpădeşte pe văzute?

Pentru ce? pentrucă blănile şi căciulile au năbuşit focul sacru! pentrucă delicatesele şi şampania au stins entusiasmul!

Faraonul visase şapte vaci grase şi şapte vaci slabe, şi Iosif i-a tâlcuit visul: împărate, or să vină şapte ani roditori — umple-ţi hambarul, căci vor urma, după aceea, şapte ani de foamete.

Ion Brătianu a visat doisprezece boi graşi şi opt slabi, şi a chemat pe d. Carada şi i-a spus:

« Iacă şi iacă: oare ce să fie visul acesta? Tâlcuieşte-mi-l! »

Iar d. Carada i-a răspuns:

« Vor veni doisprezece ani de putere — pricopseşte-i pe ai tăi; căci vor urma opt ani de opoziţie! »

Şi Brătianu atunci, aducându-şi aminte pe jumătate de nişte vorbe mari ale altuia — cum avea obiceiu să-şi aducă aminte de toate vorbele mari, pe cari, drept învăţătură, le apucase în fuga mare numai pe jumătate, — a zis către ai săi:

« Imbogăţiţi-vă ! »

Dar mai trebue oare să le mai spună una ca asta? Dar era oare marele partid compus din niscai naivi sfioşi, pe cari trebuia să-i rogi mult ca să guste odată? Ţi-ai găsit pe cine să 'mbii de două ori!

Şi aşa, s'a adeverit tâlcuirea d-lui Carada.

Doisprezece ani de belşug!

Conversiuni, bănci, credite, întreprinderi, daraveri mai mult sau mai puţin curate... Mană cerească a plouat peste oastea liberală, şi, fiindcă ploaia din cer nu caută şi n'alege, a căzut şi pe bun şi pe rău, şi pe deştept şi pe neghiob, şi, poate, pe vreunul cu merite reale, şi, desigur pe toate lichelele. Incet-încet, în doisprezece ani atât de roditori, toată oastea bravilor democraţi s'a aristrocratizat constituindu-se în castă bogată şi puternică — casta colectiviştilor. Puţini au fost acei nesocotiţi cari să uite, în fumurile puterii, tâlcuirea făcută de d. Carada visului lui Brătianu, şi să nu se gândească la anii următori de opoziţie.

Dar ce s'a 'ntâmplat cu colectiviştii? Ceea ce se 'ntâmplă totdeauna cu castele: excesul de absorbire le-a produs slăbiciunea.

Oastea bravă a flămânzilor de altă dată s'a pus după atâtea isprăvi la ospăţ. Au ospătat doisprezece ani aşa de bine încât, când a sunat trâmbiţa, bravii au fost aşa de îndopaţi că nu-i mai încăpea armura, ba unii nici nu se mai puteau ridica de greutatea pântecului.

Poftim de mai trimite pe umflaţii de astăzi să mai alerge ca trepăduşii de odinioară, să mai latre ca tribuni ai poporului prin mahalale, să mai facă spume la gură ca apostoli iluminaţi ai liberalismului.

Ducă-se la aşa treabă puţinii ce au uitat tâlcuirea proorocului Carada! ducă-se cei mai târziu veniţii, neofiţii!

Dar aceştia sunt prea puţini la număr, pentru ca să mai poată apăra cauza liberalismului...

— Ei şi? ce-mi pasă mie? zice colectivistul adevărat. Liberalismul?.. dar asta a fost un moft. Democraţia?.. dar asta a fost o unealtă, nu un scop. Nu opt, optsprezece, cincizeci de ani pot sta în opoziţie! Eu n'am fost neghiob: am înţeles tâlcuirea lui Carada ca şi dânsul însuşi. Atât ar mai fi trebuit: să stau doisprezece ani la putere ca pe urmă să mă 'ntorc iar cu pantaloni de dril la Fialcovski, la cafea cu lapte, să latru contra Reacţiunii?... Entusiasm? pentru ce să am? ca să căpătuesc pe nu-ştiu-cine? Sunt prea copt ca să mai am entusiasm pentru nu-ştiu-ce!

In aşa stare a partidului, pe corifeii colectivişti deplin chivernisiţi îi apucă şi porniri de lux — veleităţi de preseanţă, dorinţe de întâietate (ca odinioară a vizirului Brătianu) şi pofte de o pagină specială în istoria politică a veacului: de aci, zizania şi grupurile personale, micile bisericuţe în marele Panteon colectivist.

Astfel, dacă vrei să ştii cât de nemernici şi de răi sunt colectiviştii în genere, trebue să întrebi pe colectivişti în parte: să vezi recomandaţie! Dacă vrei să ştii cât de puţini sorţi au de a mai rămâne la putere în actuala formaţie, întreabă pe dd. Stătescu şi Sturdza. Dacă vrei să ştii ce boroboaţe şi ce ticăloşii au să facă în o altă formaţie eventuală, întreabă pe dd. Aurelian şi Lascar.

Aşa stă partidul colectivist astăzi.

Cine strică? Fără un moment de îndoială, poţi răspunde: d. Carada, că le-a tâlcuit visul lui Brătianu, şi Brătianu, că i-a lăsat să prea adeverească tâlcuirea d-lui Carada.

Cu toate parigoriile ce şi le fac cei încă necăpătuiţi şi şi câţiva naivi dreptcredincioşi, un partid politic mai slab, mai neputincios şi mai pierit decât cel colectivist nu se poate.

Marele partid a fost ca şarpele sunător: primejdios şi năvalnic pe câtă vreme-i era foame. S'a repezit cu pornire monstruoasă pe pradă: a 'mbălat-o şi, pe nemestecate, a înghiţit-o. Astăzi, că s'a umflat, crotalul stă la soare, amorţit de enorma greutate a mistuirii: sfârcul dela coadă d'abia-i mai mişcă sunând alene din clopoţei; capul doarme de somnu' ndopării nemăsurate: oamenii de treabă pot să i-l sfărâme fără multă luptă.

CABINETUL HAGI-TĂNASE

Era odinioară obiceiu să meargă oamenii mai cu dare de mână la hagialâc — bun și frumos obiceiu creştinesc!

Plecau a doua zi după lăsata secului, umblau tot postul mare, şi ajungeau pe vremea sărbătorilor Invierii la Ierusalim. Acolo, se spoveduiau, se 'nchinau, se grijeau şi luau lumina dela Sfântul-Mormânt. Apoi plecau înapoi, treceau pe la Sfet-Agora şi soseau înapoi acasă către vară.

Intoarcerea lor, aşteptată cu multă nerăbdare, era un mare eveniment pentru toți mahalagiii.

— Când vin hagiii? întrebau aceştia în toate zilele pe jupâneasa de-acasă.

— Nu se ştie... când o vrea Dumnezeu.

Dar, în sfârşit, iată dela Brăila ştirea, care se 'mprăştie ca fulgerul din mahalagioaică în mahalagioaică:

— Sosesc! vin hagiii... Duminică!

Emoţie, fierbere şi neastâmpăr!

Cu toţii, bărbaţi, femei, bătrâni, tineri, cu toţii Duminică, dis de dimineaţă, la streaja oraşului! Tocmai, pe seară, iacătă... au sosit chervanele.

Hagiii cobor!

Toată lumea se repede... Fiecare caută măcar să s'atingă câtuşi de cât de-un hagiu: îmbrăţişări, sărutări, pe obraz, pe mâini, pe pulpana anteriului; babele mai credincioase fac mătănii şi sărută papucii prăfuiţi de pulberea pământului sfânt, şi fericit acel care capătă din anafura, aiasma şi mirul aduse aşa de departe!

Acu pornesc cu toţii în alaiu spre casă.

Hagiii merg înainte cu finice, cu lumânările dela Inviere şi cu candela în care arde încă, cum a ars pe tot drumul,

flacăra împrumutată dela mormântul Domnului. Hagiii cântă şi mahalagiii ţin isonul în sunetele clopotelor dela biserici.

Ajungând acasă, hagiul începe să povestească prietenilor câte a văzut: icoanele, făcătoare de minuni, plângând cu două şiruri de lacrimi, unul fierbinte şi altul rece; candela aprinzându-se de sine d'asupra Sfântului-Mormânt, şi toaca bătându-se singură, şi papucii puşi acum un an în groapa străjuită a lui Sfântul Nichifor, şi scoşi acuma tociţi şi învechiţi de sfântul, care i-a purtat un an întreg în raiu — şi câte şi mai câte minuni.

Şi hagiul se umflă cu ifos, şi bigoţii mahalagii ascultă cu gurile căscate plini de veneraţiune.

De acolea, cu toate micile zâmbete răutăcioase ale câtorva pizmaşi cari nu s'au învrednicit să meargă şi ei la hagialâc, omul, care s'a 'ntors, îşi adaogă un titlu mare la micul său nume. A fost, cât a fost Tănase — de-acuma Hagi-Tănase. Şi astfel, chiar dacă mai nainte, ca simplu Tănase, n'o fi avut multă trecere în mahala, de acuma şi-a asigurat netăgăduite creditul şi autoritatea.

De-acuma, Hagi-Tănase e deputatul mahalalei; Hagi-Tănase dă poveţe, e martor la învoieli şi arbitru la desfaceri de daraveri încurcate; Hagi-Tănase împacă certurile şi aplanează vechile prigoniri dintre mahalagii: Hagi-Tănase, cu un cuvânt, e temeiul moral al opiniei publice locale.

Frumoase timpuri patriarhale! multe din obiceiurile voastre s'au pierdut, dar cel puţin hagialâcul tot a rămas. Decât numai, în loc să-l facă omul spre răsărit ca aldată, astăzi îl face spre apus; dar asta nu 'nsemnează cumva că ar fi mai slabă evlavia.

Uitaţi-vă cu ce nerăbdare aşteaptă colectiviştii pe d. Sturdza.

— Când vine? întreabă toţi cu neastâmpăr.

— Nici noi nu ştim... când o vrea Dumnezeu, răspunde « Voinţa ».

Şi aşteaptă toţi... Dar în sfârşit iată că odată se răspândeşte sgomotul:

— Vine! vine Hagi-Tănase!

Ce emoţie! ce forfotă printre colectivişti!

La gară toţi! dela Carada pân' la Zaharia: toţi, care mai de grabă, vor să-l vază, să-l atingă pe omul sfinţit şi să-l asculte.

Hagiul coboară cu ifos din vagon, şi e literal luat pe sus şi dus cu mare alaiu acasă.

Aci, le povesteşte, la câţi n'au rămas afară 'n curte, minuni peste minuni: cum a plâns Goluchowsky când l-a luat în braţe; cum l-a sărutat Hohenlohe; cum cei doi cancelari l-au rugat să vie numaidecât la putere, că aminteri se prăpădeşte Tripla-Alianţă; cum Impăratul Wilhelm l-a însărcinat să spuie Regelui Carol că nu mai vine în ţara românească, după făgăduială, dacă nu or fi colectiviştii la putere...

Şi le taie Hagi-Tănase şi le croieşte, cu cotul; iar bigoţii colectivişti ascultă cu veneraţie şi se 'nchină uimiţi de atâta diplomaţie.

S'a isprăvit... Hagiul şi-a recăpătat autoritatea şi creditul, atât de compromise înaintea hagialâcului.

Colectiviştii mari şi mărunţei pornesc şi aleargă cu limba scoasă, la cluburi, la cafenele, la palatul Justiţiei, la toate răspântiile, ori unde e loc larg de căscat gura şi de lătrat, şi nu se mai aude alta decât unisonul loazelor:

— Nu mai merge fără Hagiul! e poruncă dela Impăratul!

Şi peste câteva zile, ortodoxa « Voinţă », anunţă cu litere entusiaste constituirea cabinetului Hagi-Tănase, pe când « Liberalul » zâmbeşte verde, ca orice liber-cugetător, căruia nu-i convin nici candele ce se aprind de sine, nici papuci purtaţi în raiu, nici altfel de superstiţii.

PUTEREA CREDINŢEI

Era, în adevăr, până alaltăieri marele partid colectivist într'o stare desperată.

Dintre partizani chiar, foarte puţini mai credeau într'o îndreptare a situaţiunii. Fiecare colectivist, atribuind la deosebite cauze starea de slăbiciune a partidului, o constata cu durere.

N'avem şef, ziceau unii; n'avem cap, ziceau alţii.

Ne omoară lupta mediocrităţilor cari se vâră la întâietate.

Ne prăpădeşte lipsa de directivă.

Ne minează ţâfna ciocoiască a lui Stătescu.

Ne duce de râpă strâmtimea de vederi a lui Sturdza.

Ne-a compromis Stoicescu.

Ne-a încurcat Porumbaru.

Ghenadie ne-a mâncat.

Fleva ne-a distrus.

Cum să meargă cu un Aurelian?

Ce ne face mai rău e gaşca îmbuibaţilor, cari stau de-o parte şi nu se mai interesează de soarta partidului.

S'a dus partidul! Cădem dela putere, cădem cu ruşine fără să fi făcut, într'un an şi jumătate, decât neghiobii şi răutăţi gratuite, şi în locul nostru are să vie iar Reacţiunea!

Reacţiunea!

Săriţi, fraţi colectivişti! lăsaţi de o parte micile pasiuni! uniţi-vă cu toţii într'un gând şi într'o simţire, să salvăm onoarea partidului!

Aşa lătra potaia colectivistă; dar ea lătra, ea auzea.

Nici mediocrităţile pretenţioase, nici nulităţile ajunse, nici îmbuibaţii reci şi prudenţi nu-i dedeau ascultare.

O situaţie mai disperată nu se putea; când, d. Dim. Sturdza se gândi să plece la hagialâc. Fericită inspirare! menită să reaprinză în inimile întristate ale dreptcredincioşilor colectivişti, scânteia stinsă a credinţei.

Dela apus răsare acum lumina dreptăţii: e peste putinţă ca Tripla Alianţă să lase pe marele partid în pieire, cu atât mai mult că Reacţiunea, care anţărţ era vândută la Austro-Maghiari, acuma e vândută la Muscali.

Cu inima strânsă de cea mai chinuitoare nerăbdare aşteptau dreptcredincioşii întoarcerea diplomatului lor dela hagialâc.

Dar, câteva zile mai nainte de această mult dorită întoarcere, un eveniment politic internaţional de cea mai extremă importanţă s'a petrecut în Europa, — unul din acele evenimente ale căror urmări sunt, cum să zic? incalculabile — un eveniment menit să readucă la înflorire sănătatea atât de ofilită a partidului colectivist: d. Dimitrie Sturdza, după ce s'a fost înscris la palatul imperial din Berlin, a fost poftit la un prânz al Impăratului Wilhelm, şi ceva mai mult, Impăratul a fost politicos cu d. Dim. Sturdza.

Ei! să nu mai spună cineva că partidul colectivist stă rău!

Vestea despre marele succes diplomatic a umplut, se înţelege, de bucurie pe toate caradalele şi budalalele marelui partid.

Vezi că, în datinele colectiviste, prânzul joacă un rol sacru. Aşa bunăoară mi-aduc aminte de un prefect colectivist naiv, depărtat de ministrul de interne ad-interim, d. Gogu Cantacuzino: făcea un tărăboiu grozav, fiindcă nu-i intra omului în cap cum se poate un ministru care a fost de două, trei ori la masa lui să-l dea afară din slujbă! E ceva neînchipuit.

Dacă mănânci la un colectivist, ori dacă mănâncă el la tine, s'a isprăvit! eşti legat cu secul pe vecie, la moarte şi la viaţă: e ca şi cum ai fi tras fum din aceeaşi lulea cu un şef de Piei-Roşii.

S'a isprăvit! Dacă Impăratul Wilhelm a poftit pe d. Sturdza la masă şi a fost şi politicos, atunci, cât va

trăi Impăratul, care e tânăr şi voinic, colectiviştii n'au să mai cază dela putere.

Frumoasă perspectivă!

Şi amicul meu d. Ghiţă Bursan, care, spre onoarea lui, nu face parte dintre caradale, când mă 'ntâlneşte, mă tachinează:

« Ei! amice, ce mai zici? ai aflat? »

Eu mă fac că nu pricep ce vrea să zică: atunci bunul colectivist adaogă umflându-se 'n guşe:

« N'ai cetit depeşa din Berlin?

— Nu!

— Cum se poate?... Sturdza!... a mâncat... la Impăratul Germaniei!

— Nu mă 'nnebuni!

— *Parole d'honneur*... Ei, apoi?... Salutare! salutare! » şi d. Ghiţă mă loveşte peste pântece şi pleacă radios.

Mie nu mi-e că m'a lovit peste pântece, nici că pleacă radios: mi-e că amicul meu crede în adevăr că Impăratul Wilhelm e de acu colectivist. Dar nici de asta nu mi-ar fi atâta, fiindcă mai la urmă pe amicul meu îl cunosc şi-l ştiu că e în stare să crează altele şi mai şi: mi-e că toţi colectiviştii, şi caradale şi budalale, cred toţi ca fratele Ghiţă.

O, dreptcredinciosule colectivist! credinţa ta — e cazul să spun — nu te va mântui.

Şi să vedeţi pe urmă supărare când Impăratul, la o adică, n'are să pună în condiţiile Triplei Alianţe menţinerea colectiviştilor la cârma României! Să vedeţi tărăboiu! N'are să intre în capul amicului meu Ghiţă: cum se poate? să te cheme la masă, şi pe urmă să te lase aşa? In adevăr, lucru de neînchipuit!

MONUMENTUL LUI BRĂTIANU

Ştiu ce au să spună colectiviştii citind rândurile de mai la vale. Or să strige: impietate!

Da, orice adevăr nediscutabil despre actele lor, orice glumă cât de inocentă despre cusururile lor, orice cercetare cât de obiectivă asupra istoriei partidului lor e o profanare, un sacrilej, care pune pe aceşti domni într'o stare de iritație ridiculă.

Dar tot aceşti domni, când e vorba de un act pozitiv de pietate, din parte-le, chiar în cauza lor, au niște apucături foarte stranii.

Intr'o primăvară, fiind în opoziție, se hotărăsc să meargă în pelerinaj cu mare alaiu la mormântul lui C. A. Rosetti, și, zor nevoie, vor să treacă anume prin fața palatului ca să facă o manifestaţie de zavragii. Procurorul îi somează să se retragă, şi dă ordin jandarmilor să respingă mulţimea de caraghioşi şi de gură-cască. Ce fac atunci bravii mei? Aruncă jos coroanele destinate mormântului şi se risipesc înjurând reacţiunea, care nu-i lasă să facă mascarade neomenoase sub balconul suveranului.

Iată însă că peste puţin timp, toamna, bravii și pietoşii pelerini vin la putere. Credeţi că-şi mai aduc aminte în primăvara următoare de aniversarea morţii ilustrului lor Rosetti? Credeţi că acum, când pot face, fără niciun scandal și într'un mod cu deosebire strălucitor, pelerinajul lor, se mai gândesc la mormântul sacru? Ţi-ai găsit!

Ce s'a întâmplat cu Rosetti se întâmplă și cu Brătianu. Credeţi că au să facă evlavioşii colectivişti, cât or sta la putere monumentul lui Brătianu? Aşi! Ce? sunt nebuni, să nu rezerve actul lor de pietate pentru a-l exploata în opoziţie?

Il vor ridica acel monument, dar atunci când vor avea cu el vreun prilej de scandal pe cale publică. Inchipuiţi-vă pe colectivişti paraponisiţi, jalnici, cu lacrimile pe mustăţi, cu cunoscutele lor mutre tragi-comice de circumstanţă, mergând la inaugurarea monumentului şi vrând să treacă pe la palat ca să dea cu huideo reacţiunii!... Aşa mai înţeleg evlavie! să folosească la ceva!

Dar oricum, fie! Domnilor colectivişti, trebue să faceţi monumentul lui Brătianu, sunteţi datori să-l faceţi: nu doar pentrucă aţi strâns în acest scop trei sute de mii de lei — mai la urmă, câteva sute de mii de lei, într'o ţară bogată ca a noastră, e un condeiu care se poate neglija, — dar aveţi o datorie morală.

Cine l-a albit pe Brătianu în doi-trei ani? Cine l-a sdrobit şi i-a precipitat moartea? Răutatea adversarilor sau ticăloşiile partizanilor? La aceste întrebări a răspuns el singur, şi n'a fost niciodată aşa de violent şi de crud cu adversarii cum a fost cu colectiviştii lui. Tocmai pentru aceea colectiviştii sunt datori memoriei marelui lor răposat o reparaţiune, pe care au promis-o de atâtea ori, dar a cărei realizare o amână necontenit.

Dacă datoria aceasta ar fi curat politică, n'ar fi aşa de urgentă îndeplinirea ei: figura unui mare om de Stat nu pierde nimica privită mai de departe, şi întârzierea ridicării unei statui nu poate strica nimic celebrităţii, mai ales când aceasta e meritată. Dar colectiviştii au fiecare o datorie personală faţă cu memoria lui Brătianu.

Ieşiţi pe podul Mogoşoaii; mergeţi la şosea, la spectacole, oriunde; vedeţi această strălucitoare nobleţă, în cea mai mare parte de provenienţă transdanubiană, în echipajele ei lustruite, aşa de proaspăt blazonate că nu li s'a uscat încă bine poleiala; uitaţi-vă ce găteli mirifice, ce giuvaericale scânteietoare, ce lux princiar, ce somptuoase palaturi, ce oteluri artistocratice! — toate, toate răsărite în câţiva ani, ca prin farmece, în mijlocul unui popor eminamente agricol, care, în loc să prospere şi el în acest timp, a dat mereu înapoi.

Cine este creatorul acestei mândre şi puternice caste nobiliare?

Brătianu!

Voi, cari aţi pescuit în undele Dunării saci cu ruble; voi, cari v'aţi culcat într'o seară pe un modest mindir de paie ca să vă deşteptaţi a doua zi pe saltele moi umplute cu bilete ipotecare; voi toţi în fine, atâtea nimicuri sociale de odinioară, răsăriţi din gunoiu dela 78 încoace, nobili străluciţi de ieri, — voi, dacă nu ridicaţi lui Brătianu un monument măreţ (dar, bine înţeles, nu în inimile voastre, ci pe o piaţă mai curată), veţi da dovadă de lipsa celui mai elementar sens moral, pe care-l are orice câine cât de hârbar.

Trebue numaidecât să-i ridicaţi un monument, şi norocos artistul care va fi însărcinat cu această lucrare! Mare subiect! Bogat motiv pentru o operă de artă!

Inchipuiţi-vă un piedestal de marmoră albă cu patru basso-reliefuri de bronz reprezentând triumful Colectivităţii. Primul: Ceolectivitatea, o femeie slabă, sdrenţuită, hidoasă, venind cu părul vulvoiu ca o furie palavratică în fuga mare, urmată de o haită de lupi hămesiţi; — al doilea: Colectivitatea, în dreapta cu reteveiul şi în stânga cu masalaua, şi potaia urlând; al treilea: Colectivitatea şi lupii înghiţind pe nemestecate care încărcate cu provianturi, clăi de fân, tunuri, drumuri de fier, hârtii de bancă, feldefel de delicateţe, şi al patrulea basso-relief: Colectivitatea grasă, costumată şi înarmată à la Minerva, dictând legi norodului, şi împrejuru-i, lupii îndopaţi şi domesticiţi, purtând sgarde de aur masiv la gât şi făcând sluj frumos...

Şi deasupra piedestalului, ilustrul om în picioare!

Care ar fi momentul cel mai personal, cel mai caracteristic, cel mai adânc psihologic, ce ar trebui prins? Nicio clipă artistul n'are să stea la îndoială. Figura marelui om de Stat va trebui să fie posomorîtă; în expresia ei, un amestec de căinţă şi de desgust — de căinţă pentru jertfele de conştiinţă ce a făcut crezând că face un bine patriei, de desgust pentru trista lui amăgire.

Voi, cari aţi pescuit în undele Dunării saci cu ruble; voi, cari v'aţi culcat într'o seară pe un modest mindir de paie ca să vă deşteptaţi a doua zi pe saltele moi umplute

cu bilete ipotecare; voi, toţi în fine, atâtea nimicuri sociale de odinioară, răsăriţi din gunoiu dela 78 încoace, nobili străluciţi de ieri — treceţi, cu capul descoperit, repede pe dinaintea monumentului, ca nu cumva buzele omului de bronz să capete glas şi să vă strige:

« Am tolerat asasinate, jafuri şi procese scandaloase !...»

RĂRUNCHII NAŢIUNII

E frumos când un popor îşi apără veacuri întregi partea de pământ care-i dă hrană şi-şi păstrează limba, unealtă nepreţuită a simţirilor şi gândirilor lui...

E frumos când un popor, după ce a tânjit sub biciuirea celor mai crunte împrejurări, se ridică din genunchi drept în picioare şi zice lumii întregi: sunt ce am fost şi voiu să fiu ce sunt!

E frumos mai ales când un aşa popor poate să şi rămână în picioare şi să-şi confirme, în mersul complex al lumii, o aşa bărbătească şi demnă afirmare.

Dar e şi mai frumos când — lucru aşa de rar, s'ar crede; însă nu de tot imposibil, precum vedem — un popor se simte aşa de voinic şi de încrezător în sine, încât pentru avântul lui în viitor nu-i mai trebue niciun sprijin în trecut.

Tu, popor român, aruncă dar departe de tine, fără cea mai mică umbră de mustrare, poveştile triste despre suferinţa, îngenunchiarea şi ruşinea, de care au scrâşnit atâţi strămoşi ai tăi. A fost un lung vis urît, care s'a stins. Te-ai deşteptat. Opresiunea nocturnă a dispărut la sunetul toxinului liberal.

Rănile seculare s'au vindecat... De ce să te mai doară? Ruşinea istorică s'a spălat... De ce să-ţi mai fie scârbă. Eşti stăpân pe viitoru-ţi... De ce să te mai gândeşti înapoi?

Uită vitejia îndărătnică şi fără izbândă hotărîtoare a acelor ce dorm sub lespezi, în mănăstiri stăpânite nu de urmaşii lor! Uită umilirile pe care le-au îndurat părinţii părinţilor tăi dela spurcăciunile Fanarului! uită sângele vărsat; uită obrajii crăpaţi de palme; uită copiii traficaţi

la Ţarigrad! Uită-ţi cântecele de jale şi de revoltă! Uită tot, tot, tot...

Ca să răzbaţi peste atâtea prăpăstii, prin întunerec, la câmp liber şi lumină, a mai trebuit şi altceva afară de vitejie şi de răbdare. A trebuit, în fundul cugetului şi sufletului tău, o forţă, pe care nicio năvală de împrejurări nefaste să n'o poată covârşi.

Tu nici nu ştii ce nobilă putere, ce izvor nesecat de energie păstrezi în fundul rărunchilor tăi!

Mândreşte-te, că ai de ce! Iată.

...O zi splendidă!... Un vânt, înviorător de muguri, suflă încetinel pe coasta dela Florica, unde doarme întru Domnul ţărâna lui Brătianu. Vântul aduce acolo, din larga depărtare a văii Argeşului, glasuri de talange, pe deasupra cărora clipeşte limpede un clopot dela cine ştie ce biserică săracă. In vale, deasupra satului, se ridică în sus fumul alburiu din vetrele unde s'a gătit hiertura de dimineaţă. Pe poteci, coboară iute şi mărunţel, neveste şi copii cu demâncarea către ţarină colo departe, unde plugurile româneşti trag încet-încet brazda grasă de primăvară; iar pe drumul care duce la bătrânul Câmpulung, merg, în pasul cailor, o ceată de tineri călăraşi cântând din frunză.

Iată; pe când din muscele şi văi, învăluite în aburul străveziu al luminoasei dimineţi, se ridică parcă un singur fior — suflarea Patriei româneşti — un om mic de stat suie gâfâind, cu cerbicea 'ncovoiată, cu capul plecat şi cu privirea întunecată, pe cărarea care merge sus la mormântul patriotului.

Ştii cine e omul acesta? — E d. Sturdza. Şi ştii ce gând îl mână? — Merge să ia dela răposatul o inspiraţie românească, naţională.

S'a oprit, şi, întors cu spatele către vasta panoramă vie din vale, care i-ar putea suggera atâtea ş'atâtea inspiraţiuni, ascultă în genunchi glasul misterios de sub pământ...

L-a auzit în sfârşit... Se ridică şi zice:

« Da, colectivitatea a izvorît şi izvoreşte din rărunchii naţiunii! »

Măreaţă inspiraţie! S'o aplaude toată lumea!

S'o aplaude mai ales toţi aceia câţi n'au mai încăput în insulele Archipelagului grecesc; toţi câţi n'au mai putut haiduci prin munţii peninsulei Balcanice; toţi hidrioţii sătui de viaţă de şaică pe mările Levantului; toată spuma de pe dospeala Orientului poliglot; toţi din toate părţile, pe cari i-a gonit casa lor fiindcă erau ori prea îndrăzneţi, ori prea laşi, ori prea nemernici, ori prea ischiuzari, — toţi în fine câţi au venit aci la noi să instaureze, vrednici cuceritori, o strălucitoare şi nebiruită aristocraţie modernă.

Aplaudă şi tu, cioban din munţi, şi tu, plugar din vale! şi tu, răzeş moldovean, şi tu, moşnean muntean, şi tu, boiernaş oltean! Aplaudă şi tu, şindrilar moţ din Abrud, şi tu, trocar de pe Bârsa! şi tu, minunatule învăţat Hăşdău, boier din Basarabia, şi tu, dulce poet Coşbuc, nobil copil din poporul Năsăudului! Aplaudaţi şi voi!

Tu, naţiune română întreagă, tu, popor nemernicit odinioară de-atâtea necazuri şi aiurit atâta vreme de restrişte seculară, uită tot, bucură-te şi fii mândru!

Pune-ţi capul, ca un alt Jupiter, sub lovitura barosului celui dintâiu Zorilă care ţi-o ieşi în cale, ca prin spărtură să ţâşnească înţelepciunea! Apoi, ia cuţitul dela brâul unui hamal levantin, care înjură o singură Maică-Precista în şapte limbi, şi, plin de entusiasmul unui iluminat, spintecă-ţi foalele. Vâră-ţi mâinile adânc în măruntaie şi scoate din rărunchii-ţi pe toţi Iulicii, Scupiewskii şi Cavalliotti, toate malaxalele, caradalele, budalalele şi paciaurile lepădate de ostroavele şi ţinuturile orientale... Nu i-ai găsit pe toţi încă! Mai adânc, nenorocitule! Scotoceşte bine şi scoate la urmă, ca un mărgăritar fin, şi pe ţelebì Sechiaris.

Astupă-ţi apoi spintecătura pântecelui cu amândouă mâinile, rămânând să nu mai ai cu ce-ţi acoperi obrazul, şi strigă lumii, cu tonul celui mai înalt triumf naţional, aceea ce mormântul lui Brătianu a şoptit aşa de discret la urechea lui Sturdza:

« Da, colectivitatea a izvorît şi izvorăşte din măruntaiele mele — din rărunchii naţiunii române! »

CARADÀLE ȘI BUDALÀLE

Afară de foarte rare excepţii onorabile, şi ţin s'o spun asta dintru început, dar foarte rare, familia colectivistă are două mari varietăţi prea bine caracterizate — caradàlele şi budalàlele. O statistică serioasă nu s'a făcut încă pentru a se şti care din aceste două e mai numeroasă; dar un studiu fiziologic poate să ne arate sigur însuşirile distinctive ale fiecăreia din aceste două varietăţi colectiviste.

Astfel...

Caradàlele sunt eminamente pozitiviste, iar budalàlele tot atât de idealiste.

Caradàlele, deşi le merg treburile din bine în mai bine, sunt totdeauna grave, posomorîte şi deprimate — reflexul unei conştiinţe acrite, nu doar de vreo remuşcare, acrită, pentrucă o roade mereu la rădăcină o teamă nedefinită de pagubă în viitor, ori de răspundere pentru trecut. Budalàlele din contra, meargă-le trebuşoarele cum le-or merge, sunt vecinic vesele, degajate şi cheflii — semnul unei conştiinţe placide, plină de convingerea că, pe câtă vreme va trăi Wilhelm al II-lea, Mitiţă Sturdza şi Franz-Iosef, Colectivitatea n'are frică de Reacţiune.

Căci budalaua este tot atât de pasionată de diplomaţie şi de politica înaltă exterioară, pe cât e de amatoare caradaua de finanţe, de Credite, de Bănci, în genere de zaraflâc. Aşa se explică fenomenul curios pe care l-am aflat zilele acestea, şi anume că mai multe caradàle au vândut, cu preţuri relativ fabuloase, la o mulţime de budalàle scobitoarea de dinţi adusă de d. Sturdza din Berlin, dela prânzul împărătesc — precum călugării pribegi

vând babelor mereu ţăndări de lemn din Sfânta-Cruce, care nu se mai isprăveşte niciodată. Câte budalàle sunt, ca să le hrănească credinţa, le trebue caradàlelor un stânjen cubic de lemne.

Caradàlele sunt totdeauna apucătoare şi strângătoare; budalàlele sunt în genere desinteresate, ba adesea chiar generoase. Astfel, de exemplu, când cu mormântul lui Brătianu, caradàlele au trepădat cu listele, iar budalàlele le-au subscris; caradàlele au luat de mult banii, iar budalàlele aşteaptă încă monumentul; şi ce e mai delicios e că, dacă cineva, indiscret, interpelează să afle ce s'a făcut cu banii aceia, îşi găseşte beleaua tot cu budalàlele; tot ele se necăjesc:

« Auzi d-ta! Cum se poate să cuteze cineva a se îndoi de filotimia caradàlelor?! Ce infamie! »

Pe cine nu poate fi colectivist, pe cine îndrăzneşte să critice actele deplorabile ale Colectivităţii, sau să glumească asupra ridiculelor ei patente, caradàua îl duşmăneşte de moarte, rânjind şi mocnind înfundat, fără să zică o vorbă, iar budalaua, fără să-l duşmănească, îl ocărăşte pe faţă chelălăind; de ce? fiindcă, de regulă, budalaua e sinceră şi are o inimă trandafirie, iar caradaua e haină şi are maţe pestriţe.

De câte ori o budală dreptcredincioasă, având vreo nedumerire asupra situaţiunii politice, îşi permite să fie indiscretă şi să interpeleze pe vreo caradà pricepută, — aude toate minunile diplomaţiei, tractate dintre puteri cu amănuntele lor, jurăminte şi pupături împărăteşti, planurile Rusiei, gândurile suveranilor şi cancelarilor, şi la urmă primeşte, ca gaj solemn de întărire, scobitoarea autentică, morfolită în dinţii lui Hagi-Tănase.

Aşa, căutând să scape de nedumerire, biata budalà cade într'o stare de completă aiureală; şi, deşi priceputa caradà, ca să-şi culmineze autoritatea, i-a recomandat sever budalàlei o extremă discreţie, aceasta d'abia iese şi aleargă să caute un cunoscut: celui dintâiu pe care îl întâlneşte îi spune cu gravitate alandala halimàlele gogonate pe care le-a auzit adineaori, şi-i arată scobitoarea, dar fără să-l lase s'o atingă.

Acesta este cazul interesant când o budalà seacă vrea să treacă şi ea drept o caradà adâncă.

Dar este, poate, şi mai interesant cazul când o caradà adâncă vrea cu orice preţ să treacă drept o budalà seacă.

Ia întâlneşte-o, atunci când colectivitatea, ori este în plină criză, ori a făcut iar vreun scandal sau vreo boroboaţă aşa de mari încât opinia publică e săturată de scârbă; ia întâlneşte atunci caradaua. Dacă nu te-a putut ocoli de departe, opreşte-o faţă în faţă şi n'ai nevoie s'o mai interpelezi, că 'ncepe ea singură. Ascult-o cât e de obidită de tot ce se 'ntâmplă; cât e de desgustată şi cât regretă că a avut iluziuni liberale; cum nu se mai amestecă de mult în nimic; cum a spus, aşa şi pe dincolo, că nu mai merge; dar cine-a vrut s'o asculte! »...

Ia uită-te în ochii ei — să vezi cum şi-i pleacă în jos și cum clipeşte cuvioasă, ca un vulpoiu pocăit, care a uitat de mult că se află şi găini pe pământ, ca doar de te-o prostì să crezi că acest patriot este, nu una dintre cele mai subţiri caradàle, ci una din budalàlele cele mai grosolane.

Şi e curios cât de des oricare colectivist ţine cu orice preţ să te înşele la categorie.

Spune-i unui colectivist, când vrea să-ţi toarne gogoşi diplomatice: « Taci din gură, budalà; astea sunt mofturi! » Să vezi cât de demn îți răspunde: « Imi pare rău că nu mă cunoşti; eu nu fac parte dintre budalàlele partidului, domnule. Eu sunt o caradà! » Dar ia întreabă și p'o caradà să-ţi spuie cum stă politica... Iţi răspunde dulceag: « Da de unde să ştiu eu? Ce pot să ştiu eu?... Eu sunt o biată budalà în partid! »

De aceea, cât de deprins să fii cu fiziologia Colectivităţii, te mai poţi câte-odată înşela; poţi lua de exemplu, la prima vedere, pe cel mai nerod dintre budalàle drept cel mai pişicher dintre caradàle şi — poate şi mai gravă amăgire — viceversa.

Cine nu se înșeală niciodată la clasificarea exemplarelor colectiviste... a! dar am uitat... mai este şi o a treia varietate, corcitura celor două: nu atât de lipsită de calităţi de inimă ca să poată fi o caradà, nici atât de slab

înzestrată cu calităţi de spirit ca să fie o budalà... cine nu se înşeală, zic, este însăşi Colectivitatea.

La marele ziafet colectivist, niciodată nu se face confuziune de locuri şi de bucăţele. Din marea gâscă friptă de pe masa Colectivităţii, caradàlele degustă pe tăcute pulpele, pieptul şi ficatul; nevoiaşii corci ciugulesc discret carnea rămasă pe coşul pieptului; iar budalàlele clefăesc şi sug cu entusiasm căpăţâna şi ciocul, cotoarele şi labele, mâzgălite prin sos de Patrie, libertate! egalitate şi jos ciocoii!

Cu toate astea, fără a mai vorbi de corcitura nevoiaşă, eu gândesc că, dacă e, poate mai profitabil, mai bine, pentru un colectivist să fie o caradà, de sigur tot e mai frumos şi mai onorabil să fie o budalà.

VISURI DE RĂZBOIU

Umblă dela o vreme vorba de războiu.

Acum, dumineca dimineaţa glasul goarnei nu mai despică nebăgat în seamă de femei aerul dimineţii. Satul d'abia deşteptat are acum mult mai multe urechi decât zilele trecute; mult mai multe inimi tresar la glasul goarnei astăzi. Chemarea şefului garnizoanei e auzită nu numai de soldaţii lui.

Bătrânii, cari-şi aprind vatra de dimineaţă, nevasta, care-şi înfaşă copilul, şi logodnica tânără, care-şi pregăteşte din vreme găteala pentru horă, sunt toţi cuprinşi de un fior adânc la glasul ameninţătoarei chemări. In fiecare inimă de bătrân şi de femeie câtă grijă e acum, numai Dumnezeu ştie! Poate că astăzi chiar, fiul, ori omul, ori logodnicul o să plece departe după steagul lui, şi cine poate spune când s'or mai întoarce — de s'or mai întoarce! E neînchipuită starea sufletească a acestor fiinţe.

Războiul! Dar cine oare se gândeşte la el fără groază?

Cine? — Oamenii cuminţi, Colectiviştii adevăraţi!

Dar nu numai fără groază, chiar cu dor nespus se gândesc la războiu aceşti patrioţi. Pe câtă vreme mume, taţi, neveste şi copii tremură nebuni de groază gândindu-se la râurile de sânge, Colectiviştii cuminţi tremură de neastâmpărul apetitului, gândindu-se la râurile de carboave.

Pe când fantazia, bolnavă de grea teamă, a unei lumi îşi face icoana unor supreme nenorociri, în cadrul căreia vede copii, fraţi şi taţi schilodiţi, măcelăriţi şi pierduţi în cele mai oribile chinuri, pe pământ străin, — calculul înalt al Colectivistului clădeşte cele mai strălucitoare planuri de viitor: jocuri de bursă, întreprinderi, beilicuri,

pahonţi, Warschawski!... O carboavă pentru o pâine! un pol pentru o sticlă de rachiu! o mie de lei pentru sărutul unei matrone! şi zeci de mii pentru mijlocirea sau votul unui patriot colectivist!

Dar oare numai la atât se poate reduce eroismul colectiviştilor în vremea unui războiu? Doamne fereşte! Bravii mei vor lua şi armele; ei vor forma aşa numita gardă civică. Toţi agenţii electorali, toate haimanalele şi toţi haidamacii de mahalale vor forma cadrele, şi vai de reacţionarul care va refuza să servească de două ori pe rând! Va trebui să plătească rubla spre a fi, în greaua misiune de sentinelă la Vistierie sau la alte posturi strategice, înlocuit de un patriot colectivist.

Garda naţională! Iată încă o instituţie bravă, eminamente colectivistă. Care dintre caracuda şi plevuşca patriotică nu are în războiu atâta minte, ori atât noroc, să pătrunză până 'n toiul daraverilor mari şi mănoase, se mulţumeşte să ciupească barem câteva zeci de ruble ca ofiţer de gardă civică.

In vijelia războiului, fireşte, — şi colo departe, în luptă, unde ar trebui devotament, uitare de sine şi de ai săi, oarbă vitejie, şi aci, unde ar fi stăpână în pace Colectivitatea, — n'ar mai putea fi cumva vorba de socoteală.

Şi când s'ar întoarce bravii supţi şi veştejiţi de mizeriile luptei, cu steagurile ciuruite, garda civică, cu burţile umflate şi cu nasurile mai roşii decât penele dela pălării, ar deschide ea marşul paradei triumfale.

Şi bravului întors i s'ar da o medalie de aramă, după ce colectivistul cuminte ar fi legat bine la gură sacul cu aur: invalidului i s'ar da o diplomă, în virtutea căreia să poată cerşi la casa colectivistului, când acesta şi-a umplut sertarele cu pachete de bonuri. In cine ştie ce răspântie de vâlcele s'ar ridica un monument ieftin, spre veşnica pomenire a anonimelor sute şi mii de viteji îngropaţi acolo, pe când colectiviştii şi-ar ridica fiecare în parte palate şi oteluri nobiliare în Capitala Regatului.

Şi iarăşi, colectiviştii, geloşi de sacrificiile pe cari le-au făcut în nişte momente mari, ar înscrie încă o pagină grandioasă de glorie naţională în istoria patriei, pagină datorită,

nu doar puterilor vădite ale patriei întregi, ci numai și numai particularei lor energii misterioase:

« Tot noi, colectiviștii, săracii! »

Deci, încă un triumf pe câmpul de războiu! Incă un pas gigantic pe calea economică! Incă o dublă victorie de înscris pe drapelul partidului colectivist!

Ş'apoi mai vreţi să nu se mai bucure corbul când miroase a hoit, şi colectivistul adevărat să nu viseze a războiu!

NU-I DE LOC DE MIRARE...

Inţeleg să se mire omul de un fenomen pe care-l întâlneşte întâia oară sau foarte rar în viaţă: de o stea cu coadă, ori de trei sori pe cer, ori de un viţel cu două capete şi cinci picioare. Dar, de fenomene cari îi trec pe dinainte în toate zilele cu o perfectă regularitate periodică — de exemplu, de fiecare răsărit şi apus de soare, de fiecare stea fixă, de fiecare bou, ca toţi boii, cu un cap şi patru picioare — nu înţeleg de loc de ce să se minuneze cineva.

Faceţi un caz colosal din declaraţiunea generalului Berendeiu, că puşca Mannlicher — pe care generalul Budişteanu, într'un moment de rânză răsturnată, a denunţat-o că e un simplu ciomag — e cea mai bună armă din Europa; şi nu vă poate intra în cap cum aceeaşi unanimitate, care aplauda fleacurile unui general beteag, aplaudă cu o egală căldură desminţirea unuia mai sdravăn.

Dar astea sunt lucruri de mirare?... doar, poate, pentru cine nu cunoaşte pe Colectivişti decât dela ciomagul d-lui Budişteanu încoace; dar eu, care-i cunosc cu mult înaintea ciomagului, de pe vremea reteveiului clasic, n'am de ce să mă mir. Ştiu bine că a minţi, a răsminţi şi a desminţi, şi cu vorba şi cu fapta, a aplauda în toate cazurile, astea sunt la Colectivitate nişte acte fiziologice normale, care nu se produc astăzi nici întâia, nici cea din urmă oară.

La Mazar-Paşà, în celebrele întruniri de sub cerul liber — şi trebuiau să se ţină acele întruniri, contra literei Constituţiunii, sub cerul liber, căci sală aşa de largă ca să încapă atâtea vaste minciuni nu se pomeneşte, — la Mazar-

Paşà, se iscălea de sute de lătrători şi de mii de gură-cască jalba-monstră, prin care rugau pe Vodă să nu sancţioneze Convenţia cu Austria, Convenţie care era « un cuţit ce se împlânta până în prăsele în pântecele României! » Şi aplaudau Colectiviştii de se cutremura catapeteasma şandramalelor lui Mazar-Paşà.

Cine era oare omul însărcinat, în aplauzele imensei gugumănii, să ducă 'n proţap lui Vodă jalba plouată de atâtea lacrimi şi bale patriotice? D. Mişu Pherikydi... Câteva zile în urmă, se împlineşte pofta patrioţilor colectivişti: cade Reacţiunea, vine Naţiunea şi — promulgă Convenţiunea.

In faţa palatului, e multă lume aglomerată: sunt jalnicii de alaltăieri dela Mazar-Paşà, foarte veseli acuma. Ce aşteaptă Naţiunea? Aşteaptă să vază ieşind dela Palat pe acelaşi d. Mişu Pherikydi, care contrasemnează sub sancţiunea domnească pe Convenţiune, după cum scrie la Constituţiune. Când apare d. Pherikydi în mână cu sancţiunea, izbucneşte în urale prelungite toată Naţiunea!

Mai apoi, sub primul guvern colectivist, opoziţia, aflând că e vorba să emită Statul hârtie-monetă, înregistrează în ziarele sale acest sgomot, p'atunci de mare sensaţie, finanţele noastre fiind pe vremea aceea încă vergine în această privinţă. Răposatul C. A. Rosetti e cuprins de o adâncă indignare faţă cu sgomotul de atentat la virginitatea finanţelor României, şi trage prin « Românul » o « dechiaraţiune formale », prin care desminte categoric « infama şi sfruntata născocire ». Hahalèrele colectiviste aplaudă glasul autorizat al ogeacului.

Dar nu trece o săptămână, şi tot « Românul » dă ştirea că se vor emite peste câteva zile 27 milioane « bilete-ipotecare ». Hahalèrele aplaudă frenetic această ingenioasă operaţie finanţiară.

Mai pe urmă, Brătianu: « Nu dau Basarabia! » Aplause unanime. Apoi: « Ba o dau Basarabia, dar nu primesc Dobrogea!! » Aplause şi mai unanime. In sfârşit: « Ba primesc şi Dobrogea!!! » Aplause foarte unanime.

Asta e iar ceva caracteristic al hahalèrelor colectiviste: la ele şi vorba unanim, ca şi vorba patriot, e susceptibilă

de comparativ şi de superlativ. De exemplu, hahalèra colectivistă, când o întrebi cum merge politica, îţi spune năclăit: « Aurelian are aprobarea unanimă a partidului; dar Sturdza o are mai unanimă; şi, dacă e vorba, Cantacuzino ar avea-o foarte unanimă! » Cum am zice: Aurelian e patriot, Sturdza mai patriot şi Cantacuzino foarte patriot!

Acum câtva timp, d. Sturdza în fruntea Colectiviştilor, în opoziţie, agită lumea până la scandal de uliţă cu chestia naţională. Se ţin întruniri monstre în grădina maiorului Fănuţă — iar sub cer liber, fireşte. Naţiunea hahalèrelor ameninţă să sfâşie steagurile dela legaţiunea austro-ungară. D. Sturdza face în Senat o interpelare, în care acuză de infamie şi de trădare naţională pe guvernul conservator, că nu intervine în daraverile interioare ale Statului vecin, în plină pace. Colectiviştii aplaudă cu furie.

Dar, câteva zile pe urmă, acelaşi d. Sturdza, ajuns prezident de consiliu, merge la Iaşi, şi, într'o întrunire publică, cere solemn scuze Statului vecin pentru necuviinţele pe care d-sa le rostise în pofida Conservatorilor. Şi aceiaşi colectivişti îi aplaudă tot aşa de fierbinte scuzele dela Iaşi, pe cum îi aplaudaseră şi necuviinţele dela Bucureşti.

Aceiaşi colectivişti apoi, cari voiau să dea năvală la legaţiunea austro-ungară ca să sfâşie steagurile imperiului-regat, acum, câteva zile în urmă, într'o ocaziune onorabilă pentru ţara întreagă, ca semn de entusiasm înalt, anină sute de steaguri austriace şi ungureşti pe balconul şi faţada Clubului lor.

E drept că numai tricolorul regal unguresc era din stofă proaspătă; pentru steagul împărătesc austriac însă, pe jumătate contribuiseră resturile unei vechi pantalonade colectiviste; numai bandele galbene trebuiau cumpărate din nou — bandele negre au putut fi răscroite din mardàlele rămase dela ridicula manifestaţie funebră cu ocazia morţii nenorocitului Meschiu!

Ei, ce se întâmplă azi mai mult decât s'a întâmplat totdeauna?

Au aplaudat pe generalul Budiştcanu când a spus un contra-adevăr, şi acu aplaudă pe generalul Berendeiu când

îl desminte. Nu găsesc nimic anormal din partea colectiviştilor.

Vedeţi pe tânărul ministru de interne cât e de aplaudat! Şi, cinstit, şi merită. Om inteligent, d-sa a văzut mai bine decât oricine cum merge treaba în partidul colectivist, în care vrea să-şi păstreze o situaţie înaltă. Ce şi-a zis d-sa? « Contra-adevăruri vă trebue? Apoi staţi, să vă arăt eu! » Şi, ce e drept, i-a înfundat pe toţi.

Cu o artă superioară şi un talent eminent, ministrul de interne, dela mână pân' la gură, le taie mari şi late în cele mai mici şi mai înguste împrejurări. E capabil, de exemplu, fără să clipească măcar, să-ţi toarne una colosală *à propos* de numirea unui zapciu ori unui felcer de plasă. De aci, imensul d-sale succes.

Nimeni dintre fruntaşii colectivişti n'au obţinut vreodată atâtea aplauze dela haidamacii şi hahalèrele partidului. Ar fi însă cineva care, mâine-poimâine, ar putea să obţină mai multe: acela ar fi eventualul succesor al d-lui Lascăr pe banca ministerială, şi le-ar obţine, la sigur, anume când ar desminţi pe d. Lascăr cu aceeaşi bravură cu care generalul Berendeiu a desminţit pe predecesorul său dela răsboiu.

M'oiu pomeni, Doamne iartă-mă, că şi atunci o să vă miraţi ca de cine ştie ce lucru rar!

DIM. A. STURDZA

Senatul a ales prezident pe d. Dim. A. Sturdza. Această alegere, în afară de planul politic, mai are, poate, şi o intenţie artistică. Prezidentul Senatului, sobrul şi posomorâtul d. Sturdza, va face un frumos *pendant* prezidentului Camerei, d. Tache Giani, un bărbat atât de vesel şi de zefliu. D. Sturdza, prin această alegere, în urma declaraţiilor d-sale din ajun, a fost confirmat tot odată ca şef al partidului. Şi asta este bine. D-sa, de sigur, e o figură foarte marcantă a partidului. In d-sa sunt chintesenţiate clasicile însuşiri psichice, şi morale şi intelectuale, ale Colectivităţii. Era deci şeful indicat.

Bigot, netolerant, fanatic, e în stare să prigonească toată viaţa pe un om cu spiritul liber. Orice idee câtuşi de puţin neasemănată formulelor liberalismului său, o consideră ca o neagră erezie. Pentru d. Sturdza, orice om care-şi permite să judece sau să nu crează, fără a le cerceta, îngustele propoziţiuni talmudice de liberalism, patriotism, naţionalism, e un eretic care merită să aibă sfârşitul lui Arie.

Ca membru fac-totum al Academiei, fiind vorba de premiarea unei lucrări literare cu caracter umoristic, declară violent că asemenea lucrări, nu numai nu trebuesc încurajate, dar merită chiar persecutate, fiindcă talentele umoristice şi satirice n'au nimica sfânt şi deci sunt, nu numai nefolositoare neamului, dar chiar de-a dreptul primejdioase. Un membru al Academiei, podoaba acelei instituţiuni, dar om nesocotit, uşuratic şi slab de caracter, câştigă odată acolo un premiu. D. Sturdza, care, în loc să considere marile merite literare ale nenorocitului său coleg,

îl vrăjmăşea pentru micile lui incorectităţi personale, îl şicanează la liberarea banilor, până ce dă pas creditorilor omului, după cari d-sa trimisese într'adins, să vie a face poprirea sumii.

La d. Sturdza, mişcările intime sufleteşti de evlavie au un caracter fieros: e un amestec de rabin habotnic, de neînduplecat inchizitor şi de jacobin jurat. Om mărginit şi nedrept, pornit totdeauna, nu de sentimente, ci de resentimente, d-sa nu iubeşte atât ceva, pe cât poate urî altceva; şi culmea urii o are, nu pentru cel ce nu iubeşte ceeace iubeşte şi d-sa, ci pentru cel ce nu poate urî ceeace d-sa urăşte. E colectivist, nu atât fiindcă e colectivist, ci fiindcă urăşte pe cel ce nu e colectivist.

Astfel, d. Sturdza este, poate, singurul om cult dela noi care încă mai rosteşte cu toată convingerea, ca şi cel din urmă partizan incult de mahalà, crezând că spune ceva, cuvinte ca « Reacţiune », « ciocoi », « rărunchii naţiunii », şi tot calabalâcul de vorbe late, cu cari falsa şcoală liberală a umplut de cincizeci de ani capetele seci. Cine nu e colectivist ca d. Sturdza, e fanariot, e antipatriot, e duşman al Românismului, şcl...

Când vorbeşte în Parlament, sau oriunde, nu e pentru ca să discute, ci pentru ca să ocărască; nu pentru ca să-şi arate vreo vedere, ci pentru ca să-şi verse răutatea. In cea mai mică deosebire de păreri, vede o pornire de duşmănie, care trebue să-i deştepte ura. Tonul său totdeauna dârz şi mârâit, mişcările scurte şi îndesate, privirea mijită, gura rânjitoare, fălcile încleştate şi scrâşnind, toate arată că ceea ce-l inspiră nu e vreo deosebire de gândiri limpezi, ci numai o fierbere surdă de patimă.

In memorabila scenă, unică în analele parlamentare, pe care a avut-o cu d. Fleva, stând amândoi imediat alături pe aceeaşi bancă ministerială, atunci, când, în faţa Camerei, a dat afară din minister pe colegul său dela interne, d. Sturdza a ţinut unul din cele mai interesante discursuri ale d-sale. Patima, care-l inspira, era aşa de arzătoare, ura contra colegului său aşa de nemăsurată, încât d. Sturdza s'a întrecut pe sine însuşi — a avut

momente de adevărată elocuenţă: o cascadă vehementă şi impetuoasă de ocări a unei babe rele scoasă din pepeni.

Dacă omul acesta ar putea avea şi seninătate de minte şi tactul potrivit, desigur că ar fi un om pernicios desvoltării noastre politice. Dar aşa, fără tact, supus numai temperamentului său veninos, om precipitat, extrem de iritabil, şi cu totul nesocotit în momentele-i de fierbere, rămâne primejdios numai pentru politica partidului său. Colectiviştii nu-şi tăgăduesc că sdruncinarea lor se datoreşte, în cea mai mare parte, disproporţiei dintre temperamentul şi judecata d-lui Sturdza, — îngustimii vederilor şi adâncimii privirilor lui pătimaşe.

Cu două vorbe, răposatul Cogălniceanu l-a caracterizat: « Hiena Moldovii!..» Răutate fără multă îndrăzneală, cruzime fără destulă forţă, ferocitate fără nicio bravură. Dar d. Sturdza e un om desigur onorabil; îşi iubeşte, fireşte, patria şi neamul; e netăgăduit om conştiincios şi priceput la lucru, punctual şi sobru, bun creştin şi bun tată de familie Insă toate aceste calităţi dau, din nenorocire, naştere unui enorm şi nesuferit defect. D-sa crede că ele îi dau dreptul să le tăgăduiască altuia, din momentul ce nu se manifestează şi la acela în acelaş mod ca la d-sa, din momentul ce acela nu vrea să facă aceeaşi paradă ca d-sa de ele.

E un om harnic şi de o putere de muncă extraordinară; dar toată hărnicia şi toată energia şi le cheltueşte în lucrări de migăleală: cea mai mare pasiune a spiritului acestui om de stat e să însemneze într'una, pe fel de fel de peticele de hârtie, nu gândiri sau observaţiuni morale, ci note şi observaţiuni statistice. Spirit îngust, îndărătnic şi tipicar, ca ministru al instrucţiunii publice, socoteşte până la minută absenţele profesorilor, citeşte singur temele dela toate şcoalele, verificând până la a şeaptea zecimală notele examinatorilor, şi una dintre măsurile pedagogice de seamă, pe cari le impune directorilor, e să ia la goană din preajma şcoalelor pe rahagii, bragagii şi simigii. Ca ministru al cultelor, dă poruncă autorităţilor administrative să ducă lumea dela ţară cu de-a sila la biserică.

In opoziţie, se pune în fruntea cârdului de colectivişti, cari pornesc să facă o manifestaţie ostilă la Palatul regal. Procurorul îi întâmpină şi le face scandalagiilor cuvenitele somaţiuni de retragere. Atunci, conducătorul manifestaţiunii, d. Sturdza, formalist şi meticulos ca totdeauna, scoate ceasornicul şi, tremurând, vânăt de necaz, că iar se pune în faţa vechiului Baron de Hahn o piedică sentimentelor sale de ordine şi de dinasticism, ţăcăneşte din dinţi: « Domnule procuror, vă fac atent că, între o somaţiune şi alta, n'au trecut cele cinci minute legale; au trecut numai patru şi jumătate! » Şi după ce a constatat eroarea de fracţie, fără să aştepte a treia somaţiune, Baronul întoarce politicos procurorului spatele şi pleacă iute şi mărunţel, ca un ariciu cuminte, care a dat pe 'ntuneric cu botşorul de un gard ţepos.

Cu aşa însuşiri de spirit, d. Sturdza ar fi fost în orice ţară cultă excelent pentru directoratul unui minister, slujbă pe care şi-ar fi îndeplinit-o neapărat cu cinste şi cu sfinţenie, deşi, din cauza însuşirilor d-sale de inimă, ar fi fost odios impiegaţilor săi subalterni, pe cari i-ar fi canonit cu punctualitatea până la meschinărie ridiculă, în severitatea până la tiranie revoltătoare şi cu activitatea materială până la extincţiunea de puteri.

Nu ştiu ce are să mai pătimească de acum, politiceşte vorbind, partidul colectivist în genere şi Senatul în deosebi; dar sunt convins că stenografilor, impiegaţilor şi aprozilor Senatului, noul prezident are să le scoaţă sufletul, calculându-le până la terchiu prezenţele şi absenţele dela serviciu. Vai de stenograful care va scăpa o silabă! vai de impiegatul care va veni cu o secundă mai târziu la cancelarie! vai de aprodul care va lipsi o clipă pentru vreo trebuinţă intimă, fără să-şi fi cerut voie dela d. Sturdza! In genere, vai de subalternul care, oricât de inteligent impiegat ar fi, s'ar dovedi că are moravuri disolute! acela ar fi un om pierdut, căci d. prezident, om cu moralvuri eminamente austere, nu poate suferi oameni de felu acesta.

Cu aşa vederi largi, un om poate juca, desigur, rolul de şef al unui partid! Nu m'aş mira deloc să văz pe un

aprod dela Senat destituit cu un lung raport oficial al prezidentului, raport susţinut cu date statistice pozitive, fiindcă a fost dovedit că citeşte regulat, nu « Voinţa », ci « Kikirezul ». Nu mă pot însă mira îndestul cum alaltăieri, când noul prezident al Senatului a pupat *coram populo* pe d. Aurelian, acesta a scăpat cu urechea nemuşcată.

INFAMIE

N'am obiceiu să arunc cuvintele în deşert: când zic o vorbă aşa de grea ca «infamie», am temeiu potrivit cu greutatea ei. Da; s'a petrecut în Camera colectivistă, cu ocazia piramidalelor desbateri asupra Casei Rurale, o adevărată infamie, o infamie revoltătoare, care nu trebue trecută cu vederea, ci înscrisă cu scumpătate în analele vremii noastre, pentru ca istoricul viitor să nu piarză nicio cută a neomeniei colectiviste.

D. Pană Buescu, — pe care-l cunoaştem toţi, câţi am asistat la luptele noastre politice dela 66 încoace, ca pe unul dintre cei mai ferventi partizani colectivişti — a voit cu orice preţ să spună şi părerile d-sale asupra proiectului. Fără îndoială, d. Pană Buescu, care, în ştiinţa economică şi financiară, s'a priceput totdeauna cu atât mai puţin, cu cât s'a pretins mai mult, astăzi a ajuns să fie de un rococo cu desăvârşire demodat; fără îndoială, d-sa, care niciodată n'a fost ceeace numim *un foudre d'éloquence*, face astăzi la tribună o figură vrednică de milă; fără îndoială, d-sa, fără a fi fost vreodată un vultur, se află astăzi, ostenit de atâtea lupte politice, în starea de beatitudine mentală, caracteristică la vârsta nevinovăţiei.

Dar oare sunt acestea cuvinte care să îndreptăţească pe colectivişti a-l maltrata într'un mod atât de crud? Dacă ar fi fost el singurul colectivist în opoziţie, într'o Cameră cu alte vederi politice, dar compusă din oameni bine crescuţi, sau cari ar fi avut o cât de palidă umbră de sentiment moral, bătrânul Pană Buescu, cu discursul său pueril, ar fi avut de sigur o soartă mai bună. Cel mult n'ar fi fost ascultat; dar mai multă decât atâta

răutate, desigur n'ar fi întâmpinat. Insă în mijlocul unanimităţii colectiviste, un ceas întreg a fost aplaudat în bătae de joc, întrerupt mereu şi mereu zeflemisit; discursul său a fost acompaniat de sîsîituri şi de exclamaţii irevenţioase, de râsete şi de sarcasme grosolane, de tot ce intră în deprinderile cafenegiilor, alunarilor, ştrengarilor vânzători de gazete şi tutulor clienţilor noctambuli ai tunelului de sub Pasagiul Român.

Şi pentruce oare atâta batjocură?

E oare primul sau ultimul discurs ridicul pe care colectiviştii îl aud dela un colectivist? Dar oare, erau mai puţin ridicule discursurile şi proza răposatului Dumitru Brătianu?... sau unele discursuri ale lui Ion Brătianu?... Dar nu erau şi mai ridicule discursurile pe care tot d. Pană Buescu le ţinea odinioară la circul de pe piaţa Constantin-Vodă şi la Mazar-Paşa? Şi n'a fost tot aşa de ridicul discursul pronunţat de d. Aurelian în aceeaşi desbatere asupra Casei Rurale, în urma d-lui Pană Buescu?

Desigur, că da!

Insă, aşa e şcoala colectiviştilor. La dânşii, oameni pozitivi, nu încape sentimentul de pietate faţă cu cei slabi. Dacă cineva îndrăzneşte să critice cât de cuviincios actele politice ale unui mort de-ai lor, ei ridică braţele la cer strigând: «sacrilej!» Dar ei între ei îşi maltratează şi-şi batjocoresc pe bătrânii lor luptători, incapabili să mai facă nici bine nici rău. Colectiviştii se aseamănă cu bandele de flibustieri, cari aruncă în mare pe tovarăşii mutilaţi în luptă, şi cu sălbaticii cari îşi ucid şi-şi mănâncă părinţii ce nu mai pot vâna sau fugi.

Aşa au făcut colectiviştii totdeauna cu cei mai bravi veterani ai lor, când aceştia au devenit impotenţi, aşa cu răposaţii C. A. Rosetti, Serurie, Mălinescu şi Pandrav; aşa cu Fundescu şi cu Valentineanu; tot aşa au făcut alaltăieri cu d. Pană Buescu, tot aşa vor face mâine-poimâine cu d. Aurelian, care, dacă e vorba de discursuri puerile, de beatitudine mentală, de stare de nevinovăţie, promite de pe acum un mult mai strălucit viitor decât al d-lui Pană Buescu.

Sentiment de pietate la colectivişti?...

Gheorghe Chiţu, un om de o adevărată valoare intelectuală, lucru aşa de rar printre colectivişti, e lovit de cea mai cruntă boală, care-l ţine, ţintuit de atâta vreme pe patul lui. Omul, odinioară aşa de festivat, stimat sincer chiar de adversarii lui politici pentru spiritul lui cultivat, cât şi pentru manierele lui distinse, vegetează astăzi la o moşie de lângă Craiova, pierdut pentru totdeauna. Ei bine! de atâţia ani de când acela ce a fost Gheorghe Chiţu duce o aşa de nenorocită existenţă, un colectivist, unul singur măcar, n'a mers a-l cerceta, a-l vedea, a-i ajuta mâna, — cu care poruncea secăturilor colectiviste, — să ridice o bărdacă de apă la gură.

Când însă se va pune capăt încercării dureroase la care omul acesta e supus, când va vrea Dumnezeu să-l ierte, atunci să vedeţi pe colectivişti... Să-i vedeţi cum or s'alerge să pue mâna pe cadavrul lui, care-i proprietatea marelui partid! Cu strălucit alaiu îl vor plimba pe uliţe, încărcat de coroane şi de panglici cu inscripţii poleite şi duioase; cu multă pompă vor cinsti rămăşiţele aceluia care odinioară, cu meritele sale personale, a făcut atâta fală netrebnicului lor partid, şi pe care ei atâta vreme l-au fost uitat în nenorocirea lui. Iar d. Dimitrie Sturdza, care cu tot atâta cucernicie iubeşte pe cei morţi, cu câtă patimă duşmăneşte pe cei vii, va spori cu alte câteva pagini de platitudini sentimentele scremute, nesărata d-sale colecţiune de discursuri funebre: «La morminte de eroi»

N'ai ce-i face! asta e şcoala colectivistă: tânăr sau bătrân, deplorabil sau ridicul, spiritual sau imbecil, cinstit sau mişel, în fine viu sau mort, dacă le poţi aduce foloase materiale, ţi se închină şi-ţi dau din coadă ca cel mai ascultător Samurache, nu mai eşti bun pentru asta, nu te-aştepta să întâlneşti la colectivişti sentimentele leului lui Androcles — acela era un animal cu inimă. La colectivişti, despre legături morale, — respect faţă cu meritul, cinstea bătrâneţii şi nenorocirii, mila de slăbiciune şi de cădere, mângâierea în adversitate, recunoştinţă pentru jertfe trecute — în genere tot ce numim, cu o singură vorbă, omenie, nici pomeneală!

Să ferească Dumnezeu pe oricare dintre colectivişti să cază în beteşug, să ajungă un invalid! Toate serviciile din trecut, tot devotamentul şi sacrificiul pentru pretinsele principii ale marelui partid nu-i vor fi socotite... Va fi călcat în picioare de le va sta în drum drept, ca Fundescu; va fi scuipat de le va ieşi în faţă, naiv, ca Pană Buescu, şi nu-i va mai rămânea alt noroc în nenorocirea lui decât să zacă uitat şi părăsit într'un ungher, departe din faţa cruzilor şi neomenoşilor lui partizani de odinioară.

ALEXANDRU LAHOVARI

Acuma, când nu mai este, acuma vedem cât era de mare. Acuma știm măsura înălțimea muntelui după grămada surpăturii, după largul ce se deschide în locul acelui masiv. După golul ce-l lasă, măsurăm locul ce-l împlinea acest mare om în mica noastră lume, şi, tocmai acum, i-aducem laude, cari nu-i mai trebuiesc lui, fiindcă ieri era mai presus de ele şi astăzi nu le mai aude, dar care ne trebuesc nouă, spre lauda noastră înşine. E pierdut de acuma; de acum nu mai poate face nici bine nici rău, nu mai poate arunca nici lumină, nici umbră; de acum, îl putem lăuda.

Era în apucăturile omului acestuia, mai ales dela o vreme, ceva straniu, ceva pe care d'abia acum l-am înţeles: era o suflare de fatală prevestire, o încordare finală.

Ce însemna oare discursul acela de iluminat, ultimele accente ale glasului lui, pe cari le-am auzit la Dacia, în toamna trecută? Ce-au însemnat graba aceea de plecare, aerul acela solemn şi rece, cu care s'a despărţit de iubiţii şi devotaţii lui prieteni? Ce însemna acel *Tristia*, acea plângere justificată din depărtări a unui suflet, care, parcă din altă lume de mai sus, era pătruns de durere adâncă pentru mizeriile noastre de jos? Şi această frază, dintr'o scrisoare a sa către un prieten, ce însemna?: «...amicii mei îmi fac o onoare cam mare pentru meritele mele, şi-i prevestesc că vor întâmpina poate crude desamăgiri...»

O mai crudă, nu se putea! Da; e o pierdere incalculabilă; căci, între alte ilustraţiuni ale neamului nostru, el era un om cu deosebire preţios. Pe câtă vreme atâţi bărbaţi politici, bine înzestraţi şi bine inspiraţi, au în

vedere ridicarea stării materiale şi intelectuale a poporului, la Alexandru Lahovari preocuparea de căpetenie era cu totul alta. Scăderea nivelului moral, pierderea credinţei şi marilor avânturi, alături cu ridicarea stării materiale şi intelectuale, iată ce-l preocupa şi-l revolta; şi asta era pentru el sorgintea celor mai înalte inspiraţiuni. El era incapabil de vederile strâmte ale unei politici de succes material, şi de aceea, poate, era impopular. Dar, el nici nu se gândea la popularitate. Stâlp puternic al partidului conservator şi măreaţă podoabă a parlamentului român, el, în momentele sale de revoltă contra micimilor politicei utilitare, el nu combătea, ci fulgera; nu critica, ci înfiera. Discursul lui era biciul răzbunător al judecăţii drepte şi al dreptului sentiment.

Era un om ciudat, ca toţi oamenii aleşi — un om ca neoamenii. El împingea cinstea până la bigotism şi corectitudinea până la naivitate.

Intr'un moment greu pentru guvernul conservator, la desbaterea unui proiect de lege, un nemulţumit strecoară un amendament cu intenţii subţiri şi perfide de a blama administraţia. Propunătorul amendamentului era prietenul unui devotat prieten al ministrului Lahovari. Ministrul merge încruntat la acesta, şi începe să-l judece. Inecat de cascada vehementă de imputări a ilustrului orator, prietenul nevinovat îndrăzneşte să-l întrerupă:

— Dar bine, d-le Lahovari, în definitiv ce stric eu? Sunt eu autorul amendamentului? L-am iscălit?

— Nu, nu! strigă Lahovari; dar ţi l-a citit.

— Ei, da.

— Şi l-ai ascultat?

— Da.

— Ei, vezi! L-ai ascultat cu bună voinţă.

Sub aparenţele cele mai reci, el hrănea inima cea mai caldă. Mândru la înfăţişare, aproape, chiar trufaş, el ascundea, sub cea mai rigidă formă, un suflet prea mult sentimental. In aparenţă, absorbit exclusiv de pasiunea politicei şi nesocotind absolut artele şi literele; în fond însă, un spirit care nu iubea politica şi de multe ori o dispreţuia, rămânând totdeauna amator pasionat şi fidel al

artei şi al poeziei. Accesele lui de violenţă erau izvorîte din ciuda dreaptă a unei inimi de copil bun. Discursurile lui sunt pline de momente de vehemenţă, cari vor rămânea pentru totdeauna celebre în istoria literelor noastre; dar nu se va găsi într'însele un singur moment de răutate sau de micime de suflet. Era prea tare ca să poată fi rău; prea mare artist, ca să poată fi mic politicastru. Bun şi drept, într'o lume ca a noastră, rea şi nedreaptă, era totdeauna aspru, dar nici odată crud.

Desigur, fără aceste calităţi sufleteşti, cu toată strălucita lui cultură, nu s'ar fi putut ridica niciodată atât de sus. Astfel, discursurile lui începeau simple, şi adesea chiar greoiu; expunerea lui era rece; argumentarea redusă la câteva propoziţii lente şi apăsate; dar, la un moment, cu o imagine cutezătoare, oratorul se ridica deodată la o colosală înălţime; apoi îndată, încă o imagine şi încă o ridicare; şi, din imagine în imagine, orizontul se lărgea potrivit unei vertiginoase înălţări. Şi aşa, cu drept cuvânt, i s'a aplicat şi lui vechea comparaţie pentru un orator într'adevăt mare: discursul lui semăna cu sborul unui vultur, care se deslipeşte aşa de stângaciu şi de neputincios de pe pământ, pentru ca, peste câteva momente, să plutească aşa de mândru şi de maiestos sub bolta albastră, departe sus deasupra piscurilor.

Fără îndoială, României şi cu deosebire partidului conservator nu le-au lipsit şi nu le lipsesc oratori de netăgăduit şi superior talent. Dar tot aşa e de adevărat că Lahovari a fost la noi, poate, primul şi, desigur, ultimul orator de genul riguros clasic. Onoare a tribunei române, elocvenţa lui crescuse la o şcoală bătrână, la care, astăzi, rar se mai găsesc elevi: talentul lui învăţase sborul de la faimosul *l'Aigle de Meaux*.

Şi cu toate astea, cu tot prodigiosul lui talent, era un om aşa de modest! De ce n'ar fi fost astfel? Lui nu-i plăcea popularitatea eftină. Nu în opinia mulţimii schimbăcioase şi-ar fi putut căuta sprijin un spirit aşa de luminat, o inimă aşa de caldă şi un talent atât de puternic. Cu frumoasele lui virtuţi, a căror măsură i-o dedea viguroasa lui conştiinţă, el n'avea nevoie să caute, ca alţii,

în opinia anonimă, prin afirmări exterioare de paradă, razim pentru vreun nemăsurat amor propriu. E de mirare cum la un om aşa de superior să lipsească atâta ambiţiunea de întâietate. Odinioară, se afla la o petrecere de prieteni cu un alt distins membru al partidului conservator, un bărbat de însemnată valoare, care pe atunci urma o cale deosebită în politica de guvern. Unul dintre meseni, care dorea o repede conciliare, ridică un toast:

— Daţi-mi voie să amestec în acelaş pahar aurul cu oţelul: să beau deodată pentru sănătatea lui Lahovari şi a lui P...

— Bucuros, răspunde P... Eu sunt aurul.

— Da, răspunde Lahovari surâzând cu bunătate; dar nu uita, amicul meu, că aliajul face aurul durabil. Căci pe lângă talentul lui de orator, avea şi minunatul dar al replicii scânteetoare... Era ca o bobină electrică încărcată: cum o atingeai, te răsturna ca un trăsnet.

Dar nu era numai un mare orator; era un român mare. Pentru el nu exista altă cauză de cât cauza publică: un caracter de senator antic din glorioşii timpi ai Republicii romane — rectitudine nemlădioasă, intransigenţă faţă cu opinia vulgară, patriotism îndărătnic, respirând orice umbră de paradă personală. Lauda lui întreagă nu o putem face noi... O va face istoria, care, privind de departe înapoi spre noi, la atâtea nedemnităţi, la atâtea porniri ce se mai pot numi inspirate, nu de egoism, ci de egomanie, la atâtea lupte de interese meschine, va vedea deosebindu-se figura lui strălucită între cele mai strălucite ale vremii noastre aşa de întunecate. Pe piatra care va acoperi pentru vecie rămăşiţele acestui nobil copil al patriei, nu se va putea scrie nimic mai nemerit decât vorbele lui Antonius despre mândrul Brutus:

« A fost o vrednică viaţă! Aşa de potrivit se amestecaseră într'însul elementele, în cât Natura se putea făli să-l arate lumii, zicând: Iată-vă un bărbat! »

CRIZĂ

Şi cu toate acestea, colectiviştii stau şi vor sta la putere până la sfârşitul ciudatei lor legislaturi, ca să dovedească că ceeace pare anormal poate deveni şi o stare normală. Insă, deşi le cunosc pielea, sper că atunci când vor cădea, tot or avea atâta omenie să nu se mai plângă de altcineva decât numai de ei înşii. Şi tare îmi vine a crede că tocmai pentru asta sunt îngăduiţi. Căci, mai îngăduiţi decât au fost ei din toate părţile, nu s'a mai pomenit vreodată partid într'o ţară constituţională. Ia să recapitulăm scurt actele lor politice din urmă.

După o serie de agitări în opoziţie, şi infructuoase şi caraghioase, cu tămbălăuri de stradă, sătui ei înşii de răscăcărări retorice şi de pantalonade, se hotărăsc să ţină, pe la sfârşitul lui Septembrie 95, un mare congres pentru a decide asupra unei directive mai serioase în luptele lor opoziţioniste. Se adună în Capitală spuma paraponelor provinciale, şi congresul se deschide în sala dela Hugo. Aci, d. Dimitrie Sturdza, cu aeru-i cunoscut de dihor pocăit, jurat să nu mai mănânce carne de pasăre, desfăşoară o cuvântare plină de amărâciune, îndemnând strânsura să se îmbărbăteze pentru lupta grea care trebue să înceapă. Bietele mutre ies dela congres, foarte lungi şi foarte plouate: veniseră să auză un semnal de dat iama la budget, şi când colo, şeful le arătase numai o perspectivă onorabilă de bravură. Insă, oameni norocoşi! nu trece o săptămână după congres, şi colectiviştii sunt chemaţi la putere în urma retragerii de bună voie a conservatorilor.

Dă-mi, Doamne, ce n'am gândit... De-acu începe seria actelor mari politice. D. Sturdza, prezidentul consiliului,

care în opoziţie exploatase fără cea mai mică rezervă cuminte chestia naţională, merge în grabă la Iaşi şi face celebra platitudine a scuzelor. Peste câtva timp apoi, d. Sturdza ia de piept pe colegul său dela interne, d. Fleva, îl scutură bine şi-l aruncă afară de pe banca ministerială în plină şedinţă a Camerei. Ceva mai târziu, caracatiţa necăjicioasă, care ţinea departamentul răsboiului, declară de pe banca ministerială că puşca model a armatei române plesneşte în mâna soldaţilor la orice încercare, aşa că soldaţii au groază a se mai servi cu ea, şi astfel arma aceasta nu e decât un bastonaş ciocoiesc de promenadă. Şi nu numai atât — opreşte comanda de arme făcută cu aprobarea înaltului consiliu de război.

Nu trece mult, şi guvernul provoacă un scandal ne mai pomenit, care ţine vreo şeapte luni şi care cât p'aci ameninţă să ia proporţiile unei revoluţiuni. Scandalul începe cu călcarea Mitropoliei şi cu brutalizarea Mitropolitului şi merge crescând până la călcarea Universităţii, unde bătăuşii, entusiasmaţi de basamac, sub comanda prefectului de poliţie, fratele ministrului de justiţie, atacă pe studenţi în salele de studii, le sparg capetele şi-i stâlcesc cu parul. In acelaş timp, la poliţie, câţiva haidamaci se dedau la urgia torturei contra unor oameni prinşi la întâmplare în învălmăşeala de pe drum.

Atât sunt de aiuriţi colectiviştii în pornirea lor, inexplicabilă aminteri decât doar prin răutate stupidă, în cât, ca să-şi justifice tot scandalul acesta gratuit, publică în vasta « Voinţa Naţională » nişte închipuite acte compromiţătoare pentru victima lor nenorocită. Mai târziu recunosc ei înşii că acelea erau numai nişte plastografii, că ei au fost atât de orbiţi, încât au luat drept dovezi temeinice născocirile unui biet ocnaş, care nu mai avea nimica de pierdut. Dar, înainte de a fi siliţi să recunoască aceasta, mai fac încă o ticăloşie: celebra tăgadă de dreptate. Mai în urmă, se dovedeşte că însuşi ministrul de justiţie, cu nişte nenorocite unelte omeneşti, făurise, ulterior provocării scandalului, toate actele de năpăstuire contra Mitropolitului: după ce l-au pedepsit, s'au gândit să-i găsească şi o vină. Atunci, d. Stătescu, văzând că lucrul nu poate

merge mai departe în faţa răscoalei generale, scrâşnind de ciudă, consiliază partidul să se retragă dela putere — atât e de adevărat că scorpia, când nu mai poate împunge altceva, se frânge de mijloc şi se împunge singură cu coada în ceafă să se uşureze de venin...

Şi cu tot îndemnul d-lui Stătescu, colectiviştii rămân la putere. Pentru decor însă, schimbă, cu intenţie de provizoriu, firma guvernului: în loc de Sturdza-Stătescu-Poni: Aurelian-Lascăr-Mârzescu. Firma nouă colectivistă încearcă în zadar să lichideze falimentul lăsat de firma veche şi multă vreme se sbate neputincioasă. Toată lumea crede că s'a sfârşit cu colectiviştii; dar noua firmă face apel la creditul şefului opoziţiei conservatoare, la d. Lascăr Catargiu. Chestiunea e rezolvată prin conservatori şi prin şeful lor, scandalul se curmă, şi bogatul nostru dicţionar de formule politice mai sporeşte cu una nouă: « Graţie concursului *fruntaşilor ţării*... şcl. »

Aşa ţară constituţională, înţeleg şi eu! Iată un partid exclusiv, care, în momentul când se convinge că-i este absolut imposibil a deslega o chestiune foarte primejdioasă, ce singur, prin răutate stupidă, şi-a suscitat-o, face apel la adversari, le dă soarta afacerii în mână, li se lasă umiliţi la discreţie, iar adversarul din opoziţie, rezolvă chestiunea spre potolirea unei fierberi publice, a cărei urmări nu o puteau socoti. Şi după aceea?... După aceea, colectiviştii rămân la putere.

Acum, după ce au sărit hopul cel mare, dd. Aurelian şi Lascăr se iau în serios, şi *beati possidentes*, accentuiază categoric, veleitatea de a preschimba o stare de provizorat într'o stare definitivă. Dar dd. Sturdza, Stătescu şi Poni, această sfântă treime de cocleală, combinată din negru, verde şi vânăt, denunţă partidului actuala formaţiune ca usurpătoare şi încep să urzească pe dedesubt. Atunci, începe în colectivitate o mişuială şi o clocoteală surdă asemenea activităţii viermilor într'un buştean vechi, pe care-l rod pe dinăuntru ca să-l prefacă în făină de carı. Dd. Aurelian şi Lascăr nu se lasă. Insă, potrivit sistemei fruntaşilor, de-acu toate secăturile, toţi avocăţeii neisprăviţi, toţi politicastrii trepăduşi de cafenele de provincie,

puţintei la minte pe cât de nemăsuraţi la pretenţii, se apucă să crează că Parlamentul şi politica sunt o arenă unde pot să se ia la întrecere toate neputinţele intelectuale şi toate putinţele imorale, spre gloria regimului constituţional. Conciliabule peste conciliabule, tratative şi negoţieri, unde fiece loază îşi permite a accentua nota sa personală, ochindu-şi de departe daraverile şi mai personale.

Din toate acestea, resultă la un moment o proclamare teatrală a d-lui Sturdza ca şef efectiv al partidului, pe temeiul căreia a doua zi se face alegerea d-sale ca prezident al Senatului, alegere pecetluită printr'o sărutare cu d. Aurelian. Dar zadarnică paradă! Scopul d-lor Sturdza-Stătescu-Poni nu se poate ajunge: dd. Aurelian-Lascăr se ţin bine. D. Sturdza atunci ia o hotărîre mare. Ştergându-se de rămăşiţele sărutatului cu d. Aurelian, scrie plin de parapon puerila-i demisie din prezidenţia Senatului şi declararea de retragere în viaţa privată pentru motivul că a împlinit tocmai: 64 ani, câteva luni, câteva zile... Cu aceeaşi gură cu care-l pupase alaltăieri pe d. Aurelian, acum s'apucă să-l scuipe; iar peste trei patru zile, când trebuia măcar cu atâta să aibă mai multă seriositate, cu aceeaşi gură sărută pe veteranul Nicolae Ionescu. Şi astfel din scuipat în pupat şi din pupat în scuipat, colectiviştii o duc... şi rămân la putere.

La fiece răspântie n'auzi decât strigăte contra acestei absurde stări de lucruri. Cine strigă? Tot colectiviştii. Faţă cu băieţii dela gazete, cu cei mai tineri reporteraşi, colectiviştii nu se sfiesc a bârfi unii contra altora şi a înfiera păcătoşenia partidului lor. Ei citesc cu deliciu gazetele opoziţiei în cari se înregistrează cancanurile lor triviale de mahalagioaice ţâfnoase. Sunt perfect convins că dela cel d'întâi colectivist pe care-l voi întâlni, după ce vor fi apărut aceste rânduri, voi căpăta pentru ele un zâmbet de mulţumire şi o strângere de mână cordială. Cine vrea să se bucure de trataţie seara la Capşa, din partea colectiviştilor, n'are decât să scrie un articol, în care s' arate nemernicia lor; cu cât o va arăta mai frumos şi mai bine, cu atât trataţia va fi mai însemnată. De pildă eu, pentru

un articol destul de mediocru, în care încercam a schiţa fiziologia d-lui Sturdza, am fost festivat de nişte colectivişti cu şampanie la Capşa. Onoarea aceasta se înţelege că trebuia să mă încurajeze. Tot acolo, alaltă-seară, unde erau foarte mulţi de-ai lor adunaţi, unul dintre ei, om glumeţ, ne-a spus:

« Inainte de votarea budgetului, e o nebunie să ne gândim a elimina pe Sturdza din organismul partidului nostru; am face ca un imprudent, care, pentru a-şi întări pofta de mâncare, s'ar lăsa să i se extirpeze din corp tocmai băşica de fiere, atât de necesară digestiunii ».

De trei luni de zile doi miniştri îşi dau demisia continüând a gira afacerile; de cinsprezece zile criza e declarată, şi prezidentul consiliului refuză a da în Cameră explicaţiuni. Alaltăieri în fine, el declară că s'a primit demisiile celor doi miniştri, pe cari d. Sturdza îi pusese iscoadă şi d. Aurelian îi luase zălog în actuala formaţiune, şi că s'au îndeplinit fotolurile prin două interimuri. Asta însemnează că starea de criză tinde a deveni normală... Şi cu toate astea, colectiviştii rămân la putere.

Toată lumea se întreabă: cum se poate şi cât o să meargă aceasta? Ciudate întrebări! Răspunsul e foarte uşor de dat. Câtă vreme sunt lăsaţi la putere, pentru ce să nu-şi facă de cap? Dacă o legislatură ar fi să ţie, nu patru, ci zece ani, colectiviştii au pielea destul de tare şi buzele destul de deprinse, ca s'o poată duce tot aşa, fără altă ispravă politică decât alternarea, când ridiculă, când greţoasă, a pupăturii cu scuipătura. In starea în care ne aflăm, rolurile puterilor politice s'au răsturnat: partidul la guvern e în deplină anarchie — ordinea, rămâne s'o păstreze cine nu guvernează. Dacă puterile din afara aceleia unde se produce scandalul, nu intervin să se restabilească ordinea, dacă toată lumea stă cu mâinile încrucişate şi priveşte, unul râzând, unul mâhnit, unul nu ştiu cu ce alt sentiment, la acest spectacol extravagant, dece colectiviştii n'ar rămânea la putere?

Starea noastră nu se poate ilustra mai bine decât cu o veche şi înţeleaptă anecdotă orientală... Un om mergea cu pepeni la târg; la o culme de deal, i se rupe căruţa

şi se răstoarnă pepenii, cari pornesc unul după altul, care încotro, la vale. Omul, văzând catastrofa, îşi încrucişează mâinile începând să fluiere şi, uitându-se lung la prăvăleala nebună a pepenilor, cari se burduşesc lovindu-se unii de alţii, sărind unul peste altul, fără altă raţiune decât fatalitatea mecanică, zice cu un zâmbet filosofic: « Uite mă! cum se duce fiecare după capul lui! » Apoi, după un moment de reflexie, adaugă, fără a mai zâmbi: « Bună vorbă, dar pagubă mare! »

CERINŢE ABSURDE

Alaltăieri s'a petrecut în Cameră un incident foarte dureros. Nu e vorba, multe incidente dureroase s'au petrecut în Camerele colectiviste; dar, după părerea mea, cel de alaltăieri e cu atât mai dureros, cu cât nu atinge numai pe colectivişti, ci şi pe un eminent conservator, pe unul dintre cei mai distinşi fruntaşi ai noştri, pe d. Take Ionescu. Trebue să mărturisească însuşi d-sa că a păţit-o destul de bună. Cu mult temeiu, d. Mârzescu l-a acuzat, în plină şedinţă a Camerei, că a făcut o lege absurdă pentru învăţământul primar. Iată cum s'au petrecut lucrurile.

D. Bianu, cunoscutul secretar intim al d-lui Sturdza — pe cum e ştiut că orice secretar intim care se respectă împărtăşeşte, ba chiar exaltă sentimentele şi resentimentele şefului său, — a aruncat o săgeată ministrului Cultelor cerându-i să dea explicaţiuni: pentru ce numeşte numai cu titlu provizoriu inspectori, revizori şi chiar directori de şcoli primare? Mârzescu a avut curajul laudabil să răspunză imediat la interpelare şi să satisfacă pe deplin, sper, curiozitatea d-lui Bianu.

Ministrul Cultelor a declarat că anomalia pentru care este interpelat se datoreşte d-lui Take Ionescu: acesta, în legea învăţământului primar, a pus, pentru recrutarea personalului inferior, nişte condiţiuni de capacitate aşa de grele, încât d-sa, d. Mârzescu, cu toată bunăvoinţa d-sale, « n'a găsit pe nimeni în partidul colectivist capabil să poată fi numit cu titlu definitiv ».

Răspunsul franc al d-lui Mârzescu a stârnit din partea majorităţii Camerei mormăieli, grohăeli şi protestări — de

sigur, contra ministrului reacţionar, autorul absurdei legi.

Ei! Cu toată stima ce am pentru d. Take Ionescu, cu tot respectul ce datorez acestui general, printre soldaţii căruia am onoarea să mă număr, nu mă pot opri să mărturisesc că, de data aceasta, sunt cu totul de părerea d-lui Mârzescu şi a colectiviştilor... Dacă au dreptate oamenii, n'am ce le face — au dreptate. Cum? D. Take Ionescu, după atâtea şi atâtea studii cu oameni competent aleşi, face o lege a învăţământului primar şi nu ia seama că această lege nu poate fi aplicată decât pe jumătate? Zic, pe jumătate, căci nu trebue să se uite niciodată că suntem o ţară constituţională, în care două partide politice trebuesc să se perindeze la guvern şi să aplice, când unul, când altul, legile. Şi dacă unul e pus în imposibilitate de a aplica, la rândul lui, o lege, va să zică că această lege nu se poate aplica decât pe jumătate.

D. Take Ionescu a uitat oare că, afară de partidul conservator, mai e în ţară un alt partid care trebue să vie şi el la rândul lui la putere? Şi dacă n'a uitat, îi era permis d-lui Take Ionescu, un om politic aşa de pătrunzător, să nu ştie că partidul colectivist nu dispune de forţe intelectuale şi de elemente de cultură suficiente pentru a satisface exigenţele grele ale legii d-sale?... Da; e o mare greşeală din partea unui om politic să nesocotească forţele brutale ale adversarului, dar, crez că e o greşeală tot atât de mare să-i exagereze valorile intelectuale.

Dar eu îl cunosc bine pe d. Take Ionescu; ştiu că e capabil să răspunză la această învinuire; o să-mi spună că n'a exagerat de loc capacitatea adversarilor, dar că asemenea nu voia să exagereze insuficienţa lor. D-sa ştia, mai nainte de d. Mârzescu, că nu uşor s'ar găsi în tot partidul liberal capacităţile şcolare cerute de lege; dar că nu se gândea cum că un ministru colectivist, voind să aplice legea, va căuta să nu numească în funcţiunile şcolare decât colectivişti. Mai la urmă, va zice fostul şi viitorul ministru conservator, eu am avut o bună intenţie; am vrut să fac o lege care să garanteze şcoala contra năvălirii secăturilor inculte, non-valorilor pretenţioase şi nulităţilor intelectuale.

Insă la aceasta îi răspunz eu d-lui Take Ionescu. Bine, secături, non-valori şi nulităţi, cât pofteşti; astea le ştim noi; dar nu trebuia d-ta, bărbat de Stat, să uiţi că nu poţi îndrepta lumea cu umărul; că nu poţi schimba pe adversarii d-tale politici. Aşa i-a făcut Dumnezeu şi Brătianu; nu poţi d-ta face cu o trăsură de condeiu căpşuni din mere pădureţe. D-ta trebuia să ştii că partidul colectivist nu vede în cauza publică decât interesele sale particulare; că pentru colectivişti, aparatul şi funcţiunile Statului sunt nişte iesle, care trebuesc să aibă o anumită înălţime şi lărgime de gratii, ca să poată ajunge orice partizan cu capul în ele. Pentru ce n'ai avut d-ta prevederea aceasta?

Căci, din două una: ori n'ai cunoscut pe colectivişti, când ai pus în legea d-tale condiţii de capacitate, pe cari dânşii nu le pot împlini; ori i-ai cunoscut, şi atunci ai făcut din legea d-tale o armă politică. D-ta, care va să zică, ai voit, cu un cusur subţire, să osândeşti un partid întreg la neputinţa de a ocupa dignităţi publice, din cauză de incapacitate. Care va să zică, dacă numai în partidul d-tale se găsesc oameni capabili, şi între colectivişti nu se află de loc, precum a declarat, cu o francheţă care-l onorează, d. Mârzescu, atunci aceştia n'or să poată fi numiţi decât provizoriu...

Dar ce fel de politică e aceasta? Cu sistema aceasta de a cere condiţiuni serioase de capacitate, mâine, poimâine, conservatorii sunt în stare să facă pe colectivişti imposibili pentru mai toate ramurile administrative. Şi mă întreb: ar fi un bine aceasta pentru instituţiunile noastre constituţionale? Un partid întreg să nu poată guverna, fiindcă nu va găsi în rândurile sale, cum foarte bine a spus d. Mârzescu, pe nimeni capabil de a îndeplini nişte covârşitoare condiţii de capacitate?

Nu. In urma declaraţiei d-lui ministru al Cultelor, atât de francă şi de categorică, legea d-lui Take Ionescu trebue modificată în economia ei totală, temperându-i-se cerinţele absurde; şi lucrul nu e atât de greu pe cât s'ar părea: un singur articol adiţional poate face din această lege, absurdă după experienţa colectiviştilor, o lege bună, convenabilă.

Legiuitorul n'are decât să adaoge la sfârşitul ei, următoarele:

« Partidul colectivist eventual la putere, negăsind în rândurile sale pe nimeni capabil să îndeplinească condiţiile de capacitate cerute de legea de faţă, va putea dispensa de ele pe partizanii săi ».

Numai astfel legea d-lui Take Ionescu va fi o lege binefăcătoare pentru ţara întreagă, adică şi pentru colectivişti, nu numai pentru şcoală. Aminteri, orice ministru colectivist care se va respecta pe el tot atât cât respectă principiile partidului, de a nu numi în serviciile şcolare decât partizanii politici, nu va putea face decât ceea ce a făcut d. Mârzescu: prin respect către principiile Colectivităţii va numi colectivişti, dar îi va numi, prin respect pentru sine însuşi, numai în mod provizoriu.

D. Mârzescu a ştiut mai bine decât oricine să concilieze cele două respecte, şi, mărturisesc, e mare lucru din partea d-sale, mai ales când mă gândesc la cel din urmă.

SFÂRŞIT MERITAT

Dionisie, tiranul Siracusei, izgonit de pe tron pentru multele-i ticăloşii, ajunsese, nevoiaş şi sărac, dascăl de copii la Corint. Intr'o zi, Diogene cinicul se hotărî să-l viziteze la şcoală. Tocmai atunci copiii chinuiseră cu sgomotul şi cu nebuniile lor mai mult ca totdeauna pe nenorocitul descăl. Când intră Diogene pe uşă, amărîtul Dionisie, sperând un cuvânt de filosofică mângâiere dela musafir, se repezi înainte-i, şi, îmbrăţişându-l, îi zise:

« Iată, Diogene, nestatornicia lumii! Mai te gândeai vreodată să ajung eu în aşa proastă stare? »

Dar Diogene, drept toată mângâierea, îi răspunse zâmbind cu simplicitate:

« La ce mai bine se putea aştepta o secătură ca tine?! »

De câte ori te vei întâlni cu o mutră de colectivist opărită, opărită astăzi, cu atât mai mult cu cât era mai impertinentă acum un an şi jumătate, să ştii că invariabil are să-ţi zică, aşteptând un cuvânt de mângâiere:

« Te-ai fi gândit vreodată să ajungă partidul nostru în halul ăsta? »

Răspunde-i prin urmare invariabil:

« Dar la ce mai bine vă puteaţi aştepta nişte secături ca voi? »

Nu mi-e milă de loc, şi niciunui Român cu mintea sănătoasă nu trebue să-i fie milă de nişte secături, cari îşi merită soarta. Şi mai la urmă, colectiviştii nu sunt toţi nenorociţi căzând dela putere. Oare, fără să fie la putere, d. Sturdza, de exemplu, nu va avea el la Academie, la Creditul Funciar şi în multiplele daraveri ale prinţesei Gorceacoff, al cărei vechil este, destul teren să-şi verse

răutatea şi veninul? Şi oare, atâtea alte caradàle nu vor sta destul de bine pitite în deosebitele caşcavaluri, unde sunt căpătuite de pe vremuri? Pentru toate aceste creaturi procopsite ale lui Brătianu, căderea dela putere nu însemnează o mare nenorocire; în orice caz, ar însemna o mare ruşine, dacă pentru un colectivist gras ar mai exista aşa sentiment. Fiindcă însă, pentru colectiviştii graşi, ruşinea a plecat de mult, de când cu drumul de fier, căderea dela putere nu le va produce decât un moment de ciudă.

Fiecare din ei se va retrage în cetatea sa, la lefurile, tantiemele şi gheşefturile sale, făcând pe blazatul şi pe desinteresatul în politică, şi aruncând unul asupra altuia vina pentru păcătoşia partidului lor. Ar trebui să fie cineva din cale afară naiv să compătimească pe un Caradà sau pe vreo altă caradà. Caradàlele sunt astăzi în cazul ovreiului care plânge în urma tragerii unei loterii, fiindcă a pierdut ce n'a câştigat. Dacă ar fi stat la putere, de sigur că ar mai fi gheşeftărit gros. Căzând însă, nu sunt pierduţi: săculeţele le sunt de mult destul de pline, aşa ca ei să poată dormi pe moale, şi caşcavalurile în care sunt căpătuiţi, destul de grase, aşa ca ei să se găsească aproape tot atât de bine în opoziţie ca şi la guvern.

Cine însă, dintre colectivişti, sunt în adevăr nenorociţi şi merită compătimire, sunt plevuşca şi caracuda colectivistă. Aceştia vor rămâne să ducă în opoziţie toată activitatea politică a partidului. Caracudele, rămase pe drumuri din cauza păcătoşeniei caradàlelor, cari au reuşit, după un an şi jumătate, să facă partidul imposibil de a mai guverna, — caracudele şi budalàlele vor trebui să-şi ia d'a capul picioarele la spinare şi să înceapă a juca pe opozantul martir, trepădând dela cârciuma lui nenea Niţă Sterie din dealul Spirei până în Popa-Nan la Berechet, chelălăind la fiecare răspântie de jalea durerilor Naţiunii, sugrumată de Reacţiune.

Pe când caradàlele vor face pe cuminţii desgustaţi, urmând la timp cura regulată la Carlsbad, caracudele cu maţele fripte vor juca concina pe boabe la Clubul colectivist. Multă vreme partidul colectivist va sta în opoziţie fără să se mişte, sub greutatea păcătoşeniilor dela guvern,

până când foamea, răzbind pe caracude, îi va determina să se coboare iar în stradă, unde să târască pe câteva caradàle mai de seamă, amenințându-le cu sfâşierea şi impunându-le o acțiune de scandal pe cale publică.

Atunci, iar vom vedea pe d. Sturdza îmbrățişând cine ştie ce chestiune națională şi ieşind în capul cetelor de haidamaci în uliță, ca să socotească clănțănind din dinți minutele legale, cari trebuesc să distanțeze cele trei somațiuni ale procurorului. Şi iarăşi vom avea să vedem cu ocazia morții vreunui bătăuş colectivist, ori cine ştie cărui bețivan hidropic al partidului, Clubul colectivist cernit şi infama Reacțiune condamnată ca asasină prin coloanele kilometrice ale *Voinței Naționale*.

De aceea, la plângerea lor de halul nenorocit în care a ajuns, să le spună fără milă orice Român cuminte:

«La ce mai bine se puteau aştepta nişte secături ca voi?!»

O LICHEA

Lekì, sau *lichea*, însemnează pe turceşte *pată;* cu deosebire, pată de care nu te poţi scăpa, pată neştearsă. In limba românească, cuvântul a trecut în accepţie figurată: *lichea* va să zică o secătură care, dacă ţi-a căzut în spinare, se ţine de tine mai rău ca scaiul, şi de care nu te mai poţi scăpa decât prin mijloace violente. Să-i dai cu piciorul de sute de ori, să-l batjocoreşti, să-l scuipi, şi încă n'ai să scapi de gudurăturile lui greţoase, până nu t'ei hotărî să-i dai brânci într'un canal, ca să te cotoroseşti de el. Să mă ferească Dumnezeu a întrebuinţa cuvântul acesta în accepţia alterată, pe care o are în limba noastră; îl voiu întrebuinţa numai şi numai în înţelesul propriu, pe care-l are în limba originară.

Care va să zică, să nu mai încapă vorbă: *lichea* însemnează pată, peste putinţă de scos. In acest sens propriu zic dar: teribilă lichea e d. Sturdza!...

In toamna anului 1895, după ce se lipise de tricolorul român ce fâlfâia în capul haidamacilor, pe stradă, în chestia naţională; după ce mânjise chiar simbolul adâncii dureri şi al înaltului respect ce trebue să ni-l inspire moartea, lipindu-se pe steagurile negre dela Clubul colectiviştilor, când cu sfârşitul nenorocitului sbir electoral Meschiu — deodată, licheaua apare pe pagina întâia a « Monitorului », ca prezident al Consiliului.

Să nu uit a spune că licheaua, cu o zi înainte, după ce depune la Palat jurământul, zice Suveranului:

« Sire, plec de aci tocmai la Mitropolie. Nu vreau să pun mâna pe afacerea publică până să nu cer iertare Mitropolitului Ghenadie că l-am mânjit odinioară. Mă

duc să-l rog să-mi dea binecuvântarea lui archipăstorească spre a mă insufla dela Duhul Sfânt, ca să pot duce cu tărie înalta sarcină ce Maiestatea Voastră mi-a încredințat!...»

S'a pus în birjă și a mers în goana cailor la Mitropolie... Acolo a suit scările în genunchi, și încet încet, strâmbându-se și miorlăindu-se, a apucat pe bietul Ghenadie, care se retrăgea de frică și de scârbă de-a'ndăratele, și i-a sărutat pulpana anteriului. S'a lipit licheaua de anteriu așa de bine că n'a mai putut s'o spele nici afurisenia, până când n'a venit Lascăr Catargiu și i-a zis lui Ghenadie:

« Inalt prea sfinte părinte, ascultă-mă pe mine: ce mai încoace și încolo? De licheaua asta nu te mai speli, fără să faci o mare jertfă.. Ia anteriul de Mitropolit și aruncă-l departe cu lichea cu tot! »

Și numai așa s'a putut scăpa Ghenadie de lichea, aruncând-o în obrazul Colectivității. Dar, cât e Colectivitatea de neobicinuită cu lucru curat, a avut și ea un moment de desgust: a luat și ea mantaua cu licheaua și a aruncat-o la negre, în coșul cu rufele murdare; și, fiindcă rufele murdare trebuesc spălate în familie, cu mai multă sau mai puțină discreție, a fost chemat din familia colectivistă d. Aurelian, marele cultivator de spanac, sămânță dela 48, și însărcinat să spele murdăria. Celebrul agronom a frecat-o băbește cu rădăcină de ciuin multă vreme, a frecat-o și iar a frecat-o fără succes, până când a dat în genunchi de oboseală.

L-a biruit licheaua!

In fața colectivității, umilită de această neizbândă, și în ochii țării întregi, minunată de nedibăcia bătrânei spălătorese, licheaua a reapărut la tribuna prezidenției Senatului. Această apariție necurată a demoralizat atâta pe biata babă, ale cărei puteri erau covârșite, încât a trebuit, cu lacrimile în ochi, să-și depuie mandatul și să prezinte demisia Cabinetului.

Atunci, licheaua s'a gândit să se arunce iar sus de tot, și după multe lipituri, a apărut în fine iarăși pe fruntea — destul de nespălată și fără asta — a Colectivității. Și

Regele, fiindcă era grăbit să plece pentru o cură de odihnă, s'a mărginit să dea din umeri, zicând: « Fie! » Dar licheaua, nemulţumită cu atât, a început să se miorlăiască:

« Sire, ia-mă şi pe mine pe pulpana Maiestăţii Tale în străinătate; măcar până la Viena...»

Regele a răspuns:

« Asta, nu! Asta nu trebue. Mantaua şi licheaua să rămâie acasă. Vreau să călătoresc şi să mă odihnesc fără jenă; mă voiu gândi la întoarcere ce e de făcut ».

...Ce e de făcut? Nu e de făcut nimica altceva când ţi se lipeşte licheaua de pulpană, decât să iei foarfecele, să tai bucăţica mânjită şi să o arunci în foc: nu s'a născocit până acum săpunul care să poată curăţi pe cineva de aşa lichea...

Rămâne bine înţeles — o spui încă odată — că întrebuinţez cuvântul de lichea în sensul propriu pe care-l are pe turceşte. Nicidecum nu mi-ar trece prin cap să-l întrebuinţez în concepţia figurată din româneşte. Cum aş îndrăzni eu să spun că d. Sturdza e o fiinţă de care nu te mai poţi scutura, dacă ţi-a căzut în spinare, o secătură care se ţine de oameni mai rău ca scaiul, şi de care nu se mai poate scăpa lumea decât prin mijloace violente? Cum aş îndrăzni să zic că, până nu t'ei hotărî să-i dai brânci într'un canal, n'ai să te poţi cotorosi de el?

Aş putea eu îndrăzni să zic aşa ceva?

Mâine, poimâine oiu mai prezenta o carte la vreun premiu academic pentru produceri literare: licheaua ar fi capabilă să se aşeze pe cartea mea şi să latre că premiul literar se cuvine mai potrivit unui manual de geologie franţuzesc dela 48, tradus în româneşte de d. G. Ştefănescu, cum poate dumnealui traduce.

Aş fi nebun să-i zic lui d. Sturdza lichea la figurat. La propriu însă, i-o zic fără teamă: îl ştiu că e om fără pasiuni şi mare iubitor de adevăr; o dovadă strălucită despre aceasta e că, atunci când trece, prin temperament, marginile permise, o drege numaidecât prin judecată, cerând scuze.

Teribilă lichea!...

TAKE IONESCU

Uşor e să desenezi o figură care ţi s'a arătat sub toate înfăţişerile posibile, să analizezi un talent care s'a cheltuit întreg, să apreciezi o viaţă, care a dat societăţii tot ce-i putea da: concursul personal al inteligenţei şi al voinţei, al ideii şi al faptei; când schiţezi însă chipul unui om, care, de sigur, încă nu şi-a ajuns culmea carierei, e o sarcină mai grea, fiindcă promisiunile acesteia sunt încă supuse îndoielii.

Este adevărat că d. Take Ionescu promitea mult; decât, tot ce a promis până acum a îndeplinit cu prisos, potrivit vârstei; mereu promite mult, şi poate, va îndeplini şi mai mult.

Fără îndoială, acest om, care posedă o mare virtute: ambiţiunea, posedă toate mijloacele de izbândă.

E ştiut că nu este o virtute socială mai mare ca ambiţiunea, când, ajutată de un potrivit talent, e însoţită de dragostea binelui public.

Un politic distins, în acelaşi timp un publicist de valoare, zicea, încă de mult, de pe vremea sesiunii parlamentare din 1888, asupra lui Take Ionescu:

« Este un tânăr plin de viitor; ambiţios, foarte ambiţios; ca toţi oamenii cari simt ceva în inimă şi în cap, caută să ajungă acolo, unde cultura lui intelectuală şi talentul lui îl împing.

« Situaţia lui politică nu e încă bine definită pentru un moment. Nu se ştie ce va ajunge Take Ionescu. Oricum ar fi, acest deputat al Craiovei e pentru parlamentul român o adevărată podoabă ».

Omul superior care scria aceste rânduri, care el însuşi e o ilustraţie a vremii noastre, nu s'a amăgit. Gh. Panu a prevăzut bine viitorul tânărului deputat din Craiova. Acest tânăr şi-a făcut el însuşi o situaţie deosebită, care nu se poate confunda în grămadă, ci trebue distinsă; azi se impune ca o personalitate politică de cea mai înaltă marcă. Toţi aceia cari fac politică serioasă în ţara aceasta sunt legaţi să-l pună în rândul întâiu, sau al amicilor, sau al adversarilor; să se rezeme pe dânsul cu încredere, sau să se teamă de el.

Amiciţia lui Alexandru Lahovari a fost pentru d. Take Ionescu un mare noroc.

Tânărul avea la începutul carierei momente de ezitare; era încovoiat sub greutatea câtorva prejudiţii amăgitoare, pe atunci dominante, risipite azi, graţie în mare parte puterii talentului. Tocmai în acele momente, când trebuia presei o extremă bravură pentru a sdrobi o legendă inveterată, atunci când tânărul sta la cumpănă între demodatul liberalism doctrinar și spiritul democratic modern, un mare amic îi întinse mâna. Această mână îi atingea fruntea cu bunătatea și simpatia ce trebuia unui talent adevărat; l-a redat lui, l-a deslegat de îndoială.

Voinţa lui Take Ionescu, astfel îmbărbătată, s'a ridicat îndată cu toată vigoarea. Rupând legăturile rutinei, el a intrat numaidecât pe calea largă, unde putea găsi loc liber de mişcare, unde talentul lui superior se putea desvolta fără preget, nici frâu. In acele momente, începe el, cu atât avânt, frumoasa carieră, în aceleaşi momente cresc, se pornesc, alături cu aplausele admiratorilor, și primele scrâşneli ale invidioşilor şi ale calomniatorilor.

Tânărul acesta, care din rândurile poporului, putea singur, între atâţi alţi, să se ridice aşa de sus, graţie numai prestigiului eminentelor sale daruri, trebuia sdrobit, dacă nu sdrobit, cel puţin răsturnat, dacă nu răsturnat, dar murdărit — de două ori duşmănie: odată pentru meritele, încă odată pentru succesul lui. Dacă l-ar fi ursit soarta să strălucească tot așa de mare în alte cariere, unde succesul talentului să nu fi atârnat atât de puterea voinţii, ca bunăoară în cariera artelor și literelor, de sigur,

tocmai superioritatea talentului i-ar fi fost cu mai mare primejdie: primul triumf ar fi fost semnalul nenorocirii, dacă nu chiar al pieirii triumfătorului. Dar soarta l-a aruncat în cariera politică, unde voinţa ajută atât de mult talentului, aşa că urile invidioşilor, aţâţate de repeziciunea succesului, nu l-au putut nici răni, nici micşora.

Take Ionescu posedă o putere extraordinară de pătrundere a lucrurilor, cel mai subtil tact, faţă cu oamenii. Observatorul deprins citeşte câtă adâncime se ascunde sub zâmbetul afabil şi mângâietor al acestui bărbat de Stat, zâmbet însoţit totdeauna de o uşoară clipire a pleoapelor. E figura unui camarad, băiat bun, în orice mediu s'ar afla, între profesorii de universitate, între bărbaţii politici, între publicişti sau alegători, între artişti rafinaţi, între diplomaţi sau între simpli ţărani. Dar sub trăsăturile acestei figuri se întrevede, gata de apărare la orice nevoie, voinţa cea mai hotărîtă şi cea mai neclintită.

Sufletul lui e o bogată claviatură. Toate tonurile pot după moment să ia rolul dominant.

Vesel student, diplomat iscusit, orator tot atât de eminent în desbaterile parlamentare, sau academice înalte, în întrunirile sbuciumate şi sgomotoase; jurnalist şi publicist extrem de abil, eminent avocat călduros, amator de arte şi litere, consilier bun al tronului, protivnic neobosit şi cuminte, el îmbrăţişează cu acelaşi interes discuţia, cu aceeaşi aplicare; rezolvă cu aceeaşi pătrundere toate chestiunile politice şi sociale. Peste tot şi oricând, aceeaşi limpezime.

Dintre toate aceste calităţi, aceea care le pune pe toate în lumină şi i-a înlesnit succesul, este talentul de orator; talent rar, în adevăr peste putinţă de tăgăduit, de aceea, până acum n'a cutezat nimeni a i-l disputa. Este ceva specific în cuvântările lui, ca la toţi oratorii mari, o notă personală care sfidează orice metodă, fraza comodă, corectă şi elegantă; limpezime desăvârşită şi niciun fel de pretenţiozitate; toate astea într'o limbă românească adevărat literară. Dar afară de partea exterioară, mecanică, el are, ceea ce e mai important la orator, partea interioară, pasională, nota personală. La el apucăturile vehemente,

pornirea bunului simţ care luptă adesea revoltat, cruzimea spontană a dreptăţii nedreptăţite e foarte rară. In schimb însă, în cuvântările lui fierbe violenţa interioară, concentrată toată în structura expunerii şi a argumentării. Argumentarea la el lucrează ca un fel de cleşte care, după ce a apucat, strânge, încetul cu încetul, cu răceală, fără grabă, dar cu o cruzime care creşte, creşte mereu, până sfărâmă.

Cariera lui politică pentru moment nu poate fi socotită — este încă o avere de promisiuni; de aceea am spus dintru început că a schiţa figura d-lui Take Ionescu nu e o sarcină tocmai uşoară. Cariera unui om de talent seamănă cu brazda ce-o lasă în urmă o luntre în imensitatea mării. Munca lopătarului se poate preţui numai după ce el a ajuns la ţărmul hotărît. Câte primejdii îl vor împresura pe omul de Stat, câte promisiuni va îndeplini el, jertfindu-se uneori pe sine spre a folosi totdeauna la ai săi şi binelui public, toate atârnă de atâtea şi atâtea împrejurări, nenumărate şi acestea ca valurile printre care a pornit îndrăzneţul luntraş.

Spre a birui împrejurările şi valurile, le rămân, şi unuia şi altuia, puterea voinţei, limpezimea minţii şi nestrămutată credinţă în ei. Asta e cariera talentului, asta va fi cariera lui Take Ionescu.

El d'abia a intrat în largul mării, pe valurile înalte; nimeni dintre prieteni ori vrăjmaşi, nici el însuşi nu se îndoieşte de puterea talentului şi voinţei lui. La aceea ce spunea în 1888 d. Panu despre Take Ionescu, după atâţia ani am putea adăuga:

Cum îl vedem mânând luntrea, vâslaşul acesta departe are să ajungă, şi când, într'un târziu, se va opri, el va fi fost o adevărată glorie pentru vremea şi ţara lui.

POLITICĂ ÎN TOATE

Este o plângere nedreaptă pe care noi Românii o facem aproape în toate zilele cu multă uşurătate. Când vedem că cutare instituţie nu merge bine, nu-şi atinge scopul sau nu prosperează, atunci n'avem decât un strigăt:

Nu merge! pentrucă şi în această instituţiune se face politică. Dacă nu s'ar amesteca politica, ar merge. Cum vrei să meargă dacă şi aci se amestecă politica?

La prima vedere, pare că ar fi drept.

De exemplu, se înfiinţează o instituţiune savantă cu anumite scopuri de cercetări şi de studii ştiinţifice. Numaidecât pun mâna pe această instituţiune oamenii politici. Aceştia, se înţelege, neavând în vedere decât interesele politice, au să le subordoneze acestora scopurile declarate ale instituţiunii. Nu va mai fi vorba în rândul întâi de studii şi de cercetări, ci de rezultatele mai mult sau mai puţin favorabile pe care partidul respectiv le poate trage, pe calea bugetară, ori pe calea satisfacerii micilor ambiţiuni personale, din mersul acelei instituţiuni savante.

O altă instituţiune se fundează; aceasta nu mai este savantă, ci artistică. Se fac cheltueli însemnate, se clădeşte un strălucit stabiliment anume, care este înzestrat cu mari sacrificii din partea Statului şi comunei. Se 'ntâmplă şi cu aceasta ce s'a întâmplat şi cu cealaltă. Interesul artistic rămâne secundar, interesul politic birue. Oamenii politici nu pot lăsa neexploatat nici acest colţ rezervat artei desinteresate: instituţiunea artistică trebue să le cază pe mână, pentru ca să o întrebuinţeze şi pe dânsa, ca o armă mai mult, în scopurile lor de partid.

Atunci, ce se 'ntâmplă? Se 'nţelege că nu se poate face nici ştiinţă, nici artă cum se cade în ţara asta; care va să zică numai politică.

Şi iar începem cu tânguirile.

Cum o să meargă, domnule, dacă şi aci se vâră politica?

Ei bine, tânguirea asta, mi se pare absolut nefundată, şi iată de ce.

Statul cheltueşte cu instituţiuni savante sume destul de respectabile. Savanţi, dè! slavă Domnului, nu prea avem, ca să facem ştiinţă serioasă, afară de onorabile excepţii. Atunci vă întreb: pentru ce a mai cheltuit Statul să fundeze instituţia, şi pentru ce mai trece paragraful ei respectiv cu sfinţenie în fiecare buget? De geaba? Incai, dacă nu se face ştiinţă, să se facă politică cel puţin, ca să dăm cel puţin iluzia lucrului.

Se clădeşte un mare stabiliment artistic, un teatru, de exemplu. Pentru ce? pentrucă un Stat modern are între alte organe de cultură şi astfel de stabilimente. Ei? cauţi artişti: ia-i de unde nu sunt. Iţi trebue literatură: ea nu există. Iţi trebue public — publicul nu vine la exhibiţiile dumitale. Ce-ţi mai rămâne de făcut în această clădire, pentru care ai vărsat sume colosale, unde ai să cheltueşti anual paragrafe anume? Nu-ţi rămâne alta decât să faci măcar politică.

Eu crez că în loc să ne învinuim şi să regretăm că facem în toate şi oriunde politică, din contră, ar trebui să ne pară bine şi să ne aplaudăm că o putem face aşa de bine oriunde şi în toate.

Ce folos ar fi, neputând a face ştiinţă şi artă, să stăm cu mâinile 'n sân fără să facem nimic. Incai să facem politică. Şi slavă Domnului că nu o facem rău.

GRIGORE PĂUCESCU

Deşi om politic, deşi avocat, Grigore Păucescu era mare amator de literatură şi de artă şi cultiva cu căldură prieteşugul artiştilor şi literaţilor.

Afară de articole de studiu şi de nişte fragmente de traduceri din « Eneida » lui Virgiliu, de care era pasionat, el nu a scris nimic. Nu scria, şi tocmai pentru aceasta, poate, era unul din cei mai rafinaţi cunoscători: judecata lui era totdeauna sigură, şi, oricât ar fi fost în fond de nefavorabilă, totdeauna era îmbrăcată în formule blânde şi amabile.

Găseai întotdeauna la Păucescu cele două mari favori, de cari un literat are atâta nevoie: multă atenţiune şi judecată dreaptă. Astfel, nu puţin am folosit din convorbirile cu acest bun prieten.

Era un spirit incapabil de judecăţi extreme, fiindcă avea o inimă şi un temperament incapabile de patimă. Niciodată Păucescu nu s'ar fi orbit de vreun curent exclusiv de şcoală; niciodată n'ar fi scăpat din vedere calităţile, slăbiciunile sau greşelile unei lucrări, târît de unisonul vreunui cor de ucenici, dresaţi de cine ştie ce magister. Şi dacă niciodată n'ar fi preţuit vreo lucrare după banderola şi stampila de control a vreunei direcţiuni literare, cu atât mai puţin ar fi fost în stare să despreţuiască o lucrare pentrucă ei i-ar fi lipsit acele testimonii de liberă trecere.

Păcatul nenorocit care domneşte în literatura noastră, aşa de nenorocită şi fără acest păcat, şi care consistă în a clasifica producerile literare după grupări, de gaşte interesate, după simpatii personale şi după asociaţiuni de

asigurare mutuală a admiraţiunii între mici vanitoşi, decernând testimonii de talent, ori pronunţând hotărîri de incapacitate deosebiţilor noştri scriitori — acest păcat nu l-a putut vreodată atinge pe Păucescu, fiindcă el era un amator sincer şi luminat, iar nu un sectar cu spirit îngust şi pasionat. Foarte cult, dar fără nicio falsă pompă de erudiţiune; deşi având un statornic criteriu, spiritul lui era lipsit de orice pretenţii de sistemă. De aceea, prieteşugul lui era un noroc pentru un literat: talentul adevărat, indiferent de origină, de şcoală sau sistemă, găsea la Păucescu stima ce i se cuvenea.

Dar, ceva mai mult; în afară de spiritul lui delicat şi cult, în afară de calităţile lui intelectuale, el mai avea încă un dar mare, care trebuia să ne facă pe noi, literaţii, nu numai să-l stimăm, ci să-l şi iubim mult: avea un caracter de o gingăşie şi de o afabilitate exemplară, o sensibilitate sufletească de elită. El simţea cât suntem noi, literaţii, de răniţi în amorul nostru propriu, când vedem cum trecem de nesocotiţi în societatea românească, şi cât de puţin ni se ia în seamă concursul ce-l dăm la desvoltarea patriei şi naţiunii noastre. El înţelegea bine că noi trebue să avem în fundul sufletului un sentiment ascuns de mâhnire, văzând cum forţe intelectuale inferioare, exercitate în cariere mai lucrative, se bucură de o covârşitoare importanţă socială faţă cu noi şi munca noastră.

Astfel, omul cu sufletul superior se simţea dator să ne mângâie unde ne doare, să ne facă să uităm, măcar la el acasă, nedreptăţirea ce o suferеam pretutindeni aiurea. Când un literat, ori un artist, intra în casa lui Păucescu, era întâmpinat cu acea înaltă consideraţiune, cu acele distinse maniere, cu acea dragoste francă şi fără afectare, cu care este întâmpinat omul de talent în saloanele celui mai cult, mai demn şi mai omenos aristocrat, într'un cuvânt cu onorurile datorite unui nobil din partea unui nobil.

Pe câtă vreme, adesea, în casa şi la masa unui literat de profesiune, stau în frunte oamenii de afaceri, magistraţii şi şuruparii politici, avocaţii influenţi, iar talentele servesc să decoreze coada mesei şi ungherele, unde nu se mai

găsesc scaune, — la Păucescu, literaţii şi artiştii au stat totdeauna la locurile de onoare. Aceasta pot s'o spună toţi câţi au avut norocul prieteşugului lui Păucescu, prieteşug care a fost pentru mine, în deosebi, o mare favoare.

Un aşa prieten preţios pentru literatura şi arta românească, cu greu vor mai găsi artiştii şi literaţii noştri.

Despre morţi, numai bine! De câte ori nu ne supunem cu oarecare silă acestui bătrân şi frumos adagiu moral! Iată însă mortul, despre care, în adevăr, din toată inima zic numai bine: era aşa de bun om, încât altceva, nu poate nimini zice nici gândi despre dânsul!

LIPSĂ DE PIETATE ŞI DE GUST

E o datorie creştină, care în ţara noastră nu s'a călcat până azi: locul unde a stat pristolul unui altar sfânt trebue să rămână totdeauna acoperit şi însemnat cu o cruce, îngrădit şi apărat de orice călcare profană, de orice ofensă. După cum se ştie, Primăria votase o sumă însemnată sub conservatori, pentru ridicarea unui monument al lui Matei Basarab Vv. şi dăduse chiar un acont d-lui arhitect Lecomte du Noüy, însărcinându-l să facă o schiţă de proiect. Monumentul trebuia să aibă caracterul religios şi să fie ridicat pe locul unde a stat pristolul vechii biserici Sărindar, a patruzecea biserică clădită de bătrânul Domn. Dar au ceva sfânt colectiviştii? Respectă ei vreo datină ori vreo pomenire? Ei sunt absolut lipsiţi de pietate pentru tot ce e istorie românească, tradiţie şi credinţă românească, în afară de istoria, de tradiţia şi de credinţa colectivităţii. Intru cât nu stau în strânsă legătură cu daraverile şi mascaralâcurile nenorocitului lor partid, orice figură strălucită istorică, orice tradiţie naţională, datina şi credinţa poporului întreg, pentru colectivişti n'au nici o valoare.

Ei sunt capabili să crează mai demnă de imortalizat mutra d-lui C. F. Robescu decât figura lui Matei Basarab, și mai demnă de pus la o răspântie figurina pocâltită a d-lui Sturdza, decât statua mândră a lui Tudor Vladimirescu; pentrucă, mai la urmă, nici Matei Basarab nici Tudor Vladimirescu n'au fost colectivişti.

Aşa, pe locul unde se ridica odată pristolul Sărindarului, şi unde se hotărîse a se ridica monumentul lui Matei Basarab cu crucea în mână, colectiviştii s'au hotărît să mânţină fântâna decorativă improvizată cu ocazia vizitei

împăratului Franz-Joseph, o lucrare artistică de un gust nenorocit, care n'avea decât o scuză — scopul provizoriu: această lucrare trebuia să trăiască numai câteva zile de paradă, ca şi arcurile de triumf pleoştite, ce s'au ridicat cu aceeaşi ocazie, şi cari, din norocire, au fost desfiinţate.

Se înţelege că, în afară de gustul artistic, aşa de variabil şi aşa de rar, lucrările de felul acesta, ridicate în pripă în câteva momente pentru a trăi numai câteva momente, trebuesc, şi din cauza grabei, şi în vederea scopului, executate din materialuri uşoare. Se întrebuinţează, de exemplu, hârtie, carton, pânză, scânduri de brad şi gips, simulând piatra, marmura, fierul şi bronzul. Este acelaşi procedeu ca la decorul de teatru, pentru a obţine numai aparenţa. Nimănui nu-i trece prin cap, dacă are câtuşi de puţină minte, să mânţină pe o piaţă publică, ca un monument menit să dureze, o improvizare decorativă de ocazie, chiar când această improvizare are un oarecare merit artistic; dar-mi-te când este o lucrare barocă, inspirată de o lipsă absolută de gust şi de pricepere?

Cu toate astea, colectiviştii nu se îndură să dărâme şi să arunce în foc minunata fântână de carton. Dela ferestrele clubului lor, ei nu se satură să privească cu mândrie monumentala producţie a d-lui C. F. Robescu, o operă care-i dovadă vie de aptitudinile d-sale intelectuale. In momentele lor de melancolie, pricinuite de interminabila criză a partidului lor, ei îşi odihnesc spiritul privind cu deliciu la această ignobilă parodie artistică, care ar trebui ridicată de acolo spre a fi păstrată într'un muzeu istoric, ca o dovadă de cultura, de spiritul şi de gustul colectiviştilor la sfârşitul secolului XIX.

N'aţi văzut oare, cu ce solicitudine au îmbrăcat colectiviştii în timp de iarnă, în nişte coteţe călduroase căptuşite cu paie, minunatele figurine alegorice de ipsos, ca să le apere gingaşa structură de asprimea intemperiilor? Şi sunt sigur că atunci când, în ciuda lor, ridicula fântână monumentală de carton o putrezi, colectiviştii or să puie în locu-i, ori reproducţia ei, ori statua d-lui C. F. Robescu. Căci, ce poţi să te aştepţi dela aceşti oameni lipsiţi tot atât de gust, cât şi de pietate? Toată această nobilime

improvizată de Brătianu ce-a făcut cu avuţiile cu care a fost încărcată în câţiva ani?

O singură casă de gust, o singură construcţie convenabilă n'au putut ridica în Bucureşti aceşti favoriţi ai norocului, ai gheşeftului şi ai hrăpirii. Pretutindeni, pretenţie bădărănească, lux ridicul, încărcat nepotrivit şi lipsit de eleganţă, pretutindeni, grosolănie şi lipsă de intenţie inteligentă — poleieli peste poleieli, grămădeli de figurine şi de ornamente, construcţii strâmbe şi într'un peş, absurdităţi şi nedemnităţi arhitectonice. Capitala are aerul unei vaste sindrofii de mahalagioaice bogate, sulemenite, împopoţonate cu panglici, cu zorzoane şi cu flori artificiale, cari stau una cu spatele la alta, luându-se la întrecere să fie care de care mai pretenţioasă şi mai grotescă.

Dar dacă le e permis acestor parveniţi să-şi întrebuinţeze banii lor ca să-şi arate teapa şi inferioritatea intelectuală, nu li se va permite să pocească fizionomia locurilor publice şi să profaneze locurile sfinte. Pe piaţa Sărindarului, în locul unde a fost pristolul bisericii nu trebue şi nu se poate pune decât un monument de caracter sacru, sacru, se înţelege, în înţelesul religios şi naţional, iar nu în înţelesul colectivist.

NIHIL SINE DEO...

Adu-ţi aminte din când în când, omule, de clipele crunte ale primejdiei p'în care a fost înaltă poruncă să treci, şi ridică laudă şi mulţumire lui Dumnezeu.

Să-ţi fie zi de mare rugăciune ziua când voia Tatălui nostru carele este în ceruri a fost să te ierte pe tine şi pe ai tăi de cea din urmă durere a lumii acesteia de jos.

Nu uita în dimineaţa zilei aceleia să zici din fundul sufletului:

Doamne! în primejdie de pieire călca piciorul meu şi tu, bunule, ai poruncit să se ridice stavilă între mine şi moarte!

Prin dese perdele de lacrimi, citiseră ai mei osânda mea şi, fără să se răscoale împotrivă-ţi, dreptule judecător, plecaseră sdrobiţi frunţile la pământ, căutând un locaş de veci pentru rămăşiţele mele de lut.

Spânzurat de un fir de paianjen, un fir de nimic cu căpătâiul pierdut în tăria ta albastră şi luminoasă, atârnam de-asupra unei înfiorătoare prăpastii, ce se deschidea, cu fundul negru fără o rază de lumină, pîntre colţuri de stânci sparte de isbiturile de mii de mii de ani ale trăsnetului. Şi acolo, sufletul meu, desnădăjduit, o clipă a crezut că şi el va să moară odată cu greul meu trup, şi din adânc strigat-a către tine: Doamne, auzi-mă şi mă mântueşte!

Şi tu m'ai auzit şi n'ai vrut pierzarea mea! Ţi-ai aplecat ochiul asupra robului tău, şi mila ta a poruncit firului de paianjen să nu se rupă, şi acel de nimic fir aproape nevăzut a fost odgonul meu de scăpare.

Mulţumescu-ţi, Doamne! Nimic fără voia ta!

*
* *

E zece Maiu poimâine, cea mai mare sărbătoare pe care a avut-o până astăzi neamul românesc. Una numai, numai una ar mai putea fi tot așa de mare.

Omul care scrie aceste rânduri a trecut de jumătatea drumului vieții... Poate oare dânsul îndrăsni să roage pe Dumnezeu a-i mai da zile să apuce și acea altă mare sărbătoare?

Ar fi oare cu putință ca, mai nainte de a părăsi eu lumii acesteia ceea ce am avut din această lume pentru a duce alteia ce este al aceleia, să vază ochii mei bătrâni acea nouă minune a voinții Domnului?

Oricum, Doamne, daca mie nu mi-e dat să intru în pământul făgăduinții, să auz trâmbițele cântând și să văz zidurile Ierichonului surpându-se în fața soarelui ce s'a oprit în cale din porunca ta, fă-mă s'adorm pe drum cu speranța că aceea ce nu mi-a fost dat mie, fiilor mei le va fi dat!

*
* *

Poimâine e zece Maiu!

In strălucirea sfintei sărbători, să nu uite nimeni că se 'mplinește anul de când în palatul Cotrocenilor a fost o crâncenă luptă între viață și moarte.

Moartea! Inșelase strejile de noapte. Se furișase p'în umbră, păzindu-se bine a nu ciocăni din ciolane, suise hoața treptele palatului și apucase în brațe pe tânărul prinț, care dormea fără grije.

Ce luptă desnădăjduită!

*
* *

Multe zile crunte și mai crunte nopți, a stat, la cumpăna grea dintre o lume și alta, soarta unei auguste case, care de mai bine de treizeci de ani e soarta unei patrii, unei nații.

Această nație, care avea dreptul să spere că vremea necazurilor și mâhnirilor seculare se apropia de sfârșit, privea toată cu sufletul încordat la palatul Cotrocenilor...

Doamne, redă-i acestui neam, destul de amărît și certat, liniștea și încrederea în viitor! Aibi milă, Doamne, de

bunul lui Rege, de Patria românească, de micul şi nevinovatul Carol II, viitorul rege al Românilor!

Şi Dumnezeu a avut milă.

*
* *

A vrut Dumnezeu cu Regele şi cu noi.

Când, după nespusă suferinţă, Prinţul moştenitor a trecut ultima cumplită criză, ilustrul nostru suveran s'a arătat în balconul palatului şi, cu glas tare, a strigat cătră poporul său:

« Prinţul merge mai bine! »

Pentru întâia oară de treizeci şi unu de ani a auzit poporul românesc d'adreptul glasul Maestăţii Sale Regelui, fără calitate oficială nici dintr'o parte nici dintr'alta.

In culmea fericirii, cu ochii încă neşterşi de lacrimi, Carol I a vorbit Poporului ca un tată duios cătră un vechiu prietin de inimă, nu ca un sublim magistrat.

*
* *

De treizeci şi unu de ani atâta dragoste între Regele şi Poporul român.

Dar aceşti doi suverani erau prea sever unul, prea cumpătat celălalt, prea cuminţi şi de nobil neam amândoi, ca să facă paradă sgomotoasă de sentimente.

A trebuit o puternică sguduire, a trebuit ameninţarea unei mari catastrofe în familia regală, pentru ca severitatea Regelui şi cumpătarea Poporului să fie biruite.

Aceşti suverani n'au mai putut resista: amândoi au trebuit să rupă vechea şi stricta lor etichetă şi, în culmea emoţiunii, să-şi trădeze sentimentele adânci şi călduroase care-i legau de atâta vreme.

Ferice de Prinţul tânăr, care, cu preţul unor groasnice suferinţi, cu jocul vieţii sale, a pecetluit dragostea dintre Dinastia şi Poporul român!

Aşa a vrut Dumnezeu!

Să nu uităm nimeni că-i datorim tămâie în dimineaţa zilei de 10 Maiu.

*
* *

Adu-ţi din când în când aminte, omule, de clipele crunte ale primejdiei p'în care a fost înaltă poruncă să treci, şi ridică laudă şi mulţumire lui Dumnezeu.

Să-ţi fie zi de mare rugăciune ziua când voia Tatălui nostru carele este în ceruri a fost să te ierte pe tine şi pe ai tăi de cea din urmă durere a lumii acesteia de jos.

Nu uita în dimineaţa zilei aceleia să zici din fundul sufletului:

Doamne! In primejdie de pieire călca piciorul meu şi tu, bunule, ai poruncit să se ridice stavilă între mine şi moarte!

Prin dese perdele de lacrimi, citiseră ai mei osânda mea şi fără să se răscoale împotrivă-ţi, dreptule judecător, plecaseră sdrobiţi frunţile la pământ, căutând un locaş de veci pentru rămăşiţele mele de lut.

Spânzurat de un fir de paianjen, un fir de nimic cu căpătâiul pierdut în tăria ta albastră şi luminoasă, atârnam de-asupra unei înfiorătoare prăpastii, ce se deschidea, cu fundul negru fără o rază de lumină, pîntre colţuri de stânci sparte de isbiturile de mii de mii de ani ale trăsnetului. Şi acolo, sufletul meu, desnădăjduit, o clipă a crezut că şi el va să moară odată cu greul meu trup, şi din adânc, strigat-a cătră tine: Doamne, auzi-mă şi mă mântueşte.

Şi tu m'ai auzit şi n'ai vrut pierzarea mea! Ţi-ai aplecat ochiul asupra robului tău, şi mila ta a poruncit firului de paianjen să nu se rupă, şi acel de nimic fir aproape nevăzut a fost odgonul meu de scăpare!

Mulţumescu-ţi! *Nihil sine Deo!*

1907

DIN PRIMĂVARĂ PÂNĂ'N TOAMNĂ

CÂTEVA NOTE

I

Europa era deprinsă de atâţia ani să ştie că tânărul Regat Român e cel mai solid element de civilizaţie între Statele balcanice, iubitor de pace şi bună înţelegere, atât în relaţiile claselor sale sociale, cât şi în relaţiile internaţionale, — un Stat de ordine *par excellence*. Anul trecut, şi-a serbat acest tânăr Regat patruzeci de ani de domnie pacinică şi glorioasă a înţeleptului său suveran; ca o încoronare a operei de progres săvârşit în acest timp, el a făcut o frumoasă expoziţie jubilară, care a repurtat atâta succes faţă de reprezentanţii Europei civilizate. A fost un adevărat triumf al muncii şi al păcii, şi Regele a avut de ce să fie mândru şi fericit.

Fireşte dar că recentele răscoale ale maselor ţărăneşti, cari au luat proporţiile unei hotărîte revoluţiuni teroriste, aproape ale unui crunt războiu civil, trebuia să producă în Europa emoţiune şi uimire. Cine însă cunoaşte ca noi de aproape organele acestui Stat şi funcţionarea lor, se miră acuma, nu de ceea ce se 'ntâmplă, ci — dacă a existat (cum era îndreptăţit să nu mai crează) atâta energie în acele mase — cum de n'a izbucnit acest enorm scandal public cu mult mai nainte. In adevăr, poate că nici într'un Stat, din Europa cel puţin, nu există atâta extravagantă deosebire între realitate şi aparenţă, între fiinţă şi mască.

...Ţara românească este o ţară aproape absolut agricolă; câteva începuturi de industrie, protejate într'un mod scandalos de către Stat şi chiar începuturile de exploatare a petroleului, stau, ca producţie de avuţie naţională, într'o proporţie infimă, aproape neglijabilă faţă cu producţia agricolă. Pământul ţării este stăpânit:

1. de *proprietarii mari;* între aceştia, cel mai mare e Statul; apoi Coroana, cu domeniile de apanaj; fundaţiile de binefacere, ca Eforia Spitalelor; cele culturale, ca Academia, etc.; şi marii proprietari particulari;

2. de *proprietarii mijlocii*, şi

3. de *proprietarii mici*, masa enormă a ţăranilor, împroprietăriţi dela 64 şi dela 88.

Toţi ţăranii sunt plugari; ei cultivă micile lor proprietăţi şi proprietăţile mari şi mijlocii. Acestor proprietari mici (aproape 5 milioane suflete la o populaţie totală de vreo 6 milioane), nu le poate ajunge producţia proprietăţilor lor; căci, pe de o parte, nevoile traiului şi dările au sporit şi sporesc mereu; iar pe de alta, pământurile lor s'au micşorat şi se micşorează necontenit, trecând în fragmente la copii prin moştenire după dreptul comun, — alienarea fiind proibită prin lege şi fiind permis numai schimbul prin compensare dela ţăran la ţăran, — şi se fragmentează în porţiuni aşa de mici până înfine, încât ar mai putea servi doară la o rafinată cultură intensivă — un fel de muncă imposibilă aci din cauza deprinderilor străvechi, lipsei de inteligenţă specială şi de răbdare, ignoranţei metoadelor pentru aşa cultură savantă, şi din cauza lipsei de capital şi de credit.

Pe de altă parte, proprietatea mare şi cea mijlocie nu au forţe pentru cultura lor extensivă decât braţele ţăranilor. Aceştia solicită porţiuni de pământ pentru a munci şi produce cât mai mult, după putere. Ei plătesc pentru porţiunile arendate, ori în bani şi 'n muncă, ca în Moldova, după obiceiul locului; ori în natură, ca în Muntenia. In cazul acesta, ţăranul munceşte pământul, iar produsul îl împarte cu proprietarul mare, după cum s'a prevăzut în anume învoială, întărită prin autoritatea comunală. Ţăranul mai este silit la această învoială şi prin faptul că

proprietatea mică nu are de loc păşune pentru vitele lui; păşunea o stăpâneşte exclusiv proprietarul mare. Invoielile agricole, deşi sunt obligaţiuni de natură civilă, sunt executate, la nevoie, de către autorităţi, *manu militari*, ca şi aşa numita în dreptul penal « muncă silnică ». (Constrângerea corporală s'a desfiinţat în 1881 prin legea modificatoare a barbarei legi anterioare. De drept nu mai există; dar de fapt se aplică înainte. Acesta e un adevăr ce nimini nu l-ar putea tăgădui, tot aşa precum niciun ţăran n'ar îndrăzni să se prevaleze de desfiinţarea constrângerii corporale prin lege, știind bine că atunci s'ar expune la pedepse corporale, desfiinţate şi mai de mult, prin Constituţia din 1866).

Aceasta este generalitatea... Mai este însă, din nenorocire, și o altă generalitate. Dintre proprietarii mari şi chiar dintre cei mijlocii, foarte puţini își cultivă singuri domeniile; cei mai mulţi, foarte mulţi, şi le arendează în bloc la cine dă mai mult. Particularii fac arendările pe cale de contract între particulari; iar Statul şi fundaţiunile, pe cale de licitaţie publică, potrivită legii Contabilităţii Statului; numai domeniile Coroanei sunt administrate de-a-dreptul, fără amestec de arendaşi în bloc. Cu oarecare capital dar şi cu potrivit credit, oricine poate concura la acapararea moşiilor mari şi mijlocii. In Moldova trebueşte mai mult, deoarece, după obiceiul locului, pământurile se subarendează la ţărani pe bani şi muncă, şi arendaşul mare are nevoie de vite, cară, maşini, etc.; în Muntenia, trebueşte mult mai puţin: aici ai luat moşia, plăteşti o rată de arendă, ai câţiva bani pentru sământă şi pentru avansuri ca împrumut ţăranilor nevoiaşi; după aceea, rearendezi aproape tot în porţiuni la ţărani. Aceştia lucrează din primăvară până în toamnă, din revărsatul zorilor şi până în răsăritul stelelor; iar toamna, potrivit învoielii, ţăranul îi cară întâi arendaşului partea acestuia la hambar sau la gară, şi numai în urmă are voie să-şi ridice şi el partea ce i se mai cuvine şi lui.

Să nu uităm a spune că ţăranii nevoiaşi, peste iarnă, când nu au de lucru şi nu pot produce în genere nimica, având nevoe de bani, fac împrumuturi, cu camătă, mai

mult sau mai puţin infamă, tot dela arendaşi, rămânând a se răfui la socoteala din toamna viitoare. Adesea ţăranii, după o muncă de peste opt luni, se văd rămaşi datori pe anul următor. Şi iar vine o iarnă aspră peste tristele şi umilele lor vetre, şi iar rugăminţi cu căciula 'n mână pentru un nou împrumut... Şi aşa mai departe...

Concurenţa arendaşilor a ridicat şi ridică necontenit preţul arenzilor, lucru ce convine proprietarilor, şi din aceasta, fireşte, rezultă crescânda îngreunare, pentru mulţimea plugarilor, a condiţiilor de subarendare. Aşadar, avem următoarea formulă strictă: coarda îndrăznelii la concurenţă din partea arendaşilor mari se 'ntinde pe măsura supunerii la învoeli din partea arendaşilor mici, a plugarilor.

Ei! aci stă rădăcina răului; aci stă ascunsă cauza actualei stări de lucruri — coarda s'a întins peste măsură. Şi răul mai are şi alte rădăcini, cum vom arăta îndată...

Să notăm în treacăt că marea majoritate a arendaşilor mari este compusă din străini, — în Moldova, evrei; în Muntenia, greci, bulgari, albaneji şi puţini români ardeleni supuşi unguri, — în genere, afară de rare excepţiuni onorabile, oameni de joasă extracţiune, aspri la câştig, fără sentimente omenoase şi lipsiţi de orice elementară educaţiune. Cruzimea interesului, comună lumii, se mai înăspreşte aci prin lipsa de solidaritate naţională, prin nesocotirea tradiţiilor şi opiniei publice, prin îndrăzneala ce o dau pe de o parte coruptibilitatea administraţiei publice, pe de alta protecţia ori a pavilionului străin, ori a cine ştie cărei puternice Alianţe universale, şi printr'un manifest dispreţ brutal faţă cu ţăranul incult, umilit şi îndelung-răbdător.

Ce a rezultat din această sistemă? Iată:

1. Scăpătarea atâtor proprietari mari, cari şi-au sporit cheltuelile pe măsura creşterii arenzilor, înnecându-se în risipe de lux din ce în ce mai exagerate pe speranţa unei continue progresiuni a veniturilor;

2. Prosperitatea fenomenală a clasei arendaşilor mari şi, pe lângă asta, avântul prodigios al băncilor şi institutelor de credit, din cale afară disproporţionat cu o ţară agricolă; şi

3. Mizeria ţăranilor.

Trebuia să fie aşa. Din stoarcerea forţelor acestora din urmă a rezultat şi luxul nechibzuit al proprietarilor, şi înavuţirea nemăsurată a arendaşilor, şi câştigurile enorme ale Băncilor, şi bacşişurile administraţiei publice şi, mai încă, ridicarea mereu crescândă a veniturilor Statului.

Pe de-asupra acestei realităţi, ia să vedem acum ce politică, ce administraţie, ce cultură intelectuală se fac în acest Stat.

Partidele politice, în înţelesul european al cuvântului, adică întemeiate pe tradiţiune, pe interese vechi sau nouă de clasă şi prin urmare pe programe de principii şi idei, nu există în România.

Cele două aşa numite partide istorice care alternează la putere, nu sunt, în realitate, decât două mari facţiuni, având fiecare, nu partizani, ci clientelă. Capii facţiunilor sunt mai mult sau mai puţin ambiţioşi politiciani. Fireşte că nu punem la îndoială nici patriotismul, nici curatele lor intenţiuni: « toţi, toţi, cum zice Antoniu, sunt bărbaţi onorabili! » Iar clientela este plebea incapabilă de muncă şi neavând ce munci, negustoraşi şi precupeţi de mahalale scăpătaţi, mici primejdioşi agitatori ai satelor şi împrejurimilor oraşelor, agenţi electorali bătăuşi; apoi productul ibrid al şcoalelor de toate gradele, intelectualii semicultı, avocaţi şi avocăţei, profesori, dascăli şi dăscălaşi, popi liber-cugetători şi răspopiţi, învăţători analfabeţi — toţi teoreticieni de berărie; — după aceştia, mari funcţionari şi împiegaţi mititei, în imensa lor majoritate amovibili. (Comerţul e cea mai mare parte în mâinile străinilor: în Moldova, evrei; în Muntenia, greci, bulgari, albaneji, români supuşi unguri, toţi străini fără drepturi politice, nici comunale).

După Constituţia şi Legea electorală în vigoare, reprezentaţia naţională este aproape de 70% produsul acestor elemente; 30%, fiind date de proprietarii mari şi mijlocii şi de câţiva comercianţi şi puţini industriaşi români. Imensa clasă a ţăranilor nu are, propriu vorbind, nici un reprezentant natural al intereselor ei în Cameră; deşi

această imensă clasă ar avea după lege dreptul să trimită (ca al III colegiu electoral) din toată ţara cam 20 la sută din membrii Camerei deputaţilor. Dar colegiul III votează prin delegaţiune, iar delegaţii sunt recrutaţi tot din plebea de care vorbim mai sus şi impuşi, fără putinţă de împotrivire, maselor săteşti.

Astfel dar, Camerele sunt în marea lor majoritate reprezentantele intelectualilor şi ale plebei oraşelor. Pe lângă agricultură deci, trebue să 'nflorească în România şi o vastă industrie, industria politică, şi, ca orice industrie bine şi inteligent dezvoltată, trebue să prospereze.

Administraţia e compusă din două mari armate. Una stă la putere şi se hrăneşte; alta aşteaptă flămânzind în opoziţie. Când cei hrăniţi au devenit impotenţi prin nutrire excesivă, iar cei flămânzi au ajuns la completă famină, încep turburările de stradă... Plebea, clienţii, cu studenţii universitari şi şcolarii din licee, conduşi uneori de profesori universitari, cer numaidecât răsturnarea guvernului. Facţiunea dela putere, supranutrită, este incapabilă a mai ţine piept torentului popular, adică facţiunii răzbite de foame; iar Regele, gelos de reputaţia europeană de linişte şi ordine a Statului său, este silit să congedieze, *avec force compliments*, cabinetul, care avea aproape unanimităţi în Parlament, pentru a însărcina pe capul opoziţiei cu formarea unui nou cabinet, cu dizolvarea Parlamentului şi a tutulor consiliilor judeţene, urbane şi rurale, cu convocarea colegiilor electorale pentru constituirea unui nou Parlament şi unor noui consilii, — care toate, după bunurile obiceiuri consacrate, sunt fireşte aproape unanime partizane ale noului guvern.

Care va să zică, în loc să derive guvernul din majoritatea reprezentanţei naţionale, derivă unanimitatea acesteia dela guvern. Şi asta se întâmplă, regulat, în cazul cel mai bun, din trei în trei ani; adică cu un an mai puţin decât o legislatură întreagă... A căzut un guvern şi a venit altul, îndată, toată administraţia ţării, şi cea de Stat, şi cea de judeţ, şi cea comunală — dela prefecţi şi secretari generali de ministere, până la cel din urmă agent de poliţie şi până la moaşa de mahala — se înlocueşte... pentru

mai mare expeditivitate chiar pe cale telegrafică. O clientelă pleacă, alta vine; flămânzii trec la masă, sătuii la penitenţă. Şi asta aşa, mereu şi pe rând din trei în trei ani, ba şi mai des uncori.

Dela o administraţie astfel recrutată şi constituită pe termene provizorii, se înţelege că numai seriozitate şi scrupuluri nu se pot pretinde. Toţi oamenii de afaceri, începând dela arendaşul care plăteşte milioane arendă şi sfârşind cu micul precupeţ, care învârteşte în mizerele-i daraveri abia câţiva lei, sunt *rançonnés*, în proporţie, de către aceşti baroni feudali mari şi mici, cari se numesc agenţii administraţiei Statului român. Şi oamenilor de afaceri asta trebue să le convină; în aşa stare de lucruri, numai astfel pot exploata fără nicio sfială — poate nedreptăţi mare pe mic, poate înşela mic pe mare, — puţini reducând în mizerie pe mulţi. Rar, din când în când, ca pentru paradă de lux, se aruncă *un homme à la mer* — cine ştie ce nenorocit agent care, lipsit de cel mai elementar tact, a făcut prea brutal o flagrantă delapidare sau s'a lăsat prea stângăceşte mituit. Incolo, sistema lucrează fără supărare pe toată linia, afară de netăgăduite rare excepţii onorabile. De aceea, cu un zâmbet plin de amărâciune, Românul numeşte ţara lui patria bacşişului şi hatârului.

Cu aşa parlamente se fac legi peste legi — cu aşa administraţie se aplică.

Justiţia?... Judecătorii de pace şi membrii tribunalelor de prima instanţă, afară de prezidenţi, sunt amovibili, ca şi agenţii şi funcţionarii ordinari. In justiţie, poporul n'are încredere; ea are, astfel, autoritate, dar nu şi prestigiu; şi între această justiţie fără prestigiu şi poporul sceptic, se răsfaţă formidabila şi excesiv numeroasa clasă a avocaţilor — cea mai prosperă în România după a arendaşilor mari. Avocaţii constituesc grosul intelectualilor; clasa lor este pepiniera cea mai mare a bărbaţilor de Stat.

Să vedem acuma cum se fac în Statul român educaţia şi cultura publică, în ce scop se fac şi ce rezultate dau.

Toate şcoalele, dela cele populare până la Universităţi — şcoale primare, secundare, profesionale, agricole,

comerciale, de popi, de moaşe, de muzică, de alte arte, facultăţi de toate ramurile culturii înalte — toate dau mai mult sau mai puţin *d'emblée* absolvenţilor lor drepturi la dignităţi şi funcţiuni publice. Astfel şcoala română, în loc de a fi un mijloc de educaţiune şi cultură a poporului şi a claselor dirigente, devine un canal de scurgere al poftelor de întâietate între cetăţeni, de eftină parvenire, de scutire de îndatoriri, de sporire de drepturi şi privilegii. Şi din ce în ce, din gradul cel mai de jos până la cel mai de sus, şcoalele sunt nişte fabrici de funcţionari, de salariaţi publici şi de avocaţi — o pletoră de semidocţi, fără caractere, fără omenie, adevăraţi cavaleri de industrie intelectuală, cărora le trebuesc numai decât onoruri cât de multe fără niciun merit şi câştig cât de mare fără multă osteneală.

Aceste fabrici alimentează oligarchia publică ce stăpâneşte exclusiv ţara românească. Din aceste fabrici iese şi se premeneşte şi creşte, în oarba luptă de concurenţă pentru repurtarea rangurilor, distincţiunilor şi profiturilor, oligarchia de aventură. An cu an, apar proaspeţi pe arena publică, în poze teatrale, teoreticienii, reformatorii şi patrioţii, placizii făuritori de sistemă nouă, instigatorii exaltaţi, şovinişti, naţionalişti, iredentişti, antisemiţi, xenofagi, călărind pe întrecute fiecare pe calul său de bătae, spre uimirea naivei trândave plebe, servanta oligarchiei. Familiile sârmane din plebea orăşenească, lipsite de orice mijloace de producţie, trăind din mică precupeţie, ori din slujbe sau slujbuşoare, ori din cârciumăritul de mahala, ori din meserii mai puţin uşor de mărturisit — toate aspiră, graţie şcoalelor naţionale, să-şi vadă copiii cât mai de grabă, după vârsta majoratului, în cel mai rău caz funcţionari; în cel mai bun, măcar deputaţi ministeriabili, dacă nu chiar miniştri... Şi, ca la cele mai absurde loterii, şi aci, nu toate iluziile sunt amăgite.

Aşa se recrutează oligarchia care stăpâneşte ţara românească. Nu este o oligarchie măcar statornică, de tradiţie istorică, de bravură, de obligaţiuni morale, de nobilitate, ori de merite; este o oligarchie mutabilă, de perpetuă premeneală, accesibilă oricui prin nemereală, prin loterie,

prin aventură. Indrăzneală multă, lipsă de orice scrupuluri, renunţare la demnitate personală, la onoarea familiei, infamie chiar, dacă trebue, şi puţintel noroc — şi cariera strălucită e gata. Aşa se face concurenţa; aşa se parvine; aşa se intră în rangurile nobiliare ale oligarchiei române. Astfel dar, niciun salt social dela o generaţie la alta, oricât de enorm, nu este exclus. Dintr'un fiu de ţârcovnic iese un bărbat de Stat care umple lumea cu personalitatea sa marcantă; dintr'un fiu de familie istorică, mari boeri până eri, iese un excroc, care moare victima viţiului, când a scăpat de puşcărie, graţie intervenţiei rudelor influente; dintr'un copil de cârciumăraş, un avocat ilustru, care, în câţiva ani, din sărac lipit, ajunge milionar; dintr'un fiu al unui ministru remarcabil, un mititel agitator, trepăduş electoral, la solda unui ambiţios politic deja ajuns la culme, fost odinioară fecior în casă la răposatul ministru.

Asta, în ţara românească, se numeşte cu tot seriosul, sistemă democratică... Şi oligarchia asta, semicultă sau, în cel mai bun caz, fals-cultă, pe cât de incapabilă de producţie utilă ori de gândire, pe atât de lacomă la câştiguri şi onoruri, îşi arogă puterea întreagă a Statului: cu o crudă şi revoltătoare neobrăzare, ea tăgădueşte ţăranilor (imensei mase, supusă şi cuminte producătoare a avuţiei naţionale), sub pretextul ignoranţei şi lipsei lor de maturitate politică, orice drept de amestec, fie măcar pur consultativ, la cârmuirea intereselor lor, la dirijarea destinelor lor. Impărţită în două bande, ce se numesc cu pretenţie «istorice» — liberal şi conservator, — bande mai nesocotite decât nişte seminţii barbare în trecere, fără respect de lege, fără milă de omenie, fără frică de Dumnezeu, — această oligarchie legiferează, administrează, calcă astăzi legile pe cari le-a făcut eri, preface mâine legile făcute azi, ca poimâine să le calce şi pe acelea, fără spirit de continuitate şi fără altă sistemă decât numai împăcarea momentană a exclusivelor ei interese, pentru perpetuarea sacrei organizaţiuni numite aci democratice.

Se 'nţelege dela sine că tot ce spunem şi aci priveşte generalitatea; fireşte, între politicienii români şi în

rândurile profesiunilor liberale, se găsesc şi mulţi oameni de inimă, de caracter şi de ispravă; ei văd şi deplâng, ca şi noi, răul patriei: dar, pierduţi în mulţimea celor răi n'au puterea să răstoarne blestemata sistemă, în care sunt ţinuţi captivi, cu zălogirea intereselor lor vitale...

Iată ce se petrece d'asupra; ceeace se petrece dedesubt am spus, şi lumea uimită asistă la prăpăstiosul faliment al oligarchiei de strânsură din România, la catastrofa care era inevitabilă.

Care ar fi leacul la aceste adânci rele?... Cu conştiinţa pătrunsă de nevoile mult-încercatei patrii române, răspundem.

Fatalitatea istorică cere, se vede, jertfe, de îngropat sub temeliile unei sănătoase clădiri de Stat. Revoluţia oarbă de jos s'a produs; era, cum am văzut, inevitabilă; ea îşi dă fără cruţare jertfele ei... Facă Dumnezeu să fie jertfirea cât mai puţin dureroasă!... Pentru ridicarea României la situaţia şi dignitatea de Stat normal european, ar trebui numaidecât acum o revoluţie luminată şi conştientă de sus... Şi câţi aliaţi devotaţi n'ar găsi în captivii de cari pomenim mai sus, sătui de a-şi călca mereu pe cuget şi pe inimă, de a-şi jertfi zilnic, pe altarul minciunii şi inichităţii, convingerile lor adânci, dragostea de adevăr şi de patrie!... Prinsă între două revoluţiuni egal de întemeiate şi de puternice, oligarchia despotică de strânsură, ea singură vinovată şi răspunzătoare de tot dezastrul, ar fi uşor îngenunchiată şi funesta ei sistemă pe veci abolită. Ar trebui o francă lovitură de Stat pentru realcătuirea acestuia din temelii, pe temeiul îndreptăţirii raţionale şi echitabile a producătorilor, şi înfrânării speculatorilor de tot soiul. Altfel nu se mai poate linişte în ţară. Cele două facţiuni se pot perinda la putere din an în an, spre a decreta pe 'ntrecute fel de fel de paliative; răul va rămânea; va coace, cu cât mai năbuşit cu atât mai profund, şi va izbucni periodic şi din ce în ce mai grozav, până la o statornicire adevărat sănătoasă sau la un desăvârşit dezastru — fiindcă despotismul bizantin al oligarchiei de strânsură nu mai poate fi de suferit.

Dar pentru o lovitură de Stat, pentru o sarcină aşa de eroică, ar trebui un bărbat întreg, care mâine să 'nfrunte de sus funesta sistemă actuală cu aceeaşi nebiruită energie cu care o înfruntă astăzi de jos masele plugarilor. Şi este unul care ar putea-o face... El ar avea tot prestigiul cerut în aşa înalte împrejurări — Regele.

Da. El ar putea... dar ar trebui să și vrea...

1907, *Martie.*

II

Niciun om cuminte nu poate da dreptate deplină ţăranilor răsculaţi. Pretenţiile lor, când, foarte rar, pe ici pe colo, şi le formulau, erau exorbitante şi imposibile de satisfăcut; iar furia de element orb cu care, fără a şti în genere ce vor, s'au pornit să prăpăstuiască orice statornicire de drepturi, şi faptele la cari s'au dedat, în pornirea lor vulcanică, sunt în adevăr vrednice de toată osânda. Dar iarăşi, oricare om cuminte peste putinţă să nu gândească... Bine, aşa de surda nu se ridică un popor tamnisam, fără să aibă câtuşi de puţin vreun cuvânt, măcar că, luat de scurt fiecare din grămadă, n'ar putea spune lămurit pentru ce a pornit aşa val-vârtej la pierzare... De unde să vie concertarea, solidaritatea?... de unde acea comunitate vastă a unui fond parcă logic pentru săvârşirea unei astfel de nebuneşti acţiuni în masă?... Când s'aprinde şi arde un lucru, s'aprinde şi arde nu numai fiindcă cine-ştie-cum, ci şi fiindcă, de felul lui, era un lucru ce se putea aprinde. Câţi tăciuni nu poţi arunca pe un morman de nisip?... iar la o magazie plină cu iarbă de puşcă, o scântee de nimic, d'abia să-ţi pară c'ai zărit-o în beznă, prea destul...

Trebuia stins focul? — Mai încape vorbă?... Numai nebunii se joacă cu asta... Şi ni se pare curată copilărie a mai sta cineva acuma să socotească cu deamănuntul câte greşeli şi câtă brutalitate gratuită s'a comis, ori prin exces de zel, ori prin nedibăcie, ori prin simplă cruzime, la năbuşirea primejdiei... Când e foc, e foc; s'a isprăvit! trebue biruit cât se poate mai degrab cu mijloacele de cari dispunem, bune rele... Trebuia stins!... Să facem

acuma o cercetare sumară asupra sinistrului, pentru a stabili, pe cât posibil, responsabilităţile. Să vedem...

Cum au izbucnit primele flăcări, guvernul conservator (sub barba căruia pe 'ndelete, încă din vara anului trecut 1906, pe vremea Expoziţiei jubilare, se organizase mişcarea maselor ţărăneşti), s'a declarat cu toată candoarea incapabil să ţină piept elementului deslănţuit. Regele, fireşte, adânc îngrijat şi bănuind, cu drept cuvânt, El care-şi cunoaşte bine oamenii, că liberalii nu erau atât de ignoranţi în privinţa evenimentelor, a făcut apel la patriotismul şefului lor. Acesta a primit zdrobitoarea sarcină a puterii numai cu condiţia ca facţiunea conservatoare şi majorităţile ei să-i promită concursul fără nicio rezervă; iar conservatorii, ruşinaţi şi îngroziţi de moştenirea ce lăsau, s'au plecat învoelii.

Au urmat, în Camere, duioase scene teatrale... In publicitatea românească, foarte înclinată, la ocaziuni mari, către nota sentimentală, astfel de exibiţiuni se numesc « scene înălţătoare ». Toată lumea a plâns, miniştri de de azi, miniştri de eri, deputaţi, senatori, publicişti, reporteri şi tribune publice; şi 'n faţa lumii acesteia atât de emoţionate, doi mari între mari fruntaşi, un conservator şi un liberal, s'au strâns în braţe cu efuziune şi s'au sărutat solemn, spălând cu lacrimi fierbinţi tot trecutul — care, ce-i drept, cam avea nevoe de spălat: în căldura luptelor de până eri a celor două facţiuni, primul nu numea pe al doilea decât « *trădător de neam* », iar acesta pe acela « *fiul lui Belzebut* ». Răscoalele făceau deci o minune: trădătorul de neam de până eri se preschimba în salvator al patriei; iar fiului lui Belzebut îi crescuseră peste noapte aripi de cheruvim. In faţa primejdiei, pentru amândouă egal de ameninţătoare, facţiunile de guvernământ duşmane îşi dau mâna spre restabilirea ordinei. Care va să zică, un guvern incapabil, deşi dispune de majorităţi formidabile, cade; vine altul la putere declarându-se şi el dintru început incapabil dacă incapabilul căzut nu-i dă, fără nici o rezervă, concursul — tocmai după principiul gramatical că două negaţiuni fac o afirmaţiune: două incapacităţi mărturisite dau o capacitate netăgăduită.

Intre masa poporului şi clasele stăpânitoare este (cine ar putea tăgădui?) o prăpastie de interese şi de sentimente pe care aceste clase n'au ştiut-o umplea încetul cu încetul, ba chiar şi-au dat toată osteneala s'o sape cât mai adânc. Solidarizarea celor două facţiuni, adverse la cuţite până eri — cu uitarea oricărei vechi duşmănii, cu călcarea peste toate scrupulurile personale, cu excentrica paradă teatrală — trebuia fireşte să fie considerată de poporul întreg ca o ultimă opinteală a politicienilor pentru păstrarea privilegiilor oligarchiei... Aşadar, nu ne aflam în faţa unor dezordini pe cari un guvern fusese incapabil să le astâmpere, iar altul, cu mai multă autoritate şi cu mai mult spirit politic, se bizuia să le năbuşe; ne aflam în faţa războiului civil al maselor producătoare, — sătule de prea îndelungata nesocotire a lor în cârmuirea intereselor publice, — contra oligarchiei uzurpătoare, — prea numeroasă şi prea scumpă pentru a mai putea fi întreţinută, prea cinică pentru a mai putea fi suferită.

Cum vine noul guvern, aruncă în ţară un manifest prin care imploră dela lume liniştire şi promite solemn satisfacerea cât mai neîntârziată a revendicărilor celor răzvrătiţi — revendicări pe cari, cum spuserăm, nici cei răzvrătiţi nu le ştiau formula. In vreme ce 'n unele părţi trage tunul asupra maselor compacte, în altele, unde răscoalele s'au potolit şi mai ales acolo unde n'au început încă, se citeşte lumii solemn manifestul guvernului (liberalii zic « *al Regelui* » şi lumea crede); iar noii prefecţi convoacă la prefecturi pe reprezentanţii chip și seamă ai răzvrătiţilor, pe proprietarii şi arendaşii devastaţi sau ameninţaţi de devastare, pentru a dezbate împreună asupra amendării învoelilor agricole. Prefecţii, fără nicio atribuţie legală în materie, arbitri improvizaţi în mod arbitrar, obligă pe proprietari şi arendaşi să admită numaidecât făr' a crâcni, un oarecare regim de *minimum* de salariu şi de *maximum* de dijmă; dacă nu, prefecţii declară, faţă cu ţăranii veniţi dela răscoale, că autorităţile cu greu ar mai putea răspunde de restabilirea ordinei... Care va să zică, pe de o parte bombardare; pe de alta, congrese diplomatice...Biruiţi în războiu pe câmpiile largi, ţăranii,

în congresele din strâmtele încăperi ale prefecturilor, dictează condiţiile păcii... Biruitor în războiu, guvernul capitulează în pace... S'ar zice că e absurd. Nu; din contra, e logic şi consecuent cu principiul de Stat... « Se răstoarnă sacra sistemă!... Orice! numai să salvăm pentru moment oligarchia de primejdia iminentă! »

A fost o neînchipuită aiureală generală. In Camere, cât şi prin organele oficioase, guvernul declară sus şi tare că « răscoalele sunt fapta unei mâini străine de *undeva* ». Imediat, de « *undeva* », pică o fulgerătoare protestare. Atunci, acelaş guvern « dezminte, iar sus şi tare, prin legaţiunile regale, orice ştire de aşa fel ca o *curată născocire* ». La un moment, oligarchia dă semne de curată demenţă: îşi închipuie că sorginţi ale dezastrului, fel-de-fel de conjuraţiuni anarchiste, din Barcelona sau Paterson, din Honolulu — mai ştim de unde? Nu mai vede nicăeri decât instigatori, nu mai visează, nu mai caută, nu mai gândeşte decât să găsească pe instigatori — fenomen şi ridicul şi deplorabil, ca totdeauna aşa numitul *delirium persecutionis*. Nu le vine politicianilor noştri să creazâ că dezastrul este urmarea fatală a sistemei lor politice, şi-i caută explicaţia la chilometri departe, când, dacă ar fi în stare să se uite bine, ar putea-o găsi sub vârful nasului. Trebuie numaidecât să fi fost o vrajă care să fi deslănţuit aşa din chiar senin un uragan, să fi fost neapărat instigatori, ca să se fi răsturnat o lume întreagă, liniştită pân' adineaori, într'o clipă cu josu 'n sus!... Ca baba chioară punând tingirea pe pirostria şchioapă: când se răstoarnă tingirea'n foc, se cruceşte baba, şi scuipă şi caută'n spuză urmele Necuratului — care i-a răsturnat hiertura.

Dar orice am spune noi despre păcatele oligarchiei noastre şi despre răspunderea ce cade asupră-i pentru câte s'au întâmplat şi se mai pot întâmpla, nu ar avea nicio autoritate dacă un glas mai presus de orice bănuială nu le-ar da o înaltă consacrare... In toiul răscoalelor, când toată lumea e cuprinsă de teroare panică, o delegaţie vine să depună la picioarele Tronului doleanţele proprietarilor şi arendaşilor ameninţaţi cu ruina averii şi pierderea vieţii.

Regele, într'un moment de profundă mâhnire, nu se mai poate stăpâni; îl biruie nevoia de a izbucni odată din fundul sufletului, de a spune înfine adevărul fără înconjur; situaţia este prea înaltă ca El să nu rostească în gura mare ceeace, cu atâta îndărătnică îngăduinţă, a tăcut îndelung tutulor:

« *Cauza dezastrului în care a căzut ţara este numai — da, numai nenorocita politică, ce o fac partidele şi bărbaţii noştri de Stat de patruzeci de ani încoace !* »

Dar « sinistrul » s'a potolit de mult... A trecut parcă un veac de astă primăvară!... Toate sunt cu totul uitate.

Cum i-a venit sufletul la loc, oligarchia şi-a luat iar bunele clasice năravuri! a început iar jocu-i normal de cacialmale între facţiuni, grupuri şi grupuşoare şi în sânul acestora, ca în frumoasele senine zile de pace... Şoapte şi intrigi de culise; sfori şi sforicele, cât mai subţiri dacă trebuesc, cât mai groase dacă merg; emulaţie de subtile ergoterii bizantine pe faţă; concurs de pişicherlâcuri pela spate; adevărul curat, strecurat la ureche cu acele clipeli din ochi şi cu acel tremur de buză, caracteristice minciunii; minciuna rostită tare în vileag cu glaciala neşovăire, pecetea sfântului adevăr...

Şi câte griji pentru atâtea grave probleme publice!... De exemplu...

Un aşa numit *gheşeft* (ce barbarism! ce grozăvie nemai pomenită la noi!) cu niscai furnituri publice;

după asta... o recidivă de indelicateţă sau de abatere dela seninătatea ori gravitatea impuse unui înalt magistrat, care a îndrăznit, unde şi când nu se cuvenea, să spună şi el ce avea pe suflet;

pe urmă... trebue sau nu să se permită plutonierilor bacalaureaţi a purta sabie ca ofiţerii titulari?

apoi... rezultatul unei alegeri comunale dintr'un orăşel de provincie, adăpostit în cine ştie ce văgăună de munţi, cu patru-cinci mii de locuitori şi cu de vreo trei ori pe atâţia decalitri de ţuică pentru consumaţia anuală!

dar în fine, instituirea Doctoratului în drept! această ridicare absolut imperioasă în momentele de faţă? această

înălţare cu un etaj mai sus a prosperelor noastre fabrici naţionale de bărbaţi de Stat?...

nu sunt astea atâtea ş'atâtea chestiuni destul de arzătoare ca să dea insomnii sacrei noastre oligarchii?

In cluburi somptuoase, unde se aruncă pe o carte arenda unui vast domeniu; în cabinete particulare, unde un mic *souper fin* se plăteşte cu preţul câtorva chile de mălaiu; în berării populare, unde meschini impiegaţi azvârl într'o seară la chef leafa-le pe o săptămână; în cârciumi de mahala, unde se strâng hăitaşii electorali să se cinstească cu tulburel nou prefăcut din vechiu; — pe căile publice — la colţul bulevardului, sub splendoarea lămpilor electrice, sau la răspântia depărtată, sub licărirea unui felinar afumat; în tramvaiu, pe jos, în muscal cu cauciuc; în *vagon-lits*, în clasa a doua ori a treia; — dela spuma oligarchiei până la drojdia clientelei — toţi roesc şi forfotesc... Şoptesc, discută şi perorează şi izbucnesc şi pun lumea la cale, — gândind la... persoane; vorbind de... persoane; aplaudând sau condamnând... persoane; expulzând sau decorând... persoane; exaltând sau calomniind... persoane!... Persoane şi iar persoane! Fireşte, sistema trebue să fie consecuentă. Aci, lumea e a persoanelor, nu persoanele sunt ale lumii... Aci sunt slujbe pentru slujbaşi, nu slujbaşi pentru slujbe; biserici pentru popi şi paraclisieri, nu paraclisieri şi popi pentru biserici; gâşte pentru hahami, nu hahami pentru gâşte; catedre pentru profesori, nu profesori pentru catedre... Aci e, înfine, o patrie pentru patrioţi, nu patrioţi pentru o patrie...

Fireşte iarăşi cu rezerva multor excepţiuni onorabile, netăgăduit oameni de ispravă, nomoliţi în nenorocita sistemă politică şi socială...

Aceste toate se petrec d'asupra pe o pojghiţă foarte subţire, subţire de tot, gata să crape sub prea grea apăsare... In acelaş timp, dedesubt, în adânc, clocotesc aproape cinci milioane de creaturi umane, sufletele ofensate de prea îndelungată obijduire. Minţile cari au început şi ele să se lumineze, le ard de gândul răsturnării

uzurpatorilor, de dorul cuceririi unei părţi măcar din stăpânirea intereselor şi destinelor proprii... Acolo, pe când d'asupra se 'nvârteşte tot cu mai mult avânt veselul cancan fără soluţiune; acolo, în adânc, gem uriaşe nevoi materiale şi morale ale unui popor întreg — singura temelie, singura realitate, singura raţiune de a fi a Statului naţional român... Acolo în adânc, o lume care ştie mai bine ce înseamnă a muri ca vitele, decât ce va să zică a trăi ca oamenii, scrâşneşte: « Noi vrem acum nu doar pământ!... vrem şi pământ şi omenie!...» Acolo, sub lumina candelei, stă atârnat între sfintele icoane manifestul regal aşteptând...

Să aştepte!

1907, *Septemvrie*

III

Incă puţine cuvinte deocamdată...

Zilele acestea se deschide Parlamentul (am arătat mai sus de unde derivă aşa numita reprezentaţiune naţională), ales în urma straşnicei represiuni a răscoalelor, să avizeze asupra răului de care s'a dovedit în destul cât sufere ţara.

După cele ce vedem până în ultimele momente, toţi bărbaţii noştri de Stat, dela nulităţi până la somităţi, precum şi toată presa noastră urmează a crede că la noi n'ar fi vorba decât de o chestiune economică — adică ţara n'ar avea alte nevoi decât economice; nu i-ar mai lipsi Statului nostru, ca să-i meargă perfect de bine, decât nişte reforme economice... In adevăr, lucru de mirare! Cum nu văd oamenii că mai mare amăgire nu se poate?... Cine ar putea tăgădui importanţa chestiunilor economice? Dar de asta mai e vorba acum?

Oricâte reforme s'ar face în această direcţie, unele mai ingenioase sau mai simpliste, mai mult sau mai puţin originale, decât altele — toate vor fi doar nişte paliative. Răul de care sufere ţara va rămânea, cum am mai spus, şi va coace cu cât mai acoperit cu atât mai adânc. Ţara are nevoie de o fundamentală reformă politică. Ba, ceva mai mult: cu atât pentru moment starea intereselor

materiale i se va îmbunătăți, cu cât echilibrul acestora se va repeta provizoriu, cu cât nevoile mentale și morale vor deveni mai imperioase și deci mai violent strigătoare; — fiindcă tot răul vine numai și numai dela falsa alcătuire politică, ce nu mai poate ținea astăzi în picioare — dela deplorabila noastră sistemă oligarchică, fără restrângere de număr, fără limite de ranguri, fără rațiune istorică, fără tradiție și fără posibilitatea de a și le crea măcar cu timpul; având pentru viața publică, pentru interesele generale ale Statului, toate păcatele oligarchiilor senile și putrede și neavând vreunul dintre meritele oligarchiilor voinice și sănătoase.

I-or fi trebuind, firește, țării multe reforme economice; dar pe acestea nu oligarchia noastră, cum o cunoaștem, ar avea interesul, și mai puțin capacitatea și autoritatea, să le facă dintr'odată; numai țara însăși și le-ar putea face încet-încet potrivit trebuințelor și intereselor ei. Pentru aceasta, ea are acum nevoe de o singură reformă — și precum zice un înțelept istoric, « când a ajuns neapărată o reformă, și i-a sosit ceasul îndeplinirii, nimic n'o mai împiedică; ba, totul o ajută » — o singură reformă:

Abolirea alcătuirii politice de uzurpare, desființarea celei mai odioase sisteme boierești, fără boieri și boiernași numărați, ci cu nenumărați ciocoi și cioclovine, — și intrarea întregii țări în stăpânirea dreptului ei întreg de a hotărî asupra avutului și onoarii ei, asupra soartei și destinelor ei, după voința lui Dumnezeu, numai prin voința ei.

Atât mai rău, pentru cine, orb sau orbit, amăgit de alții ori de sine, nu înțelege această supremă necesitate a existenței Statului român!

Așadar, mai întâi: destul cu casta de strânsură din vârfuri până 'n gunoaie! destul cu mamelucăria inică! destul cu absurdul anachronism, ibrida Constituție archontologică, pe care ar trebui s'o punem cu minte și cu liniște la archivă, făr 'a mai aștepta momentul când s'o vedem arsă cu un alaiu și cu o pompă mult mai puțin vesele decât cele cu cari a fost ars odinioară Regulamentul Organic!

Şi pe urmă?... Pe urmă ţara întreagă, chemată să-şi exercite dreptul ei sfânt, *farà da se*... Vază-şi, după înţelegerea şi judecata ei, sub paza Celui de sus, de nevoi! Şi dacă nu va şti deocamdată destul de bine, atunci... să înveţe! să 'nveţe, cu necazuri şi jertfe, cum a 'nvăţat toată lumea civilizată. Are pentru asta vreme destulă: Dumnezeu, fie lăudat numele lui! n'a pus hotar viitorului...

Numai asta i-e leacul... Incolo, degeaba orice şi oricâte paregorice!... Iar bărbatul de Stat care, azi sau mâine, îşi va lua cu pieptu 'nainte eroica sarcină să aducă leacul, va însemna în istoria Patriei un nume în adevăr măreţ şi nepieritor între nenumăratele mititele, menite să fie uitate cu atât mai degrabă cu cât o zi or fi fost mai importante şi or fi făcut mai multă larmă împrejurul nimicniciei lor!

1907, *Octomvrie*

NEVOILE OBŞTII ŞI AŞA NUMITELE „CASA NOASTRĂ"...

Scriitorul acestor rânduri îşi dă bine seama, că n'are dreptul a se amesteca în afacerile interne ale Statului ungar. Fiind supus străin şi lăcuind afară din teritorul acestui stat, scapă, faţă cu legile respective de orice răspundere; dar cine scapă de răspundere în materie de presă, nu poate avea multă trecere în fața cititorului — afară, se 'nţelege, de cazul unui talent excepţional, ceeace trebue să mărturisim că nu e cazul nostru.

Considerând « Românul », ca organ al obștii cetățenilor ungari de limbă românească, ne vom mărgini a-i da, după modestele noastre mijloace, tot concursul, întru cât va fi vorba de cultura aceştei obşti, de al cărei progres nu ne 'ndoim, că sunt doritori nu numai toţi românii, ci şi toţi maghiarii chibzuiţi; căci regatul Ungariei, ca Stat de primă ordine astăzi în Europa, trebue să fie el mai întâi gelos de prosperitatea generală a popoarelor sale.

Noi, supuşii regatului român ştim bine, că Statul nostru are tot interesul să se razeme pe o putere centrală considerabilă, şi mai ştim cât de mult îi datorim Ungariei; totuși nu tocmai atâta-i datorim, cât un eminent bărbat politic maghiar a afirmat zilele trecute în Parlamentul din Budapesta. Fireşte, noi recunoaştem bucuros că marele cancelar, contele Andrássy, ne-a acordat odinioară un preţios sprijin, pentru care nu vom uita niciodată a-i venera memoria: îi datorim mult, ce-i drept; dar iarăşi, nu atâta până când să trecem în istorie regatul nostru pur şi simplu ca o « creaţiune », ori ca o « expresie geografică » a marelui bărbat de Stat.

Oricum ar fi fost însă, nu s'ar putea dovedi mai la urmă decât că ilustrul cancelar era un înalt spirit politic, un subtil diplomat, care pătrundea până 'n fundul Intereselor monarhiei centrale. El a înţeles câtă nevoie are aceasta, în valea Dunării inferioare, de un aliat serios de altă rasă decât rasa slavă, şi că aliatul acela, cu cât va fi mai sprijinit la întemeiarea şi desvoltarea lui, cu atât va fi mai în stare să sprijine la rându-i interesele comune ale celor două monarchii... şi pare că nu s'a 'nşelat deloc bunul nostru amic.

Şi noi, cei din valea de jos a Dunării, credem că alianţa celor două State ar trebui din ce în ce mai întărită. Aparenta linişte a Europei poate fi amăgitoare. Rana veche a continentului poate că nu-i deplin tămăduită prin descântecul constituţional: dedesubtul unei pojghiţe subţiri, zace poate încă racila pernicioasă care sapă spre adânc. Un răcnet năpraznic poate deodată sfâşia solemn sgomotul surd care fierbe sub pământurile balcanice — şi înţelegem cât de preţioasă, ba chiar, cât de imperioasă ar fi atunci, pe lângă alianţa oficială a celor două State vecine, şi înţelegerea cordială a popoarelor lor.

Ce poate face regatul român pentru asta?... Aproape nimic... Şi cât ar fi de uşor pentru regatul ungar să realizeze o aşa de cordială înţelegere!

Să dăm noi poveţe bărbaţilor de Stat, îndrumări diplomaţilor? — Doamne fereşte! nici gând. Asta nu e treaba unui mediocru publicist. Dar, simţind ca toată lumea, ne permitem să arătăm astăzi în treacăt sentimentul nostru. Cum cunoaştem bine entusiasmul de care sunt capabile aceste amândouă brave popoare, şi cel maghiar şi cel român, nu stăm un moment la îndoială a spune că prudenţa diplomaţilor s'ar rezema pe o colosală putere sufletească, la vreme de nevoi serioase ale celor două State, când în bătaia furtunii ar fâlfâi împerechiate cu adevărată frăţească dragoste, cele două frumoase tricolore.

Probabil, tot aşa înţeleg şi bărbaţii de Stat luminaţi ai Ungariei; şi pe asta, fireşte, întemeiăm multe speranţe noi, cetăţenii României: noi cu toate dificultăţile în care, aşteptând rezolvirea chestiilor interne ale Ungariei, e pus

tânărul nostru Regat, nu încetăm a crede, că mai curând ori mai târziu, înainte de a suna ceasul vreunor grele nevoi, o dreaptă şi sinceră înfrăţire cordială a Maghiarilor de pretutindeni cu Românii de pretutindeni va fi temelia de nesguduit a unei prodigioase puteri.

Această credinţă a noastră, — oricât şi-ar pierde speranţele de reuşită acei cari cer; oricât s'ar codi la tocmeală acei cari ar trebui să acorde; orice, dintr'o parte sau dintr'alta, s'ar spune în stare de nervozitate; orice s'ar face în momente de iritaţiune, — această credinţă a noastră capătă din ce în ce mai mult temeiu de când simţim bine că ne aflăm în faţa dorinţei, cât de vag exprimate, a bărbaţilor sus puşi ai Ungariei, de a ajunge la o împăcare a elementelor maghiar şi român. Maghiarii ca element covârşitor trăgănesc; dar şi trăgănirile lor au o raţiune, ce-i drept. Ei ar dori o soluţiune definitivă a stării extrem de încordate; dar pentru asta ei trebue să ştie cu cine au a sta de vorbă.

Niciun om cuminte nu tratează învoieli cât de puţin însemnate, ne-mi-te afaceri de aşa înaltă importanţă, cu cine nu este fără contestare autorizat să le încheie. O afacere cât de infamă poate fi tratată prin samsari; dar contract valabil poate fi încheiat şi iscălit numai de partea interesată sau de mandatarul ei, anume prepus la aceasta; şi dacă mandatarul se dovedeşte a fi fost de rea credinţă ori manifest incapabil, contractul este lovit de nulitate. Şi cine, după multe sudori, încheie o învoială, se 'nţelege, dacă e om cuminte, că o încheie nu pentru ca să aibă a doua zi pe spinare contestaţiuni întemeiate.

Incă odată, noi credem, că orice bărbat politic al Ungariei trebue să dorească îndreptăţirea intereselor legitime ale masei Românilor, spre liniştirea lor deplină; trebue prin urmare să dorească împăcarea definitivă cu toată lumea românească, iar nicidecum învoirea temporală cu unele porţiuni din clasele româneşti; cum am zice, bună înţelegere cu o mare comunitate compactă, iar nu capitularea uneia sau a mai multor clopotniţe răzleţe.

Cu cine să trateze acei bărbaţi de Stat? Fireşte numai şi numai cu aceia cari le-ar părea lor că sigur reprezentă

integral desideratele generale: numai şi numai cu aceia, şi numai pe faţă, la lumina zilei şi 'n auzul lumii întregi — spre mulţumirea întregii lumi.

Cum adică? După atâta ar umbla bărbaţii de Stat serioşi ai Ungariei, să găsească la un moment dat cât mai mulţi nechemaţi a trata împăcarea generală, spre învoirea lor în deosebi?... Adică acei bărbaţi de Stat nu ştiu că, din trei milioane de suflete, şcoala, pe lângă bunătăţile ei — pe lângă acei oameni valoroşi de ştiinţă, de artă şi de afaceri, bravi militari, preoţi şi dascăli aşezaţi; pe lângă comercianţi, meseriaşi şi muncitori luminaţi şi vrednici, toţi oameni de omenie, utili lor, familiei şi societăţii lor — şcoala mai produce şi roade costelive şi găunoase?...

Şi câte feluri încă?... Mediocrităţi învrăjbite contra « mulţimii neroade a burgheziei », care nu le recunoaşte geniul; « personaje » cari nu pot mânca de focul că nu sunt poftiţi în fruntea mesei înaintea Mitropolitului; juni asaltatori pripiţi ai templului Gloriei, cu atât mai dârji cu cât mai infirmi; popi liber-cugetători juraţi; atei fanatici după cinci clase de fizică elementară; nietzscheani extremi după o piesă *en vogue* de pe cine ştie ce teatru de bulevard din Paris (Bucureştii occidentului!) — toţi maniaci de notorietate; toţi naufragiaţi ai celebrităţii, cărora nu le-a rămas de pescuit succesul în alt mod decât prin scandal; politiciani şi diplomaţi de *Stammtisch* — atâţi şi atâţi intelectuali de industrie, reformatori şi supraoameni de duzină; toţi impacienţi, febrili, duşmani ai oricărei discipline, chinuiţi toţi în fundul rărunchilor de grozavul vierme verde al invidiei...

Ei da! Şcoala, binefăcătoare pentru cei mulţi, produce, din nenorocire, şi domni d'alde aceştia — din norocire, mai puţini... Şi pe domni de-alde aceştia o să-i însărcineze o lume cuminte a trata despre interesele ei vitale?... Şi cu domni d'alde aceştia or să steie de vorbă despre împăcare bărbaţi de Stat?

Dar ducă-se toţi dinaintea forurilor competente! decline-şi acolo toate titlurile la aplauzele contemporanilor şi la adoraţia posterităţii!... Dar, nu numai atâta! Meargă cu dânşii chiar un bărbat sau mai mulţi de reală

valoare, oameni a căror moralitate şi seriozitate n'ar putea fi puse nici când la îndoială; oameni reputaţi a nu fi avut în afaceri publice un moment vreo preocupaţiune de interese sau de ambiţie personale — ducă-se cu toţii să trateze... Ei, şi?

Din partea forurilor competente li se va răspunde:

— Domnilor, înţelegem perfect bunele d-voastră intenţiuni; însă noi voim să ne împăcăm cu obştea românească, şi nimic, din câte ne spuneţi, nu ne dă a 'nţelege că, învoindu-ne cu d-voastră, ne-am împăcat şi cu acea mare masă etnică, din care avem tot interesul să facem nişte supuşi leali şi mulţumiţi, nişte cetăţeni fără mâhnire şi deci devotaţi fără rezervă Statului ungar... Munificenţa guvernului nostru este de ajuns pentru o învoire în deosebi cu un individ sau cu mai mulţi, cu o ceată, cu două sau mai multe; puteţi dar conta pe aceea... Dar... despre o împăcare, cum îi trebue astăzi Statului, să ne iertaţi: nu vă credem autorizaţi a trata. Tentative ca a d-voastră de astăzi nu ne aduc în cauză decât un mic folos trecător, dacă şi aceasta se poate numi folos — temporizarea prin obosirea opiniei publice şi prin amânarea speranţelor... Chestiunea însă, de a cărei rezolvire ne pasă tutulor, rămâne întreagă în picioare, şi din ce în ce mai apăsătoare.

Căci nu e vorba de predarea unei mase de luptători legaţi cot la cot în mâna altei mase vrăjmaşe; e vorba de două neamuri de oameni, cărora nu le trebueşte — fiindcă n'au de ce — să-şi poarte vrăjmăşie; cari înţeleg că disensiunile lor folosesc numai câtorva interesaţi în vrajba şi turburarea lumii. In păturile lor cuminţi şi producătoare, aceste neamuri îşi dau seama că le trebueşte, din contră, să trăiască şi să progreseze în deplină armonie socială şi politică, respectându-şi reciproc limba, datinele şi credinţele religioase, şi sprijinindu-şi reciproc cultura şi prosperitatea economică — fiindcă binele şi prosperitatea unuia sunt spre binele şi prosperitatea celuilalt, şi ale amândurora împreună sunt spre întărirea marelui lor Stat politic.

Tutulora deci, nu numai unora, le trebuesc pace şi bună înţelegere; şi aşa, pace serioasă şi bună înţelegere nu pot fi decât acelea care s'ar face în interesul şi spre

priceperea *tutulora*, nu în interesul şi după priceperea cutăruia sau cutărora. Aceia, prin urmare, sunt şi pot fi autorizaţi a trata în faţa forurilor competente maghiare, aceia cari, în chiar conştiinţa acestora, ar găsi confirmarea deplină, validarea mandatului lor de negociatori... Căci, numai de dragul formulei platonice dacă era, apoi pacea ar fi fost încheiată de mult şi de multe ori: nu de lipsa negociatorilor a avut să se plângă cineva! — din nenorocire, toţi fără titluri vrednice de acreditare.

Ştiu ei bine, maghiarii cuminţi, bărbaţii luminaţi de Stat ai regatului de ce tânjeşte obştea românească şi ce-i trebueşte spre a fi împăcată de-a-binele; şi, deci, numai aceia vor fi vreodată în faţa forurilor competente acreditaţi ca negociatori ai păcii, cari vor aşterne limpede doleanţele legitime ale obştii lor. Nu e vorba aci de vreo deputaţiune la cine ştie ce paradă de mare stil: nu-i vorba de a alege între talentat şi netalentat în felurite exerciţii de lux, în aptitudini la artele frumoase sau la sporturi de *gentry;* nu e vorba de a alege între un om înzestrat numai cu bun sens şi un băiat plin de spirit; între un prea demodat şi un ipermodernist; între un bătrân ruginit, care-şi face cruce trecând prin dreptul bisericii, şi un tânăr oţelit care e 'n stare să intre călare, cu căciula 'ntr'o parte şi cu luleaua 'n dinţi, până 'n altar — că, vorba veche, a umplut Dumnezeu lumea cu ce-a putut... E vorba de cineva care, în afară de atributele şi apucăturile sale personale, cinstit, să reprezinte numai şi numai nevoile obştii româneşti... Şi acel cineva, astăzi, este şi rămâne: *Comitetul partidului naţional.*

Aşa dar, ca să sfârşim...

Cine se tot vâră în această supremă afacere, şi, mai ales, cine încearcă să tot pună piedecă paşilor măsuraţi ai celor autorizaţi, zăticnind, în orice chip, soluţiunea unei chestiuni, care apasă arzătoare asupra lumii întregi — săvârşeşte o faptă... cum s'o numim?

Iată... De atâta vreme, nişte sărmani corăbieri, biciuiţi de vânturi protivnice, stau de amar de vreme la mal pustiu, privind cu jale departe la zarea luminoasă ce li se pare pe

veci închisă... Dar, parcă se 'ndură Dumnezeu, le trimite o suflare de speranţă: începe să adie vântul mult aşteptat, şi, încet-încet, se pomeneşte a bate mai hotărît. Ei, bieţii, îşi întind pânzele... «Mâine! mâine 'n zori, vom putea urni din loc!» Şi, privind cum se tot umflă pânzele, văd parcă aievea limanul atât de mult dorit.

Ei! Cum s'ar numi acela sau aceia cari, de gustul jucăriei sau din pornirea răutăţii, ar veni, peste noapte, să sfâşie cu cuţitul în cruciş şi 'n curmeziş pânzele umflate? ...şi fapta lor — cum s'ar numi?... Răspundă orice om de omenie!

De aceea, nu pot fi astăzi îndestul de osândite aşa numitele «Casa noastră»... Auziţi numai... «Casa noastră» 'n sus, «Casa noastră» 'n jos...

Casa d-voastră? da. Să trăiţi, s'o stăpâniţi! Să fie casa asta spre folosul şi cinstea d-voastră, dacă aţi ridicat-o şi spre cinstea şi folosul obştii! şi toată lumea, trecându-i pe dinainte, să zică: «Ţie Dumnezeu această casă binecuvântată, că e o podoabă a târgului, şi pe stăpânii ei, că sunt oameni de ispravă!»

Dar dacă aţi clădit-o ca să oploşiţi sub acoperământul ei un cuibar pentru clocitul zizaniei şi vrajbei spre smintirea lumii cuminţi; şi dacă, faceţi dintr'însa un castel, din turnul căruia să aruncaţi bolovani spre distrugerea solidarităţii obştii şi să împroşcaţi cu foc şi lături clocotite asupra cui nu vrea să vi se 'nchine d-voastră, atunci... de sus d-voastră provocaţi pornirea publică; chemaţi cu dinadinsul pe toţi oamenii de bine să vă înconjure zidurile; să vi le strângă în cea mai de desnădejde împresurare; să vă someze scurt a vă veni numaidecât în minţi... iar, dacă nu vă veniţi, să pună pe acele ziduri un semn bătător la ochi de departe şi să strige oricui s'ar apropia de ele: «Fugiţi, oameni buni! ocoliţi această casă, care este o pacoste pentru târgul nostru, un blestem pe capul obştii, o casă... nu binecuvântată!»

Deocamdată atâta! Dar, asupra acestora, mai avem încă de furcă.

DIPLOMAȚIE SUBȚIRE

— CRONICĂ —

N'au greşit oamenii pricepuţi când au spus, că snoavele şi zicătorile sunt înţelepciunea noroadelor... De ce?... Fiindcă, deşi împrejurările în cari se ivesc întâmplările se deosebesc totdeauna, întâmplările nu sunt de atâtea nenumărate feluri cum ni s'ar părea nouă, muritorilor. Noi ne perindăm, azi unul, mâine altul; lumea rămâne tot lume; noi mereu toţi alţii şi alţii; şi ea, tot ea şi ea. Parcă ar fi tot nou şi iar nou; şi când colo! tot aia şi iar aia; din Paşti până 'n Crăciun şi din Crăciun până 'n Paşti, « toate-s vechi şi nouă toate » Şi aşa fiind, când o minte omenească pătrunzătoare prinde pricina și felul unei întâmplări şi le poate ticlui, limpede, frumos şi scurt, în vreo zicătoare ori snoavă, acestea trebue să rămână în mintea tutulor oamenilor din neam în neam; căci se potrivesc pe veci de câte ori, fie'n orice împrejurări, li se iveşte o întâmplare la fel.

Aşa, bunăoară, iată o întâmplare foarte gravă care s'a ivit, zilele astea, în lumea politică: Rusia dă un *ultimatum* Chinei. Fiindcă nu toţi cititorii noştri pot fi în curent cu diplomaţia, trebue să le desluşim ce va să zică vorba asta *ultimatum*. Iată...

Proprietarul casei, după multă căutare, găseşte pe un student chiriaş şi-i zice:

— Domnule, ori îmi plăteşti până mâine la amiază chiria, or te dau afară din casă... Scurt!

Sau...O mamă de familie, care ţine să deie o frumoasă educaţiune copilului ei, îi zice:

— Puiule dragă! ori nu-ţi mai vârî degetele 'n nas, ori îţi rup urechile... Scurt!

Iată ce va să zică un *ultimatum:* cea din urmă somaţiune spre înlăturarea conflictului; mai limpede, pe româneşte: *picioru 'n prag,* sau *ori-ori.*

Şi astfel, ca să nu ne uităm vorba, ia să vedem: ce a făcut China când a primit dela Rusia un *ultimatum?...* A căutat să scape prin tangentă. Şi acesta e un termen întrebuinţat în diplomaţie, care trebue desluşit. Ce va să zică «a scăpa prin tangentă?» Iată...

Să zicem că d-ta nu poţi suferi pe d. dr. Vaida—din ce pricină, puţin ne pasă. Te întâlneşti cu cineva care t'entreabă:

— Mă rog, cum ţi s'a părut discursul lui Vaida? Aşa-i că vorbeşte straşnic?

— Care discurs? întrebi dumneata.

— Ei! discursul de alaltăieri, din Parlament...

— A! da, bine zici... Dar n'ai auzit ce i s'a 'ntâmplat lui Mangra...

Asta va să zică să scapi prin tangentă; cum am zice, să o scalzi, ori să răspunzi, în doi peri, la o întrebare precisă despre ceva, cu altă întrebare vagă despre altceva. Aşa face acum şi China, cum are diplomaţia chineză de demult obiceiul să facă. De aceea, pe semne, noi, Românii, despre şiretul care face pe prostul, vrând să scape prin tangentă, zicem că «face pe chinezul».

Şi acum să revenim la ce spuneam mai sus despre snoave şi zicători. Cine ar crede că întâmplarea aşa de gravă dintre două nemăsurate împărăţii, ca Rusia şi China, este aceeaşi întâmplare din următoarea bătrână snoavă?

Un ţigan, coborînd la vale pe uliţa satului, dă cu ochii de naşu-său, care vine dimpotrivă, dela deal. Cine ştie de ce, ţiganul sare repede din drumul mare peste şanţ la stânga, să dea de o potecă de vale. Naşu-său îl vede; apucă şi el peste şanţ la dreapta şi-i iese ţiganului în faţă...

— Bine, mă fine, mă ocoleşti, ai?

— Cum să te ocolesc, naşule?

— Păi, cum mă văzuşi, lăsaşi drumul drept şi o apucaşi pe devale.

— Cum să n'apuc pe devale, dacă mi se pare mie, că-i mai aproape p'acolo?

— Da unde te duceai, fine?

— La dumneata acasă, naşule.

— Bine, măi, casa mea e 'ncolo la deal, nu încoace la vale. Nu ştii tu unde e casa mea?

— Ba, aia o cam ştiu... Dà dumneata încotro, naşule?

— Mergeam tocma la tine.

— La mine?... Eu gândeam, că finul trebue să meargă la naş, şi nu naşul la fin. Aveam să te 'ntreb ceva... Uite ce e... Zice, că a pierit ieri-noapte dela Ţâca văduva lui Oancea un curcan... şi...

— Nu mai spune!

— Şi vreo patru găini...

— Aoleu! şi patru găini?

— Da; şi zice, că tu l-ei fi ştiind de urmă... Ce zici, fine?

— Ce să-i zic, naşule...Se prea poate, că aşa e pasărea ...sburătoare şi blestemată, nu ţine la casă.

— Cum să sboare, mă?

— Păi, dacă-i pasăre?

— Pasăre, pasăre; dà curcan şi găină ai văzut tu să sboare aşa departe?

— Ba, n'am prea văzut... Dà bine, că-mi aduseşi aminte; că de când mă tot ţin să te 'ntreb: purcelul ăla pe care l-am mâncat la d-ta astă primăvară, a mai crescut, că acu trebue să fie gogeamite grăsunul?

— Eşti càpiu? cum o să crească dacă ştii singur, că l-am mâncat?

— Bine, aia o ştiu eu, dà...

— Ia ascultă, mă ţigane; ia, să lăsăm vorbele de clacă în mijlocul drumului, că văz, că te grăbeşti şi tu...

— Mă cam grăbesc, ce-i drept...

— Când ai de gând să-mi plăteşti datoria aia, că prea o cam facem uitată?...

— Uite, vezi?... Şi mai zici, că te ocolesc... D'aia nu-mi place să mă 'ntâlnesc mai des cu dumneata, că prea mă 'ntrebi multe.

Dar oare numai la chestiunea Extremului-Orient se potriveşte această snoavă bătrână?... Ei, aş!

Aci aproape, în miezul Europei, se adună un comitet de oameni, în faţa căruia se prezintă, somat, un om matur, pentru ca, după mature desbateri, să se 'nţeleagă asupra modului de a pune odată capăt unui scandal public, de care nu cei d'întâi sunt cumva vinovaţi.

— Domnule, i se spune omului matur, lumea întreagă considerà acţiunea coteriei dumitale ca disolvantă şi deci primejdioasă pentru o mare cauză publică. Noi credem că ar trebui odată limpezită situaţia dumitale, şi, astfel, eşti rugat să ne spui lămurit: iei dumneata răspunderea acelei acţiuni?

— Mai întâiu, ar trebui, răspunde omul matur, să mi se probeze că răspunderea cade numai asupra mea, şi apoi, chiar după aceea, trebue să mi se lase timp a mă gândi dacă mi-o pot lua sau nu...

— Dumneata vrei s'o scalzi; dar noi îţi spunem scurt: ori faci să înceteze scandalul, ori, dacă nu, trebue să te tratăm cu ultima asprime, ca pe un vrăjmaş declarat al cauzei publice.

— Eu nu pot face nimica până nu mă consult cu oamenii mei...

— Dar *dumneata* patronezi acea pernicioasă acţiune.

— Da; însă eu o patronez numa; alţii o conduc... şi deci...

Ei! apoi când, în mijlocul unui comitet de oameni maturi, un om matur, strâns cu uşa în faţa unui *ori-ori*, vrea să scape ca ţiganul din snoavă — să nu-i zici?...

— Ei, stimabile, prea te faci chinez!

TERMITELE...

UN MIC CAPITOL DE ISTORIE NATURALĂ, PENTRU POPOR [1]

Termitele sunt nişte gângănii, sau gâze, cum le zice poporul la făpturile mici şi delicate ale naturii, pe cari oamenii de ştiinţă le numesc în genere insecte. Pe termitele acestea, naturaliştii le numără în rândul insectelor, cum zic ei, nevroptere (dela cuvintele greceşti *nevron*, adică nerv, şi *pteron*, adică aripă); căci ele au aripioare străvezii, înăuntrul cărora se vede o ţesătură deasă de firişoare nervoase. Ele trăesc în societate întocmită ca şi furnicile: au o femeiuşcă prăsitoare cu câţiva bărbătuşi pe lângă ea, şi pe urmă mulţime de soldaţi şi de lucrătoare. Sunt la trup cam de mărimea furnicilor dela noi; de aceea popoarele le-au crezut totdeauna că sunt furnici cu aripi.

Sunt mai multe soiuri de termite; dar toate sunt săpătoare, şi afară de asta, cea mai mare parte dintre ele sunt şi constructoare; adică, sapă orice a clădit omul, ca pe ruinele clădirilor omeneşti, să-şi clădească ele cuiburile şi aşezămintele lor. Trăiesc rozând din tot ce le iese 'n cale, tot ce pot roade; şi de aceea sunt un aşa vrăjmaş al oamenilor, că marele Lineu n'a stat la 'ndoială să pună în *Systema Naturae:* «Termes utriusque Indiae calamitas summa» (adică: Termitele sunt cea mai straşnică bătaie dumnezeiască în Indii).

Unde au bântuit mult în Europa, pe la mijlocul veacului trecut, vreo treizeci de ani de-a-rândul, a fost în

[1] Extras din minunatele: «Souvenirs d'un naturaliste» ale vestitului savant şi publicist *A. de Quatrefages*, membru al Institutului Franţei (1810, † 1892), publicate la Paris, 1841—1853, în editura Charpentier.

departamentul Franţei numit Charente inférieure (Şaranta-de-jos). Micul fluviu Charente se varsă în Oceanul Atlantic la vreo cincizeci de kilometri mai spre miazănoapte de gura măreaţă a Girondei. Intre aceste două guri au făcut mari stricăciuni termitele, şi mai ales în portul Rochefort şi în cetatea de mare La Rochelle.

Termitele lucrează pe ascunse de ochiul oamenilor; de aceea francezul numeşte *travail de termite* (lucru de termită) *o lucrare ocultă de destrucţiune*. Işi sfredelesc galerii pe subt pământ, la 'ntuneric, până la zidurile locuinţelor sau magaziilor, de aci coboară drept în jos până dincolo de temelii, pe urmă trec pe sub temelii, şi apoi suie în sus drept până înăuntru prin podele. De acolea 'ncolo au pus stăpânire ne 'nfrânată asupra locului.

Unele se năpustesc asupra lemnelor clădirii, asupra mobilelor şi proviziilor de orice fel; altele rod şi sfredelesc mereu înainte; atacă tavanurile şi podelele de mai sus, până ajung la acoperiş, ca să-l roază şi pe ăla. Lucrează însă cu multă băgare de seamă, să nu dea cumva de lumină, şi respectă cu cea mai mare grije suprafaţa obiectelor atacate, mulţumindu-se să le găunoşeze.

Dacă locul li se pare bun, le-a rămas acolo încă destul de prădat, aduc tencuială plămădită de pulbere de pământ ori de moloz şi din balele lor, şi înlocuesc treptat-treptat părţile lemnoase pe cari le distrug. S'au văzut, pe urma lor, stâlpi întregi de lemn preschimbaţi astfel în coloane de beton. Când nu le mai place locul, fiindcă l-au secătuit, atunci nu-şi mai bat capul cu dresul; opera de distrugere porneşte cu o aşa repeziciune că, în şapte-opt săptămâni, o casă mare europeană este coptoroşită din temelie până 'n vârf; ba un sărman sat de negri africani, în şi mai scurt timp, se face tot grămadă praf; nici urmă de bordeiu nu se mai zăreşte.

S'a văzut la Rochefort cum, într'o singură noapte, termitele pătrunzând prin piciorul unei mese, d'asupra căreia sta geamantanul unui inginer, au scobit piciorul de jos în sus, au trecut prin tabla mesei, pe urmă prin fundul geamantanului înăuntru, unde au ros tot; aşa că a doua zi nu s'a mai găsit petec de haină ori de rufă

neciuruit. Iar hârtiile şi planurile bietului inginer, şi cerusele cu plumb cu tot, toate dispăruseră fără urmă.

Vai de oraşul, în care au apucat să se 'ncuibe termitele!

Astfel, în La Rochelle, palatul prefecturii şi toate locuinţele dimprejur au fost prăpădite. Acolo nu mai erau oamenii stăpâni, erau stăpâne termitele. Nu mai putea pune omul un proţap, ori lăsa o scândură pe brazdă, în grădină, că a doua ori a treia zi erau nimicite. Propteiele dela copăcei, şi trunchiurile copăceilor şi crăcile mai răsărite până la ramurile crude fără scoarţă, erau scobite de jos până sus. Tavanele şi podelele prefecturii se fărămiţeau şi se scufundau.

Intr'o zi arhivele departamentului s'au găsit mistuite aproape în întregime, şi asta fără ca mai înainte să se fi arătat pe dinafară vreun cât de mic semn de stricăciune. Termitele ajunseseră la cartoanele arhivei prin lemnărie; pe urmă mâncaseră hârtiile administrative, respectând, ca după obiceiul lor, foile de deasupra şi muchiile filelor; aşa că un carton, care era înăuntru plin de tărâţe, produse de dejecţiunile acelor gângănii, părea pe dinafară întreg, ca şi cum ar fi conţinut dosarele neatinse.

Lemnul cel mai tare nu poate rezista la atacul termitelor. La scara cancelariilor prefecturii, era o bârnă groasă de stejar vechiu; un impiegat alunecând pe scară, dă să se proptească în mână, şi-i intră jumătate braţul în bârna aceea ca într'un mărăciniş. Numaidecât s'a cercetat şi răzuit bârna în mai multe părţi şi s'a văzut că nu rămăsese decât pe deasupra, la faţă, o pojghiţă subţire ca foaia de hârtie.

Ce n'au încercat oamenii, ca să stârpească soiul acela blestemat de gâze!... In sfârşit, după multe încercări şi studii, zicea învăţatul Quatrefages, că parcă le-ar fi dat el de leac. In urma experienţelor sale, dovedise că în atingere cu gazul de chlor pur, termitele cad la moment trăznite; iar într'o cantitate de aer amestecat pe a zecea parte cu acel gaz, peste o jumătate de ceas mor înnecate.

Aşa dar o insuflare de aşa aer amestecat în coptoroşeala lucrurilor atacate ar năbuşi năvala vrăjmaşelor. Insă

— zice celebrul naturalist — problema tot prezintă greutăţi. In toate chestiunile de acest fel, după toate cercetările savante cari ne dau numai soluţiunea teoretică, trebuesc să urmeze încercările practice, cari singure asigură aplicarea uzuală.

Aci, să urmăm cu toată luarea aminte pe savantul naturalist...

E vorba dar să atacăm o speţă exclusiv săpătoare; astfel, o exactă cu de-a-mănuntul cercetare a locurilor şi lucrurilor va fi mai întâi de toate necesară, spre a descoperi punctul de plecare, punctul central al atâtor găunoşări; şi apoi îndată, scurt, cu cea mai strictă promptitudine de operaţie, trebue pornit, subt o presiune considerabilă, leacul mântuitor până în adâncul răului. Poate primele încercări să nu izbutească deplin; poate că, nimicind un cuib două ici-colo, să te pomeneşti că se ivesc mai multe în alte părţi. Nu trebue un moment de repaos şi de 'ngăduială: după ele fără preget! scotoceşte mereu pretutindeni şi unde simţi că mai mişcă, nu le da pas; trage-le cu chlor până la saturaţie, până isprăveşti odată cu ele...

Şi când te gândeşti...

O! ce cruzi sunt oamenii de ştiinţă! ce fiinţă fără inimă a fost acel savant! Auzi dumneata ce răutate!... Ei! ce pot gândi bietele mici gângănii pomenindu-se afumate aşa fără nicio milă?... Fireşte, nu pot gândi alta decât:

— Ia uitaţi-vă la sălbaticii de oameni ce vrăjmăşeşte s'au pornit toţi cu toţii să ne distrugă *casa... noastră!*

SĂRBĂTORI MÂHNITE

Paştile cădeau în vară... Cine s'ar fi aşteptat la aşa schimbare de vreme? Viscol din vârfuri până în fundul văilor depărtate... In miezul vârtejului, pierdusem drumul urcând pe culmi înalte şi acum, coboram orbeşte fără să ştiu unde. Calul era istovit de puteri; iar eu simţeam cum mă pătrunde încet-încet frigul până în măduva oaselor. Mă învăluia din toate părţile întunerecul nopţii.... Rătăceam într'un pustiu negru, fără nădejde să mai dau de vreun adăpost. Când mă socoteam în pieire, iată sclipind în faţă-mi o luminiţă... Către ea!... tot către ea; căci — nu e numai o părere!... Şi sdrobit, iată-mă în faţa unei porţi mari... Mi-a fulgerat prin minte: de-acu, dacă n'am avut noroc să fi dat de gazdă bună şi primitoare, am să deger flămând aci, lângă gard, în sfânta noapte a Invierii, departe de săracul meu culcuş, dela care am plecat ca un nesocotit... Ajută-mi, Doamne!... Mi-am luat inima în dinţi şi-am bătut hotărît în poartă. O uşe s'a deschis, prin care s'a arătat lumină mare; şi un glas bun şi frumos de femeie a strigat:

— Cine e?

— Om bun, am răspuns eu; drumeţ rătăcit.

— Aşteaptă oţâr, mi-a răspuns dulcele glas.

Şi totodată am auzit sunând limpede, de departe, clopotele de Inviere. Mi-am scos căciula şi mi-am făcut cruce, pe când gazda îmi deschidea poarta.

— Hristos a înviat, gazdă bună!

— Adevărat a înviat, om bun! mi-a răspuns femeia... Pofteşte!

Un argat mi-a luat calul şi stăpâna m'a dus în casă.

A! ce chibzuită aşezare de oameni cuprinşi! ce frumoasă casă, caldă şi luminoasă! şi bogată, cum spune înţeleptul din vechime, « nimica de prisos şi toate cele de trebuinţă » ...şi ce prietenoasă întâmpinare! Iar stăpâna — ce mândreţe de femeie! Ce înfăţişare deosebită: cinste din creştet până 'n călcâie; linişte şi armonie în mişcări!... şi prestigiul acela al nobilităţii, cu atât mai strălucitor, cu cât vrea să se învălue în severă modestie!

— Iartă-mă, gazdă bună, am zis, că' ndrăznesc să'ntreb: a dumitale-i casa asta?

— A mea, domnule, din moşi strămoşi, de nu se mai ţine minte când...

— Să trăieşti, s'o stăpâneşti! că, drept să-ţi spun, frumoasă casă ai.

— Fumoasă... e frumoasă, nu zic, şi tocmai de aia o iubesc, domnule, şi nu vreau să mă despart de ea!... în zidurile ci sunt atâtea şi atâtea aduceri aminte de lupte grele și amare necazuri... Ei! Domnule, casa asta are poveste veche şi nu prea veselă... Temeliile ei sunt clădite din pământul de-aici plămădit cu sudori, cu lacrimi, cu sânge de-alor mei... Cum să nu ţiu eu la casa mea!

Şi zicând asta, s'a uitat jur împrejur cu ochii umezi de dragoste. Apoi mi-a făcut semn să şez în capul mesei; şi m'a ospătat... Bogdaproste!

Sta tristă în faţa mea. Vedeam bine că asupra acestei fiinţe aşa de prestigioase apasă ascunsă cine ştie ce amărăciune... Amândoi tăceam.

Am îndrăznit să rup tăcerea şi să întreb:

— Ascultă-mă, rogu-te, gazdă bună; eu văz că dumneata eşti mâhnită de ceva... Ce ai?

— Ce să am, domnule? Am şi eu un foc la inimă; dar, dumneata, cum ai să-l înţelegi? Şi, dacă ţi l-aş spune, ce ajutor îmi poţi da?

— De unde ştii? Spune-mi numai de ce-ţi tânjeşte sufletul: măcar o cât de mică mângâiere ce ar strica?

Gazda mea şi-a pus cotul stâng pe masă, şi-a răzemat tâmpla pe palmă şi, dusă departe pe gândurile nevoilor ei, mi-a spus liniştit şi măsurat următoarele:

— Uite, om bun, care-i pricina mâhnirii mele... Ascultă...

Eu, cum ţi-am spus, stăpânesc din străvechi locul meu şi casa mea, asta care o vezi. Dar n'am fost niciodată liniştită; am avut şi am încă nişte protivnici puternici, care-mi tot tăgăduesc dreptul meu şi mereu mă prigonesc fără milă. De amar de vreme, câte-odată am luptat, câte-odată am suferit, mai de multe ori am răbdat; cât?... ştiu numai eu şi numai Dumnezeu ştie. Numai El! Numai nădejdea în sfânta lui dreptate, care odată ş'odată va să vie să 'ndrepte nedreptăţile oamenilor, — numai ea m'a ţinut şi m'a întărit; că, aminteri, mă prăpădeam de mult, şi, pe risipa bătrânelor mele temelii, şi-ar fi înălţat protivnicii trufaşele lor palaturi.

Şi eu, Dumnezeu mi-e martor, nici o clipă n'am dorit a încălca dreptul cuiva; numai atâta am vrut, să fiu lăsată în casa mea a munci, a-mi lumina mintea şi a-mi ridica sufletul, ca să arăt ce ajutor aş putea aduce şi eu la fapta mare a binelui şi a mai-binelui, pe care a poruncit-o Dumnezeu omenirii...

S'a oprit şi a oftat adânc... Vorbise aşa de cuminte, că n'am avut ce să zic: i-am arătat numai din ochi că aştept urmarea...

— Răbdarea-mi îndelungă, a urmat gazda, şi neclintita-mi nădejde în Dumnezeu au obosit parcă până la urmă pornirea potrivnicilor mei... Or fi ei mai puternici ca mine, dar pe semne au înţeles şi ei că tot nu sunt atât de tari încât să mă poată nimici. Şi-aşa, am simţit bine că şi ei au început să se pătrundă că trebue să-mi dea pace: să cinstească dreptul meu, cum şi eu voiu să cinstesc pe al lor, şi, deacolea să trăim cu toţii, spre folosul tutulor, în bună înţelegere, în prietenie adevărată, în desăvârşită omenie...

— Ei! atunci ce piedecă ar mai fi pentru liniştea dumitale?

— Ei, domnule, dacă ai şti dumneata ce mi s'a întâmplat, n'ai face aşa întrebare... Tocmai când credeam că soarta mea începe să mai mă ierte dintr'o parte, mă loveşte acum şi mai adânc pe de alta... Când să zic Doamne-ajută, mă pomenesc, în casa asta, cu zavistie şi

vrajbă între copiii mei. Acu nu mai am vreme şi gând să fac pace cu potrivnicii: trebue să mă sbat cum să-mi împac copiii duşmăniţi între ei, că parcă ar vrea acum unii dintre dânşii să-mi risipească sărmana casa strămoşească!...

Zicând acestea, s'a ridicat drept în picioare, şi-a înălţat fruntea senină, umbrită de mâhnire, către icoane, şi-a făcut cruce, şi apoi, acoperindu-şi ochii cu amândouă mâinile, a început să plângă tăcut.

In tăcerea aceea, am auzit iar glasul limpede al clopotelor.

— A! biată nobilă mamă! m'am gândit. Ce sărbători mâhnite!... Ce să-i zic eu, un drumeţ străin? Cum o pot eu mângâia?... Nu, nu vreau să mai rămân în aşa tristă casă!

Adânc pătruns de respectul durerii, am sărutat mâna mâhnitei mame, şi atât i-am putut zice:

— Nădejde!

— Ei! dragă domnule, mi-a răspuns ea, ştergându-şi cu colţul māramei, ochii adânci şi cuminţi; aia, nădejdea, aia n'am să mi-o pierd eu niciodată!

— Mai rămâi sănătoasă, gazdă bună.

— Umblă sănătos, om bun, sub paza Domnului!...

Fără să mă uit înapoi, pe când clopotele sună toate Invierea, plec, şi mă duc... încotro vrea calul să mă ducă.

ÎNTRE STAN ŞI BRAN

Nici Dumnezeu nu poate mulţumi pe toată lumea, de vreme ce chiar doi fraţi buni, unul grădinar şi altul cărămidar, i se roagă totdeodată, unul, de ploaie, şi altul de secetă... Pe oricare l-o împăca mai întâi, o să-şi auză vorbe dela celălalt... Dacă nici Dumnezeu nu poate, darmi-te bietul om muritor!

Când te pui, cum te trage inima, să faci, după putere, o slujbă spre folosul cuiva, să nu te mai gândeşti la ce are să zică altcineva despre fapta ta; căci folosul unuia poate fi spre paguba altuia, şi, fireşte, dacă ai să cauţi şi la supărarea celui din dreapta, cât şi la folosul celui din stânga, atuncea trebue să stai frumos la mijloc ţinându-ţi mâinile încrucişate şi zâmbind cu nevinovăţie, când ăstuia, când ăstuïlalt. Cum am zice, nici nu jigneşti, nici nu slujeşti, — rămâi om bun ca zahărul, pe gustul tutulor, şi al lui Stan şi al lui Bran, deopotrivă dulce, şi nesupărător şi nefolositor pentru amândoi.

Şi mulţi cred că omul cuminte aşa trebue să se poarte'n lume, şi nu le merge rău.

La o judecătorie se 'nfăţişează un Stan şi un Bran, în pricină de ceartă cu bătaie. Judecătorul întreabă pe un martor:

— Jupân Leibule, spune: cum a mers pricina dumnealor?

— Parcă pot să spun daca nu ştiu? a zis martorul.

— Cum să nu ştii? Trebue să ştii, dacă ai fost acolo.

— Şi daca am fost acolo, parcă trebue să ştiu tot?

— Tot, nu; dar măcar atâta să ne spui: cine a 'nceput?

— Cum să ştiu, daca am venit când era 'nceputá sfada?

— Bine, sfada era începută; dar cine a dat, întâiu?

— Cum o să ştiu cine-a dat întâiu, dacă ş'unu-a dat ş'altu-a dat?

Ei! iacă om nepărtinitor, jupân Leibu; şi om chibzuit, care înţelege că fierbinţeala lui Stan şi lui Bran se poate potoli, şi că el trebue să rămână deopotrivă bun prietin cu amândoi.

Dar poate oricine fi chibzuit şi nepărtinitor ca Leibu? Nu... de sigur. Te 'mpinge nu ştiu ce apucătură, care trece peste socoteala cuminte, şi te dă de partea unuia, de unde auzi tu bine că te strigă poruncitor glasul dreptăţii — să zicem de partea lui Bran. Ei! atunci, lasă pe Stan să gândească şi să spună câte şi cum i-o plăcea şi vezi-ţi de treabă. Ba chiar, dacă s'o vârî Stan ori cu duhul blândeţei, ori cu toana de arţag, să te scuture de mânecă, doar te-o face să te iei la colţ cu el, nu te lăsa amăgit şi răspunde-i frumuşel: « — Nene Stănică, eu înţeleg ce pofteşti dumneata: să mă 'ncurci la vorbă, că te ştiu ce procopsit şi dibaciu eşti şi la limbă şi la condeiu; decât, iartă-mă, să te ierte Dumnezeu, n'am vreme acuma de palavre fără cap, fără mijloc şi fără coadă; că, uite, trebue să isprăvesc colea slujba ce m'am legat frăţeşte să i-o fac lui badea Bran ».

Dintr'atâta scurtă vorbă, cred că va 'nţelege oricine pentru ce n'am răgaz să stau de polemică (aşa zicem noi gazetarii, intelectualii, « polemică »; oamenii de rând, fără condeiu, zic « moşi pe groşi ») şi mai ales cu cine, polemică? cu nişte bărbaţi aşa de străluciţi, că nici nu socotesc de lipsă a-şi mai spune numele când te iau la vale pe nume; cu nişte oameni « ale căror idealuri nu le-aşi fi putând eu înţelege » (zic dumnealor). Adică noi, cei de pe partea lui badea Bran, nu 'nţelegem idealurile lui nenea Stan. Ba, s'avem iertare, zicem noi; le 'nţelegem şi prea le 'nţelegem, cum le-a 'nţeles şi badea Bran; că, dacă nu le 'nţelegea la vreme, ar fi dus el acuma în cârcă pe nenea Stan drept acolo, sus de tot, unde vrea s'ajungă nenea d'a călare, ca vătaf deplin împuternicit al unei lumi aiurite de potopul vorbelor late, să trateze... cumva cu... cineva despre... ceva.

Căci, iată, aci-i aci. Aci stă taina izbândei: în vorbele înalte, late şi umflate. Ţi-a dat ursitoarea, când te-a tras moaşa de nas, multă isteţime şi... sfială de loc? Ai mai avut şi noroc să 'nveţi ceva buche? Ştii să porţi condeiul? (gramatica nu-i de lipsă!) ştii să le torni cât de groase pe nerăsuflate? — atunci, ţi-a pus Dumnezeu mâna 'n cap... Te arăţi îndrăzneţ mulţimii! o iei de sus şi repede; cu cât te-o înţelege mai puţin, cu atât o să te crează mai procopsit, şi apoi, învârteşte-o, răsuceşte-o, ameţeşte-o, aiureşte-o! şi, după ce ai văzut că se ţine năucită cu mâinile de cap, îi strigi tare, s'o asurzeşti:

« Noi, contra partidului naţional? noi, contra solidarităţii naţiei? Este o calomnie! infamie!! o blasfemie!!! Noi, contra solidarităţii, contra partidului? Dar noi suntem ai partidului; da, ai partidului, cu... infima condiţie ca şi el să fie al nostru; noi urmăm partidul, fără să cerem în schimb decât un lucru de nimic: să ne urmeze şi el pe noi... Aşa dar întrebăm: de ce să mergem noi la el, şi să nu vie el la noi, precum cer dreptatea, echitatea, lealitatea, în fine « spiritul modern? »

Aci, la « spiritul modern », fireşte, lumea rămâne absolut tâmpită... Dar unul, Oancea, om fără carte, întreabă pe prietenul său, Ion, tot om de rând, nedat la slovă:

— Mă, naţie, ai înţeles tu ceva din câte spuse Domnul ăsta?

— De 'nţeles, răspunde Ion, e greu, că e prea înalt cum a spus el; eu n'am învăţătură să pricep aşa lucruri subţiri; dar, pe cât am putut apuca din vorbele lui, că « trebue partidul să vie la dumnealor, înloc să meargă dumnealor înapoi la partid », mi-am adus aminte de o snoavă veche dela noi din sat...

Zice că umbla un ţigan de vreo câteva nopţi cu o potcoavă 'n mână şi căuta pe 'ntunerec, ba pîn sat, ba pe de lături, la păşune, încoaci, încolo, tot căuta...

Paznicul satului l-a 'ntrebat:

— Ce tot te învârteşti pe aci, mă ţigane, noaptea întreagă? ce tot cauţi?

— Ce să caut? a răspuns ţiganul. Ia, căutam un cal, să-l bat la potcoava asta.

Iată om cu idealuri, pe care paznicul, mărginit la minte, nu le poate înţelege...

Şi-apoi, de-acolea « acei cari nu 'nţeleg idealurile noastre tainice (ce nu se spun niciodată) sunt nişte bătrâni ramoliţi, bipezi inconştienţi, conduşi de vanităţi senile, ridicoli, deplorabili, ba chiar... urechiaţi...» (după severa politică scoţiană...).

E foarte mânios Stan pe Bran; are şi de ce: o 'nvârti, o răsuci, dar nu i s'a prins.

Şi când mă gândesc la mania lui Stan, să spun drept... Eu pe omul de înaltă valoare politică şi socială, pe acel bărbat, cu care s'ar putea făli orce societate europeană, — vreau să zic pe doctorul Vaida, al cărui prieteşug mă răsplăteşte cu prisos de nesocotirea multora, — îl stimez cu deosebire; dar acum n'aş vrea să fiu în locul lui, şi iată de ce.

Dacă eu, un publicist, d'abia îngăduit ca mediocru, îmi auz atâtea! — ba că sunt numai un biet dramaturg rătăcit în politică, unde m'am « poticnit fără să vreau » (adică, pe semne, se poate poticnire şi cu dinadinsul); ba că, om care nu 'nţeleg idealurile înalte ale intelectualilor de elită, « gândesc astăzi la bătrâneţe altfel decum gândea, acu mai bine de patruzeci de ani, în frageda-i tinereţe, fie-iertatul Eminescu »; ba că, pentru întâia oară, eu « născocesc în anul 1911, ideea despre o înţelegere între români şi maghiari », care idee nimănui nu i-a trăznit până aci pîn cap, — şi că, prin urmare, m'am vândut şi eu maghiarilor — poate, Doamne iartă-mă, ca să mă numească Vlădică cine-ştie-unde...

Iaca, zic, îmi aud eu atâtea, pentruce? pentru douătrei biete coloane din « Românul », destul de blânde şi de sfioase — ce-o să-şi auză el, doctorul Vaida, după lovitura de măciucă, pe care le-a tras-o la mir domnilor inteligenţi, independenţi, intransigenţi şcl?...

Şi lovitura fiind din cale-afară ameţitoare, a rămas deocamdată bravul nostru amic Vasile Goldiş să primească în cap blestemele lui Stan. El, Goldiş, el e capul răutăţilor, el e urzitorul zavistiei, el e de vină şi pentru înţepăturile mele, destul de măsurate până acuma, şi de măciuca năprasnică a doctorului Vaida.

Toate bune şi frumoase; dar mult stimaţii mei amici, dr. Vaida şi Goldiş, sunt cel puţin intraţi în horă şi trebue să joace... Dar eu?... ce căutai ca să mă vâr în joc? Căci trebue să mărturisesc că, dacă mi-se 'ntâmplă neplăceri, e vina mea. De ce nu m'am dus să intru în clica sau claca lui Stan? Ce mai «ilustru maestru» aş fi fost, «totdeauna tânăr, vecinic verde» ca spanacul, «român cu adevărate idealuri!...» Şi ce primiri! Ce festivări! Ce aplauze! Ce buchete! şi pupături la sosire, şi batiste stoarse de lacrimi calde fâlfâind la plecarea ţugului!... Ţucu-te numa!

Dè! dacă n'am avut gândul ăl bun, şi m'am lăsat să mă ducă apucătura! Iată unde am ajuns!... Pe intelectuali, «cari sunt singura raţiune de a fi a naţiunii întregi» (cum e şi spoiala singura raţiune de a fi a unei clădiri); cari împart diplomele de merit artistic şi literar şi decretează geniul; cari, ca orce înaltă Curie, judecă, încoronează sau osândeşte în cea din urmă instanţă, definitiv, fără apel, orice produs de artă frumoasă — pe toţi, mi i-am făcut duşmani... Ce mai mă fac eu acuma, eu care sunt aşa de vanitos?.. te întreb pe tine dragul meu amic, Goga!.. Iată, că înalta Curie a Republicei Literelor mă ia şi peste picior ca pe un *intrus*, care se vâră nepoftit în Templul-Frumosului... Să vezi, c'or să mă dee afară!

Zice, că pe un Englez liniştit, membru al Parlamentului, ar fi stăruit mult să-l capete de aproape prietin familia unui colonel. Englezul, pe semne, nu i-a dat inima brânci şi a ocolit cu dinadinsul prieteşugul cu care-l îmbiau. Colonelul s'a mâniat de asta şi s'a hotărît să-i caute pricină Englezului, ca doar de l-o provoca la duel. I-a ţinut calea şi, când odată a dat piept în piept cu el, i-a zis, un multă demnitate, pe franţuzeşte:

— Domnule, eşti un imoral!

Dar Englezul liniştit i-a răspuns pe englezeşte:

— Adaogă, domnule, că sunt şi laş, şi lasă-mă, te rog, să trec.

De acum, am isprăvit odată pentru totdeauna cu Stan... Poate dumnealui să spună orice-i place, să mă înjure oricum ştie, supărare la mine nu 'ncape. N'am

vreme de asta deloc, dar deloc. Am intrat slugă la Bran, că mi se pare şi casa lui cinstită şi omul om de omenie; însfârşit c'aşa m'a tras inima pe mine... Vreau să-i rămân slugă credincioasă, şi atâta vreme, câtă am, d'abia mi-ajunge să-mi fac slujba cum se cade după slabele mele puteri.

Şi astfel, sper că, după magistrala serie a doctorului Vaida, o să-mi dea şi mie voe « Românul » să spun ceva prin coloanele sale, cum m'o tăia capul. Şi am să spun mereu că...

In momentele de faţă mai ales, opinia publică nu poate osândi îndestul de aspru pe acel care-ar căuta să vateme ori în ce chip solidaritatea naţională, atingând, sub orice pretext şi câtuşi de puţin, prestigiul Comitetului, care Comitet singur poate astăzi reprezenta integral, cu supremă autoritate, interesele naţionale; şi că: acel care tăgăduește, ori şi cum, această autoritate, prin asta tăgăduește ori şi ce drept de pretensiune a naţiei româneşti, ca atare, în viaţa politică a regatului Ungariei — tăgăduire, pe care niciun Maghiar de inimă şi cu minte n'o mai articulează astăzi.

SCRISOARE

Stimate domnule Director,

Am citit în « Românul » de Joi 14/27 Aprilie, între altele, că:

« Scriitorii din România pot veni între românii din Ungaria, numai şi numai ca literaţi, ca să-şi recite operele lor, să facă adică petrecere de salon literar; n'au dreptul aci să se vîre, nici chiar să aibă păreri, în afacerile interne ale românilor supuşi ungari... »

şi mai departe, că:

« Românii din Ungaria nu pot deloc admite în afacerile lor interioare, în neînţelegerile lor naţionale, vreun amestec al scriitorilor din România, fiindcă un aşa amestec, nu numai că nu le poate face vreun bine, dar chiar deadreptul le aduce stricăciune... »

Neavând în faţă-mi numărul acela al ziarului dv., nu pot da citatul textual; dar îndrăznesc a garanta despre exactitatea strictă a înțelesului. In altă foaie oricare, nişte cuvinte cu aşa înţeles ar fi trecute neluate 'n seamă; dar, apărând în coloanele « Românului », organul autorizat al partidului naţional, fireşte, capătă o deosebită greutate, şi, astfel, nu pot fi lăsate a trece fără oarecare desbatere.

Stimate domnule Director, iertaţi-mă: eu cred că judecata ziarului dv. în această privinţă nu este — cum să zic mai potrivit? — nu este cu desăvârşire la adăpost de orice împotrivire întemeiată. Şi să vedeţi de ce...

Mai întâi, daţi-mi voe să vă 'ntreb: nu vi-se pare şi dv. că, dela o vreme 'ncoace, noi Românii, în genere,

dăm o exagerată importanţă literaturei, ca să nu zic literaţilor?

Literatură... Poezie...

Da... Poezia — când e poezie, nu când numai vrea să fie — oricât ar părea de inutilă unor filisteni, îşi are înalta ei utilitate...

Ea poate îmbărbăta omenirea la războiul contra răului şi la cucerirea binelui; o poate consola de jertfele seculare întru căutarea mai-binelui; o poate face să zâmbească atunci când e doborîtă de osteneală; o poate face să-şi ţină capul în sus spre cer când este mai adânc umilită de bătăile naturei oarbe; o poate face a întrezări o clipă adevărul vecinic, ce nu-i e dat să-l vază vreodată...

Toate astea le poate face poezia, fiindcă ni-se înfăţişează învăluită din creştet până 'n călcâie în acel prestigiu mistic pe care nimeni nu l-a definit pân' acuma; fiindcă este fiica luminii; fiindcă, într'un cuvânt, este... frumoasă; iar frumuseţea e dela Dumnezeu... Pas de te pune cu puterea lui!

Dar, fără îndoială, un literat care are deplină conştiinţă de puterea şi menirea artei literare trebue să ştie că, oricâtă slavă i-ar face unei naţiuni, astăzi şi 'n viitor, poezia ei, în adevăr originală şi serioasă, acea naţiune, de dragul celui mai genial poet, nu-şi poate uita de interesele ei reale şi pozitive, de grelele ei păsuri de zi cu zi. Da, este nobil şi minunat lucru poezia; însă cu ea nu se poate nici stinge incendiile, nici jugula epidemiile, nici birui năvala apelor cutropitoare, nici hrăni lumea flămândă, nici preface materia chaotică şi inutilă în formă raţională şi utilă.

Şi oricare literat — afară, se 'nţelege, de unul dintre cei cari vor numaidecât a fi importanţi — trebue asemenea să ştie că aceea ce în adevăr este important pentru cultura şi istoria fiecărui popor şi pentru ale lumii întregi, nu este literatul, ci literatura, opera literară... Câte opere literare, ca şi opere de alte arte frumoase, strălucesc de veacuri, spre onoarea şi admiraţia omenirii, fără să li-se cunoască anume autorii!.. Ce a pierdut omenirea posedându-le opera acestora, dar necunoscându-le numele?

Deplânge cineva moartea unui Tacit sau a unui Sofocle, ori nu se poate mângâia de lipsa operelor lor pierdute?

Iar importanței operelor literare îi pot da sancțiune, nu scurta zi de astăzi, nu o serată cât de lungă de mâine, nici o și mai lungă ședință solemnă de poimâine a unei Academii, ci zilele nenumărate ale viitorului fără de margini socotite. De aceea, pe un literat, care are deplină conștiință de arta lui, un orcan de entusiasm al contemporanilor, recolta de flori a unei întregi primăveri, ramurile toate ale unei vaste păduri de stejar, nu-l pot mângâia de acea adâncă îndoială despre sine, care le lipsește numai celor lipsiți de adevărat dar.

Și, astfel, naște întrebarea: de ce ar veni un scriitor, ca atare, în mijlocul dv.?... Numai pentru a smulge în treacăt succese de stimă în produsele pur literare? — Nu, desigur... Un scriitor străin poate fi îndemnat să vie la dv. și de alt imbold decât dorința unei deșarte satisfaceri a amorului propriu...

Intru cât, ori-de-unde ar veni el, nu și-ar permite a înfrunta legile Statului dv., sau turbura ordinea politică, ori nesocoti buna-cuviință socială, de ce nu s'ar amesteca și el, cu deplina politeță firește, în desbaterile dv.?... De ce ar fi considerată ca o indiscreție condamnabilă — bunăvoința lui de a da, în marginile celor mai modeste mijloace, o mână de ajutor la nevoile dv. politice și sociale?.. De ce, oricât ar fi de neînsemnat ajutorul lui, omul acela să fie expus la una din cele mai dureroase ofense — nesocotirea și respingerea binelui închinat cu sinceră intenție și cu toată dragostea?

Și dacă aceste întrebări se pot pune despre un scriitor ori-de-unde, firește ele se pot pune și despre unul din regatul vecin și aliat cu al dv. De ce v'ar părea ciudat și inadmisibil să-i treacă prin minte unui scriitor român, că ar face o faptă bună încercând a vă ajuta în străduințele dv. după puterile lui fie cât de slabe?

Și, aci, să-mi dați voie a vă spune în câteva cuvinte pentru ce așa ceva e foarte natural să treacă prin mintea unui scriitor din România. Iată. Noi, cetățenii regatului român, ne dăm bine seama de câtă importanță are pentru

noi alianţa cu regatul dv.; deci, noi ne simţim de-aproape interesaţi la buna dv. stare, la cultura dv., la raporturile, ce dv., ca entitate etnică, le aveţi cu concetăţenii dv. maghiari — fiindcă, cu cât dv. veţi prospera şi veţi fi mai mulţumiţi, cu atât veţi întări Statul dv., şi cu cât îl veţi întări, cu atât noi, cei din regatul român, de aceeaşi limbă cu dv., vom căpăta mai multă consideraţie în ochii puternicului nostru aliat, fireşte cu atât mai multă cu cât forurile competente vor înţelege, că şi noi, cu poveţele noastre, cu cultura noastră, în fine cu sprijinul nostru moral, am putut întru câtva ajuta la progresul dv.

Dacă un scriitor străin ar veni în mijlocul dv. cu gândul, nu de a hrăni vrajba dintre conaţionali, ci de a o potoli; nu de a propaga ura şi duşmănia, ci dragostea şi buna înţelegere echitabilă între cetăţeni, — acea dragoste şi acea înţelegere la care trebue să fie interesate şi bravele dv. popoare şi puternica dv. monarchie, — de ce să nu-l primiţi bucuros?

Inchipuiţi-vă, că un scriitor străin, care v'a privit de departe viaţa publică — vine în mijlocul dv. să vă zică:

« Iată, acum sunteţi în pragul unei mareţe mişcări politice şi sociale, dela resultatul căreia atârnă adânci prefaceri în regatul vostru, imperios reclamate de cerinţele veacului...

« Lăsaţi de-o parte orice vrajbă, uitaţi orice interese particulare, jertfiţi orice ambiţiuni sau ţâfne personale, şi, fără gând ascuns, daţi-vă toţi până la unul mâna frăţeşte pentru reînchegarea integrală a solidarităţii naţionale...

« Cea mai mică neînţelegere între voi vă poate micşora în mod incalculabil autoritatea, care v'ar trebui ca să vă amestecaţi şi voi (cum sunteţi chiar datori, ca popor cuminte şi credincios Statului vostru) la rezolvirea unei supreme chestiuni ! »

Când — în modul cel mai politicos, fără a-şi uita o clipă de respectul datorit legilor Statului dv. cât şi cuviinţelor sociale; fără a-şi permite să pomenească în rău numele vreunei persoane, ne-mi-te să cuteze a-i aduce vreo ofensă, — un scriitor, fie chiar din România ar veni să vă vorbească astfel, spuneţi drept, stimate domnule

Director, aşa e că, dacă n'ar izbuti să vă facă vreun bine, cel puţin, de stricat, nu v'ar putea întru nimic strica.

Sunt sigur, că veţi răspunde şi dv. — nu.

De aceea, sper, că nu voiu comite o indiscreţiune când voiu îndrăzni a vă mai ruga să binevoiţi a-mi acorda ospitalitatea « Românului », valorosul organ autorizat al partidului dv. naţional.

Până atunci, vă rog, stimate domnule Director, să primiţi salutările mele cele mai distinse.

Al dv. devotat servitor
I. L. Caragiale

O REPARAȚIUNE

In numărul 29 al « Tribunei » din Arad, pag. 6, coloana 3, a apărut, spre aiurirea tutulor românilor de bine, o notiță minusculă, pe care a reprodus-o « Românul » în fruntea numărului său de a doua zi, dând-o în judecata opiniei publice a întregii românimi.

In adevăr, notița aceea, credeam că nu i-ar fi trăznit prin cap s'o scrie nici celui mai rabiat șovinist maghiar de cea mai josnică spețâ.

Tot a doua zi, vine în « Tribuna » un fel de dulceagă retractare: onorata redacțiune se lapădă pur și simplu de orice răspundere, pe cuvântul că notița aceea a fost publicată « fără știrea onoratei redacțiuni », fapt care onoratei redacțiuni i se pare « regretabil ».

Cum am zice, și batjocură — ocara nu era de ajuns. Cum asta?

Un individ deșuchiat, în toiul târgului, trage o palmă unui om pacinic, și când acesta, amețit de așa ofensă, vrea să deschidă gura, deșuchiatul, zâmbind grațios, îi spune că a fost numai o greșală de mișcare, așa, din nebăgare de seamă, și-i cere cavalerește *pardon*, bătându-l amical cu palma cealaltă pe umăr.

Frumos destul!

Prin gazeta dumitale, care inundă trei țări, se aruncă ocară infamantă asupra a mii de oameni cinstiți; se denunță, cu sarcasme pline de acel miros specific al speluncilor bucureștenești, unde se strâng, în academii libere, toți intelectuali de industrie, — se denunță în gazeta dumitale, că rațiunea și temeiul însuflețirii unei mari întruniri naționale sunt numai pițula și groșița, pofta

chefului de gură-cascā de-o parte, de alta setea de reclamă — adecă imbecilitatea celor mulţi şi şarlatania celor puţini... Iar, a doua zi, declari, calm şi senin, că nu iei nicio răspundere pentru ocara aceasta făcută unui neam întreg « fără ştirea dumitale », om nevinovat; ba, chiar o regreţi.

Aşa, scurt şi cuprinzător... Foarte comod!

De sus, de pe o fereastră a casei dumitale, se aruncă zoale în capul publicului; iar dumneata stăpânul casei, zâmbind candid, declari, dela altă fereastră, că desaprobi această murdărie săvârşită fără voia dumitale, ba chiar îţi pare... necuviincioasă.

Ei! apoi, să ne ierţi! aşa nu merge, onorate şi nevinovate domnule!

Pentru lăturile aruncate de pe o fereastră a dumitale, dumneata, ca stăpân al casei, eşti mult mai răspunzător decât să se mulţumească lumea, înzolită din cap până 'n călcâie, numai cu atâta din parte-ţi — numai cu o platonică desaprobare şi cu un regret mălăeţ.

In casa dumitale, dumneata eşti stăpân, şi, dacă eşti om de omenie se cuvine, numaidecât, pe făptuitorul, care ţi-a ruşinat în primul rând casa şi obrazul dumitale prin fapta lui nesocotită — oricine ar fi acela, slugă ticăloasă ori copil desfrânat — să-l iei frumuşel de ceafă şi, fără cea din urmă cruţare, să-l arunci lumii spre înfierare.

Aşa ar trebui să facă onorata direcţiune a « Tribunei »: să arate îndată cine este anume acel brav desmăţat care, abuzând de lipsa unei supravegheri normale a redacţiunii gazetei, a îndrăznit, mascat să ofenseze o lume întreagă — ca un senior càpiu din întunecatele vremuri feudale pe nişte bieţi servi tâmpiţi de mizerie...

Să fie îndată cunoscut numele pentru mult timp detestabil, şi pilduit numai decât ignobilul individ.

Şi, dacă pricepe ce spunem destul de răspicat, cel dintâi care e dator să-l pilduiască în faţa lumii ofensate pe acel descreerat este însăşi direcţiunea « Tribunei ».

Aceasta ar fi, în adevăr, o reparaţiune a urmărilor « regretabilei lipse de supraveghere redacţională ».

Ne pare a spera, că nu în zadar, împreună cu toţi românii de bine, o dorim şi o aşteptăm.

LITERATURA ŞI POLITICA

Stimate oaspete şi stimaţi meseni,

Pentru întâia oară mă găsesc într'o adunare politică — nu e cea d'întâi la care iau parte: de douăzeci şi cinci de ani, iubirea de artă m'a îndemnat să scap cât mai puţine din cele ce s'au ţinut la noi, — o adunare politică unde am auzit cuvintele ce m'au îmbărbătat; pentru prima oară am auzit că se vorbeşte de altceva şi mai ales că se gândeşte la altceva decât la treburi şi la izbânzi materiale.

E drept că de vorbe mari — libertate, naţionalitate, constituţionalitate şi celelalte — n'am fost de loc lipsit: am auzit destule... n'am să mă plâng. N'auzisem însă până astă seară că Politica este ceea ce credeam şi eu că trebue să fie — arta de a evoca toate izvoarele de energie proprie a unei naţiuni, de a le regula curgerea, garantându-le alimentarea continuă, şi de a le face ca toate împreună să producă acea putere de particulară existenţă, putere care singură înseamnă locul ce trebue să-l aibă un popor în complexul lumii.

Ei! m'am învrednicit astă seară s'auz în sfârşit, dela valoroşii cuvântători cari m'au precedat, confirmarea înţelesului ce aveam eu despre arta politicei. Cu atât mai îmbărbătat a trebuit să fiu, cu cât am văzut că şi aceste bine inspirate şi deplin autorizate glasuri au ţinut să afirme cum că energia cea mai înaltă a unei naţiuni îi este propria gândire, a cărei cea mai puternică manifestare nu poate fi decât literatura naţională.

Ce bine că în sfârşit am auzit acestea afirmate aci, în o solemnă profesie de credinţă, de către bărbaţi meniţi

a conduce destinele patriei noastre, bărbaţi cari fac fală partidului conservator! Şi cât este de sinceră această sănătoasă credinţă a tineretului conservator, o simţ eu în deosebi, văzând, plin de emoţiune, măgulitoarea primire ce mi-o faceţi mie, prea măgulitoare fireşte potrivit cu infima mea activitate literară şi cu slabele mele merite. De sigur dv. faceţi nu pentru mine anume, ci pentru literatura naţională un caz de consideraţiune... Mă primiţi cu aşa bună voinţă în sânul dv., dv. conservatori monarchişti, pe mine, care, în copilărie, am servit cu fanatism atât de fieros sub gloriosul drapel al Republicii Ploeştilor?... A!

Am auzit în sfârşit astă-seară că Politica nu e numai şi numai meşteşugul de a căpătui interesele materiale ale unor sau chiar ale tutulor; căci Politica aceea care n'ar pretinde decât să descurce sau să încurce de azi pe mâine doar nevoi materiale, ar fi abia vrednică de o seminţie primitivă, o seminţie ce nu ar putea avea vreodată o istorie, ci numai o istorie naturală.

Un popor, ca să aibă o istorie, are mai întâi o poezie populară, apoi cronicari, pe urmă un Alecsandri, un Bălcescu, un Eminescu, şi tocmai mai târziu, dacă, din nenorocire, trebue, şi nu se poate altfel, alege... alege şi pe un *ţelebi* Sekiaris.

Da, să avem în templul nostru pe Vulcan, pe Mercur şi pe Plutus, dar să-i avem ca zei slujitori; ei trebue să ne ajute ca noi să putem sluji cu cât mai multă dignitate pe Minerva şi pe Apollo. Da, domnilor, aşa e; gândirea — iată cea mai înaltă şi cea mai nobilă energie a unei naţiuni; şi deaceea Literatura este, precum cu drept cuvânt s'a spus, sora mai mare a Politicei.

Este artă literară Poezia, care fixează atât de frumos felul specific de simţire al naţiunii; e artă literară Istoria, care povesteşte şi judecă rătăcirile şi isprăvile, suferinţele şi triumfurile naţiunii, şi astfel întăreşte acesteia conştiinţa puterii ei de dăinuire; sunt artă literară Satira, Teatrul şi Romanul, care întipăresc spre păstrare trecătoarea fizionomie socială a deosebitelor epoce; sunt artă literară şi Polemica şi Cronica uşoară şi Pamfletul — zic pamflet

în înţelesul larg, pe care occidentalii îl dau acestui cuvânt, iar nu în înţelesul strâmt, pe care i-l dau la noi unii, prea puţin cunoscători de clasificaţia genurilor literare — artă rafinată şi incisivă, — şi tot artă literară e şi arta măreaţă a oratoriei.

Cu aceste din urmă două ramuri ale ei, Literatura vine la fiece moment să dea d'a dreptul ajutor Politicei; cu acestea, îi este aliată combativă; cu celelalte, îi este călăuză cuminte: o ia de mână, o îndeamnă şi o asigură pe căile grele către un viitor al cărui capăt şi termen numai Dumnezeu îl poate cunoaşte.

Ca literat dar, primit într'un mod aşa de cordial în sânul marelui partid conservator, ridic acest pahar în sănătatea ilustrului fruntaş care lipseşte dintre noi şi care ar fi dat atâta strălucire adunării noastre de astăzi, în sănătatea aceluia care este onoarea presei şi tribunei române, — în sănătatea domnului Alexandru Lahovary!

CUVÂNTARE (I)

Domnilor,

Intr'o seară frumoasă de vară, un tânăr călător obosit de drum, ajungând lângă un izvor, s'a aşezat jos să se odihnească. In faţă spre apus de vale se ridica o pădure bătrână, iar la spatele pădurii cobora măreţ soarele.

Pe deoparte oboseala, pe de alta înalta frumuseţe a priveliştii l-au vrăjit; şi sub vraja lor, tânărul nostru drumeţ a adormit adânc... A adormit adânc — şi a dormit foarte bine. Când s'a trezit — a doua zi de dimineaţă — răsărea soarele. In faţa tânărului, spre apus, acest soare nu mai lumina pădurea bătrână dindărătul căreia scăpătase aseară... lumina un oraş grandios: cu palaturi, catedrale, turnuri, cupole şi viaducturi şi mişcarea şi sgomotul oraşului mare... In locul pădurii negre de aseară, ce prestigioasă apariţie aeriană sub strălucirea limpede a dimineţii!... S'a şters omul uimit la ochi... Cum se poate? «Cum se poate? M'am culcat aseară — sigur — în faţa unei păduri... şi acum când mă trezesc...» (aplauze).

Şi necrezându-şi ochilor, s'a aplecat asupra izvorului să şi-i spele... şi privindu-se în apă s'a văzut acu, dimineaţa, tânărul de aseară, cu o barbă lungă albă până la brâu... Dormise o sută de ani... A rămas fireşte bătrânul încremenit...

Ei! tot aşa au rămas la noi încremeniţi cei cari, după ce au dormit o jumătate de veac, s'au găsit în faţa împrejurărilor sociale şi politice din urmă (aplauze sgomotoase)... Se şterge boierul la ochi de dimineaţă... când se trezeşte în faţă cu fapta vremii, cu aşa adâncă schimbare

a lumii... Rămâne uimit boierul, când în faţa ciubucului ridicat, în loc să găsească plecată supunere, întâmpină un om care-i spune: «Boierule, mi se pare că dumneata nu-ţi dai seama de realitate... şi nu mai... poţi raţiona clar» (aplauze multe).

Cum s'a uimit omul din poveste în faţa oraşului ivit ca prin minune, aşa s'au uimit mulţi de la noi în faţa revoluţiunii ţăranilor... Da, trebue să numim lucrurile pe numele lor: revoluţiune a fost, iar nu răscoală.

Turburarea ordinei publice în anume moment şi loc, chiar când e logică, este o răscoală; însă ridicarea generală a unei lumi întregi, chiar când pare că n'ar avea logică, este o revoluţiune (aplauze sgomotoase).

Şi rămânând uimiţi în faţa revoluţiunii ţărăneşti, şi-au întors privirile înapoi, şi înapoi au dat cu ochii de alta, care i-a uimit şi mai mult — au dat cu ochii de partidul conservator-democrat... Minune peste minune!

O jumătate de veac se cântă: «Deşteaptă-te, Române!..», «Talpa ţării», «Noi vrem pământ!..» Invăţaţi carte! luminaţi-vă! Ei! s'a deşteptat românul... începe lumea să se lumineze. Cine strică? Noi suntem de vină că am fost chemaţi să luăm parte la viaţa publică (aplauze).

Clasele sociale care au dominat ţara au fost odinioară puse într'o grea dilemă: ori să renunţe a mai domina, cedând în favoarea intereselor străine, ori să continue a domina în favoarea intereselor naţionale — şi fireşte au fost silite să primească soluţia din urmă. Da; când Europa a acordat Românilor ca atari o stare de drept internaţional, acele clase dominante au trebuit să dea ţării, mai de milă, mai de silă, o formă de Stat europeană, şi numai decât să introducă şi la noi cultura apuseană... Şi asta a trebuit să aibă urmări. Când se părăseşte o stare politică patriarhală, fireşte nu se mai pot păstra moravurile patriarhale.

Nu noi stricăm dacă, deşteptându-ne în faţa rămăşiţelor claselor odinioară dominante, suntem mai bine armaţi decât mai pot fi ele (aplauze multe).

Domnilor, un Stat modern nu mai poate fi conservator în înţelesul strâmtei doctrine a conservării privilegiilor de

clasă dominantă. Această doctrină dominantă este astăzi patent anarhică, fiindcă energiile cari cresc cu vremea şi pretind să se amestece şi ele în conducerea afacerilor publice, dacă sunt înlăturate prea îndelung dela satisfacerea legitimei lor pretenţii, atunci când natural ar fi să fie elemente de ordine, devin elemente de desordine; în loc să fie din ce în ce mai de folos progresului Statului, devin din ce în ce o mai mare primejdie pentru liniştea şi siguranţa lui.

Doctrina conservatoare modernă îmbrăţişază interesele mai largi decât ale unei clase dominante, interesele societăţii întregi. Partid conservator modern este acela care cu ştiinţă şi cu metodă, se uită până în straturile cele mai adânci ale societăţii, şi caută şi se întreabă: unde, unde mai este o energie care s'a născut d'abia de eri şi pe care încă n'o cunosc? şi pe aceea trebue s'o chem, să mi-o apropii şi s'o pun la contribuţia datorită de toţi tutulor: la menţinerea statului meu integral. Căci ce să conserv? Fireşte, raţiunea de a fi a mea şi a tutulor — a Statului acestuia, care el însuşi n'are altă raţiune de a fi decât fiinţa neamului meu întreg. Dacă vreau să conserv ceva particular în paguba marelui interes general, atunci nu mai sunt conservator, ci anarchist (aplauze).

Să nu se mai facă prin urmare glume... ieftine pe socoteala numelui partidului nostru conservator-democrat. In orice caz, cine le mai face să ştie că le aruncă peste noi departe celor mai mari două imperii naţionale — Engliterei şi Germaniei... Şi asta... nu-i frumos! (aplauze).

Clasele sociale, cu toate deosebitele lor interese particulare, trebuesc să exercite în mecanismul întreg al Statului, reciprocă presiune între dânsele, nu pentru a strica economia întregului, ci pentru a o păstra. Numai astfel acest vast mecanism poate înainta pe calea viitorului depărtat, pe care singur Dumnezeu îl cunoaşte, şi la care orice naţiune simţindu-se naţiune trebue să aspire.

Domnilor, spre a încheia, am să cer voe să spun d-lui Şef al partidului conservator-democrat, câteva cuvinte... Domnule Şef, istoria o fac împrejurările şi oamenii. Vai de bărbatul politic care n'a înţeles împrejurările zilelor

lui! păcat de împrejurările politice cât de mari dacă nu şi-au găsit un bărbat de mare valoare! (aplauze entuziaste).

Ţara noastră trece vădit prin împrejurări înalte, împrejurări determinante pentru viitorul Statului român, pentru viitorul naţiunii întregi (aplauze). Cu siguranţă, aceste împrejurări nu puteau găsi un bărbat mai vrednic şi mai potrivit pentru înălţimea lor, decât pe acela pe care l-au desemnat vechii conservatori dela clubul clasic: acest bărbat este Take Ionescu (ovaţiuni delirante; urale sgomotoase nesfârşite).

In adevăr, acest act al vechilor conservatori este un act de şcoală modernă conservatoare (aplauze entuziaste). Au gândit într'adevăr la binele general al ţării dând cu totul uitării interesul lor particular de clasă. Şi-au zis: Take Ionescu nu mai trebue ţinut aici închis la strâmt; trebue să-l mânăm la larg la destinata lui, să-şi poată îndeplini omul misiunea la care-l chiamă patria (ovaţiuni entuziaste).

Şi astfel, împrejurările şi-au găsit omul. Şi de aci, această clocotitoare dragoste cu care din toate părţile îl întâmpină pe acest om o lume întreagă (ovaţiuni, urale).

N'a fost om mai tăgăduit şi mai ponegrit decât dânsul... şi câtva timp... va mai fi încă (ovaţiuni).

De aminteri el însuşi şi-a prevăzut-o, de când era încă tânăr, făcând primii paşi în Parlament. Şi-a zis: ştiu pe unde am să trec, dar — am să trec! (aplauze furtunoase şi prelungite).

A trecut. Il întâmpină atâta dragoste din atâtea părţi şi atâta ură dintr'o parte. Dragostea aceasta, pe care şi-a cucerit-o, să-l îndemne a merge înainte pe strălucita lui carieră pentru binele public şi pentru onoarea vremii noastre; iar ura sălbatică ce s'a deslănţuit asupra lui să întărească legământul de onoare că noi, oamenii împrejurărilor de astăzi, nu-l vom părăsi pe acest om niciodată (ovaţiuni nesfârşite, aclamaţiuni şi urale sguduitoare).

CUVÂNTARE (II)

Domnilor,

Un orator de mare marcă (nu se află printre noi; pot zice asta fără să-i ating modestia) numea odată oraşul Ploeşti, Atena, iar pe dv. vă numea Atenieni. Venea el, orator atenian, în Atena democraţiei române, în faţa Atenienilor. Ca atare, a devenit reprezentant democrat atenian în Parlamentul liberal român. Mai târziu, nu ştiu cum s'au schimbat lucrurile şi lumea aşa, că Atenianul dv. nu mai este democrat: e astăzi aristocrat, aristocrat get-beget (ilaritate, aplauze). Şi ştiţi ce aţi ajuns dv.? Să nu vă supăraţi; nu o spun eu — tot Atenianul dv. o spune: dv. sunteţi astăzi nişte bulgari capsomani, nişte gianabeţi (mare ilaritate, aplauze).

Eu, d-lor, nu o să vă numesc Atenieni şi, pe cinste, vă făgăduiesc că niciodată n'am să ajung aristocrat (ilaritate); prin urmare, nici dv. pentru mine n'o s'ajungeţi gianabeţi şi bulgari capsomani. O să vă numesc totdeauna iubiţii mei concetăţeni, în dorinţa ca şi dv. să ziceţi: omul acesta e un Ploeştean de-ai noştri, un om de rând ca toţi oameni, iar nu un Atenian farsor (mare ilaritate, aplauze prelungite); e un Ploeştean, capsoman poate, dar om de omenie (mare ilaritate, aplauze sgomotoase).

Acelaş Atenian, democrat intransigent odinioară, astăzi aristocrat ireductibil, imputând cu adâncă revoltă sufletească la toată lumea inconsecvenţa politică, se sue pe o tribună publică şi, el, altădată înamorat de meritele şi de talentul lui Take Ionescu (ovaţiuni nesfârşite), acum, de pe acea tribună aristocratică, îi tăgădueşte aceluiaşi

Take Ionescu, ce?.. nu numai viitorul, dar şi trecutul (mare ilaritate).

Ei, d-lor, aceasta mi se pare din cale-afară... aristocratic (aplauze sgomotoase).

Inţeleg să tăgădueşti oricărui om, cât de mare ar fi, viitorul; să te îndoeşti, de exemplu, că Take Ionescu o să aibă răbdarea să mai facă politică de aci înainte încă 25—30 ani, ca să-şi completeze cu suprem succes o carieră strălucită; înţeleg să gândeşti că Take Ionescu ar fi un om prea iute şi prea nevricos, şi, prin urmare, poate să obosească pe un drum aşa de lung, dacă mai ales, din cauza piedicilor ce-i vor arunca în drum răutatea şi invidia, nu va merge din succes în succes (mare ilaritate; aplauze furtunoase).

Dar să-i tăgădueşti omului douăzeci de ani de carieră eminentă deja făcută, asta e, cum am spus, cam prea prea! (ovaţiuni entuziaste), cât de Atenian să fii, trebue să fii prea nedormit ca s'o spui (mare ilaritate; aplauze).

Onorabilul nostru amic d. Cămărăşescu a făcut adineaori pe scurt istoricul partidului conservator. Eu am să vă mai spun câteva cuvinte despre ultima fuziune şi despre urmarea ei necesară, fatală — despre ruptură. Când am auzit, fiind în străinătate, de fuziune, mi-am zis: să dea Dumnezeu să iasă cu bine! să dea Dumnezeu! dar nu mi se cam pare lucru solid; fiindcă, dè! nici eu nu am trăit pe sub pământ o viaţă de om, şi ştiu ce s'a petrecut de atâta vreme în partidul conservator. Acest partid a avut de luptat poate mai puţin contra adversarilor săi naturali, contra liberalilor, decât contra unei grupări care, dându-se de conservatoare, lupta sistematic să-l desorganizeze şi să-l dărâme. Era o mână de oameni, un grup de intelectuali, care-şi propuseseră să mineze partidul conservator, zădărnicindu-i cu toate mijloacele posibile orice activitate; era gruparea politică eşită din sânul societăţii literare « Junimea » dela Iaşi (aplauze).

Când am auzit, prin urmare, că s'a făcut iar o fuziune, mi-am adus aminte iar de... o fuziune.

Cu vreo câţiva ani mai înainte nu se mai făcuse iar o fuziune? Ce soartă a avut? S'a spart! iar partidul

conservator care, fiind la putere, putea fără fuziune sta la putere, a căzut dela putere graţie fuziunii. Şi în definitiv, pentru ce? Pentru o neînţelegere bugetară de vreo 200 şi ceva de mii de lei.

Şeful guvernului, cu un gest larg, a exclamat în Cameră: « Scrieţi, domnilor stenografi, că pentru o neînţelegere de două sute treizeci de mii de lei *cad* dela putere! » Aşa a uimit aceasta pe toată lumea, încât nu s'a găsit un glas în Cameră să strige: « Da, da, scrieţi, domnilor stenografi, că pentru o neînţelegere asupra unei sume de câteva mii de lei *cădem* dela putere! că pentru o încăpăţânare, un om politic, un ministru, un prezident de partid, un şef de partid dă brânci partidului său dela putere! » (aplauze prelungite).

Auziţi, oameni buni, un bărbat politic, de necaz că nu i se cedează, la un buget de trei sute de milioane, asupra unei ţifre de câteva mii de lei, să-şi arunce în opoziţie partidul d'abia venit la putere! Pentru o încăpăţânare neînfrânată, să distrugă situaţia politică pe care şi-a cucerit-o un partid! Când am aflat dar de noua fuziune, am zâmbit sceptic. M'am gândit că bărbatul politic care a ambiţionat totdeauna să se urce în capul partidului conservator, ca să-l mâne ca pe o turmă după capriţiile lui personale, are câteva teorii la care ţine poate şi mai mult decât la faimoasa ţifră pe care a dictat-o stenografilor acum câţiva ani. Mi-am zis: o să vrea omul fireşte numai decât să le aplice, şi fireşte, n'are să găsească pentru ele mulţi partizani în partidul conservator, şi fireşte, asta o să-l contrarieze, şi fireşte, el o să se supere, şi, fireşte... n'are să-i meargă fuziunii bine (aplauze).

Prima teorie, un şef de partid nu vorbeşte cu nimeni şi dictează tutulor; iar partidul e o adunătură de un număr mai mare sau mai mic de gogomani (aplauze, ilaritate). Dar cine în lume, afară de acel şef, poate concepe un partid politic astfel? (aplauze).

A doua teorie: cine nu are măcar 40.000 de lei venit pe an nu trebue să facă politică. Cum? Va să zică un om, cât de priceput, care nu are decât 39.500 lei venit nu poate să facă politică?.. Alaltăeri vorbeam cu un jurisconsult

distins despre cazul unui înalt magistrat care murise cu câteva zile înaintea împlinirii ultimului termen de pensie. Fără să fie cineva versat în ştiinţa dreptului, trebue să recunoască necesitatea aşa numitelor termene fatale. Dar oricare om simte în fundul sufletului că se face o nedreptate când pentru lipsa câtorva zile se nesocotesc zece ani. Şi a recunoscut şi distinsul jurisconsult că ar fi mai echitabil când termenele fatale nu ar fi aşa de puţine, şi prin urmare atât de depărtate unul de altul.

Această dreaptă gândire a lui o putem aplica şi aci: cum? numai dela 40.000 de lei în sus să pot face politică?... Lasă-mă mai eftin, nenişorule (aplauze, ilaritate). Lasă-mă măcar cu 39 şi ceva (mare ilaritate, aplauze).

Apoi, afară de cei câţiva fericiţi cu dela 40.000 în sus, cine dintre oamenii cari se ridică încet-încet cu vremea prin talentul şi munca lor, şi cari se simt capabili să se amestece şi ei în afacerile publice, are să admită o aşa mirifică teorie? (aplauze).

A treia teorie: teoria succeselor probate prin istorie. Prin moştenire se dumică, se fărămiţeşte proprietatea ţărănească.

In loc să mă gândesc cum să dau la copiii ţăranilor mai multă cultură; cum să-i fac a munci mai spornic; cum să ajut energia lor care sporeşte prin număr, mă gândesc mai bine la un succes istoric sigur, probat: introduc în ţara românească majoratul din Prusia (ovaţiuni sgomotoase). Proprietatea nu se dumică; un singur copil moşteneşte! Bine, dar ce faci cu ceilalţi copii? — Ceilalţi să se ducă să se plimbe! — Sau să vie, zic eu, la d-ta în calitate de gogomani să-ţi mărească partidul spre mulţumire (ilaritate), şi d-ta să le faci hatîrul să-i primeşti şi fără 40.000 lei venit (mare ilaritate, aplauze sgomotoase).

In sfârşit, cea din urmă şi cea mai încântătoare: teoria ministeriabilităţii încercate. Numai noi putem veni la putere; voi conservatorii-democraţi nu puteţi veni. — Dece? întreb eu. — Fiindcă n'aveţi destui miniştri, mi se răspunde; pe când noi avem 24! — Să vă trăiască! zic eu (mare ilaritate). Mare partid într'adevăr, care are gata trei tacâmuri de miniştri! Auziţi, d-lor, ce grije trebue să

aibă un partid politic!.. Dar din copiii d-voastră nu pot să iasă miniștri?.. Am doi băieţi.. (aplauze furtunoase). Rog pe cei 40 Sfinți Mucenici pe cari îi prăznuim astăzi, să pue o vorbă bună la Dumnezeu pentru mine; doar o avea un băiat al meu un talent politic să-l văz la adâncele mele bătrâneţe ajuns ministru, şi să zic: încai dacă n'am putut lăsa băiatului 40.000 lei venit, am avut norocul să dau Patriei un vrednic servitor (aplauze furtunoase).

Iată teoriile cu care se pretindea a se conduce partidul nostru conservator (aplauze sgomotoase). Când am auzit că s'a adus pe masa clubului nişte proiecte deja tipărite şi s'a zis: acestea sunt proiectele *mele*, şi asupra lor nu e admisă discuţiunea; şi când am aflat apoi de împrejurările dela 9 Ianuarie din acelaş club, am spus: Take Ionescu nu mai poate să stea acolo; are să plece... şi n'are să plece singur. Bine a făcut ce-a făcut! să-l felicităm şi pe el, să ne felicităm şi pe noi, să felicităm şi ţara! (ovaţiuni nesfârşite).

D-lor, partidul conservator-democrat este o energie care s'a deşteptat covârşitoare, şi nu o energie înferioară care scade pe văzute, ar putea birui o energie care porneşte acum cu atâta avânt: aceasta trebue să biruiască pe aceea (ovaţiuni).

Incă puţine cuvinte şi termin.

Domnule şef, eşti un erou care porneşti în fruntea unei armate devotate către o ţintă glorioasă (ovaţiuni). Păşeşte cu fruntea sus, privind departe înainte! Nu te opri dacă, în calea, uneori aspră, calci peste şerpi şi peste reptile (ovaţiuni); ele îţi vor arunca bale peste picioare; vor rămânea strivite înapoi, iar d-ta vei ajunge cu noi acolo unde trebue să ajungi! (ovaţiuni entuziaste, prelungite).

CUVÂNTARE (III)

Domnilor,

Fiindcă orele sunt destul de înaintate, daţi-mi voie să vă fac... istoria ţării... dela 1866 încoace (ilaritate). Voiu căuta să fiu cât mai complet; şi, se înţelege, trebue să aveţi puţintică răbdare; orice istorie completă are nevoie de comentarie, de note şi de note la note (ilaritate). Incep.

Constituţia noastră dela 1866 s'a făcut ca prin farmec, ca printr'o vrajă: o Constituţie întreagă de nu ştiu câte capitole, paragrafe, articole, s'a făcut... foarte iute... Englitera şi-a făcut-o pe a ei nu ştiu după câte lupte seculare; ţara românească şi-a făcut-o, fără multe necazuri — într'o noapte (mare ilaritate, aplauze). Pe semne că de aceea Constituţia engleză a ieşit aşa de proastă: au pierdut prea multă vreme la ea; prea au migălit-o — n'au putut-o nimeri dintr'o dată... Noi am nimerit-o! scurt, într'o noapte... şi este — cum o vedem (ilaritate, aplauze).

Din două curente a rezultat atunci această importantă operă: curentul înaintat, aproape jacobin şi curentul retrograd, regulamentar. S'a recurs, pentru a nu se întârzia marea operă cu prea multe hărţueli, — n'aveam vreme de pierdut, — la o formulă de reţetă doftoricească... *Recipe:* 50 la sută retrograd; 50 la sută jacobin; amestecă frumos şi... e gata: avem Constituţia! (ilaritate aplauze).

Din greşală pesemne, spiţerii au scăpat de partea retrogradă 51 la sută, iar de partea jacobină numai 49 la sută (mare ilaritate, aplauze). Jacobinii au protestat şi au început straşnică luptă, supăraţi, nu pe spiţerii cari

greşiseră alifia, ci pe Vodă, care nu înţelegea s'o mai dreagă: luptă înverşunată contra Suveranului (aplauze). Şi astfel n'a trecut mult timp şi Capul Statului s'a găsit, la un moment, într'o mare... nu tocmai primejdie, dar desigur supărare şi mâhnire... Greu, foarte greu moment!.. Partidul conservator, în care pe lângă retrograzi se găseau şi spirite moderate şi patrioţi cuminţi, aceia cari obţinuseră dela retrograzi concesiunile ce se putuseră obţinea, au luat cu bărbăţie situaţia în mână, au mângâiat şi încurajat pe Suveran, şi au condus ţara şase ani de zile, începând să aplice încet-încet Constituţia. Luptând cu multe piedici atâta vreme, au obosit; pe de altă parte, împrejurări politice exterioare reclamau pentru cârma Statului nostru un partid cu puteri proaspete.

Conservatorii s'au retras dela putere cedând locul lor partidului liberal, care venea acum amestecat şi el cu elemente moderate. Am avut după aceea guvernul de doisprezece ani al liberalilor, un guvern cu aşa putere şi aşa avânt, încât, ha-ha! către sfârşit, să leşine cu totul partidul conservator (mare ilaritate, aplauze multe).

Doisprezece ani de opoziţie, domnilor... doisprezece ani!

Un ilustru conservator spunea aceste memorabile cuvinte: « Ce să mai facem noi conservatorii dacă o parte din noi, pretinşi conservatori, şi încă tineri, au ajuns « opoziţiune miluită », iar noi, propriu zişii conservatori, am rămas atâţia în club încât nu putem adesea să găsim pe al patrulea pentru o partidă de preferanţă » (mare ilaritate, ovaţiuni). Au început aşa dar conservatorii să se gândească serios. Erau între ei, în fruntea lor, iluştrii răposaţi Lascar Catargiu şi Alexandru Lahovari, cari şi-au zis: « E poate şi vina noastră că nu ne gândim să evocăm elementele cari trebuesc să fie în poporul acesta înclinate către ideea conservatoare. Oare şcoalele de când le avem; oare munca câtă se face; agricultura, micile industrii — nu trebuesc să posedă elemente cari necesar să fie conservatoare?

Le-au căutat şi le-au găsit; au găsit pe mulţi; mai ales dintre tineri, şi între aceştia au găsit — pe d. Take Ionescu (ovaţiuni frutunoase şi prelungite). Scrupulurile

de pietate ce le aveau aceşti tineri faţă cu doctrina liberală demodată, din care rezultase viziriatul liberal, au fost rupte. Aceşti oameni s'au dus la partidul conservator, şi partidul conservator, care era cât p'aci să-şi dea sfârşitul, a început a reînvia, ca Lazăr, pe care l-a luat Christos şi, suflându-i în faţă, l-a pus iar pe picioare (ovaţiuni furtunoase). A reînviat partidul conservator şi a avut şi el pe urmă aţâţia ani de activitate şi de glorie, pe care Istoria nu i le va putea tăcea, necum tăgădui. (Ovaţiuni). In aceeaşi vreme, aceia la care făcea aluziune Lahovari numindu-i opoziţie miluită, s'au gândit: « Bine; noi ne dăm drept conservatori şi tocmai acum când partidul conservator a ajuns iar tare şi mare, noi să stăm pe dinafară? » Şi, în loc să intre franc şi frumos în sânul partidului, au început să-l mineze, ca să-l aducă iarăşi la impotenţă, la picire, spre a i se oferi ei la urmă drept salvatori (ilaritate, ovaţiuni). Au început să-i tragă clopotele ca de maslu şi să spună despre Lascar Catargiu, despre acela care odinioară scosese din momentele cele mai grele ţara, despre acela care refăcuse partidul conservator, că-i rezervă o înmormântare de clasa întâia (ovaţiuni nesfârşite).

Cu toată cobirea lor, Lascar Catargiu a guvernat şase ani şi a mai guvernat încă şi din opoziţiune, căci, dacă nu guverna el din opoziţiune, o chestiune care ar fi putut sgudui ţara aceasta, nu s'ar fi putut rezolva cu bine (ovaţiuni sgomotoase).

A murit în fine bunul şi marele Catargiu — a murit în momentul când trebuia să vie iar la putere...

Atunci — ruptură... Guvern conservator cu opoziţie conservatoare... Apoi opoziţia conservatoare face fuziune cu partidul conservator dela putere; apoi, pentru mai nimica, iar se rupe fuziunea, şi... partidul cade dela putere; şi iar vine guvernul conservator şi iar cu... opoziţia conservatoare (aplauze multe). In fine, iată răscoalele ţărăneşti, şi atunci, aman! iar unirea conservatorilor, iar fuziune, şi de data aceasta, şeful vestitei opoziţiuni miluite devine şeful partidului conservator (aplauze).

Aceasta o dorea de mult: i s'a împlinit în fine! (ilaritate) şi i s'a împlinit cu aşa avânt, cu atâta dragoste

din partea tutulor conservatorilor şi mai cu seamă din partea şefului nostru, încât parcă nu mai putea fi îndoială că trebue să meargă toate bine.

Eu, modest observator al afacerilor publice, am oftat sceptic: bine ar fi să meargă; dar... nu prea crez c'o să meargă! (ovaţiuni furtunoase). Pentru Dumnezeu! n'am trăit o viaţă pe sub pământ, îmi cunosc omul: ştiu că dacă îl aşezi frumuşel pe scaun, e în stare să-i rupă singur piciorul, numai de drag să se vază iar căzând (mare ilaritate, ovaţiuni). Curioasă petrecere! (ilaritate mare). Astfel găsindu-se într'un cerc de câţiva favoriţi, de câţiva oameni dintre aceia cari simt o crudă plăcere a încuraja apucăturile... originale, s'a gândit: « Oare n'ar fi bine să întoarcem partidul conservator iar la idilica şi patriarhala stare de odinioară când era leşinat? (mare ilaritate). Cum am face să-l aducem iar acolo? (mare ilaritate, ovaţiuni furtunoase). Lucru foarte uşor! Toate elementele populare, democrate, atrase de pe vremuri de Lascar Catargiu şi de Alexandru Lahovari, să le gonim afară din partid şi să rămânem noi... *enfin seuls!* » (mare ilaritate, ovaţiuni nesfârşite). Iertaţi-mă, d-lor, să vă dau pe lângă *enfin seuls*, şi o formulă românească mai trivială poate, dar desigur mai lirică. Unul pleacă dela horă cu iubita lui şi, depărtându-se de lumea toată, zice cu dragoste: « Bine este câte doi, şi noi, puică, amândoi! » (mare ilaritate; ovaţiuni furtunoase prelungite). Care va să zică, am scăpat de desbateri! Proiectul tău e votat de mine, proiectul meu e votat de tine, fără vorbă, fiindcă... suntem singurei şi fiindcă... ne iubim (mare ilaritate, ovaţiuni furtunoase prelungite).

Domnilor, nişte băieţi dela ţară găsesc, în nămolul svântat de vântul primăverii, un obuz de tun... cine ştie de când şi cum rătăcit pe acolo. Incep să-l scotocească la şurupul din vârf, să vază ce o fi înăuntru. Un drumeţ le spune: « Nu vă jucaţi, măi băieţi! Să nu fie încărcat, să izbucnească şi să vă ia capul! » Nu izbucneşte, ba izbucneşte! şi nu se lasă copiii de sgândărit până când izbucneşte obuzul... şi apoi, vai şi chiu!... Din jucăria băieţilor într'o seară la club a izbucnit partidul conservator-

democrat, cum nu se aşteptau dumnealor (ovaţiuni furtunoase prelungite).

Domnilor, nimeni nu putea prevedea, sunt sigur, nici şeful nostru — chiar el o mărturiseşte — ce proporţiuni are să ia această împrejurare (ovaţiuni).

Cine însă nu-şi închipuia de loc ce are să se 'ntâmple, sunt băieţii cari au sgândărit obuzul: credeau că au să găsească cofeturi înăuntru (mare ilaritate, ovaţiuni prelungite).

Faceţi-vă odată, domnilor, curiozitatea şi treceţi pe lângă o şcoală, pe lângă un liceu, la ceasul ieşirii din clasă, pe lângă o Universitate când ies studenţii dela cursuri; sau la paradă când defilează şcolile speciale şi... micii dorobanţi — şi întrebaţi-vă: « Oare această mulţime de tineret creşte ca să ajungă clientelă dreptcredincioasă, gogomani, la clubul clasic din piaţa Teatrului? » (ovaţiuni entuziaste). Elementele acestea tinere, cari, mâine poimâine, cu capul şi cu mâinile, au să ducă această ţară, cari ei vor fi această ţară, atunci când mulţi dintre noi nu vom mai fi — aceste elemente vor putea fi conservatoare în sensul Vanicu? (ovaţiuni entusiaste prelungite). Maica Domnului! dar se poate un om cuminte gândi la aşa ceva? (ovaţiuni).

Din tineretul acesta au să iasă viitorii agricultori, comercianţi, finanţiari, industriali; viitori ofiţeri superiori, profesori, oameni politici... Ei? au să se ducă aceia la clubul Vanicu, să facă mătănii şi să sărute, ca pe nişte icoane sfinte, proiectele tipărite şi... indiscutabile? (ovaţiuni prelungite). Masele acestea de producători şi de gânditori ai viitorului o să mai fie oamenii trecutului?

Pământul o să se învârtească, şi ţara românească o să stea pe loc? Din zece în zece ani, răsar generaţiuni nouă... Ştiinţele cu vremea merg înainte; cu ele, filosofia îşi deschide mai adânci orizonturi; stelele chiar îşi schimbă locul... şi noi să stăm pe loc? E posibil asta? (ovaţiuni furtunoase, urale).

Cum adică? avem tot: ştiinţă, artă, bogăţie, înţelepciune... nu mai avem nevoie să ne mişcăm din loc; să ne oprim prin urmare: să ne mulţumim cu clubul Vanicu,

că mai încolo n'avem ce căuta, că mai departe nu ne trebue să mergem, că mai bine decât aşa nu se poate! (ovaţiuni entuziaste, prelungite).

Este o vorbă, domnilor, care mi se pare că în Moldova nu se întrebuinţează; în Muntenia, când prinde dulceaţa scoarţă, se zice că s'a zaharisit...

Voci: Se zice şi la noi.

— Bine; dar nu se zice altceva la d-voastră: când se cam veştejeşte creerul, la noi, în Muntenia tot aşa se zice — e zaharisit! (mare ilaritate, aplauze).

Celebrul Menier făcuse multă avere cu ciocolata lui; deodată însă îi apăru în faţă un puternic concurent elveţian cu un fabricat mai bun şi mai eftin. Bătrânul şef de ciocolată s'a gândit atunci să arunce în lume următoarea reclamă: «Nu cumpăraţi altă ciocolată decât ciocolata Menier. Dece? Fiindcă este singura ciocolată care îmbătrânind albeşte». Cum am zice, e mai cuminte (mare ilaritate).

Ei bine, se poate să fie la ciocolată bună zaharisealа; dar în politică nu-mi prea vine a crede să fie tot aşa de bună (mare ilaritate, ovaţiuni nesfârşite).

Domnilor, după ultimele evenimente, după clocotirea produsă de imprudenţa puerilă şi de încăpăţânarea sterilă, statistica ne dă cifra pozitivă a câte partide avem în ţară. Avem trei.

Unul conservator-reacţionar: şeful ştie ori nu ştie ce vrea; partidul nu ştie nimic şi nici gândeşte să ştie ce vrea şeful (mare ilaritate, ovaţiuni).

Al doilea, partidul liberal: partidul ştie ce vrea; şeful nu ştie deloc ce vrea partidul, şi, după cum se vede, nici nu-i prea trebue să ştie (mare ilaritate, ovaţiuni furtunoase).

In fine, al treilea partid, partidul viitorului, care ştie ce vrea el şi ce vrea şeful, care şef ştie şi el ce vrea şi ştie ce vrea şi partidul.

Acesta este partidul nostru, partidul conservator-democrat (ovaţiuni prelungite, aclamaţiuni).

PARTEA II

CRONICI DRAMATICE

CRONICA TEATRALĂ

Teatrul cel mare. — « Urîta satului », vodevil în 2 acte, prelucrat de d. E. Carada, muzica de d. A. Flechtenmacher.

Joia trecută, 22 Decemvrie, pe scena Societăţii Dramatice naţionale s'a jucat cu succes « Urîta satului », piesă cu muzică în două acte.

Subiectul acestei piese este tras din un roman de George Sand, *Petite Fadette*, dramatizat în franţuzeşte de un fabricant vodevilist cu un nume puţin cunoscut şi localizat pe româneşte, încă de mult, de d. Carada, acelaşi d. Carada (fost redactor al « Românului », fost deputat, fost consilier municipal al Capitalei, fost general de brigadă în garda naţională, fost poet dramatic şi liric naţional român), care acum, după retragerea din vieaţa politică şi literară, ţine negustorie de spirtoase şi face pe samsarul la Paris. Nu-i vorba — omul de treabă, fie ce-o fi, tot om de treabă rămâne.

Astfel prin urmare, *George Sand — Mr. Chose —D. Carada :* se desluşeşte prea uşor cum subiectul acestei piese este foarte frumos, planul sec şi ordinar, iar stilul sau, cum am zice, redacţia... este — este d. Carada.

« Urîta Satului » s'a mai jucat de multe ori în Bucureşti. Nu meritul literar sau noutatea piesei, ci genul ei, foarte rar dela o vreme încoace pe scena teatrului mare, şi noutatea chipului cum a fost jucată au făcut mulţumire publicului.

In adevăr, pentru nenorocirea ei, Societatea dramatică naţională, încă dela constituire-i, a ales ca director de

scenă pe d. M. Pascali, în condiţii foarte avantajoase pentru d-lui. D. Pascali se bucură de foloasele de societar clasa I-a, foloase în tot cazul pozitive, căci după lege, chiar dacă negustoria societăţii iese rău la primăvară, societarii nu pot pierde nimica; apoi ia deosebit 400 franci pe lună ca director de scenă, plus procente la fiece reprezentaţie a traducţiilor sau operelor (?) dumisale. Astfel dar, pentru întreitul scop: de a avea dumnealui singur role de căpetenie, de a nu-şi da osteneala cu punere de piese noui în scenă şi de a lua cât se poate mai des procente pentru lucrările dumisale (??) literare — d. Pascali, ca şi mai nainte, îndoapă pe bietul public cu tot soiul de producţii păcătoase, ieşite din fabricele melodramatice ale Parisului. Schilozii, beţivii, pungaşii, desfrânaţii, spânzuraţii, nemernicii, prostituatele, tuberculoşii şi toate spurcăciunile şi lăturile *parisiane*, înscenate de industria teatrală franceză, apoi traduse ori localizate în româneşte de oameni, ce nu se pricep nici la românească nici la franţuzească, ce nu ştiu nici ce e Românul nici ce e Franţuzul — ni se dă ca producţii literare şi artistice pe scena întâiului teatru din ţară, menit, cum se zice, a fi « Inaltă şcoală naţională de estetică şi morală » pentru publicul român.

Afară de asta, răul tot n'ar fi aşa de grozav, dacă chiar aceste ticăloşenii *exotice* s'ar juca cum se cade. Dar...

Un *don Juan*, despre care basmul povesteşte că era un ştrengar atât de nostim şi de gingaş, încât se prăpădeau fetele şi nevestele după el, iese pe scena noastră ca un destrăbălat pletos, se boceşte, sbiară ca un capiu la urechia drăguţei sale, pretinzând că-i vorbeşte de dragoste, o smunceşte şi o sgâlţâie, pretinzând că o mângâie şi o desmiardă, şi, după atâta zel dramatic sfârşeşte prin a se duce în iad aşa de răguşit, că nu-şi mai poate da seama prin graiu de ştrengăriile lui de pe pământ;

Un rege pe care istoria îl dă ca ghebos, urît, bătrân, şiret, buhav, roşu şi creţ la păr, spân la mustăţi şi barbă — iese pe scenă ca un băieţandru înalt, frumuşel, spiţelat, cam prostănac şi peltic, cu barba mică neagră şi cu chica soioasă atârnându-i pe ceafă; — şi altele, şi altele: exemplele se pot înmulţi la nesfârşit.

Incalte, artistele n'au decât trei rochi, toate de lux dela d-na Briol, spre a se costuma în orişice rol din fie orice piesă; iar chipul — tot neschimbatul şi drăgălaşul dumnealor chip, gingaş, vesel, bine *afistolé* şi plin de inteligenţă artistică.

Nici nu se mai pomeneşte de manierele, obiceiurile, tradiţiile locale: toţi, de orice vârstă, de orice neam, din orice vreme, din orice loc, eroii de pe scena noastră se îmbracă, mănâncă, umblă, se mişcă, trăiesc şi mor după un singur tipar.

Părinţii sunt mai tineri ca copiii şi copiii mai bătrâni ca părinţii; stăpânii sunt îmbrăcaţi prost şi slugile poartă haine strălucite; oamenii din veacul de mijloc se poartă şi se îmbracă ca cei din ziua de azi, iar anticii poartă mănuşi, umbrelă şi galoşi.

Apoi, scena înfăţişează un palat bizantin din veacul XV, iar acţiunea piesei se petrece, după închipuirea autorului, într'un sat din Elveţia în zilele noastre; — o dramă orientală se joacă într'un vestibul de catedrală gotică, — şi altele şi altele: exemplele se pot înmulţi la nesfârşit.

Mai pune apoi că niciun «artist» nu-şi ştie — nu rolul. dar nici măcar intrările şi ieşirile.

Şi toate astea din lipsa atât de ştiinţă cât şi de bunăvoinţă din partea direcţiei de scenă, care peste măsură abuzează de indulgenţa publicului.

Se înţelege dar uşor întipărirea plăcută ce a pricinuit asupra spectatorilor reprezentaţia « Urîta satului », în care subiectul este de o închipuire mai senină şi mai sănătoasă (cel puţin nu avem niciun bolnav pe scenă), în care jocul actorilor a fost mai aproape de natură şi punerea în scenă a fost mai îngrijită oarecum.

Rolele de căpetenie, *Ileana* (urîta satului), *Florea* şi *Moş Nicolae*, au fost jucate de trei tineri artişti, elevi ai Conservatorului din Bucureşti, d-şoara Dănescu, d-nii Mateescu şi Hagiescu.

D-şoara Dănescu, societară în Teatrul cel mare, d'abia acum iese pentru întâia oară în această stagiune pe scenă. Are un organ plăcut şi cântă cu multă gingăşie şi gust, aşa că, dela întâile măsuri, s'a arătat a fi vrednică elevă a d-lui

Ştefănescu, profesor de *canto* la Conservatorul de muzică, şi a fost răsplătită de public prin călduroase aplauze.

Mateescu cântă bine şi joacă şi mai bine.

Hagiescu nu cântă, dar joacă.

Toţi trei sunt elevii d-lui Velescu, profesor de declamaţie la Conservator, şi cum că nu sunt luaţi de nu se ştie unde şi aduşi fără voia lui Dumnezeu pe scenă, cum că jocul lor este hotărît şi stăpânit de gândire şi gândirea statornicită de studiu conştiincios, — aceasta se vede dela întâii paşi ce-i fac în scenă. D. Velescu are prin urmare dreptul la jumătatea laudelor, ce capătă pe adevărat merit aceşti trei elevi talentuoşi ai d-sale. Portul, vorba, mişcările, chipul, li sunt pline de adevăr, şi în orice zic, în orice fac, se vede o intenţie artistică.

Publicul are aşa dar dreptul, în urma primirii călduroase ce le-a făcut joia trecută, să ceară a i se da cât se poate mai des prilejul să aplaude pe aceşti trei tineri, cărora, noi din parte-ne nu uităm a le da chiar aci folositoarea povaţă că, cu tot talentul şi succesul lor, nefiind încă desăvârşiţi, să nu înceteze a lucra şi a se instrui necontenit pentru a face din ce în ce mai bine.

D-lui Panu, care a jucat rolul lui Dumitru, recunoscându-i talentul, îi amintim că ceea ce se chiamă în franţuzeşte *drôle* nu va să zică *comic*, şi nici *caricatura* nu însemnează *tip*.

Coristele, ca ţărance dela munte, după calapodul dramatic al direcţiei de scenă, au ieşit, şi joia trecută ca întotdeauna, împanglicate, înmalacovate, înfoiate cu fuste scrobite ca hârtia, şi încălţate cu *poloneze*, spre a face publicului iluzia desăvârşită a unui bal la « Pomul-Verde » sau « Tomis ». Ar fi bine ca Direcţia generală a teatrelor să nu mai îngădue *barem* coristelor de a-şi bate joc de un public, ce se zice a fi cel mai inteligent din ţară.

Muzica « Urîtei Satului » este de d. A. Flechtenmacher; aceasta ne scuteşte de orice laudă: toată lumea cunoaşte îndeajuns arta şi talentul acestui maestru.

CERCETARE CRITICĂ ASUPRA TEATRULUI ROMÂNESC

CRITICA TEATRALĂ ŞI PRESA NOASTRĂ

De zece ani şi mai bine, presa românească se bucură de o libertate aproape, ca să nu zicem cu totul nemărginită — stare binecuvântată, ce poate încă n'o visează cel mai democrat dintre democraţii Apusului. Nu aci este locul să judecăm dacă aceasta, spre folosul sau paguba publicului românesc a fost, ori să cercetăm dacă presa românească, bucurându-se de o aşa desăvârşită libertate, a binemeritat-o prin înţelegerea misiunii culturale ce are presa în societăţile moderne.

Negreşit, că aceste întrebări sunt, din punctul lor de vedere general, de un interes politicesc prea înalt, aşa că nu se poate trece repede şi cu uşurătate asupră-le în o introducere la o cercetare critică asupra Teatrului. Cu toate acestea, dintr'un punct de vedere parţial şi de un interes destul de însemnat, obiectul acestei introduceri trebue să fie o cercetare în treacăt asupra răspunderii ce are presa dela noi de starea actuală a Teatrului românesc, ce împotriva firii lucrului, mai nainte de a-şi atinge culmea, — către care, prin nişte bune începuturi, pornise dela întemeierea lui, — de vr'o câţiva ani încoace, dând mereu înapoi, a ajuns astăzi în desăvârşită decădere.

Inrâurirea puternică ce o are critica adevărată asupra mersului lucrurilor publice, în o societate deprinsă oarecum cu cetirea ziarelor, este netăgăduită; de aceea ne-am gândit, că bine ar fi să dăm cititorilor o critică în cunoştinţă de cauză, cum am zice, o critică cinstită, asupra

Teatrului nostru, — şi credem că n'am putea începe mai nemerit, decât căutând a ne da seama de cum s'a făcut până astăzi îndeobşte la noi critica teatrală prin presă.

Să nu ne mai întrebăm câţi din gazetarii noştri sunt prin firea lor «chemaţi», şi «aleşi», şi prin ştiinţa lor vrednici a face meseria de care s'au apucat; — să nu mai cercetăm câţi dintre dânşii au obiceiul cinstit şi omenia de nu scrie nimica, decât numai şi numai în deplină conştiinţă şi în cunoştinţă de cauză; — mai bine să ne punem straje condeiului, deoarece scopul nostru nu e, Doamne-fereşte, să rărim cumva sin-iubirea *imensei majorităţi*, cum se zice parlamentariceşte, a confraţilor publicişti, ci să căutăm a ne desluşi cât se poate asupra întrebării: cum se face critica teatrală la noi?

Pentru ca să ne ajungem acest scop cu mai puţină bătaie de cap, mijlocul cel mai practic este să purcedem pe calea constatării faptelor simple.

Aşa şi facem...

Orice gazetar, de obiceiu, se bucură vecinic de o intrare liberă şi mai totdeauna de un scaun *gratis* în teatru, ba pe la soroace — după cum şi gazeta respectivă este mai mult ori mai puţin însemnată prin popularitatea ci — se bucură şi de câte o loje, tot fără bani.

Apoi, gazetarul mai are uşa deschisă la toate repetiţiile teatrului, precum şi liberă trecere printre culise şi pe scenă, unde se poate găsi foarte de aproape cu multe ademeniri.

Mai pune la urmă că, îndeobşte, gazetarul se află în strânsă legătură de prieteşug cu actorii, cu actriţele şi mai ales cu întreprinzătorii şi speculatorii de teatre, cu cari adesea, după sfârşirea spectacolului, merge la *souper;* acolo, caşi în teatru, gazetarul are scaunul său *gratis;* iar în urma petrecerii, lui i se încredinţează sarcina de a ocroti onoarea şi reputaţia cutărei artiste, conducând-o până acasă...

O corupţie sistematică a oamenilor presei de către oamenii teatrului.

Astfel, prin urmare, lesne se poate desluşi cum, afară de foarte rare deosebiri, critica teatrală, în gazetele dela noi, scrisă de aşa condeie, trebue neapărat să fie aşa cum este.

Ba încă să nu uităm a spune ceea ce este şi mai caracteristic: cele mai multe din acele rânduri de pretinsă critică sunt scrise de chiar autorii dramatici, actorii sau speculatorii de teatru, despre tocmai ale căror producţii se dă seama prin ele.

Teatrul naţional este adus de speculatorii din urmă, mulţumită lipsei de orice control din partea locurilor competente, în stare de tot păcătoasă, precum oricine are ochi îl vede; cu toate astea o critică împotriva mersului stricat al acestei instituţii, cu cât va fi mai obiectivă şi mai insuflată de adevărat gust, cu atât va avea mai multă greutate să-şi găsească o coloană de ziar, în care să poată vedea lumina tiparului.

Ba dimpotrivă...

O piesă stupidă a unui scriitor bătut de toţi sfinţii, plăsmuită fără cap şi coadă după un tipic franţuzesc, scrisă într'o limbă ne mai pomenită, şi care ne falsifică istoria naţională, ne molipseşte simţirea şi spiritul public, din tinereţea lor, de boalele bătrânei vieţi apuseneşti, — în presa noastră se chiamă: « un adevărat monument literar, menit a arăta străinilor că şi Românii noştri ştiu a lucra pe tărâmul dramatic, şi că sunt alături şi în talente mari, ca în tot progresul, cu fraţii de ginte dela Sena ».

Un actor, mai puţin decât o mediocritate, lipsit de către vitrega fire de orice daruri, un om ce de-abia poate să citească, şi care s'a apucat de meseria aceasta pentrucă în niciun chip nu era vrednic de alta, — este: « iubitul nostru artist, al cărui talent admirabil în atâtea ocazii ne-a încântat prin vestitele lui creaţiuni de gener ».

O actriţă, ridiculă, necioplită, care nu poate vorbi pe scenă două vorbe de înţeles, care nu ştie carte de loc, a cărei chemare în lumea aceasta era poate să fie o harnică cusătoreasă, sau şi mai prost decât atâta, — se numeşte: « gingaşa şi eleganta *Cutare*, ce prin graţiile, talentul şi arta sa *precoce*, a ştiut a ne smulge lacrimi în rolul cutare, care este cea mai preţioasă piatră din diadema talentului ei ».

Iar un speculator necinstit, care este în stare, spre a-şi umple punga, să jure publicului, prin un afiş-monstru,

că în cutare seară are să aducă în scenă pe Ucigă-l toaca de coadă, şi care are obiceiul de a mânca lefurile actorilor, — este proclamat ca: «inteligentul şi neobositul nostru director, care a ştiut atât ca artist cât şi ca diriginte al companiei, să ridice arta română la prestigiul, la care numai el, cu onestitatea lui proverbială, o putea ridica...»

Şi câte şi mai câte, care mai de care...

Oricine, prin urmare, poate pricepe cât este de vinovată această purtare a presei în privinţa teatrului, care este un factor foarte însemnat al culturii publice, — purtare cu atât mai vinovată astăzi, după ce din averea publică s'a cheltuit aproape o jumătate de milion pentru restaurarea clădirii, deasupra căreia stă scris în litere de aur: *Teatru naţional.*

Credem că nu e de prisos să aducem vorba aci, că sistema de corupţie de către oamenii teatrului s'a întins, nu numai asupra presei, ci şi asupra autorităţilor întemeiate prin legi tocmai spre priveghiarea şi censurarea mersului Teatrului naţional. De prisos e însă a mai spune, că izbânda sistemei a fost aci şi mai uşoară ca cu gazetarii: fireşte că nici aci nu se putea face abatere dela principiul nostru statornic, că noi facem în ţara aceasta legi numai şi numai spre a avea ce să călcăm şi că autorităţile noastre sunt întemeiate, nu spre paza şi aducerea la îndeplinire, ci tocmai spre nesocotirea şi batjocura legilor.

Incheiem această introducere, ce ne era neapărată, arătând cum că, din parte-ne, am pus de gând a da aci asupra teatrului românesc un şir de articole critice, pe cari ne vom sili a le face cât se va putea mai obiective, întru speranţa că nu puţin bine vom aduce prin ele acestei instituţiuni.

CERCETARE CRITICĂ ASUPRA TEATRULUI ROMÂNESC

(Urmare)

LITERATURA IN TEATRUL NOSTRU [I]

Ne-am făgăduit către publicul cititor să-i dăm aci un şir de articole critice asupra Teatrului românesc, şi ne grăbim a ne ţine de făgăduială.

După cum am pus de gând, vom cerceta de-a-rândul, întocmai cum urmează, punctele: Literatura, Arta, Scena şi Administraţia — în teatrul naţional. Să lămurim însă, că zicând teatru naţional, vrem să zicem teatrul de astăzi, iar nu teatrul de altă dată; că zicând literatura în teatru, înţelegem repertoriul teatrului nostru dela o vreme încoace, — şi astfel fireşte, critica de faţă nu se poate întinde la o desbatere asupra literaturii dramatice româneşti — care a cam existat odinioară — nici are de obiect a intra în istoria teatrului la noi.

Şi ca să nu acoperim zadarnic spaţiul foarte preţios al gazetei, să şi începem prin « Literatura în Teatrul nostru », făcând o dare de seamă categorică asupra repertoriului acestui teatru.

In acest repertoriu, piesele se împart în trei mari categorii: localizări, plagiate şi traducţii. Afară de acestea, mai este încă o categorie foarte mică, pierdută în grămada celorlalte trei, dar pe care, pentru interesul obiectivităţii cercetării de faţă, nu trebue s'o dăm uitării — categoria pieselor originale, cari sunt aşa de puţine că le-am putea număra pe degete.

E de neapărată nevoie, pentru a fi desluşiţi, să privim în parte fiecare din aceste categorii; aşa dar să urmăm astfel, luând mai întâi categoria cea mică.

Un străin cu minte şi cu cunoştinţă de ce va să zică cultură omenească, picat de curând în Bucureşti, şi care ar fi văzut clădirea, frumoasă pe dinăuntru ca şi pe dinafară, a teatrului nostru — ar crede că glumim sau că ne batem joc de dânsul, dacă i-am spune că în limba românească, afară de o singură deosebire, şi aceea nu tocmai-tocmai, n'avem nicio piesă originală cum se cade — adică *niciuna.*

Acelei singure deosebiri — fiindcă e singură — i se cuvine o luare aminte în parte, şi de aceea ne oprim asupra piesei « Răzvan-Vodă », 5 acte în versuri, de d. Hăsdeu, împotriva căreia sunt destule de zis.

Mai întâi această « poemă dramatică », cum o numeşte autorul, nu este clădită pe un plan de dramă, ci pe un plan de poveste, şi cum că între aceste două feluri de plan deosebirea este însemnată, nici mai încape vorbă. In o poveste, catastrofele se petrec şi se înşiră neatârnate unele de altele, neavând altă rudenie între ele, decât că sunt mai mult ori mai puţin atingătoare de fiinţa aceluiaşi subiect — întocmai ca nişte mătănii: boabele între ele însăşi fiind neatârnate, sunt numai petrecute şi înşiruite pe acelaşi fir; putem tăia firul ori în ce parte şi lăsa să cază oricâte boabe: dacă înnodăm firul la loc, mătăniile, deşi cu mai puţine boabe, sunt tot mătănii. Altfel însă trebue să fie planul unei drame; aci, catastrofele atârnă una de alta, curg una din alta, se ţes una cu alta pentru acelaşi sfârşit, adică pentru pregătirea catastrofei celei mari, a încheierii sau a *desnodământului* — întocmai cum celulele organice atârnă una de alta şi se ţes între ele înseşi pentru a forma organele, cari lucrează toate spre acelaşi sfârşit, adică spre constituirea şi iconomia fiinţei; aci nu mai putem, ca la mătănii, să smulgem sau să ciuntim organele ori de unde şi oricum, fără ca să nimicim fiinţa sau cel puţin să-i sdruncinăm toată iconomia.

In poema dramatică a d-lui Hăsdeu, scene întregi, un act sau, şi mai multe chiar se pot scoate fără a jicni

iconomia întreagă a clădirii; scenele şi actele rămase vor fi de sine stătătoare şi ne vor da o înfăţişare, deşi mai restrânsă, totuşi însă deplină, a unei cutare părţi din viaţa eroului.

Un alt cusur oarecum însemnat în «Răzvan» este şi felul versificației. In mai niciunul din versurile acestei poeme nu s'a ţinut seamă de cerinţele accentelor: pretutindeni accentul firesc al vorbirii este răsturnat, astfel că rare sunt cuvintele cari, în citirea ritmică a versului unde se găsesc, să sune aşa cum se aude sunând în vorbirea obicinuită.

Cu toate astea însă, «Răzvan» este şi va rămâne o bucată «cinstită» în literatura noastră, pentrucă în această scriere închipuirea este sănătoasă, caracterele sunt originale şi în mare parte bine păstrate, şi multe scene sunt cu adevărat dramatice şi vrednice a mişca sufletul privitorilor; iar mai presus de toate, pentrucă în «Răzvan» sunt gândiri curate, spuse limpede cu vorbe frumoase româneşti, de ţi-e dragă lumea să le auzi.

Afară de «Răzvan» — nimic.

La tot ce s'a produs ca literatură originală de teatru, câtuşi de puţin nu i se cade acest nume.

...Incercări mai puţin decât copilăreşti, lucruri ciudate şi vrednice de râs, minunăţii de absurditate — adevărate bazaconii literare... Şi nenorocirea fu pentru noi cu atât mai mare, deoarece subiectele mai tutulor acestor producţii au fost trase din istoria naţională.

Istoria naţională, — care pentru noi trebuia să fie un izvor nesecat de poezie sănătoasă, un şir de icoane sfinte de unde să căpătăm totdeauna învăţătură de adevăr şi insuflare de virtute, şi căreia, spre cinstea noastră chiar, trebuia să-i dăm cinstire adâncă, — a fost, tocmai la filele ei cele mai strălucite, falsificată şi mânjită în aşa zisele «Drame naţionale cu mare spectacol», produse de nişte închipuiri sterpe sau bolnave, de minţi strâmbe ori şubrede, de capete goale de dar şi sărace de lumină.

Astfel, în o piesă ce purta măreţul titlu «Mircea cel Bătrân», s'a văzut pe scena noastră eroul mare dar nenorocit al creştinătăţii, vrednicul cavaler şi Domn al

Românilor, « încărcat de ani », chiar în ajunul unei bătălii hotărîtoare cu păgânii, umblând noaptea prin mahalale şi fundături după... dragoste nelegiuită cu fete mari, însoţit, spre mai bună ispravă, de un mare şi mai bătrân ca el boier, stâlp al ţării, care cunoştea mai bine cotiturile şi răspântiile pe unde se găseau frumuşelele.

In « Moartea lui Brâncoveanu », apoi, s'a văzut de atâtea ori părintele şi martirul redeşteptării naţionale, căpitanul viteaz al pandurilor de peste Olt, Tudor Vladimirescu, zugrăvit în caricatură pe un petec de mucava, străbătând scena ca tablou alegoric, tras cu sfori pe rotile, în o aureolă de focuri de Bengal.

Nu ne trebue deocamdată să căutăm a şti care a fost scopul acestor lucrări, şi nu avem aci nevoie să ne întrebăm dacă, pe de o parte autorii, iar pe de alta speculatorii de teatru, de bună sau de rea credinţă au batjocorit ochii şi urechile « inteligentului public » — cum zic ei — cu asemenea producţii; — este destul pentru acuma să constatăm că ele, în Capitală, în miezul unei naţii, ce se zice a fi oarecum înaintată pe calea culturii, au trecut ca literatură dramatică.

Care a fost cea d'întâi producţie de acest soiu dramatic, nu se poate spune sigur, însă cea din urmă o văzurăm în zilele trecute. Cel din urmă nume de înregistrat la pomelnicul trist al monştrilor « născuţi-morţi » în această aşa zisă literatură, este piesa « Oştenii Noştri », prin care s'a înfăţişat înaltei nobilimi şi onorabilului public bucureştean panorama strategică a Plevnei în « mărime naturală », cu epizode din isprăvile oştenilor români în tablouri comice.

...Plevna nu se luase încă; pe pământul Bulgariei, mlaştine calde de sânge românesc fumegau; picioarele şi mâinile, cari ne muncesc ţarinile în vreme de pace, degerau în şanţurile redutelor; oştenii români n'aveau drept hrană decât o fărâmătură de pesmete negru muiat în făgaşul săpat de roata tunului; Curcanii, — poate singurul « ceva » ce încă nu-i « putred » în ţara aceasta, — seceraţi de focurile vrăjmaşe, de ger şi de foame, din atâtea mii rămăseseră atâtea sute, — şi noi, autori de spirit, ştiind

că în Capitală sunt mulţi iubitori de privelişti plastice şi de sensaţii, le dam « Oştenii Noştri, dramă naţională de ocazie cu mare spectacol ».

Ce mai trebue zis, prin urmare, împotriva acestui din urmă păcat dramatic « de ocazie »?

Astfel categoria pieselor originale la noi este cu totul nimica; de aceea şi repertorul teatrului românesc se compune în deobşte numai şi numai din celelalte trei categorii mari.

Nu trebue cu toate astea să uităm că mai este şi a cincea categorie, foarte minunată prin aceea că se poate amesteca şi contopi deopotrivă de nemerit cu fiecare din celelalte patru. Aceasta e categorie lucrărilor ieşite din îmbelşugatul condeiu al d-lui V. Alexandrescu-Ureche; însă despre aceste lucrări, fiindcă nu ne putem dumiri şi statornici în ce anume categorie din cele patru să le aşezăm, lăsăm a vorbi mai bine, pe de o parte istoria literaturii spanioleşti, iar pe de alta un oarecare spiritual biograf al mult-iscusitului Cosmuţă Popovici.

Avem deci: localizări, plagiate şi traducţii. Cum şi ce fel sunt şi aceste producţii în deosebi, vom cerceta şi vom vedea în articolul următor.

CERCETARE CRITICĂ ASUPRA TEATRULUI ROMÂNESC

(Urmare)

LITERATURA IN TEATRUL NOSTRU [II]

O jumătate aproape din repertoriul teatrului românesc se compune din cele două mari categorii, a localizărilor şi a plagiatelor, şi toate producţiile de aceste soiuri sunt plăsmuite după piese franţuzeşti de şcoalele moderne: melodrame *de bulevard* şi comedii de moravuri.

Dela o vreme încoace, localizarea şi plagiatul au ajuns a fi nişte adevărate boale cronice în teatrul nostru. Câţiva oameni, cărora, Dumnezeu ştie cum, le-a trăznit prin cap că sunt « chemaţi » a scrie pentru teatru, şi cari nici nu cunosc istoria ţării, nici nu şi-au dat seama vreodată de moravurile noastre sociale, lucrează pe întrecute a dărui scena românească, în fiece an, cu feldefel de producţii de aceste două soiuri dramatice, una mai ciudată ca alta.

Fiecare din aceşti scriitori minunaţi ia o piesă franţuzească, o traduce ciat-pat, îi preschimbă numele proprii originale în nume proprii româneşti, şi apoi, vorba ceea, potrivească-se nu s'o potrivi, în trei zile localizarea e gata. Adevărul este că mai totdeauna localizarea se potriveşte ca nuca 'n perete; dar nu face nimic — repertoriul teatrului naţional s'a mai înavuţit cu încă o « dramă istorică cu mare spectacol » sau cu încă o « comedie de moravuri locale ».

Astfel, — pentru ca să luăm un exemplu, — în o asemenea dramă istorică, anume « Patrie şi Domnitor »,

localizată după o melodramă franţuzească « le Tisserand de Ségovie », un Vodă român, de pe la leat 1500 sau şi mai nainte, osândeşte la moarte pe cel mai viteaz şi mai credincios al său căpitan, care tocmai se întoarce biruitor dela bătaie. La această faptă de nerecunoscător, bietul Vodă este împins de zizaniile şi uneltirile unor curteni mişei şi pizmaşi, cari l-au făcut să crează că vrednicul oştean are de gând, la intrarea lui în capitală ca biruitor, să facă o răscoală militărească şi, răsturnând pe M.-Sa, să-i ia tronul... Deşi acel Vodă s'a părea peste măsură lesne-crezător la vorbele curtenilor, — calea-valea, să zicem că până aci lucrul se cam potriveşte; însă ceea ce nu se mai potriveşte de loc este urmarea istoriei, adică: oşteanul credincios, văzându-se osândit pe nedrept, fuge în fundul munţilor — ghiciţi, pentru ce? — pentru ca să clădească acolo (cu ce capital, nu se spune în piesă) un aşezământ industrial, o fabrică de pânzărie, în care lucrează zi şi noapte, ca un cinstit fabricant, cu atâta sârguinţă, încât ajunge vestea până la curtea domnească despre *calitatea* produselor lui industriale, şi Vodă, pentru *încurajarea* industriei naţionale, îi trimite — ghiciţi, ce? — un « *brevet s. g. d. g.* » făcându-l « Furnisor al Curţii domneşti ».

Judece fiecine: aşezăminte industriale, fabrici, încurajarea industriei naţionale cu brevete *s. g. d. g.* şi furnisori ai Curţii în regulă — în ţara românească la leat 1500 fără ceva!

In aşa chip se fac mai toate localizările numite « drame istorice ». Şi e lucru foarte firesc, nici nu se poate altfel; căci, deşi între două întâmplări ce ar fi avut loc în deosebite locuri şi vremuri, se pot găsi mai multe ori mai puţine trăsuri de asemănare; deşi oricând şi oriunde, omul este om şi lumea lume; însă, precum alte ţări, alte zile, alţi oameni — asemenea şi alte datine, alte gândiri, alte simţiri.

Poezia este, precum cu drept cuvânt s'a zis, ca şi pictura, şi mai cu seamă poezia dramatică.

Bine, — omu-i om oricând şi oriunde; dar şi Stan ca şi Bran e om; cu toate astea, şi la chip şi la stat şi la port, altu-i Bran şi altu-i Stan. Dacă spun unui zugrav să-mi

zugrăvească pe Stan, nu-mi zugrăveşte pe un om oricare o fi, nu-mi zugrăveşte pe Bran, ci anume pe Stan, leit el, cu chipul lui, cu statul lui, cu portul lui.

Apoi — Louis XI al Franţezilor şi Vlad-Vodă Ţepeş al nostru au fost stăpânitori fiecare pe vremea şi în ţara lui; unul prin ştreang, altul prin ţeapă aveau obiceiul să amuţească pe nemulţumiţii supuşi şi pe protivnicii lor politici; — însă pentru aste singure cuvinte, în o scriere teatrală aceste două icoane istorice se pot oare confunda, contopi sau lua una drept alta numai şi numai prin preschimbarea numelor? Nu, — fiindcă poetul dramatic e ca şi zugravul: icoanele pe cari ni le arată, nu după cum dânsul le botează, ci după asemănarea lor cunoaştem anume ale cui sunt.

Prin urmare, a lua cineva, mai ales când e lipsit de darul poeziei dramatice, a lua o piesă istorică străină, a cărei acţiune se petrece în Spania la începutul sutei XVII, şi a face, fără altă schimbare decât a numelor proprii, să se petreacă aceeaşi acţiune în ţara noastră pe la leat 1500 — este tocmai ca şi cum un zugrav, d. C. I. Stăncescu, *spre pildă*, ar lua o icoană veche a lui papa Clement VII şi atârnând-o pe un perete al muzeului nostru, ar scrie dedesubtul ei: « *Aceasta este icoana preasfinţitului Mitropolit al Moldovei, Dosoftei — localizată de* d. *C. I. Stăncescu* ».

De prisos a mai spune că şi în al doilea soiu de localizări, cari ni se dă cu titlul de « comedii de moravuri locale », deşi acţiunea se închipue că ar avea loc la noi, deşi numele proprii le auzim a fi româneşti, ni se înfăţişează nişte personaje cu moravuri ce, la dreptul vorbind, chiar în Franţa, afară de raza Parisului încetează de a mai fi locale.

Inchipuiască-şi cineva, Români, localnici din Bucureşti, Buzău ori Târgovişte, cu moravuri şi apucături de — de *Sport*, de *Highlife*, de *Scating-Rink*, de *Bursă*, de *Quartier-Latin* ori de *Café-Tortoni* şi altele.

Multe din piesele localizate, drame ori comedii, nu tocmai rele în original, cu mult mai nemerit ar fi fost, lipsind altele mai bune, să ni se dea curate ca simple traducţii, în loc să ni se dea scâlciate şi pocite de boala

cronică a localizării cu orice preţ, — şi mai ales după ce s'a văzut că o bună localizare e aproape tot aşa de grea ca şi o lucrare originală.

In adevăr, între toate localizările din repertoriul teatrului românesc, una singură se poate numi o lucrare cum se cade: « Amorul Doctor » de d. Obedeanu după piesa cu acelaşi nume a vestitului Molière. Această localizare produce asupra cititorului sau privitorului acelaşi efect ca şi lucrarea clasicului francez, prin meşteşugirea cu care pe izvodul franţuzesc s'au aplicat caractere dela noi curat locale, şi prin limba românească în care s'a făcut traducţia.

Sfârşirăm cu despre localizări; să trecem aşa dar la a treia categorie.

Plagiatele, cu toate că dintru început le-am pus într'o categorie deosebită, sunt în deobşte tot localizări. Deosebirea între un plagiat şi o localizare este numai formală, şi adică: la plagiat, meşterul localizator uită să spuie pe afiş cum că piesa, cu tot planul şi amănuntele lui, cu toate ideile şi stilul ei, este ieşită din închipuirea şi condeiul autorului adevărat; uită meşterul localizator să mărturisească cum că dânsul alt n'a făcut, decât a luat piesa franţuzească, a tradus-o cum a putut, şi potrivit nepotrivit a preschimbat numele proprii — şi, nemulţumindu-se a trece în ochii publicului ca *croitor* bun rău al piesei, ar vrea să treacă, dacă se poate, ca *născător* al ei.

In ţările culte, — dintre cari ne tot fălim că facem parte, — când vreun asemenea meşter încearcă să dea ca producţie a lui aceea ce este lucrarea altuia, îşi săvârşeşte meseria aceasta, deşi cu multă meşteşugire, totuşi cu frică grozavă; rar, foarte rar, se găseşte câte un cutezător, care să răpească cuiva proprietatea literară; căci în partea locului, plagiatorul este nu numai înfierat amar de opinia publică, dar încă e şi tras la grea răspundere de către legile de drept comun respective. La noi însă, plagiatul se săvârşeşte des, foarte des, de-a-dreptul, făţiş şi cu o linişte sufletească vrednică de o mult mai cinstită faptă; căci adăpostul cel mai bun pentru plagiatori, adevăratul « pământ făgăduit » al acestui soiu de industriali este ţara

noastră, — pe de o parte, fiindcă n'avem cu ţările străine, pe ai căror supuşi îi plagiăm, nici o convenţie privitoare la respectul reciproc al proprietăţii literare; iar pe de alta, fiindcă în publicitatea dela noi, ca în toate ramurile vieţii publice, cu cât cineva are mai mult *toupet*, vorba francezului, cu atât e mai sigur de izbândă şi de popularitate.

E trist, dar e neapărat, cu prilejul acestor rânduri să aducem, spre susţinerea ziselor noastre, câteva exemple de plagiaturi. Aşa, pe afişele teatrului naţional, din cari se pot găsi încă mustre la caz de vreo tăgăduinţă, s'a citit: « Păcatele bărbaţilor, comedie locală de M. Pascali », pe câtă vreme această « comedie locală » era o simplă localizare, (ca toate, nu tocmai potrivită) după piesa franţuzească, anume « Les amendes de Timothée ». Apoi « Răposatul Dumnealui, comedie locală de d. M. Pascali » era numai o localizare tot din franţuzeşte, după « Mon premier! »; iar « Căzăturile, tot comedie locală, tot de d. M. Pascali », nu era decât « les Invalides du mariage ». Pe urmă, « Gheşeftarii, comedie locală de d. Fr. Damé », şi « Ţara şi Mihnea, dramă istorică tot de d. Fr. Damé », nu erau decât, întâia « Mercadet, le faiseur, de Balzac », iar a doua « Patrie! de Victorien Sardou ».

Plagiatul prin urmare se practică în literatura dramatică la noi, ziua namiaza mare, fără nicio teamă; ba încă dacă făptuitorul e prins cu ocaua mică şi apucat să dea socoteală de păcatul său literar — deocamdată îl tăgădueşte fără... clintire, ca să nu zicem altfel; însă, văzându-se până în sfârşit înfundat, răspunde, fără a-şi vedea halul, că « toate geniile mari aşa au urmat, ca dânsul: Molière a plagiat pe Aristofan şi pe Plaut, Goethe pe Shakespeare, şi nu mai ştiu cine pe cutare...» Apoi, ca să se apere şi mai bine, după părerea lui, meşterul sfârşeşte prin a declara că dânsul a făcut accea ce Heine zicea despre Dumas, adică « a luat monede vechi, şi topindu-le le-a prefăcut, ca să le puie din nou în circulaţie, — fiindcă în literatură şi în artă, proprietatea nu trebue respectată ».

Cu toată cinstirea ce, ca nişte oameni de rând, datorim ideilor unui om ales ca răposatul poet citat, nu ne

putem opri a răspunde chiar aci împotriva acestor foarte greşite păreri ale lui. — De către oricine s'ar zice, — în toată lumea proprietatea artistică şi literară, ca toate proprietăţile, este şi trebue respectată; — cu cât cineva scoate la iveală sau apără mai mult părerea primejdioasă că plagiatul ar fi legitim, desigur cu atât trebue să fie mai sărac de proprietate literară, — iar oamenii cari se îndeletnicesc a topi monedele vechi ale altora şi a le preface în monede noui spre a le cheltui dânşii, se numesc în piaţă *calpuzani* şi în literatură *plagiatori.*

Incheind aci cu despre categoria a treia, ne rămâne a vorbi despre a patra şi cea din urmă în articolul viitor.

TEATRUL ROMÂNESC

DESCHIDEREA STAGIUNII 1878—79

Domineca trecută, 1 Octomvrie, Asociaţia dramatică şi-a deschis stagiunea, cu reprezentaţia « Fiica lui Tintoretto », melodramă în 5 acte.

Ca toate melodramele « de boulevard », după cum se zice în termeni de teatru, şi « Fiica lui Tintoretto » este un spectacol interesant, în care o intrigă încâlcită şi presărată cu situaţii enigmatice, ţine loc de tot: patimi umflate câte vrei, dar la caractere să nu te aştepţi, minuni închipuite destule, dar adevăr lumesc de loc. Eroii se nasc, trăiesc şi mor, umblă, se mişcă, intră şi ies, totdeauna *ex-machina*, fără altă noimă decât spre a sluji încâlcirii melodramatice. Un intrigant, cel puţin un om mârşav şi spurcat (după fapte numai, că aminteri, după vorbele lui naive se vede a fi băiat bun), încurcă şi turbură fericirea şi liniştea a o sumă de alte persoane cinstite, ori din ambiţie, ori din dragoste, ori din « sfânta foame » a banilor, ori din cine ştie ce altă netrebnică pornire, sau şi mai bine din toate deodată, ca să fie melodrama şi mai grozavă. — Ba încă, mulţi intriganţi de melodramă, dacă i-ai întreba la o adică, nici ei n'ar şti să spuie pentru ce fac atâtea mişelii şi supără pe oamenii de treabă buni nevinovaţi; dar îi supără pentru că-i supără; aminteri ce fel de melodramă ar fi aceea fără un « infam intrigant »? — Intrigantul umblă ce umblă, patru acte d'a rândul, dar în sfârşit, în actul al cincilea, i se înfundă şi lui; ori că-l ia şi-l duc la poliţie; ori că victimele lui chiar îl răpun; ori că se ucide el însuşi de mustrarea cugetului; ori, dacă nu i se întâmplă

una din astea, apoi trebue neapărat să-i cază apoplexie sau tavanul în cap, pentru satisfacţia înaltei nobilimi şi onor. public.

Acesta e calapodul literar, pe care e turnată şi « Fiica lui Tintoretto », şi în adevăr, în această melodramă, mişelul Arezzo, după ce a făcut atâtea ticăloşii, moare la sfârşit trăznit de o încurcătură galopantă de intestine, şi astfel se descurcă toată comedia.

Astfel dar, pentru deschiderea stagiunii unui mare teatru naţional, nouă ni se pare că alegerea unei bucăţi de soiul cam *rococo* al melodramelor « de boulevard », nu este tocmai nemerită.

Traducţia melodramei « Fiica lui Tintoretto » se datoreşte unei pene strălucite, ce nu pentru întâia oară păcătueşte numai de hatârul muzelor româneşti. (Vorba ceea: — El iubeşte muzele româneşti. — Dar muzele pe el? — Şi el pe ele). Şi se poate zice într'adevăr că e o traducţie minunată, de vreme ce traducătorul, anume d. *Frideric Damé*, nu ştie, nu poate să ştie româneşte.

Onor. Comitet teatral are în frunte-i, ca Director general, pe d. Ion Ghica, prezidentul Academiei române, şi în sânu-i pe d. G. Sion, membru în aceeaşi Academie; — nu mai pomenim şi de mult-iscusitul d. Pseudo-Ureche, membru şi în comitetul teatral, care se zice c'a părăsit jeţul academic, fiindcă, din nenorocire şi dimpotrivă cu speranţele-i legitime, nu s'a dat premiul Năsturel, operelor d-sale *spurii*, tipărite *ad-hoc*.

Prin urmare, dela acest onor. Comitet teatral, bucăţică ruptă din Academie, suntem în drept a cere puţin respect pentru limba românească. Intâiul teatru românesc din ţară, cârmuit de membri din Academia română, pe a cărui scenă se vorbeşte o limbă ce numai românească nu-i, e cam ciudat lucru, ce-i drept. Şi de aceea, nici nu putem crede, că onor. Direcţie generală a avut ceva în ştire despre traducţia minunată a d-lui Fr. Damé, cu care s'a deschis alaltăieri seara stagiunea teatrală.

Deschiderea unei stagiuni nu e tocmai un prilej pentru a critica fiecare actor în parte, mai ales când toţi sunt cunoscuţi din trecut publicului. Insă o observaţie sau două,

chiar de pe acum, întru cât priveşte aceea ce în franţuzeşte se zice *l'ensemble*, credem că şi-ar găsi loc în această dare de seamă.

Este elementar într'un teatru, că toţi actorii trebue să vorbească tot într'un glas, adică să aibă cu toţii un diapason statornic. Duminecă seara multe scene s'au jucat aşa, încât părea că un actor vorbeşte din pimniţă, şi altul din podul casei; iar când vorbeau mai mulţi era şi mai ciudat. La o întrebare şoptită, un actor poate răspunde într'un glas cât vrea de tare, însă nu într'un glas mai înalt sau mai adânc decât glasul căruia-i răspunde.

Apoi ar mai fi de dorit ca figuranţii, coriştii şi rolele de a doua şi a treia mână, să se arate ca făcând parte vie din comedia ce se înfăţişează pe scenă; adică la moartea vreunui erou, jalnici să fie, iar la nuntă cheflii; şi dacă s'ar putea să nu mai stea drepţi şi la rând soldăţeşte, că doar disciplina dramatică se deosebeşte de cea dela cazarmă. — Un erou zelos asudă în faţa scenei în agonia ceasurilor din urmă; iar tovarăşii lui de luptă, chip şi seamă, pe cari el îi conjură cu limbă de moarte să-l răzbune şi să scape patria de vrăjmaşi, voinicii lui, stă drepţi la linie, fără să-l asculte, şi se gândesc, unul că s'apropie Sfântul-Dumitru, altul că n'are palton ori că s'au rupt ghetele, altul că n'a plătit abonamentul la birt, — fel de fel de nevoi, mă rog, cum are tot omul, măcar corist să fie. Toate aceste nevoi însă, fiecare şi le ştie, şi nu privesc de loc pe public, care ar dori să vază pe « tovarăşii de luptă » ai eroului ce moare, puţin mai mişcaţi de pierderea căpitanului lor.

Direcţia de scenă ar trebui să se cam gândească la îndreptarea acestor cusururi inveterate în teatrul românesc.

Sfârşim, sperând că la locurile competente din teatrul românesc, părerile criticei cinstite vor fi citite măcar cu aceeaşi luare aminte, cu care se citesc măgulirile şi laudele banale, gratuite sau nu.

RUY-BLAS

Pe cine să lăudăm? cui să-i mulţumim pentru plăcerea la care am fost părtaşi în seara aceasta?

Locul întâiu s'ar cuveni aceluia, care a urzit ideea acestei reprezentaţiuni şi după îndelungată lucrare a ajuns să vază opera genialului poet francez vărsată în cea mai amăgitoare limbă românească. Măestrul traducător nu şi-a pus însă numele pe afiş; se vede că nu râvneşte 'a cuvintele noastre de laudă; se vede că e mulţumit de mulţumirea publicului; se vede, că mai mult doreşte să facă, înainte de a zice « Am făcut eu însumi! » Ne mărginim deci a-i dori noroc la alegere şi spor la lucru.

Punem în locul întâiu direcţia teatrului, care a ştiut să pue scena română pe calea artei adevărate şi să dovedească tutulor, că la urma urmelor, este cu putinţă, ca şi teatrul român să-şi găsească public în capitala României. Nu vom uita pe aceia, cari au stat de pază la altarul Thaliei române în timpul, când toată lumea îl părăsise, nu vom trece cu vederea dreptul de vechime al acelor actori, ocărîţi poate, cari au stat la locul lor şi atunci, când aproape nimeni nu mai venea să-i asculte; nu vom micşora meritul acelora, cari, lipsiţi de povaţă binevoitoare şi de sprijinul publicului, s'au jertfit pe sine din iubire pentru arta dramatică; nu vom uita, în sfârşit, nici pe aceia, cari au voit să facă mult bine, dar n'au isbutit decât a pregăti isbutirea urmaşilor lor în lucrare: nu vorbim însă de cele petrecute, ci de cele ce se petrec; nu voim să dăm răsplată, ci ne bucurăm de succesul zilei de astăzi, şi pentru aceea ne mărginim a lăuda punerea în scenă a tragediei « Ruy-Blas ».

« Ruy-Blas » însemnează o nouă epocă în viaţa teatrului român. Lucrarea începută acum câţiva ani pentru regenerarea teatrului român, sprijinită de şcoala dramatică a d-lui Velescu, ajunge în « Ruy-Blas » la cel dintâi succes deplin. Intorcându-se după reprezentaţie acasă, chiar şi pizmaşul a trebuit să-şi zică: « In sfârşit bine ».

Tocmai « bine » nu a fost reprezentaţia tragediei « Ruy-Blas »; a fost însă mai presus de aşteptarea celor ce cunosc teatrul nostru.

Vedem, în sfârşit, o împărţire de roluri potrivită cu aplicările fireşti ale deosebiţilor actori; vedem actori, cari şi-au învăţat şi studiat rolurile; vedem oameni, cari grăiesc în o limbă frumoasă, şi rostesc cuvintele limpede şi răspicat, încât auzul nu pierde un singur sunet; vedem, mai presus de toate, actori tineri, vestea unui viitor mângâicios.

Despre Iulian şi Mateescu nu vom vorbi. Oricine îi ştia mai presus de rolurile, pe care le aveau în « Ruy-Blas », şi nimeni nu se îndoia că vor da strălucire hainelor, în care se îmbracă. Nu putem însă trece cu vederea, că este un actor român făcut oarecum anume pentru rolul lui Don Guritano atât de bine cunoscutul Chicicovici, Hagiescu. Nu voim să zicem, că Hagiescu juca mai bine ori mai rău decât Iulian; constatăm numai cu viuă părere de rău, că el lipseşte din pleiada tinerilor actori ai capitalei. Pentru ce lipseşte, nu ştim. Destul, că această lipsă e o pierdere pentru public, pentru teatru şi chiar pentru d. Hagiescu însuşi: publicul capitalei a pierdut un actor, pe care-l privea cu plăcere; teatrul a pierdut o putere preţioasă şi partea de public, ce-şi avea pe Hagiescu de actor predilect; iară pentru d. Hagiescu nu este şi nu poate să fie indiferent, dacă joacă alăturea cu semenii săi ori cu alţii.

Patru sunt, cari au fost în « Ruy-Blas » mai presus de aşteptarea publicului: d-şoara Vasilescu, d. Velescu şi d. Petrescu, apoi d. Manolescu.

Un dar se părea că-i lipseşte d-şoarei Vasilescu, întocmai ca d-lor Velescu şi Petrescu: mlădioşia. Şi în adevăr în actul II d-şoara Vasilescu abia putea să poarte rolul reginei, care, în deosebi în acest act, e foarte greu,

fiindcă nu e tocmai bine scris. In actul V ne-am încredinţat însă, că d-şoara Vasilescu este o actriţă, care ştie să fie purtată de rolul ei fără să-şi piarză stăpânirea de sine.

Tot astfel d. Petrescu la început nu se mişca decât foarte anevoie, dar în actul al treilea şi de aici înainte ne-a încredinţat, că sunt roluri, pe care poate să le joace spre deplina mulţumire a privitorilor, şi nu putem decât să ne bucurăm de progresul, despre care a dat dovadă în rolul lui Salust.

Despre d. Velescu ce să mai zicem!? Toate sunt în lumea aceasta cu putinţă. Erau odată oameni, cari îl luau drept un actor imposibil: acum însă trebue să ne închinăm cu toţii înaintea unui succes adevărat. Don Cesar dela început până în sfârşit a ieşit de minune.

Dar greutatea întregei reprezentaţiuni era aşezată pe umerii uni tânăr cu o voce moale, simpatică şi aproape copilărească. Ruy-Blas! Ce are aface Ruy-Blas cu această făptură atât de mlădioasă şi oarecum fragedă? Când intră în scenă, Manolescu ne face impresia unui băiat, care voieşte să poarte sarcina titanilor şi îl vedem parcă strivindu-se sub greutatea, pe care o poartă.

E prea tânăr Manolescu pentru rolul unui om, care după ce a vânturat ţara, se pune să reîntemeieze o împărăţie surpată. S'ar putea face mai bătrân, dar vocea îl vinde; în zadar pune mustaţă groasă, căci tot flăcăiandru rămâne. Aceasta nu e vina actorului, e însă un lucru, pe care nu trebue să-l trecem cu vederea, când judecăm despre efectul şi valoarea jocului. Jocul fie cât de frumos, dacă nu e tocmai potrivit, multora le pare greşit.

Niciodată nu s'a pomenit un actor român, care să zică versurile atât de bine ca Manolescu şi, dacă e vorba pizmuim pe d. Olănescu de mulţumirea pe care trebue s'o fi avut, auzindu-şi versurile zise de Manolescu. Când Manolescu le zice, ele curg ca izvorul limpede, încât nu o silabă, nu un sunet, dar un hiat nu se pierde, şi urechea rămâne amăgită de plăcuta înşirare a sunetelor. Astfel, când tirada lungă din actul al treilea se sfârşeşte, auzitorii constată cu părere de rău, că a fost prea scurtă.

Gesturile şi mimica d-lui Manolescu nu-i sunt mai prejos de avântul şi claritatea dicţiunii. Fieştecare moment în parte e desăvârşit, ori cel puţin destul de aproape de desăvârşire.

Dar este un lucru, pe care junele nostru trebue să-l înveţe: stăpânirea de sine. Nu ştie să menajeze efectele; o ia prea repede şi cu prea mult zel dela început; îşi cheltueşte toate puterile înainte de vreme şi pentru aceea întregul joc face impresia unui lucru resfirat şi lipsit de unitate.

Ce frumos e începutul actului întâi! Pe la sfârşit însă el cade, şi nu cade fiindcă actorul joacă în urmă cu mai puţin avânt, ci fiindcă îşi dăduse prea mult avânt la început. — Incepând dela actul al treilea d. Manolescu îşi poartă apoi rolul cu măestrie şi îl duce, rădicându-se mereu, până în actul V, când pare obosit, şi tocmai prin aceasta produce un efect puternic. Scena [când] intră regina, Salust şi Ruy-Blas este cea mai bine jucată dintre toate şi în deosebi d. Manolescu în această scenă ni se dovedeşte de un actor cu talente extraordinare. Tocmai însă bunul cumpăt, cu care îl vedem jucând în acest act, dă întregei scene o deosebită înălţime estetică.

Legea artistului trebue să fie stăpânirea asupra pasiunilor pe care le înfăţişează.

CRONICA TEATRALĂ [I]

Direcţia generală a teatrelor a voit să dovedească în stagiunea aceasta că şi cu băieţi şi tinere dela noi se poate face ceeace odinioară făcea *papa* Franchetti cu *ragazzi italiani*, — şi a dovedit-o cu prisos: *ragazzi* bătrânului impresariu au rămas cu mult pe jos.

Sâmbătă, 28 Septemvrie, s'a deschis stagiunea Teatrului Naţional cu *Lucia de Lamermoor*, prea cunoscuta operă lirică a lui Donizetti.

Rugăm pe cititori să nu ne ia în nume de rău că-i scutim de notiţa de rigoare despre viaţa melancolicului compozitor şi despre circumstanţele în cari s'a produs şi executat întâia oară această operă. S'au făcut de atâtea ori acele notiţe de câte ori s'a dat la Bucureşti *Lucia*, şi de câte ori s'a dat *Lucia* la noi nu se mai poate număra: nu e cucoană de mahala, nu e ştrengar de uliţă, care să nu cunoască întreaga partiţie pe de rost.

Şi apoi unde mai pui flaşnetele! — flaşnetele, flagelul capitalei tânărului nostru regat. Sâmbătă seara, când mergeam la teatru, o flaşnetă cânta devale la « Gambrinus » aria finală, « *Tu che al ciel spiegasti*. . .», foarte încet şi tânguios. Uite, acum când scriu aceste rânduri, în biuroul redacţiei noastre, casele Lempart pe bulevard — de aceea ne şi zic unii confraţi « foaia de bulevard » — pe onoarea mea! a început să cânte o flaşnetă în curte, — e tot cea dela berărie: « *Tu che al ciel*. . .»

Dacă Nazarineanul ar propovedui cuvântul astăzi la Bucureşti, literatura biblică, s'ar înavuţi cu încă o fericire, a opta:

«Fericiţi cei fuduli de urechi, că aceia n'aud flaşnetele!»

Asta e partea grozavă a capo-d'operelor populare şi ieftine! Mi-e ruşine, dar trebue să mărturisesc că pe mine multe capo-d'opere de soiul *Luciei*, de care sunt infectate toate răspântiile şi toate clavirele din mahalale, mă vâră într'un fel de furnicătură de nervi foarte neplăcută, — o sensaţie analoagă cu efectul ce ţi-l produce dulceaţa de vişine după ce ai luat cu ea multă vreme hapurile lui Morizon.

Am dreptul, prin urmare, să crez că unul dintre cei mai mari şovinişti sâmbătă seara la Teatrul Naţional am fost eu. — Dacă *Lucia* era cântată de nu ştiu care Biscottina sau Biscottini din lume, nu mergeam. M'a apucat însă şovinismul pe dinainte şi am înghiţit-o româneşte dela început până la partea flaşnetii; şi mergea încet, domol de tot, aşa că şovinismul meu a fost pus, probabil, la vreo zece minute de încercare în plus peste vremea cerută de *tempo obligato* al partiturii.

Dar nu face nimica, nu-mi pare rău: când e vorba de aşa încercări naţionale, fiecare e dator să se sacrifice — chiar Donizetti.

*

In condiţiile în care s'a deschis stagiunea aceasta, este aproape peste putinţă cuiva, după părerea mea, să facă o critică teatrală amănunţită. In cinci seri am avut: o operă italiană, o tragedie englezească tradusă din franţuzeşte, după mai multe texte, cam în româneşte, o piesă-antichitate — cum ar zice elegantul Gion în stilul lui tigheluit, — şi o operă-bufă franţuzească...

E cea mai prodigioasă productivitate ce o poate da un teatru, cu atât mai prodigioasă cu cât toate patru producţiile acestea s'au bucurat de un succes ne mai pomenit.

Patru succese ne mai pomenite la Bucureşti însemnează ceva! Publicul nostru este, poate, cel mai cunoscător de pe continent. Nu ştiu cum se face, dar în orice seară mă

pot prinde că dela galerie până la orchestră nu găseşti un găgăuţă măcar, unul singur, care să aplaude fără să priceapă, sau care să ia de bani buni cine ştie ce specula şarlatanească şi grosolană a sentimentelor de patriotism şi naţionalism în artă. Nu, niciun găgăuţă: toţi, de orice sex şi de orice vârstă, au o educaţie artistică iper-rafinată, şi nu pot plăti nerozeşte, oricât ar fi eticheta de naţională, o marfă de contrabandă artistică.

Patru succese aşa de miraculoase în patru genuri aşa de deosebite! pas de te ţine cu condeiul după ele: o cronică uşoară, mai mult notiţe generale asupra vertiginosului avânt al Teatrului nostru naţional, — iată ce pot face eu deocamdată.

*

Inainte de deschiderea stagiunii, s'a făcut multă discuţie despre opera şi opereta română. Erau şi aci, ca în orice discuţie despre ceva ce *are să fie*, pesimişti şi optimişti. Ba are să iasă rău, ba are să iasă bine, ba nu, ba da, şi discuţia încălzindu-se, pe lângă celelalte şi cele late, s'au zis şi vorbe groase. De aci apoi s'au ivit supărări, cari s'au tradus mai la urmă prin faptul regretabil că Direcţia Teatrelor a refuzat gazetelor pesimiste locul la care aveau dreptul în Teatrul Naţional după datină şi bunăcuviinţă.

Ce bine că noi am rămas în acea discuţie neutri! noi avem bilet, şi, fiindcă ţinem mult la el şi voim să-l păstrăm, promitem onor. direcţii cea mai desăvârşită amabilitate.

S'a deschis însfârşit stagiunea în necazul pesimiştilor, şi încă d'a dreptul, fără înconjur, cu operă.

D-şoara Leria, deprinsă cu focul rampei, a început bătălia, şi era peste putinţă, cu bravura d-sale artistică, să nu o câştige; cu atât mai bravă însă a fost d-şoara Leria cu cât comparşii cari o secundau erau cu toţii recruţi nedeprinşi, cari intrau pentru întâia oară în foc.

Să facem vorbă puţină despre *Lucia*. Chestiunea întreprinderilor artistice de acest fel internaţional, este o chestiune curat economică: cât dai atâta iei, scurtă socoteală.

Adevărul acesta îl ilustrează foarte bine împrejurarea că baritonul Popovici este în ajun de a intra la opera imperială din Viena, Teodorini este la Barcelona sau mai ştiu eu unde, şi Bârseasca este pensionară la Burgtheater.

O ilustrare mai picantă a celor ce zicem se va vedea în anecdota pe care o dăm aci la sfârşit.

*

In toată Europa este astăzi, în legătură cu criza economică, o mare criză de cântăreţi de operă, — amândouă din cauza Americii. Un confrate al meu, care se pricepe la Economia Politică, mă asigură că criza economică a Europei se datoreşte în mare parte cerealelor americane, care inundă pieţele vechiului continent.

Eu nu mă pricep la Economia Politică, dar cum îmi explică de bine confratele meu relaţia între *cerere* şi *ofertă* şi între valoarea convenţională şi cea reală, înţeleg lucrul foarte bine. Atunci stabilesc eu teoria: America ne dă grâne şi ne ia cântăreţii.

Târgurile bogate, răsărite ca prin minune în câţiva ani pe nomolurile aurifere ale Lumii-Nouă, au nevoe de petreceri de lux, şi şi le pot *plăti* mai bine decât noi.

Unde mai pui apoi efectele desastroase ale umidităţii coastelor americane, care ruinează în scurt timp vocile italienilor, şi frigurile galbene, care dau o mortalitate foarte însemnată printre cântăreţii de importaţie europeană.

Pe un vapor cu destinaţie pentru Antile se îmbarcase odată un impressario cu o trupă de operă. In trupă era şi un tenor care avea în contractul său anume stipulaţia că numai dânsul va cânta în operele de forţă. Vaporul porneşte. Era o seară de basm: luna plină şi marea liniştită. Toată lumea se tolănea pe covertă.

Tenorul începe să cânte o cavatină. Numai decât un alt tenor îi răspunde; apoi altul, apoi al treilea şi încă unul: erau cinci tenori de forţă. Imediat tenorul nostru exclusivist protestează:

« *Signor impressario*, d-ta ai convenit cu mine să fiu numai eu tenor în trupa d-tale, şi d-ta mai ai încă patru!

— *Caro signor mio*, răspunde impresarul, d-ta nu ştii ce sunt frigurile galbene; întreabă-mă pe mine să-ţi spun. Anul trecut am avut pentru Havana patru tenori şi am rămas fără niciunul; anul ăsta am luat cinci ca să-mi rămâie unul şi mie».

Inchipuiască-şi oricine puterea de concurenţă a Americei: pentru ca să capete unul, plăteşte cinci.

Astfel am ajuns noi europenii, bătrâni iubitori de teatru liric, în aşa hal încât nu ne-a mai rămas decât să înfiinţăm pretutindeni opere italiene... naţionale. Desigur că pe d. Roşianu n'are să ni-l dispute America. Cât e de mititel şi de slăbuţ delicatul nostru tenoraş, impresariul, care ştie ce sunt frigurile galbene, nu l-ar lua în corabie.

*

Dar câte suveniruri vesele din copilărie, — răposatul Pio Motta, şi el se lua la serios! — îmi deşteaptă mie arătarea nobilului lord Arthur Buclaw, ginere nenorocit, care cade în patul nupţial victima pumnalului Luciei, prea credincioasă amantului ei pentru a putea suferi pe un altul!

Nu e vorba, o domnişoară nu ar trebui să fie prea credincioasă unui altuia pentru a nu putea suferi o aşa miniatură de ginere. Aceasta poate a fost chiar un *truc* admirabil al direcţiei teatrului de a întări efectul tragic al scenei de nebunie şi a scuza mai bine crima nefericitei mirese.

Bietul nobil lord Buclaw! el este ursit pe semne a nu ni se înfăţişa nouă la Bucureşti decât cu nişte foarte iconomice dimensiuni: voce subţirică, talie şi mai subţirică, o spadă foarte subţirică şi nişte pulpe şi mai subţirele, — prea foarte slăbuţ: un fel de lord de post.

Rawenswood are şi el cusururile lui: nişte maniere prea de amploiat dela primărie; se cam lasă a fi smucit de Lucia pentru a înainta la rampă în momentele acute ale duetului; dar cel puţin e un băiat curăţel, bine făcut, şi picioarele îi sunt mai groase decât spada. Cântă şi el cam fals, cam prea sus, dar asta s'ar putea scuza cu aceea

că atunci orchestra cântă cam prea jos, — şi cel puţin, nu flueră ca nenorocitul său rival.

*

Cine s'ar duce în America dintre toţi, ştiu eu, — d-ra Leria. — Cu minunatul ei talent, cu maniera fină cu care interpretează până şi cele mai mici frase, şi cât o prinde de bine a fi pe scenă, de mult s'ar fi şi dus, dacă n'ar fi avut o sănătate cu deosebire debilă, care o osândeşte chiar la o inactivitate artistică, când nu poate cânta aici la noi, unde are îngrijirile şi liniştea familiei.

In această slăbiciune fizică a simpaticei cantatrice găsim explicarea avantajului că posedăm pe scena noastră o aşa de superioară artistă, avantaj de care ne felicităm cu caracteristica cruzime a egoismului omenesc.

*

Despre *Hamlet* şi *Fântâna Blanduziei* s'au zis destule. Zilele trecute s'a dat chiar aci o critică amănunţită asupra executării tragediei lui Shakespeare.

Giroflé-Girofla — încă un succes.

Iulian este un om, un adevărat artist: el e comic nu numai pentru el, e comic pentru toţi.

Murzac pare că abuzează de cafea nu numai pentru a-şi zugrăvi chipul de maur: glasul îi e foarte înecat şi intonează grozav de alături.

Marasquin joacă pe găgăuţă cu destulă sinceritate, şi la falsete poate da mult înainte nobilului lord Buclaw, — în orice caz e departe de a face o figură aşa de tristă ca mititelul scoţian.

Doamna Dănescu, deşi bucurându-se de nişte proporţii foarte respectabile, cancanează cu destulă furie.

Cancanul a avut un succes monstru şi e totdeauna bisat.

Giroflé, Pedro şi Paquitta..., nici pe aceste tinere debutante nu e, din nenorocire, primejdie să ni le răpească Lumea-Nouă.

*

Dar ce e în lumea asta fără cuvânt şi prin urmare fără scuză?

Intr'un oraş mic de provincie a venit odată un fel de *papa* Franchetti cu câţiva *ragazzi, tutti assoluti*, să dea un şir de reprezentaţii.

Prima reprezentaţie, *Il Trovatore*, — alt capo-d'operă care-mi face mie efectul dulceţii de vişine.

La actul întâiu, după canzona Trovatorului la cantonadă, publicul chiamă pe assolutul pe scenă şi trage-i: « *Abbasso, fuori, buffone! Alla porta, canaglia!* »

Şi fluerături, şi huiduieli sguduitoare, o tempestă turbată.

Bietul Trovator se închină, mulţumeşte şi iese. A doua seară iar aşa, a treia seară iar. In sfârşit a patra seară, în mijlocul unui sgomot infernal, Trovatorul îşi scoate casca, înaintează la rampă şi face semn că vrea să vorbească. Tot publicul tace şi ascultă, şi el:

« *Signore e signori*, le zice, ştiţi dumneavoastră câtă leafă am eu ca să vă cânt aici?

— Nu, nu! Cât? din toate părţile sălii.

— Am cinci sute de lei pe lună. Ei! nu cumva poftiţi dumneavoastră să vă cânt pe cinci sute ca pentru zece mii? Imi pare rău! Apoi dacă eram tenor bun, nu mai găseam eu să cânt în altă parte? Tocmai aici la dumneavoastră era să ajung? »

Publicul a fost pe deplin pătruns de logica Trovatorului: din seara aceea s'a făcut pace, şi tenorul a mers din reuşită în reuşită, ba încă la plecare i s'au făcut şi ovaţiuni.

*

In aşteptarea unui al cincilea mare succes, Teatrul Naţional reia pe rând *Lucia* şi *Giroflé*. Se anunţă pentru curând sosirea trupei de balet, care să ne dea pantomime. Cel puţin aceia n'au să cânte.

CRONICA TEATRALĂ [II]

Un copil răsfăţat, un *Pepi* sau un *Toto*, a trăit în sânul familiei până la o vârstă cam înaintată. *Papa* şi *maman* i-au permis să bage mâna în bucate, să se strâmbe la lume, să se vâre în conversaţia oamenilor bătrâni, să ocărască şi să înjure pe trecători; i-au zis că e admirabil, extraordinar, fenomenal de frumuseţe şi de spirit; l-au lăsat să fie leneş şi să arunce cartea în capul pedagogului; într'un cuvânt, *papa* şi *maman*, dintr'o dragoste rău inspirată, i-au încurajat copilului toate neroziile.

Domnul *Pepi* al nostru a ajuns acum băieţel aşa de mare, încât *papa* şi *maman* trebue să se despartă cu lacrămi de dânsul şi să-l înfunde într'un pensionat. Junele nostru merge în institut cu acea zestre de rele năravuri, care a progresat, graţie complezenţei părinţilor lui simpli, până într'atât încât a ajuns nesuferită pentru lumea străină.

La pensionat, numaidecât, domnul *Pepi* începe să capete observaţii, admoniţii şi în sfârşit pedepse, una mai aspră decât alta. Inchipuiască-şi oricine figura lunguiaţă şi ochii rotunzi ce-i face băiatul, când aude observaţia aceasta:

« Domnule *Pepi*, ceea ce faci d-ta nu se face: mergi la arest! » Scurt.

D. *Pepi* se revoltă, ţipă, plânge, se svârcoleşte; dă din mâini şi din picioare: un adevărat scandal!

Cum se poate, el, admirabilul, extraordinarul, fenomenalul, să capete observaţii! să fie pus la arest! — Şi seara când merge acasă, face o reclamaţie plină de obidă lui *papa* şi lui *maman*, că l-au certat la şcoală, şi că el nu vrea să mai meargă să înveţe.

Dar o să-mi zică cineva: ce are a face istoria lui *Pepi* cu Teatrul?

Iată ce are a face.

Istoria băiatului corupt de laude şi aplauze este numai o parimie: junele cel imposibil, care se minunează şi se revoltă grozav, când i se face cumva o observare critică, este Teatrul Naţional. Ca şi *Pepi*, Teatrul nostru s'a deprins a nu citi despre dânsul decât: «Domnul X... admirabil! doamna Y... fenomenală! domnişoara Z... sublimă!»

Şi astfel, când un om, care pricepe lucrul, cutează să rupă armonia acestor platitudini şi să zică de bună credinţă: « Domnul X... fals; doamna Y... lipsită de talent; domnişoara Z... imposibilă », — ţine-te: obidă, nervi şi istericale!

Intrebăm: până când copilăriile astea à la *Pepi* cel fără viitor?

Noi, artiştii, scriitorii, cronicarii, publiciştii, suntem oare o familie în sânul căreia trebue să ne tămâiem reciproc şi mutual spre a face admiraţia unui public de gurăcască? — Ar fi trist să fie aşa.

Nu. Noi suntem o seamă de oameni pe cari dispoziţiile noastre intelectuale şi morale ne-au abătut dela o cale mai utilitară în viaţă, şi ne-au împins la nişte cariere, a căror răsplată completă nu poate sta decât în înalta satisfacţie morală că, supunându-ne unei irezistibile vocaţiuni, am muncit pentru cultura poporului nostru cu sinceră iubire de adevăr.

Şi afară de aceste consideraţiuni mai înalte, — prea înalte poate pentru unele naturi deplasate în mişcarea artistică, — să ne coborîm chiar pe terenul mai strâmt al personalităţii unui artist: nu au obosit încă domnii şi doamnele dela Teatru de eternele laude banale cu care îi încarcă zilnic gazetele noastre?

Cum adică? noi care ne pretindem că facem artă, literatură şi ştiinţă, suntem, în mijlocul societăţii noastre, o conjuraţie, o conspiraţie, al cărei cuvânt de ordine ar fi nesinceritatea, neadevărul şi tragerea pe sfoară a publicului profan, mai puţin deprins decât noi la judecata lucrurilor de artă?

Nu; nu poate fi astfel, şi — oricât ni-ar părea de rău dacă aceasta ar produce oarecare nervozitate în anumite locuri — ne simţim datori a-i spune Teatrului nostru adevărul şi a-i arăta cusururile ce trebue să şi le îndrepte. Făcând aceasta, credem sincer că facem mai mult bine copilului rău nărăvit de răsfăţuri, decât i-au făcut aceia cari l-au încurajat în relele sale deprinderi. Şi astfel, cât timp împrejurările materiale nu ne vor împiedeca dela împlinirea acestei datorii, ne vom îndeplini-o după puterea noastră.

Ştie cineva ce e teatrul, atunci trebue să ştie asemenea că: un artist necriticabil nu poate exista, o piesă fără cusururi nu se găseşte până acuma, şi o reprezentaţie teatrală absolut perfectă nici nu s'a văzut, nici nu se va vedea vreodată. Ei! nu e o copilărie să pretindem că aceste minunăţii nevăzute în toată lumea s'ar putea vedea la noi, în Bucureşti?

Chestia în artă nu stă în atingerea absolutei perfecţii, ci în o relativă lipsă de imperfecţiuni. Şi tocmai aci stă rolul criticei: să semnaleze imperfecţiile şi să recomande eliminarea lor, dacă lucrul e cu putinţă.

Astfel, de ce e Manolescu mult mai bine în *Hamlet* decât în *Ruy-Blas?* Pentrucă în cel dintâi e mult mai puţin imperfect decât în cel d'al doilea. Şi e mai uşor unui talent tânăr şi sănătos să se apropie mai mult de perfecţie într'un rol aşa de bine făcut, cum este melancolicul şi simpaticul prinţ al Danemarcei, — cu nehotărîrea lui, cu despreţul lui pentru deşertăciunile omeneşti, cu filosofia lui şi cu dorul acela, pe atât de nesecat pe cât e de neajutat de energie, de a răzbuna pe nobilul şi nefericitul său tată, — decât rolul lacheului blagoman şi impertinent, debitând toată seara tirade piramidale, în care-şi face reclama măreţelor sale calităţi de inimă.

Fireşte, pentru o natură înzestrată şi încă nedeprinsă îndeajuns ca a lui Manolescu, e mai uşor a compune o figură shakespeariană plină de adevăr, decât un rol sec şi imposibil fals, product tipic al unei şcoale literare, pe

care pentru teatru n'o mai poate scăpa de părăsire şi uitare nici chiar talentul retoric şi frumuseţile stilistice ale unui Victor Hugo sau Schiller.

Ceea ce zicem de Manolescu în *Hamlet* şi *Ruy-Blas*, vom zice şi de d-na Ar. Romanescu-Manolescu în *Ofelia* şi *Jeanne d'Arc.*

Dar cum? cutezi să critici şi pe *Victor Hugo* şi pe *Schiller?* — Da.

In ţara noastră, care e reputată ca foarte liberală şi progresistă, poate că ne-a mai rămas să mai scuturăm jugul unui rest de fetişuri, şi să cucerim încă o libertate foarte necesară culturii publice: libertatea judecăţii în materie intelectuală. S'a apucat odată să se ştie că Victor Hugo şi Schiller au fost mari poeţi, s'a mântuit: daca vrei să-ţi găseşti beleaua, poftim de spune cuiva, şi mai ales acelora ce n'au habar de scrierile acestor doi poeţi, că *Ruy-Blas* şi *Fecioara dela Orléans*, cu toate admirabilele lor calităţi lirice, au ca bucăţi dramatice o foarte contestată şi slabă valoare.

Şi cu toate acestea, daca ar fi să-mi stârnesc o revoltă tot aşa de mare în cercurile noastre artistice ca şi cu cronica mea trecută, cutez a-mi spune părerea.

Faptul cumcă Victor Hugo şi Schiller au fost mari gânditori, nişte înalte talente artistice ca poeţi lirici, nu împiedică de loc ca piesele lor teatrale să aibă, în loc de scene, nişte conferenţe, şi, în loc de acţiune, numai o sarbădă concurenţă de tirade retorice. Aceste piese nu au în ele niciun tip, niciun caracter posibil şi susţinut; ele de pe teatru, ca de pe o tribună, îndoapă publicul cu un optimism tendenţios revoltător, arătându-i o galerie de păpuşi, — lipsite de atributele fatale ale vieţii reale, — toate generoase şi poetice, care toate vorbesc într'un lirism trandafiriu, insuportabil până la urma urmelor pentru publicul modern. — Din piesele acestea se pot scoate acte întregi, şi piesa rămâne tot piesă, şi fiece act e aproape de sine stătător, ca şi un organism de pe treapta zoologică din urmă, care, fragmentat în câte părţi voeşti, îţi dă tot atâtea vietăţi de acelaşi fel.

Şi cât sunt de grele de jucat, tocmai pentrucă sunt false şi indigeste!

Dar să mă opresc aci. Să critic eu pe Victor Hugo şi pe Schiller! Cum se poate?

Să trec dar la lucruri mai vesele şi mai puţin compromiţătoare.

La *Ruy-Blas*, aveam în bancă lângă mine un vecin glumeţ. — Ruy-Blas, ajuns prim-ministru, maltratează în o tiradă gigantică de 104 versuri pe miniştri, pe care-i surprinde certându-se ca bandiţii, în gura mare, la consiliu în palat, în picioare, în lipsă de scaune, certându-se asupra împărţirii bunurilor Spaniei. Miniştrii — vreo cincisprezece, toţi coriştii (pe atunci Spania avea cincisprezece departamente, se vede) — sunt foarte nespălaţi şi rău îmbrăcaţi.

Vecinul meu din bancă îmi şopteşte observaţia:

« Eu în locul lui Ruy-Blas nu m'aş mira de loc că jefuesc Spania; nişte bieţi sdrenţuroşi şi nepieptănaţi ca ăştia, cu greu pot rămâne oameni de treabă! »

Adevărul e că tot firul, poleielile şi mătasea le luase onestul Ruy-Blas, ca tot lacheul ajuns, şi colegii din minister aveau aerul nici chiar de bandiţi, ci de-a-dreptul de cerşetori.

Regina din *Ruy-Blas* are un vecinic surâs, grozav de dulce şi de familiar, care contrastează într'un chip picant cu dignitatea cerută la curtea ei aşa de rigidă. Tocmai această rigiditate ultra-catolică o face pe rotunjoara Maria de Neubourg să exclame:

« De când sunt, de-un an, regină, *mă sting. . .*»

La acest strigăt de mâhnire al blondei şi durduliei germane, vecinul meu din bancă îmi observă:

« De un an se stinge! închipueşte-ţi ce proporţii trebue să fi avut acum un an! »

Observarea trecătoare a vecinului meu are un important fond de adevăr, şi anume aceasta: artistul dramatic este un executant instrumental, al cărui instrument este însăşi fiinţa lui materială.

Un instrument poate fi minunat pentru o anume bucată, foarte nepotrivit pentru alta, absolut imposibil pentru o a treia.

Ţipătul feroce de alarmă nu ni-l poate da clarineta guturăiată: ni-l dă trâmbiţa metalică cu glasul ei strălucitor şi eroic. Dar pentru aceasta, cu accentele-i mai slabe, şi melancolice şi vesele, clarineta nu rămâne un instrument mai puţin preţios: când e vorba a ne da fraza idilică, pastorală, o trâmbiţă ce se respectă trebue să lase clarineta să-i treacă înainte.

Astfel, o artistă, care se bucură de nişte proporţii relativ fericite, este, prin chiar aceste avantaje demne de invidiat în viaţa privată, împiedicată de a ne reprezenta pe scenă personaje suferinde sau prea eterice. Tot asemenea pe o damă cu proporţii şi linii mai delicate, micuţă şi agilă, nu o prinde de loc — cu atât mai puţin cu cât şi-ar da mai multe sforţări — să joace pe o vitează Amazonă.

Nepotriviri de acestea ne amintesc totdeauna concertele populare ale muzicilor militare dirijate de sergenţi-majori, cari fac furori la grădinile publice din provincie cu variaţiile *Carnavalului de Veneţia*, executate pe trâmbiţă. Pentru gură-cască din provincie lucrul face un efect ameţitor; pentru cine are însă gustul câtuşi de puţin desvoltat, e o anomalie artistică intolerabilă.

Nu e foarte greu a arăta că e adevărat ceea ce spunem. E aşa de plăcută apariţia doamnei Ana Manolescu în Casilda din « Ruy-Blas »; e aşa de gentilă şi de convenabilă maliţioasa spaniolă, încât ne rămâne dintr'o bucăţică de rol o impresie mult mai vie decât din tot bagajul liric al eroinei din piesă. Asemenea şi contele d'Onate, care n'are decât câteva replice, în raport cu colosalul *hors-d'oeuvre* Don Cesar de Bazan, — căruia i se consacră un act întreg, al patrulea, tocmai când acţiunea ar trebui să se precipite.

Pentru ce? Pentrucă instrumentele sunt potrivite, în acord, şi se cântă bine pe ele.

Un alt exemplu, prin contrariu: Panu, în *Jeanna d'Arc*, apare în sfite grele, cu cârja arhiepiscopală, ca Monseniorul de Reims. Deocamdată, publicul nu recunoaşte

sub venerabila barbă pe simpaticul comic: cum deschide însă Eminenţia Sa gura, deşi spune lucruri foarte catolice, toată sala izbucneşte într'un acces de veselie nebiruită. — Nu e vorba, între noi fie zis, şi Eminenţia sa Monseniorul de Reims prea seamănă cu popa Zăbavă.

Şi în fine, Manolescu, un începător, cu toate imperfecţiile lui, este preferabil în *Hamlet* lui Rossi, cu toată virtuozitatea acestuia. Rossi este un virtuos; el joacă pe Hamlet şi pe Romeo cu o interpretare miraculoasă. Ce folos însă? E o cavatină de Rossini, cu ruladele, pichetatele şi fioriturile ei, executată exact şi bine, dar... de un trombon.

Nu! asta nu ne poate da o mulţumire artistică deplină; şi de aceea preferăm pe Manolescu.

Aşa e, actorul este un instrument, al cărui instrumentist este înăuntru: spiritul, sufletul lui. Interiorul artistului — acolo stă chestiunea cea mare; — pentrucă mai la urmă orice corp sănătos şi întreg ar fi un bun instrument pentru teatru; dar câte instrumente admirabile, în interiorul cărora doarme o brută! incapabilă de a înţelege oricât de pe departe ce minuni ar putea face cu el; — interiorul, cu înţelegerea şi simţirea lui!

Despre Préville, vestitul comic şi profesor francez, se povesteşte următoarele:

O elevă, care voia să debuteze, repeta dinaintea lui scena de jale a unei amante delăsate pentru o alta de amantu-i necredincios.

« Mai cald, domnişoară, mai cald! » îi zicea mereu profesorul.

Fata însă nu ieşea din al ei. In sfârşit Préville, plictisit, strigă:

« Pentru numele lui Dumnezeu, domnişoară! d-ta eşti aci o amantă trădată şi părăsită, fii mai caldă!... Ai dumneata amant?

— Da, domnule.

— Cum îl chiamă?

— Ernest.

— Il iubeşti?

— O da, foarte mult.

— Ei! ia presupune că te pomeneşti odată cu o nenorocire: Ernest, pe care-l iubeşti aşa de mult, te lasă şi fuge cu o prietenă a d-tale; îţi pierzi amantul pentru totdeauna: ce faci?

— Iau altul.

— Altul! strigă Préville desnădăjduit. Altul! Domnişoară, lasă-te de Teatru, şi apucă-te de cusătorie».

Bună vorbă, dar să poftească s'o zică la Teatrul nostru, dacă vrea să treacă numaidecât de duşman al instituţiilor noastre naţionale.

Cum se poate să nu încurajezi începuturile noastre de cultură?! — Dar, slavă Domnului! dela 1835 în fiecare an, — şi e jumătate de veac la mijloc! — ce facem alta decât să încurajăm mereu la începuturi? N'ar fi odată vremea să isprăvim cu începuturile astea interminabile?

Insă mă pun contra unui curent aproape general. Tocmai; recunosc. Dar de când n'are cineva voie să gândească şi să-şi spună părerea, dacă n'o mai împărtăşeşte şi un altul? Se critică la noi tot, şi profan şi sacru, se critică aspru cei mai însemnaţi bărbaţi politici; din nenorocire, critica merge şi mai departe; şi Teatrul să rămână sacrosanct, să n'aibă nimeni dreptul să vorbească de el fără să se închine? Ce absurdităţi sunt astea?

Şi-apoi, dacă n'am dreptate, ce-i pasă Teatrului de ce zic eu?

E o întreagă lume care, neavând pretenţii de artă, n'are unde să se arate iarna ca *saison* decât la Teatru. Părerile unei critice izolate n'are decât să le nesocotească acest Teatru, care se găseşte într'un caz analog cu al birtaşului din următoarea anecdotă:

Un prieten al meu, după o călătorie de o zi în căruţă de poştă, ajunge seara sdruncinat şi flămând într'un orăşel de provincie. In orăşel, un singur birt; intră şi zice birtaşului:

« Domnule, mi-e foame grozav; dă-mi ceva; ce ai?

— Stufat.

— Stufat! nu pot să sufăr; nu mănânc stufat!

— Ba ai să mănânci, zice birtaşul imperturbabil.

— Cum asta, să mănânc? Nu mănânc deloc, mă iartă! »

Şi iese trântind uşa. Caută alt birt, nu e; vreo cafenea, nu găseşte. Se plimbă un sfert de ceas, două, trei; în sfârşit, biruit de oboseală şi de foame, intră iar:

« Ei, daca n'ai altceva, dă-mi şi stufat.

— Nu ţi-am spus eu că o să mănânci? » zise birtaşul triumfător.

SCRISOARE

DOMNIILOR-LOR

DOMNILOR REDACTORI AI ZIARELOR DIN BUCUREŞTI

Iubite confrate,

De două luni de zile am înalta onoare de a fi numit Director General al Teatrelor în locul onor. d-lui C. I. Stăncescu, demisionat în urma unei inspecţiuni finanţiare, care a găsit Casa Teatrului într'o stare foarte neregulată.

Numirea mea a făcut obiectul multor comentarie, unele simpatice, altele ostile, în deosebite cercuri. Nu ar fi nimic de zis în această privinţă; fiecare e liber să judece un lucru aşa cum îl taie capul şi cum îl îndeamnă inima. Dar se întrebau unii: care sunt titlurile acestui om *tânăr* şi de naştere *obscură*, pentru a ocupa un loc pe care îl ocupaseră nişte bărbaţi aşa de *venerabili* şi de nume *ilustru*, ca domnii Ion Ghica, Gr. C. Cantacuzino şi C. I. Stăncescu? La această întrebare, care încă din când în când se mai face prin unele locuri, răspund:

Intâiu: Având de mult — pe când a fi *junimist* nu era aşa de neprimejdios lucru ca acuma — fericirea să fiu admis în societatea literară « Junimea », m'am făcut cunoscut în acest cerc ca un scriitor conştiinţios şi ca un foarte călduros amator de teatru şi de muzică. Dacă mi-e permis a fi indiscret, — în acest cerc, de aminteri cam dificil la gusturi, m'am bucurat totdeauna, şi ca amator şi ca cunoscător, de o oarecare deosebită stimă. In sânul acestei colonii literare, pierdută într'o vreme de nebulositate politică din atenţia publicului, am avut câteodată,

şi cu producerile mele şi în schimbul de idei, mici succese, a căror scumpă amintire nu se va şterge niciodată din inima mea; căci acele succese, datorite, fireşte, mai mult bunei voinţe a fruntaşilor cercului decât talentului meu — care nu mă îndur a zice că nu era pentru ceva şi el în aceasta, — m'au încurajat a lupta multă vreme cu asprimea soartei şi cu prigonirea oamenilor.

Al doilea : Eram un om care mai mult sau mai puţin treceam în faţa publicului de autor dramatic, — ştiţi, iubite confrate, că eu, actualul director al teatrului, sunt autorul pieselor «O Noapte Furtunoasă», «Leonida faţă cu Reacţiunea», «O scrisoare pierdută» şi «D'ale Carnavalului», — şi încă un autor dramatic *unic* în ţară... Nu vă speriaţi, iubite confrate, *unic* nu prin talent, ci prin altceva: eram şi sunt unicul autor dramatic fluerat... Şi ce fluere!... Le auz încă... De atunci ocolesc stradele cu linii de tramways, de atunci am rămas cu un fel de antipatie de anarchist contra sergenţilor de oraş; semnalele lor mă aruncă într'o melancolie foarte neplăcută.

Suficiente sau nu aceste titluri ale mele, faţă cu titlurile literare şi special teatrale ale onor. mei predecesori, — am fost numit.

Indată ce am venit la Teatru Director, am descoperit, afară de cele găsite de d. inspector financiar Constantinescu, nişte greşeli de administrare, din care cea mai slabă s'ar numi *patentă incapacitate,* iar cele mai grave se numesc *delapidare, abuz de încredere* şi *furt.*

Când un om însărcinat să mânuiască banii publici ia din acei bani şi-i întrebuinţează pentru nevoile sale particulare, se numeşte *delapidator;* când un om subtilizează o valoare ce i s'a încredinţat şi caută să nu dea seama de ea, se numeşte *abuzator de încredere,* şi acela care îşi însuşeşte dintr'o casă de fier o sumă a altcuiva anume se numeşte *hoţ.* Nu e aşa?

Cum se numeşte acum acela ce, fiind mai mare peste necredinciosul depozitar, îl îngădue îndelungă vreme, ani întregi, să exercite aceste industrii? Acela, mai marele, se numeşte în mai multe feluri, după motivele diverse ale îngăduelii sale: dacă cu ştiinţă, *complice;* dacă din

nebăgare de seamă, *negligent;* dacă din încredere oarbă, prea din cale afară *naiv;* dacă din nepricepere, *incapabil* — în toate cazurile şi dânsul e foarte vinovat.

Dar numai atâta am găsit eu la Teatru?

Dar risipele? dar favorurile? dar incapacitatea profesională? dar trândăvia, despreţul datoriei, lipsa de disciplină, de ordine şi de autoritate, duse până la cea mai completă anarchie?... Aşi putea da interesante amănunte publicului *friand* de de-al de astea, dar i le rezerv pentru la vreme.

O să-mi ziceţi însă că nu e frumos ce fac eu acuma, că nu e bine să mai acuz pe nişte oameni deja osândiţi şi executaţi, că e de prisos să mai denunţ şi combat o sistemă deja răsturnată. Aşa ar fi, dacă acea sistemă n'ar găsi încă interesaţi care să o regrete, şi dacă acei executaţi s'ar astâmpăra şi m'ar îngădui pe mine, care până acuma n'am făcut nici bine nici rău, să încep măcar a face ceva. Să încep a lucra şi apoi să mă critice, fie chiar nevolnicii şi ráu făcătorii; dar să-mi dea pace să încep. A critica şi învinovăţi chiar pe nedrept lucrarea cuiva, mai merge; dar a-l sfâşia când d'abia se pregăteşte a lucra, asta este culmea lipsei de spirit. Nedrept, bine! dar stupid... asta e rău!

Căci, ia să vedem ce este această furtună contra mea, această goană al cărei scop se vede cât de colo a fi să nu pot eu nici începe lucrul.

Dela oameni din rândul publicului imparţial să vie aceasta? Nu e de crezut. Eu publicului nu pot în deajuns să-i mulţumesc de cât m'a încurajat şi de câte simpatii, poate prea calde în raport cu meritele mele reale, mi-a acordat ca autor dramatic, ca om de teatru adică.

Goana aceasta aci ia forma machinaţiilor şi sgomotelor surde, a bârfelilor triviale, a denunţărilor maloneste, a scrisorilor anonime pline de înjurături şi de ameninţări, de atacuri cu mână armată; aci se traduce apoi în notiţe de gazetă brodate cu împunsături nervoase, adesea puerile în informaţii născocite şi absurde, în injurii brutale chiar. De unde să fi pornind toată această campanie?

Eu am cuvinte să bănuesc că ea vine dela aceia cari *s'au dus*, aliaţi, poate, cu aceia cari ar fi vrut să *vie*. La

aceştia apoi se mai aliază poate şi câteva persoane (din fericire puţine la număr) cari, prin căderea sistemei vechi de desordine şi gheşeftărie, — scuzaţi-mi acest termen, nu găsesc altul mai propriu, — sunt puse în neputinţa de a-şi mai realiza în Teatru câştiguri nedrepte şi arbitrare, sau a-şi mai face micile capriţii personale. Aceste persoane mă acuză cel puţin mai precis decât cei dintâi: bărbaţii spun că merg cu spiritul de stricteţă la datorie şi de ordine până la asprime; femeile că nu sunt destul de galant. — E natural să li se pară astfel unor deprinşi prea mult cu vechia sistemă. După desordine intrarea prea bruscă pe calea ordinii, după îndelungă anarchie restabilirea autorităţii normale fac efect aspru, efect ce de aminteri îl face orice reacţiune în sensul bun al cuvântului; deocamdată cam doare, ce e drept, dar face pe urmă bine. Aşa se întâmplă şi cu copiii prea mult răsfăţaţi acasă când dau de ordinea severă a şcoalei regulate.

Dar această stricteţă mi-o impun şi mie însumi, tocmai pentruca să n'aibă nimeni încotro. Intru dimineaţa la opt ceasuri în Teatru, lucrez în birou până la 11; la 11, precise trec în sala probelor, unde dirijez cu regisorul, d. Gustv, repetiţia până la 3 d. a. Dela 3 până la 6 Teatrul e închis, avem o pauză. La 6 precise nici un minut mai târziu, sunt în sala probelor, unde lucrez cu cea mai amănunţită luare aminte la pregătirea spectacolelor. Viu cel dintâi în Teatru şi ies cel din urmă, când s'a sfârşit repetiţia de seară la 10 ceasuri.

Oamenii de serviciu şi artiştii pot să atesteze despre aceasta.

Iată ca muncă materială.

Acuma, de priceput, ce să zic? Omul e om, şi nu-mi vine a zice tocmai că nu mă pricep la a alege, ba la nevoie chiar a face o piesă de teatru, a o pune în scenă, a conduce personalul artistic...

Dar în sfârşit, astea le va vedea publicul imparţial, se înţelege că vorbesc aci de publicul care plăteşte, nu de publicul care vine gratis la teatru. Acela va judeca la iarnă, dacă am ştiut organiza aparatul, după cum acesta va funcţiona.

Cu multă emoţiune, se înţelege, aştept judecata publică, dar nu tocmai lipsit de încredere. Teatrul — oricât le-ar părea de rău unora de aceasta — se va deschide dar ca de obiceiu la 1 Octomvrie. Nu suntem încă fixaţi cu care piesă vom începe; e probabil însă că vom începe ori cu « Agaki Flutur », comedie în 3 acte de d. Alecsandri, rolul principal ţinut de d. Anestin, sau cu « Regele Lear », tragedie în 5 acte de Shakespeare, rolul principal de I. Petrescu.

După acestea, vor urma pe rând: *Manevrele de toamnă; Toţi pentru unul şi unul pentru toţi; Politicalele; Adevăr, dar cu măsură; Trei Pălării; Oaia rătăcită; Femeile noastre*, comedii; *Macbeth; Pascal Fargeau, Bastardul; Fiica d-lui Fabriţiu*, tragedii şi drame; poate şi *Visul unei nopţi de vară* cu muzica lui Mendelssohn, redusă se înţelege într'un mod raţional la proporţiile mijloacelor noastre; iar mai târziu, pe lângă altele, şi o comedie nouă de subscrisul, la care acuma chiar lucrez. Stagiunea se va închide ca de regulă între 1 Aprilie şi 1 Mai.

Să nu uit a spune un lucru. E adevărat că — din cauze neatârnate de voinţa Direcţiunii, şi chiar nici de voinţa d-lor proprie — vreo doi, trei artişti buni ne lipsesc în anul acesta. La această regretabilă împrejurare, Direcţia a căutat să remedieze luând alţi artişti de deosebite genuri, dar tot aşa de cunoscuţi ca buni, pe cari publicul dorea de mult să-i vază pe scena Teatrului Naţional; e destul să pomenim de dd. Anestin şi Hagiescu. Afară de asta, Direcţia a căutat să întrebuinţeze mai bine ca în trecut nişte talente marcante, ce până acuma stăteau cam prea ascunse în umbra rolelor de a doua mână.

Astfel, în stagiunea aceasta, d. Petrescu — care a jucat anii trecuţi aşa de bine pe *Macduff* în « Macbeth », pe *Actorul* în « Hamlet », pe *Bătrânul Moor* în « Briganzii » — va juca pe *Regele Lear*, pe *Fabriciu* şi pe *Pascal Fargeau* şi alte prime roluri forţi.

Cunoscătorii de teatru şi în general publicul amator vor înţelege cât e de avantajoasă această sistemă de a da drumul tutulor talentelor să-şi facă evoluţia completă.

Aşa dar, ne-am înţeles? — N'aibă nimeni grije, şi mai cu seamă cei ce nu o au sinceră, că Teatrul nu va merge.

Un confrate al d-voastră mă înghimpa mai deunăzi cu o informaţie, în care spunea cum că s'ar putea prea bine ca Teatrul nici să nu mai înceapă. Aceasta nu o ştia d-sa din proprie cercetare, nu; i-o spusese un amic al d-sale, care, zice d-sa, este «un bărbat competinte»; — cine o fi acel bărbat competinte, nu putem nici măcar bănui, de vreme ce, slavă Domnului! care dintre noi toţi, cetăţenii regatului, nu are «un amic» şi nu este un «bărbat competinte»?

Această informaţie este — cum să zic mai bine? — o nerozie răutăcioasă sau o răutate neroadă? fiindcă cine inventează tendenţios aşa absurdităţi nu poţi şti ce e mai mult, rău ori nerod. Oricum ar fi însă, nerod ori rău, puţin importă, dacă odată amicul d-sale afirmă că d-sa este un bărbat competinte. Pe acesta în deosebi îl invităm, cu tot respectul ce se datoreşte unui «bărbat competinte» ca d-sa, a veni măcar la deschiderea şi închiderea stagiunii noastre.

Sfârşesc.

M'am crezut dator să fac această întâmpinare dintr'o singură dată la tot ce s'a spus şi şoptit pe socoteala Teatrului şi a mea. Nu am scăpat din gând pe niciunul dintre răuvoitorii mei; fiecare, sper, îşi va găsi aci şirul care-l priveşte; nu crez ca vreunul să se poată îndoi că am făcut nepoliteţa de a-l uita.

La orişice s'ar mai spune sau şopti de aci încolo, voiu răspunde tocmai la primăvară, după închiderea stagiunii, căci acuma sunt prea ocupat cu afacerile Teatrului, nu am vreme de pierdut cu polemice şi cancanuri.

Daţi-mi voie să vă mulţumesc, iubite confrate, de ospitalitatea graţioasă cu care mi-aţi acordat acest loc în coloanele d-voastre şi să vă strâng mâna cu toată stima.

I. L. CARAGIALE

Directorul General al Teatrului Naţional

Bucureşti 1888, August, 22.

SCRISOARE DESCHISĂ

D-SALE D-LUI

DIRECTOR GENERAL AL TEATRELOR, D. PETRU GRĂDIŞTEANU, JURISCONSULT, AVOCAT, SENATOR, ETC.

Domnule,

Aţi primit dela mine, zilele trecute, o petiţiune timbrată şi, alaltăieri, mi-aţi răspuns în mod neoficial, printr'o scrisoare intimă, cu toate că între d-voastră şi mine nu ştiam până acu să fi fost vreo intimitate. Ar fi risipă de cerneală să reproduc textul acestor două documente, de vreme ce au fost publicate (oricând pot dovedi netăgăduit că *nu eu* le-am comunicat onorabilei Redacţiuni) în « Adevĕrul » de joi, 3 Sept.

Deşi plină de jocuri de cuvinte picante şi cu totul neuzate; deşi imbibată de un cald sentimentalism tineresc, care fireşte şade bine la orice vârstă, şi deşi oarecum măgulitoare în formă pentru mine, scrisoarea d-voastră nu-mi convine de loc, ba chiar m'a supărat foarte — să mă scuzaţi. Aşa dar:

fiindcă, din răspunsul d-voastră, pricep că, punând sub înalta-vă protecţie dreptul şi dignitatea mea de publicist, am nemerit rău;

fiindcă mă domiresc astăzi că d-voastră, reputat ca bărbat de inimă, nu vă puteţi lăsa mişcat de sentimentul adânc al aceluia care vine, în faţa lumii, să-şi renege greşelile şi rătăcirile dintr'o vârstă lipsită de teama răspunderii, — nişte rătăciri şi greşeli cărora, spre umilirea şi spre căinţa lui până la groapă, nu li s'ar putea şterge de

istov urmele, din pricina unor blestemate şi diavoleşti născociri. — căci numai diavolul, cu duhul său cel rău, a putut, spre bătaie de joc, insufla pe om să-şi vecinicească prostiile, ca şi cum prostia nu era, şi fără slovă şi tipar, destul de vecinică;

fiindcă mă aflu în faţa unui diregător carele crede că puterea-i n'are niciun frâu şi care, mai crud decât un neînduplecat şi nesăţios de vaiete inchizitor, m'ameninţă să nu mă ierte nici chiar când, bătându-mă, pocăit, cu pumnul în piept, mă leapăd de păcat, — în faţa unui siluitor şi batjocuritor de conştiinţe, care vrea râzând să mă supună cu sălbăticie la o caznă mai sângeroasă decât toate, aruncându-mi mereu pe obraz, în vileag, ruşinea de care tot caut plângând să mă spăl;

fiindcă văd că milă nu am să capăt dela d-voastră, şi neîndurându-mă totuşi să cred că neroadele şi spurcatele mele păcătoşii de tinereţe s'ar mai putea înfăţişa publicului împotriva voinţei mele anume, într'o lume unde s'or mai găsi doar un pic de sfântă dreptate, un grăunte de minte nestrâmbată, o slabă umbră de omenie,

am onoare să vă fac atent, domnule, la somaţiunea ce v'am înaintat, prin portărei, astăzi 7 Sept. 1898. O puteţi publica, dacă poftiţi, şi pe aceea.

Vă salut, cu toată spaima ce trebue să-mi insufle un om în faţa căruia cuvântul se pierde umilit, neavând nicio putere, şi vă rog să ştiţi că la aceasta nu am nevoie de niciun răspuns: destul c'aţi fost d-voastră «bombardat» Director al Teatrelor, nu mai e nevoie să mă canonaţi sau să mă canoniţi şi pe mine cu proza d-voastră prea tinerească, pe care, la vârsta mea coaptă, n'o mai pot gusta.

CARAGIALE

1898, Sept. 7, Peatra-N.

CRONICĂ [I]

Am citit programul Societăţii dramatice a Teatrului Naţional pentru stagiunea ce s'a deschis, şi drept să spun că m'a bucurat. Am văzut reapărând numele câtorva piese bătrâne, melodrame şi farse populare, cari fac totdeauna şi plăcere publicului şi câştig, moral şi material, teatrului.

In sfârşit Teatrul Naţional parcă s'a mai cuminţit: începe a 'nţelege că paltoanele vechi, părăsite în garderobă ca pretinse demodate, sunt şi mai călduroase şi mai prezentabile decât toate ferfeliţele şi sdrenţele moderne.

In adevăr, artiştii noştri au fost bântuiţi în vremile din urmă de o ciudată rătăcire a gustului, scuzabilă prin cinstita intenţie de succes faţă cu aşa numiţii intelectuali. Au apucat doi, trei tineri progresişti să susţină că melodramele şi farsele sunt nişte genuri prea primitive, prea învechite, cari trebuesc părăsite, şi atât a fost destul. Tot frumosul repertoriu, indiscutabil frumos, de odinioară, care era o excelentă şcoală pentru talentele artiştilor şi scriitorilor, a fost aruncat să mucezească în pimniţă, şi ne-am trezit cu toată literatura decadentă, foarte discutabilă, — drame anoste şi comedii nesărate, simboliste, teziste, teiste, ateiste, umanitariste, toate foarte triste.

Artiştii şi-au înmuiat din ce în ce temperamentul pierzând cu încetul avântul dramatic şi puterea comică; iar publicul — a căscat odată, de două ori, de mai multe ori, până când încet-încet n'a mai vrut să caşte şi a stat acasă, să se culce de vreme, ori s'a dus în altă parte, să petreacă mai bine.

Ia să încercăm odată a ne întoarce la calea cea veche, din care nu trebuia să ne abatem prea departe. Ia să punem o dată o bună şi caldă melodramă, o farsă nebună, alături cu o insipidă producţie modernă: să vedem care pe care. Dar un om de teatru, dar publicul, ca şi omul de teatru, nu dă o scenă a lui d'Ennery sau Dumas ori Labiche pe tot calabalâcul dramatic modern.

Auzi! Omul, obosit de munca şi preocupaţiunile lui, vine să caute la teatru un moment de emoţiune artistică, şi-l osândeşti să-şi spargă mintea sănătoasă a descâlci problemele sociologice ce şi le pun capetele sucite ale decadenţilor. Militarul dela smotru, inginerul de pe linie, arendaşul dela pătul, negustorul dela tarabă, medicul dela bolnavi şi câţi alţii, fiecare dela sarcina lui grea, — trândavul bogat dela sarcina şi mai grea a vieţii lui trândave — vin toţi să ceară dela artă câteva momente binefăcătoare de distracţiune intelectuală — şi d-ta îi pui, ca la şcoală, să asculte conferenţe ştiinţifice dialogate şi să răspunză la problema atavismului, ori a mediului social, ori a pauperismului!

Vine omul odată, de două ori, de trei, pe urmă, dacă vede că totdeauna iese din teatrul dumitale pe la unul după miezul nopţii mai plictisit decât intrase, se duce la Mitică Georgescu să auză pe bravul şi voiosul Burienescu. Şi acolo găseşte omul ce caută! Amuzamentul.

— Dar teatrul este o şcoală...

— Mofturi! Teatrul este o petrecere.

— *Ridendo castigat mores*...

— Moriţ poate câştiga cât vrea; cu sistema d-voastră teatrul îşi pierde publicul.

— Dar trebue să formăm gustul publicului...

— Ca să-l formaţi pe al publicului, trebue să aveţi d-voastră mai întâi, şi eu văd, ca şi publicul, că n'aveţi de loc.

*
* *

Programul Societăţii dramatice l-am văzut; îl aştept acum pe al Societăţii lirice, aşa numita «Academie Naţională de Muzică»; (zice că aşa zic şi Francejii Operei lor

— *Académie nationale de musique)*. Aşa ne potrivim la gusturi şi la toate cele, noi toţi de gintă latină: acu ne place la toţi Wagner; mai nainte nu ne prea plăcea, dar acum ne-am hotărît să ne placă. Dacă e vorba de plăcere, e mult până te hotăreşti: e ca doftoriile la copii.

*
* *

Din tot ce se numeşte sport, nimic nu s'a putut vreodată lipi de mine. Danţul, gimnastica, patinajul, alpinismul, călăria, bicicleta, în sfârşit toate — nu că nu le-am obicinuit, dar nici nu mi-a trecut vreodată prin cap să le'ncerc măcar. De ce? Fiindcă am simţit că n'am niciun talent, că-mi lipseşte cu totul apucătura pentru aşa ceva.

Ei! Mărturisesc sincer: mi-a părut rău adesea că nu mi-e şi mie dat să mă bucur de nişte plăceri sănătoase, binefăcătoare şi corpului şi spiritului; dar nu m'am gândit cândva să simţ ruşine pentru această lipsă totală de aptitudini sportive. Şi cred că orice om cuminte are să judece ca mine. N'am talent... Dar dacă n'am, şi mărturisesc că n'am, nu pot fi ridicul. Ridicul e acela care n'are talent şi nu vrea să ştie că nu-l are şi, vrând în ruptul capului să dea dovezi pozitive că-l are, dă una peste alta dovezi că nu-l are.

Niciunui călăreţ din lume nu-i dă 'n gând să i se pară ridicul un om care umblă pe jos ca oamenii; dar când văd un călăreţ coţopenindu-se stângaciu şi hurducându-şi măruntaiele, toţi oamenii de pe jos încep să râză. De negustorii cari nu scriu poezii, nimeni nu poate râde că nu le scriu; dar toţi negustorii pot râde de cine le scrie cu ghiotura, adică fără cântar.

Ia să vedem acuma, dacă nu se potriveşte şi aci vorba veche: naţiunile ca şi indivizii... etc.

Mă rog, ce pagubă, ce indignitate, poate fi pentru o naţiune dacă n'are deosebite apucături pentru unele arte! Bunioară, ce păgubeşte ca forţă şi ca onoare formidabila naţiune britanică din cauză că n'are aptitudini pentru muzică precum au naţiunile italiană şi germană? Ce ruşine ar fi pentru Moscoviţii nenumăraţi să n'aibă niciodată o epocă de pictură cum au avut-o puţinteii Flamanzi?

Să ne 'nţelegem bine. Nu e vorba, fireşte, să susţinem că niciodată vreun Englez n'are să fie mare muzic, că vreun Rus n'are să fie pictor vestit. Intâmplător, în mijlocul unei naţiuni foarte puţin înzestrate pentru o anume artă, se pot găsi indivizi cari să aibă un deosebit talent tocmai pentru aceea. Intâmplarea! E ceva analog cu ce mi s'a întâmplat mie să văz într'o vară la ţară. In fiecare zi, un prieten trăgea cu ploaie într'un gard unde se adunau mii şi sute de vrăbii; vrăbiile sburau cât colo şi iar se'ntorceau la loc. Iar trăgea, iar nimic, şi vrăbiile iar veneau în bătaie. A tras cu amândouă ţevile deodată; acelaşi rezultat. Dar în sfârşit, odată, cine ştie cum, o vrabie a picat rănită de moarte. Intâmplare! Să tragi cu puşca o vară întreagă pentru o vrabie! se poate numi asta treabă de vânător?

Noi Românii, de exemplu, suntem o naţiune plină de excelente calităţi. Cei din Ardeal muncesc bine; cei de pe Olt negustoresc bine; cei de pe Siret şi Prut fac politică bine; cei din susul Ialomiţei, de pe la Târgovişte, vorbesc bine — gură vestită! — cei de pe Ialomiţa de jos călăresc minunat: e greu să-i ajungi — au şi loc larg de alergătură. Fiecare regiune are deosebită aplecare; şi după loc, deosebite apucături s'au desvoltat. In genere, Românii sunt bravi şi sobri, răbdători şi cuminţi; pricep uşor; sunt spirituali şi vorbesc o limbă foarte colorată şi elegantă.

Dar e destul! Nu puteam avea toate calităţile! Una de lux ne lipseşte — aplecarea la muzică. Românii sunt în genere anti-muzicali.

Conservatoriile noastre, de atâta vreme, n'au putut da peste un talent mare, necum peste o pleiadă de talente. Aceste instituţiuni sunt nişte fabrici din cari ies: 1) profesori şi profesoare de muzica vocală pentru şcoalele secundare ori de piano pentru *demoazele;* 2) cântăreţi lirici pentru biserică, şi 3) paracliseri curioşi pentru operă — pardon! pentru «Academia naţională de muzică»... Am uitat: mai produc şi câteva elemente, mai mult sau mai puţin convenabile, pentru orchestrinele de birturi, cafenele şi berării — aceştia în genere nu români.

Dar un spirit superior, un talent inventiv, un muzic de concepție n'a ieșit din conservatoriile noastre. Ștefănescu și Enescu! despre aceste mari talente voiu spune ceva mai pe larg altă dată; deocamdată, scurt: aceștia nu sunt produși de școala noastră.

Să vedem însă daca nu trebue părăsit odată obiceiul de a arunca vina pe școală și pe profesori, iar nu pe școlari și pe părinții acestora.

Criticăm conservatoriile și școalele de bele-arte că nu ne dau artiști de seamă... Atunci să criticăm și facultățile de filosofie și de litere că produc numai profesori și profesoare, și nu produc filosofi și literați, gânditori, poeți, prozatori, autori de spirit.

Nu. Instituțiunile de cultură înaltă, publice și private, sunt menite și datoare nu să producă talente, ci să inițieze în secretele tehnice ale artei pe cei ce, cu mult mai nainte de a le păși pragul, erau talente — anume de când pășiseră un prag mult mai solemn, pragul existenței pământești.

Talentul remarcabil!... Mama îl face, din mila și darul lui Dumnezeu. Cum are să dea școala ceva ce Dumnezeu n'a vrut să aibă milă a dărui?

« Femeie, tu făptura mea umilă, — zice Atotțiitorul, — iată că am milă de tine și-ți trimit ție sfântul meu duh, și vei naște prunc spre cinstea ta și slava neamului vostru; căci eu am vrut prin tine să arăt oamenilor încă odată dragostea mea pentru ei și nemărginita mea putere binefăcătoare... și fiul tău se va chema Ludvig van Beethowen! »

Inchinu-mă ție, Doamne!... și eu mă tot legam de conservatorie... Apoi n'au tot dreptul și Wachmann și Caudella?... să-mi zică, și ei plictisiți de atâta zadarnică muncă:

— Da du-te, domnule, la Dumnezeu!... Ce stricăm noi dacă pe porțile deschise de perete ale Conservatoriilor nu vrea să intre niciun talent remarcabil? Cum o să poată ieși din Conservatorie talente mari câtă vreme niciunul nu vrea măcar să intre? Ce să iasă, dacă n'a intrat nimica?

CRONICĂ [II]

Teatrele merg în genere slab anul acesta, deşi artiştii sunt acuma mult mai bine pregătiţi a se prezenta publicului. Două celebrităţi europene, Duse şi Mounet, fac şi ele afaceri destul de rele.

Care să fie cauza?

Niciuna decât teribila criză economică şi finanţiară care bântue ţara.

Teatrele din Capitală nu se ţin cu publicul bucureştean: provincialii sunt temeiul reţetelor, şi la teatru ca şi la tot comerţul Capitalei. O întrerupere de circulaţie pe liniile ferate, de oricât de scurtă durată, se resimte numaidecât pe piaţa noastră.

Când afacerile merg bine în ţară, se poate zice cu siguranţă că orice bilet eliberat la gările de provincie pentru Bucureşti reprezintă şi o intrare la teatru.

Bucureştenii au luat aerul de oraş mare: în sala teatrului, pe strade, în localurile publice, un vechiu bucureştean adesea nu mai cunoaşte pe nimini.

Ei! cum merg afacerile astăzi şi mai ales cum ameninţă să meargă iarna asta, e de prevăzut că teatrele nu pot avea mari speranţe pentru stagiunea ce s'a deschis. Nicioodată, poate, ca de astă dată, teatrul şi opera naţională nu vor fi avut mai multă nevoie de ajutorul Statului, ca să poată rezista cu onoare crizei.

*
* *

Dar dacă şi teatrul suferă de răul mers al afacerilor, oare publicităţii şi mai ales publicităţii beletristice are să-i meargă mai bine?

In strâmtorarea în care se află publicul cel mare, oamenii dela ţară, singurii producători, cine are să mai citească literatura mai mult sau mai puţin uşoară? In lungile seri de iarnă, omul are să-şi rupă mintea cu problema zilei de mâine, a câştigurilor şi poliţelor de plătit; n'o să mai aibă inimă să se amuze cu o poezioară lirică ori cu o poveste umoristică.

Şi cu toate astea, aflu că o nouă revistă literară şi ştiinţifică va apare la Ianuarie sub conducerea unui inteligent profesor dela universitatea noastră.

In timpul de faţă, e o întreprindere foarte îndrăzneaţă. Ii urăm tot succesul moral pe care-l merită şi care e aproape asigurat; cât despre succesu-i material, tare ni-e frică.

*
* *

Oricât de părtinitor ar fi cineva, trebue să mărturisească un lucru: adevărat succes n'a avut în ţara noastră decât o singură revistă literară — *Convorbirile;* şi l-au avut adevărat, pentrucă nu l-au urmărit decât pe cel moral. Condiţiuni speciale ale ţării noastre, de curând intrată în cercul culturii europene, împiedică posibilitatea a mai mult de un succes în publicitate; omul trebue să-şi aleagă: vreun succes material, trebue să renunţe la cel moral; vreun succes moral, nici să nu se gândească la cel material.

Ăsta a fost secretul succesului « Convorbirilor ». Toţi oamenii cari au colaborat la acea foaie un moment nu s'au gândit să facă din pană profesiune, să câştige altceva decât merit prin producţiile lor.

Acuma iată întrebarea: se mai pot găsi astăzi o sumă de oameni, cu potrivite însuşiri şi înzestrări, cari numai aşa, de dragul lucrului să se grupeze şi să ducă o campanie ca a « Convorbirilor »? Şi... ar mai fi o întrebare: ar avea oamenii aceia o directivă împrejurul căreia să se strângă ca voluntari călduros devotaţi împrejurul unui drapel?

Eu gândesc că la amândouă aceste întrebări, trebue să le răspundem: nu.

Ce a fost posibil acu treizeci de ani la Iaşi, nu mai e posibil astăzi la Bucureşti, şi apoi — nu se găsesc oricând voluntari şi călduros devotaţi şi bine înarmaţi pentru luptă.

Asta e afacere de nemereală, şi, fiind vorba de cultura unui popor, poţi zice că e o afacere de mare noroc.

*
* *

Ziaristica română a pierdut săptămâna trecută pe unul dintre cei mai valoroşi şi mai spirituali reprezentanţi ai el — pe Anton Bacalbaşa — un talent şi o putere de muncă în adevăr extraordinare. Pentru aceea, pierderea iubitului nostru confrate a produs o foarte adâncă emoţiune în tot publicul.

Moartea lui deşi normală — rezultat destul de limpede de prevăzut, al unei grozave boale care-l săpa de demult — a avut un pronunţat caracter tragic, şi aceasta a adăogat la durerea tutulor câţi l-au cunoscut.

După o muncă neobosită în publicitate şi acum la urmă în politică, Tony ajunsese să-şi vază viitorul asigurat, graţie numai şi numai meritelor lui, talentului şi activităţii lui proprie.

Tânărul sceptic de odinioară era acum soţ iubit şi părinte iubitor; boemul uşuratic era acum proprietar solid — şi tocmai acuma îl ajunse şi moartea, care-l pândea de mult.

Sfârşitul lui Tony seamănă cu al unui viteaz care, întorcându-se, după crunte bătălii, victorios la vatra lui, piere 'ngropat sub năruirea arcului de triumf ce i s'a ridicat.

Glumă neroadă a fatalităţii!

*
* *

Fatalitatea a făcut două glume la fel în aceeaşi zi. In aceeaşi zi, a murit şi vechiul artist şi profesor Ştefan Vellescu.

A umblat omul prin lume departe de teatru, bătut de amare suferinţi, şi când s'a reîntors la teatrul lui, să-şi aline, sub iubitul acoperământ, sufletul obosit, n'a apucat să deschiză bine uşa, să treacă bine pragul casei lui, şi moartea l-a şi apucat în braţe.

Omule! să-ţi fie totdeauna frică de îndeplinirea unei mari dorinţe!... tremură de câte ori e s'atingi un mare bine!

CRONICA TEATRALĂ

ELEONORA DUSE — MOUNET-SULLY

Cei doi meteori au trecut pe dinaintea ochilor noştri: s'au arătat strălucind orbitori, sguduindu-ne până 'n adâncul sufletului şi au dispărut de pe cerul nostru, lăsându-l şi mai întunecat decât fusese înainte de magica lor apariţie.

Eleonora Duse... Mounet-Sully, — au trecut pe la noi aceste sublime stele ale artei moderne şi acum, ne întrebăm: fost-a o realitate sau un vis acele minunate arătări?

Să intru în cercetarea amănuntelor tehnice ale acestor doi comedieni *hors ligne* e de prisos. Câţi i-au văzut au avut prilejul să rămână uimiţi; pentru cei cari n'au avut norocul să-i vază ca noi, orice cuvinte ar fi slabe spre a face înţeleasă cât de pe departe impresia ce n'o poate cineva avea decât privindu-i şi ascultându-i pe aceşti luceferi ai artei, aceşti incomparabili, divini virtuoji.

Margareta Gautier, Magda, Gioconda!... Othello, Ruy-Blas, Oedipus!... Nu se poate spune decât palid şi opac impresia adâncă ce o fac aceste puternice şi luminoase întrupări.

De mult am spus-o... Artistul dramatic este şi un executant instrumental şi un instrument: executantul e sufletul, instrumentul este corpul. Un executant virtuoz nu poate mult fără un instrument perfect condiţionat ca structură şi ca acordare, şi instrumentul cel mai perfect condiţionat în toate sensurile nu va putea da mai nimic în mâna unui executant nedibaciu.

Un Paganini e foarte încurcat cu o vioară dela Moşi, şi un Stradivarius rămâne ca o vioară dela Moşi dacă a

picat în mâinile unui agiamiu. Un Stradivarius în mâna lui Paganini — iată norocul, şi fapta norocului în artă se numeşte minune... şi Eleonora Duse şi Mounet-Sully — amândoi executanţi divini şi instrumente divine — sunt două minuni în toată accepţia cuvântului.

Eleonora Duse este acum de patruzeci de ani: în culmea vârstei şi prin urmare în culmea desvoltării talentului — executanta, sufletul, a ajuns la apogeul desvoltării, instrumentul la apogeul puterii de încordare. Celebra *diva* s'a născut la Vigerano, în Italia, în 1859. De copilă mică a suit treptele scenei, am putea zice treptele tronului ei, ea, regina, care unde se arată nu găseşte decât supuşi ascultători şi fanatici. Pretutindeni unde apare, stăpâneşte, fără o idee cât de ascunsă de nesupunere sau revoltă. Zilele trecute a domnit ca suverană adorată în cele două mari capitale ale Europei luminate, la Paris şi la Berlin.

Mounet-Sully e mai bătrân dar tot aşa de tânăr încă. Născut în 1841 la Bergerac în Franţa, era destinat de părinţii lui unei cariere mult mai puţin glorioase. Făcându-şi o cultură clasică deplină şi cu mult succes, se dete, contra voinţei familiei, carierei dramatice. Un eminent critic francez, al cărui nume îmi scapă, scrie despre Mounet Sully următoarele profunde cuvinte:

« Artist mai mult grec şi roman decât spaniol şi mai mult spaniol decât francez, dar parizian prin modernitatea tendinţelor sale romantice şi prin căutarea constantă a efectului fizic, Mounet-Sully s'a ridicat la prima treaptă printre societarii Comediei Franceze în repertoriul lui Sofocle, Corneille, Racine, şi al lui Shakespeare şi Victor Hugo ».

Atâta este destul, sper, zic eu, întrerupând citatul din articolul criticului francez.

Sunt în adevăr incomparabile verva şi puterea dramatică a acestor doi mari comedieni.

Deşi de şcoale cu desăvârşire deosebite — italianca reprezentând realismul modern, iar francezul stilul susţinut romantic şi clasic — amândoi atingând culmi neajunse până la ei. Şi cu toate astea, vedeţi că tocmai aceea ce

numim în arta de execuţiune *truc* este absolut acelaşi la amândoi. Voiu proba-o îndată.

S'a pus adesea întrebarea: artistul în genere şi în deosebi artistul comedian trebue oare să fie sincer?

Diderot este de părerea mea: nu! nu trebue artistul să fie sincer; el nu trebue să aibă sinceritatea propriu zisă, ci sinceritatea sincerităţii; cum am zice, artistul nu trebue să simtă el — nu trebue să aibă chiar simţirea; el trebue să aibă simţirea simţirii... Dar despre aceasta nu e locul să vorbesc mai pe larg aici; să reviu dar la *trucul* artistic.

Cine a fost la «Dama cu Camelii» a remarcat jocul, incomparabil de adânc al Dusei când, în scena de revedere cu demult pierdutul şi vecinic neuitatul Armand, ia în amândouă mâinile capul junelui ei iubit: «Armando!... Armando!...»

Ce efect colosal face brusca transiţie între mişcarea întâia pornită de surprinderea omorîtoare de dulce, cum zice poetul, şi mişcarea a doua pornită din nespusa voluptate a eroinei văzând pipăit că nu e vis, ci realitate fiinţa adorată ce i s'a apropiat de sânul bolnav.

Ei bine! Absolut, dar absolut acelaş *truc* îl are superbul Mounet-Otello când apucă în mâini capul scump al Desdemonei... O mişcare... Fiara turbată a prins în ghiare ţeasta drăgălaşe a blândei şi nevinovatei patriciane veneţiene... Ai crede că are s'o sdrobească dintr'o strânsură... Ş'apoi, brusc, o altă mişcare, cu desăvârşire alta: ce dulce, ce caldă, ce îmbătătoare mângâere!

Ce sublim moment — şi la Duse şi la Mounet! şi ce truc simplu, cu toate astea... Poftească şi alţii să-l exploateze!

Incă odată: să vorbesc de toate creaţiunile pe cari ni le-au arătat aceste două incomparabile geniuri dramatice, să analizez cu deamănuntul technica lor ar fi imposibil. Precum lumina soarelui nu se poate explica minţii omeneşti cu vorbe şi cu clădiri retorice, ci ochiul omenesc trebue s'o vază ca să-i înţeleagă într'o clipă splendoarea, — asemenea şi producţia de artă.

Unde trucul de virtuositate al amândurora atinge culmea — şi, lucru curios! câtă asemănare de procedeu

găsim şi aci! este în «Gioconda» a Dusei şi în «Oedipus» al lui Mounet.

Strălucita şi extravaganta concepţie a lui d'Annunzio,— femeia care-şi reîntoarce amorul soţului ei artist şi-l apucă mai cu putere tocmai după ce, şi anume fiindcă şi-a pierdut braţele, — ar fi, desigur, o operă absurdă şi irealizabilă pentru teatru, fără sublima putere de concepţie şi de execuţie a divinei Duse...

Şi Oedipus, cel mai minunat erou al capodoperei capodoperilor, tragedie vecinic neîntrecută, cum s'ar mai putea întrupa aşa cum l-a gândit sublimul bătrân Sofocle, decât cu măestria miraculoasă a lui Mounet-Sully?

Să joci, într'o dramă pe eroina amoroasă, fără braţe, şi într'o tragedie, pe eroul, fără ochi!... Absurd!

Nu! priviţi pe Duse-Gioconda, pe Mounet-Oedipus! Puterea geniului.

Se povesteşte că într'un concert prodigiosul Paganini a rupt rând pe rând, una câte una, trei coarde ale magicei sale alăute, şi a continuat să execute bucata lui de variaţii incredibile pe o singură coardă: apoi, a frânt arcuşul şi, aruncându-l jos, a continuat *pizzicato* pe coarda ultimă; la urmă, transportat, a rupt şi ultima coardă şi a făcut *fermata* concertului bătând, cu degetele lui noduroase, două *grupetti* de tambur pe dosul instrumentului.

Duse şi Mounet pot mişca o sală până 'n fundul sufletului, stând pe loc, întorşi cu spatele la public, cu ochii'nchişi, fără a pronunţa o silabă, fără a face să se auză un suspin: o simplă respiraţie, imperceptibilă ca mişcare materială, poate fi, pentru aceşti binecuvântaţi copii ai muzelor inspiratoare, de ajuns ca să ridice uşor greutatea celei mai groaznice situaţii dramatice: *trucul* cu care să pătrunză până în adânc sufletul spectatorului.

Au stat puţin la noi aceşti luceferi călători... S'au dus! Fie-le, pretudindeni, firmamentul pe unde vor trece senin! Ne-a făcut mult bine lumina lor în treacăt. Neuitate momente de emoţiune artistică!

Cum ziceam la începutul acestei cronici... Ca doi meteori au trecut pe dinaintea ochilor noştri: s'au arătat strălucind orbitori, sguduindu-ne până 'n adâncul

sufletului, şi au dispărut de pe cerul nostru, lăsându-l mai întunecat decât fusese până la magica lor apariţie!

*
* *

Domnule cititor, fac prinsoare că, citind rândurile de mai sus, dumneata crezi cum că eu am văzut pe Duse şi pe Mounet-Sully.

Ei bine! să n'apuc să mai scriu încă o cronică pentru *Pagini literare*, dacă i-am văzut vreodată pe aceşti mirifici virtuoji... dar nu numai pe scenă, — nici măcar pe stradă...

Uite! învaţă-te minte: aşa se scriu în genere pentru dumneata cronicile noastre teatrale.

———

TEATRUL NAŢIONAL [I]

Pentru ce ne-am face iluziuni?

De sigur, teatrul naţional nu prosperează; teatrul naţional nu inspiră multă prietenie publicului, n'are destui amatori pasionaţi.

Această instituţiune, atât de populară în toată lumea civilizată, nu are astăzi la noi alt sprijin serios decât galantomia Ministerului Instrucţiei Publice. Şi lucru foarte ciudat: teatrul, care a renunţat la sprijinul său natural, adică la dragostea publicului, plăteşte foarte scump galantomia oficială; teatrul a intrat într'un cerc vicios, din care cu greu va mai putea ieşi: cu cât îl părăseşte publicul, cu atât aleargă la ajutorul ministerului; cu cât îl ajută ministerul, cu atâta-l părăseşte publicul.

Minunat lucru!

In capitala ţării, avem un singur teatru naţional, înzestrat cu privilegii extraordinar de favorabile, ajutat cu aproape o jumătate de milion, apărat cu desăvârşire de concurenţă similară, adică de concurenţa unui alt teatru românesc, şi din zi în zi, cu cât îi cresc privilegiile, cu cât îi sporesc ajutoarele, cu atâta merge mai slab.

A cui să fie vina?

Fără nicio ezitare, acel ce cunoaşte afacerea va răspunde: vina este a teatrului şi a ministerului.

Ceea ce se face la teatrul naţional *nu este teatru.*

Se pot plânge artiştii şi amicii teatrului că publicul nostru nu are sentimente patriotice şi naţionale; asta este poate o plângere dreaptă; poate că 'n adevăr publicului nostru îi lipseşte entusiasmul orbesc faţă cu magicele epitete de « român » şi « naţional ». Dar nu se pot plânge artiştii că

publicul nu iubeşte *teatrul naţional*, fiindcă aşa lucru nu există decât cel mult pe jumătate: *naţional*, o fi, poate; dar *teatru*, nu-i de loc.

Fireşte, n'am nici loc, nici intenţiune să aştern aci o critică tehnică amănunţită despre jocul artiştilor noştri, despre talentul unora, ori mai ales despre lipsa de talent a altora. Mai la urmă, sunt perfect convins că nici în lipsa de talent a multora dintre artişti nu prea stă cauza slăbiciunii teatrului nostru, precum nici talentul cutăruia sau cutăruia l-ar împuternici.

Cauza decăderii teatrului naţional stă în altă parte, anume în absurda organizare administrativă şi în demna tovarăşe a acesteia — în şi mai absurda conducere artistică.

Câteva observaţiuni, mai ales asupra acestei din urmă, vor face şi pe cititorul mai puţin deprins cu ale teatrului să înţeleagă că am dreptate.

Dintru început, trebue să spun că în teatrul naţional nimeni, dar absolut nimeni, nu are autoritate deplină, nici ca putere administrativă, nici ca direcţiune artistică, şi dacă nimeni n'are autoritate, fireşte că nimeni n'are nici răspundere.

Personalul artistic este peste măsură de numeros; cea mai mare parte a personalului se compune din creaturi cu totul lipsite de dispoziţiuni artistice; şi ceea ce e ciudat este că artişti de talent apar din cale afară rar, iar publicul este osândit să vază pe scenă mereu umpluturile cele mai sarbede.

Mai zilele trecute, pare-mi-se, s'a produs un scandal în toată regula din pricina asta. Publicul, cum mi se spune, a huiduit aproape — pe un artist, ori pe o artistă, nu mai ştiu bine... Ce trebue să fi fost, dacă mult răbdătorul public şi-a pierdut obicinuitu-i sânge rece!

Piesele în genere nu se studiază; a şti textul rolului, mai mult sau mai puţin fără ajutorul suflerului, asta este maximul datoriei unui actor, şi se 'nţelege că la maximul acesta, ca la orice maxim, nu poate ajunge fiecine.

De aci rezultă o desăvârşită lipsă de siguranţă atât în jocul fiecăruia, cât şi 'n complexul mişcării. Momente de ezitare; stângăcie; greşeli de pas; încurcătură de dialog; replice obţinute în ruptul tirbuşonului; în genere, figuri

ţepene, parcă ar fi împrumutate dela panopticul lui Braun; mâneci cari parcă n'ar avea mâini vii înăuntru, şi nimica! nimica parcă n'ar bate sub jiletcă, afară de ceasornic! — o îngăimeală, o producţie îngălată, fără nicio vioiciune comunicativă, — în sfârşit... în sfârşit, lucru de beilic.

Publicul nu înţelege de ce nu-i place, dar nu-i place: în loc de căldură nervoasă, de pe scenă, simte că-i vine o dogoare rece şi obositoare; sufere un act, două, trei, cinci, şi iese omul fără să ştie ce să zică: i-a plăcut — nu i-a plăcut... Căci la urmă vede omul că i s'a înfăţişat ceva menit să-i facă plăcere, şi tocmai cu acest scop venise şi el la teatru.

Atunci se acaţă omul de minimul de pricepere ce-i e permis: de piesă ca piesă; cel puţin, în piesă a văzut o intenţiune intelectuală; cât de prost debitate, unei fabule tot îi rămâne un înţeles.

Şi de aci rezultă că dacă a văzut cineva o piesă, trebue să fie o piesă din cale afară amuzantă ca să-l mai atragă măcar încă odată.

Şi de aci rezultă că spectacolele, cât de bune ar fi piesele, trebuesc schimbate mereu.

Şi de aci rezultă că trebuesc învăţate mereu şi iute piese multe şi nouă.

Şi de aci rezultă că graba strică treaba, că piesele nu se pot învăţa şi iute şi bine, şi că, urmând această sistemă, la teatrul naţional se joacă din ce în ce mai slab.

In toată lumea, se merge la teatru şi pentru piesă, dar mai ales pentru joc; la noi, se merge cu mult mai mult pentru piesă, şi foarte puţin, adesea aproape de loc, pentru jocul artiştilor.

O să atrag atenţia publicului asupra unui cusur grav al artiştilor noştri în genere.

E un principiu elementar de teatru aşa numitul diapazon. Tonul actorului trebue să fie ridicat în proporţie cu mărimea sălii, şi toţi actorii trebue să vorbească în acelaşi ton.

Ia ascultaţi o piesă la teatrul naţional.

Acel care începe ia un ton aşa de jos, încât de abia se aude din locurile apropiate de scenă. Al doilea care-i

răspunde lasă şi mai jos tonul; al treilea şi mai jos, şi, din scenă 'n scenă, din act în act, tot mai jos, aşa că ajung la un fel de gargariseală de ventriloci, din care este imposibil publicului să mai înţeleagă decât frânturi de vorbe pe ici pe colo.

Cum le e tonul, aşa şi temperamentul. Incep moale, merg şi mai moale şi, din mai moale în mai moale, la sfârşit, iese o fleşcăială completă.

De aceea, la toate reprezentaţiile, actele dela 'nceput fac oarecum mai mult efect: pe de o parte, actorii tot parcă ar avea la început oarecare ton şi temperament, iar pe de altă parte, nici publicul nu e încă de tot obosit.

Dar un teatru, ca să placă, trebue să fie fierbinte, să dogorească până 'n fundul galeriei.

Actorul, actorii, când ies pe scenă, trebue să fie nişte posedaţi, să aibă pe dracu 'n ei: prin ochi, prin sprâncene, prin gură, prin vârful degetelor, prin toţi porii, să scoaţă pe dracul acela şi să-l arunce asupra publicului.

O clipă să nu-l ierte pe public a-şi veni în fire şi a-şi da seama de ce vor cu el: să-l ia repede, să-l sgudue, să-l ameţească, să-l farmece, să-l aiurească, să-l smintească — mai ştiu eu cum să zic!

Când or ieşi din teatru, nici doi ochi să nu fie uscaţi şi siguri: toţi să fie împăinjeniţi de emoţiune, umezi de plâns ori de râs.

Aşa teatru, da. La aşa teatru, dă năvală publicul ca la o binefacere; căci, în adevăr, că nu sunt multe frumuseţi pe lumea noastră mai mari decât un bun teatru.

Dar cu scălămbăituri distilate, cu maniere macaronice, cu îngăimeli mălăieţe de parcă ar mesteca mucava, fără umbră de căldură şi de convingere, şi toate făcute în silă, de dragul paragrafului respectiv din bugetul cultelor, — fireşte că ai să umpli greu teatrul, chiar împărţind bilete gratis cu pachetul.

Dar n'ar fi chip de îndreptare?

De sigur că da.

Când teatrul naţional ar avea în Bucureşti o concurenţă similară, — adică un alt teatru românesc, şi acela, pe lângă românesc, ar fi şi teatru, de sigur că ar avea sorţi de îndreptare.

Cum?

O anecdotă va răspunde mai bine decât mine.

Regretatul meu amic Hübsch, om foarte de spirit, cum l-am cunoscut toţi, mi-a povestit-o:

Ca inspector al muzicelor militare, a mers odată într'un oraş de provincie, să facă o cercetare. Ajungând noaptea târziu, i-a venit foame şi a întrebat pe un vătăşel de stradă unde e vreo locandă. Era una singură deschisă la ceasul acela.

Flămândul intră şi întreabă pe birtaşul somnoros ce poate să-i dea de mâncare:

— Stufat, răspunde negustorul.

— Altceva n'aveţi?

— Nu.

— Nu mănânc stufat.

Şi pleacă.

...Dar i-e foame: se întoarce iar.

— Frate, n'ai altceva decât stufat?

— Nu.

— Apoi, nu ţi-am spus că stufat nu mănânc?

Birtaşul, privindu-l lung, răspunde:

— Dar dacă-i mânca?

— Nu mănânc! răspunde Hübsch supărat şi iese în stradă.

Birtaşul iese şi el şi începe să-şi închiză prăvălia.

Hübsch vede lucrul şi se apropie:

— Mă rog, dar... stufatul... e bun?

— Prima! zice birtaşul.

— Ei adu, să 'ncerc.

A mâncat omul şi, când să plătească:

— Ai văzut? zice birtaşul; nu ţi-am spus eu că o să mănânci?

A doua zi la dejun, când erau şi alte birturi deschise, se înţelege că Hübsch n'a mai mers la locandă să mănânce stufat.

Aşa e şi cu teatrul naţional.

Când o mai fi şi altul deschis, din două una: ori are să-şi pună mai multă 'ngrijire în bucătărie, ori are să fie osândit a-şi mânca stufatul singur.

Voiu reveni cu tot dinadinsul asupra teatrului naţional.

TEATRUL NAŢIONAL [II]

Notiţele mele din urmă asupra teatrului naţional au supărat multă lume.

Nevinovatele observaţiuni tehnice, cu totul obiective şi lipsite cu totul de vreo atingere personală, mi-au pricinuit destule neplăceri.

Artişti, de aminteri oameni inteligenţi şi chiar de spirit, mi-au spus că eu persecut interesele societăţii dramatice şi ale teatrului; iar d. director general, un om plin de tact de aminteri, mi-a pretins nici mai mult nici mai puţin decât să-mi dau numaidecât demisia din comitetul teatral, unde sunt delegat de amicul meu d. Delavrancea, primarul Capitalei.

Acelor artişti, pe de o parte, le-am răspuns că a da poveţe bune societăţii dramatice, şi a atrage, cu oarecare pricepere, atenţia celor în drept şi în putinţă de îndreptare, asupra lipsurilor teatrului naţional, nu însemnează de loc a duşmăni interesele instituţiunii şi societăţii dumnealor, ci tocmai dimpotrivă.

Domnului director-general i-am răspuns pe de altă parte că, fiind delegat al primarului la teatru tocmai în virtutea titlurilor mele de publicist, nu mi se pare de loc incompatibil postul meu onorific în comitet cu exercitarea profesiunii mele de publicist.

Dar cu d. director a mers puţin mai greu decât cu artiştii: d-sa nu s'a mulţumit din parte-mi numai cu enunţarea unei propoziţiuni foarte logice, — cum am zice, pe româneşte curat, cu o vorbă aproape de mintea omului, — şi a voit să mă ia cam repede; a încercat a mă face să'nţeleg că orice judecată fie cât de dreaptă asupra teatrului

— din momentul ce nu face pur şi simplu reclamă servilă actorilor, actrițelor, suflerului, regisorului, directorului special de scenă, directorului nespecial, adică general — este un act, nu de interesare morală binevoitoare, ci de ostilitate faţă cu instituţiunea de cultură numită teatru naţional, şi că prin urmare eu, din momentul ce am judecat despre teatru, nu mai pot urma să dau direcţiei consilii ca membru în comitet...

Şi iarăşi:

— Trebue să-ţi dai demisia!

— A! domnule director general, am răspuns eu, mă iartă să judec altfel decât d-ta. O demisie, fie chiar dintr'un post absolut onorific, nu se dă decât în două cazuri: când vrea omul să şi-o dea, ori când poate altcineva să i-o ia. Eu nu vroiu să mi-o dau, şi d-ta nu eşti acel altcineva care ai putea să mi-o iei. Până la expirarea termenului legal, ori până la schimbarea actualului consiliu comunal, nu plec din postul onorific ce mi-a acordat primarul decât în cazul când voiu fi destituit. Scurt...

La asta, d. director general a zâmbit cu aceeaşi blândeţe pe care i-o cunoaştem toţi: momentul de iuţeală îi fusese, din norocire, trecător.

Pe urmă, despărţindu-ne în cei mai buni termeni — după ce d. director a recunoscut că trebue să-mi permită a judeca şi eu despre teatru, — m'am gândit mai bine.

Să las că am sinceră stimă atât pentru d. director, care e un om cu deosebire afabil, cât şi pentru mulţi artişti, cărora ar trebui să fiu cu totul nepriceput ca să nu le preţuesc talentul, mult puţin cât îl au, — dar eu nu mai vreau, din principiu, să supăr când scriu şi, dacă nu pot scrie despre ceva fără să supăr pe cineva, şi mai ales pe cineva pe care-l stimez, atunci, despre acel ceva, mă mărginesc a gândi pentru mine, fără să mai comunic şi altora părerile mele, şi mai ales într'o gazetă aşa de colosal răspândită ca « Universul ».

Insă în notiţele mele trecute, neînchipuindu-mi că va trebui să le regret atâta, am apucat să promit că voiu reveni cu dinadinsul asupra teatrului naţional. Trebue deci să reviu cum am promis; dar cum aş putea face asta, fără

să supăr pe nimeni? E greu de sigur, dar nu chiar imposibil; ba încă, având noroc, poate să şi îndreptez greşala ce am făcut-o în notiţele trecute. Ce nu poate omul când vrea?

Ia să vedem... Curaj!

Teatrul nostru naţional n'are decât artişti de foarte mare valoare; cel mai puţin: fiecare are enorm talent; cel mai mult: unii au chiar geniu.

Nu există teatru pe lume, unde repertoriul să fie mai potrivit cu personalul şi personalul mai potrivit cu repertoriul.

Pe niciun teatru din lume, nu se face o mai ingenioasă punere 'n scenă; pe nicio scenă din lume, nu se joacă piesele cu mai multă vervă, cu mai mult *entrain*, cu mai multă căldură comunicativă, ca pe scena teatrului naţional dela noi.

Ceva mai mult: nicăieri în lume nu se ştiu rolurile mai bine ca la noi; nicăieri, ceea ce se numeşte *l'ensemble* nu e mai desăvârşit.

Ceva mai mult... Dar ce trebue mai mult!?

Ei? Cu toate astea, lipseşte ceva teatrului, şi, din norocire pentru onoarea lui, lipsa aceea nu e din vina lui, ci din vina altcuiva... Îi lipseşte năvala publicului.

Cine poate fi de vină decât publicul?

Lipsa de sentiment naţional şi naţionalist a publicului, lipsa acestuia de patriotism, dacă ne putem exprima astfel, lipsa lui de conştiinţă română şi românistă — iată singura lipsă a teatrului nostru.

Ce face la noi înalta societate, care lasă teatrul nostru părăsit simplului noroc al repausului duminical?

Cred oare domnii şi doamnele din înalta societate şi din societatea cultă că un teatru naţional se ţine numai cu copii, bone, elevi, pedagogi, studenţi, soldaţi, amploiaţi comerciali, popor, etc.?

Dacă aşa cred, apoi atunci să-mi dea voie să le spun că e trist, şi e trist mai ales astăzi, când s'a deschis excelentul circ regal Sidoli... Mai ales, cu legea repausului duminical, duminicile şi zilele de sărbătoare precum şi ajunurile acestora, tot Sidoli o să fie călare.

E de sigur o nelealǎ concurenţă — unul călare şi altul pe jos...

Dar tot aşa ar fi când s'ar admite părerea mea, pe care de mult am dat-o publicităţii?

Dar ce ar fi mai uşor de realizat?

Pentru încurajarea societăţii dramatice, a teatrului naţional adică, să se instituiască o societate de doamne şi domni din înalta societate. Toţi membrii şi membrele « Societăţii de doamne şi domni din înalta societate » pentru încurajarea societăţii dramatice să se lege prin jurământ, ba nu! mai bine prin subscripţie plătită înainte pe un număr de ani, a lua cu abonament măcar toate lojile de jos şi dela mijloc, şi măcar toate stalurile de rangul întâiu şi al doilea, precum şi una sută cincizeci de galerii numerotate, plătind măcar cinci la sută peste preţul seral. Dar atât încă nu e destul: fiecare membru al « Societăţii de doamne şi domni din înalta societate » pentru încurajarea societăţii dramatice, să se oblige a veni regulat la teatrul naţional, sau, în caz de forţă majoră, a trimite oameni de serviciu în loc — fiindcă nu e convenabil să joace artiştii români în faţa unei săli goale...

E ceva mai uşor, mai normal, mai naţional, mai patriotic decât realizarea propunerii mele?

Crez că nu... Crez ceva mai mult: o naţiune — câtă vreme merge la teatru numai pentru ca să se amuze, iar nu pentru ca să-l încurajeze, şi câtă vreme nu încurajează produsele sale naţionale, fie ca industrie, ca ştiinţă, ca litere, ca arte, pe orice cale, beletristică, artistică, agricolă, orticolă, viticolă, ridicolă; câtă vreme nu se hotăreşte a preferi săpunul naţional caşcavalului străin, — o naţiune nu poate face progres; şi o naţiune care-şi înţelege menirea ei, scopul ei, interesele ei, idealul ei, în sfârşit tot ce e al ei, e datoare să facă progres; căci fără progres se 'nţelege că nu poate progresa, şi dacă nu progresează — atunci n'a făcut nimic!

Incă odată insist asupra meritelor teatrului naţional român şi asupra urgenţei şi imperioasei necesităţi a înfiinţării unei « Societăţi naţionale de doamne şi domni din înalta societate română pentru încurajarea societăţii române dramatice ».

Şi acum, când sper că n'am mai supărat pe nimeni şi că prin urmare nu mai trebue să demisionez din postul

onorific dela teatru, lucru care m'ar costa prea mult — acum încheiu...

Am fost promis în notiţele mele trecute că voiu reveni cu tot dinadinsul asupra teatrului naţional... Ei! promit astăzi cu tot dinandinsul că asupra teatrului naţional multă vreme n'am să mai reviu.

TEATRUL NAŢIONAL [III]

Stagiunea Teatrului Naţional se deschide poimâine 23 Septemvrie.

N'am putea îndemna îndeajuns publicul, — mai ales acea parte a publicului, care, întemeiată desigur pe merite reale, are dreptul a se numi elită românească — să iasă din indiferenţa sa faţă cu această instituţie de artă naţională, moderându-şi pretenţiile *a priori*, prea exagerate, şi dând mai multă atenţie atât producţiilor dramatice originale cât şi artiştilor noştri.

Precum am mai spus altădată, sunt trei feluri de producţiuni de artă — unele, mai presus de orice critică, consacrate prin sufrajele spiritelor luminate acumulate de pe vremuri; altele, mai prejos de orice critică, incapabile a obţine vreodată un sufraj favorabil, şi altele, capabile a obţine dela unii aplauze, dela alţii huidueli, dela alţii o simplă ridicare din umeri; deci, producţiuni la nivelul criticei.

Cine e chemat să facă această critică? — publicul actual.

Acest public judecă, iartă sau osândeşte o lucrare, după sensul lui actual, după pornirea unor spirite cari la un moment dirijează judecata mulţimii, după reclamă sau cabală, fără să lege prin felul său de judecată judecata publicului de mâine sau de poimâine.

Producerile acestea, cari stau la nivelul criticei actuale, seamănă cu nişte călătoare pe brâul îngust al unui munte prăpăstios, mergând încet: în sus, e piscul pierdut în albastrul cerului luminos, acolo unde stau glorioase cele mai presus de critică; jos, e prăpastia neagră, în care sunt menite

a pica şi a rămânea sdrobite şi uitate pe veci cele mai piejos de orice critică.

Dar se mai pot compara aceste producţiuni, încă neconsacrate pentru a sta pe piscul înalt şi încă neosândite a cădea în prăpastie — se mai pot compara cu animalele inferioare, asupra cărora este permisă vivisecţiunea, în interesul ştiinţei, superior oricărei morale sau porniri de milă.

Autorii unor astfel de producţiuni sunt gânditori puţin mai răsăriţi din mulţimea vremii lor. Ei, cu un chip mai interesant şi mai deosebit, pot să arate adevăruri mărunte, firimituri de adevăruri mari, şi fac astfel publicului lor, care nu stă deocamdată în contact chiar cu un geniu, serviciul că desfac aci *en dětail* o marfă ce se găseşte undeva departe *en gros.*

In comerţul intelectual al speţei, ei se însărcinează să joace, între marii cugetători şi publicul cel mare, rolul micilor debitanţi stabili sau ambulanţi, după capitălaşul lor, după tarabă sau tolbă.

Se 'nţelege că la micul debitant marfa e mai mult sau mai puţin trezită, câte odată mai bine păstrată, altădată cam stricată, dar totuşi, o marfă destul de bună pentru muşteriul care, la izvorul cel mare al bogăţiei, nu putea ajunge şi care o poate găsi aci la 'ndemână într'o prăvălioară modestă.

A! dar muşteriul este adesea cu atât mai exigent şi mai capriţios, cu cât e mai puţin deprins la gustul lucrului!

Intrebaţi pe negustorii de mode: o să vă spună că pe cea mai rafinată şi mai pretenţioasă aristrocrată bătrână o împacă mai uşor decât pe o tânără mahalagioaică agiamie.

Acesta este rolul teribil al muşteriului mic: să tortureze pe micul debitant.

Muşteriul cu cât e mai mic cu atât e mai bogat în pretenţii şi 'n amănunte de critică! cu atât mai multă autoritate şi siguranţă, cu cât mai puţină pricepere!

Muşterii vor, unul să fie lucrul colea mai aşa, altul, din contra, dincoace mai aminterea; pentru unii sunt prisoase tocmai acolo unde alţii constată lipsuri; calităţi se par unuia defectele ce izbesc pe altul, şi viceversa.

In fine, câţi muşterii atâtea capete şi, fireşte, tot atâtea pretenţii şi exigenţe; ba adesea, ceva mai mult: unuia şi aceluiaşi singur, azi îi place aşa, mâine aminterea, şi poimâine altfel.

Şi acum, întorcându-mă la Teatrul Naţional, a cărui bogată programă de repertoriu am citit-o toţi zilele acestea, ia să vedem.

Nimini desigur — afară, se înţelege, de autorii respectivi, şi poate dintre aceia nu toţi — nu va putea avea pretenţia că toate aceste piese sunt nişte producţiuni mai presus de orice critică, deşi e foarte posibil ca una două, chiar trei, să fie nişte modeluri de gen. Dar dela aceasta, până a socoti că toate au să fie mai prejos de orice critică şi că Teatrul Naţional nu merită nicio atenţie, mai ales din partea societăţii culte şi alese, este o enormă distanţă.

Nu; piesele ce se vor juca nu sunt mai presus de orice critică, dar nu sunt nici mai prejos; sunt producţiuni la nivelul criticei. Ele trebue să intereseze publicul nostru, care 'n definitiv nu e compus din spirite incapabile a digera altceva decât capodopere.

Incă odată, nu putem îndestul îndemna publicul să dea Teatrului Naţional toată atenţia.

Stagiunea se deschide Sâmbătă, 23 Septemvrie, cu «Ovidiu», celebra şi ultima poemă dramatică a nemuritorului Alecsandri.

Nici nu se putea face o alegere mai bună pentru deschiderea stagiunii în împrejurările actuale, când vecinii noştri de peste Dunăre au pus copilăreşte în discuţie drepturile noastre de străveche latinitate la Marea Neagră!

Dobrogea!...

Tomi!...

Ovidiu!...

[BENEFISSUL]

Este ştiut că datinele au şi ele soarta tutulor lucrurilor: cu cât se 'nvechesc, cu atâta slăbesc şi 'ncet-încet, mai curând sau mai târziu, trebue să dispară.

Se vede însă că nu poate fi pe lume regulă fără excepţie; căci iată că există la noi o datină veche, care, în loc să slăbească cu vremea, dimpotrivă se 'ntăreşte: ca un copac menit să supravieţuiască omenirii, în fiecare primăvară, această minunată datină înmugureşte, înfrunzeşte şi acoperă cu foile ei faţada, laturile şi dosul teatrului naţional şi toate răspântiile Capitalei.

E vorba de datina reprezentaţiilor extraordinare în profitul personal al cutăruia sau cutăreia dintre artiştii noştri dramatici.

Fiindcă voiu spune câteva cuvinte despre această datină sfântă, să întrebuinţăm cuvântul consacrat; actorii şi actriţele numesc reprezentaţia extraordinară dată în folosul lor personal: *benefissul meu.*

— Te rog, nu mă refuza! Dacă un om ca dumneata nu va încuraja arta... Ia-mi un bilet la *benefissul* meu!

Să-i zicem prin urmare pe numele tehnic, scurt, *benefiss.*

*
* *

Să schiţăm în câteva cuvinte fiziologia unui benefiss.

Două scopuri urmăreşte un artist sau o artistă dând un benefiss; pentru aceea, un benefiss trebue să aibă două rezultate — întâiu, cel moral; al doilea, cel material.

Astfel, un artist sau o artistă dă totdeauna benefissul său cu o piesă în care joacă un rol sdrobitor, — sdrobitor, nu pentru el sau ea, ci pentru camarazi: beneficientul

lucrează cinci acte cu câteva clipe de 'ntrerupere, potrivindu-şi *miza 'nsenă* [1]) aşa ca el să fie totdeauna în mijloc, iar ceilalţi îi ţin de jur împrejur scuipătoarea [2]) la potrivită şi respectuoasă distanţă.

Acestor artişti cari pun în rândul întâiu succesul moral, iar pe cel material în rândul al doilea, le trebue totdeauna pentru benefiss o piesă mare, strălucitoare, dar mai ales nouă, ne mai văzută până acum pe scena noastră.

Astfel, nu m'aş mira ca pe la Mai, când încep căldurile, să văz pe un artist într'un benefiss cu *Cyrano de Bergerac*, sau pe o artistă cu *l'Aiglon*, celebrele piese ale lui Rostand.

Sunt însă şi artişti sau artiste cari pun în rândul întâiu succesul material, iar pe cel moral în rândul al doilea.

Aceştia se mulţumesc cu orice piesă, fie chiar veche, aibă în ea chiar rolul de confident sau de suivant, numai să fie creaţia-i proprie [3]), şi numai să fie benefissul convenabil, dacă nu chiar strălucit, ca profit material.

Sunt în fine unii, foarte rari, din norocire, cari nu gândesc de loc la succesul moral: ei dau un benefiss în care nu joacă de loc; în timp ce camarazii lucrează în faţa rampei, beneficientul se descurcă cu casierul, după ce a pândit pe controlori şi biletieri ca să nu-i tragă chiulul [4]).

Dar aceia!...

— Dar aceia, pe Dumnezeul meu, doamnă marrchiză! aceia n'au inimă, ca să zic aşa!

*
* *

Benefissurile nu sunt numai strict individuale; adesea se unesc doi, câteodată trei sau chiar mai mulţi artişti şi artiste să dea, cu parte dreaptă, un benefiss.

---

[1]) Alt cuvânt tehnic, care 'nsemnează punerea în scenă, adică determinarea poziţiunilor şi mişcărilor fiecărui personaj în complexul jocului unei piese.

[2]) Alt cuvânt tehnic, care însemnează a avea un rol mai mult de auditor pe scenă, decât de actor; de exemplu, în vechiul teatru clasic francez, confidenţii şi suivantele; eroul sau eroina scoteau tirade chilometrice, iar confidentul ori suivanta moţăia de-a'n picioarele ascultându-i.

[3]) Alt cuvânt tehnic, care însemnează întâietate de producţie a unui rol, nu din punctul de vedere calitativ, ci din punctul de vedere cronologic: actorul dacă a jucat cel întâiu un rol pe scena română, oricum să-l fi jucat, însemnează că l-a creat.

[4]) Tot un cuvânt tehnic.

Toate benefissurile în tovărăşie se isprăvesc cu mâhniri de o parte sau de alta, sau de amândouă, sau de toate părţile, când sunt mai mulţi tovarăşi.

Mai întâi sunt imputările de lipsă de zel la plasarea biletelor; apoi încurcături de socoteli, pe urmă, ceartă, la urmă... tot ce poate urma din ceartă.

Plasarea biletelor! Iată secretul, iată cheia unui benefiss!

Sunt artişti cari niciodată nu şi-au putut plasa o replică sau o mişcare aşa de bine cum ştiu să-şi plaseze pachetele de bilete. Şi fiindcă omul, chiar artist dramatic să fie, este invidios, nu ştiu dacă inspiră între artişti atâta invidie unui camarad succesele profesionale ale altuia toată iarna, câtă-i poate inspira arta plasării unui benefiss primăvara.

*
* *

Dar să vedem cum se plasează un benefiss.

Mai întâi, benefissul se anunţă cu cel puţin o lună înainte, pentru ca beneficientul să aibă destulă vreme de trepădat.

In vremea aceasta, beneficientul aleargă: la palatul de justiţie, la ministere, la comandamentul de armată, la pensionat, la spitale, la toate administraţiile mari, în cafenele, birturi, berării; face pretutindeni apel la «sentimentele naţionale, care 'ndatorează pe oamenii inteligenţi să încurajeze arta dramatică naţională», «căci iată, de exemplu, Ungurii, despre cari noi zicem aşa ş'aşa; iată-i, cum încurajează pe artiştii lor; pe câtă vreme la noi, arta este lăsată 'n părăsire; teatrul dă mereu deficit, fiindcă publicul inteligent despreţueşte arta naţională» şi aşa mai departe.

Incet-încet, mai cu binele, mai cu de-a-sila, a treia parte din sală este plasată. S'au acoperit cheltuelile.

Ce te faci cu celelalte bilete neplasate?

La poliţie!

Pachetele de bilete se 'mpart pe colori, de pe colori pe secţii, de pe secţii pe subcomisari, şi de pe subcomisari pe negustori.

E gata benefissul.

*
* *

Un alt secret al benefissului este alegerea serii: unele seri sunt avantajoase, altele ingrate.

O sâmbătă seara — mai ales dacă în sâmbăta aceea a fost repaos dominical, adică sărbătoare, şi a doua zi prăvăliile sunt închise toată ziua — este seara cea mai bună: publicul vine fără teamă de a doua zi dimineaţa — fiindcă în genere un benefiss anunţat pentru 8 ore foarte precis, începe pe la 9 şi jumătate precize şi se termină cam pe la 1 şi trei sferturi nu tocmai precize.

Alegerea serii dar e prima chestiune...

A! dar serile sunt numărate, şi dorinţele nu. Şi, Dumnezeul meu! sunt intriganţi, adulatori, târîtori, cari ştiu totdeauna să-i răpească meritului drepturile.

— A! mişelul! mi-a luat seara mea! mi-a paralizat benefissul!

Pentru aceea, artiştii prevăzători, spre a dejuca intrigile, chiar înainte de deschiderea unei stagiuni îşi aleg o seară în primăvara viitoare.

— Domnule director general, vă rog să-mi acordaţi o seară în 1901 pentru benefissul meu!

— Dar, doamnă, nici n'am început stagiunea 1900—901... Mai aveţi răbdare... Să vedem... De ce atâta grabă?

— Pentrucă nu voiu, domnule director general, să mai pat ce am păţit anul acesta cu benefissul meu, şi să mai caz într'o miercuri, zi de post, şi o mare înmormântare în societatea înaltă, în care am atâţia apreţiatori ai talentului şi creaţiilor mele!

— Dar, doamnă, aşteptaţi măcar să apară calendarele pe anul viitor, să vedem ce zi putem să vă acordăm...

Toată rezistenţa directorului este de prisos; beneficienta şi-a ales deja dumineca din ajunul lui Sf. Gheorghe anul viitor. In anul viitor, Sf. Gheorghe, sărbătoare în care se ţin închise prăvăliile toată ziua, cade într'o luni.

— Dumineca!... ş'a doua zi închis tun peste tot...

Iată o seară de benefiss!

...Inceputul la 8 ore foarte precize...

*
* *

Ţi s'a întâmplat poate, cititorule, ca şi mie, să vezi o pisică lucrând un şoricel într'un colţ, unde l-a prins în sfârşit, după o îndelungă vânătoare...

Uite la ea, cum îl ţine de scurt! uite-te la el, cum se sbate aiurit, pierdut, fără nicio speranţă de scăpare! Auzi-o cum mormăe de fieros, şi auzi-l pe el, cum, din când în când, scoate sărmănelul câte-o plângere leşinată!

Dar iată că o altă pisică intră pe uşă şi, cu ochii ţintă, începe să păşească grav, înaintând către camarada ei. Camarada, la apropierea camaradei, începe să gargarisească grozav. E ameninţată de concurenţă; camarada vine să-i dispute prada, şi prada disputată poate scăpa...

Teribil proces psihologic! Dramatică situaţie!

Iată aci o parabolă...

Cele două camarade sunt doi artişti dramatici, umblând fiecare să-şi plaseze benefissul; şoricelul este un amic, un «om inteligent, care trebue, ceva mai mult, e dator să încurajeze arta naţională!»

Pe când unul dintre artişti l-a prins pe şoricel şi-l lucrează în colţul unei berării, iată că intră pe uşă camaradul concurent...

Cu ochii ţintă, începe să păşească grav, înaintând către camaradul lui... Camaradul, la apropierea camaradului, începe să gargarisească grozav... etc.... etc.

* * *

Când vreau să încheiu aceste notiţe, dau cu ochii peste un ziar din Iaşi.

Nu pot încheia mai bine decât reproducând din coloanele confratelui ieşan următoarea scrisoare, căreia ţiu să-i respectez cu sfinţenie mai ales sintaxa:

Iată:

CUTIA CU SCRISORI

Domnule Redactor,

Din cauză că *iubitul meu camarad* Constantinescu, care a profitat de lipsa mea din Iaşi, şi mi-a luat ziua de 9 April ce era oprită pentru benefissul meu, sunt silit a da benefissul meu tot în acea zi ca Matinée cu piesa: SAPHO şi cu graţiosul concurs a marei noastre tragediane Agatha Bârsescu.

Mihail Popovici junior.

[PUBLICUL TEATRULUI NAȚIONAL]

Oamenii cari, în vremea noastră, se destinează producerii artistice sau literare au pe de o parte un mare avantaj: au, ce e drept, dinaintea lor o mină aproape neatinsă — o societate și o istorie națională, care până acuma n'au fost zugrăvite decât foarte superficial —; au însă, în schimb, și o foarte mare greutate: se găsesc în fața unui public așa de amestecat, așa de lipsit de unitatea de cultură, de tradiție și de concepție, încât îi e aproape imposibil să-i afle acestui public o coardă comună, să știe cu ce și cum l-ar putea interesa deodată, măcar în mare parte, dacă nu pe tot acest public, care n'are deocamdată altă unitate decât doar numele de public românesc.

Din avantajul numit, rezultă o mare facilitate de producțiune, cu atât mai mare cu cât genul literar sau artistic este mai greu. Așa vedem că, de unde, până mai anii trecuți, toate încercările literare se făceau pe terenul poeziei lirice mai mult sau mai puțin ușoare, astăzi avem o producție enormă de novele, de romane și mai ales de teatru.

Cine are să le judece toate aceste producțiuni?

Natural că acela pentru care ele au văzut lumina — adică publicul românesc.

Ne închipuim, domnule cititor, că te-ai hotărît să mergem amândoi la Teatrul Național, să vedem jucându-se o piesă originală.

Să nu fim mitocani: să lăsăm paltoanele și galoșii la garderobă, fiindcă nu e frumos să intrăm plouați și plini de noroiu într'o sală așa de luminoasă, unde se află atâta lume curată; și afară de asta, în sală e cald; o să trebuiască să ne desbrăcăm și să facem din paltoane perne de ședere, și asta

n'ar fi convenabil, fiindcă am împiedeca pe cei dela spate să vază şi ei.

Să intrăm dar; să ne aşezăm la locurile noastre, şi fiindcă am venit numa cu un sfert de ceas mai târziu decât ora precisă indicată pe afiş, avem destulă vreme, până să se ridice perdeaua, să vedem puţin fizionomia aceluia pentru care producţia dramatică va fi văzut lumina — adică fizionomia publicului.

Uite colo în cele două loji alăturate... Sunt două familii înrudite, din elita ţării noastre.

Am avut onoarea să le fiu cunoscut şi m'au primit adesea la dânsele acasă; pot prin urmare să-ţi dau în privinţă-le preţioase informaţiuni.

Iată. Dama cea mai în vârstă, bătrâna, este mama celor două dame; cei doi domni sunt ginerii ei, şi cei trei tineri, domnişoarele şi junele ofiţer, îi sunt nepoţi.

Toţi membrii acestei familii, începând cu bunica, sunt oameni de o completă cultură europeană, în cel mai strict înţeles al cuvântului: mari şi luminaţi amatori de artă şi de literatură, şi unii dintre ei înzestraţi chiar cu mare talent artistic.

Bunica şi-a făcut odinioară educaţiunea la Paris; acolo a trăit în cercurile artistice şi literare din cea mai fragedă copilărie, până când, măritându-se cu un tânăr boier, care avea o înaltă situaţie politică în patrie, s'a re'ntors aci.

El a ţinut în Bucureşti, până şi-a crescut copiii, un salon vestit, unde se adunau pe vremuri toate spiritele distinse. Acolo, în salonul ei, se făcea artă, literatură, politică; acolo au cântat pe vremuri cei mai mari artişti cari au trecut pe aici; acolo şi-a citit Alecsandri primele poezii; acolo s'a pus la cale unirea ţărilor.

Pasionată mai cu seamă de muzică, ea a fost o pianistă de aşa valoare încât, dacă nu s'ar fi măritat, putea face o strălucită carieră europeană.

De aceea, poate că'n nici o familie românească nu se găsesc la un loc atâţi muzicanţi, toţi adânci cunoscători ai artei.

Afară de asta, sunt şi mari amatori de teatru. La Paris, sunt iubiţi şi stimaţi în toate cercurile artistice.

Acum, iată în loja de alăturea lojilor lor. Vezi dumneata, pe doamna care intră acum aşa de frumosa gătită, urmată de bărbatul dumneaei.

Sunt nişte oameni foarte onorabili şi stăpânesc o avere de câteva milioane.

Această puternică avere s'a făcut în scurtă vreme; norocul, suflând în pânzele luntraşului, îl duce repede la liman.

Neguţător în târg cătăva vreme, apoi arendaş de moşii, şi la urmă mare întreprinzător de lucrări publice şi alte afaceri, a ajuns acest copil din popor, care, la casa părintească din provincie ar fi rămas plăpumar subţire, a ajuns unul din cei mai cu vază capitalişti ai ţării.

Doamna a fost la rându-i inteligentă. Văzând că, cu cât afacerile bărbatului prosperează, cu atât dumneaei trebue să însemneze mai mult în lumea bucureşteană, s'a gândit — mai bine târziu decât niciodată! — să înveţe a scrie şi citi româneşte şi franţuzeşte, dela o guvernantă belgiană.

Mâncând, i se face poftă omului. Aşa, doamna noastră, învăţând cititul şi scrisul în două limbi, s'a gândit că o educaţie completă cere şi o artă de agrement, mai ales că aveau şi un piano în salon — salon, fără piano, nu merge.

Fiindcă însă e greu dela o vreme să 'nveţe cineva repede muzica, până una alta, şi-a cumpărat un clavir mecanic, pe care l-a pus în salon lângă o fereastră dela drum, pe unde se vede şi de-afară înăuntru...

Seara, cu perdelele ridicate, se pune d-na la clapele clavirului şi le mângâe cu degetele, pe câtă vreme guvernanta, discret ascunsă după perdea, învârteşte manivela la spatele maşinii magice.

Asta face cu atât mai multă sensaţie în toată vecinătatea, cu cât domnul înţelege mai puţin pentru ce cruda umanitate, insuflată de duhul cel rău, nu încetează odată să născocească feldefel de instrumente de tortură.

A! dacă ar avea el tot atâta autoritate asupra nevestei, câtă a avut asupra fiului, care acuma a intrat în facultatea de drept!

Căci, în treacăt, pot să-ţi spun o istorie foarte nostimă, care s'a petrecut în familia aceasta.

Acum câţiva ani, unicul fiu, a avut nevoe de preparaţiune pentru ca să poată intra în liceu. Atunci, tatăl şi mama s'au hotărît să ia un student sărac, care să dea lecţii fiului lor. Studentul acela, pe lângă lecţiile ordinare, şi-a propus, vrând să îndatoreze pe părinţi, să înveţe pe copil şi primele începuturi de vioară; căci studentul, pe lângă cursurile facultăţii de litere, urma şi cursul de vioară la Conservator, unde trecea între elevii distinşi.

De aceea a propus doamnei, să cumpere o vioară eftină pentru copil. Doamna a cedat, vioara a fost cumpărată, şi copilul a dovedit, dela primele încercări, că mama nu cheltuise bani degeaba pe nobilul instrument.

Tatăl, care foarte rar sta ziua acasă, având atâtea daraveri în lume, vine odată peste zi supărat dela afaceri şi aude o ţârliitură depărtată, dinspre odaia unde făcea lecţie băiatul lui.

Aleargă... şi află cele petrecute... află că fiul său se îndeletniceşte cu mofturi, în loc să înveţe carte.

Turbat, ia vioara, o sparge de mobile, strigând studentului:

— Pentru asta-ţi plătesc eu bani munciţi? ca să-mi faci copilul lăutar?... Afară, măgarule! că ţi-o sparg în cap!

Studentul cuminte n'a aşteptat să i-o zică de două ori...

A! iată domnul de care vorbim se scoală din loja lui... Işi îmbracă paltonul... Pleacă...

Desigur trebue să aibă daraveri prea serioase la Clubul agricol... Ei! e greu unui om de afaceri să dispună de trei ore libere...

Acu te întreb pe dumneata, cititorule, ce piesă ar putea să placă şi să intereseze, în acelaş timp, pe cele două familii cari au venit cu bunica la teatru, şi pe doamna care şi-a părăsit clavirul ei favorit cu manivelă şi a rămas acum singură 'n lojă?

Dar ce este acest sgomot?...

Trei lovituri — ca la Comedia Franceză!

Atenţiune...

Perdeaua se ridică.

RAPORT CĂTRĂ D. BARBU ST. DELAVRANCEA, PRIMARUL CAPITALEI

Domnule Primar,

Aţi binevoit a mă însărcina cu facerea unui raport asupra divertismentelor artistice populare. Viu respectuos a vă supune aci raportul meu.

Dintre toate artele frumoase, Muzica şi Teatrul sunt, cu nenumăratele lor genuri, acte de divertisment. Ele sunt deaminteri cele mai accesibile şi înţelesului şi mijloacelor publicului celui mare. Astfel, voiu vorbi despre vulgarizarea lor la noi.

Trebue stabilit dintru început, Domnule Primar, că Teatrul şi Muzica, fiind foarte populare, nu au, precum cred mulţi la noi, prea mare nevoe de sprijinul oficial. Ar trebui, prin urmare, depărtată din gândul oricărui doritor de a ajuta desvoltarea lor la noi, sistema subvenţiunilor fără măsură, mai ales când sistema consistă în a spori subvenţiunile unei întreprinderi cu cât succesul îi scade. Mult rău poate pricinui sistema aceasta nechibzuită. Intemeiată pe idei greşite, ca, de exemplu, « e o datorie a încuraja arta naţională » şi « acolo unde publicul nu voeşte a susţinea o instituţie de artă, Statul este obligat să dea tot concursul... » etc. această sistemă favorizează totdeauna mai mult pe acei ce voesc să se numească artişti decât aceea ce s'ar putea numi cu adevărat artă, şi de aci poate rezulta un mare rău — pe măsură ce s'ar înmulţi artiştii, arta să se împuţineze.

Dacă însă susţiu aceasta, nu înţeleg că trebue să se refuze orice sprijin oficial producţiunilor de artă populară. E bine ca o instituţie de artă să fie, într'un chip raţional,

ajutată pe cale oficială, acest ajutor obligând-o la îmbunătăţirea treptată a producţiei artistice, la înavuţirea repertoriului, la achiziţii de piese nouă şi la montări extraordinare. Afară de asta, ajutorul oficial poate obliga la limitarea preţurilor de intrare, punând frâu nesaţiului de câştig material şi făcând astfel accesibilă publicului celui mare petrecerea intelectuală.

Dar dela aceasta şi până la ideea că Statul sau comuna sunt datoare să acopere necontenit deficitele, ori în ce proporţie s'ar prezenta şi ori din ce cauză ar proveni; — dela ajutor pentru încurajarea unei întreprinderi, spre a o pune în stare să cucerească din ce în ce mai mult favoarea publicului şi până la susţinerea ei aproape exclusiv din munificenţa oficială — este o enormă depărtare.

In cazul întâiu, se dă, ca în toată lumea, ajutoare unei instituţiuni în proporţie de 10—15% asupra veniturilor produse de activitatea proprie a acestia. La noi, răsturnăm proporţia. In toată lumea se dau prime de încurajare capacităţii, sârguinţii şi succesului; noi socotim că trebue să dăm prime de încurajare negligenţii, incapacităţii şi lipsei de succes.

Comuna Bucureşti dă o însemnată subvenţiune Teatrului Naţional, subvenţionat în acelaşi timp de Stat, de judeţ şi de Casa Regală. Dar acest teatru, cum este organizat ca instituţiune oficială, n'a putut şi nu va putea fi niciodată un teatru popular. Voiu arăta pentru ce.

Mai întâi, în principiu, acest teatru are pretenţia de înaltă şcoală, care voieşte mai mult să se impună de cât să se potrivească gustului public. Apoi, atât administraţia cât şi conducerea artistică se face de către persoane care n'au nici un interes material propriu de apărat, paralel cu interesul afacerii însăşi. Afacerea condusă cu mai multă sau mai puţină competenţă, meargă mai bine sau mai rău, fie ca succes moral, fie ca reuşită comercială —, conducătorii nici nu câştigă, nici nu păgubesc. Este de ajuns adesea pentru ambiţiune onoarea de a conduce o înaltă instituţie de cultură oficială, ori cari ar fi rezultatele, mai cu seamă când răspundere nu încape, sau când vina pentru lipsa de succes se poate uşor arunca pe sarcina publicului «indiferent,

incult, incapabil de dragoste pentru artă în genere şi despreţuitor în deosebi faţă de arta naţională...» De aminteri, pentru lipsa de succes artistic n'avem aci o măsură sigură, lipsind din Bucureşti un termen de comparaţie, o concurenţă similară serioasă; iar cât pentru nereuşita comercială, aceea nu poate face rău, ba face, poate, chiar bine: înaltele autorităţi respective nu numai că lichidează deficitul trecut, dar încă sporesc subvenţia pe viitor.

Bucureştii au nevoie de un teatru care, liber de orice legături oficiale, să se 'ntreţină cu cinste artistică din propria-i activitate, — un teatru făcut cu talente reale, cari să se impună publicului, nu cu mediocrităţi şi nulităţi îngăduite, cari n'ar putea trăi fără miluire oficială, — un teatru condus cu adevărată competenţă; cum am zice: publicul bucureştean are nevoie de un teatru care să aibă nevoie de public. Intr'un aşa teatru, n'ar fi loc pentru incapacitate şi pentru lipsă de talent decât cu periclitarea unor interese materiale personale, decât cu ruina întreprinzătorului, conducătorilor şi colaboratorilor.

Un teatru popular al Comunei — dat în întreprindere, sub garanţii serioase, finanţiare şi personale, cu un caiet de sarcine raţional, în care să se prevadă felul cuvenit de spectacole şi de punere în scenă, să se stabilească un maximum al preţurilor de intrare — un aşa teatru, căruia să i se dea o primă de încurajare asupra încasărilor brute, şi aceasta numai la spectacolele compuse din lucrări originale româneşti — ar fi o adevărată binefacere atât pentru public cât şi pentru talentele reale, literare şi dramatice.

Pentru aceasta ar trebui un local propriu, lucru ce până acuma nu există în Bucureşti. Ar fi însă mijloace, Domnule Primar, să se construiască un teatru, care să rămână proprietatea Comunei, fără ca aceasta să facă însemnate sacrificii băneşti, ba încă făcându-şi chiar un izvor de câştig. Pe lângă aceasta, prin clădirea unui teatru popular, Comuna va realiza încă un folos mare: înfrumuseţarea unuia din punctele importante ale oraşului.

Acest teatru ar trebui astfel amenajat în cât să poată fi exploatat tot anul, vara ca şi iarna, cu reprezentaţii de comedie

şi operă, română şi străină, balet, varietăţi, concerte, baluri, conferinţe, şcl. El ar deveni un focar de mişcare intelectuală.

La adăpostul unui aşa teatru, Comuna ar putea, mulţumindu-se cu un venit cuviincios, să înfiinţeze o orhestră model, o mare orhestră permanentă, lucru ce, asemenea, n'a existat până acuma la noi, şi care, exploatată cu competenţă ca şi teatrul, ar ajunge să producă atâta cât să se poată întreţinea şi necontenit îmbunătăţi. Acea orhestră ar da regulat concerte, în timpul iernii şi verii, cu preţuri mici. Ea ar deschide era unei serioase desvoltări a gustului muzical la noi.

Este adevărat că există la noi o sumă de orhestre şi orhestrine, cari se contopesc uneori, spre a se desface din nou, în fel de fel de combinaţiuni, întemeiate pe simplul scop de speculă. Toate însă şi totdeauna sunt înjghebate în condiţii meschine şi compuse din elemente de strânsură mai puţin decât mediocre. Şi barem, dacă ar fi acele combinaţiuni oarecum durabile, aşa ca, dintr'o îndelungată conlucrare, să ajungă artiştii la oarecare siguranţă de *ensemble* şi la stăpânirea unui repertoriu; dar fiind toate de ocaziune şi de scurtă durată, deşi pe ici pe colo dispun de unele elemente distinse, nu se poate obţine de la dânsele de cât producţii mai mult sau mai puţin îngălate, nedemne de atenţiune serioasă şi incapabile de a interesa şi pasiona publicul cel mare.

Toate acestea servesc birturilor, cafenelelor şi localurilor de băuturi, unde publicul este atras şi îndemnat prin sgomot la consumaţiune, şi unde, prin urmare, nu poate fi vorba de vreo pretenţiune la serioasă producţie artistică.

Bucureştii mai au o sumă de bande de lăutari, al căror repertoriu este compus în cea mai mare parte de muzică naţională.

Muzica aceasta, deşi foarte interesantă ca motive şi forme melodice, n'a fost până acuma cultivată decât de practicanţi fără şcoală. Lipsită aproape cu desăvârşire de combinaţiuni armonice şi mărginită la structură primitivă, muzica lăutarilor, după obiceiu şi tradiţie, este mult mai puţin o petrecere intelectuală de sine stătătoare decât un accesoriu al unor altfel de petreceri.

Este adevărat că între lăutarii noştri se găsesc mulţi executanţi de o dexteritate cu atât mai remarcabilă, cu cât mai toţi sunt aşa numiţi urechianţi, autodidacţi fără şcoală, dintre cari unii ating chiar virtuositatea; aceasta — pe lângă caracterul genuin al muzicii lor — explică succesele pe cari le obţin unii dintre ei în deosebite centre europene. Dar orice încercare din partea lor de a executa, în deosebi de repertoriul lor original, muzică europeană cât de uşoară, a dat şi dă rezultate prea puţin fericite. Pe de-o parte banda lor, nu dispune de varietatea multiplă a instrumentelor; pe de alta, chiar cei mai excelenţi executanţi, fără şcoală sistematică şi fără educaţiune artistică, nu pot pricepe, în afară de rutina şi tradiţia lor orientală, modul de interpretare a muzicii europene.

Muzica lăutarilor, cultivată până acum numai în practică, fără nici o şcoală teoretică, şi redusă numai la rolul de accesoriu al petrecerilor sgomotoase, nu poate deocamdată exercita vreo influenţă educativă. Comoară în stare masivă astăzi, ea aşteaptă încă pe aceia cari să o ridice la demnitatea artei europene.

Desigur ceea ce spun mai sus despre un teatru popular şi despre o orhestră comunală sunt desiderate a căror realizare ar cere oarecare timp. Până atunci, s'ar putea încerca un început, imediat realizabil.

Comuna ar putea organiza pe tot timpul verii concerte populare cu muzici militare, obligate a avea un repertoriu ales şi variat, în deosebite grădini publice, Duminicile şi zilele de sărbători, dimineţile dela 10—12 şi serile dela 5½ 7½.

Toate aceste concerte ar costa foarte puţin — o sumă aproape de nimica pentru o comună aşa de puternică.

Vulgarizarea artelor evoacă talente din cele mai adânci şi mai umile straturi ale unei societăţi. In centrele mari şi luminate, apar necontenit talente, mai mult sau mai puţin remarcabile. E adevărat că epocele nu sunt toate de o potrivă de bogate în spirite inventive, şi că uneori, după o epocă cu totul strălucită, vine una mai săracă, însă continuitatea nu încetează, tradiţia se urmează în aşteptarea unei alte epoce mai înfloritoare.

Circumstanţe istorice au împiedicat la noi cultivarea artelor frumoase în modul european, precum au împiedecat-o în tot orientul Europei; aci n'a putut străbate vântul Renaşterii, şi aproape patru veacuri, de altă lumină nu s'a putut bucura lumea de aci decât de slabele licăriri ale candelei bizantine, întunecate şi acelea de palida şi fioroasa semilună.

Poporul, care este dator să muncească cu trupul, are, pentru recrearea forţelor sale, tot atâta nevoie de petrecere intelectuală pe cât cei mai puţini, cari muncesc cu inteligenţa, au nevoie, pentru recrearea forţelor lor, de petreceri sportive.

Cu cât i se pun mai multe petreceri intelectuale la îndemână, cu atât este răpit de la nevoia de a se ameţi, pentru divertirea inteligenţii, prin băuturi vătămătoare şi prin alte petreceri ruşinoase. Aceea ce vulgar se numeşte pofta de chef are rădăcini în sufletul omenesc. Inteligenţa omului care a fost robit de datorie şi ţinut în jugul ei o săptămână are nevoie să sburde câteva minute liberă de griji, şi cu cât se deprinde cu un fel de petrecere, cu atâta trebue să-l practice mai stăruitor. Este o datorie deci pentru acela care are puterea, să deprindă poporul cu petreceri înălţătoare şi binefăcătoare desbărându-l cât e omeneşte cu putinţă de cele vătămătoare şi înjositoare.

Multă vreme a fost lipsit poporul nostru de bunătăţile spirituale de cari se bucurau popoarele cele înaintate, acelea cari, din împrejurări istorice favorabile, şi-au putut desvolta aptitudunile morale şi intelectuale de rasă.

D-voastră, domnule Primar, şi onoratului consiliu comunal vă stă în putinţă a pune, precum v'am arătat, cu puţine sacrificii materiale, temelia unei instituţiuni de divertisment popular, cari, întreţinute la nivelul european, să facă onoare Capitalei aducând bine publicului nostru foarte jinduit până astăzi în această privinţă.

Primiţi, etc.

24 Mai 1900.

„APUS DE SOARE“

CÂTEVA NOTE

Am citit de mult, nu mai ţiu minte unde, că numai omul care fără temeiu îşi închipuie a avea talent, nu are încredere în sine. Numai acela aleargă după sufrajele amatorilor: cele favorabile îl încântă; iar cele contrarii îl nenorocesc; şi totuşi, măcar contrarii, tot îi trebuesc; dacă nu-l aplauzi, măcar detractează-l — numai să fie o părere, nu sta indiferent! consideră-l orişicum, numai consideră-l! El n'are încredere 'n sine; sufletul lui, care mereu se clatină şi şovăie, are nevoie de o proptea, fie aşa ori aminterea. După rezultatul sufrajelor, îşi schimbă starea sufletească şi judecata asupra propriei sale lucrări; după opinia publică îşi face o programă; după succesele altora îşi croieşte o manieră. De aceea, deşi sunt destul de rare talentele originale, avem atâţia şi atâţia artişti.

Talentul adevărat, din potrivă, este totdeauna bine căptuşit, cu încredere în sine. Omul talentat e absolut indiferent faţă cu părerile altora despre opera sa: nici aprobările, nici desaprobările, nici neluarea 'n seamă, nimica nu-l mişcă, fiindcă foarte rar îl poate pricepe altcineva atât de bine şi preţui aşa de exact cât se pricepe şi se preţuieşte el însuşi. Din această siguranţă, rezultă personalitatea nealterabilă a adevăratului artist, asaltată de multiplele şi variile păreri ale criticilor şi amatorilor; din această neclintită încredere 'n sine rezultă: neîncovoiarea artistului adevărat la gustul trecător al unei strimte epoce, particularitatea susţinută a stilului său şi nesocotirea mijloacelor de manieră, care, la un moment, i-ar garanta indubitabil succesul comod.

Rareori, adevăratul artist va asculta în privința operei sale părerile altcuiva, pe care trebue să le fi pus multă vreme la 'ncercare până să le acorde oarecare bine meritată consideraţie. De aceea, face totdeauna un efect penibil autorul care, cu prilejul unei exibiţii de artă, se tot vâră să-şi dea, cu aer de autoritate, părerea... Şi el!

— Imi place opera d-tale, zice artistului amatorul binevoitor.

— A! îţi place? zice artistul ...Atât mai bine!...

— Şi să vezi *de ce* 'mi place...

— E destul că-ţi place, domnule; restul este indiferent.

Alt amator nemulţumit:

— Opera d-tale nu-mi place...

— A! nu-ţi place? Atât mai rău!

— Şi-ţi voiu explica pentru care cuvinte nu-mi place...

— E destul că nu-ţi place, domnule; restul e absolut indiferent.

Delavrancea este şi el unul dintre aceştia din urmă, care 'mpart în dreapta şi 'n stânga un «atât mai bine» sau un «atât mai rău», părându-li-se «restul absolut indiferent». Aşa dar, nu anume pentru a spune ce părere am despre opera lui, m'amestec şi eu în vorbă.

*
* *

Nu m'a înzestrat ursitoarea cu vreun talent, nici cu vreo pricepere sau aplecare către arte; fiind fost însă în tinereţe sufler şi regisor la teatru, dintr'o practică de câţiva ani, m'am ales cu câteva aforisme, care probabil s'or fi ruginit de când le port, dar pe care nu le mai pot schimba acuma la bătrâneţe, — pe de-o parte că m'am deprins cu ele; iar pe de alta, că nu m'au amăgit aproape niciodată.

Astfel...

1. Când termometrele criticilor se ridică unele la 75 deasupra, iar altele coboară la 50 dedesubt de zero, să ştii că şi unele şi altele sunt de fabricaţiune puţin îngrijită, ori sunt deteriorate; şi atunci, ca să afli aproximativ gradul adevărat, trebue să faci media: 75 plus, 50 minus, egal 25 plus — o temperatură foarte plăcută.

2. Criticii—nu toţi, dar foarte mulţi—seamănă cu muscali, stând durdulii pe capră în piaţa Teatrului şi schimbând între ei diverse consideraţiuni şi păreri asupra calităţilor şi defectelor fizice ale copiilor cari se plimbă pe jos cu părintele lor.

3. Se poate o piesă excelentă să nu placă unor critici astăzi; iar mâine o piesă foarte slabă să le placă; o piesă bună va plăcea totdeauna publicului, mai puţin azi, mai mult mâine.

Incă odată, eu nu m'amestec în vorbă pentru a da lui Delavrancea blagoslovenia mea, de care n'are nevoie, ori pentru a-i face o imputare care l-ar mâhni... pentru mine. Dacă m'apuc şi eu a scrie aceste rânduri e spre a mă lămuri, ca vechiu practicant, cu câţiva dintre cititorii «Universului», pe cari mi-i ştiu bine-voitori, asupra unei chestiuni oarecum importante pentru atât de bogata, deşi încă atât de tânăra noastră cultură — tocmai de aceea pesemne, atât de puţin disciplinată.

*
* *

Ia s'o luăm aşadar liniştit, băbeşte.

Mă rog, *ce* este o operă de artă?

Este răsfrângerea unei vedenii personale; este, în semne înţelese de spiritul omenesc, icoana închipuirii unui spirit omenesc.

Prototipurile operelor de artă sunt creaţiunile mitologice: îngeri, diavoli, balauri, chimere, sfinxi, grifoni, sirene, tritoni, zâne, zei, smei-zei, uriaşi, pitici, căpcăuni, ursitoare... şi câte şi mai câte altele, a căror listă completă (fireşte, foarte greu de făcut) n'ar încăpea în zeci de coloane ale «Universului». Toate însă, toate sunt, cum să zicem?... minunăţii.

Asta e, se vede, o apucătură deosebită a minţii omeneşti. Lumea toată din miezu-i, care e pretutindeni, şi până'n fundurile fundurilor care nicăeri nu se află, este minune, minune şi iar minune. Ei! asta nu-i ajunge omului: vrea să facă şi el altă minune, şi atunci, dintr'o lume, el mai face încă una — aceasta, închipuită, însemnează mai mult pentru el decât cealaltă în fiinţă.

Ia o pereche de aripe de porumbiel alb şi un cap frumos de copil nevinovat, le'mpreunează şi-şi face un heruvim; îl aruncă în înălţimile cerurilor; şi pe urmă încă unul, şi'ncă unul, şi apoi, mulţi, nenumăraţi; şi de aci, de jos, priveşte şi se minunează cum acolo departe, aşa de sus, acele stoluri de capete cu păr bălan, cu ochii albaştri, fără alt gând decât adoraţiunea, se leagănă pâlpâind din aripe în jurul izvorului de lumină.

*
* *

... O picătură de rouă ce cade din înălţimi reflectă din pereţii ei tot văzduhul; ceea ce e fără margini în afară, se adânceşte înăuntrul ei, afundându-se iar fără margini. Aşa e şi sufletul omenesc, o oglindă sferică, având în adâncimea-i şi o conştiinţă; de aceea, minunea fără margini, de afară, ne interesează mai puţin decât minunea din năuntru, tot aşa de fără margini. Cu cât cea dintâi se tot depărtează de noi, cu atât cea d'a doua ne pătrunde mai adânc: cea dintâi *este*, cea de a doua *suntem*.

Atâta trebue oglinzii: să aibă darul de a reflecta; încolo, fie sferică, fie tăiată ca diamantele'n faţete, fie achromă, sau colorată în orice chip, ea îşi va păstra mereu un mod acelaş de oglindire: totdeauna va fi un chip constant de raporturi între *ce* şi *cum* se oglindeşte.

Care va să zică, aflându-ne în faţa unei opere de artă, ceea ce ne importă e să vedem: există într'însa echilibrul acela, acel chip constant de raporturi între *ce* şi *cum* e oglindit? într'un cuvânt, este ea logică cu ea însăşi? Căci dacă ne importă altcumva decât logica proprie a lucrării, atunci ne rătăcim de nu ne mai putem găsi.

*
* *

« Apus de Soare » este o dramă în genul aşa numitelor Mistere sacre ale Patimilor Domnului, un gen teatral, care are o foarte apropiată înrudire cu genul de pictură numit *fresc*. Amândouă aceste genuri de artă s'au născut cam în aceeaşi vreme, în veacurile de mijloc, sub primele licăriri ale Renaşterii. Amândouă seamănă mult prin toate pornirile inspiraţiei şi prin întreaga manieră de expresie:

proporţii largi, mai mari ca măsura naturală; simplicitate maiestoasă; coloare hotărîtă; lipsă de nuanţe intermediare şi de clar-obscur; desen viguros, şi, mai presus de toate, o sinceritate de concepţie şi o naivitate de expresie, pe care numai ferventa credinţă le poate insufla.

De aceea, artiştii moderni, cari se simt pătrunşi de vederile misticelor veacuri de mijloc, sătui de excesul nerozesc al clasicităţii, se 'ntorc cu dragoste la şcoala primitivilor Renaşterii şi, când au adevărată vocaţiune, bine fac!... Mai scăpăm de producţiile de examen, fapte de elevi cari ar fi fost chemaţi să urmeze mai bine Facultatea de farmacie decât şcoalele de arte frumoase!

...Ni se mai uşurează saţiul de atâţia Apoloni şi Minerve şi Diane după reţeta clasică — oribila saturaţie de atâtea mardale mitologice râncezite în cartoanele de modele, ori prăfuite în rafturile cu cioburi de ghips!... Atât mai bine!

In acelea, au crezut alţii, tinere! d-ta şi cu mine nu mai putem crede 'n ele! Lasă-te dar de arta ingrată şi mergi de fă, mai bine, pilule! vei aduce mai real serviciu omenirii, şi, astfel, îi vei inspira respect, în loc de compătimire.

*
* *

« Apus de Soare » e o dramă în patru mari tablouri, a căror perfectă unitate se 'nchiagă împrejurul tipului cardinal — Ştefan cel Mare. In ele sunt adunate şi coordonate gradat şi armonic, toate elementele acelei prodigioase figuri istorice şi a mândrei sale epoce de eroism; naiva bonomie de răzăş cuminte şi sănătos; blândeţea şi omenia faţă cu cei ce-l ascultă şi-l iubesc; dragostea lui de copii şi de cei mici, ca a cocoşului împintenat pentru puii cari ciugulesc în raza pazei lui; pietatea pentru dispăruţii tovarăşi de atâtea strălucite biruinţi şi de rare, dar groaznice înfrângeri; îndrăzneala lui faţă cu orice primejdie; încrederea în vitejia şi piloşia lui de ostaş; mila lui de dreptate; voinţa aceea neîncovoiată nici la atingerea fierului aprins care-i arde carnea vie... Iubit, venerat, adorat de toată lumea lui, afară de trei palide umbre, care se vor risipi la ultima lui strălucire...

Pe urmă... El, stăpânul tutulor, rob al creaţiunii sale: Domnia Moldovei!... Ingenunchiând el dinaintea aceluia ce de acuma are să fie Domn, şi, cu buzele cari aproape o jumătate de veac au ştiut porunci fără umbră de 'mpotrivire, sărutând mâna tânără care de-acu 'ncolo e chemată de soartă să poarte sabia Moldovei...

Dar acel suprem «Tatăl nostru» în limba clasică în care bătrânul erou l-a 'nvăţat de mic copil!... Şi sabia lui, nedespărţita-i tovarăşe, pe care după ce a pus-o să-şi îndeplinească ultima datorie, pedepsind pe cine a 'ndrăznit a voi şi a gândi altfel decât gândeşte şi vrea Domnul Moldovei, o părăseşte meritatei odihne, odihnei ce-l chiamă acuma şi pe el: «Ţi-ai împlinit menirea, ca şi mine!»... Şi înainte de a-şi da sufletul, colosul, privind «fără frică moartea, pe care a 'nfruntat-o de atâtea ori», rosteşte, făcându-şi cruce, cuvântul cel mai sfânt ce l-a avut săpat în fundul sufletului: «Moldova!»

Şi... Soarele apune.

Sunt în toate patru tablourile, grupurile aşa de logic şi de simetric aşezate, ţinându-se fiecare figură în potrivită perspectivă... Şi totdeauna în faţă, aproape pe acelaşi plan, alături cu figura măreaţă a eroului, acea suavă arătare a copilei, Oana cea pe drept cuvânt iubită de el — tipul bunătăţii şi cuminţeniei, supunerii şi devotamentului — adorând pe strălucitul ei binefăcător ca pe un sfânt ce este — seamănă cu un luceafăr mic sclipind şi el totdeauna împrejurul marelui astru...

Şi totul apoi învăluit în atmosfera aceea de subţire ceaţă luminoasă specifică veacurilor eroice... şi acele ţarine şi cetăţui moldoveneşti, pline aci de melancolică poezie, aci de aspră mândrie.

*
* *

Toate artele sunt surori bune... De multe ori una împrumută alteia graţiile şi atributele ei.

Adesea se 'ntâmplă ca un suflet de artist să n'aibă parte 'n lume a îmbrăţişa arta la care era el ursit. O alta, prin împrejurări, îi este accesibilă... Atunci, de dorul celeia de care n'a avut parte, o îmbrăţişează pe aceasta, cu

patima ce simte el că i-ar fi plăcut aceleia; pe aceasta o mângâe cu căldura cu care ar fi iubit-o pe cealaltă. Şi 'n cele mai înalte transporturi, el cu gândul tot la aceea şi la aceea.

Un ochiu deprins cu lucrările de artă, chiar să nu-l cunoască pe Delavrancea, numai citind «Apus de Soare», fără să-l vază reprezentat, trebue îndată să gândească: a câştigat de sigur cultura românească un eminent literat; dar, tot aşa de sigur, a pierdut un mare zugrav... Ce superbe frescuri decorative!

Dar un ochiu nedeprins cu d'alde astea are să ceară magistralelor frescuri de stil larg, amănunte picante de miniatură pompadour; are să pretindă totdeauna într'o tragedie eroică, trama ingenioasă — vreun copil de ţâţă furat din leagăn şi 'nnecat în prolog, regăsit la bătrâneţe şi salvat în epilog: «Mulţumesc, Dumnezeul meu!» — sau vreo scrisoare scrisă înainte de actul întâiu, pe care toţi în toate părţile, o caută, iar eroul nu poate expira până nu 'nghite la sfârşitul actului al cincilea scrisoarea... pierdută; — ori o să dorească sfredelirea gratuită a unui suflet care pe faţă s'a arătat întreg ca soarele...

*
* *

Frescurile dramatice ale lui Delavrancea stau liniştite aşteptând să treacă, vreme după vreme, pe dinainte-le nişte ochi deprinşi să le simtă, guste şi preţuiască la justa lor, atât de însemnată şi de originală, valoare.

Dar, pe când ele stau aşa liniştite, eu sunt cam neliniştit... De ce?

Fiindcă am citit undeva că apucătura şi stilul omului de talent au fost totdeauna numai în partea lor exterioară considerate de mulţimea secăturilor. Acestei părţi externe, secăturile fac greşeala de le atribuesc succesul talentului; şi acestei greşeli datorim potopul producţiilor de manieră, năvala de marfă ieftină în arte şi 'n literatură... Ce să le faci secăturilor, dacă nu 'nţeleg că alta e maniera şi alta e mâna!

Să vedeţi de-acuma cum au să ne inunde frescurile — ce mâzgăleală!

După «Apusul de Soare», ce bogate recolte au să ne răsară!

Ei! dar mai la urmă, lasă-le să răsară!... E loc în lumea asta şi pentru flori vii şi pentru sorcove moarte... Ce are a face una cu alta — fabricaţiunea cu prăsila?

*
* *

P. S. — Dar n'are niciun cusur opera aceasta?

Drept răspuns la această întrebare a cismarului lui Apelles, cred de ajuns a cita vorbele unei femei vestite pentru graţiile ei:

— Amicele mele pretind că am nasul cam cârn şi buzele prea groase... Atât mai bine! Asta 'nsemnează că nu-mi pot găsi alte cusururi.

*
* *

Ilustrul cismar al lui Apelles vorbeşte totdeauna cu multă gravitate despre respectarea adevărului istoric în artă. Eu nu am competenţa a mă amesteca în desbatere asupra unei aşa de serioase chestiuni; am însă onoarea a-l ruga să citească, dacă meseria de critic îi lasă vreme, următoarele câteva rânduri:

«...Niciodată un poet n'a găsit în istorie caracterele pe care el le-a reprezentat, şi, dacă le-ar fi văzut, greu i-ar fi venit să le 'ntrebuinţeze într'un mod fericit. Poetul trebue să ştie ce efecte vrea să producă, şi acelor efecte să le ştie subordona natura caracterelor sale. Dacă aş fi voit să arăt pe *Egmont*, conform istoriei, tată a o spuză de copii, uşurătatea purtării sale ar fi părut absurdă. Imi trebuia deci un alt Egmont, ale cărui acte să fie mai în armonie cu intenţiile mele practice: «Şi acesta e, cum zice *Clara*, Egmont al meu».

«...Atunci, la ce-ar mai servi poeţii dacă ai pretinde numai şi numai să repete povestirile istoricului?...»

CELLA DELAVRANCEA

A fost odată un copil mintos care, de mititel, se deosebea între ceilalţi de seama lui prin pornire la biruinţă grea — apucătură de suflet mare.

Din cea mai fragedă vârstă, jucăria de predilecţie era să domesticească un cal sălbatic... Cu îndărătnicie — puterea voinţei neînduplecate — se apropia hotărît, de monstrul nesupus şi căuta să-l atingă... să-l mângâie... şi-l atingea... şi-l mângâia frumos. Monstrul simţea parcă, la atingerea copilului, că are aface cu un viitor stăpân, care o să-l birue, tocmai fiindcă-l iubeşte copilul cel mintos mai presus de orice pe lumea aceasta, şi că în biruinţa lui — a monstrului aşa de greu de domesticit, care la atâţia s'atâţia le-a frânt gâtul — copilul şi-a pus tot preţul vieţii lui... Şi numai rari copii înţeleg aşa de mititei rostul şi preţul vieţii lor — şi numai aceia, rari, de mititei ştiu porunci...

Incet-încet, l-a tot mângâiat copilul, până când, într'o zi, în faţa lumii din satul lui, care-i ştia patima lui copilărească, i-a înfipt mâinile 'n coamă: calul — sălbatic — s'a smucit târînd pe copil — să-l sdrobească; dar îndată, micuţul i-a sărit în spinare... şi au pornit în goană, şi au pierit în larg, departe, până unde nu mai puteau apuca ochii celor de faţă.

Mulţi au zis:

« Copilul ăsta se duce la pierzanie... O să-i frângă gâtul dihania sălbatică ! »

Dar o babă, care cunoştea pe copil de mititel, de când el se tot apropia să mângâie calul nesupus, a gândit:

« Nu-i frânge gâtul, că şi-a găsit stăpânul!... Cu sufletul se călăreşte, nu cu trupul, şi călăreţul ăsta mititel are sufletul covârşitor sălbăticiei calului ! »

Locuri străine multe a străbătut călărețul, și, pe unde a colindat, lumea care vedea tinerețea lui și înțelegea mai bine decât cei din satul depărtat ce încercare de supremă bravură face el — voind să birue până la stăpânire desăvârșită pe neînduplecatul monstru — l-a îmbrățișat, l-a 'ncurajat și l-a admirat... Și multe cununi i-a aruncat cu respect și dragoste, fiindcă nimic nu inspiră unui suflet întreg atâta dragoste și respect cât triumful unui suflet mare.

Intr'un târziu după aceea, când unii uitaseră de copilul dus departe, și când alții, puțini, încă-i mai duceau grija, iacătă se 'ntoarce, din depărtări, acasă 'n satul lui, copilul cu calul lui, domesticit.

Toți din sat, care mai de care, îl întâmpinară cu vorbe frumoase și cu mănunchiuri de flori, să-i arate câtă cinste se răsfrânge asupra satului întreg din biruința micului erou... In urma tutulor, se vână și baba bătrână, aducându-i și ea o floare proastă de câmp.

Au voit unii s'o dea la o parte pe baba, dar ea le-a zis:

« Nu se poate... Trebue să primească și dela mine un semn de mulțumire și de dragoste. Copilul știe că, de mult, de când se tot apropia să-și mângâie calul, eram și eu dintre puținii cari nu se 'ndoiau de biruința lui ».

Și, întorcându-se bătrâna către tânărul erou, i-a zis:

« Să trăiești, să-l stăpânești!... și-a găsit stăpânul! »

Ei! asta e numai o mică poveste; dar o poveste nu trebue totdeauna să fie mare, ca să poată cuprinde un adevăr...

Tânărul erou este Cella Delavrancea; monstrul sălbatic domesticit este Arta; iar baba bătrână... aceea sunt eu.

ADDENDA

CRONICA FANTASTICĂ

Suntem în anul graţiei 3.874...

— Cum se poate?...

— Mă rog, mă iartă, amabile cititor. Dă-mi voie a te ruga să nu mă 'ntrerupi până la fine. Imi promiţi că mă vei lăsa să termin ceea ce d'abia am început? Comptez pe promisiunea d-tale. Rencep dar.

Suntem în anul graţiei 3.874; ne aflăm în cetatea *Tâmpitopole*, locuită de *Sinecorzi*, ciudate fiinţe bipezi, cărora le lipseşte partea stângă a toracelui cu toate ale ei. Sinecorzii sunt un trib de Chinezi.

Deschid, cu permisiunea d-voastră, o mică parenteze istorică esplicativă.

(Acum două mii de ani, Chinezii declarară resbel Rusiei, vastă ţeară ce coprindea jumătate din continentul Europei. — Observaţi bine că narez numai faptele; nu fac niciun comentariu. — Bătaia avu loc pe fruntaria celor două ţări. Chinezii truimfară şi, trecând peste regimentele ruseşti ca peste un imens bulevard de cadavre, în o săptămână fură în capitala inamică, în două săptămâni ajunseră în centrul Europei şi în trei, după ce străbătură şi bătură, una după alta, toate ţările mari şi mici, se opriră pe ţărmii Atlanticului. Poate c'ar fi mers şi mai nainte dacă ar mai fi avut cu cine să se mai bată... Lumea întreagă sguduită, fu forţată a recunoaşte realitatea acestei invaziuni şi i se 'nchină. Două mii de ani au trecut, şi Chinezii, cu perspectiva d'a domni până la judecata din urmă, domnesc asupra continentului vechi pe care l-au *chinizat* — permiteţi-mi acest singur novicism — cu totul).

Inchid aci parenteza crezându-vă luminaţi de ajuns.

Acum, graţioasă cititoare şi d-ta, amabile cititor, dacă doriţi a face o escursiune prin cetate, procuraţi-mi plăcerea a vă 'ncrede în mine şi a mă urma. Voiu fi prea fericit să vă serv de cicerone în Tâmpitopole, care, aflaţi şi ţineţi minte, este numai o sucursale a Pe-Kingului.

Pornim?... A! mă iertaţi, fiţi buni a vă arma cu aceste foi de palmier; o să vă fie nedispensabil pentru a vă apăra d'arşiţa soarelui.

Acum, aidem! O singură recomandaţiune am a vă face: strâmbaţi puţin picioarele în maniera chineză; este un mijloc prezer-

vativ contra alunecuşului porţelanului smălţuit cu care sunt acoperite stradele. Aşa!

Priviţi, mai întâi, aci, unul din cele mai superbe edificiuri; este pagoda idolului *Kin-Lau;* este locul unde se regulează afacerile privitoare la bramani. Aci este mai mare peste toţi Mandarinul *Ti-Li*, mare învăţat, care odinioară a fost trămis prin institute cu însărcinarea esclusivă d'a strâmba picioarele chinezilor de mici, pentru a le face să se bucure mai târziu de rachitism, calitate ce trece în mare consideraţiune la chinezi. Aşa e că este foarte mândră pagoda lui Kin-Lau cu architectura ei antică şi coloarea ei galbenă. Cată să ştiţi, coloarea chineză prin escelinţă este galbenul.

Aruncaţi-vă dincoace ochii; vedeţi cazarma şi cancelaria Mandarinului Păcei, *Lis-Kyng*, vice-guvernatorul militar şi civil al Tâmpitopolei; aci este rezervoriul ordinei şi păcei, stabiliment liniştitor al spiritelor prea iuţi şi corigător al moravurilor. Ia uitaţi-vă la chinezul acela care iese din cancelaria Mandarinului Păcei, unde şi-a petrecut noaptea din cauză că s'a aflat dormind beat de opiu pe stradă. Vedeţi-l, mă rog, ce deşelat pare a fi în urma corecţiunei ce i s'a aplicat.

Aici, este *Casa Justiţiei.* Ce severă faciadă! Totul respiră nepărtinirea şi oarba dreptate. Intoarceţi-vă puţin privirile spre acel nenorocit chinez care soseşte asudat şi gâfâind cu o hârtie în mână şi năvăleşte pe scara principale a Casei Justiţiei! Il cunoaşteţi, este bietul *Pim-Pim.* Nu vă uitaţi că e slab şi lihnit; era gras şi burtos acum vr'o cinci ani, când adversitatea soartei îl îmboldi să intente proces unui vecin care-i răpise un puiu de curcă din curte. Vedeţi-l, iese din Casa Justiţiei. Ce tristă figură! O să fie silit bietul chinez să bea cinci ceşti de ceaiu şi şeapte doze de opiu pentru a-şi recăpăta buna umoare. Dacă nu vă este antipatică figura lui Pim-Pim şi doriţi să-l mai vedeţi, veniţi aci şi mâne şi 'n orice zi voiţi, pe la orele astea; pentru dânsul procederea d'adineaori este o sacră datoriă pe care în toate dimineţile o împlineşte cu cea mai strictă fidelitate.

Edificiul de colo, pe uşa căruia se văd încrucişate două cotoare de lemn de banan — emblemă ce reprezintă libertatea 'n alegeri — este aşa numita de Chinezi *Muma Tutulor.* Câtă gingăşie în nume chiar. Sunt foarte picanţi Chinezii într'ale lor.

Priviţi d'încoace, pe poartă, această imagine alegorică: Plin de sudoare şi despoiat, un chinez, condamnat la un supliciu analog cu al fetelor lui Danaus, aruncă cu o lopată colosale cătăţimi enorme de aur în gura mereu deschisă a unui monstru etern flămând. Lugubră fantaziă!... Aţi crede că această poartă este intrarea infernului, d'asupra căreia geniul cel rău, aşa, de gust, a pus să se zugrăvească un specimen de modul cu care cineva petrece în regatul lui; ei bine, nicidecum: aci, am onoare a vă spune, este casa numită *Punga-publică;* Mandarinul cel mai mare peste astă *pungă* este *Pungaciul,* titlu dat prin simplă derivaţiune etimologică.

Atenţiune, doamnă! gravitate, domnule! Trecem pe dinaintea palatului lui *Sik-Tir*, guvernator general al Tâmpitopolei şi reprezintante al Fiului-Soarelui dela Pe-King. Aş avea şi aş voi să vă spun multe despre Sik-Tir, dacă în jurisdicţiunea chineză nu ar fi scris că se taie limba oricărui va cuteza să puie în discuţiune numele acestui suprem mandarin.

Să ne plecăm frunţile la pământ, după obiceiul pământului, şi să ne vedem de cale.

Cred, acum, doamnă, că sunteţi ca şi mine de părere, după atâta umblet şi fatigă, să intrăm în acest elegant stabiliment public. Vom lua şi noi ceaiul şi vom fuma opiul, repauzându-ne puţin. Din fericire, acesta este tocmai locul public de predilecţiune al tutulor notabilităţilor chineze din Tâmpitopole. Este adevărat, nicăieri aici nu se servă ceaiul în mai bună calitate. Să intrăm.

Priviţi pe chinezii mei cum şed cu indolenţiă pe tapetele lor bizar colorate; vedeţi cum, prin o mişcare d'o regularitate perfectă şi egale, clatinând capul când afirmativ, când negativ, sorbind cu deliciu ceaiul şi aspirând cu încântământ opiul, ei îşi petrec inocent timpul! O, tabel admirabil de moravuri pacifice! O, fericiţi chinezi!! Binecuvântate fiinţe bipezi, cât este de invidiat soarta voastră. Voi nu vă frământaţi cu firea pentru nimic. Nu este nimic în stare să aducă un moment măcar de escepţiune în vieaţa voastră calmă şi neofensivă: nici rachitismul primatur al micelor chineze; nici legenda bietului Pim-Pim, fidelul vizitator matinal al *Casei-Justiţiei;* nici crâmpeiele de banan încrucişate pe uşa edificiului *Mumei-Tutulor;* nici chinul sărmanului chinez care este condamnat la intrarea *Pungei-Publice* să 'ncerce a sătura pe nesăturabilul monstru; nici tăiarea limbei din jurisdicţiunea voastră. Vouă, ceaiul, şi opiul să vi se dea, . . . şi 'ncolo, pace! O, de trei ori fericiţi muritori!!!

Mă iartă, domnul meu, dacă mi-am uitat datoria de cicerone, lăsându-vă un moment, pe doamna şi pe d-ta, pentru a mă adresa chinezilor mei. V'o jur că am făcut-o numai dintr'o mişcare interioară instantanee şi nerezistibile de sinceră admiraţiune.

Pentru astă dată, vă cred satisfăcuţi în d'ajuns. Sunt fatigat; permiteţi-mi să mă retrag; vă las.

. . . .

Cum vi se pare, graţioşi cetitori, apocalipsul meu?

Ce va să zică purtarea asta, vor striga unii din d-voastră; întâiu ne arunci peste două mii de ani în viitor, ne spui nişte comedii estravagante, ne plimbi, ne 'ncurci, şi-apoi ne laşi în Tâmpitopolea d-tale fără să ne spui cum să venim îndărăt; ne laşi în un loc necunoscut, bizar, straniu, rătăciţi.

— Iubiţi lectori, nu sunteţi de loc rătăciţi. N'aveţi nevoiă de conducerea mea. Luaţi bine seama, a fost numai o glumă fantastică: sunteţi acasă, la d-voastră, între ai d-voastră... în Bucureşti, în Ţeara Românească. Priviţi în jurul d-voastră; îmi pare că cetiţi *Ghimpele.*

(*Ghimpele,* 9 Iunie 1874, *semnat:* Car...).

ISTORIA UNEI EPIGRAFE

Ştiţi ce este imperialist.

Ştiţi de cine vreau să vorbesc.

De bătrânul nostru redactore ebdomadar — scuzaţi-mi acest nou calificativ neuzitat până acum pentru persoane —; de d. Cesar Boliac.

O s'auziţi prin lume, o să citiţi prin gazete că Rouher este capul partizanilor *Apelului la popor*. Nu credeţi, domnilor, asemenea minciuni! Rouher, vă spun eu, este numai o cortină din dosul căreia un altul lucrează pentru băiatul lui Napoleon. Este d. Cesar Boliac.

*

Işi lua tocmai cafeaua după masă. Ceru gazetele. Servitorul i le aduse pe o tavă de argint, rămasă de suvenire d-lui Boliac din expediţiunea lui politică în Ungaria.

Luă o gazetă; din nenorocire, era republicană. O deschise şi îşi aruncă privirile alene pe coloanele ei. Când, d'odată, îşi schimbă faţa; barba începu să-i tremure şi să se sbârlească.

N'apucă să citească încă trei rânduri, şi face o mişcare răpede, răstoarnă ceaşca cu cafeaua şi sare de pe fotoliu ţipând:

— A! infam! de trei ori infam!

*

Ei, bătrân Ercule în proză — cum îi venise cuiva gust să-ţi zică, — aşa este lumea noastră, plină de infamii: adulatori laşi, talente venali, sibariţi mârşavi, renegaţi de câte zece ori, tâlhari, monştri cari şi-au înjurat şi bătut mamele, bătrâni corupţi, seducători şi violatori de fetiţe... Buni de spânzurat, pre legea mea.

*

Ultima frază a gazetei republicane făcu asupra d-lui Boliac efectul unui pumnal înfipt în ânimă. Se rădică iute şi 'ncepu să-şi străbată 'n lung şi 'n lat camera. Sângele i se urcase la cap, ochii îi scânteiau, mişcările-i erau scurte şi nervoase, şi, din când în când, se bătea cu pumnul în piept.

Rostogolindu-se 'n pieptul lui fără să poată găsi o ieşire, pasiunea se âmfla din ce în ce.

O! să-l fi văzut, domnilor!... Ce sublimă furoare politică!

*

Nu se mai gândea, bătrânul flăcău în acele momente, nici la micele amoruri, nici la petrecerile trecătoare, nici la plăcerile intime, cari fac câte odată să se mai îndulcească mizera noastră vieaţă. Era un adevărat tigru politic care, deşi se rădicase dela masă numai de câteva minute, ar fi fost capabile să mănânce trei republicani. O! dece nu avea atunci pe Gambetta în mână? L-ar fi sugrumat ca p'o pisică.

Furoarea creştea mereu! Din timp în timp, începu să-i scape pintre dinţi câte un răcnet năbuşit...

In pieptul lui se sbuciuma un uragan.

*

D'odată se asvârle la clopoţel; îl apucă cu amândouă mânile şi sună cu putere. Secretarul apare pe prag şi rămâne mărmurit văzând pe d. Boliac în aşa stare: slăbise în câteva momente.

Nu putu să articuleze niciun cuvânt. Dinţii i se 'ncleştaseră, buzele i se fripseseră; ochii îi erau rătăciţi, mişcările estravagante. Sticlele ochelarilor se 'nfierbântaseră de căldura privirilor lui fulgerătoare.

*

Zece minute trecură făr'a se auzi din gura lui nervoasă şi spumată o silabă măcar.

Işi frângea mânile, îşi muşca degetele, îşi lovea şi-apoi mângâia fruntea. Furoarea ajunsese la parosism; uraganul era p'aproape să plesnească.

*

Îmbla agitat. D'odată se opreşte la fereastră, şi rămâne răpit de aspectul ce-i prezintă curtea. Ce suavă linişte domestică: servitoarea cumpărase o saca de apă. Sacagiul o deşerta în putină. Ce privire fericită! D. Boliac se simţea mai bine aspirând acea simplicitate pacifică, care părea a fi un balsam calmant pentru înima lui muncită.

*

In două minute sacagiul deşertă sacaua, îşi priimi plata şi se sui pe saca. In van însă lovea cu biciul pe spinarea gloabei; gloaba nu putea porni; era ocupată cu afaceri intime.

D. Boliac privea scena sacagiului şi gloabei cu cel mai mare interes.

Secretarul, aşteptând dictarea, adormise.

Sacagiul, pierzându-şi răbdarea, întoarce biciul d'a'ndoasele şi 'ncepe a croi spinarea animalului tenace. Biata gloabă, răzbită în lovituri, se sili a-şi termina cât mai iute afacerile şi o luă la fugă pe poartă spre satisfacţiunea sacagiului.

*

Văzând sacaua pornind, d. Boliac dă un ţipăt de mirare şi inspiraţiune.

Secretarul sare din somn în mijlocul casei.

— Scrie, domnule — zise d. Boliac cu aerul ce de sicur trebue să fi avut Archimede când a strigat *Evrica;* — scrie! am să-i sfărâm!

Secretarul se reaşeză, muiă condeiul şi fu gata. D. Boliac îşi trase cu sete respirarea şi spre uşurarea lui sufletească, esclamă celebra epigrafă: *Imperiul vine, vine la galop!*

Secretarul o scrise, şi, d'atunci, o citeşte lumea în capul fiăcăreia din rubricele *Trompettei;* d'atunci ziarul d-lui Boliac se vinde câte un leu nou.

*

Furtuna se linişti.

Bătrânul imperialist, uimit de fericita lui inspiraţiune, îşi aduse aminte că nu şi-a băut, după masă, cafeaua; se răpezi, puse mâna pe călimări şi înghiţi cu sete licoarea neagră... Crezuse că era ceaşca cu cafea. Tocmai când simţi pe gât efectul acru, aruncă, plin de necaz, călimările în pieptul secretarului, care, mânjit de cerneală de sus până jos, fugi pe uşă făcându-şi cruce.

*

Şi când ar sta cineva să cugete la cauza care a stimulat inspiraţiunea d-lui Boliac!...

Ei, domnilor! adesea efectele cele mai mari provin din cauzele cel mai de nimic.

(*Ghimpele*, 16 Iunie 1874, *semnat:* Car...)

CRONICA SENTIMENTALĂ

In una din livezile 'nverzite ale Africei necunoscute de miază-zi, prin care curge liniştită apa Zanzibarului, se rădică un cătun de bordeie locuit d'o populaţiune barbară cât se poate de ciudată.

Veţi crede că voiu să vă serv un capitol de Geografiă populară, sau că încerc a vă da introducţiunea topografică a unui roman de călătorii şi aventuri.

Nicidecum! Voiu să vă fac cunoştinţă pur şi simplă cu o specie de oameni cari, mă prind, nu-şi pot găsi semeni în niciunul din cele patru înghiuri ale pământului.

*

Liniştiţi, pacifici şi muncitori, ei cultivă pământul pe ţărmii Zanzibarului. Nu au făcut nimănui niciun rău, şi cu toate astea, sunt în o stare... ca vai de capul lor.

Bieţii mei Africani, necunoscând până mai anii trecuţi invenţiunea salutară a pălăriilor, şi şezând la muncă toată ziua cu capul gol, espus la razele fierbinţi ale soarelui de miază-zi, şi-au prăjit creierii până 'ntr' atâta, încât toţi călătorii carii s'au aventurat prin aceste ţinuturi barbare, văzând pe Africanii mei, cu drept cuvânt, i-au numit: *Tâmpiţii.*

*

Imaginaţi-vă un Beduin — ştiţi că vorba Beduin în Africa este sinonimă cu tâlhar — sălbatic, mâncăcios, nesăţios, cu toate instinctele rele, ingrat, rău, scelerat şi câteodată chiar antropofag, stând pe un tron de nuiele de răchită, în mijlocul cătunului, sub un umbrar de frunze de palmier: este capul atotputinte al bieţilor *Tâmpiţi.*

In jurul lui, alţi câţiva Beduini, armaţi cu câte o lanciă 'n mână, un arc şi o tolbă cu săgeţi la spinare şi un cuţit enorm la brâu, purtând câteva pene de struţ înfipte 'n părul lor lung, şi creţ, compun curtea şi se numesc favoriţii consiliari.

Aceasta este toată organizaţiunea sociale a Tâmpiţilor.

Acum, sunteţi curioşi să vă fac un tabel pitoresc de moravurile publice ale acestui trib barbar? Ascultaţi.

Curtea este strânsă în jurul tronului de răchită. Beduinul suprem chiamă pe primul consiliar, îi spune ceva la urechiă, şi apoi, cu un semn, congediează pe toţi. Curtea se răsipeşte.

Şeapte Beduini, mai marii celor mari, se răped pe cai, ia cuţitele 'n dinţi, împumnă lancile şi dau goană cailor prin cătun, sbierând ca nişte posedaţi. Vai de *Tâmpitul* care se va găsi 'n calea lor! îl trag în lanciă ca p'un iepure 'n frigare.

*

Bieţii *Tâmpiţi* aud de departe sbieretele Beduinilor şi dau năvală 'n bordeie; cei ce nu au avut pas să intre, se trântesc cu facia la pământ, ating ţărâna cu fruntea şi, aducând mânile pe d'asupra capului, fac semnul penitinţii.

Beduinii, în goana lor, dau foc bordeelor, jefuesc ţarinele şi averile *Tâmpiţilor*, trag în lănci câţiva şi se 'ntorc, tot prin cătun, cu caii obosiţi şi 'nspumaţi la pas.

Toată populaţiunea d'astădată le iese 'nainte cu daruri şi li se 'nchină până la pământ.

Cam în toate zilele se repetă această scenă: — este un remediu beduinesc pentru mânţinerea liniştei şi ordinei în spiritele bieţilor mei Africani.

Sărmani Tâmpiţi! Beduin vă trebuia vouă?

*

Am călătorit odată prin acel minunat ţinut, şi-l voiu pomeni şi morţilor. Am admirat moravurile bizare ale acestor nefericiţi. Am văzut de nenumărate ori repetându-se din ce în ce mai cu furoare, scena de mai sus. Aproape să mă tâmpesc şi eu de prea multă admiraţiune, am atras într'o zi la o parte pe câţiva *Tâmpiţi* mai de căpetenie.

— Bine, nefericiţilor, le ziseiu, cum nu vă vine odată ideea să vă sculaţi cu toţii 'n o dimineaţă, să puneţi mâna pe toţi Beduinii şi să-i atârnaţi în rând la bătaia vântului de crăcile palmierilor voştri? Ce dracul! nu mai aveţi nici instinct? Până când o să vă numiţi *Tâmpiţi?*

Căscară toţi gura, deschiseră ochi mari, rădicară din umeri şi începură să cam surâză.

Nu 'nţeleseseră ce le spusesem.

Adevărat *Tâmpiţi*, de trei ori tâmpiţi, zisei în mine, sunteţi demni de admirat!

*

Mă 'ntorsesem de mult din călătoria ce făcusem la tribul *Tâmpiţilor;* vă jur însă că nu mai cugetam decât la dânşii. Imi rămăsese adânc săpată în memoriă suvenirea nefericirei şi mizeriei lor. Nu-i puteam uita.

Mai zilele trecute, întâlnesc un amic care necontenit călătoreşte. Se 'ntorcea din Africa. Il întreb cum a petrecut.

— Am văzut minuni, îmi zise. Ai auzit tu vreodată de *Tâmpiţi?*

— *Tâmpiţii!?* strigaiu? O! îi cunosc! Am petrecut mult în mijlocul lor, sărmanii! Ei, cum mai o duc dânşii cu Beduinii?

— Din ce în ce mai rău!

— Bieţii Tâmpiţi! sunt de plâns.

— Pre legea mea, îmi zise amicul, tu-i crezi de plâns, permite-mi să-i crez de râs.

— Bieţii *Tâmpiţi* repetam...

(*Ghimpele,* 7 Iulie 1874, *semnat;* Car...; neretipărit)

CRONICA

A! doamnelor şi domnilor, sunt cronicar, şi-mi este imposibile a nu fi indiscret — cu voia lui *conu* Gugumano, primarul Bucharei.

— Dară ce are a-face primarul Bucharei?

— Mă rog, daţi-mi voiă! despre dânsul am să vă vorbesc. El este nobilul meu erou pentru cronica de azi. Imi pare rău că nu am darul lui Apolon, ca să-l cânt în versuri

— *Conul* Gugumano, primarul Bucharei, în versuri?

— Da! în versuri eroice. Nu râdeţi. Adică, de ce nu! Să ne înţelegem: daca dumnealui a ajuns să fie primar la Buchara, pentru ce nu s'ar găsi şi un fecior al muselor ca să-l cânte în versuri? Nu mi s'ar părea rătăcirea a doua mai rea decât cea d'întâiu.

Conul Gugumano, prin urmare...

— Iar!...

— Iar şi totdeauna. Ei, ce vreţi! am şi eu simpatiile şi slăbiciunile mele... Mă rog, doamnelor şi domnilor, lăsaţi-mă să 'ncep cel puţin. Mă lăsaţi? Bine. Incep deci:

Conul Gugumano, în una din zilele trecute, a mers în calitate...

— Ce mai calitate!...

— Domnule, mă 'ntrerupi iar. *Quand arriverons-nous, si nous marchons ainsi?* vorba poetului. Şi apoi, dumneata n'ai parte de cuvânt aici; dumneata ai antipatiă vădită pentru *conu* Gugumano, fiindcă eşti contribuabil la Buchara! Ei! şi ce-a ieşit d'acolo? Ce-ţi pasă dumitale de neomenia cu care onestul părinte al capitalei Turkestanului îşi tratează pe administraţii lui? Şi apoi chiar dacă ţi-ar păsa dumitale de una ca asta, ce ne pasă nouă că-ţi pasă dumitale?... Te rog, lasă-mă să-mi încep cronica.

Ziceam că *Conul* Gugumano este un... un...

Mi-am pierdut şirul!... Am început rău! Să încerc a începe din nou şi mai bine, de se poate. Să vedem!

*
* *

Mesdames et messieurs! Signore e signori! Doamnelor şi Domnilor! Vedeţi că 'ncep cu scamatorii. Atenţiune!

Mai zilele trecute, *conu* Gugumano (citiţi, ca Tatarii, Gugùmanò), petrecu o noapte până aproape de ziuă cu condeiul în mână, vrând să facă socoteala banilor primăriei dela Buchara, câţi n'au mai remas nici prin fundul lăzilor. Stete toată noaptea şi nu putu măcar să 'nceapă.

Se culcă despre ziuă obosit d'atâta lucru, şi se deşteptă a doua zi târziu, mahmur ca un başibuzuc şi ursuz ca un cazac. Se spălă şi se aşeză la dejun. Pe semne, l'o fi supărat vr'o purdalnică de măsea, că trecu cu cinci litre fără una peste porţia obicinuită; şi mi se rădică dela masă făcând cu ochiul, din mahmur zefliu, şi din ursuz chefliu, trandafiriu la obraz şi cu barbişul cătând a gâlceavă.

— « *A! saperlote!* îşi zise straşnicul primar, legănându-se într'un fotoliu măreţ.—*A! saperlote! a, sapristi!* (că 'njură şi mai şi în franţuzeşte decât în limba lui). *A, crédieu!* ce dispus sunt! Unde dracul să mă duc eu să petrec câteva minute, ca să pot digera ».

Feciorul intră cu cafea şi licoruri şi întrerupe monologul lui *conu* Gugumano tocmai în partea cea mai caracteristică.

Conul Gugumano gustă un licor, şi... i se pare apă goală. Cu toate astea, este dela Şapca! Mai înghite un păhăruţ... Nu prea... dar, în fine, tot e ceva mai tăricel decât cel d'întâiu. Să vedem! un al treilea... şi mai tare. Şi aşa, până la al şaselea, care seamănă a licor cum se cade.—Pe-semne că se lăsase tăria la fundul clondirului, şi apa se alesese d'asupra.—In fine, cafeaua. Două... trei picături de *vieux cognac* sunt indispensabili. Mâna primarului Bucharei, tremurând de primul period al frigurilor de după dejun, greşeşte, şi ca la 25 de dramuri — pe neminţite — de *vieux cognac* umplură ceaşca.

— « *A! saperlote! a, sapristi!* repetă *conul* Gugumano. Ce nerod sunt! Unde dracul aş merge să petrec câteva minute, ca să diger!... »

Şi rămâne pe gânduri.

Feciorul intră din nou ca să rădice serviciul.

— « Cuconaşule, zice feciorul umilit, aş îndrăzni a vă ruga...

— « Indrăsneşte, dobitocule! respunde primarul Bucharei.

— « Am o nepoată în glasa doua la şcoala de fete din coloarea de ciadiriu de aici, şi madama nu vrea să o treacă în glasa treia; zice că o s'o lase repedentă... Şi v'aş ruga, conaşule...

— « Bravo, măi! tu totdeauna ai avut mai mult cap ca mine!

— « Sărut mâna, coconaşule!

— « Da, zise *conul* Gugumano cu un *laisser-aller* adevărat *gaillard* — eşti mai deştept ca mine, dobitocule! Dar ce-i faci norocului? Eu, primar la primăriă; tu, slugoiu la slugăriă! Bine că mi-ai dat idea. Am să merg să visitez esamenile şcoalelor de fete, înce-

pând de unde este nepoată-ta; am să petrec câteva minute, ca să diger. Să-mi puiă caii.

*
* *

Scena se petrece în una din clasele primare de fete din coloarea de ciadiriu în Buchara.

Profesoara face esamenile anuali în presința câtorva notabili ai mahalalei, părinții copilelor.

D'odată o trăsură coconească se oprește la poartă. Vine primarul Bucharei să asiste la esamene. Toată lumea se scoală.

Conul Gugumano intră cu pălăria la o parte și cu țigara în gură, urmat de fecior. Frigurile de dupe dejun sunt în al doilea period. Primarul tremură din genuchi și merge să șează, *à l'américaine,* călare d'a'ndoasele pe un scaun, în timp ce picioarele și le 'ntinde pe un altul. Pălăria, pentrucă nu și-o scoate, îi stă mereu pe cap. *Conul* Gugumano fumează, și, din când în când, aruncă în aer și câte o roată de fum, care merge să se spargă în nasul unuia din asistenți.

— « Fă, fetico! zice primarul Bucharei către copila care este în esamen, fata primului proprietar al mahalalei.—Știi tu să-mi spui ce capitală are Tartaria *noastră?*

— « Buchara, respunde fata.

— « Așa! Tocmai așa! — replică conul Gugumano, zâmbind și privind galiș (frigurile de dupe dejun intrau în al treilea period).— Tocmai așa! Buchara, unde sunt eu primar! Bravo ție! adică, nu! Bravo mie! Știi tu, fă fetico, că ești deșteaptă ».

Toată lumea e indignată. Pălăria șade mereu pe capul lui *conu* Gugumano, și dânsul trage din țigară ca un șarpe, sughițând, câte odată,... ca dupe masă.

— « Mă rog, reia dânsul, unde este nepoata ăluia? — și arată pe fecior, care stă în picioare la ușă.

— « Uite-o în fund, coconașule, zice feciorul. Vino, Marițo, de sărută mâna coconașului ».

Asistenții își mușcă buzele; fetele râd; profesoara schimbă fețe fețe, și Marița, nepoata feciorului, iese din bancă și vine să mânjească cu nasul mâna primarului Bucharei.

Conu Gugumano își scoate o gheată, se scarpină cu sete pe talpa piciorului, și esclamă:

— « Dar mulți purici aveți pe aici »!

Apoi se adresează cu bună voință către Marița, care i-a sărutat mâna:

— « Bine! să trăești! Ei, fă! știi tu carte?

— « Hîhî, respunde fata.

— « Prea bine, bravo! »

Și pentru prima oară cinstind cu cuvântul pe profesoară, îi zice:

— « *Madame,* să faci bine să treci pe fata asta cu premiul întâiu în clasa treia: este nepoata ăluia » — și arată pe fecior.

Apoi, trăgându-şi gheata şi sughiţând încă odată cu ton, îşi aruncă ţigara aprinsă pe scânduri şi ieşi urmat de fecior.

* * *

Credeţi că e un basmu? Credeţi că sunt un mistificator, un farsor? Ziceţi că nu se poate una ca asta? Şi eu vă repet şi vă jur că s'a putut. O făcu primarul nostru.

Şi credem a nu putea termina mai bine această cronică, decât citând, la adresa *conului* Gugumano, primarul vestit al Bucharei, cuvintele lui Byron:

« *Tu es passablement insolent, Bob Southey!* »

(*Ghimpele*, 27 Iunie 1876, *semnat:* Palicar)

UNA-ALTA

O rudă de aproape a unei persoane influinte făcea, unui prieten, în serile trecute, catalogul slujbelor ce ocupă şi lefurilor ce primeşte: 300 franci cutare; 200 franci cutare; 150 franci bursa cutare; 150 franci bursa cealaltă.

— Cu toate astea, zise prietenul, când eraţi în oposiţiă, fratele d-voastră striga tare contra nepotismului.

— Ei, nene! fireşte că striga, pentrucă era în oposiţiă; dar acum! Ce vrei? Intre noi, fie zis: cât vor fi în lume unchi şi nepoţi, nu se poate stăpâni nepotismul!

(*Ghimpele*, 15 August 1876; *nesemnat*; la *Sumariu:* Una-alta de *Palicari— sic —*).

RESBELUL

Planul de bătaie al oastei ruseşti are de scop să bată pe Turci — precum desigur planul Turcilor e să birue pe Ruşi. Dacă nu s'o întâmpla cea d'întâi, are să se întâmple cea d'a doua,... şi dacă nu s'or întâmpla niciuna nici alta, atunci o să se întâmple altceva — că ceva tot are să se întâmple.

Vapoarele turceşti umblă pe apă, şi când nu umblă... stă pe loc — iar oastea rusească stă pe uscat, şi când nu stă... umblă. Aceste ştiri îngrijetoare produc senzaţie în toată lumea europeană, care a ajuns de nu mai are poftă de mâncare, fiindcă nu are ce să mai mănânce — criză mare!

Ca doi berbeci pizmătareţi, cari stă gata să se arunce unul asupra altuia cu coarnele, astfel două împărăţii au pornit cu oştile respective să se întâlnească şi să se facă praf. Să vedem care din doi are să rămâie până la urmă *berbec bătut!*

In această privinţă vederile noastre se rezumă în puţine cuvinte.

Dacă s'o întâmpla — cum cred unii — să bată Ruşii pe Turci, atunci o să facă Czarul chef mare şi Sultanul are să se facă ursuz şi mahmur de tot; iar — cum cred alţii — la din contră... vice-

versa. Putem însă afirma cu siguranţă, că şi unuia şi altuia le-ar părea bine să facă chef.

In zilele din urmă în parlamentul din Stambul, un deputat (extrema-stângă, grupu Bogaci-Sadea-efendi) a interpelat pe guvern să-i spuie, că ce are să facă dacă n'o putea birui pe Ruşi — şi ministrul de războiu a răspuns, că dacă n'or fi Turcii biruitori, or să fie biruiţi. Parlamentul, mulţumit de răspunsul ministrului, a trecut la ordinea zilei, dând guvernului un vot de aferim.

De altă parte un corespondent al nostru ne scrie, că la un ziafet ce marele duce Nicolae a dat ofiţerilor la pornirea lor din Chişinău, comandirul-duce le-a ţinut un discurs scurt dar coprinzător, în următoarele cuvinte:

— « Dacă n'om bate noi pe Turci, atunci au să ne bată ei pe noi! ».

Iată deci, că vederile noastre se întăresc prin glasurile oficiale ale celor două împărăţii cu pricină.

In tot cazul însă, noi tot n'am pierdut speranţa în diplomaţia Europei: tot mai credem că are să se facă pace ... dupe ce s'o isprăvi resbelul.

(*Claponul*, nr. 1, 1877, *nesemnat*)

PROSPĂTURĂ

In vreme de băjenie şi de răsmiriţă ca acum, se găsesc creeri cari, ori prea svântaţi ori prea mucezi, ori de frică ori că-şi perd sărita, sunt stăpâniţi de fel de fel de temeri, una mai bizară şi mai nejustificată decât alta. Pe de altă parte toate gazetele (afară de a noastră, se 'nţelege) caută să-şi facă negustoria cât pot mai bine, răspândind în public noutăţi false şi curat născocite, spre amăgirea opiniei publice supraexcitate.

Conjurăm pe înalta nobilime şi onor. public să nu mai dea niciun crezământ nicidecum la nicio ştire din nicio gazetă — căci toate ştirile de tot felul din toate locurile şi din tot momentul, nimeni altul decât noi, noi şi numai noi suntem în stare a le da.

*

O veste tristă pentru amatorii de giumbuşuri ziaristice:

Aflăm că d. Al. Sihleanu, cu sănătate şi voie bună, s'a convertit. Ştirea aceasta a produs la Bursă o scădere colosală în cursul acţiunilor ziarului *Reforma*, foaie cotidiană care apare la două săptămâni odată.

*

Mişcările ostirilor ruseşti. — Mersul Ruşilor spre Dunăre se urmează cu mare iuţeală. Astăzi joi la nămiez în curtea Otelului de Orient, de peste drum de grădina Episcopiei, au intrat 4 cazaci călări.

Pentru a putea da cititorilor cât se poate mai multe gogoşi proaspete, anunţăm că am îngajat mai mulţi corespondinţi, câte unul pentru fiecare mahalà din Bucureşti. Astfel ne vedem puşi în plăcuta poziţie a da sub această rubrică gogoşi, pe cari nu ori-cine le poate procura publicului.

*

Ni se scrie din cartierul general al armatei otomane dela Dunăre, că starea sănătăţii başibuzucilor este minunată. Soldaţii turci cari n'au murit încă, tot mai trăiesc, şi cei cari nu sunt deloc bolnavi sunt foarte sănătoşi.

*

Consiliul de igienă, de pe lângă cartierul general al başibuzucilor dela Dunăre, a votat în şedinţa de joia trecută următoarea propunere, pe care a înaintat-o către generalisimul respectiv:

« Considerând, că e mai igienic pentru un başibuzuc să mănânce mai rar şi mai mult decât mai des şi mai puţin;

« Că decât să se îndoape într'una ca vitele, mai bine să mănânce odată cum se cade, şi apoi să fie cu stomahul mai uşor pentru orice întâmplare —

« Consiliem pe înaltul generalisim:

« Să le mai sporească cu jumătate tainul zilnic de până astăzi, dispunând a li se da tainul astfel sporit la trei zile odată regulat ».

Generalisimul, încântat de îngrijirea Consiliului pentru sănătatea başibuzucilor, a adoptat propunerea adăogând în turceşte, cu chiar mâna lui, următoarele:

« Asemenea, ori câte de-ale mâncării vor putea başibuzucii să fure depe ţărmul stâng al Dunării, sunt opriţi a le atinge cu gura sub pedeapsă a li se scoate toţi dinţii. Dimpotrivă, aducându-le acasă la subiscălitul, pentru această faptă bună, se va dispune a fi pomeniţi la giamia din Rusciuc de către Hogea, în toate zilele în cari nu li se cuvine tain dupe povaţa Consiliului de igienă.

Generalisim, Hagi-Caimac ».

(*Claponul*, nr. 1—2, 1877, *nesemnat*)

GOGOŞI

Iată un adevăr, care poate să treacă de pe acum între proverbe: « Senatul fără d. Deşliu e ca nunta fără lăutari ».

*

O sumă de cocoane fac politică în grădina Episcopiei. Una dintre ele, cocoana Tarsiţa, este muma unui ofiţer de călăraşi.

— « Tare trebue să fii mâhnită, cocoană Tarsiţo, cu bătaia asta!

— Dar pentru ce?... întreabă cocoana Tarsiţa.

— Pentru flăcăul d-tale... Doamne-fereşte de vreo primejdie!

— Aşi, n'am habar. Nu ştii că băiatul meu este asigurat la *Dacia?* Numai mă tem să nu-i răpuie calul, că ţine băiatul mult la el.

— Apoi atunci, soro, pentru ce nu şi-a asigurat şi calul? ».

(*Claponul*, nr. 2, 1877, *nesemnat*)

SITUAŢIUNEA EUROPEI

(Articol de fond)

Săptămâna aceasta în Europa a fost ca toate săptămânile... de şapte zile tocmai.

In aceste şapte zile s'au petrecut fapte multe şi mărunte, — dar numai două singure evenimente de adevărat calibru european s'au arătat pe orizontul politic, spre a face caracteristica săptămânii: apariţia *Claponului* în Bucureşti şi declararea neutralităţii Spaniei în chestia Orientului.

Lumea politică a primit cu bucurie arătarea acestor două fenomene, cari sunt de natură a exercita o înrâurire neaşteptată asupra situaţiei actuale.

Toate cabinetele europene au felicitat telegraficeşte foarte călduros pe redactorii noştri de nemerita idee politică ce au avut, când dânşii au declarat cu energie şi pe faţă neutralitatea Spaniei; — precum şi toţi cititorii *Claponului* au rămas pe deplin mulţumiţi de întreprinderea literară, plină de talent, a guvernului M.Sale Alfons XII, prin scoaterea la lumină a acestei foiţe foarte hazlie.

...Aceasta numai şi numai, pentrucă atât noi cât şi guvernul spaniol, am avut lealitatea a ne pune mai presus de sistema nenorocită, urmată până acum în diplomaţia europeană.

Ce ne-am zis noi?... Nimic mai mult decât, că trebue să avem tăria a proclama sus şi tare neutralitatea Spaniei.

Ce a făcut guvernul dela Madrid? Nimic mai puţin decât a scos la lumină o foaie foarte nostimă, pe care toţi cititorii au judecat-o vrednică a le lua cu cinste câte un ban pe săptămână din buzunar — dovadă că *Claponul* se vinde ca lipia caldă.

Dela o vreme încoace adevărul este, că s'a urmat în politica Europei o şcoală nu prea cinstită. Diplomaţia nu mai avea decât un înţeles cu totul nenţeles: mofturi, nazuri, giumbuşuri... ba şi chiuluri, şi tot felul de secături nevrednice de feţele împărăteşti. Nu este dar de mirat, că Europa, aderând fără rezervă la noua noastră şcoală diplomatică, a aplaudat cu mulţumire ferma atitudine politică luată de redacţia noastră, cum şi stilul hazliu şi popular al guvernului din Madrid — (şi între noi rămâne vorba, sperăm că şi noi pe viitor, atât guvernul *Claponului* cât şi redacţia

Spaniei vor fi onoraţi cu aceeaşi încredere, ca şi până acum, de către înalta nobilime şi onor. public bucureştean).

Afară de aceste două evenimente ale săptămânii, pe cari le relatarăm foarte desluşit cititorilor, avem a înregistra între faptele, deşi de o ordine secundară, totuşi importante, aceea ce o ştire din izvor sigur ne aduce la cunoştinţă. Faptul este cu atât mai regretabil, cu cât *Claponul* însuşi fără intenţiune i-a fost cauza indirectă.

Guvernul otoman a destituit pe Abdul-Kerim din postul de generalism al armatei dela Dunăre, din cauză, că dupe o denunţare anonimă, poliţia din Rusciuc i-a călcat casa, şi în urma unei straşnice percheziţiuni, a descoperit asupră-i numărul 1 al *Claponului*, pe care-l ţinea ascuns într'unul din meşi. La întrebările ce i s'au făcut a mărturisit că se prenumără şi el între cititorii acestei foiţe — a cărei trecere în ţara turcească este oprită, fiindcă această foiţă se bănueşte că ar fi organul oficios al cartierului general rusesc.

Intrucât ne priveşte, respingem cu indignare insinuările guvernului din Stambul. Am spus-o şi o mai repeţim: *Claponul* este un organ *eminamente neutral!* Cel mult el poate fi gazeta oficioasă a stărostiei birjarilor muscali din Bucureşti, însă niciodată al cartierului general rusesc.

Aceasta trebue s'o ştie foarte bine cabinetul dela Stambul, şi dacă umblă cu mofturi, ca să inducă în eroare opinia publică europeană asupra personalităţii politice a *Claponului* — aceasta nu poate veni decât tot dela politica englezească. Noi ştiam foarte bine, că nicidecum nu se va putea împăca cu ideile noastre politica egoistică a companiei engleze de tramvai, căreia dela un cârd de vreme birjarii muscali, neutri ca şi *Claponul*, îi fac straşnică concurenţă; — ţineam însă a nu răspunde decât fiind provocaţi d'adreptul.

Acum că am limpezit o situaţie, care nu se mai putea prelungi, nu mai avem nimic de zis în această privinţă.

Am uitat însă a spune, că mult regretatul Abdul-Kerim a fost înlocuit la comanda başabuzucilor, cu un fin şi rubedenie de departe al Sultanului, anume beiul Hagi-Caimac. Să-i fie de bine, şi la mai mari! Atâta pagubă!!...

Astfel s'a dus şi săptămâna aceasta, cum bag-seama or să se mai ducă multe, până când, dupe un vot secret dat de prooroci cu maioritate absolută de glasuri, A tot-ţiitorul citind mesajul de dizolvare (menit a face senzaţie) o să închiză catastiful caraghiozilâcurilor omeneşti.

Dacă *Claponul* va apărea şi pe atuncea, promitem a da cititorilor atât textul mesajului *in extenso* cât şi darea de seamă în rezumat a acestei importante şedinţe.

(*Claponul*, nr. 2, 1877, *nesemnat*)

ULTIME GOGOŞI CALDE

(Serviciul telegrafic particular)

Turtucaia, joi.

La bombardarea din urmă a acestui oraş, başabuzucii au fost la înălţimea lor tradiţională. Cu un sânge rece minunat au privit Turtucaia în flacări. Şi ca să nu piardă ocazia a se bucura, ca nişte adevăraţi artişti, de acest măreţ spectacol, au dat fuga cale de trei sferturi de poştă afară din oraş spre miază-zi, ca să poată privi focul în perspectivă.

*

Ţarigrad, vineri.

Se afirmă prin cercurile înalte, că Rusia cere pacea, rugând pe Englitera să intervie pe lângă Poartă. Guvernul britanic se ţine greu. Ştirea aceasta a produs o însemnată urcare a valorilor împărăteşti la bursa de aici. Hârtiile otomane, dela 63 s'au urcat 64 de parale turceşti .. ocaua.

*

Londra, vineri.

Times, zicând că interesele Engliterei au fost lovite, declară prin urmare că ea e desfăcută de orice îngajament de neutralitate.

Flota engleză a şi primit ordin să pornească în grabă pentru a face o demonstrare energică în faţa portului român Găieşti, pe unde se desbarcă mereu arme americane. Flota are să ţie închis şi să vegheze acest port, până la desăvârşita terminare a resbelului.

*

Rusciuc, sâmbătă.

Marele stat-major a adoptat invenţia colonelului Hahaler-aga pentru trecerea başabuzucilor pe Dunăre. Invenţia stă în aceasta: Intocmai ca un balon, se umflă turecii şalvarilor fiecărui başabuzuc cu aer îndesat, până ajung ca două burdufe. Cu chipul acesta toţi şalvarii fiind astfel umflaţi, başabuzucilor le va veni foarte uşor a trece Dunărea, umblând pe apă în picioare până 'n genuchi.

N. B. Din cauza întreruperii căilor, neprimind de trei zile poşta din Urlaţi, nu putem da nimic nou despre mersul resbelului în Asia-Mică.

(*Claponul*, nr. 2, 1877, *nesemnat*)

PARLAMENTARE

I

CAMERA DIN STAMBUL

Şedinţa dela 24 Ibricgiè 1294

Şedinţa se deschide cu formalităţile obijnuite la orele 7 ½ turceşti, sub preşedinţia lui *Haham-başà*, prezenţi fiind 125 deputaţi.

Sumarul şedinţei precedente se ascultă în tăcere, fără să dea loc la nicio cerere de îndreptare, fiindcă toţi deputaţii dorm.

Dupe citirea sumarului, prezidentul trage clopotul, şi toţi deputaţii se deşteaptă.

La ordinea zilei, desvoltarea interpelării, anunţată de onor. deputat *Zăuc-agà*, asupra falsurilor şi ingerinţelor făcute de fostul mare vizir Midat-paşà în alegerile din urmă.

Hogea-Cauc arată, că nefiind încă de faţă interpelatorul, trebue intervertită ordinea zilei. Propune dar, ca Adunarea până la sosirea lui să se ocupe cu *fleacurile*, adică cu legile mărunte.

Se votează un credit de 5 lei turceşti pentru cumpărarea unei harte a resbelului şi a unei duzine de steguleţe, trebuincioase statului major al başabuzucilor dela Dunăre.

Se aprobă un viriment de fonduri de 33 de parale, făcut de ministrul trebilor din afară, prin cumpărarea a câte un exemplar din cele trei numere d'întâi ale *Claponului* — aprobându-se şi o subvenţie acestei foiţe de 12 lei turceşti pe lună, pentru publicarea oficială a şedinţelor Camerei din Stambul.

Calpuz-efendi anunţă o interpelare ministrului de justiţie, în privinţa unui pungaş de cadiu din Tulcea, care a osândit pe un nepot al acestui deputat la plata unor datorii de bani.

Ischiuzar-Mehmet. Interesul poartă fesul!

Calpuz-efendi. Cer cuvântul în chestie personală: m'a lovit la fes!

Preşedintele. Carnacsi! Nu mai dau cuvântul nimenui. Uite, a venit Zăuc-agà, a cărui interpelare este la ordinea zilei. Poftim la tribună, ago: să te văz!

Zăuc-agà suie la tribună.

Gianabet-Edin (către orator, care vrea să 'nceapă). Târziu te-ai sculat astăzi, ago!

O voce. A stat mult aseară la *café-şai-tan!* (risete şi chef pe toate băncile).

Gianabet-Edin. Lăsaţi-l să înceapă. Dă-i nainte, ago!

Zăuc-agà. Domnilor! urcându-mă la această tribună, îmi tremură toate încheeturile...

Ischiuzar-Mehemet. Daca umbli toată ziua la crailicuri (risete şi giumbuşuri).

Zăuc-agà. Lăsaţi-mă, domnilor, să-mi desvoltez interpelarea.

(In timpul acesta, prezidentul moţăie, iar unul din secretari îl gâdilă pe la urechi cu un paiu subţire; prezidentul se apără cu mâna, crezând că-l supără vreo muscă. Toată Adunarea ride).

Zăuc-agà. Domnilor! de la facerea lumii sunt 5495 ani; dela Proorocul 1294; de la Constituţie o jumătate de an.

Gianabet Edin. Bravo! ştie bine Istoria.

Zăuc-agà. Vreau să zic...

Gianabet-Edin. Că nu ştii ce să zici! (risete).

Zăuc-agà. Rog Adunarea să nu mă mai zgândărească...

Prezidentul simte festa ce-i joacă secretarul cu paiul... şi-i trage două palme straşnice.

Secretarul îşi formulează pe dată demisia către Adunare, pe motivul că a fost atins într'un chip puţin parlamentar.

Adunarea i-o respinge sub cuvânt că motivul nu e destul de puternic.

Zăuc-agà (urmând). Am statornicit prin urmare datele istorice. Să trecem acum, domnilor, la partea constituţională a faptului. Mă explic. Ce sunt eu?

O voce. Un zevzec!

Prezidentul trage clopotul şi chiamă la ordine.

Zăuc-agà. Nu sunt mai mult decât un deputat, şi ca atare nu pot lăsa suveranitatea naţională să fie câtuşi de puţin atinsă. Am citit şi am răscitit şi am văzut, că în materie de drept constituţional, nimini n'a atins chestia, nimini n'a deluşit pentru ce când te mănâncă te scarpini.

Toată Adunarea. Bravo! (aplauze prelungite).

Zăuc-agà. Afară de asta, credeţi că aş fi suit eu treptele acestei tribune, ca să mă fac caraghiozul dumneavoastră de giaba! Nicidată. Le-am suit, pentru că am ferma convingere că două şi cu două fac patru, şi că în materie de finanţe mofturile nu fac parale! —Domnilor! momentul e solemn! gândiţi-vă bine! Care dintre dumneavoastră în viaţa lui, având prilejul să tragă pe cineva pe sfoară nu l-a tras?

Gugum-efendi. Eu!

Zăuc-agà. Prost ai fost! Eu, domnilor, sunt mândru a vă mărturisi, că fruntea mea nu e atinsă de astfel de pată, şi de aceea am curagiul a vă declara sus şi tare, că în ziua de astăzi mai bine să ai să dai decât să ai să iei — şi aceasta numai şi numai pentru cuvintele: *primo:* că nici Dumnezeu nu-ţi poate lua dacă n'ai de unde da; *secundo*, că nici dracul nu-ţi poate da de unde n'ai ce lua.

Toată Adunarea. Aferim! (aplauze turbate).

Zăuc-agà. Sfârşesc deci, domnilor, rugând onorabila Adunare a vota cu unanimitate următoarea moţiune:

« Considerând pe de o parte toate argumentele puternice, pe care Zăuc-agà ar fi putut să le invoace;

« Considerând pe de altă parte părerile tutulor autorilor, despre cari era să vorbească interpelatorul —

« Adunarea, deplin luminată asupra chestiei, dă în judecată pe fostul mare-vizir Midat, ca să fie dat prin târg cu nasul tăiat, ca unul ce a făcut falsuri şi ingerinţe în Bulgaria cu ocazia alegerilor din urmă ».

Ministrul-preşedinte, Zavrac-paşà, vrea să ia cuvântul ca să răspunză la interpelare.

Toată Adunarea îl opreşte dându-i cu *huideo!* (sgomot grozav pe toate băncile). Asemenea se întâmplă şi celorlalţi miniştri.

Voci din toată sala. Să se puie capac discuţiei! Nu mai trebue discuţie!!! Suntem luminaţi destul !!!

Discuţia se închide.

Se pune la vot moţiunea lui Zăuc-agà.

Votanţi 140: unanimitate *contra.*

Zăuc-agà. Protestez energic! Este scamatorie din partea biuroului). Să se mai voteze odată!

Se pune a doua oară la vot.

Votanţi 140: unanimitate *pentru.*

Prezidentul (către Zăuc-agà). Te-ai săturat?

Zăuc-agà. Halal să-mi fie!

Orele fiind înaintate, şedinţa se ridică în entusiasmul general al Adunării.

(*Claponul*, Nr. 4 — 1877 —, *nesemnat;* retipărit în *Calendarul Claponului* pe anul 1878)

GOGOŞI

Domnul X... este republican în toată puterea cuvântului, dar nu mai puţin şi cocoana dumisale împărtășește cu prisos aceste salutare principii.

In zilele trecute, după votarea decoraţiei României, domnul X... vorbea cu cocoana politică.

— « Dragă (zise dumneaei) vezi de ia și d-ta o decoraţie. Crez că ai drept. Nu eşti şi d-ta patriot?

— Nu mă pot pune, soro, în contrazicere cu principiile mele republicane. Dupe ce am combătut toată vieaţa decoraţiile, ce aş semăna să ies cu decoraţia în lume?

— Să nu ieși d-ta (zise cocoana). Să mi-o dai s'o port eu din când în când: la şosea, la teatru... ».

(*Claponul* nr. 4, 1877, *nesemnat*)

GOGOŞI

Intrucât cocoanele pot fi constante în politică:

In mahalaua Oţetarii, vreo zece cocoane şed la sindrofie şi fac politică. Un monşer din partea locului intră să le aducă ştirea, că s'a încheiat convenţia cu Rusia, pe care începe să le-o citească.

La fiecare articol, toate cocoanele bat în palme cu bucurie, strigând într'un glas: *bravo guvern!*

Insă când monşerul dă citire articolului, în care se spune, că muscalii n'au ce căuta prin Bucureşti, întreaga sindrofie dă un ţipăt grozav şi leşină *în corpore.*

Când s'au trezit, trecuseră toate în opoziţie.

(*Claponul*, nr. 4, 1877, *nesemnat*)

ULTIME GOGOŞI CALDE

(Serviciul telegrafic particular)

Ţarigrad, marţi,

Şedinţa Parlamentului. — Deputatul Gianabet interpelează pe ministrul de resbel, în privinţa bombelor cu cari se bombardează oraşele româneşti. Interpelatorul întreabă, dacă ministrul ştie pentru ce ghiulelele nu bat la ţintă şi nu fac explozie, spre ruşinea lui Abdul-Kerim. Ministrul răspunde: *ioc!*

Dupe răspunsul ministrului, Parlamentul votează o moţiune de *sictir* ministerului, formulată de interpelator.

Anasini-Zavrac, capul centrului drept, este chemat a forma noul cabinet.

*

Vidin, marţi seara.

Materialul de artilerie din cetate a tras reveneală. Bombardarea cetăţii a început. Ghiulelele din Calafat fac stricăciuni mari. Lui Hogea din Vidin, o ghiulea i-a luat ceaşca cu cafca din mână tocmai când o aducea la gură. Unui cadiu, o altă ghiulea i-a spart luleaua ciubucului. Pe uliţele Vidinului au rămas multe perechi dc papuci fără stăpân. Dc trei zile câinii din cetate urlă a pustiu.

*

Agenţia Havas a trimis din Bucureşti către ziarele din străinătate următoarea depeşe:

«Toate silinţele guvernului român, de a opri ca teritoriul său să devie teatrul resbelului, au fost zadarnice. Ostilităţile au început aseară cu furie chiar în Bucureşti. Un birjar muscal a bătut de moarte în podul Mogoşoaii pe un calfă turc dela bragagiria lui Vahit-Abdula, cauzându-i pagube însemnate prin răsturnarea unei doniţe pline cu bragă. Ingajamintele de neutralitate date de guvernul român au fost pe deplin păstrate în această primă ciocnire. Sergenţii de stradă au asistat la încăerare ca spectatori cu totul neutrali, până când bragagiul a fost silit să bată în retragere. Liniştea domneşte în Bucureşti.

*

Tot agenţia Havas mai trimite iarăşi de aici următoarea depeşe cu aceeaşi destinaţiune:

« In România, zaharul dela 2 franci şi jumătate ocaua, a scăzut la 75 de bani. Această repede ieftinire se datoreşte împrejurării următoare. Patru monitoare turceşti au bombardat portul Mizil(?) cu căpăţâni de zahar englezesc, dintre cari au căzut în oraş aproape la 15.000. Toate projectilele (din pricina căldurei exploziei) când au fost strânse de pe uliţe, erau reduse în stare de acadele. Liniştea domneşte ».

(N. B. Punctul de întrebare pus în această depeşe după cuvântul *Mizil*, este al Agenţiei Havas. Se ştie cu câtă băgare de seamă şi rezervă, serviciul acestei Agenţii dă ştirile sale telegrafice către ziare).

*

Rusciuc, miercuri.

Azi a plecat de aci la Bucureşti un trimis expres al lui Abdul-Kerim, purtând asupră-i bonuri imperiale otomane în valoare de 11 parale turceşti, ca să cumpere pentru generalisimul un exemplar din foiţa hazlie, ce apare mâine în Bucureşti sub titlul *Claponul.*

(*Claponul*, nr. 1, 1877, *nesemnat*)

DESLUŞIRE

Iacă în sfârşit şi numărul 4 al *Claponului*, pe care publicul îl aşteaptă de atâta vreme, — şi pentrucă vine aşa de târziu dupe numărul trecut, ne simţim datori a desluşi aceasta cititorilor.

Acest organ de publicitate, prin profesia sa de credinţă, arătase dela început, că va ieşi la lumină meteoric, adică în restâmpuri neregulate; apoi, dupe cum se vedea, chiar pe scoarţă-i se îndatorise către cititori să apară când va ieşi de sub tipar. Cu toate astea, îşi făcuse obiceiul să nu lase a trece o săptămână fără să supuie pe cetitorii săi la birul de un ban de zece. Din cauză însă, că redactorii noştri au mers întru întâmpinarea M.Sale Ţarul tutulor Rusiilor, săptămâna trecută foiţa aceasta n'a apărut, fiindcă n'a ieşit de sub tipar, — şi aceea ce au suferit cititorii de lipsa ei, numai dânşii pot spune.

In adevăr, în o ţară ca a noastră, intrată de curând în sistema constituţională, gazeta este *pâinea cotidiană* a opiniei publice.

Gazetarul este deci brutarul inteliginţilor.

Această nobilă misiune el nu şi-a luat-o, pentrucă n'a fost cumva vrednic de alta mai bună;... nu pentru *mizerabilul* câştig de 2, 3, 5 ori mai multe sute de lei pe lună, el şi-a luat *spinoasa carieră;*... nu pentru ca gazeta lui să facă dever seara la cafenele, el scrie noutăţi câte 'n lună şi 'n soare;... nu pentru trebşoarele lui, nu

pentru simţiminte egoistice, el luptă spre luminarea poporului şi spre revendicarea suveranităţii lui, uzurpată de Stan ori de Bran, ori de cine ştie care tiran;... nu pentru *meschinul* interes personal, el s'a făcut apărătorul aprig al drepturilor şi libertăţilor publice;... nu pentru ambiţii nedemne de un suflet desinteresat, el îşi dă porecla de *sentinelă neadormită* a principiilor eterne înscrise solemn în pactul fundamental;... în sfârşit şi mai presus de toate, nu în necunoştinţă de cauză el se pronunţă, *categoric, sus şi tare* de nenumărate ori pe zi în gazeta lui.

Nu! nu! Doamne fereşte!

El a luat nobila misiune, spinoasa carieră de brutar al opiniei publice, numai şi numai din pricină că un dor *nesecabil* pentru binele Naţiei, al Patriei, al Poporului, al Omenirii, ş. cl. l-a împins pe arena publicităţii. Afară de asta el ştie toate fără să fie 'nvăţat nimic, şi are *ferma* convingere, că pentru România, pe câtă vreme va fi rău nu va fi bine.

Cu aşa brutari de treabă, bagă oricine de seamă cât de bine trebue să fie îngrijit stomahul opiniei publice la noi.

Acestea dară ar fi de ajuns, ca să explice izbânda pe care a câştigat-o *Claponul*, chiar dela apariţia lui pe *arena publicităţii*, — fără să ne mai gândim şi la aceea, că această foiţă, având în vedere numărul îndestulător de brutării pentru hrana zilnică a opiniei publice, a crezut de cuviinţă dela început să se apuce de franzelărie subţire, de unde-şi dă osteneală să scoaţă cât se poate mai bune *Gogoşi*.

(*Claponul*, nr. 4, 1877, *nesemnat*)

GOGOŞI

Un nou colaborator are să se producă în curând în paginile acestei foiţe. Noul gogoşar va debuta prin un studiu foarte adânc, intitulat: « *Patriotismul din punturile de vedere politic şi psihologic* ».

*

După moarte şi cal de ginere...

Incurcătura cestiunii Orientului creşte mereu. Complicaţiuni noui se arată pe orizontul politic, spre a turbura şi mai mult liniştea Europei. Iată în adevăr ceea ce comunică Agenţia Havas: « Deodată cu plecarea d-lui Cogălniceanu la Viena, se anunţă că şi ambasadorul otoman din Bucureşti, Exc. Sa Vahit Abdulah, a primit ordin secret dela guvernul său să părăsească Bucureştii în 24 de ceasuri ».

Noi din parte-ne regretăm foarte mult plecarea din Bucureşti a onorabilului Vahit Abdulah, care ştiuse aşa de bine să capete încrederea înaltei nobilimi şi onor. public.

*

Dăm ca foarte pozitivă următoarea ştire, asupra căreia facem toate rezervele noastre:

In cazul când Ruşii vor ameninţa Ţarigradul, reşedinţa împărăţiei otomane se va muta la Mărul-Roşu.

*

Ce trebue să fie măsurile *ne-urgente* ale Poliţiei! O circulară către ipistaţii unei mahalale:

« Acum *douăzeci de zile şi mai bine*, femeia Stanca Văduva ne-a reclamat, că i s'a furat din curte, peste noapte, o frânghie de rufe şi o doniţă.

Vă comunic, ca să luaţi măsuri *urgente* întru căutarea delicuentului ».

(*Claponul*, nr. 6, 1877, *nesemnat*)

RESBELUL 1877

Dintre toţi anii trecuţi, cu drept cuvânt acesta se poate numi un an caraghios, deşi s'au petrecut în cursul lui lucruri foarte serioase, tocmai aşa precum adunările legiuitoare sunt nişte aşezăminte foarte serioase, deşi se petrec în ele prea adesea lucruri caraghioase.

In acest an, târîş grăpiş, ar fi mers treburile foarte bine dacă n'ar fi mers rău de tot; politica iarăşi nu s'ar fi încurcat aşa de mult dacă ar fi fost pace, şi mulţi onorabili deputaţi şi senatori au dovedit elocent, la « Idee », că ar fi fost desigur pace dacă nu era războiu; apoi, întemeiaţi pe această matură judecată, membrii Clubului « Lătrătorii la Lună » s'au rostit în şedinţă solemnă, că dacă nu se făcea războiu era să fie pace bună.

Aceasta poate da o idee, deşi slabă în adevăr, despre logica care a predomnit la mersul spiritului public în capitală.

Războiul — iată evenimentul cel mare!

Noi am zis-o şi o susţinem *sus* şi *tare:*

« Vapoarele turceşti umblă pe apă, şi când nu umblă... stă pe loc; — oastea rusească stă pe uscat, şi când nu stă... umblă.

« Aceasta produce senzaţie în toată lumea europeană, care a ajuns de nu mai are poftă de mâncare, pentrucă nu mai are ce mânca — criză mare! ».

Apoi, întrucât priveşte acţiunea războinică chiar, ziceam:

« Ca doi berbeci pismătareţi, cari stau gata să se arunce unul asupra altuia cu coarnele, astfel două împărăţii au pornit cu oştile respective să se facă praf.

« Să vedem care din doi are să rămâie *berbec bătut* ».

Adevărul e că până acum niciunul, sau mai bine zis amândoi berbecii, se poate spune că au rămas bătuţi.

Lumea politică stă pe gânduri şi diplomaţia şi-a pierdut catastifele.

In zadar au fost stăruinţele, în zadar ameninţările: niciun folos. Ţarul este neînduplecat; Sultanul este mahmur.

Cei doi berbeci voiesc cu orice preţ să se bată reciproc.

Intrucât priveşte acest războiu, prevederile noastre sunt categorice:

Dacă nu Sultanul, Ţarul va fi învingător — şi vice-versa.

Aceasta încă nu o ştiu destul de bine diplomaţii, şi pentru aceasta nu se pot pronunţa deocamdată.

Domnea în cercurile diplomatice o mare nedomirire până în zilele trecute, când — Agenţia Havas împrăştiă în cele cinci părţi ale lumii, o depeşe de o importanţă foarte gravă, în care se spunea:

« In Asia s'a făcut o mare bătălie. Se asigură că ori Turcii ori Ruşii au fost învingători ».

Atunci s'au pus oamenii la gânduri, ca să dovedească: este sau nu adevărată ştirea dată de numita agenţie.

Dupe măture chibzuiri, cântărind probabilităţile, se pronunţară în cunoştinţă de cauză, că spusele agenţiei sunt curatul adevăr.

Atunci, pentru asigurarea opiniei publice europene, se hotărîră toţi a stărui ca, cel puţin după sfârşirea războiului, să se facă pace.

Să sperăm prin urmare că stăruinţele diplomaţilor vor ajunge la bun capăt.

(*Calendarul Claponului.* 1878, *nesemnat*)

UN STAT IN MINIATURĂ

In mijlocul statelor mari ale Europei, a căror mărime stă în proporţie dreaptă cu birurile, armatele, flotele şi cu alte mijloace de civilizaţie, e poate interesant de a descoperi un mic stat embrionar, care a rămas în starea în care era acum sute de ani. Din scriitori latini sunt cunoscuţi cei trei *bătrâni* (căci bătrâni se numesc neamurile originare dintr'un sat răzăşesc) cari au pus temelia statului roman. Ramnes, Tities şi Luceres să se fi numit — se zice — cele trei roiuri de albine cuvântătoare, care aşezându-se pe trei coline de lângă Tibru, au întipărit caracterul lor vieţii mai târzie a acelui puternic stat antic. Intre aceste trei neamuri Ramnes erau viteji şi răsboinici, Tities, gospodari şi pacinici, Luceres ascultători şi de treabă. Ramnes prădau satele de prin prejur, Tities strângeau şi organizau, Luceres înmulţeau. In păreţii de scânduri ai Capitoliului primitiv, preoţii băteau câte un cuiu spre pomenirea oricărei expediţii răsboinice, când vitejii Ramnes aduceau o turmă de boi cu bouari cu tot. Se vede însă, că elementul războinic a prins aripi şi cucerind întâi sat după sat, apoi oraş după oraş, în urmă ţară după ţară, au ajuns să supue toată lumea atuncea cunoscută.

Fie poveste, fie adevăr, destul că începuturile embrionare seamănă unul cu altul, deşi un embrio e menit a deveni împărat, celălalt a rămâne om ca toţi oamenii.

Luând un bilet de drum de fier pân la Bologna, apoi de aci unul pân la Rimini, ajungi în apropierea micei republice San Marino. Între marchizatul Ancona şi roditoarea Romagna, se află înaltul *Monte Titano*. De 800 de metri de înalt se ridică cele trei piscuri ale San Marinului, ca o grămadă impozantă, care se coboară pieziş în şes, împodobită cu vechi cetăţui, cari readuc în ochii fantaziei icoanele veacului de mijloc. In faţa stâncii titanilor curge râul Rubicon, modest însă cunoscut din istorie prin trecerea lui Cesar, prin vestita zicere: «Alea iacta est» (Zarul s'a aruncat). Despre mare şi anume dela Rimini o călăuză, un veturino, duce pe drumeţi, pentru'n bacşiş, în mica, dar străvechea republică. După o cale de două ceasuri cu trăsura, ajungi la graniţa republicei şi la cel dintâi oraş al ei, la Seravalle, iar după alte două ceasuri ajungi în San Marino. Mai întâi vii în suburbiu, Il Borgo, unde e multă viaţă şi mişcare, căci acest sat e emporiul micei republice, care nu poate produce tot ce-i trebueşte şi are nevoe de import de grâne, pe care le plăteşte cu exportul ei de minunate vinuri de tămâioasă (poamă busuioacă), de lână, râmători, peri de bidinele, var nears, cânipă, portocale, lămâi, săpunuri fine şi esenţe mirositoare din ierburile muntelui Titano, un articol foarte căutat.

Iată dar, că ne aflăm în mijlocul republicei, în care nu apare nici o gazetă, căci numai *Voce del Popolo* din Bologna şi *Osservatore Romano* (amândouă ziare clericale) au câţiva abonaţi. Nici protestanţi, nici evrei nu se află pe pământul sfânt. Poate că într'un viitor nu tocmai depărtat vr'un fiu al lui Israel să se rătăcească pe acolo ca să deschiză o bancă sau să ia întreprinderea unui drum de fier; dar pân'acum această nenorocire nu s'a întâmplat încă.

Republica întreţine cele mai bune relaţii cu Sf. Scaun. Majestas populi, maiestatea poporului suveran al San Marinejilor e representată prin sfatul cel mare, compus întreg de patres familias, din părinţi de familie. Acest sfat numără şaizeci de inşi şi 'ntr'o adunare generală, ce se ţine odată pe an, membrii aleg un sfat mic (consiglietto) compus din 12 inşi. La această alegere însă trebue să se aibă în vedere principiul ca să s'aleagă patru nobili, patru orăşeni şi patru ţărani. Acest senat de doisprezece formează consiliul de stat al celor doi consuli, aleşi asemeni din mijlocul lui şi cari se numesc regenţi (capitani reggenti). Alegerea acestor doi consuli, adevăraţi stăpânitori în San Marino, se face la fiece şase luni odată. In ziua hotărîtă s'adună sfatul cel mare al republicei în palatul guvernului şi aleg doisprezece oameni de încredere ca delegaţi spre alegere mai strânsă. Apoi aceşti 12 trag la sorţ pentru a şti pe cine au să aleagă, un patrician ori un plebeu, însă totuşi trebue să aleagă astfel, ca 6 să fie din oraş, 6 de la sate. Dintr'aceştia se aleg iarăşi prin majoritate de voturi de două ori câte trei adecă şase, a căror

nume se scriu păreche pe trei bilete, însă aşa că pe fiecare bilet stă scris un ţăran şi un orăşan. Aceste trei ţiduli se pun fiecare în câte o bilă de aur, iar bilele se duc în procesiune solemnă la biserică. Ziua de alegere e o sărbătoare mare pentru populaţie, încât orăşelul dar mai ales biserica geme de lume. Preoţimea, îmbrăcată în veşminte sărbătoreşti, celebrează lângă altar cu podoabe o leturghie, rugând pe Sf. Duh să facă bine alegerea şi să stea în ajutorul celor aleşi. După ce se cântă « Veni creator spiritus » un copil mic vine la altar, pe a cărui trepte se află o urnă de argint închisă, care cuprind cele trei bile de aur. Copilul, cu ochii legaţi, scoate o bilă. După ce Senatul citeşte numele scrise pe bilet, ele se vorbesc în glas mare în biserică. Peste câteva clipe întregul San Marino ştie numele celor aleşi. — Privilegiile celor doi consuli sunt următoarele: Când sunt în biserică, preotul trebue să vie cu cădelniţa înaintea lor, iar în teatru au dreptul de a ocupa ei cu familia loja mare din mijloc.

Avocaţilor în deosebi clima San Marinului nu le prieşte, — căci maximul proceselor dintr'un an e de zece şi e sigur, că de o asemenea mulţime de procese un avocat trebue să slăbească. Cel mai ciudat lucru e însă justiţia criminală. Când se condamnă un făcător de rele, el îşi spăseşte păcatele în libertate (nu în temniţă) deşi nu ştiu în ce mod se întâmplă aceasta.

Republica are doi servitori de stat, unul pentru interne, altul pentru externe şi finanţe. Are asemenea doi ambasadori, unul la Roma, altul la Paris. Numărul consulilor nu e tocmai bine cunoscut, dar se dă cu socoteala, că el întrece numărul cetăţenilor republicei. Se crede că aci e călcâiul vulnerabil al micului stat. El priveşte locurile sale de consuli, cetăţenia onorifică, decoraţia cu cinci clase, pe care cel decorat are permisiunea de a o lucra în briliante (pe cheltuiala sa) ca un izvor de venituri pentru tesaurul public. Ba chiar patente de ofiţeri în armată se dau la supuşi străini, pentru meritele lor întru ale ştiinţei şi artei, — încât se poate ca într'o bună dimineaţă să ne trezim cu d. V. A. Urechiă în uniformă de colonel San Marinez pentru admirabila sa afinitate cu scriitorii... spanioli, merit de sigur apreciat de San Marino.

Armata republicei are un general, 70 de ofiţeri şi 1300 de soldaţi. Uniforma lor e cea austriecească, se vede, tunică albă şi pantaloni albastri. Numai asupra armării tace raportul, ce-l consultăm, într'un mod într'adevăr suspect. Se vede că marea ceartă pentru sistemul cel mai bun de puşti sau de tunuri n'a alterat până acuma inimile bunilor San Marineji; papà Krupp n'a ajuns la nici o importanţă în istoria militară a San Marinului. Birurile sunt mici, datorii publice de loc, încât statul n'are nicio obligaţie faţă cu lumea. Lumea-i datoreşte poate ceva republicei, republica nu datoreşte lumii nimic.

Istoria republicei se pierde, ca aceea a tutulor statelor mari, în noaptea vremilor. Intemeietorul statului însă e Sf. Marin, care sub împăratul Diocleţian a fugit din Dalmaţia la Rimini. Sfântul se

zice c'a fugit din cauza unor mici neînţelegeri cu nevasta. Destul că poliţia din Dalmaţia pare a nu fi fost tocmai-tocmai înţeleasă cu plecarea sfântului, încât a trimis-o pe nevastă-sa după dânsul la Rimini, unde Marin se ocupa cu zidăria. Intr'o zi află, că în port sosise o corabie din Dalmaţia, din care coborîse o femee foarte frumoasă. Marin îngălbeni. El îşi aduse aminte de nevasta lui cea frumoasă şi de jurământul de curăţie, ce îl depusese. El întrebă, cum arată ea la faţă şi la făptură şi recunoscu îndată din spusa altora, după oarecare semne, că era nevasta-sa cea care se coborîse din corabie. Atunci, tunse frumuşel de fugă la munţi, ca să scape de dânsa şi se ascunse într'o peşteră. Dar ea află unde i se ascunse bărbatul şi veni ş'aci. Ingenuchind la intrarea peşterii şi întinzându-şi mâinile, ea se jură că n'are nici o vină şi-l rugă să se întoarcă. Dar sfântul rămase neînduplecat şi nu voi să părăsească peştera şi să urmeze ademenirile frumuseţii şi ale bogăţiei. Cincizeci de zile se boci frumoasa femee la intrarea peşterii, până ce în sfârşit muri. Ea murise de dorul bărbatului ei.

Sfântul Marin părăsi atunci peştera, îşi îngropă nevasta, şi apoi se retrase pe un pisc al muntelui Titano, unde zidi un mic paraclis cu hramul sf. Petru, împrejurul căruia mai trase un zid, care să-l despartă de toată lumea. Grâul de care avea nevoie, îl semăna el singur şi-l măcina c'o râjniţă pe care o 'nvârtea un măgar. Intr'o zi aude glasul jalnic al măgarului, cerându-i ajutor. Când iese — ce să vadă? Un urs mare sfâşiase măgarul şi-l şi mâncase pe jumătate.

Atunci sfântul îi zise ursului: «Bre! mi-ai mâncat măgarul; trebue să mă slujeşti tu de acum în locul lui». Şi ce să vezi? Ursul intră în adevăr în slujbă la sfânt şi învârti râjniţa cu labele lui cele groase, încât îi merse vestea.

Şi astăzi se mai păstrează în biserica din capitală moaştele sfântului, cari se expun la sărbători mari; apoi ciocanul şi mistria, cu care a lucrat la rezidirea risipitului oraş Rimini. Faima sfântului făcu pe locuitori din împrejurimi să zidească chinovii şi sihăstrii pe monte Titano, cari apoi luară forma unei republice. Acesta este începutul statului. *Tantae mollis erat San Marinensem condere gentem.*

In veacul de mijloc republica desvoltă o sănătate extraordinară, încât nici Cesar Borgia n'a putut să-i vie de hac. Abia în vremea din urmă veni câteva furtuni asupra ei. După ce nimiciră republica cea de-o mie de ani a Veneţiei, oştile lui Bonaparte se îndreptară spre statul bisericesc. Ce se va face San Marinul? se întrebară toţi. Dar Bonaparte era generos şi-i dărui republicei surori patru tunuri şi o cantitate de grâu. Dar tunurile nu le-au căpătat niciodată, şi aceasta spre marea ei norocire. O singură descărcătură de tun ar fi ajuns de sigur dincolo de graniţă în ţara vecină şi ar fi încurcat republica într'un răsboiu general. Republica scăpă cu spaima de a i se fi promis patru tunuri. Numai anul 1848 aduse peste ea serioase încurcături. Roma căzuse. Garibaldi după multe

lupte scăpă în Monte Titano, care acorda un azil tutulor proscrişilor. Garibaldi spera să găsească în San Marino nu numai simpatii, ci crezu că stânca Titano cu ponoarele şi ascunzătorile ei ar putea deveni pentru dânsul o cetate neînvinsă, până ce ar fi izbutit de a căpăta condiţii favorabile pentru dânsul şi ceata lui dela inimicii ce se apropiau şi cari erau Austriacii şi Franţujii. San Marino era în mare cumpănă şi nedumirire. Ce era de făcut? La 10 Iulie sosi în San-Marino cel d'întâi cvartir-maistru al lui Garibaldi.

După o ceartă vioae se 'nvoiră în sfârşit, ca cetele romane ale lui Garibaldi să primească hrană şi băutură la graniţa ţării, fără a avea nevoie să calce pe pământul republicei. Dar Garibaldi nu băgă în seamă învoelile cvartir-maistrului său, ci a doua zi dis de dimineaţă veni cu oştirea lui înaintea porţilor San Marinului, şi până a nu fi cu putinţă de a i se împotrivi, el ocupă monastirea Franciscanilor, situată la poarta oraşului. Erau şi femei în cetele lui. Grupe mai duioase şi mai mişcătoare nu s'au văzut niciodată poate. Femeile acelea împărtăşiră cu bărbaţii, cu fiii şi fraţii lor lipsele şi nevoile, grijile şi mizeria, primejdiile şi moartea. Erau fiicele eroice ale Italiei. Frumuseţea lor se ofilise de lipse şi osteneli, dar în ochii lor strălucea lumina şi frumuseţea entusiasmului. La vederea lor locuitorii din San Marino uitară pentru o clipă propriile lor nevoi, şi bătrâni şi tineri se grăbeau a ajuta pe străini cu cât le era cu putinţă. Trebuia grabă. Sfatul cel mare se adunase şi hotărî foarte repede. Se puseră în relaţii cu Garibaldi; cetele de voluntari şi ai lor trebuiau să se oblige să nu calce olatul din întru al oraşului, iar guvernul republicei se obliga să mijlocească pe lângă generalul austriac, care urmărea cetele.

Arhiducele Ernest se apropiase cu un detaşament de trupe de graniţele republicei. Locotenentul Buoschi fu trimis ca să trateze cu Arhiducele, însă acesta cerea pur şi simplu supunere. Secretarul de stat de San Marino, Bonelli, se adresă către generalul Hahn, care stetea cu detaşamentul său la Rimini. Prin mijlocirea sa izbuti să i se promită pentru cetele lui Garibaldi libera trecere.

Pe când tratau înoptase. Garibaldi nu se 'ncrezu în asigurările generalului Hahn, şi se hotărî de a lua măsuri pentru siguranţa persoanei sale. Cu femeia sa, credincioasa Amita şi cu câteva sute din cei mai supuşi partizani ai săi, el părăsi noaptea şi într'ascuns San Marino. Contra voinţei sale Garibaldi puse în primejdie mica republică, care-l primise cu atâta bunătate. Generalul Hahn se supără cumplit pentru această fugă neaşteptată şi foarte îndrăsneaţă a lui Garibaldi, pentru că ar fi dorit foarte mult să prindă pe vestitul căpitan de voluntari. El spuse verde, că bănueşte cum că republica şi guvernul ei au ştiut despre această fugă şi au înlesnit-o. Pe de altă parte Garibaldienii, rămaşi în urmă, nu voiau să se dea cu mâinile legate în sama inamicului. Ei hotărîră să intre cu sila în oraş, să pue zăvor porţilor şi să se opue Austriacilor. Dar planul lor s'a aflat încă la vreme în sfatul oraşului.

Belzoppi, căpitanul regent, şi Bonelli, secretarul de stat la externe, au fost aceia cari în momentul hotărîtor găsiră mijlocul cel mai potrivit şi deteră piept primejdiei. După a lor poruncă se chemară toţi San Marinejii, cari puteau purta arme, a se opune voluntarilor, ce năvăleau cu desperare asupra oraşului şi a le împiedeca intrarea. Văzând Garibaldienii, că nu vor izbuti să înfrângă o rezistenţă atât de energică, se împăcară cu soarta lor, mai cu seamă având în vedere pe duşmanul din spatele lor, care zădărnicea orice rezistenţă şi fiecare îşi depuse armele. După aceea fiecare din ei căpătă pasport silnic la Rimini şi câte o liră italiană de cheltuială. Şi femeile au fost ajutate tot astfel.

După ce se puseră la cale aceste incidente penibile şi se restatornici liniştea obicinuită a republicei, marele Sfat trimise o deputaţie solemnă către arhiducele Ernest pentru a-l ruga să onoreze republica cu vizita sa. Arhiducele primi invitarea cu bunătate şi veni peste câteva zile în oraş cu o suită strălucită. San Marinejii pregătiseră toate pentru a-i primi sărbătoreşte.

O veselie urmă alteia. Arhiducele exprimă mulţumirea şi recunoştinţa sa, pentru atitudinea înţeleaptă şi prieteneasca întâmpinare a republicei şi plecă cu asigurarea, cum că casa de Austria a avut totdeauna sentimente prieteneşti pentru San Marino, pe cari le va păstra şi în viitor. De atunci încoace republica a numit un ambasador şi la Viena.

De atunci n'a mai cutezat nimenea să s'atingă de San Marino. Napoleon al treilea, ajungând la culmea puterii sale după războiul din 1859, nu uită să caute alianţe indispensabile, deci încheiă şi cu San-Marino un tratat de alianţă, prin care recunoştea şi garanta independenţa acestui stat. San Marinejii îl numesc pe răposatul Impărat binefăcătorul lor. Asta este însă o modestie exagerată, de vreme ce binefacerile acestei alianţe sunt reciproce. Regele Victor Emanuel ţinu asemenea foarte mult la bunele relaţii cu republica, o calomnie care se poate face şi regelui Humbert.

Fericit stat!

O singură dare de 1% asupra veniturilor, o armată mică, şi după cum se pare cu totul nearmată, tunuri ioc! nici o gazetă, un teatru c'un repertoriu pân 'acuma necunoscut, datorie publică nici un ban, decoraţii şi portopeuri ieftine, cafenele în doi peri, dar un otel cu preţuri foarte moderate, niciun ovreiu, niciun protestant, pe de altă parte cele mai bune relaţii cu toate puterile, mai cu seamă cu noul stat italian... Scris-au Locke şi Bernardin de St. Pierre un idil mai liniştit şi mai frumos?

(*Timpul*, 6 şi 7 Maiu 1878 în foileton, *nesemnat*)

[CONVENŢII CU RUSIA]

«Românul» de ieri, într'o polemică cu «Pressa», zice că rău, foarte rău, mai rău decât foarte rău face organul conservator când

spune, că Rusia ar fi propus guvernului radical nouă convenţiuni, şi acesta ar fi pe cale d'a le face; asemenea lucruri, după « Românul » trebue să le spună cei lipsiţi de inteligenţă şi patriotism, cei ce nu respectă nimic nici pe sinele chiar. Apoi « Românul » urmează:

« ... « Pressa » ştie foarte bine că guvernul nu voieşte şi nu poate să încheie nouă convenţiuni pentru trecere de armate şi alte asemenea, căci naţiunea ar da ca pietre într'însul şi Europa s'ar ridica în contra noastră... Să nu mai adune dar « Presa » asemenea ştiri ilogice şi necurate... ».

Prin urmare, după « Românul » ştirea că guvernului radical i s'ar fi propus de Rusia o nouă convenţie, care ştire a fost împrăştiată de ziarele cele mai acreditate din Europa, este o ştire ilogică şi necurată; iar cei ce o relevează, spre a atrage atenţia naţiunii asupra guvernului radical, care a arătat, de când a luat puterea, că ştie a comite greşeli de acele ce în Istorie poartă un nume mult mai aspru; cei ce relevează ştirea aceasta şi bănuesc pe acest guvern, că este în stare să încheie o nouă convenţie cu Rusia în taină, fără a spune niminui nimic până la deschiderea Camerei supuse şi ascultătoare; cei ce relevează această ştire pentru a îndeplini, cum zice d. D. Brătianu, o datorie de conştiinţă către ţara lor, aceia sunt lipsiţi de inteligenţă şi de patriotism.

Mulţumim « Românului » de aceste complimente radicale, îi mulţumim pentru acel ton de elegantă curtenie în polemică, a cărei pierdere o deplângea mai deunăzi, îi mulţumim cât mai de grabă, pentrucă noi între cei d'întâi am relevat acea ştire, şi am exprimat temerea, că guvernul lucrează cum s'ar zice pe sub pământ ca să ne dăruiască iar cu vreo surpriză.

Să ne dea însă voie organul « Scrisorilor către Desmoşteniţi » a-i spune că ştirea aceea nu se pare atât de *ilogică* pe cât seamănă că-i pare lui. Ilogică, pentru ce? pentrucă, cum pretinde « Românul », guvernul « *nu voeşte şi nu poate* să încheie nouă convenţiuni pentru trecere de armate şi alte asemenea »? Dar oare nu tot acest guvern *a voit şi a putut* să închee convenţia dela 4 Aprilie? Şi să nu uităm, că aceea era întâiul pas, care este cel mai greu de făcut; era vorba să se deschiză stavila şi să se dea drumul şivoiului să treacă pentru noi; astăzi oştirea rusească se află pe pământul nostru, stavila este ridicată de mult, şivoiul şi-a făcut matcă peste noi şi curge în bună voie. Şi dacă Rusia ne cere azi o convenţie, să nu se prefacă « Românul » şi să întrebe naiv că: « ce nevoie mai are Rusia să ne ceară convenţie pentru trecerea oştirii sale pe la noi, de vreme ce tractatul dela Berlin îi dă asemenea împuternicire încă pentru nouă luni d'aci încolo? nu, să nu se prefacă « Românul »: Rusia de sigur nu numai pentru aceasta ne cere o nouă convenţie; este ea destul de inteligentă ca să nu ne ceară ceea ce are; dacă ne cere, apoi cu sigur ne cere să-i dăm ce nu are şi-i trebue. Pentru aceasta dar, reproducând ştirea despre noua convenţie, am rostit temerea că de-

vernul, când i s'ar cere de Rusia ca să-i dăm ceea ce-i mai trebue, ar fi în stare să dea. Incă odată: nu oare tot acest guvern *a voit şi a putut* să încheie convenţia dela 4 Aprilie?

Insă mintosul organ, mintos prin aceea că-şi crede cititorii naivi, ne spune pentru ce guvernul radical *nu ar voi* şi *nu ar putea* să facă un aşa ceva. Că guvernul nu *ar voi* să mai închee o nouă convenţie cerută de Rusia pentru nouă trebuinţe ale ei, este un lucru ce nu ne-ar prea importa, dacă am şti că guvernul acesta nu poate face orice vrea. Dacă n'ar putea face rău, ce ne-ar păsa că vrea să-l facă! Dar să vedem, poate ori nu? Să vedem «Românul» ce zice, pentru ce nu poate guvernul să facă şi azi ce a facut până acum? «Nu poate (guvernul) să încheie nouă convenţiuni, pentru trecere de armate şi alte asemenea, căci *naţiunea ar da cu pietre* într'însul... »

Sfârşim relevând aceste vorbe ale « Românului ». Organul « Scrisorilor către Demoşteniţi » ar trebui să respecte cel puţin acum naţia, ce s'a arătat a nu fi tocmai aşa de moleşită pe cât o credea d. C. A. Rosetti, şi să o cruţe de asemenea ironii. O naţie care, numai pentru respectul ordinii şi prin instinct de conservare, a îngăduit guvernului cele săvârşite de dânsul de aproape trei ani încoace, dovedeşte că are mai multă minte decât a da cu pietre: când este vorba de a judeca şi osândi, ea ştie a o face la timpul cuvenit pe căile legale.

(*Timpul*, III, 235, 25 Octombre 1878, editorial, *nesemnat*)

[D. C. A. ROSETTI LA ROMA?]

Imediat după atentatul dela Neapoli s'a svârlit o bombă-Orsini în mijlocul mulţimii, adunate în Florenţa pentru demonstraţii patriotice. Bomba a cauzat moartea a doi oameni şi a rănit pe câţiva alţii... Tot în aceeaşi vreme ne vine din Roma ştirea, că în domiciliul lui *Passamente*, autorul atentatorului s'au găsit scrisori dela internaţionalişti, că s'au făcut arestări, că între arestaţi este şi d. Melido, redactorul ziarului «Censorul» din Neapoli, publicist, care a fost deja închis odată, împreună cu Passamente, pentrucă la 1870, lipise la Salerno placarde pentru manifestări de răsturnarea tronului.

Bomba-Orsini ne-aduce aminte de conspiraţia şi atentatul, comis asupra binefăcătorului nostru celui mai mare, a împăratului Napoleon III; conspiraţie la care a luat parte activă d. C. A. Rosetti şi d. I. C. Brătianu. Impăratul, care era om bun şi generos, cu toată condamnarea tribunalului, rostită asupra d-lui I. C. Brătianu, a ordonat ca închisoarea să fie îmblânzită pe cât se putea, iar fructul şederii la răcoare a actualului ministru-prezident a fost — precum se ştie — o istorie a Românilor scrisă franţuzeşte şi publicată sub pseudonimul Elias Regnault.

Fraţii siameji Rosetti-Brătianu fac şi azi parte din marele partid cosmopolit al republicei universale pe baza *comunei* şi cu toate

acestea conduc afacerile unui stat, eminamente-național — România și eminamente conservator, pentrucă e agricol.

Ba nu-i destul numai atâta. Pe când principii mireni și bisericești se grăbesc a exprima M. S. Regelui Italiei părerea de bine, că viața M. S. a fost păzită de mâna lui D-zeu cu ocazia acestui îndrăzneț atentat cu cuțitul, România se va grăbi să trimită ministru plenipotențiar la Roma pe d. C. A. Rosetti, părintele celor desmoșteniți cu duhul, ca să-și exprime părerile de rău că atentatul n'a izbutit, și pe când ieri duminică s'a celebrat dimineața un Te-Deum la sf. Mitropolie, pentru a înălța rugi lui Dumnezeu, c'a binevoit a conserva zilele M. S., rabinul partidului liberal din țară își va fi legat cornul de frunte pentru a se ruga la statua rațiunii să păstreze zilele prietenului Passamente.

Nouă ne pare rău, că în vremi grele ca cele de astăzi, România trebue să rabde un guvern, precum nu-l are nicio altă țară din Europa, un guvern, ai cărui membri de căpetenie au întreținut și întrețin relații cu elementele cele mai turbure și mai discompuitoare ale Apusului.

(*Timpul*, III, 247, 10 Noembre 1878, editorial, *nesemnat*)

[ȘTIRI FRANCEZE DESPRE CESTIUNEA DOBROGEI]

Ziarul franțuzesc «les Débats» primește o corespondență din Buda-Pesta, care, cu toate că e datată dinainte de intrarea Românilor în Dobrogea, aruncă oarecare lumină asupra celor din urmă împrejurări politice din Orient, interesându-ne în deosebi. Deși corespondentul ziarului franțuzesc asigură, că toate câte le expune le-a căpătat dintr'un izvor absolut sigur, totuși facem rezervele noastre în privința unor amănunte. De aminteri, corespondența aceasta are destulă importanță pentru a ocupa locul, ce credem de cuviință a-i da.

Incidentul român cu Dobrogea, după această corespondență, datează de aproape cinci luni. Mai nainte chiar de a-și fi isprăvit Congresul din Berlin lucrările sale, reprezentantul rus la București, d. baron Stuart, a făcut demersuri pe lângă guvernul român pentru a-l hotărî să acorde Rusiei stabilirea unui drum militar prin Dobrogea, mergând dela noua graniță până la Tulcea. Apoi Rușii rostiră intenția d'a așeza depozite de arme d'alungul nouălor granițe, dela Silistra până la Mangalia, și în sfârșit șanțuri și valuri de pământ înșirate între Maglai și Sulina. Guvernul român a găsit aceste propuneri neacceptabile, mai ales că Rusia nu părea că voiește să dea nicio compensare, și a însărcinat pe agentul său dela Petersburg, generalul Ghica, să facă o contra-propunere guvernului rusesc. România se declara gata a întinde și asupra Dobrogei, pentru tot timpul ocupării rusești, prevăzut și mărginit prin tractatul dela Berlin, convenția încheiată la începutul răsboiului pentru trecerea

oştirilor ruseşti prin România, adică convenţia dela 4 Aprilie. Mai întâi, această contra-propunere a fost respinsă cu oarecare trufie de către cei din Petersburg, şi lucrurile au rămas unde erau, adică găsindu-se Dobrogea *de fapt* în plină şi întreagă stăpânire a Rusiei. In aceste condiţii, guvernul prinţului Carol s'a văzut silit să se adreseze puterilor iscălitoare ale tractatului, spre a le cere sfatul. Toată lumea a răspuns că România poate şi trebue, în virtutea tractatului dela Berlin, să ia Dobrogea în stăpânire.

Intrarea Românilor în Dobrogea săvârşită azi, nu începuse încă pe când corespondentul din Buda-Pesta trimitea ziarului «les Débats» aceste notiţe. El însă arată în corespondenţa lui, că în adevăr, după răspunsul puterilor, România are să ia în curând Dobrogea în stăpânire. Insă oştirile ruseşti rămânând încă în ţinuturile luate acum în stăpânire de Români, întrebarea unei căi militare pentru comunicare cu Bulgaria se va ivi din nou. Guvernul român deci a însărcinat pe reprezentantul său la Petersburg cu o nouă contra-propunere, care trebue să fi fost deja înmânată prinţului Gorceacof.

In sfârşit corespondentul spune că contele Şuvalof, în trecerea lui prin Buda-Pesta, n'a atins acolo nicidecum cestiunea Dobrogei şi României, declarând că nu ştie nimic din incidentele ce s'au putut produce cu privire la aceasta.

(*Timpul*, III, 254, 18 Noembre 1878. editorial, *nesemnat*)

[CRIZA DE CABINET]

«Timpul» s'a abstinut cu desăvârşire de orice reflecţii sau comentarii asupra epidemiei ce bântue cabinetul Brătianu, şi care a şi secerat trei victime. Am stat şi urmăm a sta neturburaţi în faţa unor certe intestine pe câtă vreme ele nu vor avea ca rezultat de a compromite soarta ţării şi mai mult cum este deja compromisă, sau pe câtă vreme negoţierile pentru înlocuirea celor morţi nu vor trece peste cercul partidului *aşa zis liberal.*

Vom aştepta dar în linişte rezultatul crizei într'un fel sau într'altul şi atunci numai vom avea a zice şi noi cuvântul nostru.

Astăzi voim a face numai ceea ce s'ar putea numi *diagnosis* crizei ministeriale, fără a ne preocupa dacă boala este mortală sau cine va fi moştenitorul, în caz de moarte.

Spectacolul ce ne este dat a privi este, fără îndoială, din cele mai extraordinare.

Vedem pe d. Brătianu dispunând în Cameră aproape de unanimitatea voturilor, şi de o mare majoritate în Senat, ameninţat de a pierde o bună a treia parte din deputaţi şi a rămâne poate în minoritate în Senat.

Ce s'a întâmplat oare acum de curând care să facă a periclita într'un mod aşa de neaşteptat o poziţiune până astăzi aşa de strălucită şi aşa de puternic întemeiată?

Un mic, foarte mic fapt s'a întâmplat; dar care pentru d. Brătianu ce ştie a înţelege semnele prevestitoare, are o îngrijitoare însemnătate. Acest fapt sunt cele câteva alegeri comunale ieşite favorabile partidului conservator.

Până astăzi partidul ce voieşte a fi partidul liberal, dar care în realitate este partidul radical, precum totdeauna l-am numit pentrucă-i cunoaştem firea şi tendinţele, partidul radical zicem, şi-a îndeplinit vecinica chemare, adică *distrugere*.

In lăuntru, instrucţiunea publică, justiţia, organizarea comunală, întreţinerea căilor de comunicaţie, venitul monopolului tutunurilor, finanţele, buna stare economică, şi toate celelalte sunt distruse sau cel puţin desorganizate.

In politica din afară, mai avem oare trebuinţă de a aminti toate faptele ce sunt încă aşa de proaspete în mintea tutulor?

Toate acestea s'au făcut cu consimţământul Adunărilor, şi acolo unde miniştrii noştri, în cele interne sau în cele externe, veneau cu fapte împlinite, Camerele, pe lângă supusa înregistrare a acelor fapteemiteau tot d'odată şi biluri de încredere sau de indemnitate.

Şi astfel d. Brătianu şi cu colegii săi urmând calea semănată de izbânzi, netedă, fără obstacole, fără primejdii şi fără decepţiuni proclamau sus şi tare că ţara este cu d-lor. Erau poate sinceri. Işi închipuiau poate serios că calea lor îi duce la capitol unde îi aşteaptă coroana triumfătorilor.

Dar iată că de odată, în loc de capitolul visat, li se arată în zare stânca tarpeiană cu prăpastia ei. Căci acum s'a schimbat faţa lucrurilor. Nu mai poate fi vorba, sau mai bine, nu mai este loc de a distruge, acum este vorba de a clădi, de a organiza, şi aici se sdrobeşte puterea radicalismului.

Ţara care i-a mai văzut la lucru, ştie că nu este aceasta meseria lor şi un prim avertisment a venit să arate d-lui Brătianu că nu ajunge de a se bucura de o majoritate oricât de numeroasă în camere, pentru a putea spera de a avea şi ţara cu sine.

Tot odată d. Brătianu simte că nu numai instinctul lucrărilor serioase de organizare lipseşte partidului său, dar că-i lipseşte tot odată şi capacitatea intelectuală.

Acest simţimânt explică pentruce în toate încercările sale pentru complectarea şi reîntărirea cabinetului, d. prim-ministru nu a consimţit a se despărţi de colegul său dela externe.

Nu simpatia sau armonia în vederi leagă, de o vreme încoace, pe d. Brătianu de d. Cogălniceanu. Cine, în adevăr, nu cunoaşte sfâşiările intestine ce existau între aceşti doi bărbaţi, şi făţişa neîncredere mutuală cu care se păzeau unul pe altul; între altele în vremea petrecerii lor la Berlin pentru lucrările Congresului. Ceea ce face pe d. Brătianu a se ţine acum strâns legat de d. Cogălniceanu este că simte că are în acest bărbat aceea ce nu poate găsi în jurul său, adică o putere intelectuală, o capacitate.

Asemenea marfă este rară în partidul radical şi fericitul proprietar actual nu voieşte a se desface de dânsa cu niciun preţ.

Precum am zis-o, ţara, adevărata ţară, a dat d-lor Brătianu şi Rosetti un întâi avertisment. Pentru d. Rosetti acest avertisment, întărit poate şi prin alte consideraţiuni, l-a şi făcut a părăsi fotoliul său. D. Brătianu, care şi el a înţeles lecţiunea, lucrează la înlăturarea pericolelor ce-i stau în perspectivă prin fuzionare cu aliaţi vechi sau noi.

Se zice că toate sforţările d-sale au fost zadarnice şi că tot d-sa rămase însărcinat a purta greutatea situaţiunii cu ai săi, fără infuziune de sânge nou.

Oricum ar fi, noi, aceştia dela «Timpul», absolut desinteresaţi în cestiune, privim în linişte şi cu răbdare la criza de care este frământat cabinetul, şi avem statornica încredere în adevărul zicătoarei care zice că: «fie care pasăre pe limba sa piere».

(*Timpul*, 23 Noembre 1878, editorial, *nesemnat*)

NOUL CABINET OTOMAN

O telegramă a agenţiei Havas ne-a vestit mai alaltăeri, cum că în Constantinopol s'a ivit pe neaşteptate o criză ministerială, că ministerul împreună cu marele-vizir Savfet-Paşa şi cu marele Şeic-ul-Islam au căzut, şi că noul cabinet s'a şi format, iar în locul lui Savfet-Paşa a venit Heredin-Paşa, fost ministru al beiului de Tunis. Noul mare vizir, înainte de a se urca la această treaptă, a fost câtăva vreme consilier favorit al Sultanului, şi astfel i-a venit uşor să ajungă unde se află acum. Această schimbare repede a cabinetului otoman dă loc la deosebite reflecţii din partea presei străine. Unele organe pretind că deşi criza ministerială din Constantinopol şi formarea noului cabinet au venit cam fără veste, însă nimini nu poate fi surprins de una ca aceasta. Căderea lui Savfet-Paşa este un fapt foarte important. Fostul mare vizir de netăgăduit, este unul dintre bărbaţii cei mai însemnaţi ai Turciei şi un diplomat isteţ, om onest şi inteligent şi mai presus de toate patriot sincer. El şi-a căpătat pe bun drept stima generală prin chipul cu care şi-a servit ţara în împrejurările grave şi primejdioase din anii aceştia. Toată lumea prin urmare se întreabă cu drept cuvânt: pentru ce Savfet-Paşa a fost răsturnat astfel?

De câtva timp spiritul Sultanului era şi este încă muncit de nişte gânduri foarte ciudate. Abdul-Hamid nu mai are încredere în niciunul din bărbaţii de stat ce-l înconjoară: pretutindeni vede numai vrăjmaşi, trădători, cari sunt gata să întrebuinţeze în potrivă-i toate mijloacele. In orice vremuri, dar mai ales în starea în care se află acum ţara lui Abdul-Hamid, o aşa pornire din partea unui suveran este foarte supărătoare. Turcia se află acum într'o stare din care neapărat, dacă voieşte să mai trăiască, trebue să iasă, şi pen-

tru acest sfârşit este nevoie nu de vedenii închipuite şi de descurajare, nu de păreri şi de spaime fără noimă, ci de energie, de sânge rece şi de judecată sănătoasă. Abdul-Hamid, rătăcit în neîncrederea lui, s'a înconjurat încetul cu încetul de străini, crezând că are să găsească mai mult devotament şi bună credinţă în nişte oameni cari i-ar datori lui tot şi a căror stare bună şi înălţime ar atârna numai şi numai dela conservarea lui. Astfel dar a crezut de cuviinţă să încarce cu favori pe Heredin-Paşa, vechiul ministru al beiului de Tunis, om deştept şi de spirit, după cum se spune, dar care a lăsat la Tunis nişte amintiri nu prea frumoase în privinţa administraţiei sale. Bunavoinţă ce o arăta Sultanul lui Heredin-Paşa era din zi în zi mai pe faţă, şi se spune chiar că dacă ar fi vrut, acest nou favorit ar fi venit la cârma trebilor publice de mai nainte. Venit de curând la Constantinopol, dânsul a voit să sondeze tărâmul împrejuru-i şi mai ales să facă cunoştinţă cu personalul politic din partea locului. Acum câteva zile, Sultanul a chemat dela Brusa pe fostul său consilier şi om de încredere, Zaid-Paşa. Aceia cari sunt în curentul intrigilor din seraiu au putut îndată ghici, că se pregătea ceva şi în adevăr lucrurile s'au dat pe faţă. Când Savfet-Paşa fusese numit mare-vizir, pusese condiţie a primirii acestui post ca Zaid-Paşa să iasă din Constantinopol; reînturnarea lui Zaid-Paşa era deci o ameninţare în contra existenţei ministeriale a vizirului Savfet-Paşa, a stăruit din nou să depărteze pe acel om, în potriva căruia el n'avea vreun parapon personal, dar care, fiind favorit la palat şi nepopular în lume, era o primejdie. Nu e prin urmare de mirare când vedem astăzi pe acelaşi Zaid-Paşa la ministerul de justiţie al Turciei. Kadri-Paşa şi Gevet-Paşa aşijderea sunt oamenii intrigilor de seraiu şi nu mai au nici atâta popularitate şi încredere publică cât colegul lor dela justiţie. Cu toate astea, noul cabinet turcesc are în sânu-i şi câteva persoane populare şi distinse. Heredin-Paşa, în izolarea sa, a înţeles că trebuie să-şi ia pe lângă sine şi ceva oameni mai cunoscuţi şi mai preţuiţi. Osman-Paşa, viteazul general dela Plevna, a fost numit la ministerul de războiu, şi numele acestui bărbat este destul de strălucitor pentru a da el singur prestigiul cerut unui minister împărătesc. Caratcodori-Paşa, ministru la cele din afară, a dat o destul de bună idee despre capacitatea lui diplomatică cu prilejul congresului dela Berlin. Numirea lui iarăşi se poate numi un bun temeiu al noului cabinet. In unele cercuri politice europene se regretă că acest bărbat însemnat, numai decât după numirea lui ca guvernator creştin al Cretei, spre executarea articolului 23 din tractatul dela Berlin, a fost chemat la postul ministerului, şi a trebuit astfel să lase vacant locul din Creta. Schimbările aceste dese, după cum zic foile franţuzeşti, dau dovadă că tocmai acum, în loc de o purtare fermă şi statornică, în Turcia domneşte o pornire şi un spirit de preschimbări şi de nestatornicie destul de primejdioase oricând, dar mai ales pentru vremea de faţă. In halul în care împărăţia otomană se află astăzi, aseme-

nea pornire o poate duce curând la o desăvârşită descompunere şi nimicire. Savas-Paşa se zice că ar fi fost în Creta cu Muctar-Paşa; iar cât despre Riza-Beiu, cumnatul lui Gazi-Osman şi secretar al Sultanului, i se încredinţase o misie în Egipt.—Intr'un cuvânt noul cabinet în care se află amestecate deosebite elemente nu dă mari speranţe că va ajunge cumva la vreun rezultat politic cum se cade; şi noul ca şi vechiul cabinet nu va putea încheia tractatul definitiv cu Rusia, nu va putea iscăli convenţia cu Austria şi asigura executarea reformelor ce le cere Englitera pentru Asia-Mică, în sfârşit nu va putea insufla mare încredere Europeĭ. Aceasta este cea mai răspândită părere despre noul cabinet otoman în presa europeană. In mai toate cercurile politice, se atribue preschimbarea ministerului din Constantinopol numai şi numai unor motive de ordine interioară şi mai-mai privată; adică, sultanul nu se mai încredea în vechii lui miniştri, şi şi-a luat alţii noui pentru ca de sigur peste puţin pierzându-şi încrederea în ei, să-i schimbe şi pe aceştia, şi aşa mai încolo.

(*Timpul*, III, 264, 1 Decembre 1878, *nesemnat*)

[POZIŢIA MINISTERIALĂ FAŢĂ CU REVIZUIREA]

De alaltăieri, Camera şi Senatul, întrunite în localul acestui din urmă, au început a ţine şedinţe secrete spre a pregăti tărâmul pentru desbaterea cestiunii israelite. Secretul acestor şedinţe este mai mult formal, şi n'are alt scop decât a face desbaterea prealabilă a parlamentului mai comodă; după închiderea şedinţei secrete, publicul care se interesează de mişcarea parlamentară şi care n'a fost admis a asista, totuşipoate afla toate câte s'au petrecut în acea şedinţă

In întâia zi, precum se spune, guvernul a dat citire întregei corespondenţe diplomatice ce a ţinut cu străinătatea dela notificarea oficială a tratatului de [la] Berlin şi până acuma. Aceea ce este, mai presus de toate, trăsură caracteristică comună a pieselor citite, este că guvernul, în toate notele sale către puteri, nu face alta decât a stărui să ni se recunoască independenţa, invocând pentru aceasta fel de fel de argumente şi de motive şi nepomenind nimica despre condiţia impusă în tratat pentru recunoaşterea acelei independenţe. De altă parte, toate răspunsurile din străinătate la acele note au şi dânsele o trăsură caracteristică comună; în toate răspunsurile se spune guvernului cum că dânsul n'ar trebui să uite, că independenţa nu ne poate fi recunoscută decât potrivit art. 44 din tratat. După fiecare răspuns de felul acesta, guvernul, în loc să ia o cale mai serioasă şi să înceteze orice relaţie cu puterile, cari pretindeau mai întâiu îndeplinirea condiţiei, îmbiază necontenit, stăruie mereu şi zoreşte pe puteri să ne recunoască independenţa fără să le pomenească cumva despre condiţie. Multe note şi răspunsuri de felul acesta s'au citit alaltăieri, şi fiecare reprezentant independent

a trebuit să-şi facă după acea citire convingerea statornică, că guvernul în această afacere este foarte vinovat, fie din nevrednicie, fie din rea credinţă.

Când, după întâia reclamare a independenţei, i se răspunse scurt şi lămurit: « nu veţi avea ce cereţi decât după ce ne veţi da ce cerem » mai trebuia oare guvernul să stăruie? Nu trebuia să convoace de pe atunci imediat camerele de revizuire pentru ca, dacă era aşa mare zor de independenţă, dânsele, auzind pe guvern comunicându-le voinţa nestrămutată a Europei, să se rostească? Nu era oare dator guvernul să vază că în această tocmeală diplomatică, ca în toate tocmelile, îmbiarea şi zorul venind dela o parte interesată întăreşte pretenţiile şi îndărătnicia celeilalte părţi? Da — şi totuşi guvernul, în loc de toate astea, a făcut tocmai contrariul. Astfel, ţara se găseşte astăzi vârîtă peste cap în încurcata cestiune a israeliţilor; camerele, după cum spune mesajul de deschidere, sunt chemate a hotărî « care este limita concesiunilor ce trebue să facem cerinţei art. 44 din tratat », iar guvernul el singur, vinovat de greutatea situaţiei, refuză a spune o părere a sa asupra acelei « limite » despre care vorbeşte mesajul.

Guvernul voieşte ca această cestiune, ajunsă la încadrarea cea mai acută numai prin purtarea culpabilă a lui însuşi, să fie deslegată de Camerele de revizuire din propria lor iniţiativă şi fără ca dânsul să se amestece câtuşi de puţin. Fără să mai amintim de nenorocirile prin care ne-a adus politica absolut rătăcită a acestui guvern, să constatăm cum stau azi lucrurile. Guvernul se găseşte acum un an în faţa unei cestiuni în care nu are dreptul să prejudece; în loc să cheme imediat camerele de revizuire şi să le pună în desbatere cestiunea, dânsul prin cea mai nefericită diplomaţie încurcă până în cele din urmă iţe această cestiune, şi tocmai după ce nu mai are cum s'o mai încurce mai mult, chiamă camerele în drept a se rosti, le expune curat şi simplu chipul ingenios în care dânsul a reuşit a încurca lucrul, şi le pofteşte pe dânsele a face cele ce cred de cuviinţă. Ele a încurcat cestiunea; despre cum trebue descurcată, el n'are şi nu vrea să aibă nicio părere. Daca cestiunea se va deslega spre mulţumirea ţării şi nemulţumirea Europei, guvernul va spune Europei că nu el, ci ţara a vrut aşa; greutăţi mari, primejdii poate, cari ar urma de aci, nu l-ar privi de loc pe acest patriotic şi naţional guvern; toate s'ar sparge în capul ţării. Daca cestiunea se va deslega spre nemulţumirea Românilor prin presiunea din afară, guvernul va spune ţării, că nu el, ci Europa e de vină. Dacă în fine, ca prin minune, s'ar întâmpla cumva să se deslege cestiunea aşa încât să rămână şi ţara şi Europa împăcate şi mulţumite amândouă, atunci cu atât mai bine pentru guvern. In toate trei cazurile acestea, poziţia ministerială a partidului său este salvată. Cum vedem dar pentru guvernul d-lui I. C. Brătianu cestiunea art. 7 nu este decât o cestiune de putere; numai aşa se poate explica mutismul din care cu niciun preţ nu voieşte să iasă acest guvern.

Desbaterile prealabile vor urma, după cât aflăm, încă multă vreme; tocmai peste vreo zece zile se speră că vor începe desbaterile publice, şi atunci numai dacă se va putea ajunge la punerea discuţiei pe un teren oarecare. In orice caz desbaterea publică nu va putea începe până ce sau guvernul, sau majoritatea sa credincioasă, ceea ce, orice s'ar zice, este aproape acelaşi lucru, nu va veni cu o propunere.

Se vorbeşte în adevăr, cum că guvernul este hotărît a pune pe membrii din majoritate cei mai însemnaţi prin neînsemnătatea lor, ca d. ex.: dd. Pătârlăgeanu, Rose Ştefănescu, Betolianu şi alţii, să aducă în desbatere propunerea împământenirii evreilor pe categorii, ieşită la lumină mai întâi dela prăvălia dé principii din uliţa Doamnei. Aceste şoapte coincid deaminteri pe deplin cu cele cuprinse astăzi în «Românul» şi asupra cărora vom vorbi în numărul de mâine.

(*Timpul*, 15 Iunie 1879, editorial, *nesemnat*)

[REPORTAJ PARLAMENTAR]

Ieri s'a făcut în Cameră a doua citire a declaraţiei pentru modificarea art. 7 din Constituţie. In urma îndelungatelor desbateri ce au avut loc cu ocazia întâiei citiri şi în urma votului dat după închiderea acelor desbateri, toată lumea se aşteaptă, cu drept cuvânt, că minoritatea are să crează, că e de demnitatea ei să nu mai ia cuvântul pentru o cauză odată pierdută, nefiind mai ales nici o probabilitate că dispoziţiile majorităţii s'ar fi fost schimbat întru ceva. Desbaterile, ce au avut loc la prima citire, sunt încă vii în memoria tutulor; materia discuţiunii a fost, precum ştim, sleită de oratorii cari au luat cuvântul şi pentru şi contra opiniei majorităţii, aşa că orice s'ar fi zis la a doua citire, n'ar fi fost decât numai repeţirea ziselor dela cea d'întâi, desbaterile de acum nu ar fi fost decât un fel de a doua ediţie, revăzută numai în privinţa stilului poate, a desbaterilor trecute, fiind rezultatul votării asigurat fireşte pentru opinia majorităţii.

Cu toate acestea, minoritatea din Cameră a stăruit a se deschide din nou desbaterea asupra declaraţiei constituţionale de revizuire. Erau înscrişi pentru a lua cuvântul mai mulţi dd. deputaţi, în număr cam de peste douăzeci, prin urmare desbaterea d'a capul asupra declaraţiei promitea a fi, deşi absolut lipsită de interes, însă foarte curioasă, mai cu seamă că lista oratorilor înscrişi era în cea mai mare parte acoperită de numele onorabililor dd. Furculescu, Misail, Cernătescu, Isvoranu, Burileanu, Mărgăritescu *e tutti quanti*.

Cel d'întâi care a luat cuvântul a fost d. Misail. D-sa avea intenţia să facă o disertaţie academică în regulă, să dovedească, precum expusese în exordul cuvântării d-sale, că România a fost

înainte mergătoarea civilizației omenirii; astfel d-sa a început cu descălicătoarea şi aşezarea românilor în ţările acestea, a vorbit despre românism în veacul al 12, în al 13, în al 14... La fiecare veac sala Camerii golindu-se treptat, d. Misail a intrat în al 14-lea numai cu biuroul Adunării şi cu câţiva motivişti intransigenţi şi cu puţini din majoritate, cari îşi povesteau încet istorii hazlii, îşi împărtăşeau impresiile luate dela Alcazarul-Ionescu, şi alte lucruri foarte străine de plimbarea prin veacuri a oratorului; aşa că şi biuroul şi cei de pe bănci pot pot să[-şi] aducă aminte a fi străbătut cu d. Misail veacurile ca prin vis. De unde a început oratorul ştiau toţi, unde s'a oprit nimini nu ştie.

In vremea cât a ţinut importanta disertaţie a d-lui Misail, majoritatea, retrasă în bufet şi în salele de fumat, a luat hotărîrea ca, îndată după întoarcerea oratorului din preumblarea d-sale *à travers les siècles passés*, să ceară închiderea discuţiei. Aşa s'a şi făcut, şi, punându-se la vot această propunere, s'a admis închiderea discuţiei, rezultatul votului fiind aproape acelaşi ca şi la închiderea discuţiei după întâia citire a declaraţiei, deşi Camera rămăsese de astădată sub impresia minunatei disertaţiuni a d-lui Misail.

(*Timpul*, IV, 54, 9 Martie 1879, editorial, *nesemnat*)

[UN INCIDENT LA CAMERĂ]

In sfârşit, ieri s'au deschis adunările de revizuire. După citirea mesajului domnesc, al cărui text l-am dat în numărul nostru trecut, dd. senatori retrăgându-se din localul Camerii, spre a se duce la localul Senatului, Camera a procedat, conform regulamentului, la proclamarea biuroului provizoriu, — prezident d. D. Cariadgi. După aceasta, unul din secretari a dat citire *apelului nominal*. Asupra acestei citiri s'a ridicat un incident în chestiune de regulament. Se ştie că alesul adevărat al col. I de Suceava este d. Nicu Gane, iar nu d. Morţun, al cărui nume fusese din greşală trecut în lista oficială publicată de guvern, după informaţiile date de prefecţi, în seara deschiderii urnei. Cu toate acestea, în *apelul nominal* alfabetic, secretarul biuroului provizoriu al Camerii nu citeşte numele d-lui N. Gane la litera respectivă, iar din contră, mai la vale, citeşte numele d-lui Morţun. D. Nicu Gane, care se află faţă şi care are la mână certificatul de ales al col. I de Suceava, cere cuvântul spre a protesta. Guvernamentalii, cari, să nu uităm a spune în treacăt, se află toţi prezenţi, încep să facă zgomot strigând din răsputeri, că nu se poate acorda cuvântul nimănui până ce nu se vor trage la sorţi secţiunile şi adunarea nu va fi constituită. D. Maiorescu cere cuvântul în cestiune de regulament. Larma guvernamentalilor creşte; între strigători se disting mai ales dd. col. Lecca şi Buescu. In mijlocul huetului, în picioare pe banca din faţa celei ministeriale, se vede d. Sihleanu, alesul dela Putna, clipind din ochi, ge-

sticulând academiceşte şi mişcându-şi repede buzele; pare că ţine un discurs; din nenorocire însă, d. Sihleanu se poate vedea numai, de auzit nici că-i vorbă; dar aceasta nu descurajează pe orator, care, cu talentul său cunoscut, îşi urmează discursul mai departe. D. Maiorescu cere necontenit cuvântul în cestiune de regulament, ceea ce în sfârşit i se acordă. D-sa se adresează biuroului provizoriu ca singură autoritate constituită până acuma, şi-l roagă a-i spune cine a tipărit acel *apel nominal*? Camera se zice că nu poate acorda cuvântul şi nu poate discuta nimica, de vreme ce încă nu e constituită; aşa e; dar atunci, cine tipăreşte lista alfabetică a numelor deputaţilor, d'asupra căreia stă scris cu litere mari titula oficială de: « Adunarea Deputaţilor, — apel nominal? » Cine? Ministerul? Imprimeria Statului? Direcţia « Monitorului Oficial? » Da, Camera încă nu e constituită, dar oare pentru acest cuvânt, deputaţii ce s'au adunat aci au venit fără nici un titlu? Nu trebuesc dânşii să fi venit în puterea unui mandat dat de alegători? Şi oare trebue să se treacă în apelul nominal provizoriu, în locul numelui aceluia ce posedă certificatul de ales dat de biuroul definitiv, un alt nume, numai pentru că un prefect s'a pripit a telegrafia ministrului ştirea neadevărată despre reuşita candidatului său de predilecţie? Până la verificarea titlurilor, prin urmare, d. Maiorescu cere să se treacă în apelul nominal provizoriu numele d-lui N. Gane. Se produce din nou sgomot; d. Maiorescu încheie repetându-şi cererea, şi guvernamentalii se domolesc de îndată ce d. C. A. Rosetti arată că împărtăşeşte pe deplin cererea deputatului conservator. Toţi tac, şi acum în tăcerea generală se aude vibrând glasul d-lui Sihleanu, care şi-a urmat fără clintire discursul început şi a ajuns cu fericire la concluzia, că nu trebue să se acorde niminui cuvântul până ce nu se vor trage la sorţi secţiile. După un solo de trompetă cu acompaniament de mare orchestră, o cadenţă *pianissimo ad libitum* a unei clarinete guturăite: după cuvintele d-lui Maiorescu, şi strigătele apilpisite ale guvernamentalilor, glasul placidului ateu dela Focşani. Incidentul se curmează în sfârşit, prin satisfacerea cererii d-lui Maiorescu. In locul numelui de Morţun, biuroul scrie numele adevăratului ales, d. N. Gane. După aceea se trag la sorţi secţiunile, cari şi încep lucrările de verificare a titlurilor. — La Senat, fără niciun incident, se trag la sorţi secţiunile, cari asemenea procedează la lucrările verificării. — In amândouă adunările, după cum se speră, secţiunile se vor grăbi a-şi termina lucrările acestea până mâine sau poimâine.

(*Timpul*, IV, 112, 24 Mai 1879, editorial, *nesemnat*)

[PLĂTEŞTE VIZIRUL]

Guvernul a izbutit în sfârşit a se spăla pe mâini de orice amestec în cestiunea revizuirii. Stăruind până în cele din urmă a se as-

cunde de orice răspundere la spatele credincioaselor sale majorităţi, şi neascultând dreptele pretenţii ale minorităţilor, cari cereau să ştie mai nainte de orice părerea lui în cestiunea israelită, guvernul a lăsat asupra camerelor să ia ele iniţiativa în această cestiune.

In două şedinţe secrete ale Camerii şi Senatului întrunite, guvernul a dat citire la o mulţime de acte diplomatice, din cuprinsul cărora s'a dovedit cu prisos că numai şi numai dânsul este vinovat de încordarea acută la care a ajunsă astăzi cestiunea evreilor. Cu toate acestea, guvernul a refuzat categoric a-şi arăta părerea şi a face o propunere în privinţa modificării art. 7, şi aceasta pentru cuvintele deja arătate de noi alaltăieri, că oricum s'ar deslega cestiunea din iniţiativă parlamentară, poziţia lui ministerială să fie salvată. Astfel dar, Camera şi Senatul au ales fiecare câte o comisie, care să se ocupe cu elaborarea unui proiect de modificare a art. 7.

Această laşitate constituţională, practicată sistematic de guvernul radical, a ieşit până acum pentru dânsul la bun capăt; vom vedea însă dacă socoteala radicalilor nu-i greşită, vom vedea dacă până în cele din urmă răspunderea ce va cădea asupra oamenilor dela cârma ţării nu va fi cu atât mai mare într'o zi, poate nu tocmai depărtată, cu cât dânşii au căutat a se spăla de orice răspundere.

Ce se va întâmpla cu cestiunea evreilor?

Asta este întrebarea ce arde astăzi buzele fiecărui român care nu şi-a pierdut instinctul conservării naţionale, fie dânsul de altminteri de orice vederi politice de partid. Sentimentul public general, un sentiment adânc, născut din teama unei primejdii naţionale văzută şi pipăită, este făţiş în contra oricărei concesiuni în această cestiune; — acesta este un adevăr pe care nu-l va putea tăgădui niciun om care cunoaşte bine ţara românească. O deslegare a acestei cestiuni ori în ce sens, nu minorităţile o vor putea da, ci majorităţile. Dar oare guvernul crede că naţiunea ar fi aşa de naivă să nu ştie că în astfel de împrejurare, după cum mai ales s'au făcut alegerile majoritatea şi guvernul sunt în fond unul şi acelaşi lucru? Cestiunea israelită este oare o cestiune atât de indiferentă pentru ţara aceasta, încât numai prin deosebiri formale de nume, prin subtilităţi de procedere, să se poată escamota răspunderea deslegării ei? Să nu se amăgească câtuşi de puţin capii cârdăşiei liberale-cosmopolite. Ştie bine ţara cine a adus cestiunea evreiască la încordarea gravă de astăzi; ştie toată lumea cum s'au făcut alegerile, oricari ar fi afirmaţiile retorice ale oamenilor «influenţei morale» şi oricare ar fi rezultatul preponderenţei brutale a majorităţilor guvernamentale; oricine ştie că majorităţile aduse astfel ca să hotărască de viitorul ţării, de existenţa noastră naţională, sunt numai nişte trupuri a căror simţire, cuget şi voinţă stau pe banca ministerială, sau mai bine zis o galerie de automaţi al căror resort mişcător stă sub degetul d-lui I. C. Brătianu. După sentimentul aproape unanim al ţării, oricât de mici ar fi concesiunile ce s'ar face cerinţei tratatului dela Berlin în cestiunea evreilor, ţara va fi nemulţumită,

pentrucă o concesiune oricât de mică nu va putea rămâne fără rezultate economice mai apropiate sau mai târzii. Cum va fi dar deslegarea acestei cestiuni? Spre mulţumirea Europei şi nemulţumirea ţării? în faţa ţării, guvernul şi în deosebi atunci d. I. C. Brătianu va fi răspunzător. Fi-va deslegarea, din contra, spre mulţumirea ţării şi nemulţumirea Europei? Atunci, tocmai fiindcă s'a dat la o parte dela orice iniţiativă, cu scop de a-şi salva pentru moment poziţia ministerială, guvernul şi mai ales d. I. C. Brătianu va fi răspunzător daca această deslegare ar avea vreo urmarerea pentru ţară.

In orice caz, cu tertipuri bizantine, guvernul nu poate scăpa de răspunderea ce are şi trebue să aibă în deslegarea cestiunii evreilor.

* * *

Cu aluzie foarte isteaţă la acest al doilea caz al deslegării cestiunii israelite, organul oficios şi personal al d-lor Rosetti şi Brătianu, în numărul său de azi, conţine un articol foarte preţios.

In partea întâia a acestui articol, ţara este ameninţată, la caz de nesupunere în faţa Europei, cu soarta Kedivului din Egipt şi cu intervenţiunea străină. In a doua parte ca să se mai aurească puţin hapul, se face o paralelă între administrarea finanţiară a acelui nenorocit prinţ şi aceea a — guvernului conservator. In această parte, după toate blagomaniile finanţiare obişnuite ale foii radicale, se aduc laude «strictei şi riguroasei economii, *ordinii şi probităţii*» administraţiei d-lor Mihălescu-Warszawsky.

Nu ne interesează deocamdată aceste modeste şi candide afirmaţii. Ceea ce ne interesează este să punem sub ochii cititorilor urmatoarele rânduri ale foii oficioase:

« Un fapt de cea mai mare însemnătate s'a săvârşit zilele din urmă în domeniul înaltei politice.

« Faptul e însemnat din mai multe punte de vedere: el are o mare gravitate prin el însuşi, şi apoi e primul de felul său; este o inovaţiune în ceea ce priveşte solidaritatea şi acţiunea politică a marilor puteri europene.

« Acest fapt este răsturnarea Kedivului prin acţiunea directă şi colectivă a puterilor.

« Pentru prima oară puterile păşesc în colectivitate la un act de o aşa gravitate; pentru prima oară ele depun pe domnitorul unui stat, pentru că, după apreciarea lor, ar fi administrat rău afacerile ţării sale, pentru că *nu şi-a ţinut îngajamentele* faţă cu creditorii săi din străinătate, *şi mai cu seamă pentru că nu s'a supus voinţei şi ordinilor lor.*

« Acest act de o suverană nedreptate în ceea ce priveşte autonomia statelor, dar *care-şi va găsi poate o compensare în garanţiile ce ar putea oferi colectivitatea europeană*, siguritâţii fiecărui stat în deosebi, *trebue să pună serios pe gânduri mai cu seamă pe ţările cele mici.*

« In acest ocean agitat de felurite furtuni, ce se numeşte politica generală a Europei, peştii cei mari par în tot momentul dispuşi

să înghită pe cei mici. *Vai de statul cel mic, care va parveni să dispună de o dată pe toate puterile în contră-i, cum a făcut Kedivul! Vai de el! daca în orice împrejurări, nu va avea destulă dibăcie şi prevedere spre a dobândi în favoarea-i o parte măcar din cei puternici, cu care să contrabalanseze cealaltă parte!*

« Evenimentul întâmplat pe ţărmii Nilului trebue să ne facă să cugetăm serios din multe punte de vedere, mai cu seamă în grelele împrejurări în care ne aflăm astăzi ».

Luăm act de aceste grave ameninţări făcute fără nicio ruşine şi fără nicio teamă şi M. S. Domnitorului, chiar de către acei ce sunt singuri vinovaţi de situaţia încordată în care ne aflăm. La aceste patriotice, liberale şi naţionale rânduri ale « Românului », nu vom răspunde patronilor săi decât în puţine cuvinte.

Dacă sunt atât de iubitori de ţară încât să nu admită vreo deosebire între patria noastră şi ţara Kedivului, între situaţia României şi a Egiptului, atunci să admită cel puţin că între aceste două ţări există deosebirea regimului. România este un stat constituţional, şi astfel fiind, în ziua când ameninţările de azi ale « Românului », de cari am luat act, s'ar realiza, în momentul când Europa ar păşi ca să aducă la îndeplinire promisiile triste ce ni le fac patronii foii oficioase, dânşii şi numai dânşii ar fi răspunzători de tot ce s'ar urma. Să nu uite d-lor, că în statele constituţionale, de tot ce se 'ntâmplă, nu plăteşte Kedivul, ci Vizirul.

(*Timpul*, 17 Iunie 1879, editorial, *nesemnat*)

[IN AJUNUL CRIZEI]

In cercurile politice autorizate, nu se mai vorbeşte de vreo două trei zile decât de căderea ministerului care neapărat va fi provocată de tenacitatea majorităţii Camerei. Toată amânarea cestiunii art. 7, după cum putea oricine prevedea, n'a servit la nimic alta decât la sporirea dificultăţilor din amândouă părţile. Ministerul nu contează în Cameră pe niciun succes al soluţiunii sale; se pare că d. Brătianu şi-ar fi pierdut speranţa de-a mai găsi vreo nouă meşteşugire pentru a nu scăpa din mâini portofelul ministerial. Un singur mijloc i-ar rămâne pentru a-şi asigura înalta poziţie: să adereze la soluţia majorităţii; însă acest mijloc nu-l poate d-sa întrebuinţa; a mers prea departe faţă cu străinătatea şi nu mai poate da 'napoi; a stat prea mult la tocmeală cu diplomaţia apuseană şi cu Alianţa israelită, şi nu mai poate astăzi să rupă târgul odată făcut asupra celor cinci sau opt categorii.

Adevărul şi dreptatea sunt menite a străbate la lumină până la urma urmelor. Adevărul asupra sentimentelor şi valorii personale a d-lui Brătianu a strălucit în fine, şi dreptatea acelora ce-l conjurau să nu ne arunce cu uşurătate în aventuri politice, ale căror urmări sunt mai totdeauna primejdioase pentru un popor mic a ieşit în

fine la lumină. D. Brătianu ne face să culegem astăzi roadele semănăturii d-sale. A jucat totul « va banque », şi vedem unde am ajuns. In ajunul căderii d-sale, e nemerit să-l întrebăm dacă-şi mai aduce aminte de câte îi spuneam noi odinioară, şi daca nu era mai bine şi pentru ţară şi pentru d-sa, să fi ascultat glasul care-i striga să nu ne ducă 'n răsboiu şi în prăpăstioasele lui consecuenţe.

Strâns d'aproape de presiunea diplomaţiei, pe lângă care s'a condus din capul locului într'un chip cu totul fals, iar pe de altă parte în faţa unei Camere de revizuire, nestrămutată în hotărîrea ei d'a nu ceda la aceea ce ni se cere, d. Brătianu se va retrage negreşit. Ce va face însă cabinetul viitor, oricum s'ar compune el, în situaţia nenorocită, moştenită dela d. Brătianu? Afară de asta, ştim buna credinţă a d-lui Brătianu şi a corporaţiei d-sale politice. Dacă, în starea în care, graţie politicei radicale, a ajuns cestiunea israelită astăzi, ţara ar fi peste putinţă să se mai retragă înapoi, şi ar fi neapărat nevoită până în sfârşit să acorde de silă o imediată şi anume aplicare a principiului din art. 44 al tractatului, d. Brătianu şi ai d-sale de sigur ar începe să strige că ţara este junghiată şi aruncată la picioarele străinului, ar înfierbânta prin propagande şi prin scrieri de sensaţie masele, şi ar organiza poate chiar a turburare populară. Avându-le acestea în vedere precum şi interesul şi sentimentul general al ţării în cestiunea modificării credem că i-ar trebui cuiva multă abnegaţie, mult devotament patriotic pentru a lua asupră-şi, fără beneficiu de inventariu, moştenirea ministerială a d-lui Brătianu. De pe acuma, foaia ministerială radicală începe a pregăti tărâmul opoziţiei de stradă şi de cafenele. « Ţara, zice numita foaie, va vedea şi va fi convinsă că lupta susţinută astăzi pentru *apărarea naţiunii în cestiunea Evreilor* n'a fost decât cea mai deplorabilă vânătoare de putere: ea va vedea în fine în ce parte e patriotismul şi desinteresarea şi în ce parte domnesc *numai* cele mai meschine interese personale şi de gaşcă ». Care va să zică, orice ministeriu nou — căci trebue să vie unul — oricine, afară de d. Brătianu şi ai d-sale, nu va fi inspirat decât de « cele mai meschine interese personale şi de gaşcă ». Buna credinţă şi modestia caracteristice ale patrioţilor subliniaţi din uliţa Doamnei! Nu ne mirăm de loc; ceva mai mult, pare că-l vedem pe « Românul » apărând, cu ocazia căderii d-lui Brătianu, în chenar negru cu un articol jalnic, intitulat « Necrologul Patriei ». Nouii miniştri, odată cu depunerea jurământului, vor fi numiţi « Asasinii României », iar M. Sa va fi dat iarăşi în judecata supremă a tribunalelor secrete din mahalalele compuse din căprăriile electorale ale gardei civice. Toate aceste mici mizerii însă, un guvern serios şi cu judecată le-ar pune uşor la regulă. Aceea ce ar fi greu de regulat ar fi chipul de a concilia cerinţele din afară cu interesele şi sentimentul ţării, în cestiunea israelită.

Mânţinem părerea noastră, că toate greutăţile unde a ajuns ţara, le datorează numai capetelor stricate, radicalilor fără judecată,

fără cumpăt, fără capacitate, farsorilor politici, cari, graţie unor împrejurări internaţionale, s'au cocoţat la cârma ţării spre a ne duce unde ne aflăm azi. Cestiunea israelită ne stă pe spete şi ne cere o grabnică şi anume deslegare. Trebue numaidecât să ieşim d'aci, şi nu putem ieşi într'un chip uşor şi normal. In aşa stare încordată ne aflăm, încât un om cu ochii cei mai deprinşi nu vede decât cel puţin un pas înainte, iar despre rezultatul final şi desăvârşit al situaţiei, nu poate răspunde decât cu vorba din poveste: « Ce-o fi, vom vedea ».

(*Timpul*, 22 August 1879, editorial, partea I-a; *nesemnat*)

[LINIA FERATĂ PLOEŞTI-PREDEAL]

Cestiunea revizuirii art. 7, în stadiul de încordare la care a ajuns, ne absoarbe toată atenţia, aşa încât dela o vreme încoace şi publicul şi presa trec cu vederea orice alte întrebări de interes general, oricât ar fi aminteri de importante în sinele. Astfel vedem că de mult încă nu se mai gândeşte nimini la cestiunea construirii căii ferate a Statului Ploeşti-Predeal, care cu toate astea merită o deosibită atenţiune. Linia aceasta, ca mai toate întreprinderile noastre publice, are o istorie nenorocită, pe care nu avem nevoie a o amănunţi aici, deoarece e ştiută de toţi. Contractul concesiunii construirii liniei Ploeşti-Predeal a fost odată reziliat, din cauză că concesionarul de atunci nu s'a ţinut de mai multe îngajamente de căpetenie stipulate în caetul de însărcinări. Un alt concesionar a luat sarcina terminării liniei şi lucrările au urmat înainte. Linia încă nu e terminată, precum se ştie, în partea din valea Prahovei: însă funcţionează din Ploeşti până în Câmpina şi din Sinaia până în Predeal.

Din izvor sigur, aflăm astăzi mai multe lucruri destul de grave în privinţa construirii liniei pe valea Prahovei şi în privinţa materialului mişcător în genere. Pe valea Prahovei trebuesc a se face lucrări de apărare în contra puterii râului. Concesionarul de mai nainte a ajuns la reziliarea contractului tocmai din pricina acelor lucrări, pe cari odată le-a luat apa, de unde a rezultat întârziarea termenului de construire şi nişte pagube sdruncinătoare pentru dânsul, aşa încât n'a mai putut continua la desăvârşirea lucrării. Asupra lucrărilor celor nouă de apărare, executate sub noua concesiune, o persoană competentă ne spune că dânsele sunt aproape tot aşa de slabe ca şi cele d'întâi. Materialul din care sunt clădite e de o calitate ordinară, şi executarea lucrării lasă mult de dorit. O năvălire răpede a apei va cauza daca nu o complectă distrugere a tutulor, cel puţin în parte stricăciuni şi pagube însemnate. Aceea ce e şi mai trist este că, după cum ni se relatează, diferitele comisiuni, însărcinate de guvern cu examinarea acelor lucrări, par dispuse a aproba acele lucrări, cari, deşi mai prejos de condiţiunile impuse

concesiunii, şi prin urmare neacceptabile, au să treacă de bune şi Statul le va primi ca atari. Se mai zice, — şi, deşi sub rezervă, ne credem datori a înregistra şi acest sgomot — că numitele comisiuni sunt compuse din persoane cari au fost însărcinate şi cu deosebite expertize în daraverile concesiunii. Asupra acestui punct, nu putem dar atrage îndestul atenţia locurilor competente.

Afară de aceasta, în privinţa materialului mişcător, nu avem informaţii mai bune. Vagoanele sunt construite altfel decât tipurile date prin caetul de însărcinări, altfel, adică mult mai rău. Fierăria este subţire, de proastă calitate, rău lucrată şi prin urmare foarte puţin trainică. Lemnăria este în parte verde şi în parte veche şi putredă; în genere fiind rău încheiată, se scorojeşte şi se strâmbează. Toată spoiala lucrului pe din afară nu poate amăgi un ochi care-şi dă osteneala să se uite mai d'aproape. Scoabele dela încheieturi, bătute în lemn vechiu, încep a se mişca în găurile lor, pentrucă lemnul se macină la fiece sguduitură cât de slabă. Intre control şi concesiune s'a ivit de multe ori neînţelegeri în această privinţă, însă nicio îndreptare a răului n'a rezultat din acestea.

Ne mărginim din parte-ne să semnalăm cele ce ni se relatează în privinţa liniei ferate Ploeşti-Predeal, rezervându-ne, asupra celor două puncte, arătate mai sus şi asupra altora încă, a reveni cu amănunte anumite şi cu date precise. Până atunci, noi exprimăm teama că radicalii nu-şi vor fi uitat deprinderile, şi că ne pregătesc un nou scandal *à la* Strousberg.

(*Timpul*, 31 August 1879, editorial, *nesemnat*)

[DUPĂ VOTAREA REVIZUIRII]

Proiectul de revizuire, votat de Cameră în şedinţa dela 6 Octomvrie, a fost ieri, după o desbatere de două zile, luat în consideraţie şi de Senat. Opoziţiunea din Camera de sus a primit fără multă vorbă proiectul prezentat de guvern; a înţeles însă că este de datoria ei să constate cum că acest proiect nu este proiectul guvernului, ci proiectul opoziţiunii naţionale din Adunarea Deputaţilor.

Acest proiect a fost odată respins de guvern şi de majoritatea servilă a acestuia; un alt proiect, întocmit pe baze de emancipare a evreilor, a fost prezentat şi susţinut de guvern în Cameră. In timpul acesta, s'au făcut toate chipurile pentru a se obţine în favoarea soluţiunii guvernului numărul de voturi trebuincios până la complectarea celor două treimi; s'a întrebuinţat după zisa d-lui senator Voinov, care, precum se ştie, este un fruntaş al partidului liberal, — s'a întrebuinţat fel de fel de mijloace de presiune asupra conştiinţei deputaţilor; s'a făcut o adevărată vânătoare de voturi. Toate au fost în zadar.

Guvernul a trebuit să-şi plece fruntea înaintea onestităţii acelor reprezentanţi ai naţiunii, cari-şi făceau din îndeplinirea cu

scumpătate a mandatului lor cea mai sfântă datorie. Proiectul de emancipare al guvernului a fost retras; proiectul de naturalizare al opoziţiei a fost votat cu aproape unanimitatea Adunării.

Era dar de datoria membrilor independenţi din maturul corp să dea o recunoaştere solemnă acestui adevăr, proclamat de d. Maiorescu în şedinţa de la 6 octomvrie. Lecţiunea de onestitate dată sectarilor şcoalei bizantine de către onor. deputat al colegiului I de Iaşi a căpătat în Senat aprobarea ce i se datora. Prin organul autorizat al d-lui Strat, opoziţiunea din Senat a declarat că, făcând abstracţie de aceia cari stau pe banca ministerială, va lua în considerare proiectul opoziţiunii din Camera deputaţilor.

Faţă cu ţara şi cu străinătatea acest proiect capătă prin urmare astăzi toată autoritatea de care are nevoie. Pentru noi greutatea soluţiunii cestiunii israelite nu era atât în străinătate, cât în lăuntrul ţării. Proiectul guvernului ar fi fost mult mai mult agreat în străinătate decât proiectul opoziţiei votat astăzi, însă acel proiect ar fi dat naştere în ţară la nişte greutăţi necalculabile.

Pentru aceea, noi am fost de părere dintru început că cestiunea revizuirii este peste putinţă să se resolve altfel decât după voinţa unanimă a ţării, exprimată în Adunare prin organele opoziţiei naţionale. Sorţii de reuşită înaintea străinătăţii şi în deosebi înaintea Alianţei israelite, trebuiau neapărat sacrificaţi pentru a se da soluţiunii autoritatea de care dispune astăzi.

Cine însă va asuma, cine va susţine această autoritate?

Guvernul n'a voit să cedeze curentului naţional decât de silă; la urma urmelor, când s'a asigurat că proiectul său era să cază negreşit la luarea în considerare şi poziţia lui ministerială să devină imposibilă, a primit soluţia opoziţiei.

Acest guvern, în numele străinătăţii, a făcut presiune asupra ţării, şi în numele ţării a dat asigurări în străinătate. Ameninţările în numele străinătăţii erau parte exagerate peste măsură, parte absolut neîntemeiate; asigurările date străinătăţii în numele ţării erau false.

Care este aşa dar astăzi poziţia guvernului faţă cu ţara şi cu străinătatea? Ce încredere mai poate inspira ţării acest guvern, care a prezentat proiectul de emancipare şi a luptat din toate puterile pentru dânsul şi contra proiectului de naturalizare susţinut de toată ţara? Ce autoritate mai poate avea faţă cu străinătatea acest guvern, care până în ultimul moment a promis şi a asigurat că va da aceea ce ştia bine că ţara nu voieşte şi nu poate să dea?

Ţara poate cu drept cuvânt să zică acestui guvern:

Nu mai pot avea nicio încredere în tine, pentru că, voind să-mi storci un vot pe care din adâncă convingere nu vreau să-l dau, m'ai ameninţat cu intervenirea, cu invazia străină, cu soarta Kedivului pentru suveranul meu, cu însângerarea pentru mine. Toate acestea erau nişte neadevăruri neruşinate, menite a fi desminţite foarte curând.

Ceva mai mult; ai în Camere o majoritate servilă, aleasă prin amăgiri, prin corupţie şi minciună, şi desaprobată apoi solemn de corpul electoral cu ocazia desbaterii asupra marii cestiuni constituţionale; pe câtă vreme, întemeiat pe această majoritate, te vei încăpăţâna să păstrezi puterea, eu, ţara, nn pot avea nici o garanţie că proiectul meu, pe care tu, guvern, l-ai adoptat de silă nu va fi răstălmăcit în sensul aşteptărilor Alianţei isrtelita.

Şi apoi presupunând că guvernul a primit sincer soluţiunea opoziţiei, ce va fi cu străinătatea?

Guvernul va prezenta soluţiunea dată de corpurile legiuitoare, adică proiectul opoziţiunii. El va zice străinătăţii: atât poate să dea ţara, atâta dă. Oare nu i se va putea răspunde: atunci, daca ţara nu putea da decât atât, tu, guvernul ei, pentru ce m'ai asigurat că va da mai mult? Este permis unui guvern a nu-şi cunoaşte ţara? Nu; guvernul nu poate avea o scuză îndoelnică, nu poate zice: am crezut cum că s'ar fi putut căpăta ceva mai mult. Şi în situaţia aceasta falsă, unde-i va fi autoritatea, cu care *el* trebue să înfăţişeze străinătăţii punerea Constituţiei noastre în acord cu principiul din art. 44 al tractatului?

Intr'o aşa situaţie se găseşte astăzi guvernul acesta faţă cu ţara şi cu străinătatea; aci neapărat trebuia să ajungă, după ce, din nedibăcie sau din adins, a jucat atâta timp jocul talerului cu două feţe tocmai atunci când trebuia să urmeze o politică francă şi leală.

(*Timpul*, 13 Octomvrie 1879, editorial, *nesemnat*)

[MESAJUL DOMNESC]

Cestiunea israelită s'a terminat aşa precum dorea majoritatea ţării. Guvernul şi foile sale susţin că soluţiunea opoziţiei, la care a aderat până în fine de nevoie dânsul şi majoritatea sa, şi care astăzi a căpătat putere de lege, nu este altceva decât proiectul guvernului sub o altă formă. Daca oamenii dela putere repetă mereu acest neadevăr spre a-şi disimula înfrângerea păţită şi a se mângâia de pierderea popularităţii, fie ş'aşa.

Noi nu credem să se găsească cineva care, după ce va fi confruntat texturile tutulor soluţiunilor desbătute în Cameră, să nu ştie că revizuirea s'a făcut aproape întocmai cum propusese raportul d-lui Conta, raportorul fostei majorităţi a delegaţilor. Oricum însă, cestiunea revizuirii este deslegată în formă, spre mulţumirea opoziţiei naţionale şi a ţării, care cu energie şi patriotism au luptat în contra tendinţelor susţinute de guvern, şi până în sfârşit au şi învins.

Dar dacă în alegerile trecute d. Brătianu ar fi izbutit să facă a se strecura pe băncile Adunării naţionale încă vre'o câţiva Mărgăriteşti, ar fi mers oare lucrurile tot astfel? Daca guvernul ar fi avut

cele două treimi, ar fi renunțat dânsul de bună voie la raporturile sale? Oamenii cu bun simț să răspunză la întrebările acestea.

Din norocire, elementul mărgăritesc a fost adus în Cameră într'o câtățime neîndestulătoare pentru a putea hotărî în cestiunea revizuirii, și astfel, cu toată frământarea spiritelor, cu toată presiunea guvernului, cu toată agitația din Adunări, interesele țării au fost scăpate. Aceasta Cameră însă, chemată a revizui art. 7, după îndeplinirea acestei chemări, a devenit printr'un mesaj domnesc o Adunare ordinară.

Mesajul începe mai întâi printr'o veche și uzată platitudine, și primul său period se termină printr'un mare neadevăr:

Mesajul zice: « ... Ați dovedit încă odată că în cestiunile cele mari naționale, Românii știu a pune de o parte orice considerațiuni, orice spirit de partid, spre a nu se gândi decât la interesul general ».

Și apoi: « ... Această acțiune comună a constatat din nou că, deși Constituțiunea noastră ca orice operă omenească, poate avea defectele sale, însă chiar acestea nu se cuvin a fi îndreptate, ca unele ce fac parte din pactul nostru fundamental, decât atunci când reforma este simțită de întreaga națiune ».

Acesta este un neadevăr. Reforma nu a fost simțită încă trebuincioasă de întreaga națiune, reforma a fost înscrisă în tractatul dela Berlin ca o condiție pusă națiunii noastre pentru recunoașterea independenții sale. Daca națiunea a simțit ceva, a simțit necesitatea acestei recunoașteri și prin urmare nevoia îndeplinirii condiției ce i se pusese pentru aceasta, iar nicidecum necesitatea reformei.

Guvernul prin urmare putea să scutească, cum din nenorocire, nu-i stă în obiceiuri, pe suveran de a-și pune iscălitura sub un așa neadevăr; se putea foarte lesne înlocui fraza cu o altă banalitate, care cel puțin să nu spună nimic, mai bine decât a spune neadevărul.

« Opera d-voastră, zice mesajul mai la vale, ca Adunări de revizuire, este terminată. Acum d-voastră aveți, ca Adunări ordinare, a păși la lucrări legislative, *cari nu pot suferi întârziere* ».

Cari să fie acele lucrări cari nu pot suferi întârziere nici măcar de o lună până la deschiderea sesiunii ordinare de toamnă, 15 Noemvrie? Acele lucrări nu pot fi privitoare decât la cestiunea răscumpărării căilor ferate.

In principiu, suntem pentru răscumpărarea căilor ferate, rămâne însă să știm chipul în care este să se facă această răscumpărare, și asupra căruia organele guvernamentale au păstrat cu scumpătate cea mai adâncă tăcere, deși se știe că învoiala în privința aceasta este de mult încheiată între d. ministru de finanțe și compania acționarilor.

Guvernul va veni dar cu un proiect de lege pentru a căpăta ratificarea acestei învoieli din partea Camerelor. Aci se va dovedi utilitatea majorității Mărgăriteștilor, neputincioasă ieri de a satisface cerințele evreiești patronate de guvern, îndeajuns de puter-

nică însă astăzi pentru a hotărî asupra afacerii de milioane a căilor ferate.

Trebuşoarele zilnice şi gratificaţiile prin plata diurnelor pe timpul vacanţelor au fost puţine; se crede că din afacerea căilor ferate vor fi pe deplin recompensaţi *patrioţii* pentru devotamentul lor către patrie şi naţiunea suverană.

(*Timpul*, IV, 229, 17 Octomvrie 1879, *nesemnat*)

[« GUVERN AL ÎNGAJAMENTELOR CU STRĂINII »]

La fiecare act, mai mult sau mai puţin însemnat, săvârşit de guvernul roşu, orice om imparţial trebue să-şi fi făcut întrebarea: dacă actul acesta ar fi fost săvârşit de guvernul conservator, aflându-se roşii în opoziţie, ce ar fi zis şi ce ar fi lucrat aceştia? De exemplu, convenţia cu Rusia, trecerea armatei peste Dunăre, rechiziţiile, războiul, răpunerea a peste zece mii de oameni de focul inamicilor, de foame şi de ger; apoi pierderea Basarabiei, apoi scăderea rublelor, apoi umilirea cu Arab-Tabia, apoi cestiunea israelită şi în fine cestiunea pretinsei răscumpărări a căilor ferate; — dacă toate acestea le-ar fi făcut, sau măcar ar fi încercat să le facă guvernul conservator, aflându-se în opoziţie roşii, ce s'ar fi întâmplat? Fiece om cunoscător de ţara sa cunoaşte cu cât de aprigă reacredinţă ştiu roşii să facă opoziţie, şi cum pentru dânşii, în lupta politică, orice mijloc, cât de înjositor, cât de mişelesc, este bun, — calomnia, intriga, minciuna, toate învăluite frumos în eticheta românismului şi liberalismului şi debitate fără preget şi fără niciun pic de pudoare prin toate locurile publice în tirade şarlataneşti. N'avem nevoie prin urmare să stăruim aci mai îndelung a face icoana moravurilor politice a acestui soiu de oameni, ce alte talente n'au, altă meserie nu ştiu, de altă treabă nu sunt în stare decât a face negustorie de principii liberale şi de patriotism. Să luăm numai două trei cazuri din cele enumerate spre a răspunde la întrebarea de mai sus, anume cazul şederii armatei atâta vreme peste Dunăre şi al cestiunii Evreilor.

Roşii, netăgăduit, mai ales când sunt în opoziţie, n'au absolut niciun respect de ordinea publică, meşteri în scandaluri, oratori de cafenele, caricaturi de martiri politici, conspiratori de operetă-bufă, ei sunt capabili să toarne în fiece săptămână câte o republică microscopică. Intr'o stare liniştită, cu puterea militară toată în ţară, cu deplină ordine în viaţa publică, a luat într'o noapte naştere celebra republică dela Ploeşti, al cărei prezident era d. Candiano-Popescu, mai târziu poliţar foarte dinastic, şi al cărei consiliu de miniştri se compunea din dd. Stan Popescu, Pătârlăgeanu, Grigorescu, Stanian şi alţi trei iluştri patrioţi. O zi, sau mai bine douăsprezece ceasuri a trăit republica ploeşteană. Ea a fost pusă la cale într'un birt, la o cină ce s'a prelungit, ca după firea năciunalilor,

până despre ziuă, când, în culmea înfierbinţelii s'a şi proclamat cu mare entusiasm. Proclamarea republicci a avut loc pe la patru ceasuri în revărsatul zorilor, şi uciderea acestei frumoase instituţiuni s'a săvârşit pela patru după prânz, când, odată cu stingerea înfierbinţelii năciunalilor, a şi sosit în Ploeşti reacţiunea, adică o companie de vânători. Să nu uităm a spune ceea ce e mai interesant: când reacţiunea intra de spre Bucureşti pe streaja dela miazăzi a republicei Ploeştilor, prezidentul acestui stat ieşise pe streaja dela apus de spre Buzău, şi aşa de cu vreme ieşise, încât şi ajunsese aproape de satul Lipia, iarăşi un cuib celebru de republicani; ce e drept, distanţa dintre Ploeşti şi Lipia nu e aşa mare, cam de vreo două poştii şi ceva. Când a pus reacţiunea mâna pe el şi l-a întrebat că ce caută noaptea p'împrejurul Lipiei, d-lui a răspuns că a ieşit niţel să se plimbe: o plimbare cu vitesă republicană.

Considerând dar că compania de vânători era în ţară şi a putut fi în Ploieşti despre douăsprezece ceasuri dela proclamarea republicei, totul rămâne o scenă, cel mult un act de operetă-bufă sau de parodie. Ştiindu-se cât de iute pot să se plimbe, şi ştiind asemenea foarte bine că din capitala ţării până la capitala republicii lor, o companie de soldaţi sdraveni poate veni în câteva ceasuri pe odihnite, năciunalii noştri au cutezat totuşi a face acel scandal ridicul.

Dar — punându-ne tot în ipoteza că conservatorii ar fi fost la guvern şi roşii în opoziţie — daca acea reacţiune, adică compania de vânători, împreună cu toată armata şi cu Domnitorul în frunte s'ar fi aflat peste Dunăre, oare scandalul s'ar fi mărginit numai la a fi ridicul şi la o singură localitate? Şi în Bucureşti chiar, şi mai ales aci, ce s'ar fi întâmplat?

Dar apoi, punându-ne în aceeaşi ipoteză, cu ocazia cestiunii israelite?

Lăsăm să dea răspuns la aceste întrebări acei ce-şi cunosc ţara, şi, în genere, publicul imparţial, care pare-se, a cam început să judece mai bine asupra lucrurilor şi oamenilor.

Câtă vreme au fost conservatorii la putere, roşii n'au încetat un singur moment cu insinuarea şi cu calomnia; ei nu numeau altfel, prin organele lor, pe conservatori decât cu epitetul de « guvern al îngajamentelor cu străinii ». Insinuând că conservatorii luaseră acele îngajamente spre paguba şi aservirea intereselor ţării, ei erau singurii apărători ai acestor interese, ei singuri aveau dor de inimă pentru biata patrie. Şi cu toate astea acel « guvern al îngajamentelor cu străinii » nu făcuse nici convenţia cu Ruşii, nici răsboiu fără zapis, amanet sau chezăşie, cu bună şi prealabilă ştiinţă că avem să pierdem Basarabia, şi nici negoţiase cu Alianţa israelită să împământească cu grămada pe evrei. Nimic din toate acestea nu făcuseră acei oameni, pe cari roşii îi numeau « guvern al îngajamentelor cu străinii ». Nefăcând nimic din toate acestea, erau astfel calomniaţi; dar dacă ar fi făcut măcar ceva, ce ar fi fost!

Roşii au venit la putere după aceea. Ei au făcut, în adevăr, de cinci ori atâta cât ar fi meritat să poarte numele, ce ei îl aruncau conservatorilor fără nicio dreptate.

Am făcut paralela convenţiilor de răscumpărare a căilor ferate, a conservatorilor şi a roşiilor. Care este cea mai avantajoasă pentru Stat? mai poate sta cineva la îndoială? şi ar avea chiar adversarii noştri atâta lipsă de pudoare să mai conteste şi în privinţa aceasta, unde vorbim cu bob numărat, adevărul? Şi afară de aceasta, de câte ori a fost vorba pe timpul guvernului conservator de răscumpărare, nu guvernul român a început tratările în această privinţă; propunerile şi stăruinţele au venit totdeauna din partea societăţii acţionarilor, şi negoţierile numai cu dânsa s'au făcut, iar nicidecum cu guvernul german. Când au căzut orice putinţă de înţelegere între guvernul român şi Societate, lucrurile au rămas în starea de mai înainte urmându-şi mersul lor regulat, fără a lua cestiunea un caracter internaţional prin amestecul guvernului german.

Tot astfel au mers lucrurile şi astăzi? Din nenorocire, nu. Guvernul român a făcut propunerea, guvernul român a stăruit, guvernul român, fără nicio rezervă în privinţa ratificării învoelii de către corpurile legiuitoare, *s'a legat faţă cu guvernul german* asupra tutulor clauzelor convenţiei de răscumpărare. Cestiunea dar, de natură în ea însăşi cu totul interioară, este acum o cestiune internaţională.

Şi aceştia sunt oameni cari numeau pe conservatori « guvern al îngajamentelor cu străinii ». Să judece dar astăzi ţara ce fel de oameni sunt aceşti oneşti negustori de principii liberal-naţionale, aceşti patrioţi de industrie.

(*Timpul*, IV, 278, 18 Decemvrie 1879, *nesemnat*)

[NEPOTISMUL]

Există la noi un fel de teorie, care se preumblă din gură în gură, din gazetă în gazetă, şi care pe cât pare a fi mai general acreditată pe atât este de falsă. Iată teoria aceasta:

Un om fiind la putere, sau bucurându-se de o situaţiune însemnată în vreo ramură de activitate publică sau privată, nu are dreptul să numească în funcţiuni publice, sau să prefere pentru posturi de încredere pe rudele sau prietenii săi. Fie aceste rude, fie aceşti prieteni, persoanele cele mai corecte, cele mai capabile şi inteligente, după această teorie ei trebuesc sistematic îndepărtaţi dela activitatea publică, câtă vreme unul din familie sau un bun prieten este la putere.

Aceasta strâmtă şi falsă teorie, care este şi imorală, după părerea noastră, trebue să fie combătută, cu atât mai mult, cu cât ea se întemeiează totdeauna pe un principiu de corectitudine în viaţa publică, pe principiul adică, că între rude, în loc de strictetă, se va practica mai uşor îngăduinţa.

Trebue să punem odată în discuţie această teorie ciudată, care convine foarte mult foilor de scandal şi să căutăm a-i stabili adevărata valoare şi însemnătate.

Să luăm mai întâi în cercetare cazul în care principiul depărtării rudelor din activitatea publică ar părea mai întemeiat.

Sunt, de exemplu, două posturi într'o administraţie; unul are atribuţiunile de controlator al activităţii şi corectitudinii celuilalt. Aceste două posturi, se zice, nu trebuesc ocupate de fraţi, de tată şi de fiu, de socru şi de ginere. Aşa este. E mai puţină garanţie, în privinţa eficacităţii controlului, presupunând totuşi că acei oameni sunt destul de oneşti şi ştiind bine că onestitatea unui om nu are nicidecum a face cu relaţiunile lui de rudenie cu un alt om. Şi astfel e bine să admitem norma cum că două rude de aproape să nu poată ocupa într'o administraţie două posturi între cari eventual s'ar putea isca conflicte, pentru a evita cu prudenţă ciocnirea sentimentelor intime de rudenie cu sentimentul datoriei. A împinge însă acest principiu până la rudele de al nouălea neam este o absurditate: a lăsa să se bănuiască anume că relaţiunile cât de depărtate de familie sunt neapărat isvorul neonestităţii în viaţa publică, este foarte imoral.

Dacă îngăduinţa şi hatârul sunt în adevăr imorale, ele sunt tot aşa de rele şi între rude şi între nerude, şi neapărat că între două rude cinstite datoriile şi publice şi private vor fi corect îndeplinite, pe când între două nerude necinstite din contra.

Intre multe flecării ale gazetelor noastre, adesea se vede: « Aflăm că d. Z... s'a numit în cutare post... Se înţelege că nu putea fi altfel; d. Z... este ruda d-lui Y.., ministru, ori mare administrator la cutare instituţie. Trebuia în sfârşit d. Y... să-şi căpătuiască şi această rudă...».

Neapărat, zic eu atunci, că trebuia d. Y... să facă aceasta. Numai o întrebare e de pus aici: d. Z..., numitul d-lui Y... este cinstit, harnic şi priceput, ori ba? Dacă este, atunci d. Y... a făcut foarte bine ce-a făcut; dacă nu este, atunci lipsa de merite şi neonestitatea lui Z... ar fi tot aşa de imputabile şi când el n'ar fi rudă cu d. Y... şi orice minte serioasă ar trebui să-l acuze pe acesta nu că a căutat să-şi ajute o rudă, ci pur şi simplu că a făcut o numire rea.

Orice om trebue să aibă rude sau prieteni mai mult sau mai puţin apropiaţi. Dacă susţinem teoria că niciodată un om în bună poziţie nu trebue să-şi numească prietenii şi rudele în funcţiuni, atunci din două una: ori că *toate* rudele şi *toţi* prietenii, fără excepţie, ai unui om, devin neoneşti şi incapabili din momentul ce el s'a înălţat în mijlocul societăţii sale, ceea ce ar fi o absurditate; ori că împrejurarea că a fi rude sau prieteni cu un om văzut, trebue s'o considerăm ca o nenorocire, şi astfel atunci pentru orice familie, înălţarea unui membru al ei la o situaţie însemnată ar fi o adevărată calamitate; pentru că dacă împingem la o mai mare desvoltare

teoria că nu este permis cuiva, fără a fi lovit de bănuială imoralităţii, să numească în funcţiune o rudă sau un prieten, fie acesta cât de onest şi capabil, ajungem a pretinde ca, dacă cineva găseşte venind la putere pe o rudă deja ocupând vreo funcţiune, numaidecât s'o dea afară.

Aceasta ne aminteşte un răspuns foarte picant, pe care un fost ministru îl făcea la acuzările ce i se aduceau cum că şi-ar fi căpătuit nişte rude, de altminteri tot aşa de oneste şi capabile ca orice om onest şi capabil:

— Dar ce voieşti să le fac dacă mi-s rude? Să le spânzur?!

Teoria falsă pe care o combatem, fiind foarte la îndemână mai ales gazetelor neserioase şi maloneste, are, în adevăr, uneori un straniu rezultat. Sunt unii oameni de o scrupulozitate exagerată, cari evită a da naştere la orice fel de bănuieli; sunt iar unii de un caracter aşa de sfios, încât faţă cu o acuzare oricât de nedreaptă, numai cu atât mai impertinentă să fie, îşi pierd sărita; oamenii de aceste două speţe, mai cu seamă când sunt foarte oneşti, de nimica n'au mai mare groază decât de *gura lumii*. Lor le lipseşte puterea de a despreţui fleacurile şi învinovăţirile gazetelor infame; o foaie malonestă, foaie de *chantage*, ale cărei insulte, batjocure şi calomnii, pe un om mai sceptic sau mai tare de înger, îl fac d'abia să surâdă, pe un om de soiul de care vorbim îl vâră într'o stare de nervozitate extremă. Astfel, un aşa om cu cât e mai onest cu atât mai mult se teme ca nu cumva câtuşi de puţin să cază în gura mişeilor. La un aşa om, dacă ţi-e rudă sau prieten, oricâte merite ai avea, oricât de cinstit ai fi, să nu mergi să-i ceri o funcţiune, pentru că nu-ţi-o dă de frică să nu-l dea la gazetă că te-a căpătuit. Se întâmplă chiar, în cazul acela, să intri într'o altă ramură de administraţie. Atunci chiar, reuşita ta nu este pe placul rudei tale; îi vezi totdeauna pe faţă un fel de nemulţumire şi de jenă, cât de pe departe se teme să nu i se atribue numirea ta, şi parcă nu i-ar părea prea rău să te ştie dat afară, ca să scape de teama oricărei bănuieli. Un exemplu:

Cunoaştem un om de felul sfioşilor în chestiune, care era pus odată în capul unei mari administraţii. El avea un văr, care ţinea o tipografie. Bietul om cu tipografia, care nu-i prea mergea bine, se duce la vărul său şi-i propune să se însărcineze cu o parte din imprimatele administraţiei aceluia; dar pentru că-l ştia ce fel de om e, îi adăugă că deşi imprimatele acelea se dau fără licitaţie, el e de părere să se ceară preţurile dela toate tipografiile şi el se obligă a face cu aceleaşi condiţii un scăzământ de 5% asupra celui din urmă preţ. Administratorul nostru, de teama gazetelor, refuză propunerea vărului şi dă imprimatele unui tipograf străin cu un preţ mult mai mare şi cu condiţii mult mai favorabile. La primirea acestor imprimate, se vede că ele sunt neconforme cu condiţiile; dar fiindcă tipograful acesta, un om fin, ştia că vărul administratorului stăruise şi el pentru a lua acea lucrare, începe a se

plânge că e şicanat pentru a se favoriza vărul. Cum aude asta, administratorul nostru îngălbeneşte şi dă ordin să se primească imprimatele.

Nepotismul este în adevăr rău, dar prin nepotism nu se înţelege decât proteguirea neonestă şi nedreaptă a rudelor. Şi e foarte nedrept ca cineva să sufere pentru că din întâmplare e rudă cu un om ajuns, şi e foarte neonest şi imoral a arunca bănuieli asupra unei familii întregi, din ura de partid sau din invidia meritelor şi aptitudinilor. Cu chipul ăsta o să ajungem a crede că e ruşine să fii ruda unui om mai de seamă, pentrucă orice post, orice poziţiune ţi s'ar da, ar fi semnul hatârului făcut unui om necinstit şi netrebnic. Atunci pentru ce să nu punem în lege principiul că în tot aparatul Statului, dela vătăşel până la ministru, nu poate intra decât un singur membru al unei familii, socotită familia până la al o sutălea neam!

Iată absurdităţi cari trebuesc combătute odată de toţi oamenii cu minte şi oneşti. Trebue răsturnată odată teoria aceasta falsă, care tinde a face pe Români să zică: « Dă, Doamne, să nu ajungă, niciunul din familia mea om de seamă, că m'am nenorocit! »

(*Voinţa naţională*, 23, 24 Iunie 1885, editorial, nesemnat)

[PENTRU COALIZAREA OPOZIŢIEI]

Fără îndoială, un guvern, fie compus din sfinţi şi mucenici, nu are să poată mulţumi pe toată lumea, şi este neapărat natural ca şi guvernul acesta, cu toată majoritatea de care se bucură, să aibă şi el nemulţumiţii săi. Unul dintre aceştia a emis o idee nouă şi luminoasă: constituirea lor în opoziţie cum se cade. E drept că iniţiatorul ideii acesteia, care mărturisim că n'ar fi rea — căci opoziţia este necesară în mecanismul Statului modern — a scos-o la iveală într'un mod cam pripit. D-sa — d. Panu din Iaşi — crede că o coalizare de nemulţumiţi, care să-şi aleagă un şef şi să ţină câteva întruniri, ar fi destul ca nemulţumiţii să capete numai decât caftanul şi pitacul dela Palat.

Noi am spus, la timp, că aceasta n'ar fi cu putinţă, şi că pe lângă aceste ar mai trebui, constituţional vorbind, să mai voiască şi majoritatea alegătorilor aceea ce voiesc nemulţumiţii noştri. Ceea ce am mai zis cu mult regret tot atunci este că ne pare aproape cu neputinţă o înţelegere a deosebiţilor şi multicolorilor nemulţumiţi, fie chiar asupra unei programe negative. Asupra acestei păreri a noastre voim să revenim, pentru a arăta ca faptele o justifică în fie ce zi cu prisos. Şi nu numai atât. Nu numai că deosebitele speţe de nemulţumiţi nu se pot organiza în coaliţie, dar încă îşi dau toate ostenelile să dovedească că niciodată nu le-a crezut lumea atât de slabe pe cât sunt, şi că trebue să renunţe oricine la vreo iluzie în privinţa puterilor disparate din a căror închegare

îşi închipue *Lupta* dela Iaşi că ar ieşi o formidabilă legiune de opoziţie.

Să dăm exemple.

D. Dim. Brătianu a fost un vechiu membru al partidului naţional-liberal. D-sa s'a rupt dela acest partid, încă nu se ştie bine pentru ce. Toată lumea trebuia să crează că ruptura aceasta se făcuse nu individual din partea d-lui Dum. Brătianu, ci de un grup în capul căruia s'ar fi aflând d-sa. Iată un fenomen politic foarte posibil. O deosebire fundamentală de vederi asupra unei chestiuni foarte importante poate oricând lua naştere în sânul unui mare partid; şi asemenea deosebire determină deci o ruptură. Era prin urmare firesc lucru să creadă lumea că un grup de disidenţi, având pe onor. d. Dum. Brătianu în frunte, s'au hotărît de astăzi să se rupă de lângă partid şi să-l combată.

Ei bine, nu; nu e ce credea lumea.

Iată că d. Dumitru Brătianu ne dă la lumină un manifest, plin de abstracţiuni şi de formule mistice de politică transcendentală, în care, pe lângă că exprimă dorinţa foarte patriotică de a vedea România ajungând a fi cel mai mare imperiu din lume, ne declară categoric că d-sa nu are partid, nu are grup, nu are pe nimeni alături cu d-sa; că d-sa este singuratic şi stingher, un fel de puiu hârbar, rătăcit de cloşcă şi care piueşte jalnic printre străini, departe de adăpostul său firesc. Ce importanţă politică poate avea acest piuit? Alegătorii, presupunând că ar avea toată bunăvoinţa pentru a împrumuta puterile lor d-lui Dum. Brătianu, l-ar întreba: « Bine, onorabile, d-ta n'ai grup, n'ai pe nimeni; cu cine o să faci, prin urmare, marile imperiu? » Ce ar răspunde d. Dum. Brătianu? Vorva ceea: « Eu şi cu mine ». Vorbind serios, nu e d. Dum. Brătianu astăzi, în urma manifestului său, cu mult mai slab decât înainte?

Dar să trecem la alt exemplu.

Românul era un organ de publicitate, pe care toată lumea se obiciniuse să-l crează ca având mare autoritate, ca fiind stindardul unui însemnat grup politic. Dela o vreme încoace bătrânul organ din nenorocire s'a cam poticnit; cu o pornire foarte juvenilă şi caracteristică, el face, şi reuşeşte a dovedi că acele păreri publice în privinţa autorităţii sale erau cu mult prea exagerate. El face un apel la toţi partizanii şi amicii săi, şi-i convoacă a se aduna să arate cu prezenţa lor că urmează « a-l stima şi a-l iubi ». Pentru colorit local, convocarea se face la ziua aniversară a mişcării dela 1848. De unde se aştepta lumea să vază o adunare împunătoare, lucrul se reduce la un conciliabil de vechi prietini şi de câţiva debutanţi politici, nemulţumiţi pentru cauze regionale: socoteală rotundă, 26 de onorabili şi vreo 2 venerabili.

Cam puţintel, dar fie! *Ponderantur non numerantur.* Aşteaptă lumea să iasă gazeta, să vedem ce s'a hotărît, pe care teren constituţional venerabilul general şi-aşează oastea. Când colo, ce fusese?

Dumnealor erau toţi *revoltaţi*. De ce? nu se ştie. Şi ce au de gând să facă? Să chibzuiască.

Prea bine, onorabili domni, chibzuiţi; chibzuiala e lucru foarte bun, numai atâta că ea cere mai mult sânge rece şi cumpăt decât pot avea revoltaţii de orice vârstă; aşa că dacă d-voastră chibzuiaţi de cu vreme, nu vă expuneaţi a da în ziua de 9 Iunie o dovadă patentă că părerile lumii despre autoritatea d-v. trebuesc mărginite la nişte proporţii regretabil de reduse.

Iată fapte ce trebuesc să descurajeze foarte mult pe d. Panu dela Iaşi, — care, fie zis în treacăt, oricât e de nervos şi oricât de călduros predică contopirea nemulţumiţilor, n'a voit deocamdată să se vîre între « revoltaţi ». E rău din partea d-sale. Predica d-sale ar fi câştigat mult printr'un exemplu personal.

De toate acestea, mărturisim că nouă ne pare rău. Este greu a guverna având o opoziţie puternică şi bine organizată, dar este cu mult mai greu a guverna fără să ai niciuna. Şi astfel pentru noi, din punctul nostru de vedere, este tot aşa de neplăcut lucru ca şi pentru *Lupta* să credem că pe fiece zi trebue să renunţăm mai mult la speranţa de a vedea în faţă-ne o opoziţiune serioasă.

Luptă în şiruri regulate şi disciplinate, cu ordine şi plan stabilit, aşa se face opoziţiunea serioasă într'un Stat constituţional; iar nu guerilă răsleaţă, în care în loc să împuşti pe adversar îţi împuşti partizanul. Binevoiască a nu ne lua nemulţumiţii şi « revoltaţii » în nume de rău această povaţă, şi a o primi în interesul desvoltării instituţiunilor noastre, la care spun că ţin atât de mult.

(*Voinţa naţională*, **19 Iunie 1885, editorial, nesemnat**)

[PROSTIA IN VIAŢA NOASTRĂ PUBLICĂ]

Intr'unul din numerele noastre trecute vorbeam despre starea bolnăvicioasă a publicisticei româneşti şi în deosebi a celei politice. Ne întrebam atunci: care să fie cauza acestei stări? o fi disproporţia dintre mijloacele intelectuale şi năzuinţa de a înfăţişa ceva în viaţa publică? o fi năsdrăvănia copilărească a unei societăţi tinere chemată la o viaţă prea matură pentru puterile încă necoapte ale multora?

In privinţa acestor întrebări, cari merită, după părerea noastră, toată atenţia oamenilor de ştiinţă, găsim oarecari lămuriri într'un interesant articol al d-lui Paulhan, publicat în *la Revue politique et littéraire* din Paris sub titlul: « Despre Prostie la om ». D. Paulhan îşi cercetează obiectul din două puncte de vedere: prostia din punctul de vedere intelectual, adică *în idei*, şi prostia din punctul de vedere temperamental, adică, *în fapte*. Deocamdată vom căuta să găsim din punctul de vedere întâiu lămuririle ce ne trebuesc.

Mai întâiu, prostia este după acest autor, « mai mult un chip de a înţelege rău decât a nu înţelege de loc, şi mai adesea ea se

manifestă sub forma pretenţiei. Pretenţia ne loveşte prin contrastul între ceea ce ni se anunţă şi ceea ce ni se dă în adevăr ».

Iată unul dintre viţiile cari se manifestă mai des în viaţa noastră publică. Să luăm de exemplu o foaie politică, fie ca de orice coloare politică. Ce ni se anunţă? După titula ei, foaie economică, politică, comercială, literară, etc., ne aşteptăm să vedem aci nişte deosebite vederi asupra atâtor însemnate chestiuni desbătute şi cercetate cât mai adânc posibil. Ce ni se dă? Mofturi, vorbe goale, o frazeologie extravagantă şi imposibilă, şi o vădită ignorare a tutulor chestiunilor propuse în desbatere.

O foaie politică, având *pretenţia* să critice starea finanţiară şi economică a ţării, scrie de exemplu pe nerăsuflate:

« Dacă sub raportul politicei generale, spiritul de intrigă şi corupţiune, atitudinea duplice şi plină de fineţe ordinară, a contribuit a înregistra pentru colectivitate, atât în întru cât şi în afară, atâtea succese aparente, fir chiar cu preţul unor dureroase şi penibile sacrificii impuse ţărei, din nenorocire însă în chestiunile economice şi financiare, aptitudinile şi inteligenţa acestei colectivităţi nu corespund de loc nevoilor situaţiunei, şi se afirmă cu totul neputincioasă d'a învinge dificultăţile, d'a aplana conflictele pe cari de mai multe ori ea însăşi le provoacă prin imprudenţele, versalitatea şi incapacitatea sa notorie ».

Ni se anunţă o cercetare asupra finanţelor şi economiei şi ni se dă extravaganţe de acestea: care este numele acestei nepotriviri? ne-o spune d. Paulhan în articolul său.

Să lăsăm însă strâmtele exemple individuale cu cari n'am putea sfârşi niciodată, şi să luăm un exemplu mai larg.

Un număr oarecare de oameni, foarte onorabili de aminteri, se constituesc în grup politic; dânşii sunt colegi de barou şi îşi aleg pe decanul lor de conductor politic! Fiecine înţelege că voim să vorbim de grupul onorabilului d. Vernescu. Acest grup are *pretenţiunea* nici mai mult nici mai puţin decât să ia frânele guvernului în mână. Presupunând că d. Vernescu ar fi chemat odată să formeze un cabinet şi apoi un aparat administrativ, grupul d-sale desigur nu i-ar fi de ajuns, şi atunci s'ar întâmpla acea nepotrivire « între ceea ce ni se anunţă, şi ceea ce ni se dă », despre care vorbeşte d. Paulhan, adică un grup, care [ar] avea pretenţia, dar nu mijloacele, pentru a guverna.

Insă în politică se va zice, nu atât numărul cât greutatea se socoteşte. Atât mai rău pentru grupul de care e vorba. Căci pentru cine cunoaşte lumea dela noi e ştiut că, din punctul de vedere al capacităţilor politice, grupul d-lui Vernescu ar arăta tot atât de mare nepotrivire între pretenţie şi mijloace.

Pretenţia neajutată de mijloace, iată cusurul de căpetenie al societăţii noastre, în ştiinţă, în artă şi mai ales în politică. Ce ar conchide d. Paulhan când ar citi studiile finanţiare ale *României?* când ar vedea că în privinţa instrucţiei *Naţiunea* voeşte numaidecât să ne potrivim cu Saxonia şi cu Würtembergul? când ar auzi că un bărbat politic nu are altă dorinţă decât ca România să ajungă a fi cel mai mare imperiu din lume?

Aci stă una din rădăcinile boalii intelectuale dela noi, care se manifestă prin publicaţiuni extravagante, prin don-chişonade şi caricaturi politice: pretenţia lipsită de mijloace.

O mişcare de reacţiune în contra acestei boale se va face de sigur; această mişcare a şi început. Bunul simţ politic a început deja să respingă liberalismul mistic; el surâde la frazele umflate şi extravagante.

Pe zi ce trece cultura se lăţeşte, şi dacă astăzi nu avem încă acea mişcare multiplă şi ordonată a vieţii publice, pe care o au ţările ajunse la gradul cel mai înalt de civilizaţie, avem însă un bun simţ naţional caracteristic, mult mai durabil decât boala trecătoare a blagomaniilor şi pretenţiilor redicule.

A fost un timp când tiradele de liberalism mistic, de don-chişonade politice, de articole isterice, găseau admiratori; mai târziu succesele acelora au scăzut, şi astăzi putem zice că e aproape imposibil.

Nu e vorba, obiectul de care se ocupă, în articolul său, d. Paulhan, adică *prostia*, nu are să dispară niciodată din lume, după faimoasa vorbă a poetului: proştii mor, dar prostia e nemuritoare. Ceea ce trebue să sperăm însă, e ca această slăbiciune, caracteristică omului, să rămână individuală şi să se amestece cât mai puţin în viaţa noastră publică.

(*Voinţa naţională*, 20 August 1885, editorial, nesemnat)

[A LA DON RANUDO DE COLIBRADOS]

Ziarul vechilor conservatori face în numărul său de ieri o meditaţiune foarte hazlie asupra rezultatelor primului scrutin în Francia. In esenţă, meditaţiunea *României* este cam aceasta: întâiu, în Francia guvernul a respectat libertatea alegerilor, în ţara noastră guvernul liberal naţional nu le respectă: al doilea, în Francia, în Belgia, în Englitera partidele liberale au pierdut încrederea publică şi prin urmare partidele conservatoare au căpătat-o; la noi asemenea, atâta numai că guvernul nerespectând libertatea alegerilor nu lasă să se îndeplinească şi în ţara noastră acelaşi fenomen, adică venirea conservatorilor la putere.

Să ni se îngăduie a face asupra acestor două puncte oarecare mici observaţiuni.

Asupra punctului întâiu puţine am mai avea de zis după câte am spus în această privinţă alte dăţi. Este un colosal moft politic tânguiala vecinică, că alegerile nu au fost libere; e cel mai gogonat neadevăr că s'a atins de către guvern libertatea votului. Alegerile s'au efectuat cu pace şi în cea mai mare linişte şi ordine.

Alegerile viitoare se vor face tot aşa, cu vot secret; n'au decât să meargă atunci conservatorii şi să se aleagă în majoritate: dacă aşa de mult contează dânşii pe opinia publică, dacă în adevăr, cum

zic, guvernul acesta a pierdut încrederea ţării şi dânşii au căpătat-o, atunci ce mai vorbă lungă de geaba! Că alegerile viitoare guvernul acesta are să aibă minoritate, conservatorii au să aibă majoritate şi visul s'a realizat. Până atunci nu-i chip să ne înţelegem cu domnii conservatori la vorbă. Pentrucă ce vor dumnealor? Nici mai mult nici mai puţin decât ca să se ia la serios tânguirile d-lor, să cază guvernul aşa fără altă cauză decât numai aceea că conservatorii afirmă cum că el nu se mai bucură de încrederea ţării.

Ceea ce putem să afirmăm de pe acum vechilor conservatori şi consorţiului dumnealor este asta: dacă şi la alegerile viitoare se vor abţine, supăraţi ca văcarul pe sat, atunci vor dovedi că toate afirmaţiile dumnealor în privinţa sentimentelor ultra-favorabile de cari se bucură în opinia publică, au fost nişte mofturi ce n'ar mai trebui repeţite pe o altă perioadă de patru ani, căci atunci d-lor ar semăna foarte cu tipul caraghios din farsă, care crede, că dacă o avea el noroc, apoi câştigă la lotărie şi fără bilet.

Atât mai avem de repetat asupra afirmării vechilor conservatori, (al căror trecut ca partid de guvernământ în materie electorală e atâta de faimos), cum că alegerile sub guvernul naţional-liberal n'ar fi fost libere.

In privinţa mângâierii ce şi-o fac cum că vântul ar bate în toată Europa la conservatori, — şi că ar fi chemaţi şi dumnealor, chip şi seamă tot conservatori, de fatalitatea împrejurărilor să vie la putere, — şi în privinţa alăturării şi potrivirii ce o fac între partidele conservatoare din Francia şi Englitera cu partidul dumnealor, avem de observat că această mângâiere şi această alăturare şi potrivire sunt de-a dreptul ridicule, ridicule până la a inspira milă.

Auzi dumneata bal de comparaţie!

Prinţii, lorzii, ducii, pairii, marchizii, conţii, blazonaţi toţi de pe vremile întâielor războiae contra Necredincioşilor pentru cucerirea Sfântului Mormânt, ramuri a căror tulpină a fost înfiptă în pământ cu blagoslovenia lui Petre Ermitul, — ca corp politic, întemeiat pe tradiţia străveche naţională, au un corelativ în ţara românească! şi unde e acel corelativ? Unde să fie? la Clubul Mandi!

Blazoane? sunt la club destule: rigi, dame şi fanţi. Trăsuri cu roate roşii, verzi şi galbene, livrele cu galoane late à la don Ranudo de Colibrados, sunt asemenea.

Partidele conservatoare în Statele vechi reprezintă agregaţiuni de interese sociale, economice şi politice, adunate în jurul unui sâmbure puternic, aristocraţia, vestigiu al vechii nobilimi feudale. Ele au o programă hotărîtă, clară şi cunoscută, care se rezumă foarte uşor în câteva cuvinte: apărarea tradiţiilor vechi contra curentelor moderne democratice, la nevoie chiar concilierea acelor tradiţii cu aceste curente. Astfel, conservatorii Franciei au între alte puncte în programa lor, apărarea tradiţiei de indisolubilitate a familiei, pe care curentul modern a dărâmat-o, apărarea bisericei catolice contra curentului provocat de ştiinţele pozitive moderne,

în orice caz conciliarea ei cu acest curent, bazată pe îngăduirea reciprocă şi posibilă între sentimentul religios şi convingerea ştiinţifică.

La noi însă? vestigii feudale? aristocraţie? tradiţii bătrâne? Când? de unde? cum?

Nu cumva archontologia grecească ar fi tulpina unei aristocraţii feudale româneşti? Nu cumva advocaţii ieşiţi de ieri de alaltăeri, copii de obscure familii din popor, chemate la viaţă publică, dintr'o complectă nulitate politică de drept, prin mişcarea dela 1848, au luat la serios că sunt nobili de viţă pentru că, având noroc la daraveri, le-a dat mâna să-şi vopsească frumos o trăsură şi să-i lipească la spate un blazon de operetă?

Lordul Salisbury şi nu ştiu care boernaş din mamă romăncă şi tată grec, fost arendaş mânăstiresc pe vremuri, tot una sunt. Ducele d'Aumale ori mai ştim noi care prinţ, cusut numai în scuturi şi floroane medievale, şi domnul cutare dela noi, fecior de preot pravoslavnic, românaş cinstit, cu barba lui, cu anteriul lui, cu potcapul lui, cu căldăruşa lui regulat la zi întâiu. om din popor get-beget — tot o apă: conservator prinţul ori ducele, conservator şi băiatul lui taica părintele.

Apără lordul, prinţul, tradiţiile, combate pe liberali şi-i birue: e neapărată consecinţa să le vie apa la moară şi conservatorilor dela noi; că şi ei luptă contra spiritului modern, contra ideilor subversive ale ştiinţei prea înaintate, contra curentului democratic, spre apărarea tradiţiilor străvechi.

Tradiţii străvechi de clasă în societatea actuală română! Apoi de! poate cineva vorbi serios cu don Ranudo de Colibrados!

(*Voinţa naţională*, 4 Octomvrie 1885, nesemnat)

[REGULA DE TREI SIMPLĂ]

Intre alte năsdrăvenii ale gazetelor opoziţionale mai este şi aceea că ele stabilesc un raport direct între multitudinea foilor şi forţelor lor şi sentimentele opiniei publice faţă cu politica guvernului.

Nici mai mult nici mai puţin decât socoteala următoare: sunt 100 de gazete în ţară? 75 sunt paraponisite pe guvern? Prin urmare faţă cu sentimentele şi opinia publică guvernul se bucură de 25 la sută şi opoziţia de 75. Adică opoziţia este de trei ori mai puternică decât guvernul. Nu e vorba, mare moft este afirmaţia că alegerile n'au fost libere, dar nici deducerea popularităţii prin regula de trei simplă operată asupra numărului gazetelor, nu rămâne mai pe jos.

Cum adică?

Dacă de exemplu i-ar veni într'o zi d-lui Verneseu ideea să fundeze încă o duzină de gazete pe lângă cele existente, atuncea opoziţia ar deveni de două ori mai puternică, şi guvernul de două ori mai slab.

Dacă un avocăţel de provincie supărat pe judecătorul de pace ori pe sub-prefectul local s'ar apuca să scoaţă la Paşcani ori la Urlaţi, vreo *Voce a Paşcanilor* sau vreun *Ecou de Urlaţi*, guvernul ar mai slăbi o tonă şi opoziţia ar însemna ceva mai mult?

O gazetă adică n'are decât să apară ca să însemneze numaidecât ceva, să conteze ca putere, şi existenţa ei să fie o greutate reală în cumpăna sentimentelor şi opiniei publice?

Mângâietoare teorie pentru opoziţie.

Să luăm însă la cercetare fondul real al acestei teorii prin câteva exemple. Să luăm patru gazete opoziţionale cu pretenţii de importanţă politică: *Naţiunea*, *l'Indépendance Roumaine*, *le Peuple Roumain* şi *Lupta*.

Naţiunea este ziarul unui om, d. Dumitru Brătianu. E un om cu deosebire respectabil, dar e un om, şi un om căruia îi place să-şi accentueze cu dinadinsul singularitatea sa; un om care spune în manifestaţiunile sale: nu reprezint pe nimeni altul decât pe mine, nu vorbesc în numele niminui decât în numele meu propriu, n'am partid, n'am grup, în sfârşit sunt singur singurel.

L'Indépendance Roumaine nu reprezintă niciun grup, este o gazetă, în care se găsesc dări de seamă de baluri, de petreceri balneare, de mode, de mici scandaluri şi cancanuri *mondains* şi *demi-mondains*, calambururi, *causeries et une quantité d'autres riens charmants;* în fine o gazetă de mărunţişărie. Ea nu e o gazetă personală ce-i drept, dar este o gazetă prea a lumii toate, prea de lume, cum s'ar zice mai bine pe româneşte, pentru a avea, fără primejdie de ridicul, serioase pretenţii politice. In deosebi ea este preţuită de tinerii *chic* şi de cocoanele *pschutt*, de cocodeşii *vlan* şi de vechile cochete *sgnouf*, al căror pomelnic îl face cu multă sfinţenie în toate ocaziile, fie la Constanţa, fie la târnosiri de biserici, fie la patinaj pe lacul Cişmegiului.

Le Peuple Roumain — acela e al d-lui N. Blaremberg, iar un gentleman, foarte onorabil şi d-sa, dar în sfârşit singur singurel. Bietul *le Peuple*, cel puţin el apare la o săptămână odată. Insă nu face nimica; cu mai puţin cheltuială, el numără la socoteală ca foaie politică, şi o foaie de opoziţie mai mult, iasă chiar numai de patru ori pe an, tot este, după regula de trei admisă, o dovadă că guvernul este mai slab faţă cu opinia publică.

Lupta din Iaşi — iar o fiţuică personală a unui tânăr debutant politic.

Care va să zică trei oameni, fiecare cu foiţa lui, plus o foaie de lume: mare greutate la cumpănă, ce-i drept. Inchipuiască-şi ori cine dacă s'ar adăoga la acestea şi vreun *Ecou al Paşcanilor*, ce putere formidabilă şi ce primejdie pentru guvern!

Ce e drept în Camere n'au niciun reprezentant; la alegeri nu pot avea majoritate. Da! dar ce mângâiere pentru aceşti domni când îşi numără coalele tipărite şi cu numărul lor fac regula de trei asupra sentimentelor şi opiniei publice!

(*Voinţa naţională* 8 Octomvrie 1885, nesemnat).

[JUSTIFICAREA UNOR EXPULZĂRI]

Europa, în urma războiului ruso româno-turc, a reclamat dela Statul român să adopte principiul absolutei toleranţe religioase, ca o dovadă că acest tânăr Stat, ce pretindea să fie admis a conlucra în marginile mijloacelor sale la opera de civilizaţie a continentului, voeşte a îmbrăţişa în totul principiele de drept public ale lumii moderne. Astfel, tractatul dela Berlin, a reclamat dela Statul nostru a ridica din Constituţia sa impedimentul din cauză de deosebire de cult la câştigarea cetăţeniei române. Statul nostru a recunoscut cât era de îndreptăţită exigenţa aceasta unanimă a puterilor; el a voit sincer a renunţa în viaţa lui publică la un principiu de care odată avusese nevoe, dar care anume, în noua fază în care intra, ca Stat de sine stătător, nu-i mai era de nicio trebuinţă. A modificat deci articolul respectiv din constituţie în sensul strict al exigenţei Europei, deschizând poarta cetăţeniei române, fără nicio consideraţie de religiune, tutulor acelora cari ar putea să o merite şi s'o câştige pe calea legală.

Cu aceasta s'a închis odată pentru totdeauna aşa numita cestiune israelită, care deşi nu era provenită decât numai din cauze economice, era cel puţin interpretată de răuvoitorii noştri în sensul de intoleranţă religioasă. S'a modificat art. 7, s'a înlăturat toată posibilitatea unei asemenea false şi răuvoitoare interpretaţii, şi, această ultimă exigenţă europeană satisfăcută, Europa a recunoscut unanim independenţa Statului român.

Odată principiul modern admis de noi în art. 7, el se aplică cu sinceritate de atunci încoace: o mulţime de israeliţi, cari au întemeiat cererile lor de încetăţenire pe merite şi pe drept, au devenit pe calea legală cetăţeni români; ei sunt comercianţi, profesori, advocaţi, medici şi chiar ofiţeri în armată, funcţionari publici; în fine sunt ceea ce, fără deosebire, poate fi orice cetăţean român, ei sunt români şi ca atari se bucură şi dânşii de toate drepturile şi private şi publice de câte se bucură tot cetăţeanul român.

Care va să zică, Statul român avea tot dreptul să crează că a resolvat în sfârşit cestiunea israelită.

Ce s'a întâmplat însă? O seamă de Evrei dela noi, în genere de provenienţă galiţiană, — oameni pribegiţi aci din cauza scurgerii de acolo a acestui element, ce se înăduşă trăind multă vreme în masă la un loc prea strimt pentru libera mişcare a pornirilor lui de rapacitate, — au început să agite din nou chestiunea israelită, odată resolvată strict după litera tractatului dela Berlin. Şi agitarea aceasta nouă şi-au întemeiat-o tot pe falsa insinuare că Statul nostru se conduce de principiul intoleranţei religioase.

Această nouă agitare, mai întâiu ascunsă, a început să iasă câte puţin la iveală, apoi să se producă făţiş şi în fine să ia nişte proporţiuni, dacă nu primejdioase, dar cel puţin ofensătoare pentru autoritatea Statului nostru. S'a făcut întâi agitări la sinagoge şi

la şcolile confesionale; de aci apoi au trecut chiar în presă; s'au fundat ziare în acest scop: în fine lucrurile au ajuns la protestul neruşinat, şi infam şi ridicul, dela Londra. S'a comandat apoi în străinătate un agitator dibaci, care să vie numaidecât să provoace o mişcare de un nou soiu, cu scopul de a institui aci o societate semitică, cu o direcţiune generală, recunoscută de Stat, şi care să reprezinte *puterea* populaţiei israelite în relaţiile sale cu *puterea* Statului.

Şi cu ce ton, cu ce aere, s'au făcut toate acestea?

Zairele evreeşti au pornit contra Statului pe faţă un războiu, care, dacă n'ar fi cunoscut cineva tradiţionala impertinenţă biblică, ar fi crezut că este pornit din demenţă.

Citind acele foi cineva, care n'ar fi cunoscut situaţia Evreilor în raport cu Statul român, ar fi crezut că aceşti Evrei sunt aci poporul autochton, locuitorii străvechi ai acestor ţări, şi că Românii sunt nişte cuceritori de curând tăbărâţi aci, contra cărora se ridică azi o formidabilă luptă de revendicare a poporului autochton întemeiată pe un netăgăduit drept istoric.

S'a aruncat asupra Statului şi naţiunii române prin acele foi fără nicio sfială tot veninul şi ura mozaică, tot clasicul *foetor judaicus:*

Naţiunea română? — *incultă*, *intolerantă* şi *stupidă;*

Statul român? — Stat *asiatic*, *inuman* şi *barbar.*

Curat, pe faţă, textual.

Şi cine, cine cuteza să ia această atitudine faţă cu Statul nostru? Acei oameni străini cari, adăpostiţi aci la noi de furtunile şi mizeria de aiurea, n'aveau încă drepturile de cetăţenie. Şi din ce pricină această furie semitică? Din dorinţa de a căpăta acele drepturi.

Nu; încă odată: daca nu şi-ar găsi lucrul explicare în tradiţionala impertinenţă biblică, atunci nu ar putea avea decât o scuză: demenţa.

Iată dar nişte copii pribegi ai pământului, — atât de bogat în deosebite speţe de târâtoare necurate şi veninoase — goniţi de aiurea, şi primiţi aci la adăpostul celei mai largi ospitalităţi, maltrataţi aiurea ca vite şi respectaţi aici ca oameni, nenorociţi şi mizeri aiurea şi prosperi aici între noi, calomniând poporul nostru batjocorind naţiunea noastră şi conspirând contra liniştei şi siguranţei Statului nostru.

Zicem « conspirând contra liniştei şi siguranţei Statului nostru », pentrucă agitaţia nouă jidovească nu s'a mărginit la insolenţe stilistice, la protestul infam dela Londra şi la intenţiunile şmechere de a înfiinţa un consistoriu israelit, cu oculte puteri guvernamentale asupra întregei mase israelite din ţară. Lucrul a mers mai departe.

Europa, prin împrejurările ivite în Orient acum în urmă, este astăzi chemată să facă o nouă punere la cale pentru restabilirea ordinei politice în mult frământata peninsula balcanică. In acest scop, conferenţa ambasadorilor europeni, chemată a aviza în grabă la primele măsuri de luat pentru a evita o compromitere a păcii,

a hotărît ca o nouă conferenţă a puterilor să vie a discuta în fond chestiunea principală şi toate chestiunile laterale ei, spre a stabili o ordine de lucruri politice cât s'ar putea mai durabilă între statele şi naţionalităţile orientale. Şi în curând această conferenţă îşi va reîncepe lucrările.

Ei bine, acei străini adăpostiţi la noi cu omenie, lucrau, în înţelegerea şi cu ajutorul unor coreligionari din străinătate, la a face să se ridice iarăşi faţă cu Europa chestiunea israelită din România, şi cu intenţia anumită a unei nouă revizuiri a articolului 7.

S'au agitat spre a se strânge iscălituri pentru un memoriu, pentru un nou protest-monstru din partea acestor străini, în care protest se repetă infama calomnie că Evreii sunt din ură religioasă persecutaţi la noi, că şcoalele române le sunt închise; că şcoalele lor confesionale sunt suprimate cu brutalitate; că averile, viaţa şi onoarea — onoarea mozaică! — le sunt ameninţate; că naţiunea şi Statul nostru se dă, faţă cu ei, la cele mai extreme violenţe şi cruzimi şi că, pentru restabilirea unei ordine de lucruri conformă cu ideile moderne, trebuesc aceste nenorocite victime să fie salvate de barbaria Statului român; Europa trebue să uzeze de toată presiunea posibilă asupra Statului nostru spre a-l sili să facă o colosală spărtură în zidurile cetăţii, pe unde să poată intra toată această enormă masă străină, până la unul, tot acest element eterogen şi disolvant până la cea din urmă picătură.

Iată scopul final al nouei agitări semitice dela noi în capul căreia se aflau câţiva belferi şi hahami tineri, oameni de litere chip şi seamă, care, tot cu tradiţionala imodestie biblică, ne dedea câte odată, nouă popor român, pe lângă lecţii de toleranţă religioasă şi liberalism şi lecţii de limba românească.

Şi Statul român să stea nepăsător faţă cu toate acestea? Nu, asta nu se poate.

Dacă naţiunea noastră este prea curată ca să nu se teamă de întinarea balelor semitice; dacă poporul nostru este prea cu minte ca să nu răsplătească ingratitudinea israelită decât cu un suveran dispreţ, — Statul român nu poate îngădui mai mult asemenea agitaţii d'adreptul criminale: el este dator să le pilduiască cu toată asprimea.

Vom reveni.

II

Dacă revenim astăzi asupra străinilor cărora Statul a trebuit să le ridice avantajele ospitalităţii sale, din cauză că ei, ingraţi faţă cu această ospitalitate, au provocat o agitare păgubitoare liniştii şi autorităţii lui, nu o facem aceasta pentru a apăra măsurile luate de guvern faţă cu acei străini turburători: guvernul *are drept* să ia asemenea măsuri, şi deci nu mai are nevoe de apărare în aceasta. Revenim pentru alte două cuvinte.

Intâiu: este la noi în ţară o sumă mare de străini de deosebitele *(sic)* confesiuni şi naţionalităţi; numărul cel mai mare îl represintă elementul israelit. E ştiut că toţi aceşti străini se bucură la noi de o ospitalitate cât se poate mai omenoasă: ei au ca străini libertatea cultului, a asociaţiunilor în scopuri oneste, a şcoalelor confesionale, a practicei meseriilor şi comerciului; se bucură în fine, ca şi cetăţenii români, de toate drepturile politice, pentru căpătarea cărora le este deschisă o cale legală, fără deosebită consideraţie din punct de vedere naţional sau confesional.

Aceşti străini daca sunt oneşti şi omenoşi, daca respectă legile şi Statul nostru, sunt respectaţi şi dânşii; ei au relaţii foarte strânse cu societatea noastră, care îi primeşte în sânul ei cu o cordialitate câte odată chiar prea exagerată. Ceva mai mult, pentru aceasta nu li se cere niciodată să renunţe la simpatiile lor naţionale, să renege provenienţa sau confesiunea lor.

Acestor străini de omenie, fie ei ori de unde veniţi, aibă orice religie, Statul şi societatea noastră nu le va refuza şi de aci înainte ospitalitatea pe care le-a acordat-o până acuma. Şadă aici, muncească onest, fără să jignească interesele noastre, supună-se la legile ţării, respecte autoritatea noastră, şi vor găsi la noi stima şi îngăduinţa, pe cari nu le-ar putea găsi nicăeri în cea mai ospitalieră ţară din lume. Să ştie însă oricine că această îngăduinţă le-o acordăm de bună voe, şi nu le-o acordăm acelora cari, adăpostiţi la noi, cutează să nesocotească autoritatea noastră, şi cu atât mai puţin acelora cari agită şi fac urziri contra liniştii şi siguranţii Statului.

Al doilea cuvânt pentru care revenim asupra chestiunii este acesta.

Foile opoziţionale dela noi, mai însemnate, toate fără deosebire, s'au ridicat cu toată furia contra măsurii luate de guvern faţă cu aceia cari batjocoreau zilnic prin foile lor sordide naţiunea şi Statul, calificând naţiunea de incultă, intolerantă şi stupidă, şi pe Statul român de asiatic infam şi barbar şi cu aceia cari făceau agitaţii şi urziri contra intereselor noastre.

Ne aducem aminte că una din aceste foi, *România*, protestând contra expulsiunii directorului foii franceze l'*Indépendance Roumaine*, în luna trecută, exclama:

«Protestăm, că sunt în ţară foi nemţeşti, ungureşti şi *ovreeşti* cari, în toate ocaziunile, *insultă instituţiunile* şi *demnitatea României* şi *îi combat interesele*, fără ca cineva să se fi gândit a cere să fie censurate sau pedepsite, necum să atenteze la existenţa lor prin *depărtarea proprietarilor şi redactorilor...*»

Şi astăzi, aceeaşi *Românie*, consecuentă neconsecuenţii sale cunoscute, protestează contra măsurii, reclamată de dânsa atunci şi luată de guvern acuma, faţă cu acei străini, cari, în toate ocaziunile, «insultau instituţiile şi demnitatea ţării».

Ce poate gândi opinia publică sănătoasă de măsura luată de guvern faţă cu atitudinea şi cu agitările criminale a acelor străini?

Poate opinia publică sănătoasă, opinia societăţii române să nu aprobe nişte măsuri luate în interesul ei contra unor străini cari o vrăjmăşeau şi o injuriau prin publicitate în chipul cel mai insolent?

Măsura legală luată de guvern contra acelor străini cari au făcut aci pe agenţii autorilor protestului calomnios şi infam dela Londra, contra acelora cari strigau că Statul român schingiueşte pe Evrei ca să le smulgă contra-proteste, şi cari propagau printre Evreii liniştiţi, cari desaprobau sincer protestul dela Londra, ideea ca ei nu cumva să iscălească de bună voe vreun contra-protest, —această măsură legală o poate condamna opinia publică sănătoasă?

Şi cu toate acestea, foile opoziţionale, cari asurzesc lumea cu afirmaţia că ele represintă opinia publică, au găsit cu cale a desaproba această măsură legală, îndreptăţită de aşa hotărîtoare motive.

Mărturisim că oricât am fi crezut de deşartă acea afirmaţie gratuită a gazetelor opoziţionale, oricât de puţin simţ politic şi spirit de autoritate, oricât de puţină serioziate, ştiam că au opozanţii noştri, nu am fi bănuit că îşi vor da singuri un testimoniu în care să se dovedească într'un chip aşa de clar şi de hotărîtor cumcă ei spun neadevărul când afirmă că reprezintă opinia publică.

Nu. Acei cari condamnă măsura luată de guvern nu pot fi reprezentanţii opiniei publice române; căci această opinie nu poate decât să aprobe o măsură legală luată pentru apărarea liniştei, dignităţii şi autorităţii Statului şi societăţii române.

III

Ziarele opoziţionale continuă a face guvernului o vină capitală din aceea că el a luat o măsură legală faţă cu nişte străini cari agitau contra liniştei şi autorităţii Statului. Pentru cine urmăreşte mişcarea presei politice dela noi, lucrul nu poate fi de mirare; e ştiut: a luat guvernul o măsură? ea trebue numaidecât pentru foile opoziţionale să fie o măsură grozav de rea, anti-politică, anti-patriotică şi antimorală. Nici nu mai e prin urmare chip să stea cineva la vorbă cu nişte oameni pentru care şi existenţa luminii zilei ar putea face obiectul unei discuţii.

Căci să cercetăm încă odată cum stă lucrul.

Erau acei agitatori cetăţeni români? Nu. Meritau să fie loviţi de măsura aspră care i-a lovit? Da.

Dar să răspundem mai pe larg acestor întrebări.

O seamă de străini poate să aibă în orice ţară merite netăgăduite pentru a căpăta cetăţenia. Nişte oameni străini, fie de bună voe, fie goniţi de deosebite împrejurări de aiurea, vin şi se aşează într'o ţară dându-se aci, cu îngăduinţa Statului, la deosebitele lor industrii. Aci, trăind timp îndelung, respectând societatea care i-a îmbrăţişat şi legile ei, muncesc în pace şi onest şi nu neglijează nicio ocaziune pentru a dovedi că ei nu mai vor să se deosebească întru nimic de

această societate, că doresc sincer a se contopi individual în masa ei, fără a mai ţine câtuşi de puţin la alte străine relaţii politice, fie aceste relaţii politice întemeiate pe vreo comunitate confesională sau de origine.

Aceşti străini, oricât ar *merità* să capete drepturile de cetăţenie, de drept ei nu le pot reclama, pentru că una e *meritul* şi alta e *dreptul*, şi aceasta mai ales acolo unde naţiunea şi Statul sunt chemaţi a judeca dacă şi întrucât acel *merit* există sau nu, şi pot, după socoteala lor, să acorde sau să refuze acele *drepturi*. Ceva mai mult: acel *merit*, acel titlu la o deosebită consideraţie, scade, ba chiar se pierde cu totul când se traduce în pretenţiune şi încă violentă: căci este vorba de *a dobândi* nişte drepturi, nu de *a le smulge*. Dar încă atunci când pretenţia se formulează, cu atât mai violent cu cât la spatele ei n'are nici un merit! Căci să judecăm în specie asupra acelor pe cari i-au lovit măsura legală de care e vorba.

A turbura ca străin liniştea unei societăţi naţionale pacinice, a agita, în conivenţă cu străinii din afară, contra autorităţii Statului care te îngădue în sânul său, şi a batjocori în chipul cel mai revoltător prin publicitate, şi locală şi străină, şi societatea şi naţiunea şi Statul, şi a le face toate acestea ca membru declarat al unei asociaţiuni politice întemeiată pe temeiul unei comunităţi confesionale, universale şi internaţionale — a face, zicem, toate acestea este oare *a merita* drepturile de cetăţean pe care nu le ai şi pe care le reclami?

Cineva zice: trăesc ca străin de îndelungată vreme pe pământul românesc, mă port bine, iubesc ţara, nu am nicio relaţie politică cu vreun cerc neromânesc, rog prin urmare ca, în virtutea acestor titluri, să mi se acorde drepturile de cetăţean român, de oarece eu mă bucur de toate calităţile sociale şi politice cerute pentru aceasta. Iată ceva de înţeles, ceva care de câte ori s'a pus înaintea locurilor competente nu a întâmpinat decât îndreptăţire.

Dar să vie cineva să zică: eu străin am cu cutare cercuri străine nişte vădite relaţii politice întemeiate pe legături de origină şi de comunitate confesională; în conivenţă cu acestea, ca membru declarat al lor, mă ridic contra liniştii societăţii voastre, contra autorităţii Statului vostru, şi pretind, numai şi numai pe cuvântul că mă găsesc aici, drepturile de cetăţenie; dacă nu mi le daţi, fac scandal şi încerc, cu ajutorul relaţiilor mele politice exterioare, să vă smulg aceste drepturi, — este absurd.

Faţă cu o asemenea ofensă şi cu asemenea agitare criminală, Statul era dator să dea răspunsul, aspru dar drept, pe care l-a dat.

Şi spre a ilustra şi mai bine cele ce spunem, vom da aici câteva pasaje dintr'o scrisoare a unui domn doctor în drept, Iosef Dulberg din Londra, — un străin israelit, ce, pe cât pare, a fost odinioară şi prin România, — adresată către primul nostru ministru.

D. Dr. Dulberg, în această scrisoare, scrisă în româneşte cu câteva greşeli de limbă caracteristice, *pretinde* şi d-sa drepturi *pentru* toţi coreligionarii d-sale din România. Şi să vedem cum şi d. dr. Dulberg îşi formulează pretenţia. După ce tinde a demonstra, cu nişte tradiţionale interpretaţiuni, că nu se aplică la noi sincer articolul 7 al Constituţiei modificat conform *exigenţii* art. 44 al tractatului dela Berlin; după ce ne acuză de intoleranţă religioasă; după ce explică că ovreii *au toată dreptatea să nu iubească ţara românească şi să apeleze la intervenţia străină în afacerile politice ale ţării*, d-sa adaogă textual în scrisoarea d-sale către primul ministru al regatului nostru următoarele:

« Se poate zice că antisemitismul a părăsit Germania spre a se aşeza în România.

« Iată, d-le ministru care e situaţia Evreilor din România, situaţia care *cu totul că* ştiu că vă este bine cunoscută, am pus-o înaintea d-voastră cu scopul de a vă arăta că *noi în străinătate o* apreciăm şi că *vom şti la momentul oportun a face uz de dânsa* ».

Şi mai la vale, d. dr. Dulberg mai zice:

«...O conferenţă europeană care se va ocupa încă odată cu toată chestiunea Orientului nu e tocmai aşa departe şi *cu toată că* România e acum un regat independent, posibilitatea nu e exclusă *că în acel viitor congres decisiuni vor fi luate ce vor avea pentru ea o însemnătate mai tot aşa de mare ca cele din 1878* ».

Şi în fine d. dr. Dulberg, simţind poate şi d-sa că a cam mers prea departe, intră la tocmeală: « Nu ar fi mai bine ca ea (România) să evite amestecarea străină şi să acorde de voe bună...etc.»

Oprim citatul, deoarece se înţelege îndestul ce *pretinde* mai departe d. dr. Dulberg.

Ca să sfârşim, trebue să spunem că această scrisoare a fost pornită dela Londra cu trei patru zile înainte de a ajunge agitarea semitică de aici la momentul ei acut.

Recomandăm acest document interesant atenţiunii foilor opoziţionale, care, precum am zis mai sus, continuă a învinui guvernul pentru măsura legală ce el a luat-o faţă cu agitatorii străini, şi a se da de reprezentante ale opiniei publice române.

(*Voinţa naţională*, 20, 21; 23 şi 25 Octomvrie 1885, editoriale, nesemnate)

TRĂDAREA ROMÂNISMULUI! TRIUMFUL STRĂINISMULUI!! CONSUMATUM EST!!!

Aşa de june « Moftul » şi deja mâhnit şi trist? — iată ce-şi va zice de sigur publicul văzând foiţa noastră cernită.

Da, trist! da mâhnit! da, cernit!

Durerea adevărată e sobră de cuvinte, este mută... Să tăcem dar şi să plângem:

Consumatum est !

Ieri s'a dat în dealul Mitropoliei, cu 95 bile albe, contra 22 negre, lovitura de moarte României!

Onoare celor 22 bile negre! ele singure sunt Români adevăraţi!

Căci — acele 95 bile albe nu sunt albe decât în batjocură: albul nu e coloarea doliului, nu e coloarea asasinatului şi a morţii, nu e coloarea trădării! ele nu pot fi prin urmare, nu sunt adevăraţii reprezentanţi ai ţării.

Nu! acea majoritate care, la ameninţările băncii ministeriale, îşi pleacă botul şi dă votul; acea majoritate, care odată măcar nu e capabilă a trece în minoritate, nu reprezintă România! peste putinţă!

A presupune un moment aceasta ar fi să credem că o naţiune se poate sinucide singură pe sine însăşi, şi ar fi nebunie să bănuim măcar o clipă o naţiune cu raţiune capabilă de aşa aberaţiune!

Protestăm energic dar! Ţara şi Istoria să judece!

Ieri s'a votat monstruoasa lege a d-lui P. P. Carpp asupra şcoalelor profesionale aşa cum a voit ministrul nerromân, care, ca briganzii, a pus Camerei servile cuţitul la gât strigându-i fioros: votul sau vieaţa!

Penibil! terribil!! orribil!!!

Ieri s'a votat aservirea noastră economică!

Ieri s'a jertfit poftelor străine interesele române, sălbăticiei străine corpul României, antropofagiei judaice carnea şi sângele Naţiunii!

Sărmană Românie!

De opt ori nefericită ţară, căci în adevăr eşti nefericită de atâtea ori câţi sfetnici are Coroana de oţel pe care ţi-ai smuls-o din gura tunului inimic!

Mizeră Românie!

Ai fost trădată, insultată, micşorată, murdărită, batjocorită, tăvălită, maltratată, înjosorîtă, ruinată, vândută, călcată, sdrobită de către regimul de urgie al bunului plac, al violenţei fărădelegilor, bandelor de puşcăriaşi şi de beţivi, infamiei, crimei, aberaţiunii, ignoranţei, nebuniei, trădării, murdăriei, chinorosului!

Ieri, vineri 5 fevruarie 93, la orele 4 p. m., ieri, zi funestă şi blestemată! s'a votat acea lege antisocială, antieconomică, antipatriotică, antinaţională, antirromână, acea lege prin care Evreii săraci *nu* sunt opriţi de a învăţa vreo meserie!

Am zis că durerea e sobră de vorbe. Atâta dar!

Iată prin urmare de ce, deşi atât de june, «Moftul» este trist şi cernit. Iată de ce «Moftul» a ţinut ca o sfântă datorie faţă cu patria sa, cu poporul său, cu naţiunea sa, să apară astăzi în chenarul de rigoare la aşa lugubru-solemne ocaziuni!

Şi dacă mai regretăm ceva este că nu există o coloare şi mai închisă şi mai posomorîtă decât negrul pentru a reprezenta şi mai bine doliul *românismului trădat!*

(*Moftul Român*, Nr. 4, 7 Fevruarie 1893, editorial, *nesemnat*)

EXCELSIOR!

Din nenorocire *(sic)* degeaba «Moftul Român» a îmbrăcat alaltăieri haina de doliu.

Poftele străine au fost încătuşate!

Românismul a fost salvat!

Legea pentru şcoalele profesionale prevede categoric că străinii săraci *nu* pot învăţa vreo meserie. O strictă aplicare a legii pentru oprirea comerţului ambulant, şi toţi jidanii pârliţi vor trebui *volens nolens* să se apuce de pungăşie şi de alte industrii mai mult sau mai puţin inevitabile într'o societate civilizată.

Ca un corolariu dar la legea asupra şcoalelor profesionale, mai mulţi deputaţi, de deosebite colori politice, vor propune din iniţiativă parlamentară un proiect de lege pentru înmulţirea penitenciarelor, mai cu deosebire în judeţele de peste Milcov.

La puşcărie străinii cari fură!!!

(*Moftul Român*, Nr. 5, 11 Februarie 1893, *nesemnat*)

INGENIOZITATE PARLAMENTARĂ

D. prezident al Adunării, general Manu, a făcut în întrunirea majorităţii parlamentare, provocată de incidentele neplăcute din zilele acestea, următoarea propunere ingenioasă:

« Pentru a evita pe viitor orice conflicte între guvern şi majoritate, conflicte cari sguduie autoritatea politică a partidului conservator şi ameninţă ţara şi Coroana cu revenirea partidului liberal la putere; pentru a avea totdeauna o situaţie clară, ba putem zice chiar limpede, propunem:

« Guvernul de aci încolo nu va mai veni cu niciun proiect de lege în faţa deputaţilor până ce mai întâi aceştia nu vor fi votat acel proiect. Majoritatea roagă pe guvern să nu facă dificultăţi şi să primească accastă propunere, după părerea noastră salutară partidului conservator, ţării şi Coroanii, cu atât mai mult că ea este făcută după atâta chibzuire de prezidentul Camerii în acord cu prezidentul Consiliului ».

Deşi majoritatea Consiliului înclină a adopta propunerea, d. P. P. Carp, iar d-sa! luă cuvântul şi opuse următoarele:

« Domnilor, asta este iar o gogumănie, care mi-aduce aminte de d. Calino:

— Câţi bani trebue să plătesc pe an ca să învăţ vioara? întreba clasicul goguman pe profesor.

— Anul întâiu, răspunse profesorul, o mie de lei; anul al doilea şi ceilalţi câte cinci sute.

— Atunci, ştii ce? ai să începem peste un an ».

Lasă că nu se potrivea de loc istoria gogumanului cu propunerea d-lui prezident al Camerii, dar tonul arogant al d-lui P. P. Carp a

indispus atâta pe deputaţii majorităţii, încât şi cei nehotărîţi au fost împinşi să primească propunerea, adăugîndu-i o notă special privitoare la ministrul domeniilor.

Astfel dar, orice incidente neplăcute, orice conflicte între legislativă şi executivă sunt înlăturate pe viitor din momentul ce orice proiect de lege va fi votat mai din nainte, şi pe urmă votat mai întâi, sau, mai clar: să nu se voteze întâi niciun proiect, până ce mai întâi nu va fi fost votat, în fine, ca să fim cu desăvârşire clari, să întrebuinţăm însuşi textul propunerii:

« Guvernul şi în special d. ministru de domene nu va mai veni cu niciun proiect de lege în faţa deputaţilor până ce mai întâi aceştia nu vor fi votat acel proiect ».

Trebuia în fine luată o măsură eroică, pentru a se pune odată capăt conflictelor, şi generalul cu tactica d-sale cunoscută a reuşit să limpezească situaţia.

(*Moftul Român*, Nr. 6, 14 Februarie 1893, editorial, *nesemnat*)

INSTANTANEU

M. S. un eminent bărbat politic:

Particularităţi:

Avea toate cusururile când stam mult în opoziţie—un om infam! Nenorocirea României!!

Avea toate calităţile când eram la guvern — un om sublim!... Providenţa ni l-a dăruit!!

Fiindcă, dela o vreme, nu prea stăm mult în opoziţie, cât p'aci să aibă numai calităţi.

Ne cunoaşte foarte bine şi desigur trebue să ne stimeze foarte mult.

(*Moftul Român*, No. 7, 13 Mai 1901; de-asupra titlului, cifrul regal; *nesemnat*)

ACCIDENT PARLAMENTAR

D. ministru de externe a fost alaltăeri victima unui accident destul de neplăcut. D. Al. Lahovary, după o noapte de veghere şi de studii, vine la Senat cu un teanc de note, materialul discursului d-sale în cestiunea comunală, pe care şi le aşază pe pupitrul ministerial.

Rândul ministrului de a lua cuvântul se apropie. Ministrul vrea să-şi arunce încă odată privirile pe notele sale, fructul unei nopţi întregi de studii. Dar, Dumnezeule mare! notele au dispărut.

Caută'n sus, caută'n jos, nimic. Jumătate supărat, jumătate îngrozit, neştiind ce să crează, începe să 'ntrebe în dreapta şi 'n stânga: nimeni n'a văzut notele. Pe sub pupitru, pe sub bancă — nicăeri; busola oratorică s'a pierdut!

— E o infamie! strigă ministrul mânios, trântind cu mâinile pe pupitru! Asta nu e parlamentar! asta nu se face!

— Ce e?... ce e?... şi un cerc simpatic începe să se strângă împrejurul ministrului, care spumează de ciudă.

— Mi s'au prăpădit notele! mi le-a sustras opoziţia desigur! Asta nu e leal! N'am dormit o noapte întreagă ca să mi le aranjez, şi poftim! Domnii din opoziţie mi le sustrag! Astea sunt farse neomenoase!

In timpul acesta, domnul Urdăreanu ia cuvântul:

— Eu, domnilor senatori, aş fi avut multe de zis în chestia comunală, dar fiindcă mi s'au prăpădit notele...

— Şi dumitale? întrerupe ministrul. A! atunci e o sistemă: s'o ştim!

— Dar cine poate să le fi luat? adaogă ministrul privind fulgerător pe un senator din opoziţie care zâmbeşte în faţă-i şi care-i răspunde dând din umeri:

— Ştiu eu?

— D-ta, desigur. Fii bun şi dă-mi notele! nu umbla cu mofturi de-astea. Astea sunt glume puţin parlamentare... In niciun parlament european nu se fac astfel de farse!...

— Dar, domnule ministru îţi jur! şi toată lumea începe să râză.

— Atunci desigur d-ta, zice ministrul către un altul.

— Pe onoarea mea!

Asupra acestora I. P. S. Sa Mitropolitul, atras de aglomeraţia de dinaintea băncii ministeriale se apropie cu zâmbetu-i sfânt şi împăciuitor:

— Ce e, taică?

— Inalt prea sfinţite părinte, mi-au luat notele; cine? cine?

— Dè! ştiu eu taică? eu am demisionat de acu, nu mai m'amestec în politică.

— A! strigă atunci ministrul văzând pe Costache uşierul, cunoscut pentru nestrămutatele lui principii liberale. A! infam colectivist! tu mi le-ai luat?

Şi se repede roşu ca focul, apucă pe adversarul său de piept şi începe să-l sgudue cu putere:

— Astea vi sunt mijloacele de luptă? Notele! Dă-mi notele! Am lucrat o noapte la ele; dă-mi-le înapoi că te sdrobesc.

— Să n'am parte de ochii mei, coane Alecule! Să n'apuc să mai văz pe liberali la putere! dacă le-am văzut măcar!

Ministrul aruncă departe pe Costache, şi se 'ntoarce bufnind la banca ministerială. Tocmai atunci, iată şi conul Lascarache, prezidentul consiliului reintră, venind de-afară în bancă.

Ministrul de externe începe să povestească istoria notelor pierdute prezidentului, care-l ascultă distrat jucându-se cu un mototol de hârtie. D. A. Lahovary îşi aruncă ochii la mâinile prezidentului şi oroare! ce vede?

La moment îi smuceşte mototolul şi-l desface cu o mişcare febrilă. Ce era? Un fragment din faimoasele note, fructul unei nopţi întregi de studiu, un fragment cu care conul Lascar rămăsese în mână ghemuindu-l şi mototolindu-l din distracţie

— M'ai nenorocit, coane Lascarache, exclamă exasperat ministrul de externe! Mi-ai prăpădit notele!

— Îrraca'n de mine, bre omule! răspunde prezidentul. Da eu stric? Mata de ce nu ţi le păstrezi noatele şi le laşi de se târâe de colo până colo? Iaca vezi! Se 'ntâmplă: de degrabă pune mâna omul pe orice petică îi iese nainte! Amu, potriveşte şi mata discursul cu aiestea care au rămas... De unde să le mai luăm pe celelalte?

(*Moftul Român*, I, 9, 1893, *nesemnat*)

POLITICA

Domnule, mai trebue materie, îmi zice tipograful.

— Multă?

— Multă.

— Bine, aşteaptă.

Poftim, zic eu în gându-mi, poftim de scrie mofturi fără inspiraţie. A! de ce n'am avut bunul gând să scoatem un ziar politic grav, în loc de « Moftul » ăsta! Ce abundentă materie! Ce comodă vieaţă! Şi ce onoare! Ce satisfacţie morală! un redactor grav, al unei gazete grave — asta este o situaţie socială înaltă... Dar nişte moftangii!

Da, dar avem satisfacţia că...

— Domnule, mă 'ntrerupe zeţarul, să mai aştept?

— Da, să mai aştepţi, şi dacă asta te osteneşte prea mult, fii bun şi dă-mi o idee, o inspiraţie... Ce rubrică lipseşte?

— « Politica ».

— « Politica »? aşteaptă... Mă execut la moment!

Şi încep să scriu şi dau filă cu filă pe nerăsuflate acestui monstru de zeţar, care se hrăneşte cu manuscris... Brrr! murdară hrană!

*

Legea maximului

Destul!

Naţiunea este sătulă de turpitudinile, mişeliile, jaful, corupţiunea, infamia, trădarea intereselor ei celor mai sacre, de cruzimea, cinismul, sfruntarea, ticăloşia şi scârba acestui regim poreclit conservator, regim vitreg şi căzut, corupt şi corupător, infam şi infamant. Naţiunea e sătulă: Destul!

Ce vor oamenii-strigoi, ieşiţi din tenebrele reacţiunii la lumina zilei? Ce vor aceste fantome plămădite din rachiu, spirt, basamac, ciomag, chinoros şi sânge?

Vor oare să arunce ţara pe calea desperării, pe calea desnădejdii, pe calea exasperării, pe calea celor mai extreme mijloace de rezistenţă? O vor aceasta? Să ne spună.

Până atunci le zicem încă odată: destul — Naţiunea este sătulă de faptele voastre!

*

— Dar bine, Domnule, zice zeţarul, venind cu corectura, asta este un articol de opoziţie, şi mi se pare că «Moftul» nu e ziar opozant; aţi făcut poate greşală.

— Tovarăşe, răspund eu ca un adevărat socialist, ai dreptate; am făcut o greşală pe care trebue s'o repar. Mergi şi culege şi aceasta:

*

Legea maximului

Domnii colectivişti sunt incorigibili şi imposibili.

După ce Naţiunea, sătulă de turpitudinile, mişeliile, jaful, corupţiunea, infamia, trădarea intereselor ei celor mai sacre, de cruzimea, cinismul, sfruntarea, ticăloşia şi scârba acelui regim poreclit colectivist, regim vitreg şi căzut, corupt şi corupător, infam şi infamant, după ce Naţiunea sătulă le-a strigat destul! ce mai vor oamenii ieşiţi din tenebrele demagogiei la lumina zilei? Ce vor aceste fantome plămădite din rachiu, spirt, basamac, ciomag, tibişir şi sânge?

Vor oare să împingă pe guvern la măsuri desperate, desnădăjduite, exasperate, pe calea celor mai extreme măsuri pentru apărarea ordinii? O vor aceasta? să ne-o spună.

Până atunci, le zicem încă odată, destul... Naţiunea este sătulă de frazele voastre!

*

— Domnule, mai trebue materie.

— Să se usuce cerneala aceluia ce a pronunţat aceste cuvinte! Mai trebue! mai trebue! strig eu exasperat. Dar crezi tu, tovarăşe, că mintea mea este o fântână nesecată? Ţi-am dat două articole de fond, de vederi şi de forme aşa de deosebite, şi tot ţi se pare că nu-i de ajuns!... Cât mai trebue?

— O bucată mică.

— Aşteaptă.

*

Legea maximului

Intrebăm pe Lascar Catargi, racul din Menajeria regală, până când cu enfamiile? Până când, călcând peste *cuvântul de onoare* ce *m'o tradat* când mi l-o spus în şedinţa solemnă pi care s'o giurat la Ieşi cu opoziţia unită, care guvernul o fost combătut *din cauza enfamiilor*, că *Shylockul încoronat*, *papistaşul catolic* împreună cu *nepoţelul*

său nu vor mai căpăta nouă domenii, sau daca *o minţit* atunci, să vină să ne spună acuma ca *să ştie publicul*, să *ştie ţara* cu ce *ramolit bătrân* avem aface! Voi stigmatiza...

*

— E destul atâta, mă 'ntrerupe zeţarul.

— Crez şi eu! numai eu ştiu cât am muncit.

(*Moftul Român*, I, 17, 1893, *nesemnat*)

S'A PIERDUT!!!

Cu ocazia Marelui Congres Socialist s'a pierdut un Tony.

Semnalmentele:

Muncitor (poartă totdeauna mănuşi galbene cu trei butoni) intelectual.

Miroase grozav a *Oppoponax, Ylang, Chypre etc.* (vezi «*Prospectus complet de la Maison Lubin et C-ie*»).

Mic, nervos şi drăcos, se irită extrem când glumeşti cât de inocent asupra socialismului ştiinţific — atunci devine muşcător.

Cine-l va găsi este rugat să-l aducă la redacţia acestei foi, unde va primi în schimb o cutie ghiveci-Iulian şi un abonament pe un an la *Moftul Român*.

(*Moftul Român*, I, 19, 4 Aprilie 1893, *nesemnat*)

POLITICA

Evenimentul politic cel mai important în cursul acestor săptămâni, şi poate cel mai important al anului întreg, este fără îndoială marele Congres socialist ce s'a deschis alaltăeri la Bucureşti şi care se va închide Sâmbătă seara printr'o *agape*, un mare banchet frăţesc.

Marele partid socialist român, prin delegaţii săi, a discutat şi a hotărît nu asupra unor chestiuni de program, ci asupra organizaţiei şi mijloacelor de propagandă în ţară.

Un lucru e foarte regretabil: Congresul a fost secret, nu a fost admis a asista la desbateri absolut nimeni afară de delegaţii diverselor judeţe, având mandate în regulă dela muncitorii români, cari mandate au fost verificate cu toată scrupulozitatea de către Comitetul executiv central.

Noi, ca ziarişti, datori să ţinem pe cititorii noştri în curent cu toate evenimentele importante, nu putem îndestul regreta această extremă discreţiune a Congresului. Şi ne întrebăm, fără să putem găsi vreun respuns plauzibil, ce motive au putut determina pe Comitetul central a lua o măsură aşa de ciudată după părerea noastră.

Un partid aşa de popular şi de numeros credeam că va deschide de perete uşile sale: oricât ar fi un partid de tare nu trebue să împingă dela sine pe cine vrea să se apropie de dânsul. Noi mărturisim că ne promiteam câteva ceasuri de mulţumire în aşteptarea marelui Congres socialist. Trebue să spunem drept că era şi un fel de amor propriu romănesc la mijloc — orişicât s'ar părea, altfel se prezintă o naţiune în faţa lumii când poate zice cu mândrie:

Am avut un mare Congres... Iată ce s'a făcut în marele nostru Congres... Iată ce s'a zis de tovarăşul X... de prietenul Z... în marele nostru Congres!

Şi câte frumoase iluziuni nu ne făceam! Auzeam minunatele discursuri, vedeam fizionomia demnă şi gravă a Adunării, ne întăream credinţa într'un viitor mare în care nu vor mai fi apăsaţi, apăsători şi vai! nepăsători! un viitor în care, graţie unei organizări sociale ştiinţifice, vorbele late şi goale, palavrele şi mofturile nu vor mai fi date ca zaharicale de preţ mulţimii păscătoare de spanac! — un viitor, în care răutatea, invidia şi prostia nu vor mai exista decât ca amintiri istorice!

Dar zadarnice iluziuni — nu în privinţa marelui viitor, o, nu! asta nu poate fi o iluziune, e pozitiv, ci în privinţa admisiunii profanilor în Sinodul socialist!

Să sperăm că onor. Comitet central al partidului socialist se va întoarce la sentimente mai bune în privinţa profanilor, şi că astfel, la un al doilea mare Congres, vom avea şi noi un colţişor modest în Clubul Muncitorilor, de unde să putem gusta în bunăvoie din promisiunile sublime ale marelui viitor social.

(*Moftul Român*, I, 19, 4 Aprilie 1893, editorial, *nesemnat*)

MIŞCAREA DELA 5 ŞI 6 APRILIE

Ceea ce se petrece în capitală de trei zile nu mai e moft.

De prisos ar fi, credem, să mai facem şi noi a treia zi după 'nfierbinţeală darea de seamă amănunţită a faptelor: aceasta este misiunea confraţilor noştri politici, şi trebue să mărturisim, ca să fim drepţi, că dânşii şi-au îndeplinit-o, fiecare după puterea imaginaţiei sale, cu scumpătate.

Dar dacă ar fi de prisos să dăm amănunte de fapt, ar fi, credem, nepotrivit din parte-ne să facem vreo consideraţiune sau reflexiune asupra acestor evenimente triste. Ce se poate scrie s'a scris; ce am scrie noi nu se poate scrie. Suntem o foaie glumeaţă, şi despre lucrurile din zilele acestea credem că nu se poate glumi.

Totuşi pentru a nu lăsa pe cititorii noştri în necunoştinţă despre mişcarea de ieri şi alaltăieri, ne-am făcut o datorie a pune mai sus faţă 'n faţă spusele *Voinţei Naţionale* cu ale *Timpului*. Din compararea lor va rezulta pentru cititorii noştri, întâiu: că cele două foi nu sunt de aceeaşi părere; al doilea: că aceleaşi lucruri se văd în două cu totul deosebite feluri de pe cele două cheiuri ale Dâmboviţei.

(*Moftul Român*, I, Nr. 20, 8 Aprilie 1893, *nesemnat*)

INSEMNĂTATEA PRESEI

Adesea ori auzi pe unii sceptici, cari nu cred în nimic, cari nu vor să înţeleagă că omenirea are o menire, susţinându-ţi că invenţia tiparului a dat între altele omului şi mijlocul de a-şi arăta dobitocia şi a-şi exercita perfidia; că presa liberă este adesea un testimoniu de paupertate intelectuală a unei naţii şi un document de rele nă-ravuri şi rele apucături. Uită însă scepticii să socotească marile avantaje ale presei.

Un exemplu recent le va astupa gura. Iată-l:

Gheorghe Marin, un om modest până alaltăeri, devenit astăzi ilustru, «a fost omorît şi chinuit, torturat şi asasinat de comisarul Creţu».

După ce l-a ucis, comisarul asasin a pus câţiva sbiri de au luat cadavrul şi l-au îngropat noaptea.

Ce ar fi devenit nenorocita văduvă şi orfanii victimei, dacă nu era, gata la postul său, sentinela neadormită a opiniei publice, presa?

Din norocire pentru Gheorghe Marin şi familia, presa a aflat această tragică împrejurare, şi cu toată sinceritatea şi buna cre-dinţă de care este capabilă, a dat alarma cu atâta energie încât asasinii au trebuit să bată 'n retragere.

Ei, îngroziţi de descoperirea infamiei lor, s'au dus în toată graba la locul unde îngropaseră pe mort, l-au desgropat şi i-au dat drumul, ameninţându-l însă că dacă va spune cuiva cele întâmplate îl o-moară şi-l îngroapă iar.

Şi astfel, graţie glasului puternic al presei, Gheorghe Marin a fost redat familiei sale şi societăţii.

Suntem în dulcele Paştelui; să zicem cu toţii:

« Gheorghe Marin a 'nviat!

— Adevărat a 'nviat! ».

(*Moftul Român*, I, 21, 11 Aprilie 1893, *nesemnat*)

UN INTERWIEW

Aflând prin d. C. C. Dobrescu că d. N. Fleva este bolnav în urma unui discurs de patru ceasuri, reporterul nostru şi-a tras repede ghetele ş'a dat fuga acasă la marele cetăţean.

Dăm aci interesantul interview:

Reporterul « Moftului Român » — Am aflat, domnule şi ilustre cetăţene, că sunteţi bolnav; de ce suferiţi?

Marele cetăţean (cu amărăciune) De ce?... de sugrumarea liber-tăţilor publice înscrise în Constituţiune.

Reporterul (încurcat) Bine; dar vedeţi d-voastră aş vrea să aflu cauza bolii?

D. Fleva. N'o pricepi? Află, tânărule, că e legea jandarmeriei, acest groaznic jug pe grumajii poporului; mai este apoi legea clerului, acestă îngenuchiare silită a preoţimii dinaintea pomenii ministeriale...

Reporterul... Dar, ilustre Cleone... pardon! cetăţene, voiam să ştiu dacă-mi daţi voe să vă rog să-mi spuneţi, cam în ce fel s'a declarat boala?... unde suferiţi?...

D. Fleva. Vai! In Cameră s'a declarat... când s'a citit legea Maximului. Mă întrebi, unde sufăr?... Mă doare la inimă, tinere, pentru sfâşiarea, sdrobirea...

Reporterul... Un cuvânt, ilustre cetăţene: cam când poate spera poporul să vă vază restabilit? — am vrea să avem onoarea a anunţa noi întâi această fericită ştire...

D. Fleva. Când mă voi însănătoşi?... Regele ştie...

Mă voi însănătoşi, tinere, când, sub loviturile cari le va da poporul suveran, care are toate drepturile, ceata asta de ciocoi, de tâlhari, de sugrumători reacţionari, cari vor să dărâme libertăţile, cari sunt singura garanţie, va cădea în prăpastia din care ar trebui ca niciodată, dacă poporul care...

Reporterul (repede)... Salut, ilustre cetăţene!

D. Fleva. Curaj, tinere!

(*Moftul Român*, I, 22, 15 Aprilie 1893, *nesemnat*)

JURNALUL NOSTRU

Ce lipseşte «Moftului»

Un vechi şi bun prietin din Iaşi, de sentimentele căruia ne-am putut îndoi, pe nedrept, un moment, dar în judecata căruia am avut totdeauna o egală şi nestrămutată încredere, ne-a făcut zilele acestea nespusa plăcere să ne viziteze *biurourile* (sic) de redacţie.

După ceremonialul de rigoare în aşa împrejurări (când ai venit? când pleci? etc.), neapărat pe un om de a cărui inteligenţă avem atâta stimă, trebuia numaidecât să-l întrebăm ce părere are despre «Moftul».

Intreprinderile intelectuale se deosibesc de cele comerciale prin aceea că, pe când acestea ţin la sufrajele mulţimii amatorilor, cele d'întâi se interesează de sufrajele unui număr mult mai restrâns. «Moftul» fiind o întreprindere mixtă, şi intelectuală şi comercială, ţine prin urmare la unele şi altele.

Să nu se supere mulţimea *imensă* a cititorilor noştri dacă suntem sinceri şi le spunem că, după succesul material pe care ni-l asigură totalitatea lor, noi mai suspinăm încă după aprobarea deosibită a câtorva inşi anume — puţini, din nenorocire, dar dintre aceştia dumneata, care citeşti acum aceste rânduri, desigur faci parte.

Amicul acesta ţine, după părerea noastră şi a tutulor cari au norocul să-l cunoască bine, un loc de onoare între acei câţiva, şi iată pentru ce ne-am grăbit să-i punem întrebarea: ce zici de «Moftul»?

E pe de altă parte un om foarte franc, mai ales cu noi, aşa de vechi şi buni prietini, deprinşi a ne spune pe faţă adevărul, tocmai

pentrucă voim să nu încapă între noi o clipă de îndoială despre stima ce ne datorăm ca bărbaţi cu mintea deplină — micile adulaţiuni şi complimente cu mari rezerve mentale sunt proprii iezuitismului feminin (*Ah! ma chère belle, comme vous êtes resplendissante aujourd'hui, on dirait une rose!* — şi peste câteva minute: — *A propos, j'ai rencontré tout à l'heure la Ioneasca: elle était atroce; elle avait une mine, ma parole d'honneur!...).*

Spre marea noastră onoare, răspunsul inteligentului amic a fost cât se poate de favorabil nouă.

— Mai întâi, ce gândeşti de direcţia noastră?

— Mi se pare sănătoasă şi n'aş exagera dacă aş zice chiar patriotică...

— Vrei să glumeşti?... am zis noi, care cunoaştem curentul fals, ce voesc unii răuvoitori sau nepricepători să-l facă în opinia publică asupra unei închipuite lipse de patriotism din parte-ne.

— Nu glumesc deloc: în materie de spanac, ironia şi gluma sunt nişte sterilizătoare eminente; pe unde trec ele, spanacul nu mai creşte, sau în orice caz nu progresează prea mult. In timpul din urmă, preţioasa legumă a luat în adevăr o extensiune colosală. Câmpul publicităţii avea nevoe numaidecât de plivit.

— Şi cum îţi pare că ne facem datoria? E bun *Moftul?*

— Da, *Moftul* e cât se poate de bun [1]). Aveţi adesea spirit, aveţi ironia uşoară, caricaturile destul de picante, proza destul de limpede, versurile destul de obscure... aveţi tot. Un singur lucru vă lipseşte... şi e păcat.

— Ce? am întrebat noi. îngrijaţi de tonul trist al ultimelor cuvinte.

— Nu vă spun.

– Mă rog...

– Nu, căci v'aş mâhni... vă lipseşte *ceva*, dacă l-aţi avea şi pe acel *ceva...*

Am stăruit mult de amicul nostru să ne spună acel « ceva »; i-am promis că vom avea tăria, în urma atâtor răspunsuri plăcute, să auzim şi unul neplăcut — vai! trebue să fie cineva filosof şi să ştie că viaţa aceasta nu e decât o pânză lungă, un fir alb şi unul negru, adesea mai multe negre! — el a sfârşit prin a ceda pe jumătate.

— Voi spune; însă niciunuia din personalul redacţiei... voi spune numai administratorului.

Şi aplecându-se la urechia numitului, bunul nostru amic şopti aşa de încet încât să putem auzi şi noi:

— *Sub-ven-ţi-e!*

— In adevăr, ziserăm noi mâhniţi.

Subvenţie... asta ne lipseşte.

---

[1]) Să nu se uite că un om inteligent zice aceasta, şi, pe onoare, dăm aci o relaţie absolut fidelă de o conversaţie reală, iar nu închipuită. (Nota *Moftului.*)

A! suntem, în adevăr, oameni fără noroc: un singur moft trebuia să n'aibă subvenţie în ţara asta, şi acela s'a nemerit să fie tocmai al nostru!

(*Moftul Român*, I, 32, 20 Maiu 1893, *nesemnat*)

REACŢIONARI NEPREVĂZĂTORI

Ca să se vază cât este de deşuchiat şi neprevăzător acest guvern, pe lângă că este reacţionar, n'avem decât să ne gândim la purtarea sa faţă cu presa şi cu serviciul sanitar.

Când găseşte regimul ciocoilor vreme să lovească în ziare, să pună piedici opiniunilor, să persecute pe cei mai valoroşi ziarişti şi să voiască a suprima gazetele?

Când?... când, tot din cauza negligenţii şi neprevederii lui, avem dincolo de hotare holera!

Trebue să fi pierdut aceşti oameni cea din urmă doză de bun simţ ca să lucreze astfel.

(*Moftul Român*, I, 38, 17 Iunie 1893, *nesemnat*)

SUB CE REGIM TRĂIM!...

O probă nouă de destrăbălarea în care a ajuns administraţia sub acest regim ne-o aduc foile opoziţiei. De necrezut, dar adevărat. Ar gândi cineva că ne aflăm într'o ţară în adevăr barbară. Judece oricine.

Doamnei Eufrosina Catargiu, soţia d-lui Lascar Catargiu, primul consilier al M. Sale Regelui Carol I, care rămâne surd la repeţitele plângeri ale Naţiunii, lăsând astfel reacţiunea să sape cât mai adânc un abiz între Coroană şi Naţiune, i s'a furat pe calea ferată un geamantan.

Stăm bine de tot!... Acu închipuiască-şi oricine. Daca bagajul soţiei primului ministru, care stă la putere prin voinţa regală, este expus la aşa accidente, ce trebue să sufere pe căile noastre ferate bagajele damelor din opoziţie, şi mai ales ale republicanelor?

(*Moftul Român*, I, 38, 17 Iunie 1893, *nesemnat*)

INOVAŢIUNE

Moftul artificial

Primim dela un vechiu moftangiu român, un bărbat de spirit, când îl are, şi nu prost, pentrucă ştie când nu-l are, scrisoarea de mai jos, căreia ne grăbim a-i da loc cu bucurie în coloanele noastre. Este o ploaie binefăcătoare peste spanacul din brazdele noastre, care începuse a se cam prea ofili, precum s'a şi observat la staţiunile meteorologice dela chioşcurile de pe bulevard. Iată:

Iubiţi Moftangii,

Văzând în foaia voastră de spanac că vă aflaţi pe cale de a isprăvi zeama din lămâia care v'a crescut între umeri;

Văzând pericolul la care s'ar expune societatea română prin lipsa eventuală a acestei foi, căci, cum am zis, zeama de lămâie fiind pe sfârşite, Moftangiria voastră e ameninţată de pieire,

M'am gândit să vă viu în ajutor, şi nici una nici două, fiindcă în acest *fin de siècle* toate sunt artificiale, m'am socotit să vă îndemn ca de azi înainte să stoarceţi lămâi artificiale, adică să luaţi dela băcănie ce lipseşte la academie, să întrebuinţaţi dar *sare de lămâie.*

Cu acest chip o să aveţi şi lămâie şi sare, şi *Moftul Român* va deveni un *Moft artificial,* adică *Moft fin de Siècle.*

Dar o să-mi ziceţi sau or să-mi zică alţii mai moftangii ca dv. (lucru ce eu crez că n'o să se găsească):

« Bine, nene, toate sunt bune, înţeleg vin artificial, pâine artificială, ou artificial, pui artificial, cloşcă artificială — dar *Moft* artificial, cum are să fie? Ce? e destul să te faci că strănuţi ca să şi miroasă?

— Ei bine, amicii mei, nimic mai adevărat! nimic mai natural ca moftul artificial!

Uitaţi-vă, de pildă, la guvernul român. Credeţi că e guvern natural?... al naţiunii?... din naţiune?... Ferească Dumnezeu. E un *guvern artificial ! !*

Intrebaţi presa independentă, de exemplu *Republica Domniei pământene,* despre aceasta; ea vă va da următoarele probe:

Să luăm pe d. P. P. Carp. Ce credeţi, că e natural? De loc... Dacă ar fi om ca toţi oamenii, natural, nu s'ar uita printr'un ochiu ca să vază mai prost decât cu doi... n'ar avea monoclu; prin urmare iată un *moftangiu artificial.* Luaţi-i monoclul, va rămâne om ca toţi oamenii, şi nu mai ar fi bun la nimic.

Să trecem la Tache... Ce credeţi că e natural? Nicidecum. Vine în Cameră cu o prostie, pardon, cu un proiect; opoziţia îl înhaţă, îi dă pantalonii 'n jos şi trage-i. Şi credeţi că cu asta s'a isprăvit? Aş! Tache încalţă alţi pantaloni şi vine, pardon, iar cu proiectul din nou. Iată dar un *moftangiu artificial.* Dacă n'ar avea şapte pantaloni, el ar fi un om natural, şi n'ar fi bun de nimic...

Să trecem la coconu Lascar... dar acesta când a fost vreodată natural? E moftangiul cel mai artificial; căci ne întrebăm: când a spus adevărul? când era contra fortificaţiilor sau când este pentru legea Maximului?

Credeţi poate pe Lahovari că e un moftangiu român *natural?* Ferească D-zeu. Lahovăreştii sau Lahovarietăţile, cari sunt pe cale de a funda, un teatru, zice Claymoor, o dinastie, zicem noi, când dintre ei se va naşte un cap încoronat, sunt greci, prin urmare dându-se de români sunt artificiali.

Despre Ghermanis, nu mai vorbim, căci nu ne place să ne copiăm. Atâta numai avem de zis că acest grec reacţionar are, din acelaşi tată şi aceeaşi mamă, un frate român liberal, pe care l-a ales Naţiunea în luptă cu Reacţiunea la Giurgiu, deputat. Aşa că acu e încurcătură: Menelas e moftangiu artificial român şi Efrem moftangiu artificial grec.

Şcl. Şcl.

Cred că v'aţi săturat de exemplele citate din *Republica Domniei pământene* şi nu veţi ezita a cumpăra câteva chilograme de sare de lămâie. Dacă mai staţi la îndoială, întrebaţi şi pe dr. Babeş: şi apa cotidiană e artificială; de ce n'ar fi şi gazeta, pâinea cotidiană, tot astfel?

Băcănie! băcănie! Sare de lămâie şi piatră acră... Şi virginitate poţi avea azi artificială!

Artificialitate şi iar artificialitate!

Trăiască dar mofturile artificiale!

(*Moftul Român*, I, 38, 17 Iunie 1893, editorial, *nesemnat*)

IARĂŞI PROMISIA D-LUI FLEVA

Se zice că d. N. Fleva, cu toate promisiile d-sale în privinţa libertăţii alegerilor, ar fi comis iarăşi un act care denotă cât de puţin sincere erau acele promisiuni şi cât de naivi au fost aceia cari le-au acordat oarecare încredere. In adevăr, ni se spune că ministrul de interne ar fi dat afară din serviciu pe un vechiu rândaş al d-sale, sub ridicolul şi meschinul pretext că acel nenorocit, bănuit a avea principii conservatoare, ar fi furat din tainul cailor cantităţi însemnate de ovăz pe care-l dăruia unui cârciumar coreligionar politic, în schimbul unor trataţii care i le făcea acesta.

Frumoase alegeri libere ne aşteaptă!

(*Gazeta Poporului*, I, 224, 4 Noemvrie 1895, *semnat: i.*)

PRINCIPII ŞI VACCINĂ

Lunile trecute, judeţele de jos ale Olteniei, o parte a judeţului Oltul şi întreg judeţul Teleorman au fost bântuite, acesta din urmă într'un mod înfiorător, de epidemia variolei. Astăzi încă, deşi răul merge descrescând, mulţumită măsurilor energice pe care le-a desfăşurat serviciul sanitar, nenorocitele populaţiuni dela ţară dau o mortalitate extraordinară din cauza flagelului.

Alarmat de această stare nenorocită de lucruri, serviciul sanitar central a pornit inspecţiuni peste inspecţiuni, şi ce a descoperit până în sfârşit? că în judeţul Teleorman, mai cu seamă, de vreo 17—18 ani niciodată nu s'a aplicat regulamentul pentru vaccinare; că rapoartele serviciului sanitar local în privinţa numărului vac-

cinărilor erau toate arbitrare şi prin urmare fictive; că cifrele arătate, privitor la numărul copiilor vaccinaţi, nu erau decât închipuite de către acei ce erau datori să execute vaccinarea.

Aproape douăzeci de ani prin urmare nu s'au vaccinat în Teleorman nici 5 la sută din câţi se declarau de serviciul respectiv ca atari. Aşa, se înţelege dela sine ce favorabil teren a găsit epidemia; fireşte că succesul strălucit al variolei era mai dinainte garantat de onesta activitate a serviciului medical public.

Dar, va zice cineva, oamenii prepuşi la serviciul medical din localitate au fost nişte criminali când au minţit astfel, căci, din neîndeplinirea datoriei lor, din minciunile oficiale cu care ascundeau acea abatere a lor, a rezultat pieirea atâtor copilaşi, mai fericiţi poate aceia chiar, decât cei ce scăpând de moarte au rămas infirmi, orbi, surzi, tâmpi! Dar ar trebui o pedeapsă exemplară pentru acei ce au cauzat atâta rău! Şi ce făceau dacă nu se ocupau cu datoria lor, acei oameni? Pentru ce, în ce scop au desăvârşit ei această infamie contra vieţii atâtor nenorocite familii?

Până aici! zicem noi. Cum se poate astfel acuza nişte oameni nevinovaţi. Cum? ce făceau? Făceau politică şi'mi se pare că aceasta este datoria cea mai de căpetenie a unui cetăţean. Şi înainte de a fi doctor, felcer, vaccinator, cineva e cetăţean.

Se ştie că Teleormanul este judeţul în care luptele politice sunt conduse de unii din cei mai aprigi şi mai intransigenţi bărbaţi politici; este de ajuns să pomenim numele onor. d. Kiriţescu sau Kiriţopolu — căci până acuma Academia nu a fixat ortografia acestui nume ilustru. Poftim, în mijlocul unor lupte de principii, de te mai ocupă cu detalii ca acestea, salubritate, igienă, vaccinare şi altele, căci se ştie că spiritele politice superioare neglijează detaliile; astfel de spirite îmbrăţişează numai generalităţile şi astfel sunt obligate să cultive nu vaccina, ci principiile.

Presupunem că toţi copiii — cari au pierit de atâţi ani — al căror nume nu se poate şti, şi nici nu trebue să-l ştim, pentru că iar am cădea în detalii, — presupunem zic că ar fi trăit, sau alţii n'ar fi orbit; ce fel de viaţă ar fi fost aceea? ce fel de cetăţeni ar fi fost ei fără conştiinţa drepturilor lor politice, fără înţelegerea instituţiilor pe cari şi le-a dat naţiunea, într'un cuvânt fără principii? Ar fi vegetat, ar fi trăit ca robi, nu ca oameni liberi; alţii ar fi văzut; dar oare vede omul fără lumina inteligenţii şi a conştiinţei de cetăţean? Ar fi fost vaccinaţi, dar n'ar fi avut principii, şi ştiut este astăzi că un om fără principii, o naţiune fără principii, este, cum să zic? — în fine este rău, este o nenorocire pe lângă care toate variolele din lume nu s'ar putea compara.

Să lăsăm dar micile detalii, şi să căutăm a avea principii. Principiile mai întâi! apoi, vine variola şi apoi vaccina.

Şi în adevăr după atâta calamitate, judeţul Teleorman, tare în principii, a primit în fine dela serviciul sanitar superior o întreagă brigadă de vaccinatori, care, după afirmaţia onor. şef dr. Felix,

a şi făcut în trei săptămâni până azi vreo 26.000 (citeşte douăzeci şi şase de mii) de vaccinări.

S'a constatat se 'nţelege prealabil dacă micii şi marii cetăţeni aveau principii, pentrucă vaccina, cum am zis, nu poate trece înaintea principiilor.

(*Ziua*, 16 Februarie 1896, *semnat:* L.; neretipărit)

FRUMOS ROL

In organizaţiile de stat moderne, un partid politic, pe lângă rolul de critic în opoziţie sau rolul de legiuitor şi administrator la putere, mai are în ambele cazuri şi un rol educativ.

Acolo chiar unde cultura intelectuală este adânc răspândită în corpul electoral şi în masele populare, un partid politic, care se chiamă a fi compus din *aleşii* naţiunii, caută dela tribună sau prin presă, a împrăştia cât mai mult dreapta judecată, pătrunderea din ce în ce mai înaltă a chestiunilor economice şi sociale, cărora corpul electoral şi massele nu le pot da soluţiunile reclamate de cerinţele vremii şi de nevoile generale, deşi acestea rezultă din propăşirea treptată a culturii, din gradul la care a înaintat spiritul public. In cazuri de criză de orice natură, fie materială, fie morală, partidul politic conduce opinia publică alarmată, o îmbărbătează, o lămureşte şi astfel, pe cât posibil, înlătură conflictele ce ar urma din nedomiriri, din iritarea spiritelor, din patimi şi din incapacitatea mulţimii de a-şi rezolva cu sânge rece şi în cunoştinţă de cauză nişte probleme prea dificile ale proprielor sale interese.

Iată rolul educativ, esenţialmente moral, al unui partid politic, rol care devine cu atât mai obligatoriu cu cât nivelul culturii corpului electoral şi al maselor populare în genere este mai puţin ridicat.

Să vedem cum şi-l îndeplineşte acest rol partidul dela putere.

Orice liberal luminat, cât de parţial ar fi acela, numai să fie om cu idei şi cultură generale — om cam greu de găsit printre liberali, ce-i drept — va recunoaşte împreună cu noi că partidul său dă o frumoasă educaţie la «ai noştri». Iată un partid care opt ani face cea mai demagogică opoziţie; promite ceea ce ştie bine că n'are să poată ţine; calomniază fără nicio omenie pe adversarii cei mai onorabili; face, pe tema chestiei naţionale, instrumente de turburări de stradă din tinerimea universitară, pe care o amestecă la un loc cu bătăuşi desmăţaţi, cu argaţi şi rândaşi; ridică contra legii maximului pe nevinovaţii negustoraşi cinstiţi, înverşunându-i prin o propagandă deşuchiată şi de rea credinţă manifestă; sminteşte lumea cu sforăeli ridicule, şi uită — uită că, în opoziţie, un partid politic mai trebue să cugete şi la ce are să facă, în cazul totdeauna probabil, dacă se crede partid serios, când va veni la putere.

Ce educaţie au făcut liberalii în opoziţie studenţilor, negustorilor, meseriaşilor, poporului întreg? Ce trebue să gândească astăzi oamenii oneşti despre naivitatea ce au avut de a se încrede în mofturile acelea cu cari liberalii au îndopat opinia publică? Dacă un

liberal, înainte de a fi om, e liberal, atunci trebue cu bucurie să gândească pur şi simplu: lasă că e bine! să fie numai ai noştri la putere; cât de rău să fie, şi tot e bine! Dar dacă înainte de a fi liberal, e cineva om şi om cu mintea sănătoasă şi om de treabă, trebue cu mâhnire să zică în cugetul lui: mari şarlatani şi mari secături sunt ai noştri!

Căci, pentru lumea turburată opt ani de atâtea fantasmagorii şi panglicării, la ce se reduce venirea liberalilor la putere, triumful naţiunii contra reacţiunii? La mulţumirea câtorva apetituri şi la satisfacerea câtorva ambiţiuni — zicem câtorva, fiindcă ştim câţi liberali sunt încă foarte paraponisiţi şi ştim asemenea că nenumăraţii ambiţioşi, cetele mediocrităţilor bolnave de dorinţa distincţiunilor, nu pot încăpea la înaltele dignităţi numărate ale statului.

Dar ce fac măcar liberalii fiind la putere? Ce lucrează acest mare partid de când a venit la guvern? Fac mult: strică şi cârpesc, cârpesc şi strică. Uitaţi-vă la guvernul lor, la parlamentul lor, la presa lor. E adevărat că nu au curajul să facă ceva de seamă măcar, stricând. Nu au îndrăzneala să desfiinţeze una măcar din legile, contra cărora au vociferat, cum e legea maximului, a inamovibilităţii magistraturii, a minelor. Nu au îndrăsneala să mai favorizeze agiul şi apoi să-l cultive sistematic. Nu au curajul să mai exploateze copilăreşte şi mitocăneşte chestia naţională? Pentru ce? Pentru că pe d. Sturdza îl apucă istericalele când deputaţi naivi sau maliţioşi, amintindu-i promisiile d-sale din trecut, cutează măcar a pomeni astăzi de aşa ceva. Cine voeşte să-l iriteze până la furie, până la accese de inconştiinţă, pe primul ministru, n'are decât să vie cu o propunere în Parlament, scurtă şi simplă: se suprimă cutare lege, pe care a combătut-o d. Sturdza în opoziţie.

Exemplul dat de d-nii Iarca şi Ionel Grădişteanu, cu legea maximului şi cu a minelor, sunt recente. Nu povăţuim, de altă parte, pe nici un ardelean sau lighist cultural să-şi permită a mai ridica vreun toast ostil, fie cât de platonic, regatului unguresc: supărarea d-lui Sturdza, deja destul de enervat după cinci luni de guvernare, poate să-i cauzeze acelui cutezător mari neplăceri.

A! dar dacă n'au curajul să se atingă de operele de căpetenie ale « reacţiunii », asta nu va să zică de loc că sunt laşi; căci au avut deja curajul să modifice legea servitorilor şi au să meargă chiar mai departe, au să modifice pe ici pe colo şi legea judecătoriilor de ocoale, fără să mai vorbim de modificarea circumscripţiilor subprefectoriale.

Acest curaj merită toată lauda, cu atât mai mult cu cât d. prim ministru Sturdza a declarat, în desbaterea foarte serioasă asupra biurourilor de servitori, că d-sa nu ştie de ce e vorba, că nu voeşte să lovească legea aceasta aşa de importantă, în economia ei, dar că voeşte să facă economie comunelor şi Statului. Cum am zice: nu cunoaştem legea pe care o modificăm, pactul fundamental al servitorilor; însă o modificăm pentru vederi largi finanţiare

şi economice: comunele şi Statul fac astfel o iconomie de lei 289.123, bani 73.

Iată cum un partid politic serios, consecuent promisiilor sale solemne, onest şi curajos, ştie să facă potrivit programei sale educaţia opiniei publice în privinţa marilor chestiuni economice, financiare, vociale, naţionale, etc. Aşa ştiu liberalii să-şi îndeplinească rolul lor educativ ca partid politic: smintind când sunt în opoziţie opinia publică pentru minciuni şi prostind-o cu minciuni când sunt la guvern.

(*Ziua* 22 Februarie 1896, *semnat:* L.; neretipărit)

PROCURORUL, DA; DUMNEZEU, BA!

Vai vouă, fariseilor şi cărturarilor, că strecuraţi ţânţarul şi înghiţiţi cămila! Aşa spune la sfânta Evanghelie, şi aşa trebue să spunem şi noi astăzi, când vedem încă pe călugărul Ghenadie, stând tot în jeţul de archipăstor al Bisericii noastre.

Dacă un nenorocit de popă de mahala ori dela un sat ar fi căzut în vreo vină de nimica, sfeterisind o oca de lumânări ori o litră de undelemn, până acuma ar fi fost afurisit, fără dar şi fără barbă. Dacă un paracliser ar fi rătăcit vreun disc de aramă, ar fi fost îndată aruncat din umbra bisericii în umbra arestului.

Cu Mitropolitul însă merge altfel. Iată atâtea zile de când această faţă bisericească este acuzată în vileag de cele mai înjositoare fapte rele pedepsite categoric de condica penală, şi ce se 'ntâmplă? Este măcar dat judecăţii? Este măcar vreun pas făcut în acest sens de către cei datori a urmări şi pedepsi asemenea fapte? Nu. Mitropolitul e tot mitropolit — o aşa faţă poate primi oricât noroiu, tot curată rămâne. Dar asta e un scandal monstruos? vor zice creştinii, ba şi chiar jidanii. Aşa este... însă — este un însă.

Se pare că guvernul, şi în deosebi Ocultţii, care până mai când era, stau la cuţite cu Ghenadie, astăzi n'ar fi tocmai aşa de porniţi contra oricărei idei de împăcăciune. Un om compromis, un om d'asupra căruia apasă o învinovăţire întemeiată, poate fi un preţios instrument, o unealtă absolut ascultătoare, în mâinile Ocultei.

Lucrurile se vor cocoloşi, după obiceiul pământului liberal. Vor trece câteva zile, câteva săptămâni, un an. Se vor fi făcut în acest timp cercetări, se vor fi luat informaţiuni şi se va fi dovedit până la urmă, când opinia publică va fi uitat aproape despre afacerea Ghenadie, că nu fusese niciun caz de urmărire.

Cum niciun caz de urmărire? Acuzaţiile erau precize.

Vezi, asta e meşteşugul liberalilor. Să reuşească părintele Ghenadie a-i îmblânzi pe liberali, şi lucrul este uşor de dres. Deja se svoneşte în cercuri bine informate că s'ar fi găsit marafetul — *le truc* — pentru a declara că nu e caz de urmărire — *prescripţia*.

Atunci, dacă e aşa, părintele Ghenadie a scăpat de a mai da oamenilor socoteală pentru faptele ce i se impută. Inţelegem că

nu mai trebue dus, pentru nişte fapte prescrise acolo, unde l-ar duce pe orice mirean, adică cel puţin într'un arest preventiv deocamdată, până la dovedirea hotărîtă a prescripţiei. Ceea ce însă nu se poate înţelege este cum de se îndărătniceşte părintele Ghenadie să mai stea pe scaunul de archipăstor fără să dovedească numaidecât, nu că i s'a prescris vinovăţia, ci că n'a săvârşit de loc acele fapte rele.

Căci, prescripţia poate scăpa pe om de judecata oamenilor. Dar cu Dumnezeu, ce te faci, părinte? La el mai poţi invoca prescripţia ca la d. Sărăţeanu? Dumnezeu, mi se pare, ne-a fost poruncit odinioară: *să nu pui mâna pe ce nu e al tău! să nu ciupeşti nici femeea, nici casa, nici toate câte sunt ale aproapelui tău!* Nu e păcătos acela care calcă poruncile lui Dumnezeu?

Ei? cum o să mai miruești, părinte? Orice creştin adevărat o să aibă dreptul să-ţi dea peste mână când ăi încerca să-l ungi pe frunte — căci Dumnezeu nu primeşte untul-de-lemn al păcătosului!

(*Ziua* 27 Februarie 1896, *semnat:* L.; neretipăit)

GALANTOMIILE LUI GHENADIE

I

Multe cusururi o fi având părintele Ghenadie, o fi făcut şi el vr'un păcat, că omul e om; dar un lucru nu poate fi tăgăduit; are şi o mare calitate, e galantom ca sf. Niculae şi încă nu e nici deşert ori lăudăros cumva, Doamne fereşte!

Să vedeţi.

Pe când era episcop de Argeş, nişte popi şi călugări, haini şi negri la suflet, s'au apucat de au scornit fel de fel de snoave: ba că toate bisericile ce s'au zidit pe vremea sf. sale erau clădite, împodobite şi înzestrate de părintele Ghenadie; ba că o trapeză la mânăstirea cutare, ba o fântână dincolo, ba icoana la cutare chinovie, ba pomeni. Calomniatorii voiau să-i scoată părintelui episcopul, numele că e risipitor, bată-i vina lor! Azi una, mâine alta, calomnia a prins rădăcini, că e aşa e purdalnica de calomnie. Ce să te mai apuci s'o desminţi, că tot e degeaba; vorba ceea: mai bine să-ţi iasă un ochiu decât nume rău.

Când toată eparchia a dat crezământ calomniilor, bietul episcop, modest şi nu lăudăros, şi-a plecat capul şi a început să crează şi el pe trei sferturi acele bârfeli. Gura lumii numai pământul o astupă.

Ca episcop, cucernicul Ghenadie, într'un moment de avânt generos, a făgăduit pentru facultatea de Teologie, care era a se înfiinţa, 30.000 lei; s'a înfiinţat facultatea. Ni se va zice însă că părintele a uitat să dea paralele făgăduite. Nu face nimica, faptele nu au importanţă, se caută intenţia bună.

Regele, cu prilejul jubileului de 25 de ani de căsătorie, înfiinţează un fond pentru ajutorul sătenilor lipsiţi de mijloace în anii neroditori. Ce zice cuviosul Ghenadie? « Şi eu sunt prinţ, al Bisericii;

dau şi eu, taică, 20.000 lei!» A zis-o asta, ce e drept; dar fiindcă, din norocire, n'a prea fost ani neroditori până acuma, părintele Ghenadie n'a avut cum să-şi aducă aminte că trebue să le şi dea paralele.

S'a întâmplat altădată să cază clopotul cel mare al Mitropoliei şi altul mai mic să se spargă. Mitropolitul cere bani dela minister să ridice pe cel mare şi să toarne la loc pe cel mic; ministerul îi dă suma cerută; părintele dă poruncă la turnătorie să scrie pe clopot: turnat din nou cu bani daţi de prea fericitul Ghenadie. Adevărul e că banii fuseseră ai ministerului; aşa e; însă cine i-a dat turnătorului? nu părintele Ghenadie? Turnătorul zice: «Eu n'am de aface cu ministerul; mie, banii, mi i-a dat părintele Ghenadie, eu scriu pe clopot că părintele Ghenadie mi-a dat banii». Mă rog, să fim drepţi: mai poţi să zici turnătorului ceva? Poţi să-i spui că e o secătură?

Odată iar, prea fericitul Ghenadie îşi serbează onomastica întâia ca Mitropolit. Din pahar în pahar se înfierbântă galantomia părintelui; şi, scurt, făgădueşte cinci burse de câte 500 lei pe an la Facultatea de Teologie. Dar cu atâtea griji pe cap, unde a mai avut omul vreme să-şi aducă aminte de asta! Când ar sta omul să-şi aducă aminte de câte le spune la praznice, în înfierbinţeală! Şi mai întâiu, vorba dela chef nu e datorie platnică. Ce-ar mai fi atunci? L-ai încurca pe omul galantom la chef şi i-ai lua şi iapa şi şaua şi ipingeaua! Asta nu merge. Bine, galantom sunt, am făgăduit: dar iar aşa să mă toace băeţii dela facultate! Ca ce?

Deocamdată să ne oprim aici. In numărul viitor vom urma cu enumerarea galantomiilor cucernicului Ghenadie, robul lui Dumnezeu. Una mai ales, cu profesorii dela Seminariul Nifon, e frumoasă de tot.

II

Curând după suirea în scaunul de Mitropolit, cucernicul Ghenadie primeşte o deputaţiune a profesorilor dela Seminariul Nifon; din acea deputaţiune făcea parte un bun şi vechiu prieten al călugărului. Se ştie că Mitropolitul are, după testamentul fundatorului Nifon, prezidenţia consiliului epitropiei. Profesorii Seminariului Nifon nu au dreptul de pensiune ca la şcolile dela fundaţiunile Brâncoveneşti. Ei făcuseră fel de fel de demersuri pe lângă epitropii respectivi spre a obţine şi ei în bugetul Seminariului o prevedere în acest scop. Nu reuşiseră. Acum, în puterea vechiului prieteşug, profesorul merge însoţit de doi colegi la Ghenadie şi-l roagă să stăruiască a li se face şi lor o soartă mai bună pentru viitor.

Părinţelul aprobă cu entusiasm legitimele reclamaţiuni ale profesorilor şi promite că va îmbrăţişa cu toată căldura cauza lor, că nu se va lăsa cu niciun chip până ce nu va obţine o satisfacere completă a dreptelor lor plângeri. Bieţii oameni pleacă încântaţi,

siguri de reuşita lor, de vreme ce Mitropolitul cu autoritatea lui le-o garantează într'un chip aşa de călduros.

Vine formarea bugetului Seminariului. Mitropolitul pune chestiunea pensiunilor şi o susţine cu toată energia. Atunci epitropii, cunoscând se vede mai bine pe călugăr, decât îl cunoştea vechiul prieten, văzând că n'au încotro, întrebuinţează marafetul următor:

« Inalt Preasfinţite, mijloacele nu ne permit să încărcăm bugetul cu suma la care s'ar ridica cerinţele de pensii. După socotelile toate, n'avem prisos, de care să mai dispunem, decât 9.000 de lei. Ca să vedeţi că nu din sgârcenie sau neomenie ne refuzăm să dăm satisfacere plângerilor profesorilor, iată: prisosul de 9.000 lei, vi-l dăm Inalt Preasfinţiei Voastre, să-l împărţiţi în pomeni şi milostenii cum ştiţi şi poftiţi.

— Bine, taică, dacă nu se poate. Dacă n'ai de unde da, nici Dumnezeu nu-ţi poate lua. S'o lăsăm atunci pe altădată ».

Şi zicând acestea, Ghenadie ia cei 9.000 de lei şi se duce cu ei în deal acasă.

Vin profesorii nerăbdători să afle ce s'a făcut în şedinţa consiliului. Părintele le spune că cu toată bunăvoinţa-i nu s'a putut deocamdată face nimica, fiindcă lipsesc mijloace; dar că la bugetul viitor negreşit se va face, căci nu va lăsa cu niciun preţ să rămână chestia jos.

La bugetul următor, părintele Ghenadie face tapaj mare asupra dreptelor plângeri ale profesorilor; dar ce se 'ntâmplă? Bugetul iarăşi n'are decât un prisos de 7.000 — astădată mai puţin. Părintele se convinge iarăşi, ia bănişorii şi iar dă profesorilor răspunsul şi promisia stereotipe.

Şi astfel, dacă profesorii nu obţin ce ar fi drept să obţină, adică o pensie pentru bătrâneţe; dacă smeritul şi galantomul Ghenadie nu le-a putut câştiga cauza, cel puţin are el încă vreo câteva mii de lei pe an. Nu e vorba, epitropii, cum au luat-o, o să-i mai scază din an în an porţia; dar nu strică oricât de puţin — mărunţele de peşte!

III

Pe vremea când era la Argeş, Ghenadie pleca dela reşedinţă cu mare saltanat pe socoteala creştinilor în cutare sat. Ajuns în sat, inspecta fireşte biserica. Dacă n'o găsea în stare bună, sau dacă, potrivit instrucţiilor date mai dinainte protopopilor, afla biserica numai cu jumătate de sfinţire (auziţi comedie! jumătate de sfinţire era cea săvârşită de protopopi), aşa dar nu destul de sfinţită ca să se poată face în ea sfintele slujbe, negreşit începea să pună la cale pe săteni să-şi facă biserică sau să o sfinţească deplin, adică cu *sfinţirea cea întreagă*, pe care numai episcopul putea s'o săvârşească.

Bieţii săteni începeau să se vaete că n'au cu ce face asemenea cheltuială, fiind vremile grele, că nu s'au făcut bucate, că-i lae, că-i bălae. Dar părintele Ghenadie nu-i slăbea.

De nu veţi face biserica, le zicea, sau de nu veţi sfinţi-o desăvârşit, încetează preotul de a vă mai face vreo slujbă. La aşa cuvinte de ameninţare, sătenii începeau să dea din colţ în colţi.

Dibaciu cum e, când e vorba să-şi înfigă ghiarele în punga altora, părintele Ghenadie scornea îndată mijlocul de a scoate din încurcătură pe săteni, cari se tot văicăreau că n'au cum face sau sfinţi biserica, sfătuindu-i să facă o listă de subscripţie.

Sfinţia sa se iscălea în capul lisptei pentru o sumă, mai totdeauna foarte însemnată. Bieţii ţărani cu preoţii şi epitropii trebuiau să se execute acum de ruşine, căci, îşi ziceau, dacă episcopul însuşi ne vine în ajutor cu atâta sumă de bani, noi să nu dăm nimic? Apoi de frică să nu rămâie fără biserică, făceau ce făceau şi lista încredinţată unui om al Episcopului se acoperea încet încet, unul mai mult, care mai puţin, până ce se aduna o sumă peste cea necesară pentru scopul propus.

Atunci darnicul Ghenadie, nu numai se credea scutit a mai da banii făgăduiţi pe listă, dar încă din suma încasată trăgea frumuşel şi taxa hotărîtă pentru sfinţirea *întreagă* a bisericii, adică 400 (patru sute) de lei. Lauda însă rămânea laudă, căci vestea că a dat şi Episcopul bani la zidirea sau sfinţirea bisericii mersese din gură în gură şi umpluse lumea.

Dar să cităm un anume caz.

In Piteşti s'a ridicat din temelie biserica sf. Ioan. Galantomul Ghenadie se oferă să dea 4.000 de lei. Călugărul merge în persoană la M. S. Regele spre a-l ruga să ajute şi Măria Sa cu ceva la zidirea bisericii. Regele dă 2.000 lei; dar sfinţia sa nici până azi n'a dat cei 4.000! Numele de ctitor însă şi de darnic i-a rămas.

IV

Când e vorba de a susţine drepte cereri *fără interes*, îl aflaţi totdeauna gata pe părintele Ghenadie. Dovadă, cererea ce i-au făcut-o profesorii dela Seminarul Nifon, cerere susţinută de sfinţia sa cu atâta căldură. De asemeni când e vorba de a da ajutor *pe hârtie* pentru zidiri şi sfinţiri de biserici, tot sfinţia sa e în frunte. Dovadă, ajutorul dat de sfinţia-sa bisericii Sf. Ioan din Piteşti, aşa cum numai sfinţia sa ştie să dea. Mai adorabil îl aflăm încă la Mânăstirea Stânişoara, cea cu vestita trapeză, pentru care din a sfinţiei sale *râvnitoare* iniţiativă s'au adunat prin subscripţie peste 4.000 de lei. — Lucru curios însă, că în mânăstire nu s'a dat încă până azi de urma acestor patru miişoare de lei. Des-interesatul Ghenadie a ştiut mai bine decât părinţii călugăraşi ce să facă cu acei bani!...

De ce dar nu i-ar fi mers vestea că este cel mai milostiv călugăr? Această faimă despre fericitul Ghenadie făcea pe cei ce doreau să se 'nvrednicească de darul preoţiei, a alerga din toate unghiurile Eparhiei la preasfinţia sa şi după primirea sfintei hirotonisiri a-l ruga să primească un mic dar în bani, pentru a face pomeniri cum

numai sfinţia sa ştie bine a face. Dela unii primea filantropul Episcop chiar până la 60 de napoleoni! ei ţineau să-i dovedească că ştiu cuvântul Scripturii, *că e mai fericit a da decât a lua.* Pe lângă aceste daruri *de bună voe* (?) la hirotonisire, preoţii, şi după aceea nu slăbeau nici cum în evlavia lor pentru charitabilul Episcop, căci n'apucau protopopii să deschidă gura şi fiecare preot era gata să dea câte o măsură de orz, care adunându-se se ducea la Episcopie, pentru hrana cailor Episcopului şi în fiecare an preoţii dădeau protopopilor dovada de evlavie pentru Episcop, iar protopopii o transmiteau regulat la Episcopie.

* * *

Ce voeşti, părintele Ghenadie ţine mult la pravilele vechi!

După acele pravile, preoţii trebuiau să dea Vlădicăi plocon la hirotonie, un berbece, câteva vedre de vin, câteva obroace de făină, mai mulţi pui şi opt galbeni. — Sfinţia sa însă vroind a trece şi ca om de modă nouă, căci dè! vremile se schimbă şi noi ca dânsele, nu mai catadicsea a primi berbeci, pui, făină şi mai alte mărunţişuri de acestea, dar primea ca plocon pentru hirotonie galbeni, în lipsa acestora şi napoleoni, iar ca dovadă de evlavie, orz, uneori primea şi câte o pereche de cai, însă numai dela preoţii cei mai evlavioşi, cari voiau să se ţină de vorbă: *Mai bine să întreacă decât să nu ajungă.*

Şi atât era de înrădăcinat acest blagoslovit obiceiu în Eparhia Argeşului, că chiar după ridicarea fericitului Ghenadie la scaunul de Mitropolit, protopopii foşti ai săi se crezură în drept a-l păstra cu religiositate. De aceea ori când ei găseau vreme cu bun prilej, aminteau preoţilor să dea măsura de orz, pentru Episcop, iar preoţii în evlavia lor erau de cuvânt.

— Unul din protopopi însă cu mai mare râvnă pentru fostul său stăpân, adunând un vagon de orz, în loc de a-i da destinaţie pentru Curtea de Argeş îl trimise prin Piteşti drept la Bucureşti. Noul Episcop, aflând despre această ispravă a protopopului şi supărat, se vede, că pre el nu vrea să-l bage în seamă, destitui pre zelosul protopop. — Părintele Ghenadie însă, drept răsplată reintegră pe acel protopop în un oraş din Eparhia Mitropoliei. Politeţă pentru politeţă.

(*Ziua,* 5, 6, 8, şi 10 Martie 1896; *nesemnat;* neretipărit)

CRONICA

In politică s'au petrecut în timpul din urmă două lucruri de mare însemnătate: fuziunea celor două ramuri ale partidului conservator, conservatorii-bătrâni şi junimiştii, şi reintrarea dizidenţilor drapelişti în partidul liberal. Fuziunea conservatoare, păstrând

ca şef al partidului pe d. G. Gr. Cantacuzino, a dat o remaniare ministerială, un cabinet compus din elemente conservatoare şi junimiste sub preşedinţia d-lui P. P. Carp, care a luat portofoliul finanţelor, cel mai important resort politic în timpul de faţă. Reintrarea drapeliştilor în rândurile partidului liberal, sub conducerea d-lui Dim. Sturdza, s'a consacrat prin declaraţiuni solemne în întrunirile publice pe care partidul liberal reîntregit le-a ţinut în Capitală şi în provincie.

Se pare că pe cât opinia publică atât şi Coroana a văzut bucuros aceste două aranjamente menite să limpezească terenul luptelor noastre politice, făcând posibilă o guvernare constituţională normală, cu atât mai necesară astăzi, cu cât criza financiară prin care trece Statul român cere o mai grabnică soluţiune.

Criza aceasta, care un moment produsese în mai toate spiritele o adevărată panică, este rezultatul fatal al unei politice financiare greşite, pe care Statul român a practicat-o de aproape treizeci de ani, politică ce se poate caracteriza în câteva cuvinte: risipă fără socoteală şi abuz de credit, întemeiate pe o închipuită desvoltare economică viitoare. Această desvoltare economică nu s'a produs, sau, în tot cazul, s'a produs în proporţiuni cu mult mai neînsemnate decât fusese întrevăzută: creditul s'a sleit aproape şi astfel Statul, legat de o sistemă budgetară de risipă, se găseşte într'o strâmtorare aproape primejdioasă.

Ceea ce face, în aceste împrejurări, cinste deopotrivă tutulor bărbaţilor noştri politici, este că voci autorizate din ambele partide au recunoscut cum că vina pentru grava situaţie financiară a Statului cade deopotrivă asupra fiecărui partid: fiecare a greşit la rândul său continuând politica cheltuelilor şi împrumuturilor fără socoteală, amăgit de iluziunea unei prosperităţi, pe care cerul trebuia să 'ngrijească a o trimite; fiecare a tras pe rând poliţe, lăsând grija scadenţelor pe seama providenţei.

Astăzi, când providenţa ne-a dovedit că nu-şi asumă astfel de griji mari, se 'nţelege că Statul se găseşte un moment într'o stare destul de neplăcută. Se pare totuşi după afirmări autorizate, că o panică n'ar fi tocmai justificată. Răspunsul Camerei la Mesajul Tronului accentuiază cu dinadinsul că, deşi situaţiunea financiară a Statului este destul de grea, nu e loc pentru desnădejde, ţara dispunând de incalculabile izvoare de avuţie încă vergine. Deocamdată, o raţională potrivire a cheltuelilor cu veniturile *reale* ar da pas Statului să se reculeagă şi limpezit în socoteli să organizeze cuminte exploatarea acelor imense izvoare.

Şi în această privinţă ambele partide sunt, în principiu măcar, de acord. Pentru a trece însă de greutăţile momentului, guvernul conservator s'a gândit încă de mult a revinde partea de acţiuni de care Statul dispune în capitalul Băncii Naţionale. Această măsură întâmpină însă o vie opoziţiune din partea liberalilor, cari ar voi să obţină, în schimb, dela guvernul conservatorilor o prelungire

a privilejului Băncii, încă pe un însemnat period, termenul acestui privilej trebuind să expire peste câteva ani. Considerând situaţia în care se află Statul, se poate spera şi aci la concesiuni reciproce şi prin urmare la un aranjament raţional, mai ales că agitaţiunea liberalilor în chestiunea Băncii, nu ar avea prea mulţi sorţi de popularitate în masele adânci. In adevăr, spiritele mai aşezate din partidul liberal înţeleg că speranţele de revenire la putere a liberalilor ar fi azi destul de premature şi că revenirea acestora la putere n'ar aduce vreun folos ţării şi mai puţin încă partidului liberal. Acei dintre liberali cari judecă astfel înţeleg cât e de bine ca o mare parte din opera de reparaţiune a politicei noastre financiare să o săvârşească partidul conservator, şi că toată agitaţiunea cadrelor liberale nu trebue să aibă alt scop decât ţinerea acestor cadre, cum se zice în termeni de războiu, *en train :* o prea îndelungată odihnă oboseşte şi demoralizează cea mai valoroasă oaste. Şi apoi, într'o oaste nu toţi bravii se luptă de dragul gloriei şi de patima drapelului, mai luptă ei mulţi şi pentru ceea ce odinioară se chema « dobândă »; trebue dar să li se ţină totdeauna deşteaptă speranţa că orice hărţuială poate degenera într'o bătălie decisivă.

Un moment a fost vorba ca vestita companie americană *Standard Oil Company*, care dispune de un capital mai mare decât întreaga noastră datorie publică, să facă un aranjament cu Statul român pentru exploatarea păcurii. Tratativele dintre guvern şi reprezentanţii companiei americane n'au dat niciun rezultat. Fiindcă era vorba de o afacere extraordinar de importantă, s'a desbătut, se 'nţelege, şi cu, şi mai ales fără competenţă, deşi bazele tratativelor fuseseră, cu drept cuvânt, apărate de guvern cuminte şi cu discreţie de orice tăvălire prin publicitate. Fireşte că nu e bine şi n'ar fi serios să se permită amestecul oricăruia neautorizat în desbateri de aşa natură; ele trebuesc conduse numai de părţile autorizate, lăsând organele de publicitate a se deda, pe din afară din cauză, tuturor cronicelor şi studiilor fantasiste. Acest lucru l-a accentuat destul de clar primul ministru în Cameră, răspunzând unei întrebări indiscrete că, atunci când din tratativele dintre guvern şi companie va rezulta un aranjament pozitiv, numai atunci guvernul va veni să ceară Camerii un vot; până la cererea acelui vot, guvernul îşi rezervă libertatea de acţiune şi n'are să dea niciun răspuns Camerii.

De ce s'au rupt şi dacă e bine sau rău că s'au rupt tratativele cu compania miliardară, care venea cu punga-i deschisă la noi în aşa momente, nu se poate şti pozitiv, căci nicio minte sănătoasă n'ar putea pune temeiu pe vreuna din bănuelile fantesiste, care au circulat şi circulă încă în această privinţă. Totuşi cine cunoaşte bine situaţia financiară a Statului nostru şi este interesat a-i vedea un început de limpezire nu poate privi fără oarecare regret, fie cât de vag, ruptura tratativelor cu *Standard Oil Company.*

*

O nenorocire publică destul de însemnată s'a întâmplat la noi pe toamnă: revoltele producătorilor de ţuică din câteva localităţi de munte. Acele mişcări de un caracter foarte grav au trebuit fireşte reprimate cu forţa publică, şi fireşte represiunea unor revolte trebue să dea loc la întâmplări totdeauna regretabile şi, din nenorocire, niciodată inevitabile. Ceea ce este însă mai dureros în toată această tristă împrejurare este că ea a rezultat numai şi numai ca orice tragedie puerilă, dintr'un *malentendu:* o bună tălmăcire limpede şi liniştită ar fi putut evita sângerosul desnodământ. Dar sângele vărsat pământul îl înghite şi nu-l dă numai decât înapoi: să dea Dumnezeu altădată mai multă minte şi organelor autorităţilor şi poporului!

*

Universitatea germană din Cernăuţi şi-a serbat zilele acestea jubileul de 25 de ani dela înfiinţare. La această serbare au fost invitate să ia parte şi Academia şi Universităţile noastre. Cea dintâi a fost reprezentată de către secretarul său perpetuu, d. Dim. A. Sturdza, iar cele de-al doilea de către d. profesor de istorie dela Universitatea din Bucureşti, d. Onciul. Delegaţilor români li s'a făcut o strălucită primire. D. Sturdza a ţinut un mare discurs academic întru lauda culturii germane.

Ca un corolar al serbării universitare dela Cernăuţi, câteva zile mai târziu, s'a petrecut, într'o şedinţă a Academiei Române, un incident destul de neplăcut. D. Dim. Sturdza, dând seama ilustrei adunări despre serbarea dela Cernăuţi, a fost întrerupt de d. B. P. Hasdeu, care i-a imputat în termeni aspri că n'a combătut la Cernăuţi cultura germană şi n'a revendicat dreptul limbei române de a domni în Universitatea provinciei, a cărei populaţiune e în majoritate română. Poate să aibă dreptate ilustrul academic; dar se înţelege dela sine că imputarea făcută de d. B. P. Hasdeu d-lui Sturdza nu era destul de întemeiată: d. Sturdza, ca invitat, nu putea să spună aşa ceva — aminteri nemţii aveau dreptul să zică, pe româneşte, «pofteşte-l la nuntă, ca să-ţi zică: la mulţi ani!»

*

Despre jubileul Societăţii geografice române, vezi darea de seamă specială în corpul revistei.

*

Atât Teatrul Naţional cât şi Opera Română merg foarte slab şi ca succes şi ca afacere. Lipsa de câştig material găseşte un fel de explicaţiune în criza care bântue piaţa: cam ieftină explicaţiune, ce-i drept, dar pe vremuri de criză trebue să ne mulţumim şi cu explicaţiuni ieftine, mai cu seamă dacă se mulţumesc cu ele acei de-a-dreptul interesaţi.

Teatrul Naţional a jucat anul acesta o sumă de încercări dramatice originale; din nenorocire, niciuna n'a putut obţine vreun succes de seamă. Să sperăm că pentru anul viitor se va alcătui din vreme un repertoriu din piese străine încercate, mai convenabile decât încercările tinerilor noştri autori. Teatrul Naţional este o instituţie de artă dramatică, nu de literatură originală. Ar fi bine să avem şi o literatură originală de teatru; dar, dacă nu se poate, atunci trebue să ne hotărîm a nu pierde de hatârul uneia şi pe cealaltă: să nu pierdem arta de hatârul literaturii. Cu aşa literatură nu poate merge Teatrul Naţional.

(*România Ilustrată*, I, 1, 10 Decemvrie 1900, *semnat:* I. L. Caragiale)

« MOLDO-VALACHIA »

Intre nişte cărţi vechi, am găsit una cu deosebire interesantă: este o descriere scurtă a Principalelor-Unite române pe la 1864—1865, făcută de un călător francez. Coperta cărţii e ruptă, aşa că nu se poate şti numele autorului; dar din colon-titlurile de pe pagini se vede că titlul cărţii este: « la Moldo-Valachie ». Deşi este o lucrare cam superficială, are însă multe observaţiuni şi impresiuni juste şi adesea destul de picante; aşa, am crezut că voiu face plăcere cititorilor « Gazetei Săteanului », dându-le din acea carte câteva şiruri alese. Deocamdată e interesantă impresia ce moravurile societăţii moldo-române de acum patruzeci de ani a făcut-o asupra călătorului francez.

Ceca ce-l isbeşte mai mult pe acesta este între altele pasiunea neînfrânată a moldo-românilor pentru jocul de cărţi. El crede că Ruşii ar fi introdus la noi obiceiul jocului pe vremea ocupaţiei din 1808—1812; căci boerii bătrâni cu cari a avut aface i-au afirmat că înainte de venirea Ruşilor nu se pomenea să se joace. Tot boeri mari i-au spus însă că se juca mult încă de pe vremea Fanarioţilor, şi că prin urmare Ruşii dedeseră de teren bine pregătit.

Ceea ce i pare caracteristic străinului e că la moldo-români nu se joacă niciun joc savant, de combinaţie şi de inteligenţă, care cere timp mai îndelungat pentru săvârşirea unei partide; ci numai jocuri de noroc, jocuri oarbe, când sunt jucate cinstit, jocuri expeditive, cari dintr'o aruncătură de carte într'o clipă decide *(sic)* de soarta jucătorului. Cu deosebire se juca pe vremea aceea aşa numitul de europeni *faraon:* moldo-românii îl numeau ca şi Ruşii, dela cari-l învăţaseră, *ştos (sic)*.

Dibăcia jucătorilor inspiră francezului o adevărată admiraţie. Un joc de cărţi în mâna unui moldo-român este un instrument care ascultă de orice poruncă a jucătorului: un talent extraordinar de cea mai înaltă scamatorie. Deşi în genere Moldo-Românii au aerul foarte liniştit şi domol, deşi sunt nepăsători mai în toate împrejurările vieţii, la joc sunt foarte ageri şi arată un temperament fierbinte.

Foarte rar un român se mânie ori își iese din fire; el este totdeauna stăpân pe sine și cuminte; are în genere sânge rece; nu se turbură ușor; aceste daruri fac din români dela vârsta cea mai tânără excelenți diplomați. La joc însă se schimbă lucrul: la joc nu-l mai cunoaști pe român — febril, nervos, iritat într'una.

« Cine nu a văzut pe români, zice autorul, mânuind amestecând, aruncând, întorcând, mototolind și rupând cărțile — n'a văzut nimica! Acolo, la joc, își petrec nopțile și zilele, uitându-și de toate, de casă, de masă, de slujbă, de datorie, de rude și de prietini. Pe o carte au pus tot: moșii, acarete, cai, trăsuri, mobile, giuvaere; și-ar juca femeile și copiii, dacă s'ar primi și astfel de miză.

Cu felul acesta de traiu, românii se ofilesc și se prăpădesc foarte de tineri; la patruzeci și cinci, mult la cincizeci de ani, sunt bătrâni hodorogiți.

In cincizeci de ani s'au prăpădit — autorul vorbește la 1864 — colosale averi. Au trebuit boerilor bani, bani și iar bani ca să aibă cu ce juca. De aci, și asemenea din iubirea luxului nemăsurat, a isvorât răul cel mare: camăta; și din aceasta apoi, sdruncinarea, răsturnarea unei întregi societăți prin trecerea avuțiilor mari din mâinile boerimii românești în mâinile zarafilor evrei.

Dar vă lăsăm să vorbească autorul!

« Jocul a năvălit pretutindeni, în administrație, în magistratură, în armată.

« Se spune, dar eu n'am verificat deloc, ba chiar voiu să crez contrariul, că aicea o prea strictă lealitate nu domnește totdeauna la joc și că uneori talentul ajută norocului, — dar ce importă? se cunosc jucătorii între ei; sunt preveniți, luptă cu arme egale; dar agiamiii nu e rău să ia seama bine.

« Dacă unele averi se surpă, altele se ridică. Se vorbește de un jucător foarte dibaciu și foarte... norocos, archi-milionar, care dă serate și petreceri ca în Halima și ziafeturi ca Baltazar; clădește castele, spitale, biserici! Acest predestinat n'a întâlnit până acuma vânt protivnic. Se spune că pe portalul uneia dintre strălucitele sale locuințe stă sculptat *en éventail* un joc de cărți cu un as de pică în mijlocul cercului — cartea credincioasă, isvorul nesecat al câștigurilor nesfârșite.

« Dar un jucător se ridică; câți însă cad spre a se târî în mizerie murdară. Exemplele acestor căderi nu folosesc nimănui; camăta lacomă urmează a-și ține gura căscată înghițând aurul.

« Jocul este o plagă socială gravă, și nu va dispărea, teamă mi-e, decât cu cel din urmă galben de aur al celui din urmă boer.

« Astfel se risipește aci viața în galanterie, în joc și în alte ușurătăți, printre cari domină și consumarea unei mulțimi incredibile de țigarete, cari ard fără întrerupere. Ce timp mai poate rămânea pentru afacerile private, necum pentru cele publice? Lumea d'aci nu e curioasă să studieze. Și punându-ne din acest punct de vedere, nu descoperim oare cuvântul prostrațiunii crescânde a claselor

înalte? Nu înţelegem astfel pentru ce spiritul de familie este stins, cinstea în daraveri foarte rară şi plata datoriilor imposibilă? pentru ce gustul studiului, practica artelor şi literelor, integritatea magistratului şi funcţionarului sunt virtuţi aşa de rare? Iată poate şi cuvântul pentru care religia nu e decât un simulacru şi morala e numai o formulă resumată în două vorbe: fă tot ce nu-i d'adreptul oprit şi permite-ţi tot ce poţi ascunde.

« Mai e oare nevoe să adăogăm că spiritul de salon este incompatibil cu această societate aşa de strălucită pe din afară şi atât de puţin consistentă înăuntru? Cum se poate înfiinţa aci un centru intelectual, vreo întrunire intimă, unde să se schimbe idei, unde să scânteeze conversaţia, unde ciocnirea unei gândiri de spirit să facă a ţâşni una după alta alte scântei? Nu există, crez, o altă ţară, cu pretenţii de civilizaţie, unde *les resources d'une spirituelle causerie* să lipsească mai mult. La bărbaţi instrucţiunea este ori nulă ori prea puţin solidă, afară se 'nţelege de rari bărbaţi cari au făcut studiuri complete în străinătăţi; dar în genere aceştia nu fac parte din înalta societate. La femei instrucţia este încă şi mai rară şi mai neîngrijită.

« Se vorbeşte mult franţuzeşte în Bucureşti şi chiar destul de curat, cu un uşor accent meridional, care nu e deloc neplăcut. Nu poate cineva pretinde Românilor să cunoască perfect bogăţia şi subţietatea extremă a acestei limbi străine. Aceia cari au locuit în Franţa s'au întors de acolo în patria lor aducând cu dânşii de preferinţă limbajul de turf şi dela Palais-Royal. Cărţile cari fac sgomot la Români sunt romanele franceze cele mai puţin serioase ale zilei şi celei mai uşoare ca moralitate ale unei alte epoce. Se găsesc însă şi biblioteci cu opere de buni autori franceji; dar mai mult ca mobile de lux şi de paradă ».

Sunt aproape patruzeci de ani de când călătorul francez a văzut ţara noastră, umblând de colo până colo cu căruţa de poştă.

Deşi superficiale impresiile şi observaţiile lui, ele au, precum ştim dela părinţii noştri, şi precum ne amintim vag să fi văzut chiar noi în copilărie, un fond de adevăr, — pentru vremea de atunci, fireşte.

De atunci până acuma lucrurile, din norocire, s'au schimbat mult — mult, dar nu de tot.

Să sperăm că în curând se vor schimba cu totul, aşa că peste alţi patruzeci de ani copiii noştri să nu mai aibă despre aşa stare altă amintire decât descrierile uşoare ale călătorilor străini.

Asupra cărţii *la Moldo-Valachie*, voiu mai reveni încă odată.

II

In numărul 2 din luna trecută a « Gazetei Săteanului », am vorbit despre interesantele impresiuni de călătorie ale unui francez în ţările române, pe la 1863—1864, cunoscute atunci Europei sub numele de Principatele-Unite sau Moldo-Valachia.

Continuăm a spicui din cartea călătorului francez, alegând priă ţile cele mai pitoreşti; căci, ce e drept, — dacă, în privinţa observaţiilor ce el face asupra moravurilor, limbii şi aşezămintelor moldo-române, i se poate aduce multă imputare de uşurătate, — în privinţa părţii pitoreşti are netăgăduite merite.

Astfel, capitolul despre mânăstirile noastre este cu deosebire atrăgător, cu atât mai mult cu cât astăzi sunt aproape uitate cu desăvârşire moravurile şi fisionomia acelor aşezăminte religioase...

Mânăstirile din Moldo-Valachia aveau pe atunci o fisionomie foarte caracteristică; ele erau una *(sic)* dintre semnele particulare ale ţărilor. Fără să cunoască cineva acele mânăstiri, nu-şi putea da seama bine despre ţările acestea.

Călătorul francez le vizitează un an după secularizare, când încă acele aşezăminte nu-şi schimbaseră decât numai proprietarul. Moravurile, întreţinerea şi modul de administraţie erau încă, cu foarte puţine schimbări, aceleaşi ca şi înainte de secularizare.

Cele mai vechi dintre mânăstiri fuseseră întremeiate de pe vremurile eroice, depe vremurile propoveduirii şi credinţei puternice; mai târziu s'au ridicat altele prin evlavie şi prin adiate *(sic)* de către credincioşi boeri şi oameni avuţi.

Toate aceste aşezăminte închinate crucii fuseseră ridicate pentru scopuri de binefacere; pentru ajutorarea sărăcimii şi neputinţii; pentru uşurarea scăpătăciunii, îngrijirii bolnavilor şi nevoiaşilor; pentru adăpostirea bătrânilor; pentru ocrotirea şi învăţătura copiilor sărmani; pentru găzduirea călătorilor scl. şcl.

Dar scopul pentru care erau clădite acele frumoase şi sfinte aşezaminte n'a fost decât prea puţin urmărit. Afară de găzduirea călătorilor, nimic alt, sau, mai exact, prea puţin alt au mai făcut mânăstirile închinate câtă vreme au fost sub administraţia călugărimii greceşti.

Dacă scopul primitiv ar fi fost urmărit cu scumpătate de acei cari administrau mânăstirile, şi barem dacă abuzurile acestora n'ar fi luat proporţiuni din cale afară scandaloase, poate că guvernul prinţului Cuza n'ar fi cutezat să se atingă de instituţia mânăstirilor sau, în orice caz, n'ar fi putut seculariza bunurlie mânăstireşti cu atâta uşurinţă.

Averile mânăstireşti închinate, în loc să fie, cum gândiseră şi socotiseră fundatorii, un isvor de binefaceri pentru societatea românească, ajunseseră a fi un mijloc puternic pentru îndeplinirea ambiţiilor şi poftelor personale, pentru întreţinerea trândăviei cele *(sic)* mai neruşinate şi a tutulor viţiilor şi întregului desfrâu ce decurg din o astfel de bogată trândăvie.

Fiindcă boerii şi domnii fundatori hotărîseră odinioară ca din veniturile unor mânăstiri să se trimită ca dar o parte la mânăstirile dela Sfântul-Munte, din Alexandria Eghipetului şi dela Ierusalim, şi la patriarchia din Ţarigrad, aceste daruri încet-încet au fost socotite ca drepturi de posesiune asupra veniturilor întregi; domnii fanarioţi, se 'nţelege, au consfinţit aceasta.

Astfel deveniseră mânăstirile deplină posesiune a călugărilor greci.

Veniturile mânăstirilor închinate erau evaluate la peste 15.000.000 de franci;

Bunurile mânăstireşti, deşi călugării greci se bizuiau pe sprijinul Rusiei şi Turciei, au fost în fine secularizate prin votul adunării legislative dela 12 Decembre 1863.

Puţin în urma acestei secularizări, trece călătorul francez prin ţară. Iată cum vede el acele aşezăminte şi ce gândeşte despre ele:

«Când intri pe moşiile mânăstireşti, recunoşti îndată că felul cum se cultivă pământul este cel mai cuminte din toată ţara. Trecând prin pădurile cari înconjură aceste moşii, admiri conservarea lor, măreţia şi bogăţiile lor. După pădure, vine un lac, apoi un ostrov, în mijlocul căruia se ridică mânăstirea. Nu numai că au ales cele mai frumoase locuri acei ce au ridicat acele locaşuri sfinte, dar s'au gândit să aleagă în mijlocul pădurilor un azil nepătruns; lacurile apoi au fost ca un al doilea adăpost, ca o a doua linie de apărare. Pe acele vremuri, aşa măsuri trebuiau luate contra prădăciunilor şi atacurilor cu mâna armată.

«Astăzi, asemenea primejdii mai că nu mai există; mânăstirile sunt astăzi nişte răcoroase şi încântătoare cuiburi de repaos, unde găseşti linişte şi traiu bun. Multe familii îşi adăpostesc rămăşiţele pământeşti ale părinţilor la mânăstiri; de aceea, plimbările prin acele sfinte locuri nu sunt numai partide de plăcere, sunt mai mult pelerinajuri de evlavie.

«Bisericile, architectura lor, turnurile scânteetoare, arhondaricurile unde sunt ospătaţi trecătorii şi musafirii, casele monachilor, despărţite cu grădiniţe, totul e foarte elegant, totul străluceşte de colori vii şi având un aspect foarte plăcut, cu toată iregularitatea lor. Nimic nu e mai pitoresc decât, după ce ai umblat pe poteci ascunse 'n păduri, descoperirea acelei îngrămădiri de turnuri, căsuţe cochete, porticuri bătrâne, grădiniţe, viişoare şi copaci, cari se oglindesc în apele limpezi ale lacurilor.

«Astfel sunt în genere mânăstirile de câmp. Cele de munte se deosibesc numai prin lipsa lacului; însă ce locuri pitoreşti! ce frumuseţe de vederi!»

Acei dintre noi cari în copilărie au apucat încă mânăstirile noastre 'n floarea lor, de sigur vor gusta mult rândurile sincer entusiaste ale călătorului francez, amintindu-şi de pădurile mânăstireşti şi de grădinile acelea, de pe vremurile când toporul nu-şi îndeplinise fapta, nici părăsirea nu se abătuse asupra acelor mult căutate locaşuri de închinăciune 'n ticnă.

Dar să lăsăm pe călătorul francez să-şi spună mai departe constatările şi impresiile:

«Disciplina în mânăstiri este foarte blândă, afară de slujba bisericească, slujbă obligatoare pentru toţi fără excepţie, şi de munca cu care sunt însărcinaţi fraţii... Cea mai sevcră regulă de păstrat este postirea, care este îndoit de aspră pe vremea celor patru po-

sturi anuale. Şi aşa se cam explică aşezarea mânăstirilor în apropiere de lacuri, din cari se scot peşti mulţime şi raci şi scoici...

« ...Sub toate raporturile, mânăstirile femeeşti seamănă cu cele bărbăteşti; cu deosebirea că la cele femeeşti domneşte mai mare libertate şi că personalul este în general mai bine compus întru cât priveşte extracţiunea. Călugării sunt ţărani şi oameni de rând; călugăriţele în mare parte sunt copile de familii nobile şi burgeze ».

Călătorul francez se miră de moravurile sociale ale călugăriţelor române. In loc să găsească în mânăstiri nişte creaturi bigote, respingătoare şi ursuze, găseşte nişte dame cu maniere destul de libere, nişte persoane de lume, foarte deslegate de bigoterie, mai toate de un comerţ social foarte accesibil. La cele mai multe vede o instalaţie de femee de lume, piano, bibliotecă profană şi toate superfluităţile lumeşti. Unele dintre ele dau prânzuri, unde se *dinează à la française*, iar după masă se iau cafele şi *des liqueurs* şi se fumează ţigarete împreună cu stăpâna casei.

Francezul admiră ospitalitatea bogată şi graţioasă cu care oricine este primit, ospătat şi 'ngrijit în mânăstiri.

Mai cu seamă îşi aduce aminte de ospitalitatea măreaţă ce i s'a dat la episcopia Buzăului, unde pe atunci era archimandritul Eftimie, mort la anul 1863. Călătorul spune într'o notă că acel venerabil bătrân a murit, pe cât se crede, de mâhnirea ce i-a pricinuit-o secularizarea. In niciun palat prinţiar nu i s'ar fi putut face străinului călător o mai splendidă primire.

Francezul închiee capitolul despre mânăstiri cu următoarele cuvinte, ce par ar fi fost o adevărată cobire:

« Nu ştim ce păstrează mânăstirilor române viitorul...

« ...Ceea ce am dori noi este să fie măreţele păduri prin cari am trecut scutite de secure, şi acele asiluri, unde călătorul sărac ori bogat găseşte, noaptea şi ziua, masă şi adăpost, să fie respectate de casmaua dărâmătoare! »

Cine a cunoscut mânăstirile noastre şi le vede astăzi înţelege de ce am considerat cuvintele sentimentale ale călătorului străin ca o adevărată cobire.

S'au dus pădurile!

Zidurile, câte nu le-au *(sic)* atins casmaua, se surpă unele, ne mai fiind nimini să le proptească, iar altele sunt proptite şi întărite pentru ca să slujească drept puşcării şi temniţe.

Cât despre vestita ospitalitate mânăstirească, acum, zilele acestea, s'a hotărît a i se şterge şi cea din urmă slabă umbră de amintire: neînsemnata subvenţie, pe care o dedea statul mânăstirilor în acest scop de omenie, a fost suprimată din buget — arhondaricurile sunt cu desăvârşire suprimate.

Păcat!

(*Gazeta Săteanului*, 20 Februarie şi 20 Martie 1900, *semnat:* Caragiale; prima parte are în revistă, titlul: « Moldo-România »)

TRIBUNA LIBERĂ!

Pătrunşi pe deplin de legile progresului şi de nevoile de civilizaţie mereu crescânde ale societăţii noastre, voim să facem o inovaţie în presa română: deschidem în coloanele revistei noastre aşa numita *Tribuna Liberă* sau *Stâlpul Infamiei.*

Este o rubrică de care direcţia, nici redacţia nu răspund — o rubrică de care dispune oricine pofteşte, cu intime condiţiuni între dânsul şi administraţia foii.

Cititorule, eşti om, eşti român! ia uite-te cu atenţie la icoana de mai sus.

Ai văzut? Ei! acum, ascultă bine.

Un croitor nu voia să-ţi lucreze pe datorie;

o soacră te supăra;

te jena un rival;

o slugă 'ţi cerea simbria întârziată;

nu voia un stăpân să ţi-o plătească înainte de termen

un bucătar bun te părăsea;

îţi prindeai iubita cu altul mai galant;

te insulta un mitocan;

un om distins te nesocotea;

un creditor te prigonea;

te ocolea un debitor;

un profesor pedant îţi lăsa copilul repetent;

un concurent te distanţa;

te mată un adversar politic;

o femee 'ţi despreţuia stăruinţele;

nu se grăbea un impiegat să te slujească pe dumneata întâiu în îmbulzeală;

un reprezentant al autorităţii publice voia să-şi exercite atribuţiile faţă de dumneata ca şi cu oricine — a! cu dumneata!

un judecător nu-ţi dedea dreptatea când şi cum îţi trebuia;

talentul şi succesele d-lui Cutare nu te lăsau să dormi;

într'un cuvânt, erai de atâtea ori lovit în amorul propriu! şi se 'nţelege, aşa de adânc lovit, simţeai acolo buba cocând; te durea, scrişneai şi nu vedeai leacul mântuitor, ne-având măcar cui să te plângi.

Aşa era înainte de inovaţia noastră în presa română.

A! dar astăzi lucrurile s'au schimbat.

Cui să te plângi? cui?

— Opiniei publice!

Da! Ia uite-te încă odată la icoana de mai sus...

Vezi-l pe acel nenorocit legat cobză la stâlpul infamiei! Uite, ce canon cumplit pe el! uite, ce furie în mulţimea răsculată împotrivă-i! Auzi huiduiturile, fluerăturile, ocările, blestemele opiniei publice! Iată cum, mici, mari, femei, bărbaţi, copii, îi dau unii cu tifla, pe când alţii îl bat cu pietre şi cu lături, şi pe când acei ce

l-au legat la stâlp, unul îl stupeşte şi altul îl chiorăşte cu cerneală!

Ei?! Ai pe cineva la inimă? Haide! Ce mai aştepţi? Ce stai? Repede vin şi-l dă la *Tribuna Liberă* a «Moftului Român»! Şi dacă are tată, mamă, soţie or soţ, copii, fete mari — atât mai bine! Adu-i aci pe toţi! pe toţi să-i legăm la stâlpul infamiei — să-ţi sari inima, văzându-i cum se canonesc ca nişte muncenici sub turba şi oprobriul public.

(*Moftul Român*, nr. 2, 8 Aprilie 1901, *semnat:* Carageale)

ECONOMII

Directorul «Moftului Român» fusese numit impiegat la Regia Monopolurilor Statului, două luni după venirea partidului conservator la putere, în 1899. Imprejurări politice, asupra cărora, chiar dacă ne-am permite, n'avem deocamdată loc să desbatem, au făcut să revie la putere partidul liberal.

Ţara trecea printr'o criză ne mai pomenită: trebuia degrab găsită o soluţiune care să restabilească faţă cu Europa creditul mai mult decât compromis al regatului român, ameninţat a fi pus sub interdicţie ca ori ce tânăr stricat şi risipitor. Atunci s'au propus trei soluţiuni:

1. Impozite indirecte fără economii;
2. Impozite directe şi mici economii;
3. Mari economii şi mici impozite directe şi indirecte.

Această a treia soluţiune — a liberalilor — a convenit M. Sale Regelui; M. Sa Regele a chemat pe liberali la putere şi astfel, fireşte, aceeaşi soluţiune a convenit şi ţării.

Atunci, individul numit de conservatori în slujbă, ca recompensă pentru mici servicii aduse prin publicitate în opoziţie, a primit dela noul director general al Regiei onor. d. C. Mănescu, următoarea adresă, cu data de 30 Martie, când printr'o stranie prevedere, primul număr al «Moftului Român» ieşise de sub tipar:

D-lui I. L. Caragiale, Registrator, etc.

Domnul meu,

Postul de Registrator ce ocupaţi în administraţiunea centrală fiind suprimat prin budgetul exerciţiului 1901—1902, cu regret vă facem cunoscut că rămâneţi în disponibilitate pe ziua de 1 Aprilie 1901.

Director general
C. Mănescu.

Acel «cu regret» era prea delicată vorbă, ca să nu merite un răspuns politicos. De aceea, directorul revistei noastre se grăbeşte a răspunde d-lui director general al Regiei prin numărul acesta:

D-sale D-lui Director General al Regiei M. S.

Prea stimate domnule,

Inţeleg şi, dacă voiţi, împărtăşesc chiar regretul d-voastră pentru aceea ce mi-aţi făcut cunoscut pe ziua de 1 Aprilie. Trebue însă să ne resemnăm: ţara are atâta nevoie de economii! Când mă gândesc că numai prin suprimarea postului meu de registrator, regatul face o economie enormă! D-voastră, ca om de calcule, veţi înţelege îndată.

In adevăr, eu primeam efectiv pe lună lei 389, bani 50; asta face câte 4.674 lei 40 bani pe an. Ei! dacă slujeam 30 de ani, asta făcea 140.220 lei; dacă apoi, după acei 30 de an, slujiţi fără să fi fost lovit de vreo penalitate, care să mă facă a-mi pierde dreptul la pensiune, m'aşi fi retras, regulându-mi acest drept, şi aşi fi profitat de el încă, să nu zic alţi 30 de ani, dar măcar 25, câte 300 lei pe lună, 3.600 pe an, şi asta face un condeiu de 90.000. Care va să zică; 140.220 lei, leafă, şi 90.000, pensiune, fac un total de *230.220* lei.

Să nu regretăm dar, stimate domnule, când prin sacrificiul nostru, fie chiar, silit, se poate aduce atâta folos statului, înecat aproape în ruină prin atâtea risipe, atâtea lefuri exagerate şi pensiuni exorbitante,

Convins că împărtăşiţi şi d-voastră sentimentele mele patriotice sunt şi rămân al d-voastră devotat servitor.

I. L. Caragiale

fost impiegat clasa I în ad-ţia centrală R.M.S.

P. S. — Ştiind că administraţia centrală a R.M.S. are pe de o parte o sumă alocată în budgetul său pentru abonamente la ziare şi deosebite reviste, iar pe de altă parte face, în ziare şi reviste, publicaţiuni în interesul serviciului de exploatare, — profit de ocaziune, prea stimate domnule Director General, spre a vă ruga să bine voiţi a onora şi revista noastră cu un abonament şi să-i primiţi şi ei oferta pentru publicaţiuni şi anunciuri ale Regiei. Mai ales în această privinţă, cred că administraţia d-voastră ar face bine, în interesul său, să trateze şi cu noi, pretenţiunile noastre fiind cu atât mai modeste cu cât tirajul nostru e foarte însemnat şi foaia noastră, ca ebdomadară, citită cu multă insistenţă şi atenţie în toate straturile sociale.

Cu tot respectul, *I. L. C.*

(*Moftul Român*, nr. 2, 8 Aprilie 1901)

POLITICĂ INALTĂ

Am un isnaf dela ţară bun prietin, care crede orbeşte în ce-i spun eu, mai cu seamă atunci când îi convine să crează. Mai ales în politică mă consultă ca pe un oracol. A venit alaltăeri la mine;

mi-a spus că a intrat într'o daraveră de păcură şi m'a rugat să-i spun tot ce ştiu despre Americanul ăla, care vrea să ne cumpere ţara.

Eu care, în privinţa acestei afaceri nu ştiu nimic decât că odată ne-a trecut Rockfeller pe la nas şi n'am ştiut să-l prindem, n'am vrut să-l las pe provincial să plece desilusionat de mine, să mă socotească lipsit de orice cunoştinţă a culiselor politice, — şi, tot sunt gazetar, zic: de ce nu i-aş clădi amicului meu câteva caturi de baliverne, cu care şi el la rându-i să facă furori la cafeneaua centrală din orăşelul lui?

— Ascultă-mă, neică, zic eu, îţi spun ce ştiu, ce am putut afla până aseară; însă te rog să rămână 'ntre noi; nu voiu să se afle că eu am dat sfoară 'n ţară.

— Doamne fcreşte! zice isnaful.

— Uite ce e... Ştii că venise odată Americanul cela cu bani buni, şi făcea propunere foarte folositoare pentru noi, şi nu s'a putut face nimica.

— De ce?

— De ce, de ne ce! nu s'a putut.

— De ce nu s'a putut?

— Pentru că n'au vrut liberalii.

— Apoi, acuma auz că ei vor...

Văzând eu că isnaful mă 'ncurcă, zic: să-l iau repede...

— Uite ce e, neică, zic, dumneata eşti dela ţară, nu pricepi cum se joacă de sus politica subţire.

— Spune dumneata, ca să pricep; de aia am venit.

— Când eră să se isprăvească daravera cu Americanul, a venit altcineva şi a zis: nu se poate!

— Care altcineva?

Eu, văzând că isnaful mă ţine de scurt, ca să-l ameţesc, zic:

— Disconto-Gesellschaft!

Cum?

Disconto-Gesellschaft! Ai auzit dumneata de Disconto-Gesellschaft?

— Nu! Tot American e?

— Nu, zic eu, e Neamţ.

Ei şi, ce treabă avea Neamţul să se amestece?

Ştiu eu?

Şi atunci?

Atunci Americanul a înţeles cum merge şiretenia, şi, se zice a propus Neamţului... să-l ia tovarăş la parte... Dar...

- Dar ce?

Dar, s'a întâmplat şi liberalii să se hotărască atunci să strige ca să auză ţara, că vor ciocoii să o vânză la Americani... Şi când au văzut ciocoii că nu merge, s'au închinat cu plecăciune Americanului, şi Americanul a 'nţeles cum devine politica, şi-a luat geamantanele şi a plecat.

— Care va să zică am rămas cu buzele umflate.

Ba nu, fiindcă au căzut ciocoii şi au venit liberalii, şi acuma...

— Ce?

Acuma, zice că vine Neamţul...

Apoi, Neamţul dă cât da Americanul?

Dacă n'o da tocmai atâta, tot o să dea ceva...

Apoi are de unde?

Are, şi dacă n'o avea destul, o să ia acuma el tovarăş pe Americanul la parte...

Isnaful, auzind balivernele mele, zice:

— Ia ascultă-mă, dela ţară oiu fi eu, dar nici aşa prost nu sunt să-ţi crez toate mofturile dumitale.

— Ce mofturi, nene? întreb eu serios.

— Astfel de lucruri numai p'în capul celui mai mare moftangiu poate să treacă.

Şi a plecat isnaful meu cam supărat, înţelegând că dacă ar fi adevărat ce spun eu, ar fi prea-prea, că vreau adică să-mi bat joc de el.

(*Moftul Român*, nr. 5, 29 Aprilie 1901, *semnat:* Car...)

«ROMÂNII VERZI»

Spiritul de asociaţie, trebue să constatăm cu bucurie, a luat un mare avânt la noi.

Numărul deosebitelor societăţi române, pe faţă sau secrete, este astăzi aproape incalculabil.

Românul cât trăieşte trebue să fie membru în mai multe societăţi; ba ceva mai mult, sunt români cari, chiar înainte de naştere, sunt membri în «*Cornelia*, societatea mamelor române pentru ajutorul mutual în caz de naştere»; iar alţii, chiar după ce mor, continuă a fi membri activi în societatea de îngropăciune mutuală: în schimbul unei neînsemnate cotizaţiuni, orice membru, la caz, Doamne fereşte, de moarte, are dreptul a fi îngropat cu muzica.

Ca orice român, am căutat şi eu să fac parte din cât mai multe societăţi. Până mai zilele trecute, eram membru la opt; astăzi, graţie stăruinţelor celebrului meu amic, eminentului pedagog, Mariu Chicoş Rostogan, am onoare a fi membru la nouă. A noua, cea din urmă, îmi pare mie că este societatea cea mai bine venită; ea răspunde la o mare şi arzătoare necesitate naţională. Cetitorul se va convinge îndată cât de urgentă nevoie aveam de înfiinţarea nouei noastre societăţi.

Dar să lăsăm pe promotorul înfiinţării acestei societăţi să vorbească...

«Noi, Românii verzi, purcedem dela următoarele principii sănătoase de progres naţional:

A iubi neamul său e peste putinţă din partea aceluia care nu urăşte celelalte neamuri.

Un neam nu poate avea vrăjmaşi în propriile sale defecte; vrăjmaşii lui sunt numai şi numai calităţile altor neamuri.

De aceea, un neam nu trebue să-şi piardă vremea a se gândi cum să-şi îndrepteze defectele şi cum să-şi cultive calităţile; el are altceva mai profitabil de făcut; să le numere defectele şi să le ponigrească sau d'a-dreptul să le tăgăduiască altora calităţile.

Prin urmare, un neam trebue să aibă vecinic groază de celelalte, de oarece existenţa unuia n'are altă condiţie decât compromiterea completă a altuia.

De aci, necesitatea imperioasă a exclusivismului naţional celui mai extrem.

Bărbatul care are copii cu o femeie de alt neam, sau vice-versa, creşte la sânul lor nişte monştri, cari jumătaţe vor iubi până la nebunie neamul în mijlocul căruia au văzut lumina, iar jumătate îl vor urî cu înverşunare.

Să ferească Dumnezeul străbunilor noştri pe orice român sau orice romancă să dea naştere la aşa specimente teratologice!

Acestea sunt principiile cari ne-au călăuzit când am pus bazele nouei noastre societăţi.

Noua noastră societate este chemată să deştepte spiritul public naţional, solidarizând pe toţi românii; de aceea sperăm, nu! nu sperăm, suntem siguri că toţi românii — şi când zicem toţi românii, înţelegem nu pe toţi levantinii, cari se dau drept români, ci pe românii adevăraţi — se vor grăbi să se 'nscrie împreună cu familiile lor în rândurile noastre.

După această esenţială expunere de motive, ne grăbim a da aci, în strâmtul spaţiu de care dispunem, câteva extracte din

Statutele Societăţii « Românii Verzi »

Cap. I

Despre numele, membrii şi emblema societăţii

Art. 1. — Se înfiinţează în România o Societate Română cu numele de « Românii Verzi ».

Art. 2. — Oricine poate face parte din această societate, fără deosebire de sex, de etate sau de coloare politică, dacă este român sau romancă verde.

Art. 3. — Emblema societăţii va fi un român verde sdrobind falnic sub călcâiul său şearpele străinismului, care scrâşneşte şi ţipă.

Cap. II

Despre datoriile membrilor societăţii în genere

Art. 4. — Membrii de orice sex şi etate ai societăţii « Românii Verzi » sunt datori să urască tot ce e străin şi tot ce e de la străin, tot ce nu e român verde sau tot ce nu e dela român verde.

Urmează apoi mai multe articole unde se enumără cu deamănuntul tot ce nu este verde românesc şi care trebue sistematic respins de orice membru al societăţii, ca, de exemplu, sentimente neromâneşti, artă neromânească, idei şi spirit neromâneşti.

Apoi:

Art. 9. — Se exceptează dela această regulă capitalurile neromâneşti.

Statutele prevăd înfiinţarea unui organ de publicitate al societăţii, cu titlul de « Românul Verde », pus sub direcţiunea unui comitet de 40 membri, iar comitetul sub preşedinţia eminentului meu amic, M. Ch. Rostogan.

In acest comitet nu vor putea figura mai mult de jumătate membrii nevârstnici.

Ziarul « Românul Verde » va fi redactat de toţi membrii societăţii: fiecare mmebru, indiferent de vârstă sau sex, va fi dator a colabora măcar odată la lună cu un articol de fond.

Se 'nţelege dela sine ce idei e chemat să propage « Românul Verde ».

Mai departe, statutele arată că îndată ce societatea « Românii Verzi » va număra o sută de membri, se va declara constituită şi va proceda la alegerea comitetului.

Cap. III

Despre datoriile membrilor minori ai societăţii

Art. 30. — Membrii minori ai societăţii, indiferent de etate şi de sex, sunt datori a fi cât se poate mai curaţi.

Art. 31. — Ei sunt datori a asculta pe părinţii lor de ambe sexe, de preferinţă pe acei cari sunt membri activi ai societăţii.

Art. 32. — Acei cari urmează la şcoală nu pot, sub niciun cuvânt, să se joace cu conşcolari străini; ei trebue sa se joace numai cu conşcolari români verzi, de preferinţă cu membrii activi ai societăţii.

Art. 33. — Membrii minori ai societăţii sunt obligaţi a obţinea note bune numai la profesorii români verzi, de preferinţă la acei cari sunt membri activi în societate.

Cap. IV

Despre datoriile membrilor de sex feminin

Art. 40. — Membrele societăţii sunt datoare să fie virtuoase ca nişte matroane romane.

Art. 41. — Membrele societăţii sunt datoare să devie bune mame române.

Art. 42. — Ele sunt datoare a naşte copii sănătoşi după preceptul străbun: *mens sana in corpore sano*.

Art. 43. — Membrele societăţii cari sunt încă june domnişoare sunt datoare să se mărite numai cu români verzi, de preferinţă dintre membrii activi ai societăţii.

Art. 44. — La cazul când o jună domnişoară s'ar mărita cu un român verde, care însă nu face parte din societate, este datoare a-l înscrie imediat printre membrii activi.

Art. 45. — Indată ce o membră devine mamă, ea este datoare să-şi înscrie imediat copilul în societatea « Românilor Verzi ».

Art. 46. — Membrele societăţii sunt datoare a-şi boteza copiii cu nume străbune ca Reea-Silvia, ca Tiberiu, ca Cicerone, ca Caracala, ca Cornelia, ca Catone etc.

Art. 47. Membrele mame sunt datoare să dea copiilor lor o educaţiune maternă în limba maternă. Sub niciun cuvânt apoi, nu-i slobod să încredinţeze educaţiunea copiilor la alte guvernante decât romånce verzi.

Art. 48. — Ele sunt datoare a da singure să sugă copiilor, alăptându-i în acelaşi timp cu sentimente şi idei de român verde, conform statutelor de faţă.

Art. 49. — In cazul când un membru nu ar avea lapte, sau, întâmplător, nu i-ar fi sfârcul mamelelor perforat, sau s'ar gâdila prea tare, sub niciun cuvânt nu va putea lua o doică străină, care ar da copilului să sugă lapte străin, alăptându-l în acelaş timp cu sentimente şi idei străine; ci va fi datoare să ia o doică romåncă verde, de preferinţă o membră activă a societăţii.

In capitolul despre membrii de sex masculin ai societăţii, statutele impun aceleaşi obligaţiuni şi taţilor ca şi mamelor, afară, se 'nţelege, de obligaţiunile privitoare la alăptare.

Se înţelege că orice abatere dela îndatoririle statutelor atrage după sine: întâia oară un avertisment, a doua oară o amendă şi a treia oară excluderea, în şedinţă plenară, a membrului vinovat din societatea « Românilor Verzi » şi declararea lui ca străin de neam.

Abaterea dela îndatoririle privitoare la alăptarea atrage după sine dela întâia oară pedeapsa excluderii.

(*Moftul Român*, nr. 6, 6 Maiu 1901, *semnat:* Caragiale)

L I G A

« Moftul Român » vrea şi trebue să fie cronica vremii în care i-e dat să trăiască, sub soarele todeuna vesel al acestei adesea mâhnite patrii. Istoricul viitor, voind să aştearnă povestirea interesantei noastre vremi, nu va trebui, credem, să nesocotească nota noastră, dacă va dori, în folosul lumii lui, să dea acordul exact al împrejurărilor lumii noastre româneşti.

— A! dar ce-i asta? iată că «Moftul Român» îşi permite să ia un ton grav!

— Ei! şi de ce nu, domnule cetitor?... De ce, odată, la o ocazie mare, «Moftul Român» să nu-şi permită şi el un ton grav, când atâţia confraţi gravi, foarte adesea în cele mai mărunte ocazii, îşi aleg de preferinţă tonul caraghioz?

Da... Luăm tonul grav, fireşte, fiindcă voim să vorbim de un lucru sacru, la care trebue să se 'nchine orice român — de «Liga pentru Unitatea culturală a tuturor Românilor».

Ştim că s'au găsit pe ici pe colo pesimişti şi sceptici — pădure fără uscătură, nu se poate — cari au zâmbit maliţios când, acum câţiva ani, naţiunea noastră, toată românimea, străfulgerată de unul şi acelaş fior, a înfiinţat Liga... Ridicau din umeri la orice manifestaţie — şi trebuiau să ridice foarte des; pufneau înfundat în faţa acelui entusiasm grandios; de câte ori le arătai pornirea aceea generoasă a unui neam întreg, acel uragan de patriotism şi românism, îţi răspundeau ca nişte cobe: urma alege!

A! n'am să uit vreodată ce mi-a fost dat să văz!

Era în primele zile ale înfiinţării acestei sacre instituţii naţionale — o zi strălucitoare. Oraşul sclip·a adornat cu flori, ramuri şi colorile noastre. Un popor întreg în veşminte de sărbătoare. Clopotele sfinte umpleau largul cu glasurile lor evlavioase. Sus, albastrul topit în lumina soarelui; jos, păduri imense de tricoloruri, fâlfâind mândre la bătaia vântului, d'asupra unui vast ocean de capete omeneşti. Un popor întreg, vrăjit de atâta frumuseţe din afară şi de atâta avânt din sufletu-i, avea deodată una şi aceeaşi halucinaţie: năluca lui Traian!... Iată-l! vine călcând rar cu mândria romană, cu fruntea-i şi privirea maestoasă peste capetele tutulor! iată-l vine să cheme la triumfuri nouă pe aceşti coloni ai lui părăsiţi de-atâta vreme mizeriei seculare!... Şi poporul românesc plângea de bucurie.

Priveam şi eu, uimit ca tot poporul, magica nălucă imperială şi tremuram în faţa acelei sublime privelişti, când simţii că mă bate cineva pe umăr. Mă 'ntorsei... Era una din acele cobe... Rânjind, îndrăzni să-mi propue o prinsoare, — că «în vreme relativ scurtă, Liga are să iasă un moft ca toate mofturile!».

A! ticălosul!

Am făcut rău, ştiu, să accept prinsoarea lui infamă; trebuia să-l despreţuesc, să nu stau un minut la vorbă cu un copil atât de pervers al patriei mele. Un astfel de rămăşag este, în orice caz şi din orice parte, o impietate... Dar m'am gândit că poate a mai rămas sub cenuşa sufletului lui o scântee ascunsă: atunci când eu voiu scormoni cenuşa, şi scânteea aceea captivă, pâlpâind iar liberă, îi va re'nflăcăra credinţa.

A! am făcut rău!

Ştiţi până unde merge acuma omul meu cu infamia? — nu-şi poate închipui o minte sănătoasă: pretinde pur şi simplu că, în urma congresului Ligei, a câştigat definitiv prinsoarea.

Şi se apucă a-mi argumenta.

— Bine, ticălosule, îi zic, o instituţie întemeiată pe dragostea şi jertfele unui popor mare, o instituţie menită să cultive şi să apropie din ce în ce idealul unui neam mândru, de atâtea veacuri călcat, ofensat şi umilit — poate fi profanată? Cum îndrăzneşti? O instituţie care a răspândit atâta cultură naţională în toate unghiurile locuite de ai noştri, a susţinut atâţi misionari ai sfintei idei, atâtea şcoli şi atâtea biserici, învârtind în mânile ei sute de mii de lei, peste milion, poate — cum îndrăzneşti să susţii că a ieşit un moft ca toate mofturile, numai şi numai fiindcă la Congres nu s'au adunat nici atâţia membri cât să poată face o partidă completă de popici, şi fiindcă nu se potriveşte în catastife o mizerabilă sumă de câteva mii de lei, nici măcar o sută!?

Cu cea mai greţoasă neruşinare, omul meu mi-a răspuns:

— Toate bune cum le spui d-ta; dar eu ştiu că am câştigat rămăşagul... Nu-mi dai banii?

— Nu ţi-i dau cobe!... Ieşi afară!

Nu mai puteam suporta prezenţa unui aşa ticălos!

(*Moftul Român*, nr. 9, 27 Maiu 1901, *semnat:* Caragiale)

LA KERMESSĂ

(Mare consiliu de războiu)

Se non è vero...

Cătră seară, Regele, care a trecut prin toate vămile parcului princiar, plătind pretutindeni în monede de aur, ajunge foarte uşurat, urmat de un general, un colonel, un căpitan şi un sublocotenent, la un chioşc — cel din urmă şi singurul pe care M. Sa nu l-a vizitat încă.

Regele se caută în buzunar şi foarte discret, se adresează generalului:

— Generale, poţi să mă 'mprumuţi cu o sută de lei până deseară?

— Sire, răspunde generalul, cu mâna la chipiu, nu mai am decât trei poli... dar... (către colonel) Colonele, poţi să mă 'mprumuţi cu doi poli?

— Domnule general, răspunde colonelul salutând, numai unul mai am... dar (către căpitan) Căpitane, dă-mi un pol!

— Domnule colonel, numai zece lei mi-a mai rămas... dar (cătră sublocotenent) Mişule, dă-mi zece lei!

— Domnule căpitan, o patacă mi-a mai lăsat!

— Adu-o 'ncoace!

Căpitanul ia pataca şi trece 15 lei colonelului; colonelul ia 15 lei şi trece 35 generalului; generalul ia 35 şi trece 75 M. Sale.

— Sire, zice colonelul, numai atât s'a mai putut găsi!

M. Sa mulţumeşte zâmbind, s'apropie de chioşc, ia un obiect dela graţioasa vânzătoare şi dă tot mărunţişul; apoi, cătră ofiţeri:

— Domnilor, după o zi de luptă cu atâta bravură, iată-ne sleiţi! ...cred că a venit momentul să batem puţin în retragere, până să ne sosească rezerve.

(*Moftul Român*, nr. 9, 27 Maiu 1901, *semnat:* Luca)

ŢARA LUI HÜBSCH

Iată în sfârşit, iubite cititor, că se face dreptate unui nume ilustru atât de scump nouă ca şi tutulor bunilor Români! iată că se realizează dorinţa tutulor câţi ţin să venereze memoria bărbaţilor cari au gândit bine şi drept pentru şi despre patria noastră română!

Uite-te în numărul nostru de astăzi şi vezi proiectul statuei nemuritorului nostru amic Hübsch.

Cine a fost Hübsch, toţi o ştim.

Muzicant de mare talent şi om de mult spirit — în afară de atâtea frumoase compoziţiuni muzicale şi în afară de atâtea şi atâtea glume neuitate, — el ne-a lăsat două producţiuni ale spiritului său în adevăr neperitoare.

Cât va exista o ţară românească, se va cânta măreţul imn regal « Trăiască Regele! » compus de Hübsch! cât va fi ţara românească, ea va fi ţara lui Hübsch!

Ţară frumoasă cu veselă lume! nimini nu te-a caracterizat mai bine decât bunul nostru amic Hübsch cu *două vorbe !*

Două vorbe! pe cari le spun copiii tăi la toate împrejurările mari şi mici, dela cel mai neînsemnat accident până la o adevărată catastrofă publică! două vorbe pe cari le aruncă Românul şi asupra unui act de supremă şi sfântă dreptate şi asupra celei mai monstruoase şi mai diabolice nedreptăţi! două vorbe, pe cari le aruncă fiii tăi şi celor din urmă secături ca şi celor mai talentaţi şi mai distinşi dintre dânşii! două vorbe, pe cari Românul le scuipă şi asupra făcătorului de rele şi asupra eroului, asupra opincii ca şi asupra Vlădichii, asupra celui mai mic ca şi asupra celui mai mare lui!

Ţară şi lume cuminţi şi egale de humor şi de filosofie faţă cu orice, cu binele şi cu răul, cu urîtul şi cu frumosul, cu adevărul şi cu minciuna, cu Dumnezeu şi cu Dracul!

Trăiască ţara lui Hübsch!

Rămână vecinic în picioare statua eroului nostru spre pomenire!

— Ei! dar ne va întreba cititorul. Bine, Hübsch merită fără'ndoială o statuă şi proiectul « Moftului Român » este admirabil, o adevărată operă de artă, operă plină de adevăr şi de inspiraţie. Dar fondurile? unde sunt fondurile?

— O, Doamne! am putea răspunde noi; am văzut multe fonduri fără statue, ce mirare să vedem odată o statuă fără fonduri? Şi pe urmă să nu uităm a spune că şi noi ne-am gândit să deschidem liste de subscripţiuni pentru scopul nostru, şi punem multe speranţe în obolul publicului românesc.

Haide! grăbiţi-vă de subscrieţi voi toţi câţi n'aveţi de dimineaţă până seara pe buze decât vorbele sacramentale cari le-a prins Hübsch ca să pecetluiască locul şi vremea noastră!

Voi toţi câţi aţi smintit cinzeci de ani o lume întreagă cu panglicării sau cari o smintiţi cu aceeaşi metodă, ridicându-vă din gunoiu la treapta celor mai superbe boierii şi, zâmbind, proferaţi la adresa neghiobilor, aiuriţi de suferinţe morale şi materiale, cele două celebre vorbe;

Voi cari, cuminţi, nu mai credeţi în nimica şi ziceţi despre orice nerod, care mai are naivitatea să crează în ceva, cele două faimoase cuvinte;

Voi toţi, mulţime înţelepţită de necazuri, cari, ori la ce lovitură primiţi, ridicaţi din umăr şi vă răcoriţi sufletul smăcinat mormăind cele două sacramentale cuvinte;

Veniţi toţi de subscrieţi pentru ca să ridicăm cât mai degrabă la lumina soarelui nostru statua aceluia care a scris măreţul imn regal şi a consemnat spre vecinică neuitare cele două cuvinte-pecete.

Sus Hübsch!

Trăiască ţara lui Hübsch!

(*Moftul Român*, nr. 10, 3 Iunie 1901, *semnat:* Caragiale)

DOUĂ CAPETE!...

Dacă doamna Smara şi amicul d-sale, ilustrul ciobănel român Cârţan, sunt nepoţii lui Traian, — lucru de care astăzi nu mai poate 'ncăpea nicio îndoială, — atunci Bucureştii noştri nu pot fi decât fiul mamei-Rome. Şi fiindcă fiul trebue să semene mamei, fireşte că şi capitala noastră, ca şi capitala Italiei, trebue să aibă catacombele ei.

Odinioară acele catacombe erau în strada Blănari, la cârciuma unde ilustrul Anton birtaşul-enciclopedist făcea adesea marţ în discuţii istorice, literare, filosofice şi politice pe unii dintre cei mai distinşi profesori speciali şi competenţi în materie.

Dar comerţul român a dat dela o vreme înapoi; celebrele catacombe, cari luaseră până în fine aerul unei adevărate academii libere, s'au închis, şi Bucureştii era ameninţat să rămână lipsit de una dintre cele mai caracteristice trăsuri de asemănare cu nobila-i mamă Roma.

Ce se 'ntâmplă însă? Iată că se descoper în Cişmegiu alte catacombe! Acestea, dacă n'au ca acele vechi, mândria adevăratului vin de Drăgăşani şi a discuţiunilor înalte, au în schimb aceea ce trebue să aibă nişte adevărate catacombe romane — au aerul lugubru, conţin mistere macabre.

In adevăr, nu se poate ceva mai macabru decât descoperirea din zilele trecute, care a emoţionat întreaga noastră Capitală.

Două capete de om! fără trup! şi ce e şi mai grozav, moarte! moarte de cel puţin câteva săptămâni...

Ale cui să fie acele capete, cari rămân mute la orice întrebări?

Toată ziaristica şi întreaga opinie publică s'a pierdut în conjecturi.

Un dublu asasinat! au zis unele gazete independente.

Un ziar oficios după multă gândire, a crezut şi a avut curajul să-şi spună credinţa, că acele două capete sunt încheierea actului final al unei oribile drame pasionale: nu poate fi la mijloc, a zis confratele liberal, decât o îndoită sinucidere; cei doi tineri s'au înjunghiat şi apoi şi-au tăiat unul altuia capul.

Dar un ziar opozant — până unde poate merge orbirea provocată de pasiunea politică! — a trebuit şi aici să combată pe confratele oficios.

Nu-i adevărat! a zis organul opozant; cele două capete nu sunt capete nici de asasinaţi, nici de sinucişi, dovadă *visum et repertum* al medicilor legali. In adevăr, capetele sunt pline cu câlţi; ele sunt desigur pierdute de cineva acolo în catacombe.

Şi de aci, ziarul opozant trage concluzia, logică după părerea sa: capete perdute, pline cu câlţi — trebue să fie, nu se poate să fie decât ale d-lui D. A. Sturdza.

Auzi comèdie! am zis noi dela « Moftul Român »; auzi exageraţie de opozant sistematic! auzi absurditate!

Dar când a avut d. Sturdza două capete?!

Să isprăvim cu mofturile!

Afacerea asta trebue odată clasată!

(*Moftul Român*, nr. 10, 3 Iunie 1901, *semnat:* Luca)

UBIQUITAS

Reporterul confratelui nostru « Patriotul », în darea sa de seamă asupra manifestaţiunii de duminica trecută la mormântul marelui liberal C. A. Rosetti, spune că între alţi cetăţeni a remarcat « în capul cortejului » şi pe directorul nostru d. Caragiale.

Credem că trebue să facem o mică rectificare; fiind însă c'am fost totdeauna contra rectificărilor neîntemeiate, cari tind să compromită reputaţia presei române, vom întrebuinţa în scopul nostru un document oficial. Iată...

Regatul României
Comisariatul Gării Ploeşti

Certificat

In urma petiţiunii d-lui I. L. Caragiale de profesiune publicist, cu domiciliul în Capitală, cunoscut nouă personal, certificăm prin aceasta că numitul a sosit, cu trenul 13, venind din Bucureşti,

Duminecă 3 Iunie, dimineaţa la orele 10 şi 25 min., în gara Ploeşti, unde a stăruit toată ziua şi noaptea la amicul d-sale d. C. Gherea, până a doua zi Luni, 4 Iunie, la ceasurile 5,45 dim., când a plecat înapoi spre Bucureşti cu trenul 18.

Comisarul Gării Ploeşti
A. Zira.

Aşadar, directorul nostru, chiar dacă o fi fost la manifestaţia de care vorbeşte reporterul «Patriotului» n'a putut fi în capul cortejului.

(*Moftul Român*, nr. 11, 10 Iunie 1901, *semnat:* Luca)

DIALOGUL MORŢILOR

Alexandru Lahovari. — Imi pare bine, iubite cocoane Iancule, că te-ai gândit a mă 'ntâlni astăzi, când şi eu mă gândeam la d-ta.

I. C. Brătianu. — Bănuiai că n'am să caut a te saluta la o zi aşa mare pentru memoria d-tale pământească? Ştii câtă stimă am avut todeuna pe lumea aceea pentru d-ta şi cât ne 'nţelegem de bine aci, cu toate c'am fost adversari acolo jos. Multe momente de greutate mi-ai dat, dar niciunul de mâhnire.

A. L. — Cocoane Iancule, nu adversarii acolo jos îşi pot da momente de mâhnire, ci partizanii.

I. C. B. — Asta o ştiu mai bine decât d-ta. Nu adversarii mi-ar fi umplut sufletul cu amărăciune până să dea pe din afară şi să mă facă a spune nişte vorbe, ce până astăzi şi multă vreme încă nu le vor uita pământenii locului nostru. Mi-aduc aminte încă cu durere de momentul în care, ne mai putând suferi, am aplicat stigmatul la ai mei.

A. L. — Cu durere? Aşa dar trebue să mai simţim durere şi aci?

I. C. B. — Da; n'a trecut încă destulă vreme de când i-am părăsit pe ai noştri. Iată-i! suntem prea aproape de ei, ca să se fi şters amintirea clipelor ce le-am petrecut pe acel glob. D-ta, nu simţi şi d-ta câte odată durere uitându-te într'acolo?

A. L. — O! da. Dacă mi-ar fi permis să cobor acolo pe o rază — măcar câteva momente — i-aş face pe ai mei, te asigur, să înţeleagă că am avut un talent oratoric mai mare decât au putut ei crede. A! câte aş avea să le spun!

I. C. B. — Desigur asta nu ai face-o acuma, când iată-i cum te festivează. Iată-i ce de lauri aduc frumoasei d-tale înfăţişări de bronz, ridicată spre veşnica d-tale pomenire. Cel puţin pe partea aceasta d-ta n'ai dreptul să te plângi: s'au purtat faţă cu memoria d-tale mai bine decât ai mei cu a mea.

A. L. — Doamne iartă-mă, cocoane Iancule, nu cumva marele d-tale suflet este atins de asta?

I. C. B. — Nicidecum; dar fiindcă, precum am spus, nu ne-am rupt bine până acuma de toate legăturile sufleteşti cu pământenii, mărturisesc că 'mi pare rău să văd de-aci cum ai d-tale se mândresc pe drept cuvânt faţă cu ai mei; şi măcar dacă ai mei ar înţelege şi mi-ar da mai curând satisfacţia de a te invita şi eu la solemnitatea mea! Uite; ia priveşte ce mândri sunt conservatorii dumitale de frumoasa lor faptă.

A. L. — O, Doamne, cocoane Iancule, la ce te uiţi d-ta şi la ce mă gândesc eu! d-ta, vezi ce se petrece azi. Când me gândesc ce ai să vezi mâne...

I. C. B. — Desigur statua mea n'am s'o văz.

A. L. — Lasă statuele, sunt lucruri de frumuseţe... Ai să vezi ceva mult mai util pentru ai d-tale.

I. C. B. — Ce?

A. L. — Aci, avem eternitatea; poţi avea răbdare până mâne... Ai să vezi mâne, în gazetele conservatoare.

(*Moftul Român*, nr. 13, 24 Iunie 1901, *semnat:* Luca)

[DESVELIREA STATUII]

Duminecă 17 Iunie se desveleşte cu pompa cuvenită frumoasa statuă a lui Alex. Lahovari.

Nu cu tirade banale vom căuta să onorăm memoria acestui om deosebit între cei aleşi ai neamului nostru: numele lui este înscris în Capitoliu cu semne neperitoare, şi orice laudă nu i-ar adăoga la glorie.

Privească mândru sufletul ilustrului bărbat la mărturia de veneraţiune ce i-o dă poporul său, atât de nevoiaş de bărbaţi mari, şi pe care, din poruncă neînţeleasă pentru socoteala oamenilor, el bărbatul mare a trebuit să-l părăsească atât de devreme.

Insufle înfăţişarea bronzului gândul cel bun tutulor câtor le e lăsată moştenire aceea ce omul a crezut, iubit şi apărat cu marele lui suflet, cu mândrul lui talent, cu inima lui românească, spre onoarea patriei.

Asculte cei cari s'apropie cu pietate de picioarele nobilei figuri de bronz — asculte de gestul ei impunător plin de atâta elocvenţă pentru zilele prin cari trecem.

Nu s'ar putea venera mai bine astăzi memoria lui Alexandru Lahovari, menită să nu piară câtă vreme va exista o patrie română.

(*Moftul Român*, 17 Iunie 1901, la locul editorului *semnat:* C...)

ORIBILĂ STAGNAŢIUNE

Mările despre miază-noapte, în genere foarte mişcătoare, iau câteodată înfăţişarea perfectă a unei oglinzi. Pe vaste întinderi, suprafaţa lor nu mai prezintă niciun creţ; nicio suflare nu mai

este în aer; pe cer, niciun nor; parcă marea a murit; e un cadavru nemişcat; şi această înţepeneală durează uneori săptămâni întregi. Navigatorii cu pânze, de orice vajnică furtună, de orice uriaş ciclon, n'au mai mare groază decât de această stare cadaverică a mării, pe care ei o numesc *calme plat, linişte lată.* O corabie cu pânze, în mijlocul unei linişti late, rămâne pe loc fără putinţă de mişcare ca o bucăţică de hârtie lipită pe o oglindă. Marinarii cad într'un fel de melancolie sdrobitoare, ca nişte prizonieri închişi într'o temniţă cu şapte verigi; ei se uită pierduţi în zare aşteptând să sosească suflarea de graţie; ei se roagă disperaţi la cer să le trimită furtuna, care să spargă calmul plat, redându-le libertatea sau moartea expeditivă.

Ceea ce este pentru marinari calmul plat, pentru noi gazetarii este uneori aşa numita *morte saison*, adică stagiunea moartă, şi nu cred să fi trecut ziaristica română vreodată printr'o stagiune mai moartă decât cea actuală.

A! Dumnezeule! când mi-aduc aminte de verile trecute!

Războiul Sud-african! chestia nenorocitului Dreyfus! remaniarea ministerială din Iunie! uciderea lui Mihăileanu! uciderea lui Umberto! şi mai presus de toate, conflictul româno-bulgar! Sarafoff! Dumitroff! Trifanoff! Ciciu-Penciu! şcl.!

Atunci era de navigat pentru noi gazetarii!

Dar astăzi?

Iată intrăm în toiul verii şi niciun conflict interior sau exterior, care să pasioneze publicul cetitor! Calm plat!

Două nenorocite capete în Cişmegiu! şi pe urmă, ce? Afacerea se clasează.

Câteva biete cazuri de ciumă la Constantinopol, şi acelea, din nenorocire, nu destul de mortale!

Câteva cazuri de insolaţie în New-York! ş'apoi ce? Căldura tinde să dispară şi 'mpreună cu dânsa şi insolaţiile.

Revoluţia îngrozitoare ce ameninţa să isbucnească din cauza scandalului provocat de profesorii cari lăsaseră atâţia repetenţi la examene, e conjurată printr'o măsură ministerială: se reînfiinţează corigenţele!

Ei! şi pe urmă?

Ultima genială ispravă a simpaticului nostru amic, a tânărului, dar deja celebrului jude de instrucţie d. J. Th. Florescu: prinderea ilustrului bandit Lache Ţiganul!

Şi apoi?

Apoi, nenorocire! Numai cu atâta nu se poate naviga pe oceanul publicităţii române! *Morte Saison! calme plat!*

Sfinte Karkaleki, patron al ziariştilor români! scrie numaidecât un articol de fond sensaţional în *Monitorul Paradisului*, buletinul oficios pe care-l redactezi cu atâta talent şi cu aşa de frumoasă subvenţie, — scrie un articol de fond, sau mai bine o serie de articole de fond cu va-urmale, în care, atrăgând atenţia asupra respon-

sabilităţilor în direcţia mişcării universale, să provoci pe Creator a ne trimite şi nouă câteva zeci de mici scandaluri, ori măcar o mare calamitate publică — conflict intern său extern, călduri şi dezastru agricol ca la New-York, ciumă măcar ca la Constantinopol, ori altceva din vastul arsenal de bice cu care din când în când obişnueşte El să bată omenirea păcătoasă!

Ne trebue sfinte Karkaleki, ceva *senzzaţional!* Aminteri, leşină, piere ziaristica română de acest oribil *calme plat!*

(*Moftul Român*, nr. 14, 1 Iulie 1901, *semnat:* Caragiale)

DIVERSITATE DE OPINII

Politica la Fialcowsky.

Guvernamentalul. — Nu merita ţara asta să aibă un aşa rege!

Opozantul. — Din contra, şi eu zic tot aşa!

Eu. — Exageraţi şi unul şi altul.

(*Calendarul Moftului Român*, 1902)

INSTANTANEE

— Un oficios —

Clasa reptilelor — Ordinul Saurienilor — sub-ordinul Guvernului — Familia săracă, dar neonestă — Genul *ennuyeux* — Speţa infectă.

Particularităţi: iubeşte cu deosebire fundurile secrete.

(*Calendarul Moftului Român*, 1902)

CHESTIUNI MILITARE. — PROGNOSTICURI RĂZBOINICE.— FUMURI DE CUCERIRE

Depeşe cifrată a Impăratului Germaniei către Regele României:

Extra-urgentă:

« In România ai tu tunuri bune?

Răspuns plătit zece cuvinte ».

Răspunsul Regelui României:

« Da; aşa zice Directorul Regiei; dar eu obişnuesc havane austriace! »

(*Calendarul Moftului Român*, 1902)

CUGETĂRI

In politică, un om fără principiile noastre e un om pierdut; el se poate regăsi când ni le îmbrăţişează.

(*Calendarul Moftului Român*, 1902).

ELOCVENŢA

Auzite la o întrunire publică:

« Ciocoii vor să meargă mai departe: ei vor să calce în picioare tot ce e mai înalt, religiunea, pentru ca apoi să ne poată pune taxe ca să ne omoare şi să ne îngroape de vii şi apoi să ne sugă toată sudoarea dela care atârnă viitorul copiilor dumneavoastră, pe când ei se resfaţă la putere, susţinuţi de *cineva* mai sus pus în contra voinţei acelora ce le strigă: până când? Iată viitorul pe care l-am văzut de mult realizat sub guvernul reacţionar!

Insă nu! Reacţiunea nu va reuşi să asasineze o naţiune care a ştiut aşa de bine să moară la Plevna... etc.!... ».

*

Obolul proletarului.

La sfârşitul unei adunări populare, în care s'a vorbit despre solidaritatea ce trebue să existe între proletarii din toată lumea, prezidentul ia cuvântul:

« Fraţilor, am o comunicare de făcut. E vorba de o colectă în favoarea unei familii proletare căzută în mizerie: o văduvă dată afară de stăpânul său, şi care împreună cu bărbatul ei şi cu şapte orfani ai lor, dintre cari cel mai mic a fost luat chiar la armată, această instituţiune menită să năbuşească voinţa poporului, sunt rămaşi pe drumuri în ajunul verii fără ajutor. Să ne dăm fiecare obolul nostru pentru a le uşura greutăţile vieţii şi pentru a-i apăra de asprimea intemperiilor ».

*

Auzit la înmormântarea unui om politic:

« Decedatul era dintre acei bărbaţi cari-şi ridică din viaţă un piedestal, de unde numele lor sboară din gură în gură şi din secol în secol! Marile principii sunt totdeauna baza puternică şi solidă care face frontispiciul oricărui edificiu naţional: răposatul era aceia. Fără asemenea răposaţi, o naţiune nu poate trăi. Să luăm dar cu toţii stindardul patriotic care era infiltrat în vinele şi 'n inima ilustrului decedat, pe care-l plângem că nu mai este între noi, şi să-l punem în fruntea noastră... ».

SFATURI

Luaţi o jumătate de afirmare a unui ziar opozant şi amestecaţi-o bine cu o jumătate de desminţire a unuia guvernamental — iată o reţetă adeseaori bună pentru a afla adevărul.

(*Calendarul Moftului Român*, 1902)

NEDESCIFRABIL

Primim adesea scrisori care ne fac un efect analog cu întâlnirea neprevăzută a Sfinxului antic. Sunt oameni cari au urîtul obiceiu sau capriciul de a se iscăli aşa încât nimeni afară de ei să nu poată citi iscălitura. Le recomandăm următoarea anecdotă istorică, ce se cuvine a le fi dedicată:

Impăratul Nicolae Pavlovici primeşte odată dela guvernatorul general al Siberiei un raport foarte frumos scris, iscălitura generalului însă nedescifrabilă. Numai decât trimete stafetă să vie generalul la Petersburg în cea mai mare grabă. Peste trei luni soseşte generalul. Cere audienţă la împăratul, şi i se răspunde să plece pe loc înapoi la post. Alte trei luni de drum înapoi. N'apucă s'ajungă la Tobolsk şi o stafetă îl ajunge de pe urmă. Indărăt, la Petersburg. Cum ajunge, cere iar audienţă, şi e iar trimes urgent înapoi la post. Altre trei luni pe drum. Şi iar o stafetă şi iar îndărăt peste Ural şi Volga la Neva. In sfârşit sdrobit, — cincisprezece luni de plimbare, trei ierni şi două veri, — ajunge la curte. Impăratul îl admite şi cum îl vede:

— Cine eşti dumneata?

— Sunt guvernatorul general al Siberiei, Sire.

— Ce pofteşti?

— M'aţi chemat, nu ştiu de ce.

— A da! te-am chemat să te întreb cum te cheamă, căci iscălitura dumitale mi-a fost peste putinţă ca s'o descifrez.

— Boris Spanacof, Sire.

— Foarte bine... Porneşte chiar astăseară la post.

MOFTURI

Politica la Kübler:

Un guvernamental dinastic (cu ifos). — Fiu-meu trece premiul întâiu cu Coroană.

Un opozant antidinastic (cu pică). — Se 'nţelege, dacă sunteţi vânduţi Neamţului!

(*Calendarul Moftului Român*, 1902)

MOFTURI

Mititelul Spănăcel Spanacovici, rămas repetent, se consolă:

— Mai bine; tata e republican, e 'n contra Coroanei.

*

Spănăcel Spanacovici a lipsit dela şcoală trei zile.

A patra zi, aduce profesorului o scrisoare dela babaca:

« Domnule profesor.

« Vă rog să scuzaţi absenţele fiului meu Spănăcel, pe motivul că a fost cu mine la revoluţie.

« Primiţi etc. ».

(*Calendarul Moftului Român*, 1902)

CAVEANT CIVES

Spinatberger (către confrate-său Spanachidi). Dragă Spanachidi, dă-mi o concluzie senzaţională la articolul meu: *Caveant Cives !*

Spanachidi (caută în gând, şi găsind numaidecât inspiraţia). Scrie:

« De aceea terminăm zicând:

« Suntem Români! dar chiar înainte de a fi Români suntem anti-semiţi, suntem în contra Jidanilor! Nu avem ură de religie, ci temeri de rasă! Deci Jidanii să se boteze, dacă vor să fie Români! dacă vor să capete ce le lipseşte!!

« In fine, fie siguri cetăţenii că Monarchiile sunt în genere ostile ideii republicane!! ».

Spinatberger (după ce a scris — cu oarecare invidie). Mersi!...

Spanachidi (cu dignitate). Pentru puţin...

(*Calendarul Moftului Român*, 1902)

REFLEXIUNI

Din carnetul lui Spanachidi:

Daţi-mi republica, şi monarhia e suprimată.

(*Calendarul Moftului Român*, 1902)

INTERVIEW

Deoarece, dela o vreme, mai tot românul trebue să intervieweze un evreu, m'am gândit să interviewez şi eu pe unul.

M'am dus la el, — un vechiu prieten al meu, om din popor, meşteşugar, care a făcut armata în vremea războiului şi a făcut şi bune parale, — şi m'a primit cu multă amabilitate.

Iată absolut exact ce am vorbit cu el:

— Amice Moritz, ştii dumneata la ce am venit aici?

Ştiu, dacă-mi spui...

— Să te interviewez.

Despre ce?

— Despre emigrări... Ce crezi dumneata despre curentul acesta de emigrare al coreligionarilor dumitale?

— Nu crez nimic.

— Dar e bine să emigreze?

— Las' să emigreze!

— Dar despre expulzări?

— Las' să expulzeze!

— Dar, în fine, care e părerea dumitale?

— Ce treabă am eu?

— Se zice că emigrarea e provocată de criză.

— Las' să fie!

– Da, dar zic unii că emigrează şi din cauza persecuţiunilor...

– Las' să zică ei! parc'am zis eu!

– Care va să zică, dumneata n'ai de gând să emigrezi.

— Da de ce să emigrez?

— Dé! ştiu eu?... ca toţi.

Iu sunt împământenit.

Bucureşti, 7 Iunie 1900.

(*Universul*, la sfârşitul articolului «*Notiţe Critice*», 9 Iunie 1909)

PROIECT DE DEFINIŢIE JURIDICĂ A PĂMÂNTENILOR

A. [Textul celor 5 foi; — cu < > însemn ce e tăiat de Caragiale —]:

a) Se numeşte şi este *pământean* oricine, fără deosebire de confesiune, care fiind născut pe pământul regatului român sau pe pământul unuia din vechile principate Valachia şi Moldova, a fost statornic locuitor aci fără să se fi bucurat în vieaţa lui nicicând şi nicicum de vreo protecţiune străină, şi a făcut serviciul militar sau, pentru vreunul din cazurile prevăzute de legile recrutării a fost scutit de acest serviciu.

<Se numeşte şi este pământean oricine, fără deosebire de confesiune, care dacă este fiul unui părinte locuitor al regatului român>.

Se consideră ca pământean şi poate căpăta prin justiţie acest titlu oricine, fără deosebire de confesiune, dacă dovedeşte că:

1. este fiul unui locuitor al regatului român sau al unuia din cele două vechi principate Valachia şi Moldova, care părinte nu s'a bucurat în vieaţa lui nici când şi nici cum de vreo protecţie străină.

2. este el însuşi <locuitor născut, crescut> locuitor al regatului român fără să se fi bucurat în vieaţa lui cândva sau cumva de vreo protecţie străină, şi a făcut ori face serviciul militar <ca toţi pământenii> sau a fost ori este, pentru cazurile prevăzute în legile recrutării, scutit în regulă de acest serviciu [1].

---

[1] Pe verso filei *a:* Curtea de Casaţie <va publica în sala de intrare drept orice procedură de citare a părţilor> va proceda la judecarea formei fără să intre în desbaterea fondului după normele stabilite <în toate afacerile> pentru casare, trimitere sau judecare.

b) Se consideră ca pământean oricine, fără deosebire de confesiune, <sau> fără cumva să fi fost osândit la vreo pedeapsă infamantă or să fi făcut vreo meserie ruşinoasă, ori să fi dat faliment fraudulos ca negustor, care dovedeşte:

1. că este fiul unui părinte locuitor al regatului român sau al unuia dintre cele două vechi principate Valachia şi Moldavia, care părinte nu s'a bucurat, în vieaţa lui nicicând şi nicicum de vreo protecţie <alta decât cea română> străină.

2. că este el însuşi locuitor al regatului român fără să se fi bucurat în vieaţa lui cândva sau cumva de vreo protecţie <alta decât cea română> străină, şi a făcut ori face ori se supune a face serviciul militar, sau a fost ori este, pentru vreunul din cazurile prevăzute în legile de recrutare scutit în regulă de acest serviciu.

<3. că el însuşi n'a fost cândva sau cumva osândit la vreo pedeapsă infamantă nici ar fi exercitat cândva sau undeva, fie în ţară fie aiurea, vreo profesiune imorală>. — (*Pe marginea acestui alineat, sunt notate cuvintele:* la contestaţie).

<Oricine se ştie a întruni îndeplini aceste condiţiuni şi doreşte a-şi confirma pe cale oficială calitatea sau titlul de pământean>

Orcine se ştie a avea astfel calitatea de <cetaţe> pământean şi doreşte a şi-o vedea confirmată pe cale oficială, va face, <pentru dovedirea îndeplinirea condiţiilor mai sus arătate, următoarele demersuri> el însuşi, sau printr'un advocat anume însărcinat pentru aceasta, o cerere în acest sens către tribunalul <local> de jurisdicţia căruia atârnă, la care cerere va alătura actele ce dovedesc îndeplinirea întreagă a condiţiilor de mai sus.

c) In termen de <şapte zece o lună> 30 de zile îndeplinite dela primirea actelor, Tribunalul va da publicitate, în sala de intrare <publică> <pe o anume tablă cu inscripţia «cereri de recunoaştere a calităţii titlului de pământean»> <următorului anunţ> unei comunicări în felul următor:

«D-l X... locuitor în jud.... comuna... str.... no.... de profesiune... cere <recunoaşterea pământeniei> <întărirea titlul de pământean> a <fi recunoscut pământean> i se confirma titlul <calitatea> de pământean, însoţindu-şi cererea cu actele prevăzute în legea pentru aceasta şi care pot fi cercetate de către oricine la grefa <Tribunalului> respectivă în orele de serviciu.

(Pentru o mai întinsă publicitate se poate pretinde reproducerea actelor în «Monitorul Oficial» după intervenirea Tribunalului sau după intervenirea interesatului).

<După expirarea a 60 de zile>.

Se anunţă printr'aceasta toţi cetăţenii alegători ca în caz de ar avea vreunul vreo împotrivire de făcut la cererea domnului X... ori <din punct de vedere> că actele <acestuia> numitului n'ar fi măcar cum temeinice, or că acesta cândva sau cumva a fost osândit la vreo pedeapsă infamantă, ori a făcut vreo meserie ruşinoasă, or a dat ca neguţător faliment fraudulos, — să se prezinte

în ziua de... (45 de zile <după> împlinite dela data publicaţiunii) în faţa acestui Tribunal, <care atunci> spre a-şi susţinea contestaţiunea, or el însuşi or printr'un avocat anume însărcinat cu aceasta.

La ziua arătată în şedinţă publică <Tribunalul cercetând atât temeinicia actelor cât şi > după ce grefierul va da citire cererii şi actelor reclamantului precum şi contestaţiunilor eventuale, presidentul Tribunalului va întreba în gura mare pe toţi cei de faţă la şedinţă: Este vreun cetăţean alegător aci care are vreo împotrivire de făcut asupra temeiniciei actelor d-lui X... sau care poate dovedi că d. X <a afirmat> n'a spus adevărul când a afirmat cum că... etc.?

d) Dacă <cine> s'ar presenta vreunul <ar răspunde da sunt eu> va trebui să-şi arate numele şi cartea de alegător şi să-şi dovedească identitatea, în caz că nu e personal cunoscut <de Preşedinte> Tribunalului.

Desbaterea între reclamant şi contestator se va face contradictoriu după normele deja statornicite prin lege.

După închiderea desbaterilor, potrivit convingerii sale, Tribunalul va încheia un jurnal prin care fără drept de opoziţie numai cu drept de apel va admite sau va respinge cererea reclamantului sau contestaţiunile eventuale. — (*Pe marginea acestui alineat se citesc cuvintele:* Şi cu şi fără contestator, Ministerul Public va face concluziunile sale).

In termen de 10 zile împlinite dela aceasta Tribunalul va înainta Curţii de Apel de care atârnă jurnalul cu dosarul întreg al afacerii.

Contra încheiării Tribunalului atât reclamantul cât şi contestatorii eventuali, ori personal, ori prin avocat anume însărcinat cu aceasta pot face apel înaintea Curţii respective în termen de 20 zile împlinite dela data pronunţării acelei încheiări.

Curtea după încheiarea a 10 zile dela primirea dosarului <va proceda> la rându-i va <da publicităţii> publica în sala de intrare <avizului> această comunicare: D. X... locuitor în judeţul... în comuna... strada... No. ... de profesiune... apelează contra hotărîrii Tribunalului respectiv sau eventual:

D-l Y. alegător în colegiul... din judeţul ... face apel contra <hotărîrii Tribunalului> încheiării prin care Tribunalul... dă titlul de pământean d-lui X... — (*Pe marginea acestui alineat se citesc cuvintele:* Aceasta serveşte de citaţiune a părţilor).

<In ambele Curtea> Şi într'un caz şi 'ntr'altul <Curtea> comunicarea

e) Curţii va mai cuprinde:

Oricine dintre alegători mai are vreo contestaţie de făcut este chemat ori însuşi ori printr'un avocat anume însărcinat cu aceasta s'o facă până în ziua de... (30 zile împlinite dela data comunicării) când Curtea are a se pronunţa definitiv asupra fondului afacerii.

<Dacă sau reclamantul>

La ziua hotărîtă, în şedinţa publică după ce grefierul va da citire dosarului, preşedintele va întreba în gura mare pe cei de faţă... Este aci vreun cetăţean alegător care ar avea vreo împotrivire de făcut asupra temeiniciei actelor d-lui X... sau care ar putea dovedi că D-l X n'a spus adevărul când a afirmat cum că etc....?

Dacă s'ar prezenta vreunul va trebui să-şi arate numele şi cartea de alegător şi să-şi dovedească identitatea în caz că nu e personal cunoscut <de Preşedinte> Curţii.

Desbaterea între reclamant şi contestatori se va face contradictoriu după normele <stabilite> statornicite prin lege. Şi cu şi fără contestaţiuni Ministerul Public <va lua concluzia> va face concluziunile sale.

După închiderea desbaterilor, Curtea va <admite> da hotărîrea sa definitivă, fără niciun drept de opoziţie ci numai cu drept de recurs, prin care va admite sau va respinge cererea reclamantului sau contestaţiunile eventuale.

In termen de 10 zile Curtea de Apel va înainta Curţii de Casaţie hotărîrea sa împreună cu dosarul afacerii.

Contra hotărîrii Curţii de Apel nemulţumitul poate face recurs în Casaţie până în termen de 20 zile împlinite dela pronunţarea acelei hotărîri.

B. a) <Este> Se numeşte, fără deosebire de confesiune, pământean, cum în adevăr şi este, cine, fiind născut <în ţară, România> pe pământul regatului român sau <într'una> pe pământul unuia din vechile principate Valachia şi Moldavia, din părinte tot pe unul din aceste teritorie născut, care părinte nu s'a bucurat în vieaţa lui cândva sau cumva de vreo protecţie străină, sau care a făcut serviciul militar şi care el, fiul, asemenea nu s'a bucurat cândva sau cumva de vreo protecţie străină, şi care, sau a făcut serviciul militar, sau, pentru vreunul din cazurile anume prevăzute de legile recrutării, a fost scutit în regulă de <tributul sângelui> acest serviciu, şi că <n'a suferit> n'a fost lovit de nicio pedeapsă infamantă.

Rămâne a se dovedi de către oricine aceasta în faţa <tribunalelor> justiţiei precum urmează:

Oricine se ştie a avea calitatea de pământean şi doreşte a şi-o confirma în mod oficial va face însuşi sau prin avocatul său anume însărcinat pentru aceasta <o cerere> tribunalului de jurisdicţia căruia atârnă o arătare <însoţită> cu acte <doveditoare> ce dovedesc îndeplinirea condiţiilor mai sus arătate şi reclamând titlul de pământean. <Tribunalul va publica dispune publicarea acestor acte prin Monitorul Oficial sau printr'un ziar local> Tribunalul va da în sala de intrare publicitate acestei reclamaţiuni afişându-o pe o anumită tablă cu însemnarea cererii de recunoaşterea pământeniei <împământenire> şi cu menţiunea: D-l X.., locuitor în comuna, strada, de profesiune, cere recunoaşterea pământeniei,

însoţindu-şi cererea cu actele <ce are necesare> ce le-a depus la Tribunal <predat la grefă> şi pot fi cercetate de către oricine la grefa respectivă în orele de serviciu. Se anunţă prin aceasta toţi cetăţenii alegători <ai acestui judeţ> ca în caz de ar avea vreunul ceva de spus la <aceasta> cererea d-lui X din punt de vedere al temeiniciei <or validităţii> actelor produse de acesta să facă <că pot face>, deadreptul sau printr'un avocat împuternicit anume pentru asta, contestaţiuni în termen de 45 de zile împuternicite începând de astăzi. La expirarea acestui termen, tribunalul, cercetând în desbatere publică, actele precum şi contestaţiunile eventuale <găsindu-le în regulă va da> <asistat de> [*trei cuvinte indescifrabile*], va încheia un jurnal prin care va admite sau va respinge cererea <cererea sau negăsindu-le în regulă>.

b) Tribunalul va înainta Curţii de Apel de care atârnă dosarul întreg al afacerii până într'o săptămână.

Contra încheiării Tribunalului atât reclamantul cât şi contestatorul pot face la Curtea de Apel respectivă în termen de 7 <10> zile împlinite. Curtea va proceda întru toate cum a procedat şi Tribunalul <atât în privinţa publicaţiunii cât şi în privinţa> cu deosebirea termenului de judecată care aci va fi de 30 de zile (*Pe marginea acestui alineat se citeşte:* Cel lovit de pedepse infamante; dar copiii ei nu sunt prejudiciaţi).

Curtea <va hotărî definitiv> cercetând actele <pretendentului> reclamantului şi apărarea lui d'adreptul sau prin avocatul său precum şi <contestaţia> întâmpinările contestatorilor sau avocaţilor lor va hotărî definitiv acordând sau respingând titlul de pământean aceluia care l-a cerut.

Contra acestei hotărîri atât <şi> reclamantul cât şi contestatorul pot face <în Casaţie> după normele stabilite în toate afacerile deferite justiţiei, în termen de zece zile împlinite dela data hotărîrii, recurs în Casaţie, care Curte de Casaţie va proceda în termen de 21 zile împlinite dela introducerea recursului după normele tutulor afacerilor pentru casare, trimitere sau judecare în secţii unite *(trei cuvinte indescifrabile)*.

Copiii celui care a căpătat definitiv titlul de pământean rămân pământeni fără rezerva vreunei contestaţiuni ulterioare afară de cazul când de bunăvoie ca majori au solicitat şi primit o protecţie străină.

Copiii celuia cărui i s'a respins reclamaţia nu pot fi prejudiciaţi prin <această> respingerea tatălui. Lor se recunoaşte întreg dreptul de a reclama pământenia producând atât actele lor proprii cât şi actele părinţilor pe căile arătate la deosebită judecată.

Procedura este şi pentru cerere şi pentru contestare scutită de orice cheltuială, afară se 'nţelege de taxele normale percepute prin lege pentru dresarea şi autentificarea actelor prealabile.

Recunoaşterea prin justiţie a calităţii şi titlului de pământean dă dreptul numai la deosebirea de străin faţă cu <deosebitele>

legi organice însă câtuşi de puţin <nicidecum> dreptul de cetăţean, drept care nu se poate căpăta câştiga pentru cine nu l-a exercitat încă decât pe <altă> căile prevăzute pentru aceasta prin Constituţiune.

(Ms. D. Gusti *(A)* 5 foi format ministerial, nepaginate, paginate de noi cu litere *a—e*, scrise numai pe jumătatea din dreapta, longitudinal + *(B)* 2 jumătăţi de foi, acelaş format, neliniate, cuprinzând, cum se vede, prima schiţare, cu ştersături multe).

[LIBERTATEA TIPARULUI]

Stimate domnule preşedinte,

Nu ştiu cum să vă spun cât de rău îmi pare că nu pot veni în mijlocul d-voastră. In urma recentelor incidente dintre d-nii studenţi ieşeni şi ziarul « Opinia », la care am onoarea a colabora din când în când, înţelegeţi ce greu mi-ar fi să profit de graţioasa d-v. invitaţiune.

Om din popor, fără nume de naştere, fără avere, fără sprijin, mie nu mi-e permis un moment să uit, oricât de puţin ar însemna persoana mea ca publicist — că n'am avut pe lume alt protector decât libertatea tiparului. Şi aşa dar, credincios acestui singur şi bun protector, n'aşi putea vreodată trece în tabăra cui crede că trebue să-l lovească. Cu cât ar fi mai măgulitoare primirea pentru mine acolo, cu atât, fireşte, felonia mea ar fi mai reprobabilă.

Mă adresez, stimate d-le preşedinte, unui tânăr de inimă ca d-v.; îl întreb: *nu-i aşa?* Imi place să fiu convins că-mi veţi răspunde: da, aşa e!

Făcând urări călduroase pentru prosperarea tinerei d-voastre universităţi pe terenul generoaselor ştiinţe şi nobilelor arte ale gândirii umane, vă rog, stimate d-le preşedinte, să binevoiţi a primi salutările mele cele mai distinse.

I. L. CARAGIALE
publicist român

(*România Muncitoare*, 23—30 Decemvrie 1907, scrisoare adresată preşedintelui unei asociaţii studenţeşti din Iaşi)

DESMINŢIRE

Mistificat pe semne de cine ştie ce farsor, un june licean, probabil foarte june, dorind să arăte cititorilor « Evenimentului » că mă nesocoteşte pe mine mai mult decât nesocoteşte gramatica elementară, pe care o nesocoteşte cu desăvârşire, a afirmat mai alaltăeri, cu o caracteristică neşovăire:

că eu mi-am înstrăinat sufletul faţă de neam!
că sunt amestecat în procesul Moltke-Harden!!
şi că am raporturi cu Alianţa Israelită!!!

In interesul adevărului, mă grăbesc a anunţa publicului cititor, odată — dar numai odată — pentru totdeauna, că nu trebue să dee câtuşi de puţin crezământ unor asemeni afirmaţiuni pe cât de puerile pe atât de nedelicate.

Cu toată stima
I. L. Caragiale
publicist-român

27 Dec. 1907.

(*Opinia*, V, 328, 1 Ianuarie 1908).

TEATRUL ITALIAN

« Doi sergenţi » este, credem, piesa, în care talentele comandorului Ernesto Rossi găsesc cea mai bună ocazie spre a se desvolta şi a ni se pune în vedere. Pentru aceea măiestrul a ales această piesă la reprezentaţia dată în beneficiul său.

Cele dintâi două acte sunt o admirabilă gradaţie de efecte; sublim dela început până în sfârşit, jocul maiestrului, la încheiare, ajunge la culme şi ne răpeşte minţile. Mai presus decât momentul în care Luigi se repede în mare, ca trecând înnot să-şi facă datoria şi să moară, mai presus decât acest moment nu e decât entusiasmul publicului. Cununile cad la picioarele marelui actor, întregul public se rădică, teatrul se cutremură sub bravele pline de căldură; deodată însă de sus, din galerie, începe a cădea un pohoi de bucăţi de hârtie asupra oamenilor din parter.

Ce-o mai fi şi asta?

Sunt versuri franţuzeşti, un sonet al d-lui Fr. Damé, tipărite, credem, cu cheltuiala autorului-poet.

Nu ar fi fost oare mai bine, ca în loc de a fi scris acest stih, d. Fr. Damé să fi făcut scamă pentru răniţi? iar în loc de a fi cheltuit pentru tipărirea lor, să fi cumpărat câteva sacale de apă rece şi să le fi vărsat de sus asupra publicului entusiasmat?

(*Timpul*, 19 Fevruarie 1878, la « Cronica », *nesemnat*)

MILLO IN BUCUREŞTI

Luni d. Millo a reprezentat în sala Bossel « Lipitorile satelor », cu care ocazie am văzut, că bătrânul artist n'a pierdut nimic din vigoarea şi virtuositatea lui.

Rolul său propriu l-a jucat cu o vervă, care ne făcea să uităm cu totul că artistul are astăzi peste 65 de ani. Aceeaşi vioiciune, acelaşi joc al fisionomiei, aceeaşi putere de mai nainte. Publicul era încântat, ba chiar actorii erau cuprinşi de acelaşi curent de veselie, de râdeau împreună cu publicul. Un lucru avem însă de observat, care ni se pare destul de însemnat pentru a reveni şi altădată asupra lui.

Actorii, cari au dat concursul lor în această piesă, sunt în mare parte diletanţi ori începători, încât nu s'ar fi cuvenit ca d. Millo să se înconjure cu ei. Nu zicem nimic de d. Mincu, care ca rutinar în vârstă joacă în maniera lui toate rolurile cu un fel de haz cu totul propriu, care priveşte mai mult persoana şi maniera lui de a juca, decât caracterul reprezentat. Dar Mariuca de ex. ar fi trebuit reprezentată de o persoană cel puţin simpatică. Citām tocmai acest exemplu pentrucă nu se cuvine indulgenţă, acolo unde observăm o absolută greşală în alegerea carierei. Alegându-şi cineva cariera reprezentării dramatice, trebue să ştie că tocmai arta aceasta are exigenţe fizice, pentrucă instrumentul artistului e chiar fizicul lui. Cu acea zestre fizionomică, pe care o are d-na ce a jucat pe Mariuca din «Lipitorile satelor», nu se prezintă cineva pe scenă.

O părere nefavorabilă avem şi despre restul trupei improvizate. Deci, oricât am preţui de mult geniul individual al lui Millo, găsim totuşi că se cuvine neapărat, ca să se înconjoare altfel. Nu zicem că toţi aceşti domni ar fi lipsiţi de talent, dar a recunoaşte un talent mediocru sau ascuns, sau nedesvoltat, nu va să zică a recunoaşte, că el are deja dreptul de a seconda pe un om ca Millo într'o piesă, cu care acest din urmă a cules atâţia lauri şi atâtea aplauze.

Cestiunea se prezintă sub puncte de vedere, unul estetic, altul de bună cuviinţă.

Esteticeşte o piesă e totdeauna un întreg, ca şi un tablou, ca şi o statuă. Un tablou în care o singură figură e escelentă, foarte escelentă chiar, iar celelalte caricate, e un tablou rău.

Din punctul de vedere al bunei cuviinţe întâmpinarea noastră e şi mai aspră. Asemenea înjghebări sau improvizări de trupe arată din două lucruri unul, sau puţin respect pentru public sau ignorarea deplină a exigenţelor unui oraş mare cum sunt Bucureştii.

Foarte cu greu ne-am hotărît a face aceste observaţii, numai pentrucă n'am dori să atingem persoana unui oaspe atât de iubit, care după ce-a lipsit un an aproape din Bucureşţi, vine astăzi înapoi, şi are drept de a fi întâmpinat cu bine şi cu bucurie. Dacă deci reprezentaţia în întregul ei ar fi fost — oricât de mediocră — numai admisibilă, dacă privazul, ce înconjura portretul măestru al cârciumarului evreu ar fi fost câtuşi de puţin bun, am fi tăcut. Dar reprezentaţia a fost purtată, întreagă dela început până la sfârşit de umerii unui singur om. E drept că publicul venise să-l vadă pe Millo, şi l-a văzut tot aşa plin de spirit şi vioiciune, ca şi mai nainte, dar publicul venise să vadă şi o piesă, nu numai scene izolate, căci adesea când personajul Evreului lipsea de pe scenă, fundul salei Bossel nu mai semăna a scenă, ci a altceva.

Găsim că e interesul artistului, în interesul său cel mai bine înţeles, ca să se înconjoare altfel; nu zicem cu genii sau cu artişti eminenţi, dar din şirul celor ce-l secundează să lipsească cel puţin figurile *imposibile*. Repetăm dar, că deşi întâmpinăm cu bucurie sosirea d-lui Millo, deşi preţuim fără rezervă talentul său propriu,

suntem totuşi siliţi a stabili ca o exigenţă inevitabilă ca să joace înconjurat de o trupă regulată, care să-şi înveţe rolurile, încât să putem vedea piese întregi — şi nu numai virtuositatea individuală a unui singur personaj din piesă.

(*Timpul*, 21 Aprilie 1878, la «Cronica» *nesemnat*)

TEATRUL ROMÂNESC

Societatea dramatică naţională în anul acesta a mai căpătat în sânu-i o nouă societară de mâna întâia, al cărui nume este destul de cunoscut publicului românesc, şi care cu drept cuvânt, între toate femeile din teatrul naţional, se poate numi o artistă eminentă: voim a vorbi despre d-na R. Stavrescu, pe care în zilele astea publicul o va vedea pentru întâia oara în această stagiune. D-na R. Stavrescu se va arăta în «Comediana», unul din rolele sale de predilecţie. Celor ce au mai văzut pe artista română în acest rol, este de prisos să le mai atrăgem atenţia asupra afişului, ce va anunţa, precum aflăm, în curând întâia reprezentaţie a «Comedianei». Celor ce n'au mai văzut-o, ne credem datori a le atrage serios atenţia, ca să nu scape acest spectacol din toate punctele de privire interesant. — «Comediana» este o piesă, în care cele mai frumoase sentimente, caracterele cele mai interesante, unele înalte, altele triviale sunt cu mult meşteşug ţesute ca să dea naştere la o acţiune foarte dramatică, plină de situaţii teatrale. — D-na R. Stavrescu joacă rolul artistei. O altă societară, nu mai puţin simpatică publicului. d-na Sarandi, joacă rolul falsei artiste. E foarte interesantă împletirea acestor două existenţe, — una, reflexivă, plină de sentimente mari, şi a cărei viaţă jumătate stă în domeniul idealului; alta, uşoară, neroadă, plină de patimi comune, şi pentru care tot ce nu e realitate, tot ce nu-i pipăit nu are fiinţă. Opoziţia acestor două caractere şi situaţii dramatice, ce se nasc din ciocnirea lor, este resortul de căpetenie al acestei drame.

Marţi, 21 n., va fi întâia reprezentaţie a «Comedianei». Lângă numele unei artiste de atâta merit, cum este d-na R. Stavrescu, nu pot să treacă laudele banale, cu cari cronicarii teatrali încarcă, prin anticipare, unele nume, ce nu strălucesc decât numai prin lipsa de merit a celor ce le poartă. Meritul şi adevăratul talent sunt mult mai presus de nevoia reclamei, şi de aceea ne mărginim numai a anunţa reprezentaţia de reintrare a artistei R. Stavrescu.

(*Timpul*, 12 Noemvrie 1878, *nesemnat*).

NOTE ȘI VARIANTE

Pag. 3: [...*OARECARE MODERAȚIE*]; în *Timpul*, 25 Februarie 1878, editorial — sau, cum se spunea, pe atunci: « Prim-București » — nesemnat; neretipărit.

Pag. 6: *NAȚIONALI-LIBERALI;* în *Timpul*, 29 Martie 1878, nesemnat; neretipărit.

Pag. 9: *LIBERALII ȘI CONSERVATORII;* în *Timpul*, 8 Aprilie 1878, nesemnat; neretipărit.

Pag. 12: [*LIBERALII ENGLEJI ȘI ROMÂNI*]; în *Timpul*, 28 Noemvrie 1878, nesemnat; neretipărit.

Pag. 16: [*FRAȚII RADICALI ȘI D. DIM. STURDZA*]; în *Timpul*, 18, 23 și 25 Martie 1879, editorial; nesemnat; neretipărit.

Pag. 28: [*APELUL LA UNIRE*]; în *Timpul*, 2 Iunie 1879, editorial; nesemnat; neretipărit.

Pag. 32: [*GUVERNUL ȘI MODIFICAREA ART. 7*]; în *Timpul*, 5 Iunie 1879; nesemnat; neretipărit.

Pag. 36: [*PROCEDEE ELECTORALE*]; în *Timpul*, 7 Iunie 1879; nesemnat; neretipărit.

Pag. 40: [*CE ESTE « CENTRUL »*]; în *Timpul*, 14 Noemvrie 1879, editorial; nesemnat; neretipărit.

Pag. 46: *CULISELE CHESTIUNII NAȚIONALE;* în *Ziua*, organ al partidului democrat-radical, n-rele 38—43, 25 Februarie — 2 Martie 1896; *semnat*, în ultimul număr: L.

Retipărit într'o broșură, format în —16, de 54 pagini, de toată raritatea; lipsește la Biblioteca Academiei Române; la Biblioteca Fundației Regele Carol I se găsește un exemplar, fără coperte, fără fals-titlu, fără indicație de tipografie și dată, fără nume de autor în interior (dela pag. 5 la pag. 54).

Pag. 71: *CRONICA DE JOI* [I]; în *Seara*, Iași, 16 Noemvrie 1896, ***semnat:*** Caragiale; neretipărit.

Pag. 74: *CRONICA DE JOI* [II]; în *Seara*, Iași, 23 Noemvrie 1896, ***semnat:*** Caragiale; neretipărit.

Pag. 77: *DECADENȚĂ;* în *Epoca*, 15 Noemvrie 1896, editorial, ***semnat:*** Caragiale; neretipărit.

Pag. 80: *REACŢIUNEA;* în *Epoca*, 30 Noemvrie 1896, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 83: *LASCAR CATARGIU;* în *Epoca*, 8 Decemvrie 1896, editorial *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 88: *TOXIN ŞI TOXICE;* în *Epoca*, 15 Decemvrie 1896, editoria, *(Tocsin şi Tocsice)*, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 92: *LIBERALII ŞI LITERATURA;* în *Epoca*, 22 Decemvrie 1896, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 95: *ENERGIE ŞI SAŢIU;* în *Epoca*, 29 Decemvrie 1896, editorial, *semnat:* Caragiale, neretipărit.

Pag. 98: *CABINETUL HAGI-TĂNASE;* în *Epoca*, 5 Ianuarie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 101: *PUTEREA CREDINŢEI;* în *Epoca*, 12 Ianuarie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 104: *MONUMENTUL LUI BRĂTIANU;* în *Epoca*, 19 Ianuarie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 108: *RĂRUNCHII NAŢIUNII;* în *Epoca*, 26 Ianuarie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 111: *CARADÀLE ŞI BUDALÀLE;* în *Epoca*, 2 Februarie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 115: *VISURI DE RĂZBOIU;* în *Epoca*, 9 Februarie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 118: *NU-I LOC DE MIRARE...;* în *Epoca*, 16 Februarie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 122: *DIM. A. STURDZA;* în *Epoca*, 23 Februarie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 127: *INFAMIE;* în *Epoca*, 2 Martie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 131: *ALEXANDRU LAHOVARI;* în *Epoca*, 9 Martie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 135: *CRIZĂ;* în *Epoca*, 16 Martie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 141: *CERINŢE ABSURDE;* în *Epoca*, 23 Martie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 145: *SFÂRŞIT MERITAT;* în *Epoca*, 30 Martie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 148: *O LICHEA;* în *Epoca*, 13 Aprilie 1897, editorial, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 151: *TAKE IONESCU;* în *Opinia*, Iaşi, 30 Ianuarie 1908, editorial, *semnat:* Caragiale şi la sfârşit cu data: 1897, Iunie. Acelaşi articol, apărut întâiu în *La Roumanie illustrée* dela 8 Iunie 1897, fusese reprodus în *Epoca* dela 11 Iunie 1897, cu iniţiala C.; după impresia lui Paul Zarifopol *(Opere*, III, *Prefaţă)*, textul din *Epoca*, « nu pare scris de Caragiale », — ar fi deci o traducere redacţională. Aşadar nu mai redăm micile deosebiri din *Epoca*, ca lipsite de interes.

Pag. 155: *POLITICĂ IN TOATE;* în *Epoca*, 30 Noemvrie 1896, *semnat:* Ion; neretipărit.

Pag. 157: *GRIGORE PĂUCESCU;* în *Epoca*, 8 Maiu 1897, *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 160: *LIPSĂ DE PIETATE ŞI DE GUST;* în *Epoca*, 22 Martie 1897, *semnat:* Ion; neretipărit.

Pag. 163: *NIHIL SINE DEO;* în *Gazeta Săteanului*, 5 Mai 1898; editorial; *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Un fragment din acest articol, e recompus după scurtul *entre-filet* din *Epoca*, 24 Maiu 1897: « Merge mai bine! », — nesemnat. Deosebirile din *Epoca.* Pag. 165, r. 8—11: *Alaltăeri, când* Prinţul moştenitor a trecut ultima cumplită criză, *M. S. Regele, înecat de bucurie, a apărut* în balcon şi, cu glas tare, *a vorbit Poporului, care înecat de spăimântătoare grije, aştepta în curtea Palatului dela Cotroceni. M. S. Regele a strigat Poporului;* rândurile 13—14: ani *Poporul românesc a auzit;* r. 16: *După trecerea fericită a unei primejdii de moarte a Moştenitorului, Carol I,* în culmea...; r. 17: *acestui* Popor; rândurile 17—18: fără *către un vechiu prietin de inimă;* r. 18: ca *înalt* magistrat *al lui;* r. 20: *Era* de...; r. 23: fără *şi de neam nobil amândoi;* r. 24: să facă *manifestări sgomotoase pe tema sentimentelor lor de reciprocă stimă şi iubire;* urmează: *Din această sobrietate de manifestaţiuni exterioare, din această lipsă de expansiune, unele spirite fără pătrundere mai adâncă au dedus adesea că legăturile între Dinastia şi Poporul român se reduceau la simpla oportunitate politică, fiind numai şi numai legături raţionale fără vreun caracter moral şi sentimental;* r. 28: Aceşti *doi; ei* au; r. 29: să *părăsească;* etichetă *particulară practicată de 31 de ani;* r. 30, fără: *adânci şi;* după *atâta vreme: In faţa expansiunii M. S. Regelui şi a Poporului român, în faţa acestei declaraţiuni de dragoste fără rezervă între cei doi Suverani, orice spirit necrezător a trebuit să crează, şi orice glas răuvoitor să amuţească;* r. 33: a *pricinuit această manifestare, pecetluind* cu jocul vieţii sale; după *Poporul român*, articolul se încheie astfel: *Urmările acestei supreme manifestări sunt nemăsurate. Să trăiască şi să se bucure de ele El, urmaşii şi urmaşi din urmaşii Lui!*

Acelaşi eveniment, boala principelui moştenitor, în momentul ei cel mai îngrijorător, a prilejuit articolul-editorial:

NIHIL SINE DEO; în *Epoca*, 18 Maiu 1897, nesemnat; dela d. T. Pisani, pe atunci în redacţia ziarului, deţinem că articolul a fost scris de Caragiale, — cu atât mai veridic, cu cât fragmentele finale din aliniatele 5 şi 7 au trecut în articolul din *Gazeta Săteanului.* «Incercarea prin care trec Ţara şi Dinastia e mai lungă şi mai dureroasă de cât am putut crede un moment, în graba noastră de a răsufla, apăsaţi de înfiorătoarea ameninţare.

După o zi relativ mai bună, când nădăjduiam toţi că grozava criză era biruită, Principele iubit a trebuit să treacă încă o noapte de sbucium, şi, poate, mai are încă mult de suferit!

Momentele sunt prea lungi şi prea sdrobitoare ca să mai putem gândi; prea repezi şi prea ameninţătoare, ca să putem da expresie mai largă sentimentului chaotic produs de consternarea ce a cuprins Românimea întreagă!

In palatul dela Cotroceni se dă în aceste momente o luptă crâncenă: Viaţa luptă cu Moartea piept la piept. Toţi Românii, toţi, dovedind, în clipele de groază, că simt soarta lor legată de a Dinastiei, precum şi toţi prietenii binevoitori ai Românilor, se uită în culmea încordării sufleteşti la această tragică şi supremă luptă.

In palatul dela Cotroceni, pe lângă soarta unei Auguste familii, se joacă soarta unei Patrii, a unei Naţiuni, care avea dreptul să spere că era necazurilor şi mâhnirilor seculare se închisese în sfârşit.

Viitorul nostru întreg atârnă de voia lui Dumnezeu, ca tot, ca tot în lumea aceasta: *Nihil sine Deo!*

Pe Dumnezeu să-l rugăm a ne reda liniştea şi încrederea în viitor! Să-l rugăm a ne reda binele ameninţat! Să-l rugăm să aibă milă de bunul nostru Rege, de mult încercata Augustă familie, de Patria noastră, care a suferit destule veacuri, de micul şi nevinovatul Carol II, viitorul Rege al Românilor! »

Cu câteva zile înainte de primejdia prin care a trecut principele moştenitor, Caragiale scria, pentru *Epoca* dela 11 Maiu 1897, un articol editorial, nesemnat, cu titlul: *10 Maiu 1897;* neretipărit:

« Ziua de 24 Ianuarie şi cea de 10 Maiu sunt cele două mari sărbători naţionale.

Ele amintesc punctele culminante ale istoriei noastre contemporane, cari strălucesc cu atât mai puternic, cu cât, dindărătul lor, înspre trecut, se 'ndeseşte negura atâtor vicisitudini seculare.

In mai puţin de patruzeci de ani, două ţări surori, unite înfine, după o despărţire de veacuri, constituind un Stat, îşi recapătă neatârnarea, se proclamă regat şi devine una dintre garanţiile de ordine şi de pace în orientul Europei.

Fără 'ndoială, succesele politice, desvoltarea economică, progresul nostru în general se datoresc tutulor forţelor poporului nostru. Acei ce au voit să facă din acest progres o legendă particulară, a unui singur partid politic, au fost nişte şarlatani. Fără 'ndoială că tot ce ţara noastră a realizat ca propăşire şi morală, şi materială, este datorit ţării întregi; dar e tot aşa de adevărat că nu puţin a contribuit la realizarea acestui bine concursul superioarei inteligenţe, prudenţei totdeauna deştepte, înaltei dibăcii politice a Regelui Carol I.

In mijlocul frumoasei parade de astăzi, e bine să amintim că acum douăzeci şi şase de ani şi două luni, exact, partidul politic care a tins mereu, dela o vreme, să-şi facă din progresul ţării noastre, o legendă particulară, hotărîse isgonirea tânărului prinţ Carol I de pe tronul României, după d'abia cinci ani de domnie.

In noaptea de 10—11 Martie 71, fiind prim-ministru răposatul Ioan Ghica, iar prefect de poliţie Simeon Mihălescu, prinţul Carol I, obosit de agitaţiile antidinastice ale partidului căruia îi încredinţase cârma afacerilor publice, se pregătea să părăsească tronul şi să plece.

Şi ar fi plecat... Dar a venit atunci un bărbat politic lângă M. Sa şi i-a spus cu hotărîre:

« M. Ta, ai o legătură cu ţara aceasta cu mult prea serioasă ca să o rupi într'un moment de oboseală sau de desgust. Ţara aceasta mai are însă elemente sănătoase şi cuminţi, pe lângă elementele turburătoare şi smintite cari vor s'o arunce la fiecare cinci ani în aventuri nebuneşti. M. Ta, trebue să rămâi! ».

Şi M. Sa a rămas... Omul care vorbise astfel M. Sale era L. Catargiu.

Astăzi la 10 Maiu 1897, ne întrebăm: ce s'ar fi 'ntâmplat, dacă scopurile şi dorinţa agitatorilor s'ar fi realizat la 10 Martie 71?

Desigur nimini nu o poate spune. Dacă istoria lucrurilor întâmplate este aşa de îndoioasă adesea, şi, din nenorocire, adesea este aşa de uşor uitată, desigur că istoria lucrurilor ce a fost să nu se 'ntâmple, e cu atât mai greu de închipuit şi nici nu trebue să ne gândim la dânsa.

Fără a uita istoria celor întâmplate, mulţumim norocului că n'a lăsat să se întâmple altceva, şi, ca partid conservator, care am ajutat la opera acestui noroc, salutăm din toată inima pe M. Sa Regele Carol I, cu toată dragostea şi respectul ce se cuvin unui suveran brav şi înţelept ».

Pag. 167: *1907, DIN PRIMĂVARĂ PÂNĂ'N TOAMNĂ, CÂTEVA NOTE;* Partea I-a, în ziarul vienez *Die Zeit*, nr. 1624, 3 Aprilie 1907, sub titlul: *Rumänien, wie est ist*, von einem rumänischen Patrioten, şi cu nota: Die vorstehenden Ausführungen stammen aus der Feder eines der hervorragendsten rumänischen Publizisten. Sie geben ein ungeschminktes Bild der Zustände in Rumänien, die die furchtbare Bauernbewegung verschuldet haben. Wenn der Verfasser bei seiner Kritik manchmal über das Ziel hinausschiesst, so ist es der Schmerz, der dem Patrioten die herben Worte in den Mund legt.

D[ie]. R[edaktion]. Traducătorul nu semnează; este, după Paul Zarifopol, Hermann Kienzl, « din cercul doamnei Mite Kremnitz (Prefaţă la vol. III *Opere*) ». Deosebiri în textul german:

Pag. 167, rândurile 7—9, traducere greşită: einen friedliebenden Staat, der *Verständnis* besitzt sowohl für die inneren sozialen Fragen wie für die internationalen Beziehungen — confundându-se « buna înţelegere », armonia, cu *înţelegerea* problemelor sociale interne, etc.; r. 11: fără *şi glorioasă;* r. 14: fără *atâta;* r. 15: fără *adevărat;* rândurile 17—20: *So ist est kein Wunder,* dass der rumänische Bauernaufstand in Europa Bewegung und *Entsetzen* hervorrufen musste; r. 21: fără *ca noi;* în loc de « funcţionarea lor », *ihre Wirksamkeit;* rândurile 22—24, fără: — *dacă a existat... în acele mase* —; rândurile 24—25: în loc de *acest enorm scandal public,* « dieses furchtbare öffentliche Unglück »; rândurile 25—28, în locul frazei: *In adevăr,* etc., fraza: « Vielleicht wunderten sich auch andere darüber, dass überhaupt im rumänischen Volke noch so viel unvermutete Energie vorhanden war ».

Pag. 168: rândurile 2—6, dela « câteva » la « agricolă », lipsesc; r. 6: « Das Land ist an drei Gruppen aufgeteilt »; r. 8, după « apanaj »: « ferner kommen hier in Betracht »; r. 10, traducere greşită: « schliesslich die *grosse Anzahl* der Privatbesitzer »; r. 12: « Drittens die Unzahl der kleinen *und kleinsten* Grundbesitzer », etc.; r. 13: *1889* (în loc de 1888); r. 16: « ungefähr *4½* Millionen Seelen »; r. 17: « (Diese Kleingutsbesitzer)... können vom Ertrag ihres Eigentums *weder sich und ihre Familie ernähren noch die Staatsabgaben aufbringen;* r. 23: fără *prin compensare;* r. 26 în loc de *lipsei... de răbdare:* «...auch *ein angeborner* Mangel an Sorgfalt »; r. 34: fără *şi 'n muncă;* r. 35: fără *după obiceiul locului;*

Pag. 169, r. 2: « Die Weide ist das ausschliessliche *Vorrecht des Grossgrundbesitzes* »; paranteza dela rândurile 5—13 lipseşte; r. 25: fără *după obiceiul locului;* rândurile 29—30: « *Bargeld erfordert nur noch der Ankauf der Aussaat* und der an bedürftige Bauern zu leistende Vorschuss »; r. 31: pentru *în porţiuni:* « in lauter kleinen Teilen »; rândurile 33—36: « iar toamna... şi lui », lipsesc; în locul lor: « aber alle diese Arbeit leistet er nicht für sich und die Seinen, sondern für den Fremden. Nur was er über den Tribut hinaus dem Boden abringt, gehört ihm. Est ist wenig; r. 36: fără: *Să nu uităm a spune;* pag. 170, r. 2: *la socoteală,* cu adaosul: *samt Zimsen;* r. 3 în loc de *o muncă de peste opt luni:* « nachdem er sich *drei Vierteljahre halbtot* gearbeitet hat »; r. 5 pentru *vetre:* « sein trauriges, niedriges Strohdach »; r. 7: fără *a ridicat şi;* r. 8: pentru « lucru ce convine proprietarilor »: « was dem grossen und mittleren Landbesitzer natürlich sehr behagt »; în locul frazei « Aşadar... a plugarilor », rândurile 10—13: « Bei dem Einander-Ueberbieten der grossen Pächter wird der Strick um den Hals des Bauern immer straffer angezogen »; rândurile 16—17: « Şi răul... îndată », lipsesc; r. 19: fără *puţini;* rândurile 20—21: fără *afară de rare excepţiuni onorabile;* r. 21: fără *aspri la câştig;* r. 22: fără *elementară;* rândurile 23—30: *Cruzimea interesului.... răbdător,* lipsesc; r. 31: fără *Iată;* r. 32 în loc de *1:* « zunächst der »; r. 36 în loc de *2:* « Sodann der »; fără *mari;* pag. 171, r. 1: în loc de *3:* « endlich »; rândurile 2—6 lipsesc; în locul lor: « So viel über die rumänischen Agrarverhältnisse »; r. 7, fără *Pe de asupra acestei realităţi;* r. 12 pentru: « pe interese », « auf *irgendeinem* », etc.; r. 13: fără *principii;* rândurile 16—17: *facţiuni* = « Lager (Factions) »; r. 17: *clientelă* = *Nutzniesser;* rândurile 19—20: pentru *curatele lor intenţiuni* — Unbestechlichkeit; rândurile 24—25: fără *apoi productul ibrid al şcoalelor de toate gradele;* rândurile 26—27 în loc de *dascali şi dăscălaşi,* « Kandidaten »; r. 27 fără *şi răspopiţi;* r. 28: fără *toţi teoreticieni de berărie;* pag. 172, r. 1: fără *această imensă clasă;* r. 2: fără *cam;* r. 4: « wählt *indirekt* »; r. 9: în loc de *trebue să 'nflorească* — « gedeiht *also* »; r. 10: « eine *einzige grosse,* weite Industrie », etc.; r. 11: în loc de: *trebue să prospereze,* « sie blüht »; r. 16: în loc de *Plebea, clienţii,* « die Hungrigen »; r. 17: fără *uneori;* r. 18: « răsturnarea » « Wechsel »; rândurile 20—21: fără *adică facţiunii răzbite de foame;* rândurile 21—30, dela « iar Regele... », lipsesc; rândurile 36—37: fără *şi cea de judeţ;*

pag. 173, rândurile 3—4: fără *şi pe rând din trei în trei ani, ba şi mai des uneori;* rândurile 6—7: pentru « seriozitate şi scrupuluri » — ein *Gewissen;* r. 10: fără *în proporţie;* rândurile 12—13: « Şi oamenilor de afaceri asta trebue să le convină » — « Die Geschäftsleute müssen sich dem fügen und diesen Zustand dulden »; r. 13: fără *în aşa stare de lucruri;* r. 14: *fără nicio sfială*, lipseşte; r. 17 *un homme à la mer* şi în textul german; r. 18: fără *care, lipsit de cel mai elementar tact;* r. 21: fără *afară de netăgăduite rare excepţii onorabile;* r. 22: « *offenherzig* mit bitterem Lächeln »; r. 23: « hatârului » — *des Nepotismus;* rândurile 24—25 lipsesc; r. 26: fără *Justiţia?...;* r. 28: « agenţii » — « die Agenten der *Verwaltung;* rândurile 29—30, fără: « ea are... prestigiu; r. 30: « Şi între această justiţie fără prestigiu » — « Und zwischen dieser Justiz *mit Autorität, aber* ohne Prestige »; rândurile 35—36 lipsesc; r. 38 şi pag. 174 rândurile 1—9, în textul german: « Die Schulen werden allmählich, vom niedrigsten bis zum höchsten Grade », etc.; rândurile 11—12, fără: *o pletoră de semidocţi, fără caractere, fără omenie »;* r. 13: « onoruri » — « die *grössten* Ehren »; rândurile 14—15: « fără multă osteneală » — « ohne *jede* Mühe »; r. 17: « exclusiv » — « volkommen »; rândurile 17—18: « icse şi se premeneşte şi creşte », — « speien *Jahr für Jahr »;* r. 20: fără *proaspeţi;* r. 21: fără *în poze teatrale;* « teoreticienii » — « *neue* Theoretiker »; rândurile 22—23: fără *placizii făuritori de sistemă nouă, instigatorii exaltaţi;* r. 23, « şovinişti » — « *begeisterte* Chauvinisten »; rândurile 24—25: dela « călărind... », lipsesc; rândurile 26—27: lipsite de orice mijloace de producţie » — « die keine Mittel haben, *um vorwärts zu kommen »;* r. 27: « trăind » — « die... *mühsam* leben »; rândurile 28—29: « ori din slujbe sau slujbuşoare » — « oder die *eine dürftig dotierte Beamtenstelle ernährt »;* r. 30: fără *graţie şcoalelor naţionale;* rândurile 32—33: « în cel mai bun... miniştri » « wo möglich aber *ins Ministerium kommen*, wenn sie nicht gleich Minister werden; r. 24: greşală de tipar *Koterien*, în loc de *Loterien;* r. 35: « Aşa se recrutează oligarhia » — « *Das ist* die Oligarchie »; r. 37: « de obligaţiuni morale » — « moralischen Qualitäten », rândurile 38—39: fără *de perpetuă premeneală;* pag. 175, r. 1: « prin aventură » — « durch *Gunst »;* frazele din rândurile 1—7: prescurtat — « Auf diese Weise gelingt auch der kühnste soziale Sprung von einer Generation zur anderen »; r. 7: « ţârcovnic » — « Dorfpope »; r. 10: « excroc » — « Verbrecher »; rândurile 12—17: dela « dintr'un... », lipsesc; rândurile 19—28: dela « semicultă », la « lor » lipsesc; r. 28: « bande » — « Faktionen »; rândurile 31—32: *fără frică de Dumnezeu*, lipseşte; pag. 176 r. 2—3: « ci văd şi depâng, ca şi noi, răul patriei » — « *die das Unglück des Landes erkennen »;* pag. 172, r. 4: fără *blestemata;* r. 5: « cu *zălogirea* intereselor lor vitale » — « durch ihre wichtigsten Lebensinteressen »; r. 7: *lumea* » uimită » — « das verwunderte *Europa »;* « prăpăstiosul faliment » — « das entsetzliche Resultat »; rândurile 8—9: « la catastrofa care era inevitabilă » — « Es war unvermeidlich ».

Pag. 176, rândurile 10—38 şi pag. 177, rânsurile 1—7, au fost suprimate de redacţia zairului vienez.

Un fragment în *Convorbiri*, 1907, pag. 765—771 cu o introducere şi o încheiere de d. M. Dragomirescu.

Lucrarea completă, în trei părţi, apare în broşură, Bucureşti, Tipografia ziarului *Adevĕrul*, 1907, în Octomvrie, cu această notă a autorului, în frunte:

« In Martie trecut, un scriitor romîn a dat pentru « die Zeit » un articol privitor la răscoalele ţărăneşti, pe care acel ziar l-a şi publicat, suprimîndu-i, după convenienţele redacţiei, încheierea. Nişte ochi deprinşi înţelegeau asta îndată. Dar articolul a trecut cu totul neluat în seamă de presa noastră, şi, probabil, rămînea uitat de tot, dacă d. M. Dragomirescu, jertfind din strîmtul spaţiu al revistei d-sale literare « Convorbiri », nu-i făcea acum în urmă favoarea să-l reproducă, după originalul romînesc, măcar în bună parte.

Astăzi, cînd orcine are dreptul a se preocupà de marile noastre probleme de Stat, i se pare autorului că n'ar fi nepotrivit să-şi publice articolul aşa cum l-a aşternut el pe atuncĭ, cu un adaus, ce se impune acuma, o jumătate de an mai tîrziu.

Propunîndu-şi a da la lumină încet-încet o serie de note asupra înprejurărilor la cari asistăm, el socoteşte să aducă un oarecare serviciu public, util, dacă nu în momentele actuale, barem în unele viitoare; de aceea, se gîndeşte mai puţin la aprobarea multora dintre contimporani, decît la înlesnirea vreunuia, care va veni poate cîndva să judece această vreme a noastră, pe atunci trecută, şi — precum se cuvine unui adevărat istoric — s'o povestească cu minte şi cu inimă, limpede şi frumos, la ai lui şi pentru mai departe urmaşi.

Drept un simplu document, ca orcare altul, şi fără altă pretenţie — aşa apar rîndurile de mai la vale.

I. L. C. »

Pag. 186: *NEVOILE OBŞTII ŞI AŞA NUMITELE « CASA NOASTRĂ »...;* în *Românul*, Arad, I, 64, 19 Martie/1 Aprilie 1911, ziarul conducerii partidului naţional (director V. Goldiş); *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 193: *DIPLOMAŢIE SUBŢIRE, — CRONICĂ —*; în *Românul*, 22 Martie/4 Aprilie 1911; *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 193: *TERMITELE... UN MIC CAPITOL DE ISTORIE NATURALĂ, PENTRU POPOR;* în *Românul*, 27 Martie/9 Aprilie 1911; *semnat:* Caragiale; neretipărit. In acelaşi număr, la *Informaţiuni*, cu subtitlul *De-ale noastre:* « D. Caragiale, amicul şi colaboratorul nostru, ne roagă stăruitor să declarăm categoric, pentru a evita orice confusiune sau bănuială, că în *Românul* nu publică şi nu va publica măcar un singur rând de proză fără a-l iscăli cu numele d-sale ».

Pag. 201: *SĂRBĂTORI MÂHNITE;* în *Românul*, 10/23 Aprilie 1911, numărul de Paşti; *semnat:* Caragiale; neretipărit. Partea literară din acest număr a fost îngrijită de Caragiale, care publică următoarele cuvinte de mulţumire: « Mă simt dator a mulţumi aci din toată inima d-lor Delavrancea, Vlahuţă, Coşbuc şi Brătescu-Voineşti, cari m'au onorat totdeauna cu buna d-lor prietenie, că au binevoit a subscrie alături cu mine într'un număr festiv al *Românului*, dând prilej astfel cititorilor noştri a se bucura de aşa giuvaere literare în frumoasa limbă românească. Şi rog să primească omagiile mele de recunoştinţă şi admiraţiune.

Caragiale ».

Pag. 205: *INTRE STAN ŞI BRAN;* în *Românul*, 15/28 Maiu 1911; *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 211: *SCRISOARE;* în *Românul*, 30 Aprilie/13 Maiu 1911; *semnat:* Caragiale; neretipărit. (*Scrisoare şi răspuns*, prin care i se dădea satisfacţie lui Caragiale, ce se formalizase de întâmpinările ziarului, relativ la « amestecul » scriitorilor din România, în afacerile interne ale românilor din monarhia austro-ungară).

Pag. 216: *O SEPARAŢIUNE;* în *Românul*, 15/28 Februarie 1911; *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 218: *LITERATURA ŞI POLITICA;* Toastul d-lui Caragiale la banchetul dat în onoarea d-lui N. Filipescu la 29 Ianuarie; în *Epoca*, 2 Februarie 1897; neretipărit.

Un alt toast, « pentru bărbaţii de Stat luminaţi ai partidului conservator — un toast plin de spirit, care, din nenorocire, n'a fost stenografiat », a fost ţinut de Caragiale la « Banchetul cercului de studii », dela 23 Martie 1897, (*Epoca*, 13 Aprilie 1897, supliment).

Reproducem aci, pentru notele, referitoare la desconsiderarea scriitorilor de către politiciani, cuvântarea lui Caragiale la banchetul în onoarea lui Coşbuc, premiat de Academia Română (*Epoca*, 2 Iunie 1897):

Domnilor,

Cine, cunoscând foarte bine desvoltarea talentului lui Coşbuc, n'ar cunoaşte îndestul condiţiunile particulare ale vieţii publice şi ale progresului nostru, şi ne-ar vedea adunaţi aici ca să sărbătorim pe acest minunat poet, fiindcă a obţinut un premiu academic, ar trebui să gândească rău despre noi, amintindu-şi vechia judecată pesimistă: succesul moral inspiră foarte multă invidie, respect prea puţin şi dragoste de loc; iar succesul material inspiră, pe lângă invidie, tot atât de mult respect şi, dacă nu dragoste, închinăciune desigur. Care va să zică, i-a trebuit un premiu academic pentru o traducere acestui original talent, autorul incomparabilelor « Balade şi Idile », ca admiratorii lui să se strângă la un loc şi să-l festiveze!

Cel ce ar gândi aşa rău despre noi, ar fi poate prea nedrept. In condiţiunile particulare de viaţă publică în cari trăim, premiul lui Coşbuc nu e numai un succes material: e un mare succes moral.

Desigur, poetul zâmbeşte acum ascuns; el, ca toţi semenii lui, n'are nevoe şi râde de succesul moral: pe acesta îl are mai mare, decât l-ar putea găsi altundeva, în puternica şi nobila lui conştiinţă de artist; şi astfel, dacă nu-l dispreţueşte chiar, venind dela alţii, cel mult, îi este absolut indiferent. Ceea ce-l poate afecta într'un mod plăcut nu e decât un succes material. Dar, pentru noi ceştilalţi, cari nu ne putem bizui pe atâta talent, cari nu putem găsi prin încrederea 'n noi înşine virtutea de a nesocoti aplauzele — pentru noi e cu totul altfel.

Intr'adevăr, noi, literaţii în genere, nu ne putem tăgădui starea noastră de inferioritate socială. Oricât de puţin talent am avea noi, oricât de puţin folositori am fi societăţii noastre, această stare de inferioritate ne produce un fel de depresiune morală, care s'ar asemăna cu mâhnirea unui copil nevoiaş între atâţia alţi copii procopsiţi, tolerat la coada mesei, în intimitate şi exclus dela orice reprezentaţiune de dignitate a familiei. Şi aşa, noi, cari facem profesiunea literară, obicinuiţi cu atâta lipsă de consideraţie din partea societăţii noastre, obicinuiţi cu atâta nesocotire, aş putea zice chiar dispreţ, din partea tutulor fraţilor din alte profesiuni liberale, cari stau la cârma mişcării publice, cum sunt avocaţii, medicii, technicii, oameni de afaceri, toţi în genere, oameni politici, noi, deprinşi a juca în societate un rol sărac şi umilit adesea până la a părea chiar neonest, trebue să considerăm că ni se face o mare favoare când ni se întinde cu oarecare bunăvoinţă, o mână, fie amestecată acea oarecare bunăvoinţă cu oricâtă mândrie. Când, mai ales din înălţimea unei măreţe instituţiuni publice se aruncă unuia dintre noi, cât de în treacăt, o privire binevoitoare, trebue să ne simţim cu toţii măguliţi şi încântăţi, şi să fim recunoscători.

De aceea consider, în afară de succesul material al lui Coşbuc, actul Academiei Române ca un succes moral pentru noi toţi. Savanta adunare premiând pe acest mare poet, a arătat că ştie a avea consideraţiune pentru literaţii români în genere; ea a dat dovadă pipăită că nu-i nesocoteşte totdeauna.

Şi de aceea daţi-mi voie ca aducând şi eu, ca literat, umilul meu omaj Inaltei Academii Române, să beau acest pahar pentru cea mai frumoasă podoabă a ei şi falã de căpetenie; în sănătatea celui mai celebru academician, în sănătatea bărbatului de talent prodigios, care va covârşi cu numele lui mişcarea intelectuală românească a unui veac întreg, în sănătatea ilustrului Bogdan Petriceicu Haşdeu.

Pag. 221: *CUVÂNTARE* [I] — Cuvântarea d-lui Caragiale rostită la întrunirea partidului conservator-democrat din Iaşi, în ziua de 2 Martie 1908 — după notele stenografice; în *Ordinea,* organul conservator-democrat. Bucureşti, 9 Martie 1908; neretipărită.

Pag. 225: *CUVÂNTARE* [II] — Cuvântarea d-lui I. L. Caragiale rostită la întrunirea partidului conservator-democrat din Ploeşti în ziua de 9 Martie 1908 — după notele stenografice; în *Ordinea,* 17 Martie 1908; neretipărită.

Pag. 230: *CUVÂNTARE* [III] — Cuvântarea d-lui I. L. Caragiale rostită la întrunirea partidului conservator-democrat din Roman în ziua de 30 Martie 1908; în *Ordinea*, 13 Aprilie 1908; neretipărită.

Pag. 239: *CRONICA TEATRALĂ;* în *România liberă*, 29 Decemvrie 1877; *semnat:* Luca; neretipărită.

Pag. 243: *CERCETARE CRITICĂ ASUPRA TEATRULUI ROMÂNESC, CRITICA TEATRALĂ ŞI PRESA NOASTRĂ;* în *România liberă*, 5 Ianuarie 1878; *semnat:* Luca; neretipărit.

Pag. 247: *CERCETARE CRITICĂ ASUPRA TEATRULUI ROMÂNESC* (Urmare), *LITERATURA IN TEATRUL NOSTRU* [I]; în *România liberă*, 11 Ianuarie 1878; *semnat:* Luca; neretipărit.

Pag. 252: *CERCETARE CRITICĂ ASUPRA TEATRULUI ROMÂNESC* (Urmare), *LITERATURA IN TEATRUL NOSTRU* [II]; în *România liberă*, 17 Ianuarie 1878; *semnat:* Luca; neretipărit; sfârşitul studiului, anunţat la sfârşitul acestei cronici, n'a mai apărut.

Pag. 258: *TEATRUL ROMÂNESC*, Deschiderea stagiunii 1878-1879; în *Timpul*, 6 Octomvrie 1878; nesemnat; neretipărit.

Pag. 261: *RUY- BLAS* şi în subtitlu — *Reprezentaţia Marţi 17 Octomvrie;* în *Timpul*, 20 Octomvrie 1878; nesemnat; neretipărit.

Pag. 265: *CRONICA TEATRALĂ* [I]; în *Voinţa naţională*, 8 Octomvrie 1885; *semnat:* Luca; neretipărit.

Pag. 272: *CRONICA TEATRALĂ* [II]; în *Voinţa naţională*, 18 Octomvrie 1885; *semnat:* Luca; neretipărit.

Pag. 281: *SCRISOARE;* tipărită în foi volante, cu menţiunea: Bucuresci, 1888; Typografia Curţei Regale, F. Göbl Fii, 12, Pasagiul Român, 12; neretipărită.

Pag. 287: *SCRISOARE DESCHISĂ;* foaie volantă, fără indicaţia tipografiei; neretipărită.

Iată textul scrisorii lui Caragiale, apărute în *Adevĕrul*, dela 3 Septemvrie 1898, sub titlul *O CHESTIUNE JURIDICO-LITERARĂ*, şi urmată de răspunsul lui P. Grădişteanu.

D-le director general, Numirea unui aşa de reputat jurisconsult ca dv. în capul Teatrului Naţional a trebuit se 'nţelege, să facă multă bucurie acelora cari au vreo firească legătură cu această instituţiune artistică, sau cari se interesează de dânsa cât de departe, ca amatori sau diletanţi. Intre aceştia din urmă, din întâmplare, mă număr şi eu, care am făcut, odinioară, câteva încercări literare pentru teatrul românesc.

In adevăr, nu mai putea merge cum mergea: trebuia numaidecât în fruntea importantei instituţiuni artistice naţionale un om de legi — dacă n'ar fi să judec decât măcar după modestele mele interese personale. Astfel, însfârşit, pot şi eu, fără îndoială, să găsesc ascultare la o veche plângere a mea, ascultare ce-mi era peste putinţă să capăt dela profani în materie de drept. Iată, cu tot respectul ce vă datorez, d-le director general, acea plângere:

Legea presei din 62, apoi cod. pen., precum şi legea pentru organizarea Teatrelor (care lege, precum s'a spus, a fost concepută şi alcătuită, acu vreo douăzeci şi cinci de ani, de către nişte jurisconsulţi eminenţi ca d-v.) consfinţesc, toate trele, proprietatea literară. Toate trei — cele dintâi două, prevăzând chiar pedepse straşnice — opresc categoric pe oricine a reprezenta vreo bucată

de teatru fără învoirea expresă a autorului. Cu toate astea, până la venirea d-v., d-le director general, în fruntea Teatrului Naţional, cele trei legi, mai ales întrucât priveşte interesele subtiscălitului, au fost mereu călcate de către mai toate companiile artistice emigrătoare din ţară, ba chiar (lucru de necrezut!) de către Societăţile dramatice oficiale, stabile, din cele trei capitale ale Regatului-Român.

Viu deci, cu cel mai profund respect, d-le director general, a pune drepturile mele de autor sub înalta d-v. protecţiune şi a vă ruga, potrivit legilor, ca, uzând de toată autoritatea de care dispuneţi, să opriţi a mi se mai juca vreo bucată a mea de către oricine, fie chiar de către Societăţile dramatice oficiale din Bucureşti, Iaşi şi Craiova.

In afară de interesele mele materiale, cred că acele bucăţi literare sunt nişte încercări cu desăvârşire nenorocite, şi nu mai voiu, la vârsta mea, să mi se exhibeze pretenţiunile regretabile, şi pentru mine şi pentru public, ale uşurătăţii unei vârste puţin coapte; nu voiu să mai menţin prin senilitate greşelile datorite juvenilităţii, scuzabile întâia oară, de neiertat la urmă. Sunt hotărît a nu mai permite nimănui, cu niciun preţ, să reprezinte acele proaste glume puerile, de cari nu m'aş putea vreodată căi îndestul.

Fiindcă un jurisconsult ca d-v. nu este obligat a cunoaşte numele tutulor scriitorilor naţionali, din norocire atât de numeroşi, şi fireşte, cu atât mai puţin ale tutulor scrierilor acestora, îmi permit a adăoga, spre lămurirea d-v. aci mai jos, după semnătura mea, lista încercărilor mele teatrale, despre cari am pomenit.

Binevoiţi, vă rog, domnule director general, a primi dela acela care-şi pune drepturile şi dignitatea de publicist subt înalta d-v. protecţiune, mulţumiri anticipate, precum şi asigurarea respectului cu care este, şi rămânc al d-voastre servitor,

I. L. Caragiale, (Piatra-Neamţ)

Lista încercărilor teatrale ale lui I. L. Caragiale:

O Soacră, farsă într'un act, — 1876; *O noapte furtunoasă, sau Nr. 9*, farsă în două acte şi 4 tablouri — 1879; *Conul Leonida faţă cu Reacţiunea*, farsă într'un act, — 1880; *D'ale Carnavalului*, farsă în trei acte, — 1881; *Scrisoarea pierdută*, farsă în 4 acte, — 1883; *Năpasta*, piesă în două acte, — 1890. Ediţia I « Socec şi Comp. », Bucureşti. Ediţia II, « Fraţii Şaraga », Iaşi.

D-sale,

D-lui director general al teatrelor P. Grădişteanu, jurisconsult, senator, etc.

Pag. 289: *CRONICA* [I]; în *Pagini literare*, 3 Octomvrie 1899; *semnată:* Caragiale; neretipărită.

Pag. 294: *CRONICA* [II]; în *Pagini literare*, 10 Octomvrie 1899; *semnată:* Caragiale; neretipărită.

Pag. 297: *CRONICA TEATRALĂ, ELEONORA DUSE — MOUNET-SULLY;* în *Pagini literare*, 17 Octomvrie 1899; *semnată:* Caragiale; neretipărită.

Pag. 302: *TEATRUL NAŢIONAL* [I]; în *Universul*, 19 Noemvrie 1899; *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 307: *TEATRUL NAŢIONAL* [II]; în *Universul*, 3 Decemvrie 1899; *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 312: *TEATRUL NAŢIONAL* [III]; în *Universul*, 22 Septemvrie *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 315: [*BENEFISSUL*]; *Notiţe critice*, în *Universul*, 7 Aprilie 1900; la sfârşitul foiletonului menţiunea: Bucureşti, 5 Aprilie 1900; *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 320: [*PUBLICUL TEATRULUI NAŢIONAL*]; *Notiţe critice*, în *Universul*, 20 Octomvrie 1900; cu menţiunea, la sfârşitul foiletonului: Bucureşti, 18 Octomvrie; *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 324: *RAPORT CĂTRĂ D. BARBU ST. DELAVRANCEA PRIMARUL CAPITALEI;* în *Universul* dela 25 Maiu 1900; *semnat:* Caragiale; neretipărit.
După cuvântul din titlu: *Raport*, asterisc şi notă: « Dau azi aci, în locul notiţelor critice, acest raport pe care l-am supus d-lui Barbu St. Delavrancea, primarul Capitalei, după cererea d-sale. Cred că raportul meu va interesa pe toţi amatorii de teatru şi de muzică ».

Pag. 330: « *APUS DE SOARE* », *CÂTEVA NOTE;* în *Universul* dela 13 şi 14 Martie 1909; *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 338: *CELLA DELAVRANCEA;* în *Universul*, 4 Maiu 1909; *semnat:* Caragiale; neretipărit.

Pag. 360: *DESLUŞIRE.* O nouă versiune în *Moftul Român*, Nr. 4, 1893: *Succesul Moftului Român.* Deosebirile din *Moftul Român.*:
Incepe cu r. 36: « Intr'o ţară ca a noastră... constituţională *şi în concertul marilor puteri;* r. 38: Gazetarul *prin urmare* este brutarul *inteligenţii*; r. 39: *Nobila* misiune... luat-o *din interes*, pentrucă *n'ar fi putut face ceva mai de seamă;* r. 40: nu pentru *un mizerabil* câştig el şi-a luat spinoasa carieră *a luminării concetăţenilor săi;* r. 43 până la *lui*, lipsesc; pag. 361, r. 1—2: *din sentimente... pentru ridicarea* poporului *român*, *pentru;* r. 2: suveranităţii *acestuia uzurpate;* fără: *de Stan ori de Bran, ori de cine ştie care tiran;* r. 3: nu pentru *vreun;* r. 4, începe: *ca adversarii săi*, s'a făcut *el* aprigul apărător; r. 4—6: dela *al drepturilor*, la *porecla de*, lipsesc; r. 6: fără *eterne*; r. 7: pactul *nostru*; *şi* în sfârşit; r. 8, după *sus şi tare: asupra atâtor şi tutulor chestiilor de ordine politică, economică, finanţiară, ştiinţifică, literară, artistică, şcl. şcl.;* r. 10—12, dela *nu!* la *că*, lipsesc; r. 12: *nesecat;* r. 13: *naţiunii rromâne, patriei rromâne, popporului rromân, l-a;* r. 14: *de* toate; r. 15: *Rromânia, câtă;* r. 17—18: brutari *conştiinţioşi, de sigur că opinia publică trebue să fie destul de bine hrănită;* r. 19—22: *Şi iată dar ceea ce explică într'un mod neîndoios succesul* Moftului Român. *Dela apariţia lui, acest organ, care tinde a fi formula exactă a opiniei publice române, a întâmpinat, afară de mici excepţii, o unanimă aprobare. De ce? Pentru că* această *modestă* foiţă, având în vedere numărul îndestulător de brutării pentru hrana zilnică a *inteligenţii române;* r. 24: de unde *(cum onor. public trebue să se fi convins deja)*, *îşi...*

Pag. 390: [« *GUVERN AL INGAJAMENTELOR CU STRĂINII* »]. Să se compare amănuntele reprimării mişcării republicane dela Ploeşti, din acest articol pag. 391, r. 2 urm., cu pasajul corespunzător din *Boborul* (*Opere*, III, pag. 159—160). Relativ la intrarea trupelor şi fuga lui Candiano, simultan, pe barierele opuse ale Ploeştilor, — sunt ciudate inversiuni topografice; în *Boborul* e vorba apoi de un efectiv de « un batalion complet de vânători » — în *Timpul* doar de o companie. Privitor la arestarea lui Candiano şi răspunsul lui, textele concordă, ca şi în « le mot d'auteur »: « ...a şi sosit în Ploeşti *reacţiunea, adică o companie de vânători* ». « *Reacţiunea... un batalion complet de vânători* ».

Colaborarea lui Caragiale la *Timpul* nu se încheie cu anul 1879, aşa cum am afirmat în *Prefaţa* la vol. IV. După ce am dat bonul de tras, am găsit întâmplător o confirmare a presupunerii noastre, cum că această colaborare a urmat

şi în anii 1880—1881. Intr'adevăr, în timp ce ne fixam asupra atribuirii articolelor, am renunţat la câteva, din 1880—1881, sporadice, poate şi din pricină că ne aşteptam a întâmpina dârze contestări cu privire la articolele politice, din 1878—1879, atâtea câte le pusesem pe seama lui Caragiale. O hârtie din arhiva familiei Caragiale ne îndemnase de altfel să cercetăm colecţia *Timpului* şi pe anii următori: e vorba de câteva informaţiuni, scrise de Titu Maiorescu şi înmânate lui Caragiale, spre a fi inserate în ziar; — au apărut în *Timpul* dela 14 Ianuarie 1881 (*Informaţiuni*, pag. I); publicarea lor nu era însă o dovadă că I. L. Caragiale era încă redactor la acel ziar. Pe de altă parte, ne-am ferit să publicăm tot ce eram înclinaţi a socoti contribuţia lui Caragiale, dintr'o suspiciune faţă de perspectiva prea zeloasă a editorului critic. Documentul care ne-a dovedit însă că împinsesem prea departe scrupulele, a apărut în cartea d-lui C. Săteanu: *Carnaval literar* — Anecdote culturale — Iaşi, Tip. « Albina », f. d., dar după 1930. E o scrisoare, prin care Caragiale cere un împrumut învăţătorului Dimitrie Scureiu dela Câmpina (reprodusă după *Presa* din Câmpulung, Anul*?* Nr. *?*) şi e datată 7 Iulie 1881. In ea vorbeşte de plecarea sa dela *Timpul*, ca de un fapt recent: « *Despre ieşirea mea dela* Timpul, *care a fost silită, ţi-oi povesti eu când ne-om vedea* ».

Nu vom da aci lista celor câteva articole, lăsate de-o parte (ca, spiritualul reportaj parlamentar din editorialul dela 15 Ianuarie 1881). Ele-şi vor găsi locul într'o eventuală reeditare a volumului îngrijit de noi.

Pag. 409: *TRĂDAREA ROMÂNISMULUI ! TRIUMFUL STRĂINISMULUI ! ! CONSUMATUM EST ! ! !* In chenar negru, ca să se ia în râs deprinderea *Românului* lui C. A. Rosetti, moştenită îndată apoi de *Adevĕrul* lui Al. Beldiman, de a arbora doliul, în semn de protest contra guvernului sau a Suveranului.

NOTĂ. Să se adaoge, la observaţiile ortografice făcute de Paul Zarifopol (*Opere*, I, pag. XIV), următoarele:

Vocalele *a*, *e*, *i*, primesc accentele grafice, după uzul etimologist, învăţat de Caragiale în şcoală: *tăcênd*, *ţĕran*, *adevĕr*, etc.

Prefixul *ne*, din cuvintele compuse, despărţit prin eliziune, ca ne'nchiriat, ne'ntrecut, etc., este legat din nou, într'un cuvânt: *nenchiriat*, *nentrecut*, etc.

A *eşi*, a *erta*, *eri*, *earna*, *eftin*.

A *perde*, a *peri*.

Posta, *scoala* (rămăşiţe etimologiste).

Doă pentru *două; noă-voă* pentru *nouă-vouă*.

Particularităţi ortoepice: *ai*, *aide*, pentru *hai*, *haide; otel*, *ibrid*.

Totdeuna sau *todeuna*, pentru *totdeauna; aldată*, *undelemn*.

Nimini, *niminui* pentru *nimeni*, *nimănui*.

Aminteri pentru *altminteri*.

Viu, *ţiu*, pentru *vin*, *ţin; pă* pentru *pe; pîn* pentru *prin; crez*, *auz*, *văz* şi să *crează*, *vă auză*, să *cază*, să *vază*, să *scază*, să *piarză*, să *prinză*, să *răspunză*, să *pătrunză*, etc.

TABLA ILUSTRAȚIILOR

TABLA DE MATERII

PARTEA II. — CRONICI DRAMATICE

Fabulă

lui A. Vlahuță

[A fost odată un băiat
O secătură, un stricat...
Frați, mama, îl nesocoteau, [Și mari și mici îl huiduiau
Ba, uneori, îl și băteau.
[O viață l-au tot umilit
Pîn'ce stricatul horopsit
Din casa măsii a fugit... ☐ *
[Într'un târziu, și-au amintit
De-acel ~~băiat~~ neprocopsit, + copil
De-acel bun-de-nimic, de-acel
Fugar pribeag, de-acel mișel,
Și milă le-a venit de el...
[La ziua lui l-au cam iertat,
Acasă, veseli, l-au chemat
Și cu dulceți l-au îndopat...
Pîn'ce stomachul ~~lui~~ stricat. ~~...~~ și-a

*

Morala

După prea amară viață,
Nu fi lacom la dulceață.

—

Ioian 12 v. 1912
Dis de dimineață